

په پښتو ژبه د نورالإيضاح آسانه او جامع شرحه

فتح الإيضاح

پښتو شرح

نورالإيضاح

① لومړی ټوک

کتاب الطهارة - باب إدراك الفريضة

تأليف و ترتيب:

مولوي حبيب الرحمن مدني

فاضل وفاق المدارس العربيه

مولوي محمدصادق کامران

فاضل جامعه محمدية کوئته

صداقت کتب خانہ

وائس ایپ گروپ
کفایت دینی کتب خانہ
کفایت اللہ ابن صدیق
ٹیلی گرام وائس نمبر
923247442395
923052488551
کفایت pdf وائس ایپ ٹیلی
گرام چینل دینی کتب خانہ

په پښتو ژبه د نورالإيضاح آسانه او جامع شرح

فتح الإيضاح

پښتو شرح

نور الإيضاح

لومړۍ ټوک

کتاب الطهارة - باب إدراك الفريضة

تأليف او ترتيب:

مولوی حبیب الرحمن مدني

فاضل وفاق المدارس العربيه

مولوي محمد صادق کامران

فاضل جامعه محمديه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فتح الإيضاح بستان شرح نور الإيضاح (لومړی ټوک)

تأليف او ترتيب: مولوي حبيب الرحمن مدني او مولوي محمد صادق کامران

خپرنډوی: صداقت کتب خانه

چاپ کال: ۱۴۰۰ش - ۲۰۲۲ م.

د خپرونو لړ: ۳۹۹

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

د تر لاسه کولو ځایونه:

صَدَاقَتُ کُتُبْ خَانَةُ

اوله ناحیه، نوی سړک - کریم اعتماد مارکېټ - کندهار

☎ Sadaqat.books@gmail.com / ۰۷۰۰۳۰۵۴۰۷

کندهار: صداقت خپرنډویه ټولنه - ارگ بازار - قلم او کتاب مارکېټ هلمند: تاج منور خپرنډویه ټولنه.
هرات: صداقت کتاب پلورنځی - کوچه گدام. غزلي: نعماني کتاب پلورنځی. پکتيکا: مجاهد کتاب
پلورنځی. خوست: اسلامي کتاب پلورنځی.

د دې کتاب ټول حقوق په غېږنډوي نړۍ لري؛

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د پېل خبرې

رسول الله ﷺ فرمايلي دي "مَنْ لَرِدَ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفْقِهَهُ فِي الدِّينِ" چي الله تعالى د کوم چاد خير اراده وکړي او د خير فيصله يې وکړي، هغه ته د دين فهم (پوهه) وړ نصيب کړي، هغه ته د "فَقْه فِي الدِّينِ" علم وړ کړي، علم الفقه د اسلامي تعليماتو عطر دی او د اسلامي ژوند رهبر او لار ښوود دی، همدا وجه ده چي د علم الفقه و طرف ته خاص پاملرنه سوې ده، د ديني مدرسو په نصاب کي د هغه اهميت او ارزښت بيان ته محتاج نه دی، د فقه د نصابي کتابونو په سلسله کي يوه کړۍ د ابو الاخلاص حسن بن عمار و فائسي شرنبلالي رَجَته الله تصنيف نور الايضاح دی، دا کتاب خاص د عباداتو، طهارت، صلاة، زکاة او حج پر احکمو مشتمل دی. په دې کتاب کي د جزئياتو او صرف د صحيح، راجح او مفتي به مسائلو د ذکر کولو خاص خيال ساتل سوی دی.

نور الايضاح له مقبوله کتابونو څخه شمېرل کيږي او د دې مقبوليت له دې څخه اندازه کېدلای سي چي له ډېري مودې څخه د مدرسو په نصاب کي شامل دی او زيات شروح يې ليکل سوي دي، په عربي ژبه کي د نور الايضاح تر ټولو جامع او مفصل شرح خپله د مصنف رَجَته الله له قلم څخه مراقي الفلاح ده او په مراقي الفلاح باندې د علامه طحطاوي رَجَته الله حاشيې "حاشية الطحطاوي" نور مقبوليت او ښکلا ور بخښلې ده، په پښتو ژبه کي هم د دې کتاب څو شروح ليکل سوي دي او هره شرح ځان ته حيثيت لري. څو له هغوی څخه په انفرادي توگه په جلا طرز د عصري خصوصياتو مطابق په آسانه پښتو ډير جامع شرحي ليکلو ضرورت محسوس سو چي د هغه غوښتنه صداقت کتب خلقه و الله "قاري محمد اسماعيل صاحب" له بنده "مولوي حبيب الرحمن مدني" او "مولوي محمد صادق کلراني"

څخه وکړه. نو موږ هم د هغه غوښتنې ته لیک ووايه او تر ډېرو هڅو وروسته مو د "فَتْحُ الْإِيضَاح" په نامه د دې کتاب يوه جامع شرح وليکله او پوره کوښښ مو دا وو چې د کتاب هر عبارت په پوره توګه حل سي او د طالبانو لپاره آساني پيداسي.

او زياتره استفاده موله ① "انوار الايضاح" ② او "شفاء الارواح" څخه وکړه (چې دا کتاب زياتره له همدې دوو اردو شروحو څخه اخيستل سوی دی) او د دې تر څنګ موله ③ ثمرۃ النجاح، ④ عون الفتاح، ⑤ نور الإصباح او داسي نورو شروحو څخه هم استفاده وکړه او په دې کي چې کومو شروحو له نورو کتابونو څخه اخذ کړی وو، د دوی د صراحت مطابق مو د هغه حوالې هم وليکلې چې په اعتماد کي اضافه وي او د علماؤ او طلباؤ لپاره په مراجعت کي آسلي وي.

له لوستونکو حضراتو څخه دا خواست دی چې په کوم ځای کي څه غلطې او تېروته محسوس کړي، نو د هغه اطلاع دي دخپرو ونکي ادارې "صداقت کتب خانې" په واسطه سره موږ ته حتماً راکړي چې په آينده چاپ کي يې اصلاح وسي. په آخر کي له رب تعالیٰ څخه سوال کوو چې په دې کي موږ ته اخلاص رانصيب کړي او په خپل فضل سره يې مقبول وګرځوي او زموږ لپاره يې دا څرګند نجات او درضاء الهي د حصول ذريعه وګرځوي "آمين يا رب العالمين".

حبيب الرحمن "ملفی"

......*

﴿ د فتح الايضاح خصوصيات ﴾

(۱)...د عربي عبارت د هري جملې تر څنګ آسانه ژباړه، او په کوم ځای کې چې جمله او عبارت مشکل وي، نو په قوسينو کې په آسانه الفاظو سره دهغه وضاحت.

(۲)... هري مسئلې ته نمبر (رقم) ورکړل سوی دی، او په دې توګه له کتاب الطهارة څخه تر کتاب الحج پوري په ټوله کتاب کې (۱۴۸۲) ارقام په وجود کې راغلي دي، لهنا دا وبل کېدلای سي چې په نور الايضاح کې (۱۴۸۲) مسائل دي، خو بعضي وخت موږ داسي هم کړي دي چې يوه اوږده مسئله وي او تر هغه لاندې څو نور ضمني مسائل هم وي، نو کله مو هغه ضمني مسائلو ته جلا نمبر ورکړی وي او په بعضي ځايو کې مو جلا کول ضروري نه وي ګڼلی، بلکې ټوله مو دهغه يوې مسئلې په ضمن کې په يوه نمبر سره مرقم کړي وي.

(۳)...د عربي عبارت بشپړ د هر حرف اعراب، په پوره تحقيق او تدقيق سره.

(۴)...د لغاتو پوره، کافي حل او دهغوی صرفي تحقيق.

(۵)...د هري مسئلې تشریح او بشپړ وضاحت.

(۶)...د عنواناتو اضافه.

(۷)...د ضروري مسئلو اضافه، په بعضي عبارتو کې د مسئلې تر تشریح وروسته دهغه عبارت سره مناسبه مسئلې هم اضافه کړل سوي وي، ددې لپاره چې د عبارت د مسئلې تر څنګ په نورو مسئلو باندې هم علم راسي، هلته مو تر تشریح وروسته د انبې ليکلې وي:

مُتَلَمِّم

مبادیات (بنيادي خبري)

د هر فن او کتاب تر شروع کولو مخکې د هغه فن یو څو شیان پېژندل ضروري دي، د دې لپاره چې د هغه فن او کتاب سره مناسبت پیدایږي، لکه څرنګه چې خطیب تر بیان کولو مخکې د شروع (سریز) کلمات وایي، د دې لپاره چې مناسبت پیدایږي (ماحول جوړوي)، همدې مبادیاتو ته مقدمه ویل کیږي. په پخوا زمانه کې چې به کله لښکر یو خوا ته روانېدی، نو د هغه له روانتیا څخه مخکې به یوه کوچنۍ ټولۍ (بله) د دې مقصد لپاره (مخکې) روانه کړل سوه چې هغوی مخ ته ولاړ سي او د لښکر د پراو کولو او د داسې نورو ضروریاتو او سهولیاتو لپاره انتظام وکړي، دغه ټولۍ (بلي) ته مقدمه الجیش ویل کېده، نو مقدمه الکتاب د کتاب هغه ابتدائي حصه سوه کوم چې د اصل کتاب تر شروع کولو مخکې د کتاب د وضاحت او مقصد په هکله ولیکل سي.

څرنګه چې دا کتاب د فقهې دي، نو د دې تر شروع کولو مخکې هم د څو شیانو پېژندل ضروري دي: ① د فقهې تعریف، ② موضوع، ③ غرض او هدف، ④ د دې فن حکم، ⑤ د مصنف ژوندلیک.

د دې شیانو پېژندل ولې ضروري دي؟ ① د تعریف پېژندل ځکه ضروري دي چې طلب د مجهول مطلق رانه سي، ځکه د نامعلومه شي طلب کول عبث او بې فایده کار دی، ② د موضوع پېژندل ځکه ضروري دي چې د دې فن مسئلې له بل فن څخه علیحده او جلا کړل سي، ③ د غرض پېژندل ځکه ضروري دي چې طلب د عبث شي رانه سي، یعنې د لوستونکي لپاره د فن د هدف معلومېدل ځکه ضروري دي چې د عبث او بې فایده شي طلب کونکی نه سي، ④ د مصنف د ژوندلیک پېژندل ځکه ضروري دي، چې د هغه د علمي ژوند او علمي مقام په پېژندلو سره د هغه د تصنیف علمي مقام معلوم سي.

د فقهې لغوي تعریف: فقه مصدر دی، له کَرَّمَ او تَمَيَّع دواړو بابونو څخه راځي، کله چې له سَمْع څخه راسي، یعنې قَفَّهَ يَفْقَهُ يَفْقَاهُ، نو معنی یې ده: العلم بالشيء، په یو شي پوهېدل، پېژندل، یا په بله وینا "پوهه" او "یوشی څرګندول، واضح کول"، او کله چې له کَرَّمَ څخه راسي، یعنې قَفَّهَ يَفْقَهُ يَفْقَاهُ، نو معنی یې ده: فقیه او عالم کېدل، هوښیار کېدل، قَفَّيْنَه هغه پوه او زیرک عالم ته وایي چې شرعي احکام واضح کوي، او د هغوی حقیقت او پېچلي مسئلې په ښکاره توګه بیانوي.

د فقهي اصطلاحې تعريف: د شريعت په اصطلاح كې د فقهي تعريف دا دی: «هُوَ الْعِلْمُ بِالْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ الْفَرْعِيَّةِ الْمُكْتَسَبَةِ مِنْ أَدْلَتِهَا التَّفْصِيلِيَّةِ». (يعني په تفصيلي دلائلو سره شرعي فرعي حكمونه معلومول. يا په بله وينا: فقه د شرعي و فرعي احكامو هغه علم ته وايي كوم چې د دې شرعي و فرعي احكامو په تفصيلي دلائلو سره حاصل كړل سي. د كومو احكامو تعلق چې د عمل سره وي. هغه ته فرعي احكام وايي او د كومو تعلق چې د عقيدې سره وي. هغه ته شرعي او اصلي احكام وايي).

تفصيلي دلائل: تفصيلي دلائل يا په بله وينا د شرعي احكامو د ثبوت دلائل خپلور دي: ① قرآن، ② سنت، ③ اجماع، ④ قياس. هر شرعي حكم به حتماً په دې كې په يوه دليل سره ثابتېږي. يعني د انسان د يو عمل په هكله دا حكم چې هغه حرام دی، يا مكروه دی، يا مباح دی، يا فرض دی، يا واجب دی، يا سنت دی، دا ټوله به يا په قرآن كرم سره ثابتېږي. يا په سنت (يعني په حديثو) سره. يا په اجماع او قياس سره. له دې څخه پرته د شرعي حكم ثابتولو بله هيڅ ذريعه نسته.

أدلتها التفصيلية: يعني فقه هغه علم دی چې په هغه كې د احكامو تفصيلي دلائل هم معلوم كړل سي (د تفصيلي دلائلو وضاحت پورته ورو). مثلاً يو څوك ووايي چې حج فرض دی، نو دليل به يې هم وروته معلوم وي چې دا آيت دی: «وَأَتُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ» [البقرة: ١٩٦]. يا مثلاً دا مسئله بيان كړي چې لمونځ او زكاة فرض دی، نو دا به هم وروته معلومه وي چې دليل يې دا آيت دی: «أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ» [البقرة: ٢٣]. لڼه دا چې د انسان د اعمالو پر هره جزئيه د حلت، حرمت، كراهت او د وجوب حكم لگولو او د هر يوه دليل بيانولو ته علم فقه ويل كيږي.

له امام صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ څخه روايت دی چې د حلال و حرام او د جائز و ناجائز د پېژندلو نوم فقه ده، او د صوفيانو په نېز د علم او عمل د مجموعې نوم فقه ده.

د فقهي موضوع: «فِعْلُ الْمُكَلَّفِ تُبُوءًا أَوْ سَلْبًا»، (يعني د مكلف انسان له فعل او عمل څخه دا بحث كول چې: ① دا فرض دی، ② واجب دی، ③ سنت مؤكده او غير مؤكده دی، ④ نقل او مستحب دی، ⑤ يا حرام دی، ⑥ يا مكروه تحریمي او مكروه تنزيهي دی، ⑦ يا مباح دی؛ د مكلف انسان د يو عمل په هكله دا حكمونه كول د فقهي موضوع ده).

د مكلف په قيد يې له نابالغه کوچني او مجنون څخه احتراز و كړی. ځكه په شريعت او فقه كې د دوی پر اعمالو نه يو حكم كول كيږي او نه له دوی څخه بحث كيږي. فقط د مكلف انسان له اعمالو څخه بحث كيږي.

د فقهي غرض او هدف: «الْفُؤُزُ بِسَعَادَةِ الدَّارَيْنِ». (يعني د فقهي د زده كولو غرض او هدف دا دی چې د دې په ذريعه د دنيا او آخرت كاميابي او نېكبختي تر لاسه كړل سي). د دنيا كاميابي خو داده

چې فقيه د خدای مخلوق ته ديني فايده رسوي، چې د هغه په وجه به د احترام او عزت مقام تر لاسه کړي، او د آخرت کليميايي او ټپک بختي ټنکاره ده چې له حرامو کارونو څخه د ځان ساتلو او پر مأموراتو د عمل کولو په وجه به په آخرت کې شفاعت او جنت حاصل کړي او د خپل پروردگار په مقنس ديدلو سره به مشرف سي.

د فقهي حکم: د فقهي زده کول فرض عين هم دي او فرض کفايي هم دي.

په فقه کې دومره معلومات حاصلول فرض عين دي چې په دين کې هغه ته ضرورت او احتياج پيښيږي (مثلاً د طهارت مسئلې، د لمانځه مسئلې او داسې نور)، او تر خپل ضرورت زيات د نورو خلکو د فقهي او فايدي لپاره علم حاصلول فرض کفايي دي يعنې چې نور خلک هم پر مأموراتو عمل وکړي او له محرماتو څخه ځان وساتي، او په بشپړه توگه د فقهي د ټولو انواعو زده کړه يعنې د ټولو عباداتو او معلوماتو علم حاصلول متحب دي.

هملرونه پر هر انسان د خپلې شمېې او ځانگړي سره داروند احکامو زده کړه هم ضروري ده، مثلاً پر تاجر کس د کاروبار سره داروند مسئلو زده کړه ضروري ده، د دې لپاره چې په دې شعبه کې له محرماتو او منهياتو څخه وژغورل سي، له دې مسئلو څخه چاره نسته او د دې حاصلول ضروري دي؛ ځکه له دې څخه بغير خو يو مسلمان د اسلام مطابق نه خپلې فقه وارياتي اداء کولای سي او نه خپل حقوق حاصلولای سي؛ نو ځکه پر هر مسلمان لازم دي چې هغه له ضروري ديني مسائلو څخه غافل نه سي. په بعضي کتابو کې د فن د مآخذ پېژندل هم ضروري کتل سوي دي کوم چې له تعريف څخه خپله معلومېږي، نو د فقهي مآخذ کتاب، سنت، اجماع او قياس دي.

د "نور الايضاح" د مصنف لنډ ژوند ليک

نوم او نصب: د نور الايضاح د مصنف نوم حسن دی، کنيت يې ابو الاخلاص دی، د پلار نوم يې عمار دی او د نيکه نوم يې علي دی، په وفائي سره مشهوره دی.

د پيدايښت ځای او نېټه: دغه عظيم فقيه په سنه ٩٩٢ هـ کې په "شېرابلوله" کې دې نړۍ ته سترگې پرانيستلې، "شېرابلوله" د مصر د صحرا په هلاقو کې د يو علاقې نوم دی، د هملې و طرف ته په نېټ کولو سره مصنف رحمه الله ته شرنېلابي ويل کېږي، خلاف القياس؛ ځکه د قيس په اعتبار سره شېرابلولی کېدل پکار دي.

تحصيل: مصنف رحمه الله فقط د شپږو کالو و چې پلار محترم هغه د تعليم لپاره مصر ته راوستی، همدلته يې قرآن شريف حفظ کړی او د خپل وخت د غوره علماء لکه د شيخ محمد حَمَوِي، شيخ عبد الرحمن العيسري، امام عبد الله نحريري، شيخ الاسلام نور الدين ابو داسي نورو سره يې علم حاصل کړی او له دې څخه بغير نور هم له ډېرو علماء څخه يې کافي استفاده وکړه.

فضل و کمال: د نور الايضاح د مصنف زجنه الله فقهي مقام خو مسلم دی. د دې تر څنګ د خپل وخت په نامتو محدثينو کې دده شمار وو، له دې څخه بغير يې په نورو علومو او فنونو کې هم مهارت تلمه درلودی، خصوصاً په فتاویٰ کې د ځانګړي شان مالک او مرجع الخلائق وو. يوه ډېره موده يې د مصر په لویه علمي درسګاه "جامعه اظهر" کې تدریس کوی.

دده د شاګردانو فهرست ډېر اوږدی چې له هغوی څخه ځينې دادي: ① علامه احمد عجمي. کوم چې د شافعي مسلک له سترو علماؤ څخه وو، ② سيد السند احمد الحموي. کوم چې په مختلفه علومو کې يې بېلابېل تصانیف کړي دي، ③ شيخ شاهين الازمناوی. کوم چې د قاهرې ستر فقيه او د متون کثیره مثلاًد کنز، شاطبيه، الرحبيه او داسي نورو حافظ وو.

وفات (مړينه): په سنه ۱۰۶۹ هـ کې په ۱۱/ درمضان المبارک د جمعې مبارکې په ورځ د دماز ښکر تر لمانځه وروسته يې د ۷۵ کالو په عمر کې د اجل پېغام ته لېک ووايې او له دې فاني نړۍ څخه يې د تل لپاره سترګې پټې کړې.

مصنف رحمه الله د سترو علماؤ په نظر کې: علامه محمد امين المحبي رحمه الله د مصنف رحمه الله په شان کې ليکي:

"دئ د زماني محقق او د فضلال سردار وو. په فقهي ملکه کې احسن المتأخرين وو. په فقهي قواعدو او نصوصو زيات عالم وو".

شيخ علامه محمد المحبي رحمه الله د مصنف رحمه الله په هکله ليکي: که چيرې صاحب د سراج الوهاج دئ (يعني مصنف رحمه الله) ليلي وای، نو دده له نور (علم) څخه به يې اکتساب کولای. يا که صاحب د ظهيره ليلي وای، نو دده د ښکاره کېدو په وخت کې به پټېدلای. دئ غوره اخلاقو والا او د فصيح ژبې مالک وو، د زماني په غوره علماؤ کې دده شمار وو، دئ د ښکاتو او مجذوباتو معتقد وو، او د دوی له طرفه به ده ته د بعضي حالاتو او واقعاتو (غيبی) اشارې هم ورکول کېدې، لکه څرنگه چې ويل سوي دي چې يوه صالح ده ته وويل: اي حسن! له نن څخه وروسته ته د خپل ځان او د خپل اهل و عيال لپاره کپړې (جلمې) مه رانيسه!، نو له هاغه ورځې څخه به ده ته غوره کپړې راتللې او تر هغه وروسته بيا هيڅکله کپړې وانيولو ته محتاج نه سو.

تصنيفات و تاليفات: د علامه شرنبلالي رحمه الله تصنيفات، تاليفات، رسائل او کتابونه کوچني او لوی ټوله له اوبيا (۷۰) څخه هم زيات دي، اکثر په دوی کې پر فقه او فتویٰ مشتمل دي، د اکثر و نومون او سونه د تاليف په "ثمره النجاج" او "ظفر المحصلين" کې مذکور دي، خو په دوی کې "حاشية فرد و فر" او "نور الايضاح و نجاه الارواح" تر ټولو اعلیٰ و ارفع، معروف و مقبول دي، "املاء الفتح"

هم غوره کتاب دی خو نایابه دی، "حاشیه دُور و غُور" ډېره مقبوله حاشیه ده، غُور الاحکام (د ملا خسرو محمد بن علي زين الله) مشهوره متن دی، خپله مصنف زين الله د "دُور الاحکام فی شرح غُور الاحکام" په نامه سره د دې شرح لیکلې ده کوم چي په دوو جلدونو کي مطبوعه ده. علامه شربلالي زين الله پر همدې متن دا حاشیه وليکله کوم چي دده په ژوند کي يې غير معمولي شهرت ترلاسه کړی، او پاته سو نور الايضاح، نو هغه په فقه کي داسي امتیازي شان او مقبولیت ترلاسه کړی چي تر اوسه د مدارسو په نصاب کي داخل دی، مصنف زين الله دا اول تر کتاب الاعتکاف پوري وليکی چي له هغه څخه په ۲۴ د جمادی الأولى په مېنه ۱۰۳۲ ه کي د جمعې په ورځ فارغ سو، تر هغه وروسته يې مسائل زکاة او مسائل حج هم ور سره يو ځای کړل او په دې توگه يې عبادات څخه پوره کړل.

د علم الفقه فضيلت

تر تفسير، حديث او عقائدو وروسته تر ټولو غوره علم "علم الفقه" ده، لوی څښتن ﷻ فرمايي: «مَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا». (سورة البقرة: ۱۲۹)، (يعني چاته چي پوهه او حکمت ور کړای سو، په تحقيق سره هغه ته ډېر خیر ور کول سو)، ځيني مفسرینو د "حکمت" تفسير په علم الشرائع سره کړی دی، او له علم الشرائع څخه مراد همدا د فقهې علم دی.

نبي کرم ﷺ فرمايلي دي: «مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»، (تومندي شريف، بېل اذا اراد الله بجد خیر..... حديث شمېره: ۲۶۲۵)، (چا ته چي الله ﷻ د خیر اراده ولري، نو هغه ته د دين پوهه ور نصیب کړي)، له دې حديث څخه معلومه سوه چي د کوم بنده په باره کي لوی څښتن ﷻ د خیر فيصله وکړي، هغه ته د "فقه في الدين" علم ور کوي.

په بل حديث کي ذکر سوي دي: «فَقِيْهُ وَاجِدٌ أَعْدُو عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْفِتَنِ عَابِدٌ»، (تومندي شريف، بېل حاجا، فی فضل الفقه..... حديث شمېره: ۲۶۸۱)، (يو فقيه عالم پر شيطان تر زرو بزرگانو هم بوج او سخت دی)، لهنا فقه زده کول او پر هغه عمل کول ډېر د فضيلت مقام لري. يو شاعر د فقهې په تعريف کي ويلي دي:

① إِذَا مَا اغْتَرَّ ذُو عِلْمٍ بِعِلْمِهِ فَعَلِمَ الْفَقْهَ أَوْ لِيَ اغْتَرَّازَ

② فَكَمْ طَيْبٌ لَّفَنُحٌ وَلَا كَيْسٌ لِكَمْ طَلَبٌ يَطْلُو وَلَا كِبَارُ

ژباړه: ① کله چي يو عالم په خپل علم سره وياړ کوي، نو د وياړ او فخر وړ د فقهې علم دی.

② څکه څومره خوشبختي پورته کيږي، څويوه خوشبختي هم د مشکو په غير نه ده؛ او څومره مارغان الوزي، څويوه هم د باز په څير نه دی.

یعنې د نورو علمونو په مقابله کې علم الفقه داسې فضیلت لري، څرنگه چې مشک د نورو عطرونو په مقابله کې او باز د نورو مارغانو په مقابله کې فضیلت لري.

اوبل شاعر ویلي دي:

① وَ خَيْرُ عُلُومٍ عِلْمُ فِقْهِ لِأَنَّهُ يَكُونُ إِلَى كُلِّ الْمَعَالِي تَوْسُلًا

② فَإِنَّ فِقْهَهَا وَاحِدًا مَتَوَزِعًا عَلَى أَلْفِ ذِي زُهْدٍ تَفْضَلُ وَاعْتِلَا

ژباړه: ① له ټولو علمونو څخه غوره علم الفقه دی، چې هغه د لوړو رتبو وسیله ده

② همدا وجه ده چې یو پر هېزگاره فقیه پر زرو زاهدانو فضیلت لري.

حضرت علي كرم الله وجهه به دخپل تعلم او علم په هکله په ویاړ سره ویل:

① رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِينَا لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالٌ

② لِأَنَّ الْمَالَ يَفْنَى عَنْ قَرِيبٍ وَإِنَّ الْعِلْمَ بَاقٍ لَا يَزَالُ

ژباړه: ① موږ د لوی څښتن جبار پر تقسیم راضي یو؛ چې موږ ته یې علم را نصیب کړی دی، او جاهلانو ته یې مال.

② ځکه چې مال به ډېر ژر فناه سي؛ او علم به تل تر تله پاته وي.

د علم فقه تدین (او د علم فقه مدون او باني)

که څه هم د اسلامي علومو پېل د اسلام سره یو ځای و سو او د نزول وحي له زمانې څخه دعقائدو، حدیث، تفسیر او فقه تعلیم شروع سو، خو څرنگه چې په ځانگړي ترتیب او خاص طرز سره په اوله هجري سلۍ (پېړۍ) کې د "علم الفقه" تدوین نه دی سوی او نه هغه ته دیو ځانگړي فن حیثیت حاصل وو، نو ځکه په اوله پېړۍ کې دیو خاص کس و طرف ته د فقه تدوین نه منسوب کیږي، خاص همدغه حال د نورو علومو او فنونو هم دی.

لېکن کله چې په دویمه هجري پېړۍ کې تر ټولو مخکي امام اعظم ابو حنیفه رَحِمَهُ اللهُ (مولد: ۸۰، متوفی: ۱۵۰هـ) په ځانگړي اندازه او ترتیب سره تر اصولو او ضوابطو لاندې "فقه" تدوین کړه، او هغه ته یې د مستقل فن شکل ورکړی، نو ځکه هغوی ته د دغه اهم فن باني ویل کیږي.

لکه څرنگه چې حافظ جلال الدین سیوطي شافعي (متوفی: ۹۱۱هـ) په خپل کتاب (تبیه الفحیلة بمنال ابن حنیفة) کې له ځینې سترو علماو څخه را نقل کړي دي چې: "د امام صاحب له ځانگړي مناقب څخه دا هم دي چې امام صاحب تر ټولو مخکي هغه کس دی چې د

شریعت علم یې سره راټول او ملون کړی او هغه ته یې د فقهی بابونو ترتیب ورکړی. بیا د هغه په اتباع کې امام مالک رَجَته الله (موطأ امام مالک) ولیکي. (تبیض الصحیفة ص: ۳۶)

ښکاره دي وي چې له تلون شریعت څخه مراد د شریعت مسائلو ته د فقهی بابونو ترتیب ورکول دي (یعني باب الطهارة، باب الصلاة، باب الصوم، باب الزکاة..... إلخ). چې د هغه دویم نوم "تدوین فقه" ده، همدارنگه د صحاح سته وو مشهور راوي او محدث نصر بن شیبیل فرمایلي دي چې: "خلق له علم فقه څخه غافل وو. دامام صاحب انقلابي حرکت دوی راوړښ کړل".

له دې معتبر روایتونو څخه ښکاره سوه چې د علم فقه پاتې او ملون امام ابو حنیفه رَجَته الله دی. مشهور محدث د ترمذي راوي خلف بن ایوب رَجَته الله فرمایي چې: له الله تعالی څخه علم حضرت محمد ﷺ ته ورسېدی. نبي ﷺ صحابه وو ته ورسوی، صحابه وو تابعینو ته ورسوی. تر تابعینو وروسته امام ابو حنیفه او د هغه ملگرو ته ورسېدی. په دې خبره که څوک خوشحاله کیږي، او که ناراضه کیږي! (همدا خبره په معارف السن ج: ۲، ص: ۲۶۱ کې هم ذکر شوې ده).

د فقه د تلون یا په بله وینا د حنفی فقهی د سند نقشه داسې ښوول شوې ده: "أَلْفَقَهُ زَرْعَةُ عَبْدِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ سَقَاوْهُ عِلْقَتُهُ وَ حَصَدَهُ النَّخَعِيُّ وَ دَاسَهُ حَمَادُ وَ طَحَنَهُ أَبُو حَنِيفَةَ وَ عَجَنَهُ أَبُو يُوسُفَ وَ خَبَزَهُ مُحَمَّدٌ قَسَائِرُ النَّاسِ يَأْكُلُونَ مِنْ خُبْزِهِ". یعني د فقهی کښت حضرت عبد الله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وکړی (مطلب دا چې د اجتهاد طریقه له مغه څخه شروع سوه)، او حضرت علقمه بن قیس رَجَته الله دغه کښت ته لوبه ورکړې او اوبه یې کړې (یعني د هغه وضاحت او تشریح یې وکړه). ابراهیم نخعی رَجَته الله دا کښت ورپسې ورپسې (یعني نواند متفرقه یې جمع کړل)، غویل یې حماد بن ابی سلیمان رَجَته الله وکړی (یعني هغه یې ښه منقح او مرتب کړی). او امام ابو حنیفه رَجَته الله میده کړی او اوږه یې ځني جوړه کړه (یعني امام صاحب رَجَته الله د دېرشو کالو په موده کې د خپلو ناستو شاگردانو کوم چې د فن ماهرین وه چې شهر یې غلوښت وو. مثلاً امام ابو یوسف. امام محمد. امام زفر. حازم طایف. همدارنګه داسې نورو په ګډه تقریباً دوولس لکه نیوي زړه منلې مستط کړې او د فقهی بابونو ترتیب یې ورکړی یعني باب النعامة، باب الصلاة، باب الصوم..... إلخ. په همدې وجه امام صاحب رَجَته الله ته د فقهی ملونو لو پاتې ویل کېږي). امام ابو یوسف یعقوب رَجَته الله دا اوږه خپشته کړل (یعني د امام صاحب رَجَته الله په اصولو کې یې ښه غور وکړی او له مغه څخه یې فروحي مسائل مستط کړل). او امام محمد بن الحسن الشیباني رَجَته الله له دې څخه دووې پخې کړې او اوس یې ټوله خلګ خوري (یعني هغه امام صاحب رَجَته الله منقح ښه منقح او مهذب کړی او په قاعده سره یې کتابي شکل ورکړی او خلګو ته یې پېش کړی. تر دې چې بعضې علماء فرمایي چې نهه سوه نهه نیوي ۱۹۹۱ کتابونه یې تصنیف کړل).

دامام محمد زجته الله تصاتیف په حنفي فقه کي اوله مرجع گڼل کیږي. خو څرنگه چې ټوله کتابونه یې د استاد په اعتبار سره مساوي نه دي، نو ځکه علمای هغوی پر دوو قسمونو تقسیم کړي دي: اول قسم "کتاب ظاهر الروایة" دي او هغه د اشپړ کتابونه دي. د فقهی حنفی اعتبار پر همدې کتابونو دی: ① المبسوط، ② الزیادات، ③ الجامع الصغیر، ④ الجامع الکبیر، ⑤ السیر الصغیر، ⑥ السیر الکبیر، دې ته اصول هم وایي او ظاهر الروایة ځکه ورته وایي چې داله امام محمد جته الله څخه د تواتر په توګه مروی دي. او دویم قسم "کتاب غیر ظاهر الروایة" دي کوم چې دامام محمد زجته الله و طرف ته په منسوب کېدلو کي د اول قسم سره برابر نه دي. هغه دا دي: ① کیانیات، ② هارونیات، ③ جرجانیات، ④ الرقیات، ⑤ زیادة الزیادات، دې ته "نواد" هم وایي.

حنفي ضروري اصطلاحات

ائمه اربعه: کله چې د فقهی په کتابو کي د اللفظ ذکر سي: نو له دې څخه خلوز ستر امامان مراد وي. يعني: امام ابو حنيفه، امام مالک، امام شافعی او امام احمد زجته الله.

شیخین: کله چې د اللفظ ذکر سي. نو له دې څخه مراد امام ابو حنيفه او امام ابو یوسف زجته الله وي. ځکه دا دواړه دامام محمد زجته الله استاذان دي.

صاحبین: امام ابو یوسف او امام محمد زجته الله ځني مراد وي: ځکه دوی دواړه له امام صاحب زجته الله څخه د علم په زده کړه کي ملګري (یلزان) ول.

طرفین: امام ابو حنيفه او امام محمد زجته الله ځني مراد وي: ځکه دوی دواړه دوو طرفونو ته دي یعني امام ابو حنيفه زجته الله لور طرف ته، یعني استاذ دی. او امام محمد زجته الله لاندي طرف ته، یعني شاعر دی.

امام صاحب: له دې څخه مراد امام ابو حنيفه زجته الله وي.

سلف و خلف: له امام صاحب زجته الله څخه تر امام محمد زجته الله پوري چې کوم فقهه، حضرات دي

هغوی ته "سلف" وایي. او له امام محمد زجته الله څخه وروسته تر شمس الاثمه حلواني، حقه پوري چې

کوم حضرات دي، هغوی ته "خلف" وایي.

ظاهر الروایة: مخکي هم دې وضاحت سو. ظاهر روایت دامام صاحب، امام ابو یوسف او امام

محمد زجته الله هغو اقوالو او هغو مسئلو ته وایي کوم چې دامام محمد زجته الله په دې شپږو

مشهوره کتابو کي را نقل سوي وي: ① مبسوط، ② زیادات، ③ جامع صغیر، ④ جامع کبیر، ⑤ سیر

کبیر، ⑥ سیر صغیر. هارجه په مسائلو کي تر ټولو اعلیٰ لوی دی.

غير ظاهر الرواية (يا نادر الرواية): كوم اقوال، مسئلي او روايتونه چي دامام محمد رَحْمَةُ اللهِ په پورتنيو شپږو کتابو کي ذکر سوي نه وي، هغوی ته غير ظاهر الرواية يا نادر الرواية وايي. ددوی سند د ظاهر الرواية په څېر معروف نه دی. د دغه درجي رواياتو مرتبه له ظاهر روايت څخه کمه ده. نو ځکه د تعارض په وخت کي به ظاهر روايت راجح وي. مگر دا چي د يو علت پر بناء متاخرين دهغه په خلاف (غير ظاهر روايت) راجح وگرځوي.

فتاوی: هغه مسئلې دي چي د هغوی په هکله په ظاهر روايت يا په غير ظاهر روايت (نادر الرواية) کي له اهل مذهب څخه هيڅ حکم منقول نه وي او مجتهدينو د اصولو په رڼا کي د هغوی استنباط او استخراج کړی وي. داسي مسائل د اصولو په اصطلاح کي په فتاوی سره تعبيرول کيږي.

مسائل نوازل: همدا د مذهب د مجتهدينو امامانو فتاوی وو ته وايي.

متون معتبره: په حنفي فقه کي چي شومره کتابونه دي. ځيني په هغوی کي متن وي او د يو کتاب شرح نه وي، لکه مختصر القدوري، کنز او داسي نور، او ځيني د يو متن شرح وي لکه هدايه او شرح الوقايه: نو په متونو کي تر ټولو مشهوره او معتد متون د فقهاؤ په نېز درې دي: ① مَخْتَصَرُ الْقُدُورِيِّ. ② كُنْزُ الدَّقَائِقِ، ③ وَقَايَه: دې ته "مُتُونٌ ثَلَاثَةٌ" وايي، متاخرينو علماؤ پر همدغه کتابو اعتماد کړی دی. ځيني علماؤ "مُخْتَارٌ" او ځينو "مَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ" هم په متون معتبره وو کي شمار کړی دي. نو د هغوی په نېز متون معتبره څلور دي.

د متون معتبره وو مصنفين ستر او منل سوي فقهاء دي، نو د تعارض په وخت کي به وې متونو ته رجوع کيږي.

بېلابېلي فايدې

فايده: د "مَكْرُوه" يا د "يُكْرَهُ" لفظ چي كله د فقهاؤ په كلام کي مطلق ذکر سي. نو عموماً له دې څخه مراد مکروه تحريمي وي، خو دا چي د کراهت تنزيهي په هکله څه صراحت يا دليل موجود وي.

فايده: كله نا كله د سنت لفظ ذکر سي او له هغه څخه مراد مستحب وي، او كله د دې برعکس کيږي. يعني له مستحب څخه مراد سنت وي. او دا به له قرائنو څخه معلوم سيږي. او كله نا كله واجب ذکر سي او له هغه څخه علمه معنی مراد وي كوم چي فرض او واجب دواړو ته شامل سيږي.

فايده: كله نا كله د "يَجُوزُ" لفظ استعمال سي، خو مراد ځني هغه شی وي چي په شريعت کي ممنوع نه وي. په داسي وخت کي "يَجُوزُ" واجب، مندوب، مباح، مکروه ټولو لره شامل سيږي او دا به په قرينه سره معلوم سيږي. همدا وجه ده چي په مکروه طريقه سره د لمنوخ داناء کولو په هکله ځيني وختونه علماء "جَاز" ليکي، نو له دې څخه مراد نفس صحت وي بغير د کراهت له خيال څخه.

فايده: د "تَنْبِيْهُنَّ" لفظ د متاخرينو په عرف کي زياتره په مندوباتو او مستحباتو کي استعمال سيږي. لېکن د متقدمين په عرف کي د علمي معنی لپاره استعمال سيږي، چي هغه واجب ته هم شامل سيږي.

علامات افتاء: شرتګه چي مصنف زېږه الله په خپل دې کتاب "نور الايضاح" کي د يو قول د صحيح لپاره مختلف الفاظ استعمال کړي دي او همداسي دفتحي په نورو کتابو کي د يو قول د صحيح او ترجيح لپاره مختلفه الفاظ مذکور دي. نو دفايدې په خاطر ددوی وضاحت هم پېشول کيږي. په فتاویٰ خيريه کي د مضمرات په حواله سره ليکلي دي چي علامات افتاء په لاندي توګه دي: ① عليه الفتوى، او به يې ② عليه الاعتماد، ③ عليه عمل اليوم، ④ هو الصحيح، ⑤ هو الاصح، ⑥ هو الاظهر، ⑦ هو المختار.

⑧ هو فتوى مشائخنا، ⑨ هو الأشبه، ⑩ هو الأوجه، او داسي ډول الفاظ په حاشيې بزډوي کي هم ذکر سوي دي. علامه خير الدين وروسته فرمايي چي له دوی څخه بعضي الفاظ د نورو په مقابله کي زيات وړندل دي، لکه شرتګه چي لفظ دفتوى له صحيح، اصح، اشبه او داسي نورو څخه زيات مؤکد دی.

او به يې د الفتوى عليه په مقابله کي راجع دی، او لفظ داصح دصحيح په مقابله کي زيات مؤکد دی او لفظ داحوط له احتياط څخه زيات مؤکد دی، بعضي علماء ترتيب داسي پېش کړی دی:

① عليه عمل اليوم، عليه عمل الأمة، ② عليه الفتوى، به يې ③ عليه الاعتماد، به يې ④ هو مشائخنا، ⑤ الفتوى عليه، هو الاصح، هو الأشبه، هو الأوضح، هو الاظهر، هو الاحوط، هو الارفق، ⑥ هو الاحتياط، هو الصحيح.

په دې کي اول او دويم قسم الفاظ زيات مؤکد دي، تر دې وروسته درېيم او شلورم قسم درجه ده، د تعارض په وخت کي عموماً د همدې ترتيب اعتبار کول کيږي، او که تعارض نه وي، نو محض صحيح کافي ده.

وجه ترجيح: ① که يو طرف ته لفظ دصحيح وي او بل طرف ته لفظ داصح وي، نو په دې صورت کي به لفظ داصح لره ترجيح وي.

② که يو طرف ته لفظ دفتوى وي او بل طرف ته نور الفاظ وي، نو لفظ دفتوى لره به ترجيح وي.

③ که دواړو طرفونو ته صحيح برابره وي، نو کوم طرف ته چي د متن قول وي، هغه لره به ترجيح وي.

④ دساوي صحيح په صورت کي به دظاهر روايت موافق قول اخيستل اولی وي.

⑤ په متعارضه تصحيحاتو کي چي د کومي صحيح اکثره حضرات قائل وي، نو هغه به اختيارول کيږي.

صاحب د نور الايضاح بعضي ځايونه د ظاهر روايت، ظاهر مذهب او داسي نور الفاظ هم ذکر کړي وي چي د هغوی وضاحت هم څه مخکي وسو، ښکاره دي وي چي په اوله درجه کي به د ظاهر الرواية اعتبار کول کيږي او په دويمه درجه کي د نادر الرواية لويه بيه دفتوى اعتبار کول کيږي. او

د تمارض په صورت کي به د طبقه اولي روايت لره ترجيح وي، مگر دا چي مشاخصو په يوبل روايت باندې د فتوي ور کولو صراحت کړي وي.

له پورتنۍ بحث څخه دا پوره اميد لرم چي دنور الايضاح مصنف رحمه الله چي کوم د افتاء علامات ليکلي دي، د هغوی د پېژندنې په هکله به دا بحث معاون ثابت سي.

د فقهي اصطلاحات

(د شرعي احکامو قسمونه)

احکام شرعيه پر پنځه قسمه دي:

(۱) **فرض**: هغه حکم ته وايي کوم چي په قرآن او حديث دواړو سره يا صرف په قرآن سره يا په يې شمېره حديثونو سره (پا په بله رڼا په متواتر حديث سره) ثابت وي او په هغه کي هيڅ شېبه نه وي، هغه فرض دی، مثال: لکه د پنځو لمنځونو د فرضيت حکم چي په قرآن او حديث سره ثابت دی، عمل لږنگه لکه زکاة، روژه، حج او ناسي نور عبادات.

د فرض حکم: د فرضو انکار کونکی کافر کيږي، او پيله عنده پرېښوونکی يې فلسق لو د سخت عذاب مستحق گرځي.

فرض پر دوه قسمه دي: ① فرض عين، ② فرض كفايه.

فرض عين هغه دی چي د هغه اداء کول د هر يوه لپاره ضروري دي.

فرض كفايه هغه دی چي د هغه اداء کول خو د هر يوه لپاره ضروري دي، لېکن که څه خلگ يې اداء کړي، نو عام خلگ به له گناه څخه بچ سي.

(۲) **واجب**: هغه حکم ته وايي چي په ظني دليل سره ثابت وي يعني په ناسي دليل سره چي په هغه کي يوبل ضعيف احتمال هم وي (يعني په خبر واحد حديث سره يا د مجتهد په قيس سره ثابت وي)، مثال: لکه د وترو لمنځ، څکه و تر چي په کوم حديث سره ثابت دي، هغه خبر واحد دی، متواتر نه دی، او خبر واحد ظني دليل دی، نو ځکه و تر به واجب وي.

د واجب حکم: د دې درجه که څه هم د فرضو برابره ده، خو دومره فرق يې سته چي د دې انکار کونکی نه کافر کيږي، بلکي فاسق گرځي، او پيله عنده پرېښوونکی يې فلسق لو د سخت عذاب مستحق گرځي لېکن تر فرضو د کم عذاب مستحق گرځي؛ نو د فرض او واجب تر مينځ فقط د عقيدې په اعتبار سره فرق سته، يعني د فرضو منکر کافر دی او د واجبو منکر کافر نه دی بلکي فلسق دی، لېکن د عمل په اعتبار سره چي څرنگه فرض ضروري دي، همليسي واجب ضروري هي، همدا وجه ده چي ځينې د ختونه واجب ته فرض هم ويل کيږي.

(۲) **سنت**: سنت هغه حکم ته وايي چي زموږ له ستر پېغمبر ﷺ څخه ثابت وي.

سنت پر دوه قسمه دي: ① - سنت مؤکده، سنت غير مؤکده.

سنت مؤکده: هغه حکم ته وايي چي پر هغه نبي ﷺ همېشه عمل کړی وي. او خلکو ته يې هم د هغه ترغيب ورکړی وي؛ مثال: لکه داودس په شروع کي سواک وهل. د جمعې په ورځ غسل کول. لمونځ په جماعت سره کول. شل رکعت ته تراويح کول او داسي نور.

د سنت مؤکده حکم: د دې اداء کونکي د ثواب مستحق گرځي. او د پرېښولو عادت يې جوړول د گناه او عتاب لامل گرځي. او بېله عذره پرېښول يې د گمراهۍ لامل گرځي.

سنت غير مؤکده: دې ته مستحب هم ويل کيږي. دا هغه حکم ته وايي چي ځيني وختونه پر هغه نبي ﷺ عمل کړی وي. او خلکو ته يې د هغه ترغيب هم ورکړی وي؛ مثال: لکه داځان په وخت کي کار او خبري نه کول؛ داځان جواب ورکول؛ له راسته طرف څخه شروع کول او داسي نور.

د سنت غير مؤکده حکم: د دې اداء کونکي د ثواب مستحق گرځي، او پرېښوونکي يې نه گناهکاره کيږي، خو بيا هم له غټ خير او فضيلت څخه محروم پاتيږي.

د فقه په اصطلاح کي دې ته نفل، مندوب، تطوع (او سنن زوائد) هم وايي، ځيني علماء د مستحب او سنت غير مؤکده په مينځ کي څه فرق هم کړی دی.

(۴) **هرام**: کوم شی چي په قطعي دليل (يعني په آيت، يا متواتر حديث) سره ممنوع گرځول سوی وي. هغه ته حرام وايي؛ مثال: لکه لمونځ تر خپل وخت وروسته اداء کول. د يو چا مال غصب کول. پر خلکو ظلم کول. غلا کول. شراب چيښل، سود خوړل، درواغ ويل، لمنځونه پرېښول او داسي نور ټوله حرام دي.

د هرام حکم: د دې منکر کافر کيږي، او بېله عذره کونکي يې فاسق او د سخت عذاب مستحق گرځي، او نه کونکي يې د ثواب مستحق گرځي.

مکروه: هغه حکم ته وايي چي له هغه څخه په شريعت کي منع سوې وي، لېکن د روايت دليل يې هم موجود وي. د دې دوه قسمه دي: ① مکروه تحريمي، ② مکروه تنزيهي.

مکروه تحريمي: د کوم څه حرمت چي په غير متواتر يا په غير مشهوره رواياتو سره ثابت وي (يا په بله وينا: په دليل ظني سره ثابت وي). هغه ته مکروه تحريمي وايي. مکروه تحريمي حرام ته نژدې دی او د واجب په مقابل کي دی. نو ځکه امام محمد زینة الله هغه ته حرام هم وايي؛ مثال: مکروه تحريمي لکه د يو چا په غصب سوې څمکه کي لمونځ کول؛ د ملازمگر لمونځ وېر ځنډول او په خپل آخري وخت کي اداء کول؛ د قضاء حاجت د مردونوالي په وخت کي لمونځ کول؛ داخرونو په ورځ روژه نيول؛ د سپينو لو سروزرو لوښي استعمالول؛ دا ټوله مکروه تحريمي دي.

د مکروه تحريمي حکم: د دې منکر فاسق گرځي، او بېله عذره کونکي يې گناهکار او د عذاب مستحق گرځي.

مکروه تنزیهي: هغه څه چې شریعت ناخوښه گڼلې وي، لېکن د کونکي په هکله یې د سزا او عذاب څه یادونه کړې نه وي (یعنې دمانعت څه دلیل یې نه وي)، دا د جواز او روایت په دائره کې دی او کراهت طبعي لري او د سنت غیر مؤکده په مقابل کې دی؛ مثال: داوداسه په اوبو کې اسراف کول. د جمعې غسل نه کول او داسي نور.

د مکروه تنزیهي حکم: د دې پرېښوونکي د ثواب مستحق دی او کونکي یې د سزا مستحق نه دی.

(۵) **مباح:** له دې څخه مراد هغه کار دی چې شریعت یې نه د "کولو" حکم کړی وي او نه یې د "نه کولو" حکم کړی وي.

د مباح حکم: په دې کې نه ثواب سته او نه څه سزا سته او انسان ته یې په کولو او پرېښولو کې اختیار دی. خو که داسي کار په ښه نیت سره وکړای سي، نو د مستحب درجې ته رسیږي او کونکي به یې د اجر او ثواب مستحق وگرځي، مثلاً په لاره کې د مسافرانو د خدمت لپاره درېدل، د مېلمه د عزت لپاره له هغه سره ډوډۍ خوړل، یا په ورځ کې په دې نیت بیدېدل چې د شپې به عبادت وکړم. یا ښه کالې په دې نیت اغوستل چې دا الله نعمتونو اثر ښکاره کړم.

مقدمة الكتاب

بِسْمِ اللَّهِ په نامه دالله (شروع کوم) الرَّحْمَنِ چې ډېر مهربانه الرَّحِيمِ (او) زيات رحم کونکی دی.

تشریح: په "بسم الله الرحمن الرحيم" سره د کتاب شروع کولو شوو وجهي دي: ① د کتاب الله د اتباع کولو لپاره؛ ځکه قرآن کریم په "بِسْمِ اللَّهِ" سره شروع کيږي (بلکې هر سورت یې په بسم الله سره شروع سوی دی). ② د حدیثو د اتباع کولو لپاره؛ ځکه په حدیث مبارک کې هم په بسم الله سره د شروع کولو ترغیب ورکول سوی دی؛ په حدیث کې راځي: "كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِبِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَقْطَعُ" (صحيح ابن حبان، باب من صفة النبي وأخباره، حديث شمیره: ۳۶۱۷)، (يعني کوم ابه شان والا کار چې په "بِسْمِ اللَّهِ" سره شروع نه کړل سي، هغه بې برکته وي يعني ناقص او نابشپړ پاتېږي). همدارنگه په بل حدیث کې راځي: "كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِذِكْرِ اللَّهِ فَهُوَ أَقْطَعُ" (دارقطني، کتاب الصلاة ج ۱، ص: ۲۳۵، حديث شمیره: ۸۷۳)، او بسم الله هم ذکر دی. ③ د سلف صالحينو د اتباع کولو لپاره؛ ځکه مخکينيو اکابرانو او صلحاو به هم خپل کتابونه وغيره په بسم الله سره شروع کول. ④ د برکت لپاره. (همدا ډول په ځينو کتابو کې نوري وجهي هم ليکل سوي دي؛ مثلاً: ⑤ اولنۍ وحی چې راغلې، نو په هغه کې دالله په نامه سره د ويلو حکم سوی دی: ﴿وَأَقْرَأْ بِسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾. ⑥ او بل دا چې د نبي کریم ﷺ ټوله خطوط او ټوله خطبات په بسم الله سره شروع کيږي. ⑦ سليمان عليه السلام چې وبلقيس ته کوم خط ليکلی دی، نو هغه هم په بسم الله سره شروع کيږي.

بيا مصنف زجه الله تر "بِسْمِ اللَّهِ" وروسته په "الْحَمْدُ لِلَّهِ" سره خپل کتاب شروع کوي. په دې کې يې مقصد هم د قرآن کریم، حدیث شریف او د سلف صالحينو تابعداري ده. ځکه په قرآن کریم کې هم تر "بِسْمِ اللَّهِ" وروسته "الْحَمْدُ لِلَّهِ" ذکر سوی ده. همدارنگه په حدیث کې د "الْحَمْدُ لِلَّهِ" په باره کې راځي: "كُلُّ عَمَلٍ لَا يُبْدَأُ فِيهِ بِحَمْدِ اللَّهِ فَهُوَ أَجْزَمُ" (ابوداؤد شریف، باب الهدى فی الكلام ج ۲، ص: ۳۱۷، حديث شمیره: ۲۸۲۰، ابن ماجه شریف، باب غطاة النكاح، ص: ۲۷۲، حديث شمیره: ۱۸۹۴)، (يعني هر هغه کلام چې په "حمد" سره شروع نه کړل سي، هغه ناقص او بې برکته وي).

حرف پاء: په بسم الله کې حرف جر دی، او "باء" د پنځلسو (۱۵) معانيو لپاره استعمالېږي، لېکن په بسم الله کې د "الصاق" لپاره ده، ياد "استعانت" لپاره ده؛ "الصاق" وايي "مبلولو" ته، نو د الصاق

د باء معنی 'داسوه چي: وروستی کلام به یې د مخکیني کلام سره "مُلَصَّق" (یعني مونیستی) وي، او استعانت وايي "د مرستي طلب کولو" ته، نو د باء استعانت معنی 'داسوه چي: وروستی کلام به یې د مخکیني کلام لپاره مرسته (مقدمه) او خبره وي (یعني د الله د نلمه په مقدمه سره شروع کوم).

څرنگه چي باء حرف جر دی، نو ځکه دلته به یو محذوف فعل مقدر (پټ) منل کیږي چي دا حرف جر تعلق ورسره ونیسي، او غوره داده چي دلته "أَبْتَدَأُ" محذوف ومنل سي. نو مطلب به یې دا وي: د الله په نلمه سره شروع کوم.

"ب" خو متعلق سو او "اسم" خود الله تابع دی، نو ځکه یې لفظ د الله تر ټولو مقدم (مخکي) سو، او په «اقرأ باسم ربك» کي همدغه حکم سوی دی چي د الله په نلمه سره یې ووايه!، نو ځکه یې همدا د الله نوم تر ټولو مقدم سو.

الله: نوم دی د هغه ذات کوم چي واجب الوجود دی او تمام صفات کمالیه وولره جامع دی، د الله ﷻ نه نوي (۹۹) صفاتي نومونه دي، او یو یې ذاتي نوم دی چي هغه "الله" دی، د الله د لفظ معنی ده: "معبود" (یعني هغه ذات چي عبادت یې کیږي).

د "الله" او "إله" په هیڅ کي فرق: د دوی تر مینځ فرق دا دی چي د الله پر لفظ الف لام عهدی سته، لېکن پر "إله" نسته، نو ځکه د الله لفظ خاص د "معبود برحق" لپاره استعمالیږي او د "إله" لفظ عام دی د هر "معبود" لپاره استعمالیږي سي، هغه که پر حق وي لکه الله ﷻ، او که پر ناحقه وي لکه بتان او باطل خلایان.

الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ: الرَّحْمَنُ د مبالغې صیغه ده، د فَعْلَان پر وزن دی، له رحمت څخه مشتق دی، د رحمت معنی ده: "د زړه نرموالی"، لېکن کله چي یې الله ﷻ ته نسبت وسي، نو دې معنی راځي: "فصل او مهرباني کول. احسان کول".

"الرَّحِيمُ" د فَعِيل پر وزن د اهم د مبالغې صیغه ده، دا هم له رحمت څخه مشتق دی، خو په دې لفظ کي د "رَحْمَن" په نسبت مبالغه کمه ده او په "رَحْمَن" کي مبالغه زیاته ده، ځکه چي د "رَحْمَن" حروف زیات دي چي ټوله حرف یې پنځه (۵) دي، او د "رَحِيمُ" ټوله حروف شلور (۴) دي، نو ځکه په "رَحْمَن" کي مبالغه زیاته ده، چي د حرف زیاتوب د معنی پر زیاتوب دلالت کوي، لکه قَطْعًا معنی 'پرېکول او تَقْطِيعًا معنی 'په بڼه توگه پرېکول، نو د "رَحْمَن" په معنی کي زیاتوب دی یعني رحم عام دو کافر او مؤمن ټولو لره شامل دی، "الرَّحِيمُ" خاص دی، د دې تعلق دا آخرت سره دی، یعني په هغه وخت کي به صرف پر مؤمنانو رحم وي.

د "رَحْمَن" او "رَحِيم" په مینځ کې فرق: صاحب د "کمالات الوحیدیه" د رَحْمَن او رَحِيم په مینځ کې څلور (۴) فرقه ذکر کړې دي:

① رَحْمَن: صرف د الله جلّ و علا د غټو رحمتونو لپاره راځي، او رَحِيم: د کوچنیو رحمتونو لپاره راځي.

② رَحْمَن: د دنیا او آخرت دواړو لپاره راځي، او رَحِيم: صرف د آخرت لپاره راځي.

③ رَحْمَن: د هغه عمومي او خصوصي صفاتو لپاره راځي چې هغه د ټوله اتسایت لپاره عام دي، او رَحِيم: د هغه خصوصي صفاتو لپاره راځي چې هغه فقط د مؤمنانو لپاره خاص دي، او هغه چې په ځانګړې توګه د قیامت په ورځ څرګندېږي؛ لکه څرنګه چې د نبی کریم ﷺ په دعاء کې ذکر سوي دي: «يَا رَحْمَنُ الدُّنْيَا وَ رَحِيمُ الْآخِرَةِ».

④ رَحْمَن: د "الله" د لفظ په څیر اسم علم دی، پر مخلوق د دې اطلاق نه سي کېدلای، لېکن رَحِيم: اسم علم نه دی، بلکې صفت دی او پر مخلوق یې اطلاق کېدلای سي.

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ ټوله تعریفونه (صفتونه اخلاصاً) الله تعالیٰ لره دي رَبِّ الْعَالَمِينَ چې رب (پالونکی) د ټولو مخلوقاتو دى وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او درود (رحمت) اوسلام دي وَي عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ زموږ پر سردار محمد ﷺ باندې کوم چې آخر (آخري) د نبیاتو دى وَعَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَصَحَابَتِهِ أَجْمَعِينَ او (درود اوسلام دي وي) د هغوى پر پاک آل او پر ټولو صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ (يعني د نبی ﷺ پر اولاد او کورنۍ لود هغوى پر ټولو صحابه کرامو دي الله تعالیٰ رحمت لوستاوي).

تشریح: تر بسم الله وروسته په حمد سره د شروع کولو وجه مخکې د بسم الله په بحث کې بیان سوه.

د "حمد" تعریف: د "حَمَد" لغوي معنی ده: "تعریف کول" (ستاینه)، او اصطلاحی معنی یې ده: "د یو چا اختیاري ښېګڼه (صفت) په ژبه سره بیانول (یا په بله وینا: د تعظیم او اکرام په لاره سره په ژبه) په خوله تعریف کول، هغه که د نعمت په بلنه کې وي او که نه وي؛" د الله له طرفه هر وخت پر موږ د بېلابېلو نعمتونو او انعامونو باران اوریږي، نو موږ چې د الله جلّ و علا لپاره کوم حمد هم وایو، هغه د نعمت په بلنه کې دی. یو لفظ د "مَدَح" او "شُکْر" دی چې د هغه تعریف به څه وروسته ذکر سي.

د "الْحَمْدُ" الف لام، په الحمد کې چې کوم الف لام دی، په دې کې څو احتمالات سته.

(۱) اللام للجنس: یو احتمال دا دی چې دا الف لام د جنس لپاره دی. یعني تمام جنس د حمد یا په بله وینا جنس ثناء او صفت الله تعالیٰ لره دي. صاحب د کشف دغه قول خوښ کړی دی.

(۲) اللام للتعهد: دویم دا چي دا الف لام د عهد لپاره (معهود) دی، یعنی مراد ورڅخه هغه حمد دی کوم چي الله تعالی پخپله پر خپل ځان ویلي دی، لکه په حدیث شریف کي چي راغلي دي "کما أثبتت على نفسك" (متنوعه السمیع ۳)، یا په بله وینا دا چي الف لام معهود ذهني دی، یعنی کوم چي د متکلم په ذهن کي دې هغه مراد دی، صاحبکې د مجمع الف لام د عهد لپاره کېدل خوښ کړي دي؛ ځکه چي عهد پر استغراق باندې مقدم وي.

(۳) اللام للاستغراق: او درېیم احتمال دا دی چي د استغراق لپاره دی، یعنی هر قسم تعریف او تحسین (تمام تعریفونه) الله تعالی لره خاص دي، برابر ده د هغه تعلق د خالق تعالی ذات سره وي او که د مخلوق سره وي، ټوله به د رب تعالی مثل کیږي ټوله په حقیقت کي د الله تعالی تعریف دی. یا په بله وینا: هغه تعریف برابر ده د بلا واسطه وي یعنی چي خاص د الله تعالی ذات تعریف وکړي، او که بالواسطه وي، لکه په مخلوق کي په یو کمال باندې د چا تعریف او صفت وکړل سي، نو دا په حقیقت کي د الله تعالی تعریف دی؛ ځکه دغه صفت الله تعالی ورکړی دی. جمهوره عالمان الف لام د استغراق لپاره کېدل خوښوي.

د "مدح" او د "شکر" تعریف: د یو چا ښېگنه (صفت) په ژبه سره بیانول. دا ښېگنه که د هغه په اختیار کي وي او که نه وي، لکه د ملغلري د ښېگني او ښایسته والي تعریف کول، او ښکاره ده چي دا ښېگنه د هغه په اختیار کي نه ده، یو لفظ د "شکر" دی:

د "شکر" تعریف: هغه فعل (کار) ته وایي چي د منعم (انعام کوونکي) د تعظیم خبر ورکړي. هغه فعل که په ژبه سره وي او که په زړه یا په اندامو سره وي.

نو د شکر او حمد په مینځ کي فرق دا سو چي په حمد کي نعمت او انعام شرط نه دی، لېکن په شکر کي شرط دی، همدارنگه حمد صرف په ژبه سره ویل کیږي او شکر عام دی له ژبي څخه پرته په زړه او نورو اندامو سره هم کېدای سي.

حَرَبَ: د اسم فاعل صیغه ده، په اصل کي "رَابَّ" دی، الف حذف کړی سو او باء په باء کي مدغم کړل سوه. د "رَبَّ" معنی ده: "پالونکی". او بعضو ویلي دي چي مصدر دی. په اصل کي د تربیه په معنی سره دي (یعني د تغذیه د باب اسم مصدر دی) او تربیه وایي "په کراره کراره دیو شي پالنه کول او د کمال حد ته رسول". او که سوال وسي چي کله رب مصدر دی، نو دا د الله صفت څنگه

وگرځول سو. نو جواب دا دی چي دا د "زَيْدٌ عَذَلَ" له قبیل څخه دی، یعنی بطور مبالغه د رب صفت وگرځول سوی دی. او الله جل و تلو جهاتو او مخلوقاتو ته په کراره کراره (او په تدریج) خوراک او

غذا ورکوي او دهغوی پالنه کوي. نو ځکه هغه ته “رب” وايي. “رب” بغير له اضافت څخه صرف د الله لپاره استعمالیږي او د اضافت سره د نورو لپاره هم استعمالیږي، لکه د قرآن کریم په دې آیت کې چې د غیر لپاره دی: ﴿أَذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنسَاءُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّمْ﴾. اسوره يوسف: ۱۲۲. دلته “رب” په اضافت سره استعمال سوی دی او مراد ځني “باچا” دی.

﴿الْعَالَمِينَ﴾: له الله تعالیٰ څخه ماسو انور ټوله مخلوق. “عَالَمِينَ” جمع د “عَالَم” ده. “عَالَم” اسم آله ده، يعني “هغه شی چې په هغه سره بل څه پېژندل کېږي (يعني دبل شي د پېژندلو آله)”. لکه “خَاتَم” (د مهر اټاپې آله کولو آله)؛ وروسته بيا پر هغه شيانو د “عَالَم” اطلاق وسو چې په هغوی سره د “صَانِع” (جوړونکي) يعني د الله تعالیٰ پېژندنه کېږي (يا په بله وينا: هغه شيان کوم چې دخپل خالق اومرني په وجود باندې علامت اودلالت دي). يعني له الله ﷻ څخه ماسوا هر شي ته “عَالَم” وايي. د دنيا تمام اجناس په دې کې داخل دي، لکه آسمان، سپوږمۍ، لمر او تمام ستوري، فرشتې، جنات، حيوانات، نباتات او داسي نور، يعني د “عَالَم” ډېر قسمونه دي: عَالَمُ السَّمَوَاتِ، عَالَمُ الْأَرْضِ، عَالَمُ الْإِنْسِ، عَالَمُ الْمَلَائِكَةِ، عَالَمُ الْجِنِّ، عَالَمُ الْحَيَوَانَاتِ او داسي نور. ددغه بېلابېلو قسمونو د ښوولو لپاره يې د جمع صيغه يعني “عَالَمِينَ” ذکر کړه (دا ټوله دخپل خالق اومرني په وجود باندې ښه اودلالت دي).

﴿وَالصَّلَاةَ﴾: بيا مصنف رَجَاءُ الله تر حمد وروسته په “صَلَاة” (دروود) شروع وکړه چې د ټوله انسانيت پر مَحْسِن او پر غوره د تمام مخلوق رسول الله ﷺ او د هغه پر پاک آل او ټولو صحابه وو باندې يې درود او سلام پېش کړی؛ ځکه په قرآن کې هم پر نبي ﷺ د “صَلَاة و سلام” حکم سوی دی: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ اسوره الاحزاب: ۵۶. (بېشکه الله ﷻ او د هغه فرشتې درود وايي ارحمت لېږي ا پر نبي ﷺ، اې مؤمنانو! درود ووايئ! پر هغه انبي ﷺ او او سلام ا پرې او وايئ په سلام ويلو سره). په دې آیت کې د صَلَاة او سلام دواړو حکم سوی دی: د تعجب او فضيلت خبره داده چې الله ﷻ خپله پر نبي ﷺ درود او رحمت رالېږي.

همدارنگه په بل آیت کې راځي: ﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ اسوره الانشراح: ۱۲. (او ستا لپاره موږ پورته کړی ذکر ستا). په تفسير کې راځي چې د “ذکر له پورته کېدو” څخه مراد دا دی چې الله ﷻ دخپل نامه سره د نبي کریم ﷺ نوم پېوست کړی دی. لکه په “کشاف” کې چې ذکر سوي دي چې

له دې څخه مراد دا دي چې الله ﷻ په کلمه، اذان، اقامت، التحیات، خطبه همدارنگه د قرآن په ډېرو آیتونو او په داسې نورو ځایونو کې دخپل نامه سره د نبی کریم ﷺ نوم یوځای ذکر کړی دی.

لو په حدیث کې راځي چې له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وسوه چې موږ به څرنگه پر تاسو درود وایو. نو نبی ﷺ وفرمایيل وایي: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ...» (البحر، ۴، اسلام شریف، ص. ۱۵۷، حدیث شمېره ۱۴۰۷)

دویمه وجه دا هم ده چې الله تعالیٰ مُحْسِن حقیقي دی او نبی کریم ﷺ مُحْسِن مجازي دی؛ ځکه چې دالله او بندگانو په مینځ کې وسیله او فرجه ده، نو کله چې مصنف د مُحْسِن حقیقي حمد او ثناء بیان کړه، نو مناسب یې وگڼله چې د مُحْسِن مجازي دحق اداء کولو لپاره "صَلوةٌ عَلَى النَّبِيِّ" هم ذکر کړي.

د "صَلَاة" تعریف: د "صَلوة" لغوي معنی ده: "دعاء"، او په اصطلاحی معنی کې یې تفصیل دی. هغه دا چې که د "صَلوة" نسبت الله ﷻ ته وسي، نو مراد ځني "رحمت" (نزل رحمت) وي، او که ملائکو ته وسي نو مراد ځني "استغفار" وي، او که بندگانو ته وسي، نو مراد ځني "دعاء" (طلب رحمت) وي، او که مارغانو ته وسي، نو مراد ځني تسبیح او ذکر وي.

➤ وَالسَّلَامُ: په معنی سره دسلامتی (سلامتیا) دی، یعنې هر قسم سلامتي (له مرمرکړه څخه سلامتي)، همدارنگه دا په معنی سره د تحیه هم کېدلای سي.

➤ سَيِّدُنَا: په معنی سره دسردار او بادار دی، دالفاظ نبی کریم ﷺ دحُجَّان لپاره او دنورو لپاره هم استعمال کړی دی، لکه دنبی ﷺ دا فرمان "أَنَا سَيِّدُكَ وَأَدْرُوكَ لَا فَخْرَ"، همدارنگه دسعد بن معاذ ؓ لپاره یې وفرمایيل "قَوْمُوا لِسَيِّدِكُمْ... إلخ"، لهذا دسید لفظ دهر لوی او مشر لپاره استعمالیږي، برابره ده درُتَبې په اعتبار سره لوی وي او که دبزرگۍ په اعتبار سره لوی وي، خو (عموماً) دسید لفظ دنبی کریم ﷺ دخاندان والا او لپاره ویل کیږي.

➤ مُحَمَّدٌ: له "حمد" څخه مشتق دی، معنی یې ده: "تعریف کړی سوی"، یعنې چې دهنه د غوره صفاتو او ښېګڼو په وجه یې تعریف کیږي، چې په هغه کې فضائل محموده او ښه لوصاف په کثرت سره جمع وي. دنبی کریم ﷺ صفاتي نومونه ښخي ډېر دي، لیکن تر ټولو مشهوره یې "محمد او احمد" دي، د "محمد" نوم پر نبی کریم ﷺ خپل نیکه یا مور ایښی وو.

مصنف رَجَاءُ الله نور نومونه پرېښوول او لفظ د "محمد" یې راوړی، ددې لپاره چې دکلام الله اتباع وسي. یعنې دقرآن کریم مطابق سي. الله تعالیٰ فرمایلي دي ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ...﴾ (انعام).

﴿خاتمه: دې لفظ له معناوو څخه يوه معنى ده: (د هر شي) آخر، آخري، د نبي كرم ﷺ له كمالاتو څخه يو كمال خاتم النبي كهېدل دې چې تر نبي كرم ﷺ وروسته به بل هيڅ نبي او رسول نه راځي، نبوت پر نبي كرم ﷺ ختم سو، وروسته تر دې چې هر څوك دعوه د نبوت كوي، هغه دروغجن، د جلال او كافر مطلق دى لكه څرنگه چې خپله د نبي كرم ﷺ فرمان دى "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، او دا د نبي كرم ﷺ يو داسي صفت دى كوم چې پر ټولو صفاتو دروند دى؛ ځكه رسول الله ﷺ ته يو داسي شريعت وركول سو چې تر هغه وروسته بل هيڅ كتاب او شريعت ته ضرورت پاته نه سو، دا صفت فقط د محمد مصطفى ﷺ لپاره مخصوص دى، نو ځكه مصنف رَجَعَهُ الله همداصفت اختيار كړى.

﴿النبيين: جمع د نبي ده، نبي له نأ څخه مأخوذ دى چې د هغه معنى ده "خبر وركول" او د نبي لغوي معنى ده "د الله له طرفه خبر وركونكى" (د غيږو خبر وركونكى)، د مفعول په معنى سره هم راځي (يعني خبر وركړل سى)، لكه څرنگه چې د قاتل معنى قاتل او مقتول دواړه راځي، او اصطلاحى معنى يې داسي نقل سوې ده: "من أوحى إليه وحياً خاصاً من الله يتوسط ملك أو يألها من فسى قلبه أو بالرواية الصالحة".

په نبي او رسول كې فرق سته، كه نه؟، بعضي علماء فرمايي چې دواړه يو دي، او بعضي فرمايي چې په دواړو كې فرق دى، هغه دا چې رسول هغه دى چې نوى شريعت او كتاب وركول سى وي، او نبي هغه دى چې نوى شريعت او نوى كتاب نه وي وركول سى، بلكي هغه د مخكيني شريعت تبليغ كوي.

هلته مصنف رَجَعَهُ الله لفظ د "نبي" څكه ذكر كړى دى چې دا مقام د رسول الله ﷺ په نعت كې دى يعنې د درود او سلام تذكره كوي او په قرآن كې چې چيري هم "صلاة" ذكر سى دى، هلته لفظ د نبي دى لكه څرنگه چې د الله تعالى فرمان دى ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾.

﴿آله: داله "أهل" څخه مشتق دى، له "آل" څخه څوك مراد دي، په دې كې اختلاف دى، ① د بعضي حضراتو (لكه د حضرت جابر بن عبد الله، ابو سفيان او داسي نور) قول دى چې په آل كې هغه ټوله خلك شامل دي كوم چې د نبي ﷺ اتباع او پيروى كوي، يا په بله وينا له "آل محمد" څخه مراد هغه ټوله امت دى كوم چې د نبي كرم ﷺ دعوت قبول كړى دى، په دې كې له صحابه وو څخه واخله تر

قیامت پوري ټوله مؤمنان شامل دي (يالکه بعضو چي ويلي دي چي له دې څخه هر تقوی داره مؤمن مراد دی). او څرنگه چي دامقام ددعاء دی، نو ځکه له دې څخه عام مؤمنان مرادول زیات ښه دي. (۲) دامام شافعي څه نه قول دادی چي له آل څخه بنو هاشم او بنو عبد المطلب مراد دي، (۳) دامام صاحب څه نه نور دادی چي صرف بنو هاشم وړ څخه مراد دي، يعني دنبی ﷺ هغه خاندان چي دهغو لپاره زکاة خيستل حرام دي، (۴) دبعضو په نېز په دې کي صرف دنبی ﷺ اهل او عيال او ازواج مطهرات شامل دي صاحب دشفاء الارواح ليکلي دي چي دلته ځني مراد تمام مسلمانان دي لکه مخکي چي ذکر سوه: ځکه چي دامقام ددعاء دی.

فایده: دنبی ﷺ دنامه سره د هغه پر آل او اصحابو "صلوة" ويل صحيح بلکي مستحب دي. او د هغه له نامه څخه پرته مکروه دي. خو پر انبياء او ملائکو جائز دي: پر دغه حکم دسلفو اجماع ده. په خلاف دروافضو.

حق الظاهرین: په دې کي اشاره کي ده چي دنبی کریم ﷺ آل به هاغه جماعت وي کوم چي له شېعاتو او شکو کو څخه پاک وي، صاحب د تکميل الايضاح دا خبره په دې توگه کړې ده چي ددې قيد يعني د "طاهرین" فايده داده چي دنبی کریم ﷺ آل متقي دی لکه څرنگه چي حديث دی (وَأَنی کُنْ مُؤْمِنٌ عَقِيْلٌ) يعني کوم چي متقي (پرهېزگاره) وي له امراض باطنیه او ظاهریه و څخه: ځکه چي دنبی کریم ﷺ آل به هاغه جماعت وي کوم چي له شرک څخه پاک وي، او ښکاره ده چي له شرک څخه بچ کېدل او له هغه څخه پرهېز کول له امراض باطنیه و څخه د پاکوالي دليل دی. او په دې سره په فرقباطله باندې رد هم مقصود دی کوم چي دنبوي آل دعصمت قائله دی چي ددوی وهم و گومان غلط دی. والله اعلم.

صحابيته: د "صاحب" جمع ده، لغوي معنی يې ده "ملگري"، او په اصطلاح کي دنبی کریم ﷺ صحابه وو ته ويل کيږي، صحابي هغه چاته وايي چي نبی کریم ﷺ يې دایمان په حالت کي ليدلی وي او پر هغه ايمان من سوی وی: نو پر دوی ټولو دي درود او سلام وي.

اولا مصنف څه نه آل ذکر کړی چي په هغه کي تمام امت محمدیه راغلی، چي په هغه کي صحابه کرام هم شامل دي. خود صحابه وو ځانته مقام او مرتبه ده: نو ځکه دوی يې په خاصه توگه ذکر کړل. ځکه چي الله جلّ و علاه د "رَفِیْعُ نَبَیِّهِمْ وَ رَضَا عَنْهُمْ" په وينا سره دوی له ټولو خلکو څخه ممتاز کړي دي، نو ځکه مصنف ښه نه هم دوی بطور خاص بیان کړل.

أَجْمَعِينَ: دا د "آل" او "اصحاب" دواړو د تاکید او سجع لپاره دی: دصحابه وو تاکید ته ځکه ضرورت سو چي بعضي گمراه فرقې داکثره صحابه وو په شان کي بې ادبي او گستاخي کوي او ددوی په عدالت کي شک و شبهه کوي لکه روافض يعني صرف د حضرت علي ږغ له کورنۍ څخه

بغير نور ټولو ته ښکونکي وي. نو "اجمعين" يې ذکر کړی چې په دې قيد سره پر دوی رډوسي. او همدارنگه د خوارجو ترديد هم مقصود دی چې دوی د نبی کریم ﷺ د آل سخت ترين ښمنان دي او هغوی د صلاه مستحق نه گڼي، په خلاف د اهل سنت والجماعت چې د اهل سنت والجماعت په نېز ټوله صحابه عادل دي او ټوله پر خپل، خپل ځای قابل د اتباع دي.

قَالَ الْعَبْدُ الْفَقِيرُ إِلَى مَوْلَاةِ الْغَنِيِّ رِبْلِي دې بنده کوم چې محتاج دی و خپل بادار بې نيازه ته اَبُو الْإِخْلَاصِ حَسَنُ الْوَقَائِسِ الشَّرَنْبُلَايُ الْحَنْفِيُّ اَبُو الْإِخْلَاصِ حَسَنُ شَرْنَبَلَايُ حَنَفِي (يعني چې د هغه کتبت اَبُو الْإِخْلَاصِ دى. نوم يې حسن. مشرب يې وفائي. وطن (د پيدايت) يې شرنبال او منډب يې حنفي دي) إِنَّهُ التَّمَسُّ مِنْ بَعْضِ الْإِخْلَاءِ [عَامِلًا أَنَّهُ وَإِيَّاهُمْ يَنْطَفِئُ الْخَفِيُّ] (هغه رېلي دي) چې زما خنجه مطالبه (غوښتنه) وکړه بعضو مخلصو دوستانو الله تعالى

دي پر ماو دوی باندي خپلي پتي مهرباني وکړي اَنْ اَعْمَلَ مُقَدِّمَةً فِي الْعِبَادَاتِ چې زده عباداتو په باره کي يوه مقدمه (مختصره کتاب) تيار کړم تَقَرُّبَ عَلَى النُّبْتَدَى مَا تَشْتَت

مِنْ الْمَسَائِلِ فِي الْمَطَوَّلَاتِ کوم چې نژدې کړي پر ابتدائي طالب (يعني د شروع کونکي طالب العلم و ذهن ته نژدې کړي) هغه مسائل کوم چې بېلابېلي ذکر سوي (پاشل سوي) دي په اوږدو (لوږو) کتابونو کي (يا په بله وينا داچي: نژدې کړي بندي طالبان اد عباداتو او هغه بېلابېلو مسئلو ته کوم چې په لوږو کتابونو کي دي)

فَاسْتَعْنَتْ بِأَنَّهُ تَعَالَى نُو ماله الله تعالى خنجه مدد وغوښتی وَأَجْبَتْهُ طَالِبًا لِلشَّوَابِ او (د دوستو) مطالبه مي قبوله کړله په داسي حال کي چې د ثواب طلبگاري سم (يعني د ثواب حاصلولو په فرض سره) وَلَا أَذْكَرُ إِلَّا مَا او زه به نه ذکر کوم (په دې کتاب کي) مگر صرف هغه مسائل جَزَمَ

بِصَحَّتِهِ أَهْلُ الشَّرْحِ چې د هغوی په صحيح والي باندي صاحبانو د ترجيح يقين کړی وي (يا په بله وينا چې اهل الترجيح د هغه مسئلو د صحيح والي قطعي فيصله کړې وي. يعني کوم علماء چې تحقيق والا دي او په اختلافي مسئلو کي ترجيح ورکولای سي. هغو چې کوم مسائل بالکل صحيح گرځولي دي. صرف هغه مسائل په دې

کتاب کي ليکم) مِنْ غَيْرِ إِطْنَابٍ بغير له اوږدوالي خنجه (يعني په مختصره عبارت سره. چې بلا ضرورت اوږدوالي به پکښي نه وي) وَسَمَّيْتُهُ: "نُورُ الْإِيضَاحِ وَنَجَاةُ الْأَرْوَاحِ" او مانوم کښېښودی

دغه ڪتاب ته نور الايضاح (درنا غر گندونكى) و نجات الارواح (لوروحاتو ته نجات وركونكى) وَاللهُ أَسْأَلُ او صرف له الله تعالى 'خنه سوال كوم أَنْ يُنْفَخَ بِهِ عِمَادُهُ چي ددي ڪتاب په ذريعه خپلوندگانو ته نفع (فايده) ورسوي وَيُذِيَمَ بِهِ الْإِقَادَةَ او ددي ڪتاب په ذريعه فايده رسول هميشه جاري وساتي.

تشریح: په دې عبارت کي مصنف رَحْمَةُ اللهِ اولا دخپل نوم، کښت، مذهب او وطن يادونه کړې ده، چي د تاليف او تصنيف حقيقت معلوم سي؛ ځکه د ڪتاب مؤلف چي معلوم کړل سي، نو د مؤلف د حالت سره سم د راوان مضمون او راوان کلام معتمد يا غير معتمد مقام هم ښکاره کيږي. بيا يې وروسته د تاليف وجه بيان کړې ده چي دا ڪتاب يې د خپلو بعضو مخلصو ملگرو په خواست او غوښتنه باندې تصنيف کړې دى.

ابو الاخلاص: دا د مصنف رَحْمَةُ اللهِ کښت دى، حسن: د مصنف رَحْمَةُ اللهِ نوم دى، الوفائي: دا (نسبت) د تصوف او طريقت په اعتبار سره دى، الشرابي: د مصنف رَحْمَةُ اللهِ وطن ته اشاره ده، په "مصر" کي د يو سيمي نوم دى، شرابيلاي خلاف القياس دى؛ ځکه د قيس په اعتبار سره "شربلولي" کېدل پکار دي، لکه څرنګه چي خپله مصنف رَحْمَةُ اللهِ دخپل ڪتاب "فَرْالْكَنُوز" په آخر کي دې صراحت کړې دى. الْخِلَاءُ: جمع د غُلَيْلٌ ده، لکه څرنګه چي اَطْبَاءُ او اَحْبَاءُ جمع د طَبِيبٌ او خَبِيبٌ ده، معنی يې ده: دوست.

عاملنا الله: دا جمله معترضه او جمله دعائيه ده، په دې سره يې وهغه ملګرو ته دعاء کړې ده کومو چي د دې تاليف مطالبه کړې وه، فِي الْعِبَادَات: هغه احکام او مسائل چي د هغوی تعلق د عباداتو سره دى، تَشَتَّت: د تغفل له باب څخه د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده؛ متفرق کېدل، بېلېدل.

المطولات: د دفن لوی کتابونه مراد دي. يعني د عباداتو سره متعلق هغه اهم مسائل کوم چي په لويو کتابونو کي موجود دي، چي هغوی په اختصار سره بيا يو ځای کړل سي چي مبتلي ته آسټه سي.

استعنت: ما د ڪتاب په تصنيف کي له الله عَلَّاهُ څخه مدد وغوښتى، ځکه چي الله عَلَّاهُ له مددلو نصرت څخه بغير هيڅ يو کار سر ته نه سي رسول کېلای، موږ ته پکار دي چي کله هم يو کار کوو، نو له الله عَلَّاهُ څخه مدد طلب کړو او د کار تر پوره کېدو وروسته د الله عَلَّاهُ شکر لاء کړو.

طالباً للشواب: د دې تصنيف غرض معلّمينو او متعلّمينو ته فايده رسول دي. كوم چي يو ډېر لوی ټېك كار دی او د دې ټېك كار په ترسره كولو كي بنده ته د الله جلّال له طرفه ثواب حاصلېږي.

أهل الترجيح: دا د فقهاؤ له اوو طبقو څخه يوه طبقه ده. يعني هغه علماء چي هغو دا حنافو مختلفه روايات دراجع او مرجوح په نومونو سره جمع كړي دي او دا يې ښوولي دي چي له دې رواياتو څخه كوم يو افضل دي او كوم يې مفضول دي. كهولهم: هدا الاول، هدا اصغر روايه، هدا اوضح، هدا اوفق بالقياس، هدا ارقق للناس (شرح غوده، رسم المتي، ص: ۵۶)، داسي علماء ته اهل الترجيح ويل كيږي. لكه امام قنوري رَجَه الله، علامه مرغيناني (صاحب الهدايه) رَجَه الله او داسي نور.

إطناب: د اطناب معنى ده: په زياتو الفاظو سره مراد پوره كول يا په بله وينا خبره اوږدول. نو د "من غير اطناب" مطلب دى: په مختصره عبارت سره.

سببته نور الايضاح إلخ: د نور معنى ده: رڼا، خلا، كوم څه چي نور شيان ښكاره كړي. د دې جمع اتوار ده. دا يضا ح معنى ده: واضح كول، څرگندول، ښكاره كول. نو د نور الايضاح معنى سوه: ښكاره كوكې رڼا، او ارواح جمع دروح ده. د نجات معنى ده: خلاصون، لو عذاب روح لره وي. مطلب يې داسو چي كوم څوك د عباداتو له مسائلو او طريقه څخه ناواقف وي: د هغه لپاره د مسائل نور او لارښوونه ده چي په دې بڼه يې په عمل كولو سره انسان د الله له عذاب څخه نجات ترلاسه كولاى سي (خلاصون موندلاى سي).

مصنف رَجَه الله فرمايي چي په دې كتاب كي موږ صرف اقوال مرجحه بيان كړي دي چي "وَلَا أَذْكَرُ إِلَّا مَا جَزَمَ بِصَحَّتِهِ أَهْلُ التَّرْجِيحِ" يعني زه په دې كي صرف هاغه قول نقل كوم چي د هغه پر صحت اهل ترجيح اعتمادولو و ثوق كړى وي.

والله أَسْأَلُ إلخ: يعني اهل علم حضرات كوم چي له دې كتاب څخه استفاده كوي. نو چي هغوى نورو ته هم فايده ورسوي. د دې لپاره چي داسله جاري پاتې سي.

د مصنف رَجَه الله دا دعاء داسي قبوله سوه چي د تصنيف له دور څخه تر نن سبا پوري په لکلوو بندگتو له دې څخه نفع اخيستي ده او د دې فايده دامت و منځ ته ښکاره ده. له رب تعالى څخه خواست کوو چي زموږ دا حقير کوښښ هم په خپل دربار كي قبول کړي او خلگ له دې څخه استفاده وکړي او زموږ د نجات ذریعہ هم وگرځي. آمین یا ارحم الراحمین.

کتاب الطهارة

(۱) کتاب د "پاکي" (د احکامو په بیان کي) دی

تشریح: د فقهاؤ او محدثینو دا طریقه ده چي کله دوی یو کتاب لیکي، نو د عنوان (سرلیک) په توګه یو څو شیان ذکر کوي: "کتاب، باب، فصل"، چیري چي لفظ د "کتاب" ذکر کړي، هلته جنس مسائل په لحاظ کي ساتي. مثلاً د طهارت (پاکي) د احکامو جلا جنس دی چي تر هغه لاندې څو انواع دي، د صلاة (لنډه) د احکامو یو جلا جنس دی، او زکاة، روژه او داسي نور جلا، جلا جنس دی. او چیري چي لفظ د "باب" استعمال کړي، هلته انواع مسائل په لحاظ کي ساتي. مثلاً د طهارت په مسائلو کي د وضوء (لنډه) مسائل، د تیغم مسائل او داسي نور، نایې انواع دي. او چیري چي لفظ د "فصل" استعمال کړي، نو هلته له ما قبل مسائلو څخه جلايې په لحاظ کي ساتي. یعنې له ما قبل څخه بعضي جزئیات جلا کوي او جلايې بیاتوي. مثلاً د وضوء (لنډه) په بیان کي فرائض وضوء له سنن وضوء څخه د فصل په ذریعه جلا کوي.

په لنډه وینا دا چي د فقهي په کتابو کي د عنوان (سرلیک) لپاره درې قسمه الفاظ ذکر کيږي: ① کتاب ② باب ③ فصل. په کتاب کي دیوه جنس د مختلفو اقسامو او انواعو مسئلې ذکر کيږي. په باب کي د مخکیني جنس سره اړوند دیوه قسم بحث او مسئلې ذکر کيږي او په فصل کي د هغه مخکیني قسم سره اړوند جلا بحث او مسئلې (جزئیات) ذکر کيږي.

کتاب الطهارة: په دې جمله کي درې خبري دي: (۱) نحوي ترکیب. (۲) د کتاب د لفظ مطلب. (۳) د طهارة د لفظ مطلب.

(۱) ... **نحوي ترکیب:** د نحوي ترکیب په اعتبار سره (په دې جمله کي) درې احتماله دي: ① اول دا چي کتاب الطهارة خبر دی د محذوفې مبتداء چي "فذا" دی یعنې: فذا کتاب الطهارة. ② دویم دا چي مبتداء ده د محذوف خبر یعنې کتاب الطهارة فذا. ③ درېیم دا چي مفعول دی د محذوف فعل یعنې: غځ کتاب الطهارة یا اړان کتاب الطهارة.

(۲)... کتاب:

د کتاب لغوي او اصطلاحي معنی: د کتاب او کتابت لغوي معنی ده: "یوشی سره جمع کېدل". "جمع کول". لکه کَتَبْتُ الشَّيْءَ اَنْ جَمَعْتُهُ، او کتاب ته هم ځکه کتاب ویل کیږي چي په دې کي حروف سره را جمع کیږي، او کتاب د مکتوب په معنی سره هم استعمالیږي. لکه څنګه چي د محقق په معنی سره استعمالیږي (په کتاب الطهارة کي د مجموع په معنی سره دی). نو د کتاب الطهارة معنی ده "جمع (مَجْمُوع) مسائل الطهارة".

او په اصطلاح کي کتاب د مسائلو هغه "مجموعه" ته وايي چي هغه مستقلة مثل سوي وي (مستقلاً معتبره وي)، برابر ه ده مختلفه انواعو لره شامله وي. لکه کتاب الطهارة چي په دې کي طهارة الوضوء، طهارة الغسل، طهارة بالماء او طهارة بالتراب يعني د طهارت (پاکۍ) ټوله نواع په کتاب الطهارة کي داخل دي. يا مختلفه انواعو لره شامله نه وي. لکه کتاب اللقطة، يا کتاب الآبق يا کتاب المفقود چي تر دې هر کتاب لاندي نه يو باب سته او نه يو فصل.

(۳)... طهارة:

د طهارت لغوي او اصطلاحي معنی: طهارت مصدر دی معنی يې ده: پاکول، پاکوالی. او په اصطلاح کي طهارت له حدث (حکمي مرداري) يا له نجاست او خبث (حقيقي مرداري) څخه پاکېدلو ته وايي. او ځيني علماؤ ويلي دي چي طهارت د دريو (۳) اندلونو پرېولو او د سر مسح کولو ته وايي. کتاب الطهارة اضافت په معنی سره د لام دی او تر لام وروسته دوه مضافه محذوف دي ټوله عبارت به داسي وي "هذا کتاب لبيان احکام الطهارة" (دا کتاب د پاکۍ د احکامو په بيان کي دی)

او طهارت د طاء په ضمه سره هغه اوبو ته ويل کیږي چي په هغوی سره پاکي حاصه کړل سي، او طهارت په کسره د طاء سره د پاکولو اګې ته ويل کیږي، لکه اوبه او خاوري.

کتاب الطهارة ولي مخکي کړی سو؟ مصنف رحمه الله په شروع کي وویل چي دا مختصره کتاب په عباداتو کي لیکل کیږي، په عباداتو کي يې خپل کتاب په کتاب الطهارة سره شروع کړی. نه په کتاب الصلاة. کتاب الصوم او داسي نورو سره (حال دا چي صلاة، صوم او داسي نور هم عبادات دي). د دې څه وجه ده؟

د دې جواب دا دی چي دلته څه لپاره طهارت ضروري دي، له هغه څخه بهر لسمونځ نه سي کېدلای. نو ځکه يې اول طهارت ذکر کړی او تر هغه وروسته به په عباداتو کي لسمونځ ذکر کړی.

او کله چي دا خبره معلومه سوه چي دلمائحه لپاره طهارت ضروري دى. نو اوس دا بنسول ضروري دي چي په کومو. کومو شيانو سره طهارت حاصلول کېدای سي؟ لهذا مصنف رَجَّه الله هغه شيان ذکر کوي چي په هغوی سره طهارت حاصلول کېدای سي.

په کومو اوبو سره طهارت (پاکي) حاصلول جائز دي؟

﴿١﴾ الْمِيَاةُ الَّتِي هِيَ أَوْبَةٌ يَجُوزُ التَّطَهِيرُ بِهَا چي په هغوی سره پاکوالی (پاکي حاصلول) جائز دي سُبْعَةُ مِيَاةٍ اووه قسمه اوبه دي مَاءُ السَّمَاءِ ① د آسمان اوبه (يعني بلراتي اوبه) و مَاءُ النَّحْلِ ② د سمندر (درېب) اوبه و مَاءُ الشَّهْرِ ③ د ويايي (وايي) اوبه و مَاءُ الْيُسْرِ ④ د خاه اوبه و مَاءُ ذَابٍ مِنَ الثَّلْجِ وَالْمَرَدِّ ⑤. ⑥ او هغه اوبه چي له واورې او ژليو څخه ويلي سوي (ترلاسه سوي) وي و مَاءُ الْعَيْنِ ⑦ او د چيني اوبه (دغه پورته ذکر سوي اوبه قسمه هغه اوبه دي چي په هغوی سره پاکي حاصلېدلی سي).

لغات: ﴿مِيَاةٌ﴾ جمع د مَاءَ ده، اوبه. ﴿يَجُوزُ﴾ د "يسم" په معنى سره دى. يعنې په دغو اوبو سره پاکي حاصلول صحيح دي. د "يَجُزُّ" په معنى سره نه دى؛ ځکه خبره د هغو لوبو په باره کي ده چي په هغوی سره پاکي حاصلول صحيح دي که څه هم په يوه وجه خلالي (روا) نه وي. لکه يو چا چي د ځان لپاره د بلران يا د سمندر يا دلسي نوري اوبه جمع کړي وي، نو د هغه له اجازې څخه بغير دا اوبه استعمالول حلال (روا) نه دي. لېکن که بيا يې هم د لوس لپاره استعمال کړي، نو اودس يې صحيح کيږي. ﴿يَجْرُ﴾ سمندر. درېب. جمع: بخار. ﴿يَجْرُ﴾ خاه. جمع: آثار. ﴿ذَابٌ﴾ د نصر له بابه د واحد مذکر غائب ماضي معلومي صيغه ده. ذَابٌ يَذُوبُ ذَوْبًا وَذَوْبَانًا: ويلي کېدل (وېلېدل). مابع کېدل، ټينگه ماته د حرارت په واسطه اوبه کېدل. ﴿عَيْنٌ﴾ په عربي ژبه کي بعضي الفاظ لږ لږ لري او بعضي سلگونه معنوي لري. عَيْنٌ له هماغه الفاظو څخه يو لفظ دى چي زياتي معنوي لري چي د لغتپوهانو د وينا مطابق تقريباً سلو معنوي ته رسيږي، چي له هغوی څخه صاحب د تاج للعروس پنځوس معنوي ذکر کړي دي. مثلاً سترگه، مُخْبِر (جسوس)، متعین شى، ذات، دلته د دې لفظ معنى ده: د لوبو چينه. ﴿الْمَرَدُّ﴾ (د راه په فتحه سره) اژلې. واحد: الْمَرْدَّةُ (يوه ژلې). (صباح اللغات)

يادونه: په عبارت کي له "مَاءِ السَّمَاءِ" څخه تر "مَاءِ الْقَيْنِ" پوري د "مَاء" لفظ مرفوع او مجرور دولره وېل کېدلای سي. د مرفوع وېلو په صورت کي به د مبتداء محذوف لپاره خبروي چي هغه "احدها". "ثانيها" تر "سابعها" پوري دي (يعنې اَمَّا مَاءُ السَّمَاءِ، ثَانِيهَا مَاءُ النَّحْلِ، وَثَلَاثًا مَاءُ الشَّهْرِ، اَوْدَ مَجْرُودٌ فِيهِ صَوْرَتَانِ كَمَا فِي "مِيَاةٍ" څخه بدل وي).

تشریح: په دې عبارت کې مصنف رحمه الله د هغه اوبو اقسام بیانوي چې په هغوی سره طهارت او پاکي حاصلول جائز دي، نو فرمایي: په کومو اوبو سره چې پاکوالی جائز دی، هغه اوبه قسمه اوبه دي: ① د آسمان اوبه (مراد خني د باران اوبه دي)، ② د سمندر اوبه، ③ د نهر (لویي ویالې) اوبه، ④ د خاه اوبه، ⑤ د واورې اوبه، ⑥ د ژلیو اوبه، ⑦ د چینې اوبه.

دغه اوبه قسمه اوبه دي کوم چې پاکي دي او په دوی سره جسم، جامه او داسې نور پاکول جائز دی، یا په بله وینا دا چې دوی خپله هم پاکي دي او بل لره هم پاکونکي دي، برابره دا اوبه خوږې وي او که تروې وي.

د اوبو قسمونه

﴿٢﴾ ثُمَّ الْيَبَاءُ بيا اوبه عَلَى خَمْسَةِ أَقْسَامٍ پر پنځه قسمه دي طَاهِرٌ (لومى قسم هغه اوبه دي) چې (په خپل ذات کې) پاکي وي مُطَهَّرٌ (لومى شي لره هم) پاکوونکي وي (يعني بل شی چې په پرېولل سي، نو هغه هم پاکى ترخوي) غَيْرُ مَكْرُوءٍ مکروه نه وي (استعمال یې) وَهُوَ الْمَاءُ الْمَطْلُوقُ او هغه مطلقى اخلاص اوبه دي (يعني چې څه داسې شی ورسره گډسوى نه وي چې هغه مقيدى وگرځي).

تشریح: د طهارت او نجاست په اعتبار سره د اوبو لاندیني پنځه قسمونه دي: ① "طاهر مطهر" يعني هغه اوبه کوم چې خپله هم پاکي وي او د بل څه د پاکولو صلاحیت هم لري، لکه "ماء مطلق" (يعني "علمي خالص اوبه"، په دې شرط چې له پورتنی مذکوره لومو قسمونو څخه وي) چې په هغوی بل شی گډسوى نه وي، مثلاً: د سمندر او نهر اوبه یا د چینې اوبه.

﴿٢﴾ وَطَاهِرٌ او (لومى قسم هغه اوبه دي) چې (په خپله) پاکي وي مُطَهَّرٌ (بل شي لره هم) پاکوونکي وي مَكْرُوءٌ (لېکن استعمال یې) مکروه وي وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ الْهَرَّةُ وَتَحَوَّهَا او دا هغه اوبه دي چې پیښي اوبه ورڅخه چینلي وي او ایا د پیښي په څېر بل حیوان وَكَانَ قَلِيلًا حلالا چې هغه لوبه لره (هم) وي.

لغات: ﴿هَرَّةٌ﴾ پیښي، جمع هِرَرٌ، او د بمضو په وینا د هِرَّة اطلاق په مذکر او مؤنث ډولرو باندې کیږي او د هِرَّة اطلاق صرف په مؤنث باندې کیږي.

تشریح: په دې عبارت کې د طهارت او نجاست په اعتبار سره د اوبو لومى قسم بیان سوى دی ⑦ "طاهر مطهر مکروه"، لکه هغه لره اوبه چې کورنۍ پیښي خوله پکښې ووهي، یا مثلاً چرکه (کوم چې آزاله پرېښودل سوې وي) یا موچک لومى نور خوله پکښې ووهي، ددې لومو حکم دادی چې که

نوري نامکروه اوبه موجوده وي، نو دا اوبه استعمالول مکروه تنزيهي دي. لېکن که له دوی څخه بغير نوري اوبه نه وي، نو بيا په دوی سره پاکي حاصلول صحيح دي، هيڅ پروا پکښې نسته.

ماء مستعمل

﴿٢﴾ وَطَاهِرٌ غَيْرُ مُطَهَّرٍ او (درېيم قسم هغه اوبه دي) چي (په خپل ذات کي خو) پاکي وي (لېکن بل شي لره) پاکونکي نه وي وَهُوَ مَا اسْتُغِيلَ لِرَفْعِ حَدَثٍ او دا هغه اوبه دي کوم چي استعمال سوي وي دې اودسيا ليري کولو لپاره (مثلا بې اودس په وکړي) اَوْ لِقَرْبَةِ كَالْوُضوءِ عَلَى الْوُضوءِ بِنَيْتٍ يا (استعمال سوي وي) د ثواب حاصلولو لپاره لکه په اوداسه د پاسه (بل) اودس کول داوداسه په نيت سره.

لغات: ﴿رفع﴾ دفتح دباب مصدر دی: پورته کول، ليري کول (ختمول)، ﴿حدث﴾ نجاست حکمي، بې اودسيا (بې اودسي)، ﴿قربة﴾ دنېکۍ او ثواب کار چي په هغه سره د خدای تعالیٰ قربت (نژدېکت) او ثواب حاصلول کيږي (يا په بله وينا هغه څه چي په هغه سره د الله تعالیٰ قربت اورضاء ترلاسه کول کيږي)، نېکي او ثواب، عبادت، جمع: قُرْب و قُرْبَات.

تفريح: په دې عبارت کي داوبو درېيم قسم بيان سوی دی ﴿٣﴾ "طاهر غير مطهر" يعني هغه اوبه کوم چي خپله خو پاکي وي، لېکن هغوی د حدث (بې اودسيا) ليري کولو صلاحيت نه لري، لکه ماء مستعمل (استعمال سوي اوبه) يعني چي په هغوی سره يو حکمي حدث (حکمي بې اودسيا) ليري کړل سوې وي يعني کوچني بې اودسيا يا لويه بې اودسيا، يا په بله وينا دا چي په هغوی سره اودس يا د جنابت غسل کړل سوي وي، همدارنگه هغه اوبه چي بې اودسيا خو په ليري نه کړل سي، بلکي داوداسه د پاسه بل اودس په وکړل سي د ثواب او عبادت په نيت سره، همدارنگه هغه اوبه چي لاس په پرېولل سي د خوراک لو فاسي نورو لپاره، نو د هغوی هم دغه حکم دی (چي طاهر غير مطهر دي)، خو په ماء مستعمل سره نجاست حقيقي (حقيقي نجاست) ليري کول مثلاً مراره کپړه په پرېولل صحيح دي.

د اودس د پاسه بل اودس کول

مسئله: که څوک په اول اوداسه بلندي يو عبادت وکړي، نو نوی اودس کول (تازه کول) - نه لري. همدارنگه که يې ډالول اوداسه ډېر وخت کيږي، نو هم نوی اودس کول مستحب دي، که څه هم په اول اوداسه

یې یو عبادت نه وي کړی. او که چیرې وخت هم زیات نه وي تهرسوی او یو مقصودي عبادت یې هم په اوداسه نه وي کړی. نو بیا اودس کول مکروه کار دی؛ ځکه چې دا اسراف دی. (تحفة الالعی، جلد ۱ ص ۲۹۲، طحطاوي ص ۱۲)

اوبه کله مستعملي گرځي؟

﴿۵﴾ وَيَصِيرُ الْمَاءُ مُسْتَعْمَلًا او گرځي اوبه مستعملي بِمَجْزَرِ انْفِصَالِهِ عَنِ الْجَسَدِ محض له بدن څخه په را جلا کېدو سره (يعني هر کله چې اوبه مازي له بدن څخه را جلا سي. نو مستعملي سوې).

لغات: ﴿انفصال﴾ د انفعال د باب مصدر دی: جلا کېدل، بېلېدل.

تشریح: په دې عبارت کې مصنف رحمه الله دا خبره بیانوي چې اوبه کله مستعملي شمېرل کیږي؟ نو فرمایي چې له بدن څخه تر جلا کېدو وروسته سمدستي اوبه مستعملي گرځي، دویم قول دا دی چې له بدن څخه تر جلا کېدو وروسته چې کله اوبه یو ځای ودرېږي، نو بیا اوبه مستعملي شمېرل کیږي، نه تر هغه مخکې، خو مفتی به اول قول دی. (طحطاوي ج ۱: ص ۱۲)

د استعمال سوو اوبو حکم

مسئله (۱): په اوداسه او غسل کې چې کومې اوبه استعمال سوي وي، که په هغوی یو ښکاره نجاست ګډ سړی نه وي. نو داسې اوبه که څه هم خپله پاکې دي، لېکن په هغوی سره بل وار پاکي حاصلول یعنې اودس یا غسل په کول صحیح نه دي. خو ناپاکه جمله په هغوی سره پاکول کېدای سي له نجاست څخه.

مسئله (۲): که چیرې د اوداسه یا غسل مستعملي اوبه په جمله او کالیو پلندي ولوېږي. نو په هغه سره جمله او کالي نه مر د اړېږي، خو بیا هم احتیاط ضروري دی. (البحر الرائق بیروت ج ۱: ص ۹۸، فتاویٰ محمودیه جدید ج ۵: ص ۱۲۵)

مسئله (۱): مري ته د غسل ورکولو لپاره چې کومې اوبه استعمال سي، هغه ناپاکه دي. لهذا که مري ته د غسل ورکولو پر مهال پر کالیو زیات څاڅکي ولوېږي، نو کالي ناپاکه کیږي. (کتاب الصالح، مطبع عثمانیه ج ۱: ص ۱۸۲، زکویا ج ۱: ص ۲۴۹)

په کومو اوبو سره پاکي حاصلول جائز نه دي؟

﴿۶﴾ وَلَا يَجُوزُ او جائز نه دي (پاکي حاصلول) بِمَاءٍ شَجَرٍ وَشَسْرٍ درختي (وڼي) په اوبو سره او د مېوې په اوبو سره وَلَوْ خَرَجَ بِنَفْسِهِ مِنْ غَيْرِ عَصَرٍ که څه هم هغه بغیر له نغږولو څخه په خپله (له درختي یا مېوې څخه) وتلي وي فَيُطْفِرُ د ظاهر روایت مطابق (يعني ظاهر روایت همدا دی چې نا لوبه که څه هم په خپله روتلي وي، نو هم په دوی سره پاکي حاصلول جائز نه دي).

لغات: ﴿شَجَرٌ﴾ درخته (ونه)، اسم جنس دی. پر واحد، تشبیه او جمع ټولويې اطلاق کیږي.

واحد: شَجَرَةٌ، جمع: أَشْجَارٌ وَ شَجَرَاتٌ. همداسې شَرٌّ هم اسم جنس دی، واحد: شَرٌّ، جمع: شُرَّارٌ.

﴿عَصْرٌ﴾ د ضرب د باب مصدر دی: نخوړل (په فشار او زور له مېوې او داسې نورو څخه اوبه کښل).

تشریح: کومې اوبه چې له درختي یا مېوې څخه ایستل سوي (کښل سوي) وي، مثلاً د کپلې له

درختي څخه اوبه ایستل سوي وي، یا مثلاً له گني څخه ایستل سوي اوبه (رڼ) یا د هیندوانې اوبه، نو

په دا قسم اوبو سره بالاتفاق اودس او غسل جائز نه دي، همدارنگه که له درختي یا مېوې څخه خپله

په قطره، قطره اوبه راڅڅېږي وي، نو د اصح قول پر بناء په هغه سره هم اودس او غسل جائز نه دي او

غیر اصح قول دادی چې جائز دي.

یادونه: له دې ځایه د هغه اوبو یادونه سوې ده کوم چې په اضافت تقيیدي سره نومول کیږي یعنې

"ماء مقید"، یعنې هغه اوبه چې پر خپل اصلي طبیعت پاته نه وي، بلکې د هغوی سره داسې شی گډ

سوی وي چې اوبه د هغه شي د نوم (په تید) سره یانول کیږي، مثلاً له هیندوانې یا له انگورو څخه

ایستل سوي اوبو ته د هیندوانې یا انگورو اوبه (رڼ) ویل کیږي، همدارنگه له درختي څخه ایستل

سوي اوبو ته عرق او رڼ ویل کیږي، نو فرمایي چې د ظاهر روایت مطابق په داسې اوبو سره اودس او

غسل کول او پاکي حاصلول جائز نه دي.

﴿وَلَا يَمَاءٌ زَالٌ طَبْعُهُ﴾ او نه په هغه اوبو سره (پاکي حاصلول جائز دي) چې د هغوی طبیعت

زائل سوی (ختم سوی) وي بِالطَّبْعِ د پخولو په وجه (زائل سوی وي) أَوْ بِغَلَبَةِ غَيْرِهِ عَلَيْهِ یا پر

هغوی د بل شي د غالب کېدلو په وجه (زائل سوی وي).

لغات: ﴿طَبْعٌ﴾ د فتح د باب مصدر دی: پخول، غوره، علیه: د دواړو ضمیر ماء ته راجع دی.

تشریح: د اوبو دوه طبیعت دي: ① رِقَّة (باریکوالی، نرمی والی)، ② سیلان (بېهلل، جري کېدل).

صورت د مسئلې دادی چې که په اوبو کې یو شی مثلاً لوییا یا دلسي بل شی واچول سي او

پوخ کړل سي چې د هغه په وجه اوبه گاته (خنډي) سي او درقت او سیلان طبیعت یې ختم سي، نو

داسي اوبه "ماء مطلق" پاته نه سوي، لهندا طهارت حکمي یعنې اودس او غسل په داسي اوبو سره نه

جائز کیږي.

همدارنگه په هغه اوبو سره هم طهارت حکمي حاصلول جائز نه دي چې په هغوی کې له

اوبو څخه بغیر بل پاک شی په زلت (غلب) مقدر گډ سوی وي چې اوبه یې له خپل طبیعت ایستلي

وي، لکه هر ډول شربت، سرکه، ښوروا، دلویا اوبه، د زردکي او گلاب اوبه، ځکه پر دې شیانو عرفاد اوبو اطلاق نه کول کیږي. په متن کې د "غلبه غیره" قید ځکه لگول سوی دی چي که اوبه مغلوبه نه وي بلکي غلبه وي، نو په هغوی سره طهارت جائز دی.

﴿٨﴾ وَالْغَلْبَةُ فِي مَخَالَطَةِ الْجَامِدَاتِ او غالب والی د جملو (وچو) شیانو په گډېدلو کې (یعني کله چي په لوبو یو جلمد وچ شي گډ سي لکه لوره، زعفران، رېگ او داسي نور جملدات، نو په دې صورت کې ددې جلمد شي د غالب والي اعتبار) بِإِخْرَاجِ الْمَاءِ عَنْ رَقَّتِهِمْ وَسِيلَانِهِ په ایستلو سره د اوبو دې له خپل باریک والي او بهېدلو څخه (یعني کله چي دهغه جلمد شي په وجه لوبه خندي او گاته سي اورقت او سیلان یې ختم سي، نو په دې صورت کې هغه شي غالب شمېرل کیږي) وَلَا يُضَرُّ تَغْيِيرُ أَوصَافِهِ كُلِّهَا بِجَامِدٍ او نقصان نه کوي د جامد شي په وجه د اوبو د ټولو اوصافو بدلېدل (یعني که دهغه جلمد شي په وجه د اوبو ټوله لوصاف اړنګ، خوند اوبوی اېدل سي، خو رقت او سیلان یې باقي پاته سي، نو پاکي په حاصلول جائزي) كَزْ عَقْرَانٍ وَفَاكِهَةٍ وَرَقِّ شَجَرٍ (جلمد شيان) لکه زعفران، مېوه او د درختو پاڼې (پلگونه).

لغات: ﴿مخالطة﴾ د مفاعلي د باب مصدر دی: یو د بل سره گډېدل، ﴿زعفران﴾ مشهوره خوشبویه ژر رنگ لرونکی گل دی، جمع: زَعْفَرَان.

تشریح: مخکي دا خبره تېره سوه چي په ماء مطلق سره طهارت (پاکي) حاصلول جائز دي او که ماء مطلق نه وي، نو په هغه سره طهارت حاصلول جائز نه دی، اوس دلته دا خبره بیاتوي چي اوبه کله مطلقي "ماء مطلق" (خالص اوبه) شمېرل کیږي او کله نه شمېرل کیږي، نو په دې بله کې اعتبار غلبې لره دی یعني چي په اوبو گډېدونکی شي په زیات مقدار سره وي چي پر اوبو غالب وي. اوس دلته صاحب د کتاب رَجَبُ اللَّهِ د غلبې صورت د قاعده کلیه په توګه بیاتوي، او د ټولو شیانو یې دوه قسمه بیان کړي دي: ① جامد یعني سخت شي یا په بله وینا وچ شي، ② مائع یعني بهېدونکی شي.

په دغه عبارت کې د جامداتو بیان دی، حاصل یې داسې چي که یو جلمد یعني وچ شي مثلاً لوره، نښې یا داسي بل شي په لوبو گډ سي چي دهغه په وجه د اوبو رقت او سیلان دواړه طبیعتونه ختم سي، نو هغه ته مطلقي اوبه "ماء مطلق" نه ویل کیږي او په هغوی سره اودس او غسل جائز نه دي، لېکن که دا مذکور شیان په دومره لږ مقدار په اوبو گډ سي چي دهغه په وجه خو د اوبو رنگ یا بوی بدل سي، لېکن د اوبو رقت او سیلان باقي پاته وي، مثلاً د جاري (بهېدونکو) اوبو سره چي څه

رېښه گډه سي. يا مثلاً په اوبو کې زعفران واچول سي او دهغوی لږ رنګ ښکاره سي، يا مثلاً د مني (خران) په موسم کې د پاڼو درالوېدلو په وجه د حوض د اوبو ټوله اوصاف بدل سي، نو په دې ټولو صورتونو کې په هغه اوبو سره اودس او غسل جائز دي. (مراقی الفلاح: ۱۵)

﴿٩﴾ وَالْعَلْبَةُ فِي النَّائِعَاتِ او غالب والی په بهېدونکو شیانو کې (يعني کله چې په اوبو یو مائع بهېدونکی اشی گډه سي لکه شیدې، نو د غالب والي اعتبار) بِظُهُورٍ وَصُفٍّ وَاحِدٍ دیوه وصف په ښکاره کېدلو سره دی (يعني کله چې د هغه مائع شي یو وصف (مثلاً رنګ) په اوبو کې ښکاره سي، نو پر اوبو غالب شمېرل کېږي) مِّنْ مَّائِعَةٍ لَهُ وَصْفَانِ فَقَطْ له هغه بهېدونکي شي څخه (يعني مراد هغه مائع شی دی) چې هغه لږه صرف دوه وصفونه وي کَاللْبَنِ لَهُ اللَّوْنُ وَالطَّعْمُ لکه شیدې چې هغه لږه رنګ او خوند سته وَلَا رَائِحَةَ لَهُ او بوی ورلږه نسته (بوی نه لري).

لغات: ﴿لبن﴾ شیدې، جمع: أَلْبَان، ﴿لون﴾ رنګ، جمع: ألْوَان، ﴿طعم﴾ خوند، لذت (مزه).

توضیح: مخکې په جامداتو کې د غلبې صورت بیان سو، اوس له دې ځایه په مائعاتو کې د غلبې صورتونه بیانوي. مایعات (بهېدونکي شیان) درې قسمه دي: ① یو هغه چې درې سره وصفه پکېږي وي (يعني خوند، رنګ او بوی)، ② درېم هغه چې صرف دوه وصفه پکېږي وي (مثلاً خوند او بوی)، ③ درېیم هغه چې هیڅ وصف پکېږي نه وي.

په دغه عبارت کې د درېیم قسم بیان دی، حاصل یې دای چې که په اوبو گډه سوی شی مائع (بهېدونکی) وي او د اوبو له جنس څخه نه وي، نو د غلبې اعتبار به د اوصافو په لحاظ سره کېږي، لکه شیدې چې مائع شی دي او د اوبو له جنس څخه نه دي، او په شیدو کې صرف دوه وصفه دي (رنګ او خوند، درېیم وصف "بوی" پکېږي نسته) نو که د شیدو یو وصف پر اوبو غالب سي، نو هغه اوبه نه پاتېږي، بلکې اوس د اوبو پر ځای هغه ته شیدې ویل کېږي، نو ځکه په هغه سره اودس او غسل نه صحیح کېږي.

﴿١٠﴾ وَيُظْهِرُ وَصْفَيْنِ مِّنْ مَّائِعَةٍ لَهُ ثَلَاثَةٌ او (د غالب والي اعتبار) د دوو وصفونو په ښکاره کېدلو سره دی له هغه بهېدونکي شي څخه چې هغه لږه درې وصفونه وي (يعني کوم مائع شي لږه چې درې سره وصفه وي، که د هغه دوه صفت په اوبو کې ښکاره سي، نو هغه پر اوبو غالب شمېرل کېږي) کَالْخَلِّ لکه سرکه.

لغات: ﴿خل﴾ سرکه، جمع: الْخُلُّ وَالْخَلَلُ.

تشرېح: په دې عبارت كې د اول قسم بيان دى. فرمايي چې په كوم مايع شي كې چې درې سره وصفونه وي (خوند، رنگ، اوبو). كه هغه شى په اوبو گډسي او دوه وصفه يې پكښې ښكاره سي، نو په هغه اوبو سره او دس او غسل جائز نه دي، لكه سر كه چې هغه يو مايع (بهدونكى) شى دي او په هغه كې خوند، رنگ او بوى درې سره اوصاف سته، لهذا كه سر كه په اوبو كې واچول سي او په اوبو كې د سر كې دوه وصفه ښكاره سي، نو هغه اوبه نه پاتېږي، بلكې د سر كې په حكم گرځي (گواكي سره سوه)، خو كه صرف يو وصف يې پكښې ښكاره سي، نو بيا په هغه اوبو سره او دس او غسل جائز كيږي. (مراقى الفلاح: ۱۶)

﴿ ۱۱ ﴾ وَالْعَلْبَةُ فِي الْمَائِيعِ الَّتِي لَا وَضْفَ لَهَا او غالب والى په هغه بهيدونكي شي كې كوم لره چې هيڅ وصف نه وي (يو صفت هم نه لري) كَالْمَاءِ الَّتِي سَتَعْمَلُ لكه مستعملي اوبه وَمَاءِ الزُّوْدِ الْمُتَقَطِّعِ الرَّائِحَةِ اولكه د گلاب (كل گلاب) هغه اوبه چې خوشبويي يې ختمه سوي وي (هيڅ خوشبويي نه لري) تَكُونُ بِالزُّوْنِ (نو په داسي اوبو كې غالب والى) په وزن سره كيږي (يا په بله رڼا دا چې په داسي مائع شي كې به د غالب والي اعتبار په وزن سره كول كيږي، يعنې په داسي مائع اوبو كې غلبه د وزن په اعتبار سره حاصلېږي كوم لره چې هيڅ وصف نه وي) فَإِنْ اخْتَلَطَ رِطْلَانِ مِنَ الْمَاءِ الَّتِي سَتَعْمَلُ نو (مثلاً) كه گډي سي دوه رطله (يا مثلاً دوه سېره) مستعملي اوبه بِرِطْلٍ مِنَ الْمُطْلَقِ په يوه رطل (يا په يوه سېره) مطلقو (خالصو) اوبو لَا يُجُوزُ بِهِ الْوُضُوءُ نو په داسي اوبو سره او دس نه جائز كيږي وَبِعَكْسِهِ جَازٌ او د دې په برعكس صورت كې (مثلاً چې ماء مستعمل يو سېره وي او ماء مطلق دوه سېره وي) جائز دى.

لغات: ﴿رطل﴾ يو خاص وزن دى كوم چې څه كم نيم كيلو كيږي (په پاكتي حساب سره) څكه نيم كيلو پنځه سوه (۵۰۰) گرامه كيږي او رطل (۴۴۲) كيږي (نو رطل له نيم كيلو څخه ۵۸ گرامه كم سوا). رطل يو قسم لوبښ وو چې په هغه سره به مكيلي شيان يعنې غم او داسي نور پيمانه كېدل. صاحب د احسن الفتاوى ليكلي دي چې يو رطل د اوسني وخت په حساب سره (۴۴۲) گرامه كيږي او (۸) رطله يو صاع

کيږي او يو صاع (۳۵۳۸) گرامه کيږي يعني تقريباً درې نيم کيلو. دا د عراقي رطل مقدار دی کوم چې د فقهو په نيز معتبر دی. ﴿الماء المستعمل﴾ استعمال سوي اوبه (کارول سوي اوبه)، برابره ده د نجاست حکمي د زوال لپاره استعمال سوي وي يا د قربت او ثواب لپاره.

تشرېح: په دې عبارت کې د درېيم قسم بيان دی، فرمايي چې که بهې وصفه مانع شی په اوبو کې سي (مثلاً ماء مستعمل په خالص اوبو کې سي)، نو په دې صورت کې به د وزن په اعتبار سره حکم کول کيږي. د کوم يوه وزن چې زيات وي، نو اوبه دهغه په حکم سره گرځي؛ ځکه اوس له دې څخه بغير بل د توپير صورت ممکن نه دی، مثلاً دوه سپره مستعملي اوبه (ماء مستعمل) يا د گلاب اوبه په يوه سپر خالص اوبو کې سي، نو داسي اوبه له ماء مطلق (خالص اوبو) څخه وځي او ماء مقيد گرځي او په هغه سره اودمس او غسل نه جائز کيږي، لېکن د دې په برعکس صورت کې جائز کيږي يعني چې ماء مقيد (يعني مستعملي اوبه يا د گلاب اوبه) په لږ مقدار سره وي او ماء مطلق (خالص اوبه) په زيات مقدار سره وي، نو که ډولره سره برابره وي، نو په داسي صورت کې شايعو احتياطات د عدم جواز حکم کېږي دی. (مواقف الفلاح: ۱۶)

د ماء نجس (مردارو اوبو) بيان

﴿۱۲﴾ وَالرَّائِبُ مَاءً نَجِسًا او خلورم قسم ناپاکه (مردارې) اوبه دي وَهُوَ الَّذِي حَلَّتْ فِيهِ نَجَاسَةٌ او دا هغه اوبه دي چې يو ناپاکي (مردري) پکښې لوبدلې وي وَكَانَ رَاكِدًا قَلِيلًا حال دا چې هغه ولاړې (درېلي) او لږ اوبه وي وَالْقَلِيلُ مَا دُونَ عَشْرٍ فَنِ عَشْرًا لږه هغه اوبه دي کوم چې د لس په لږه څخه کم وي (يعني لس شرعي گزده لس لږه اوبه د لس شرعي گزده پراخول نه لري. بلکې له دې څخه کمې اوبه وي. نو هغه ماء قليل دي) فَيَنْجُسُ وَإِنْ لَمْ يَطْهَرْ أَثَرُهَا فِيهِ نو داسي اوبه (د نجاست په وړلو بدلې سره) مردارېږي که څه هم د نجاست اثر په اوبو کې ښکاره سوې نه وي اَوْ جَارِيًا وَطَهَرَ فِيهِ أَثَرُهَا يا اوبه جاري (بهېدونکي) وي او په هغوی کې د نجاست اثر ښکاره سوې وي (نور هم لوبه مردارېږي) وَالْأَثَرُ طَعْمٌ أَوْ لَوْنٌ أَوْ رِيحٌ او اثر خوند يا رنگ يا بوې دی.

لغات: ﴿رَاكِدًا﴾ د نصر له بابه فاعل دی. ولاړ، درېدلی. رَكَدَ يَزْكُرُ كُودًا: درېدل، حرکت

بندېدل (ساکن کېدل). ﴿لَمْ يَلْمَهُزْ﴾ (فتح الهاء. دی. او بضم الهاء. ويل د قاعدې مطابق نه دي) د فتح له بابه د واحد

مذکر غائب جحد نفی یلم صیغه ده، مصدر: ظَهَرًا: ښکاره کېدل، بهر راتلل.

تشرېح: له دې ځايه د طهارات او نجاست په اعتبار سره داوبو څلورم قسم بياتوي او هغه "ماء

نجس" (مردارې اوبه) دي، يعنې هغه اوبه چې يو نجاست (مردارې) په گډه سوې وي، اوس که هغه

ولاړې اوبه وي او لږ وي نو د نجاست په وړلو بدلوسره سمدستي ټوله اوبه مردارېږي، که څه هم د هغه

هيڅ وصف بدل نه سي، مثلاً په لوی ستل يا ټپ کې يو شاخکي متيازې ولومېږي نو هغه مردارېږي،

که څه هم د متيازو اثر پکښې ښکاره نه سي.

او که چيرې ماء کثير وي لکه دلوی حوض يا تالاب اوبه، نو د نجاست حکم به هغه وخت

کول کېږي کله چې د نجاست اثر يعنې رنگ، خوند، بوی په اوبو کې ښکاره سي.

د ماء کثير تعريف: "د کومو اوبو مقلد چې لس په لس کې وي (يعنې لس گزه يې لوړېدل وي اوس

گزه يې ښکوي)". لکه لوی حوض يا لوی تالاب، نو هغه ماء کثير (زياتي اوبه) دي، يا په بل

تعريف "دومره اوبه چې دليلونکي په نظر کې کثير (زياتي) وي چې د هغه اندازه لس په لس کې ټاکل

سوې ده"، ماء کثير هم د ماء جاري په حکم کې دي. (کتاب المسائل ص: ۸۶)

ځينې علماء وايي چې ماء کثير يا غټ حوض يا تالاب هغه دی چې د يوه طرف په ښورلو

سره يې بل طرف نه ښوري، مثلاً که يو څوک يې په يوه طرف کې اودس وکړي، نو هغه بل طرف يې په

هغه گړي نه ښوري (دوسته ښورېدل معتبر نه دي؛ ځکه اوبه نرم بېرک شې دی چې د بده وغيره له لاسه هم په

حرکت کې راځي).

د ماء قليل تعريف: "د کومو اوبو مقلد چې د لس په لسه څخه کم وي"، لکه د څاهه اوبه يا د

کوچني تالاب اوبه، نو هغه ماء قليل (لږ اوبه) دي، فلسفي اوبه د لږ نجاست په وړلو بدلوسره هم

مردارېږي، که څه هم وصف يې بدل نه سي. (د مختار ج: ۱، ص: ۱۷۱، طبع: مصري)

د ماء جاري تعريف: بهېدونکي اوبه کوم چې جاري او رواني ليدل کېږي، چې يو علامت يې دا

هم دی چې که خاشه يا پاڼه ور واچول سي، نو هغه وږي، او که دومره رفتار هم په اوبو کې نه وي (چې

خلخه يا پاڼه يوږول سي) نو هغوی ته جاري نه ويل کېږي. (د مختار ج: ۱، ص: ۱۷۱)

د اوسنۍ زمانې په هېکله سره د ماء کثير اندازه: دلته له گز څخه مراد شرعي گز دی. کوم چې يو

لاس کېږي (يعنې د گوټوله سر څخه تر څنگلي پورې)، نو مطلب دا چې د کومو اوبو مقلد په اوږدول هم

لس لاسه وي او په پلنوالي هم لس لاسه وي، نو هغه ماء کثیر دي. او داوسنی زمانې د گز په اعتبار سره یو لاس نیم گز کیږي، نو لس لاسه پنځه گزه سوه. لهندا که داوبو مقدار پنځه گزه اوږد او پنځه گزه پراخ وي. هغه ماء کثیر دي. او د "فوت" په حساب سره یو لاس "یونیم فوت" کیږي کوم چي اتلس (۱۸) اینچه کیږي، نو د کومو اوبو مقدار چي پنځلس فوټه اوږد او پنځلس فوټه پراخ وي. هغه ماء کثیر دي او داسي حوض یا تالاب ته لوی حوض او لوی تالاب (غدير عظیم) ویل کیږي.

د "ماء مشکوک" بیان

﴿۱۳﴾ وَالْخَامِسُ مَاءٌ مَشْكُوكٌ فِي طَهْوَرِيَّتِهِ أَوْ يَنْحُمُ قِسْمَ هَفَةِ أَوْ بَةِ دِي چي دهغوی

په پاکونکي کېدو کې شک سوی وي (یعني په دې کې شک وي چي دا اوبه بل شی پاکوي او که نه) وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ جَبَّارٌ أَوْ يَغْلُ أَوْ دَا هَفَةِ أَوْ بَةِ دِي چي چینبل (خینبل) ورڅخه کړي وي خړه یا غاتري.

لغات: ﴿طهورة﴾ مطهر کېدل، پاکونکي کېدل، یعني چي خپله هم پاک وي او بل لره هم پاکونکي وي. هر طهور طاهر دی لېکن هر طاهر طهور نه دی، ﴿حمار﴾ خړ، ددې دوه قسمه دي: اهلي او وحشي (یعني کورنۍ خړ او څنگلي خړ)، دلته اهلي (کورنۍ) خړ مراد دی، جمع: حُمر، ﴿بغل﴾ غاتره. یعني چي له خړې او آس څخه پیلا وي (یا په بله وینا دا چي پلاریې آس وي لومړیې...)، نو پسخورده یې مشکوکه ده، او که له خړه او آسې څخه پیلا وي، نو په دې صورت کي د غاتري پسخورده پاکه ده؛ ځکه د حیواناتو په نسبت کي اعتبار مور لره دی. نه پلار لره.

تقویر: په دې عبارت کي داوبو د پنځم قسم بیان دی او هغه ماء مشکوک دي یعني هغه اوبه چي په مطهر والي کي یې شک وي او دا هغه اوبه دي چي خړه یا غاتري خوله پکښي وهلې وي. ددې حکم دا دی چي که نوري پاکي اوبه وي. نو په دوی سره دي اودس وغیره نه کوي او که نوري اوبه نه وي. نو په دوی سره دي اودس وکړي. لېکن وروسته دي تیمم هم وکړي. (شمې ج: ۱، ص: ۲۰۹، ج: ۲، ص: ۲۰۹)

مشکوکه ځکه ورته وايي چي په پاکوالي او ناپاکوالي کي یې شک دی. یعني داشک هم پکښي سته چي دا اوبه به پاکي وي. نو ځکه اودس په جائز دی. نو داشک هم پکښي سته چي ناپاک به وي. نو ځکه اودس په جائز نه دی او تیمم به وهي.

او دمشکوک کېدلو وجه یې داده چې د خړه د غوښو او خولې (عرق) په باره کې دوه قسمه دلائل سته، یو دا چې نبی ﷺ د خړه د غوښو له خوړلو څخه منع وکړه (بخاري شریف، باب غزوة خیبر ج ۲، ص ۶۰۶، حدیث رقم ۱۲۲۱۹). او کله چې د خړه غوښه حلاله نه ده، نو د خړه نارې (لاړې) به هم مردارې وي؛ ځکه چې نارې له غوښې څخه پیدا کېږي، نو په دې اعتبار سره پکار داده چې د خړه پخوړده دي مرداره وي. او بل روایت دادی چې نبی کریم ﷺ پر خړه سپور سوی دی (بخاري شریف، باب اسم العروس والعمارة، حدیث رقم: ۲۸۵۶) چې د هغه په وجه به د نبی کریم ﷺ پر جامه د خړه خوله (عرق) لگېدلې وي، او خوله هم له غوښې څخه پیدا کېږي او حکم یې هماغه دی کوم چې د نارو حکم دی. لهندا کله چې نبی ﷺ د خړه له خولې څخه جامه نه ده مینځلې او خوله یې پاکه ده، نو په دې اعتبار سره د هغه نارې هم پاکېدل پکار دي (اوله دې څخه بغیر یو بل حدیث هم په ابو داؤد شریف کې نقل سوی دی کوم چې د خړه د غوښې پر حلت دلالت کوي. ابو داؤد شریف، باب من اکل لعموم الامر الا حلیه ص ۱۵۲۳)، ګواکې د خړه په باره کې دوه قسمه دلائل نقل سوي دي، نو ځکه د خړه پخوړده مشکوک که گرځول سوې ده.

أَوْ قَرَسَ أَوْ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ يَأْسُ يَاهِفَهُ حَيَوَانٌ چي غوښه يې خوړل کيږي (يعني حلال شلروي چينل ورڅخه کړي وي).

لغات: ﴿مَطْهَرٌ﴾ د تفصيل د باب فاعل دی کوم چي متعدي باب دی: (بل څه لره) پاکونکی. ﴿مَا يُوْكَلُ﴾ دلته مَا د حيوان په معنی سره دی.

تشریح: د انسان پخپوره او د هغه نارې (لارې) شرعاً پاکي دي او په دې کي د مسلمان اړتیا حائضه او غير حائضه، باودسه او بې اودسه تر مينځ هيڅ فرق نسته. د ټولو پخپوره او نارې پاکي دي، په دې شرط چي په خوله کي يې ښکاره مرداري نه وي، همدا وجه ده که څوک شراب وچيښي، يا يې په خوله کي وښه راسي او بيا سملستي له يو لويښي څخه اوبه وچيښي. نو د هغه پخپوره مرداره شمېرل کيږي. ها! که څه گړی وروسته يا د لارو (نارو) له تېرولو څخه وروسته اوبه وچيښي، نو بيا نه مردار مري. لېکن که د شراب خوره برېتونه اوږده وي، نو هغه که څه هم لږ گړی وروسته اوبه وچيښي بيا هم پخپوره يې مرداره گرځي؛ ځکه په دې حالت کي د برېتو د ککړ تيا احتمال سته. همدا رنگه د حلال حيوان او حلال مرغې پخپوره پاکه ده. لکه پسه، بزه، غوا، گلپينه، طوطي، کوتره يا داسي نور، همدارنگه د آس پخپوره هم پاکه ده. (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۱۳۲، مراقی الفلاح مع الطحاوي ص: ۱۷)

د مري او بيده کس د نارو (لارو) حکم

مسئله (۱): تر مرگ وروسته چي د مري له خولې څخه کومي نارې او اوبه راووځي، هغه شرعاً ناپاکه دي.

مسئله (۲): د بيده کس له خولې څخه راټونکي اوبه پاکي دي. (در مختار ج: ۱، ص: ۱۲۸، ط: مصري)

د سپي وغيره د پخپوره دي حکم

﴿۱۶﴾ وَالثَّانِي نَجَسٌ لَا يَجُوزُ اسْتِعْمَالُهُ اودوم قسم (هغه پخپوره لوبه دي چي) ناپاکه دي

چي د هغوی استعمالول (کلول) جائز نه دي وَهُوَ مَا شَرِبَ مِنْهُ الْكَلْبُ أَوْ الْخِنْزِيرُ او دا هغه لوبه دي چي چينل ورڅخه کړي وي سپي يا خنزير أَوْ شَيْءٌ مِّنْ سِجَاعِ الْمَسَاهِمِ کالفهيد وَالدُّبُّ يا له درند گانو څخه يو درنده (چينل ورڅخه کړي وي) لکه پرانگ لو لپوه (شرمېز).

لغات: ﴿کلب﴾ سپی، برابره ده ښکاري سپی وي، يا د حفاظت لپاره ساتل سوی وي، عام دی. جمع: کلاب، ﴿خلایر﴾ خنزير (خنخيز)، څوگ، سورد، جمع: خَنَازِير. ﴿هس﴾ دلته حيوان په

معنی سره دی. او د سباع البهائم قید احترازي دی؛ چي په دې سره څیرونکي مرغآن (ښکاری مرغآن) ایستل مقصود دي. ﴿سباع﴾ جمع د سباعه؛ درنده، څیرونکی حیوان، (خناور)، ﴿البهائم﴾ جمع د بهیمه ده؛ چارې، څاروی، ﴿لهد﴾ پړانګ، یو څیرونکی ځنگلي ځناور دی چې برهه شرمن لري، یا په به وینا؛ ټکي ټکي شرمن لرونکی یو څیرونکی ځناور (پنځ قلموسنه)، یادونه: پړانګ څو قسمه دی چي له هغوی څخه یو قسم پر بدن تور ټکي (تور څالونه) لري کوم چي زیاتره وخت د هوسیو ښکار کوي په عربي کي همدې قسم ته "فهد" وایي او په انگریزي کي ورته "Cheetah" وایي. او بل قسم یې پر بدن توري اوږدي لکي لري او په عربي کي هغه ته "نیر" وایي او په انگریزي کي ورته "Tiger" وایي، خو په پښتو قلموسنو کي د دولره قسمونو لپاره د پړانګ لفظ استعمال سوی دی. صرف یو قلموس می داسي ولیدی چي د "فهد" (Cheetah) لپاره یې په پښتو کي د "یوز" نوم استعمال کړی دی. د قلموس نوم دی "د پښتو لغتلور قلموس".

تشریح: دا حانفو په نیز د هر قسم درنده (څیرونکي حیوان) پښخورده مراره ده، برابره ده سپی وي، یا زمری وي، یا پړانګ او داسي نور وي، له نداد درنده په پښخوره سره پاکي حاصلول، یا هغه استعمالول جائز نه دي.

هڅکه: په کوم لوبني کي چي درنده خوله وهلې وي، هغه لوبنی په درې ځله پرېوللو سره پاکېږي. خو لویه ځله پرېولل یې مستحب دي او په خاوري سري پاکول هم ضروري نه دي. صرف مستحب دي. (مراقی الافلاح مع الخططاوي ص ۱۸۰)

﴿الثَّالِثُ مَكْرُوهٌ اِسْتِغْمَالُهُ مَاءٌ وَجُودٌ غَيْرُهُ او درېیم قسم هغه (پښخورده لوبه) دي چي استعمالول یې مکروه دي دنورو اوبو د موجود والي سره (یعني دنورو اوبو د شتون په وخت کي یې استعمالول مکروه دي) وَهُوَ سُورُ الْهَرَّةِ وَالذَّجَاجَةُ الْمُخَلَّاةُ او هغه پښخورده ده د پيشي او دایله کړي (کوڅه ګڼتي) چرمي وَسَبَاعُ الطَّيْرِ كَالضَّفَرِ وَالشَّاهِينِ وَالْحِدَاةِ او ددرنده (څیرونکو) مرغانو لکه باز، شاهین او تپوس وَسَوَاحِكُ الْهَيْوَتِ كَالْفَأْرِ لَا الْعَقْرَبِ او (همدراغه) په کورونو کي د اوسېدونکو حیواناتو (پښخورده) لکه مویک، نه لرم.

لغات: ﴿الهرة﴾ پيشي، دلت مراد کورنۍ پيشي ده، نه وحشي او ځنگلي پيشي، څکه دهغې حکم جلادی ﴿الدَّجَاجَةُ﴾ او دَجَاجَةٌ او وَجَاجَةٌ (یعني پر دلدې سره حرکت وړل کېدای سي)، چرګه.

﴿الدَّجَاجَةُ الْمُحَلَّلَةُ﴾ هغه چرګه چې آزاده (خوشې) ګرځي را ګرځي، چې په کور کې یا دباندې په مردارېو او په هر شي کې خوله وهي، ﴿سَبَّاحُ الطَّيْرِ﴾ خپرونکي ښکاري مرغآن (کوم چې نور حیوانات ښکاري او خوري)، ﴿صَقْرٌ﴾ د باز په قسم یو ښکاري مرغه دی، بعضو ددې معنی په باز او بعضو په باینه او بعضو په څرخک سره کړې ده، ﴿شَاهِینٌ﴾ یوه سپین رنګه ښکاري مرغه دی. شاهین. شند. جمع: شَوَاهِین. ﴿حَدَادَةٌ﴾ تپوس (تپڅ)، جمع: جَدَادٌ، جَدَادٌ، جَدَّانٌ، ﴿فَارَقٌ﴾ او فَارَقَةٌ: موری جمع: فِیران، ﴿عَقْرَبٌ﴾ لرم، نر او ماده دواړو لره شامل دی. اکثره مؤنث راځي. اسم کنیت یې اُمُّ عَرِیْطٍ او اُمُّ سَاهِرَةٍ دی، ویل سوي دي چې نر ته یې عَقْرَبَانٌ او ماده (ښځې) ته یې عَقْرَبَةٌ ویل کیږي جمع یې عَقَارِبٌ ده.

تشریح: په دې عبارت کې دماء سُر درېیم قسم "مکروه" بیان سوی دی، درېیمه قسم هغه ...
اوبه دي چې د هغه استعمالول او چټل مکروه تنزیهي دي. د هر یوه تفصیل په لاندې ډول دی.

(۱) **د کورنۍ پيشي د پسخوردي حکم:** که کورنۍ پيشي په اوبو کې یا د خوراک ...
کې خوله وهي، نو هغه اوبه او شی خو نه مردارېږي، لېکن مکروه کیږي. غوره ناده چې په هغه ...
سره اودس نه وسي، بیا هم که اودس په وکړي، نو صحیح کیږي، لېکن که پيشي پر مویک حد
وکړي او هغه وخوري او بیا سمدستي په لوبښي کې خوله وهي، نو هغه لوبښی او اوبه ...
مردارېږي. (المعيط البرهانی ج: ۱، ص: ۲۸۶، تبیین الحقائق ج: ۱، ص: ۲۳)

(۲) **د آزادي چرګي حکم:** کومه چرګه چې آزاده (خوشې) پرېښودل سوې وي، ده هغې
پسخورده هم مکروه ده؛ ځکه هغه له مردارېو څخه ځان نه ساتي او په هر شي کې مښوکه وهي. ها!
که چرګه ترل سوې وي او د هغې مښوکه مردارېو ته نه رسیږي، نو بیا مکروه نه ده. ځکه په دې
صورت کې پورتنۍ خطره نسته. (شامي ج: ۱، ص: ۲۰۶)

(۳) **د ښکاري مرغانو حکم:** ښکاري مرغآن لکه باژ، شاهین وغیره. د هغوی پسخورده هم مکروه
ده، لېکن کوم ښکاري مرغآن چې کورني وي (چې په کور کې پالل کیږي) او مردار شې نه خوري او نه یې
په مښوکه کې د مردارې (نجاست) شېبه وي، نو د هغوی پسخورده پاکه ده. او کوم شیان چې په کور
کې اوسېږي لکه مار، مویک، څرمبښکی وغیره. د هغوی پسخورده هم مکروه ده.

مصنف زبنة الله دلرم حکم جلا بیان کړی دی چې د هغه پسخورده مکروه نه ده؛ ځکه چې د

هغه ناري (لاري) مردارې نه دي. (مرافی الفلاح ص: ۱۸۱)

د وحشي او ځنگلي پيشي حكم

مسئله (۱): د وحشي او ځنگلي پيشي پخپوره مطلقاً مرداره ده. لهندا كه هغه په اوبو كې خوله ووهي، نو اوبه مردار بڼي. (مراقي الفلاح ص: ۱۸)

د پيشي د پخپوره خوراك حكم

مسئله (۲): كه پيشي د شيلو په لوبښي كې خوله ووهي او څه شيلې ځني وخوري، يا له كتغ (ساز) څخه څه وخوري، نو پاته شيلې او پاته كتغ خوړل مكروه دي، غوره دا ده چي پر هېز ځني وسي. (كتاب المسائل ص: ۱۰۲، تبیین الحقائق ج: ۱، ص: ۲۲)

﴿۱۸﴾ وَالرَّايِبُ مَشْكُوكٌ فِي طُهُورِيَّتِهِ اَوْ خُلُومِ قَسَمِ هَفَه (پخپوره لوبه) دي چي د هغه په پاكونكي كېلو كې شك سوي دي (يعني چي هغه بل شي لره پاكونكي دي كه نه؟) وَهُوَ سُورُ الْبَقْلِ وَالْحَبَارِ اَوْ هَفَه د غاټري او خره پخپوره ده فَإِنْ لَمْ يَجِدْ غَيْرَهُ نو كه چيري له هغه څخه بغير نوري اوبه پيدانه كړي تَوَصَّاهُمْ وَتَيَسَّمْ ثُمَّ صَلِّ نو په هغه سره دي لودس وكړي او تيمم دي (هم) وكړي، بيا دي لمونځ وكړي.

لغات: ﴿لم يجد﴾ د ضرب له بابو د جحد صيغه ده، فاعل يې الْمُحْدِثُ (بې لومس كس) محذوف دی او

په غَيْرَهُ كې هاء ضمير و سُور البقل والحبارة راجع دی.

تشریح: د دې تفصيل په ﴿۱۲﴾ نمبر مسئله كې تېر سو.

فصل (فى التحزى)

(دا) فصل (د تحزى په بيان كې) دى

تشرېح: التحزى د تفعل د باب مصدر دى، اصل معنى يې ده: طلب الأحرى، د زيات لايق، اولى شي طلب او پلته كول، يعنې په خوشيانو كې د اولى شي طلب او غور كول چې كوم يويې اولى او زيات مناسب دى، صاحب د "شفاء الأرواح شرح نورج الإيضاح" دله د تحزى معنى داسې بيان كړې ده: "له غير طاهر شى څخه د طاهر شى د جلا كولو لپاره په خپل غور او فكر سره پوره كوشش كول"، په آسانه وينا دا چې د طاهر او غير طاهر شى تر مينځ د توپير لپاره پوره غور او فكر كول، يا په بله وينا دا چې كه پاك او نا پاك شيان سره گډ وي، نو په هغوى كې د پاك شي طلب كول.

د تحزى بيان

﴿۱۹﴾ لَوْ اخْتَلَطَ أَوَانٌ أَكْثَرُهَا طَاهِرٌ كه چيرې سره گډ سي شو داسې لوبني چې په هغوى كې اكثره پاك وي (يعنې له اوبو څخه دك شو پاك او نا پاك لوبني سره گډ سي چې اكثره يې پاك وي) تَحْزَى لِلشَّوْضِوَةِ وَالشُّرْبِ نو تحزى (غور و فكر) دي و كړي د اوس او چينلو لپاره (يعنې د اوس او چنكا لپاره دي له هغه لوبنو څخه د پاكو لوبنو د طلب او معلومولو لپاره غور او فكر و كړي) وَإِنْ كَانَ أَكْثَرُهَا نَجَسًا او كه په هغوى كې اكثره لوبني نا پاك (مردار) وي لَا يَتَحْزَى إِلَّا لِلشُّرْبِ نو تحزى دي نه كوي مگر صرف د چينلو لپاره وَفِي الْبَيَابِ الْمُخْتَلِطَةِ يَتَحْزَى سَوَاءً كَانَ أَكْثَرُهَا طَاهِرًا أَوْ نَجَسًا او په گډو سوو كالپو (جلمو) كې به (په هر صورت كې) تحزى كوي برابره ده اكثره يې پاك وي او كه نا پاك وي.

لغات: ﴿اخْتَلَطَ﴾ دافتعال د باب ماضي ده: سره گډېدل، مخلوط كېدل، ﴿أَوَانٌ﴾ جمع د آئینه ده: لوبني، أَوَانٌ دله فعل دى د اخْتَلَطَ فعل لپاره، په اصل كې أَوَانٌ وو، ضمه پر باء ثقيه وه، نوباء

ساکنه کړې سوه، بیا یاه او تنوین دوه ساکنه سره جمع سوه، یاه حذف کړې سوه، اَوَان سو، نو اَوَان دلته دفاعلیت پر بناء مرفوع دی، رفع یې په تقدیر دضمې سره ده.

تشریح: صورت د مسئلې: دادی که یو ځای څو لوبښي له اوبو څخه ډک موجود وه او مثلاً ټوله لوبښي یو ډول وه او په هغوی کې داکثره لوبښو اوبه پاکي وې او دلېرو لوبښو اوبه مرداري وې او دانه معلومه چې د کوم لوبښي اوبه پاکي دي او د کوم یوه اوبه مرداري دي، نو په دې صورت کې تر تحریري کولو (غور او فکر کولو) وروسته داوبو استعمالولو اجازه سته، یعنې د کوم لوبښي په هکله چې د لیدونکي زړه ووايي چې د دې لوبښي اوبه پاکي دي، نو له هغه څخه اوبه چینلای سي، اودس او غسل په کولای سي، او که په موجوده لوبښو کې داکثره لوبښو اوبه مرداري وې او دلېرو لوبښو اوبه پاکي وې، نو بیا د تحزى (غور او فکر) هیڅ ضرورت نسته، بلکې تیمم دي وکړي، خو تر تحریري وروسته یې (صرف) اوبه چینلای سي.

د الشیاب (۱۸): یعنې که یو څو پاک او نا پاک کالي سره گډ و د سوه او دانه معلومه چې کوم کالي پاک دي او کوم مردار دي، نو تحزیري دي وکړي او له تحزیري څخه وروسته چې کوم کالي دده په نېز پاک ثابت سي، هغه اخوستلای سي، برابره ده په مذکوره صورت کې د کالیو (جلو) شمېر زیات وي او که کم وي، ځکه داوبو بدل خو تیمم وو، لېکن د کالیو او کپړو هیڅ بدل نسته چې ستر په پټ کړی سي. (مراقی الفلاح ص ۲۰، ط، مصري)

فَصْلٌ فِي مَسَائِلِ الْآبَارِ

(۱۰) فصل دڅاهانو د مسئلو په باره کي دی

که څاه نه بهیدونکی نجاست (باریکه مرداري) ولوبړي

﴿۲۰﴾ تَنْزَمُ الْبُئْرُ الصَّغِيرُ بُوْتَوْمٍ نَجَاسَةٍ وَإِنْ قَلَّتْ رَاكِبِلٌ كِيرِي به کوچنی څاه (یعني ټولي اوبه د کوچني څاه) په ور لوبدلو سره د نجاست (مرداری) که څه هم لږ نجاست وي مِنْ غَيْرِ الْأَرْوَاثِ بغیر له خوشایو څخه (یعني کوچنی څاه کوم چي د لس په لسه څخه کم وي که هغه ته له خوشایو او پچو څخه بغیر بل نجاست لږ هم ولوبړي، نو ټوله اوبه به یې را کښل کیږي) كَقَطْرَةٍ دَمْرَأَوْ څنډې لکه د وینو او شرابو یوه قطره (یو څاڅکۍ).

لغات: ﴿آبار﴾ جمع د بئړ ده، څاه (څا)، کوهی، ﴿تَنْزَمُ﴾ د فتح له بابو د واحد مؤنث غائب مضارع مجهولي صیغه ده، راکښل (را کابل)، راوباسل، البئر نائب فاعل دی او د "تَنْزَمُ" اسناد و "البئر" ته اسناد مجازي دی او مراد له البئر څخه د څاه اوبه دي او دایې د مبالغه په توگه ویلي دي چي د ټوله اوبو د راکښلو تعبیر یې په دې توگه کړی دی چي څاه دي راکښل سي، څواکي د محل په ذکر کولو سره حال مراد سوی دی، ﴿الصَّغِيرُ﴾ کوچنی، داد البئر صفت دی، څکه بشر مؤنث سماعي دی، ﴿أَرْوَاثُ﴾ جمع د زوږ ده؛ خوشایي (په اصل کي "زَوْتُ" د ذوات الحافریعني د آس، خرده او داسي نورو فضلي ته وایي چي هغه ته په پښتو کي خرښنه وایي او "څښي" دعوا، غوږي او فیل فضلي ته وایي، او کله ناکله دا لفظ یو د بل پر ځای هم استعمالیږي)، مِنْ غَيْرِ الْأَرْوَاثِ د نجاسته لپاره بیان دی او د قَلَّتْ مثال یې په كَقَطْرَةٍ دَمْرَأَوْ څنډې سره ورکړی دی او د قَلَّتْ د ضمیر مرجع نجاسته دی.

تشریح: که په یو کوچني څاه کي څه مردار شی ولوبړي که څه هم هغه له یوه څاڅکي څخه کم وي، نو د څاه ټوله اوبه مردار یې او ټوله اوبه یې راکښل ضروري دي، کوچنی څاه مطلب دا چي لس په لس کي نه وی بلکه له دې څخه کم وي او څاهان عموماً له دې څخه کم وي، څکه لس په لس کي

شاه یا تر دې غټ شاه وېر شاذ وناډر وي. نو که په کوچني شاه کي له خوشایو او پوچو څخه بغیر بل څه مردار شی ولوېږي، مثلاً د وړنو یا شرابو یو څاڅکی (یوه قطره) ور ولوېږي، نو ټوله شاه مردارېږي. لهنا د هغه ټوله اوبه به را ایستل کیږي، او همدا حکم د هر هغه مقدار د اوبو دی چي لس په لس کي نه وي بلکي کم وي. مثلاً په لوی ستل (بالتی) یا تپ کي یو څاڅکی متیازي ولوېږي، نو هغه مردارېږي، که څه هم د متیازو اثر پکښي ښکاره نه سي (در مختار ج: ١، ص: ١٧١)، مصنف رَجَّه الله ارواښته ځکه جلا کړي دي چي له هغه څخه یو کپدل ممکن نه دي (ځکه د صحرا پر شاه گټو سره نه وي او څلویښد هغوی شو خوا ته پچي کړي وي چي بیا د بدلو هوا په وجه هغوی شاه ته لوېږي. نو ځکه د پچو لږ مقدار د ضرورت په وجه معاف کړی سوی دی). ها! که هغوی په زیات مقدار شاه ته ولوېږي، نو هم شاه مردارېږي.

شاه ته د خنزیر د لوېدلو حکم

﴿٢١﴾ وَيُؤْتُونَ خِزْيِرَ او (راکښل کیږي به ټولي اوبه) په وړلوېدلو سره د خنزیر (سرکوزي) وَلَوْ خَرَجَ

حَيًّا وَلَمْ يُصِبْ قُبَّةُ الْمَاءِ که څه هم ژوندي راوځي او خوله یې (هم) اوبو ته نه وي رسېدلې.

تشریح: که په شاه کي خنزیر ولوېږي که څه هم هغه بیرته ژوندي راوځي او خوله یې اوبو ته ورسېږي، یا نه ورسېږي، په هر حالت کي اوبه مردارېږي او ټوله به را ایستل کیږي؛ ځکه چي خنزیر نجس العین دی. (مرآة الفلاح ص: ٢١)

شاه ته د انسان، یا د پسه او سپي د لوېدلو حکم

﴿٢٢﴾ وَيَبْتَلِ كَلْبٍ او (هماننګه راکښل کیږي به ټولي اوبه) په مرګ د سپي سره (چي په شاه کي

مردار سي) أَوْ شَاؤَ أَوْ أَدْمَتْ فِيهَا یا (په مرګ) د پسه یا د انسان سره (په دې ټولو صورتونو کي به هم د څه ټولي اوبه راکښل کیږي. همدایې د پاکېدلو طریقه ده).

تشریح: که یو شاه ته انسان، یا سپي، یا پسه، یا د پسه په اندازه بل حیوان ولوېږي او مړ (مردار) شي، نو د شاه ټوله اوبه مردارېږي. لهنا ټوله به را ایستل کیږي، او که له شاه څخه بهر مړ سي بیا شاه ته ولوېږي، نو هم دغه حکم دی. (در مختار ج: ١، ص: ١٩٨)

مسئله (١): که شاه ته سپي ولوېږي او د هغه ناري (لاري) په اوبو ګلوي سي او بیرته ژوندي راوځي، نو بهم شاه مردارېږي او د ټوله شاه اوبه را ایستل ضروري دي. (مرآة الفلاح ص: ٢١، سب المصلح

مسئله (۲): که یو پاک انسان شاه ته ولوېږي او هلته مړ سي، نو هم د ټوله شاه اوبه را ایستل ضروري دي، برابره ده انسان هلته پکښې پر سېدلی او شورېدلی وي او که نه وي. (المعيط البرهانی ج: ۱، ص: ۲۵۶، کتاب المسائل ص: ۱۲۲)

مسئله (۳): که یو پاک کس داوبو را اخیستلوي یا د شاه صفا کولوي یا د یو بل غرض لپاره شاه یا تالاب ته شوه سي، بیرته را وخيږي او دهغه پر بدن هیڅ نجاست نه وي، نو د شاه یا تالاب اوبه را ایستل ضروري نه دي. (المعيط البرهانی ج: ۱، ص: ۲۵۳، کتاب المسائل ص: ۹۶)

﴿ ۲۳ ﴾ وَيَأْتِيَتْ فَاحَ حَيَوَانٍ (مملرنګه راکښل کيږي په ټولي اوبه په شاه کي) د یو حیوان د پر سېدلو په وجه وَلَوْ صَغِيرًا که څه هم هغه حیوان کوچنی وي.

لغات: «انتفاع» دافتعال دباب مصدر دی: پر سېدل، تڼېدل، ساکښ، له دې څخه مراد دځمکي حیوان دی چي په هغه کي ورته وي او داوبو اوسېدونکی نه وي. صَغِيرًا: دا د محذوف کان خبر دی.

تشریح: که چيري یو حیوان (ساکښ) په شاه کي ولوېږي او مړ سي، بیا وپر سېږي یا و شورېږي، نو دهغه شاه ټوله اوبه مردارېږي او ټوله به را کښل کيږي، برابره ده هغه کوچنی حیوان وي لکه موږک وغیره، یا لوی حیوان وي لکه آس وغیره (د ټوله اوبو را کښلو مطلب دا دی چي دومره را وکښل سي چي تر دې وروسته نیمه سولاغه نه سي په ډکېدلای اشفاء. الأرواح ص: ۱۳۲).

د جاري شاه حکم او تفصیل

﴿ ۲۴ ﴾ وَمِائَتَا دَلْوٍ (را کښل کيږي به) دوه سوه (۲۰۰) سلواغي لَوْلَمْ يُمَكِّنْ نَزْحُهَا که چيري ممکن نه وي دهغه (شاه د ټولو اوبو) راکښل.

لغات: «دَلْوٍ» سولاغه، سلواغه، جمع: دَلَاء.

تشریح: که یو شاه چینه ناره او جاري وي چي له هغه څخه ټوله اوبه را کښل ممکن نه وي یعني څومره اوبه چي ځني را وکښل سي، هغومره یا تر هغه زیاتي نوري اوبه پکښې پیلاسي، نو په دې صورت کي حکم دا دی چي له داسي شاه څخه به دوه سوه (۲۰۰) سلواغي را کښل کيږي، بیا هغه پاکيږي، دا حکم د واجب په درجه کي دي او درې سوه (۳۰۰) سلواغي مستحب دي، دا د امام محمد رَیْثُ الله قول دی.

او په دې باره کي د فقهي زیات موافق هغه قول دی کوم چي له امام ابو نصر محمد بن محمد بن سلام رَیْثُ الله څخه نقل سوی دی کوم چي له امام صاحب رَیْثُ الله څخه هم یو روایت دی او هغه دا

تشریح: که شاه ته موږک یا مرضی ولوېږي، نو که هغه له پړسېدلو او شوېدلو څخه مخکې را وکښل سي، نو په دې صورت کې کم از کم شل سولاغې اوبه را کښل فرض دي او که دېرش سولاغې را وړسېږي، نو غوره ده.

ښکاره دي وي چې په دې ټولو صورتونو کې داوبو را کښلو شروع له هغه وخت څخه معتبره ده کله چې هغه نجس شي را وکښل سي چې د هغه په وجه چې شاه مردار سوی وي لکه په مذکوره صورت کې موږک یا مرضی، او د نجس شي له را کښلو څخه مخکې چې کومي اوبه را کښل سوي وي، هغه به فایده دي او هیڅ اعتبار ور لره نسته.

که ور لوبدلۍ نجس شي له شاه څخه را کښل نا ممکن وي، نو څه حکم دی؟

مسئله (۱): د کوم شي په وجه چې شاه مردار سوی وي (مثلاً موږک)، که د هغه را کښل ممکن نه وي مثلاً شاه دېر ژور (غوچ) وي، یا هغه شي په شاه کې ورک سي، یا مثلاً شاه ته نجس لرگي یا نجسه کپړه ولوېږي او پکښې ورکه سي او د هغه را کښل نا ممکن وي وي، نو په دې صورت کې صرف د واجب مقدار اوبو په را کښلو سره شاه پاکېږي او د شاه د پاکېدلو سره هغه ناپاک لرگي یا کپړه هم پاکېږي. (حاشیه)

داوبو په ماشين سره شاه یا نالاب خالي کول

مسئله (۲): په کومو صورتونو کې چې د شلو، یا خلو بڼو یا داسې نورو سولاغود را ایستلو، یاد شاه خالي کولو حکم سوی دی، هلته د سولاغې قید صرف دانلازې لپاره دی، اصل مقصد صرف هغومره مقدار اوبه را ایستل دي، لهندا دا مقصد که په غټه سولاغه سره یا په اوسني وخت کې داوبو په ماشين سره حاصل کړی سي، نو هیڅ حرج پکښې نسته، بلکې دازبات آسانه دي. (المعيط البرهاني ج ۱، ص ۲۶۵)

﴿۲۷﴾ وَكَانَ ذَلِكَ طَهَارًا ۖ اَوْ دغه را کښل داوبو پاکي ده (پاکونکي دي) لِيُطَهِّرَ الدُّنْيَا وَالرِّسَالَةَ

وَهَذَا الْمُسْتَشَقُّ لپاره د شاه او سولاغې اورسۍ او داوبه را کښونکي دلاس.

لفظ: ﴿الرَّهَاء﴾ (بکسر الراء)، رسۍ، د سولاغې رسۍ، جمع، أَزْشِيَّة، ﴿السَّطِي﴾ د استعمال (ستانه) له باب څخه اسم فاعل دی، داوبو طلب کونکی، داوبو را اخیستونکی (را کښونکی). (معجم الوسيط)

تشریح: کله چې له شاه څخه واجب مقدار اوبه راو کښل سي، نو شاه او د شاه دېوالونه پاک کيږي او د شاه د پاکېدلو تر څنګ سولاغه، رسی او د اوبو را کښونکي لاس هم پاکيږي، له نابل وار د هغوی پاکولو ته ضرورت نسته، همدارنګه په هر صورت کي د واجب مقدار اوبو په را کښلو سره چې څرنگه شاه پاکيږي، همداسي مذکوره ټوله شيان هم پاکيږي.

شاه ته د پچو او خوشایو وغیره د لوېدلو حکم

﴿۲۸﴾ وَلَا تَنْجُسِ الْبُيُوتَ بِالْبَعْثَرِ وَالرَّوْثِ وَالْخَثِيِ او شاه نه مردار سږي په (دولوېدلو د لېرو) پچو او خوشایو او خرشینو سره إِلَّا أَنْ يَسْتَكْثِرَ النَّاسُ مګر دا چې لیدونکی هغه (دولوېدلي پچي یا خوشایي...) زیات وګڼي أَوْ أَنْ لَا يَخْلُو دَلْوَعَنْ بَعْرَةً یا (هغه په دې اندازه وي چې) هېڅ یوه سولاغه له پچي څخه نه خالي کيږي.

لغات: (البعر) اسم جنس دی: پچي (د څارویو کلک ګردې غایطه مواد)، واحد بَعْرَةٌ: یوه پچه، (الروث) خوشایي، (الْخَثِيِ) (بکر الخاء) او الْخَثِيِ (بضم الخاء): خرشین، (په اصل کي "رَوْث" د فوات الحافر معنی د آس، خرده او داسي نورو فضلي ته وايي چې هغه ته په پښتو کي خرشینه وایي او "خَثِي" د غوا او فیل فضلي ته وایي، خو د ضعیف بنده (شارح) د تحقیق مطابق په اصطلاح کي عربي د دې زیاترو څارویو د فضلي لپاره د "رَوْث" لفظ استعمالیږي او د "خَثِي" لفظ اوس چندانې نه استعمالیږي. لکه څرنگه چې په اصطلاح کي پښتو کي د دې زیاترو لپاره د "خوشایو" لفظ استعمالیږي، والله اعلم).

تشریح: که پچي، خوشایي او خرشین په لږ مقدار شاه ته ولوېږي، نو شاه نه مردار سږي، برابره ده شاه په آبادۍ کي وي او که په دښت او صحرا کي وي او برابره ده د شاه چاپېره دېوال پورته وي او که کښته وي، لږ (قلیل) مقدار شرعاً معاف کړی سوی دی، ها! کوم مقدار چې خلګ زیات (کثیر) وګڼي، یا دومره وي چې په هره سولاغه کي پچه راخیږي، نو په دې دواړو صورتونو کي شاه مردار سږي. (مرآة الفلاح ص ۲۲۱)

مسئله (۱): که په لږو اوبو (ماء قليل) کي د پسه وغیره وچه یا لنډه پچه ولوېږي، نو اوبه نا پاکه کيږي. (شامي ج ۱، ص: ۲۰۴، ط: مصري)

د موږک د پچو حکم

مسئله (۲): که په پوځ سوي خوراک مثلاً په وړیجو یا کتغ کي د موږک لږ پچي وموندل سي، نو څه حرج نسته، هغه دي ځني ليري کرل سي او خوراک دي وخورل سي او که هغه پچي خورني

سوي او سره تللي وي، نو تر څو چي دهغوی رنگ يا خوند په خوراک کي ښکاره سوی نه وي، تر هغه وخته خوراک ته ناپاک او مردار نه سي ويل کېدلای، خو کله چي په خوراک کي دهغوی اثرات ښکاره بوی يې ښکاره سي، نو بيا به خوراک ناپاکه شمېرل کيږي. (درمختار ج: ۶، ص: ۷۳۲).

(فصل ششم، ط: کواچي)

مسئله (۲): که د اوږه کولو په وخت کي د غنمو يا اوږشو سره د موږک لږ پچي میده سي، نو اوږه نه مردارېږي، لېکن که پچي په زيات مقدار سره وي، په دې توگه چي کله میده سي نو په اوږو کي د هغوی رنگ يا خوند ښکاره سي، نو اوږه مردارېږي. (کتاب المسائل ص: ۱۰۰، حلی کبير ص: ۱۵۰)

مسئله (۴): که د لوږشو پر مهال د شيلو لوني ته پچه ولوړېږي او بيا هغه سلمستي را وکښل سي، نو شيلې نه مردارېږي. (شامي ج: ۱، ص: ۲۰۴، ط: مصري، کتاب المسائل ص: ۹۷)

د مرغیو د گندگی (فضلي) حکم

﴿۲۹﴾ وَلَا يَفْسُدُ الْمَاءُ اَوْ هُوَ فَاسِدٌ يَرِي (مردارېږي) اوبه بِخُرْءِ حَمَامٍ وَعُصْفُورٍ په گندگی د کو تري او چوغکي سره.

لغات: ﴿خُرء﴾ گندگی (پېخله)، فضله، غایطه مواد.

تشریح: که د کو تري يا چوغکي گندگي شاه يا تالاب ته ولوړېږي، نو په دې سره هغه نه مردارېږي او د يو مقدار اوبو را ایستل نه لازميږي، تر هغه وخته چي د گندگی اثر پکښي غالب نه سي. (درمختار ج: ۱، ص: ۲۰۳)

د ماهي او د اوبو د حيوان حکم

﴿۳۰﴾ وَلَا يَسْتَوِي مَالًا ذَمَّرَ لَهُ فِيهِ اَوْ هُوَ (مردارېږي) اوبه د داسي حيوان په مرگ سره چي په هغه کي ونه وي كَسَمَلِكٍ وَضَفْدَةٍ وَحَيَوَانِ الْمَاءِ لکه ماهي او چونگنه او د اوبو حيوان (کوم چي په لوبو کي اوسېږي) وَهَيْقٍ وَذُبَابٍ وَزُنْبُورٍ وَعَقْرَبٍ او (لکه) منگور او مچ او غالبوزه او لږم.

لغات: ﴿ذَمَّرَ﴾ مراد ځني بهیلونکې ونه ده، نه مطلقه ونه، او د ماهي ونه حقيقي ونه نه ده؛ حقيقي ونه چي لمر ته واچول سي نو هغه توره گرځي (تورېږي)، حالانکي د ماهي ونه داسي نه ده. ﴿ضَفْدَةٍ﴾ چونگنه، دلته درېبي (د لوبو) چونگنه مراد ده، نه دبستي (دوچي) چونگنه، ځکه دبستي فني چونگنې ونه بهیلونکې وي (لهذا که دبستي څه چونگنه په څه کي مرداره سي نو لوبه مردارېږي. خو په

کوچنی چوښکبه کي يې بهیلونکي ونه نه وي. لهندا هغه په مرگ سره اوبه نه مردارېږي (او ددوی تر مینځ فرق دا دی چي د دریايي چوښکبه د گوټو په مینځ کي پرده وي او د دبستي چوښکبي د گوټو په مینځ کي پرده نه وي. ﴿حیوان مَاد﴾ داوبو حیوان، لکه چوښکابښ، کیشپ، دریايي مار او داسي نور، ﴿تَبَق﴾ منگوږ (منگوږه) چي په پښتو قاموس کي خشک او کتمل هم ورته ویل سوي دي، ﴿ذُباب﴾ اسم جنس دی، واحد يې ذُبَابَةٌ دی: مچ، ﴿زُبُور﴾ (درا په ضمه سره): غالبوزه، غومبه، جمع: زُبَابِير، غالبوزه خو قسمه ده. ①: ژړه غالبوزه ②: سره ټنډه غالبوزه ③: مچمچي. اولرمان هم قسما قسم دي خو په يوه قسم هم اوبه نه مردارېږي.

تشریح: په دې عبارت کي څو مسئلې يو ځای بيان سوي دي، تفصيل يې دادی چي د کوم څاروي پيداېښت او استوگنه په اوبو کي وي، لکه ماهی، دریايي چوښکبه، چوښکابښ او داسي نور، نو ددوی په مرگ سره اوبه نه مردارېږي، او پر اوبو د پاسه اوسېدونکي مرغان لکه داوبو هیلۍ او داسي نور که په اوبو کي مړه سي او اوبه په لږ مقدار سره (ماء قليل) وي، نو ددوی په مرگ سره اوبه مردارېږي. او که په اوبو کي داسي حیوان او خزنده مړه سي چي په هغه کي بهیلونکې ونه نه وي، نو اوبه نه مردارېږي، لکه غوماشه، مچ، لږم او داسي نور.

فيلده: دلرم څخه ځان ساتنه: ابوهريره رضي الله عنه له نبي کریم صلی الله علیه و آله څخه روايت کوي چي کوم څوک سهار دغه کلمات ووايي، نو ترمانځه پوري به دلرم چيچلوله ضرر څخه خوندي وي او که ماښام يې ووايي، نو تر سهاره پوري به ځني خوندي وي، هغه کلمات دادي: **أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الشَّاهِدَاتِ مِنْ شَرِّ مَا عَلِقَ**. او همدغه مسنونه طریقه ده دلرم څخه د ځان ساتني په هکله. (سنن ابن ماجه، باب رقیة الحية والعقرب، حديث نمبر: ۳۵۱۸، وفي الزوائد: اساده صحيح، رجاله ثقات)

که انسان يا څاروی څاه ته ولوبېږي او ژوندي را ووځي، نو څه حکم دی؟

﴿۳۱﴾ **وَلَا يَوْلُوهُ آَدَمٰى** اونه (مردارېږي اوبه) په ور لوبېدوسره د انسان **وَمَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ** او (په ور لوبېدوسره) د هغه حیوان چي غوښي يې خوړل کيږي **إِذَا غَرِبَ حَيًّا** کله چي (له شهادت څخه) ژوندی راو وځي **وَلَمْ يَكُنْ عَلَىٰ يَدَيْهِمْ نَجَاسَةٌ** او پر بدن يې هيڅ نجاست نه وي.

تشریح: که پاک انسان چي پر اندامو يې هيڅ نجاست (مردارې) نه وي، يا داسي حیوان چي غوښه يې حلاله وي شهادت ولوبېږي او بيرته ژوندی را ووځي، نو اوبه نه مردارېږي، او که نا پاکه انسان د شهادت لوبو ته ورننه سي، يا داسي کس ورننه سي چي پر اندامو يې نجاست وي، مثلاً هغه صرف په ډبرو يا

لو ټو سره استنجاه كړې وي او ځان يې پرېږلي نه وي، نو د هغه په وجه ټوله اوبه مردارېږي. له همدې
ټولو اوبو را ايستل ضروري دي. (كتاب المعامل ص ۱۲۲، المحيط البرهاني ج ۱، ص: ۲۵۵)

كه غاټره، خر او داسې نور څاه ته ولوېږي او ژوندي را ووځي، نو څه حكم دى؟

﴿۲۲﴾ وَلَا يَوْقُومُ بَقْلٌ وَجَسَارٌ اَوْ نَهْرٌ (مردارېږي څاه) په وړلوېدو سره د غاټري او خړه و سَبَاعِ طَيْرٍ وَوَحْشٍ او (په وړلوېدو سره) د درنده مرغانو او وحشي حيواناتو فِى الْمَحْيِىِّ صَحِيح قول مطابق دَ اِنْ وَصَلَ لُغَابُ الْوَاتِقِ إِلَى الْمَاءِ او كه ورسېږي د وړلوېدونكي حيوان ناري (لاري) و اوبو ته اَخَذَ حُكْمَهُ نو اخلي (د شاه اوبه) د هغه نارو حكم (يا په بله وينا د شاه اوبه د هغه حيوان د نارو په حكم سره كيږي يعنې كوم حكم چې د حيوان د نارو دى. هغه حكم د دې اوبو هم دى).

لغات: ﴿بَقْلٌ﴾ غاټره (خجره)، ﴿سَبَاعِ الطَّيْرِ﴾ درنده (خيرونكي) مرغان (ښكار كونكي مرغان)، ﴿وَحْشٌ﴾ جمع د وَحْشٍ ده او د وَحْش جمع بيا وَحُوشٌ ده: وحشي (ترهېلونكي) حيوان، ځنگلي حيوان، جمع د وَحْشٍ وَهُوَ مَا لَا يَسْتَأْذِنُ مِنْ دَوَابِّ الْمَرْءِ (يذكر وَيُؤْذِنُ) جمع: وحش و وحشان، وَيُقَالُ: حَمَارٌ وَحْشٍ و حمار وحشي (مجم اوبېد)، ﴿أَخَذَ﴾ فاعل يې ضمير محذوف دى كوم چې الماء ته راجع دى.

تشرېح: كه غاټره يا خريابو درنده (خيرونكي) مرغه لكه شاهين وغيره يا يو وحشي حيوان لكه بيزو وغيره څاه ته ولوېږي او بيرته ژوندي را ووځي او پرېدن يې هيڅ نجاست نه وي او نه يې خوله اوبو ته رسېدلې وي، نو د صحيح قول مطابق هغه اوبه نه نا پاكه كيږي؛ ځكه چې د دې شيانو بدن پاك دى او په مرگ سره نجس كيږي، او كه دا يقيني سي چې د هغه خوله او ناري (لاري) اوبو ته رسېدلې دي، نو اوس اوبه د هغه د نارو (لارو) په حكم سره گرځي، له همدې اوس به د هغه د نارو اعتبار كول كيږي چې د هغه مطابق به د اوبو د راكېدلو يا نه راكېدلو حكم كول كيږي، نو كه د هغه ناري پاكې وي لكه د انسان او د هغه حيواناتو ناري چې غوښه يې حلاله وي، نو اوبه پاكې دي، او كه ناري يې نا پاكه وي لكه د درندگانو ناري، نو اوبه هم نا پاكه كيږي، او كه ناري يې مكروه وي لكه د ښكارې مرغانو، نو اوبه هم مكروه كيږي، او كه ناري يې مشكوكه وي لكه د خړه او غاټري، نو اوبه هم مشكوكه كيږي.

كه مردار سوي حيوان په اوبو كې وېرسيږي نو څه حكم دى؟

﴿۲۳﴾ وَوُجُودُ حَيَوَانَ مَيِّتٍ لَهَا اَوْ يَدُهَا اَوْ يَدُهَا كَيْ د مَرَّةٍ (مردار سوي) حيوان موجود بدل يُنْجَسُهَا مِنْ يَدِهَا اَوْ لَيْلَةٍ هغه څاه مرداروي له يوې دغې او يوې شېبې (يعنې كه په څاه كې مړ حيوان وموندل سي او د لوېدلو وخت يې معلوم نه وي، نو هغه څاه به له يوې دغې او يوې شېبې هغه نا پاك شمېرل كيږي)

وَمُتَّفِقٌ مِنْ ثَلَاثَةِ آيَاتٍ وَلَيَالِيهَا او (په شاه کي) د پر سېلې (شورېلې) حيوان (موجودېدل
شده مرداروي) له دريو ورځو او دريو شپو څخه إِنْ لَمْ يُغْلَمْ وَقْتُ وَقْعِهِ که چيري د هغه دور لوبللو
وخت معلوم نه وي.

تشرېح: که يو مردار سوی حيوان چي په هغه کي بهيلونکې ونه وي په شاه کي وموندل سي او د
هغه دور لوبلو وخت خلکو ته معلوم وي، نو له کومه وخته چي هغه دور لوبلی وي، له هغه وخته به
اوبه ناپاکه شمېرل کيږي او که دور لوبللو صحيح وخت يې معلوم نه کړی سي او هغه حيوان تر
اوسه پر سېلې او شورېلې نه وي، نو له يوې ورځي او شپې څخه مخکي به د هغه شاه د ناپاکه کېدلو
حکم کول کيږي، لهذا احتیاطاً دي د يوې ورځي او يوې شپې لمونځونه راوگرځول سي يعني کومو
خلکو چي د دې شاه په اوبو سره اودسونه کړي وي، همدارنگه کوم شی چي په دې اوبو سره پرېولل
سوی وي، هغه دي پرېولل سي.

او که چيري هغه حيوان پر سېلې او شورېلې وي، نو احتیاطاً به د دريو ورځو او دريو شپو
لمونځونه راوگرځول کيږي او کوم شی چي په دې اوبو سره پرېولل سوی وي، هغه به پرېولل کيږي. دا ټوله
تفصيل دامام صاحب رَحْمَةُ اللهِ په نېز دی.

او د صاحبينو رَحْمَتُهُ الله په نېز په مذکوره صورت کي (يعني کله چي د حيوان دور لوبللو وخت معلوم نه وي
يو) حکم دا دی چي له کوم وخت څخه چي خلک د حيوان په دور لوبلو خبر سوي وي، له هماغه وخت څخه
به داوبو د مردار والي حکم کيږي، نه تر هغه مخکي، لهذا تر هغه مخکي هيڅ نه لازميږي، نه دي لمونځونه
راوگرځوي او نه دي هغه شيان پرېولي کوم چي يې د مذکوره شاه په اوبو سره پرېولي وي.

که د شيانو له پرېولو څخه وروسته معلومه سي چي تالاب مردار دی؟

مسئله: که د تالاب په اوبو سره کالي يا لوبني پرېولل سي يا په خوراک کي وکارول سي، وروسته
معلومه سي چي تالاب ته نجاست يا نجس شی لوېدلی دی، نو پر دغو کاليو، لوبنو او خوراک به د
ناپاکۍ حکم نه کول کيږي د صاحبينو رَحْمَتُهُ الله په قول باندې په عمل کولو سره، لهذا د دې کاليو
اغوستل او د خوراک خوړل به صحيح وي. (کتاب المسائل ص ۱۲۰، حاشیه شرح الوقایة)

فصل فی الاستنجاء

(۱) فصل په (بیان د احکمو د) استنجاء کي دی

تشریح: د لغت په اعتبار سره لفظ داستنجاء له "نَجَّوْ" څخه اخیستل سوی دی چي د هغه معنی ده: "له نس څخه راوتلی نجاست"، نو داستنجاء لغوي معنی ده: د دې نجاست (یعني د نَجْو) ځای مسح کول یا پر ټول او نجاست یې لیري کول او صفا کول، نو داستنجاء اصطلاحی معنی ده: "د متيازو یا غاښو له ځای څخه چي کوم نجاست راوځي هغه له منځ څخه لیري کول او صفا کول، او یو په فریمه سره وي او که دلوتي یا پيري او داسي نورو په فریمه سره وي". (طحاوي ص: ۲۴)

استبراء ضروري ده

﴿۲۳﴾ يَلْزَمُ الرَّجُلَ (له متيازو کولو څخه ورته) الِاسْتِبْرَاءُ حَتَّى يَزُولَ أَثَرُ الْمَوْلِ وَيَطْمَئِنَّ قَلْبُهُ عَلَى حَسَبِ عَادَتِهِ استبراء (صفایي حاصلول) تر دې چي د متيازو اثر لیري سي او دخپل عادت مطابق دده زړه مطمئن سي (چي څاشکي ودرېدل) إِمَّا بِالنَّهْشِ أَوِ الشَّخْخِجِ أَوِ الْأَصْطِجَاعِ أَوْ غَيْرِهِ (یعني) یا په تگ سره (دده زړه مطمئن سي) یا په غاړه تازه کولو سره یا په پرېوتلو (لو څنګ وهلو) سره وَلَا يَجُوزُ لَهُ السُّرُوءُ فِي الْوُضُوءِ حَتَّى يَطْمَئِنَّ بِزَوَالِ رَشْحِ الْمَوْلِ او دده لپاره اودس شروع کول جائز نه دي تر دې چي د متيازو د څاشکود ختمېدلو (درېدلو) په باره کي مطمئن سي.

لغات: ﴿الاستبراء﴾ د دې وضاحت به په تشریح کي وسي. ﴿النَّهْشُ﴾ د ضرب د بڼې مصدر دی: تگ کول، پیاده (په پښو) تلل. ﴿الشَّخْخِجُ﴾ د تَفْعُلُ د بڼې مصدر دی: د دې لفظ دوي معناوي نقل سوی دي، ① د اُح اح یعنی د ټوخي آواز کول (ټوخل اتوځېدل)، ② غاړه تازه کول (بجم فة استبراء)، ﴿الاصطجاع﴾ د افتعال د بڼې مصدر دی (وضع الجنب على الأرض): پر بغل پرېوتل، بغل پر ځمکه ایښودل، یا په بله وینا د بغل پر طرف څنګ وهل. ﴿الرشح﴾ د ففتح د بڼې مصدر دی: څڅېدل. الرَّشْحُ: مایه زح (کوم غده چي راڅڅیږي) یعنی څاشکي.

تشرېح: تر متياز وروسته دسړي لپاره استبراء ضروري ده يعنې په دې باره کي اطمینان حاصلېدل ضروري دي چي اوس متيازي وچي سوې او په پوره توگه يې شاخکي ودرېدل، ددغه اطمینان په باره کي دخلکو عادتونه بېلابېل دي چي بعضو ته په يوه عادت سره دا اطمینان حاصلېږي او بعضو ته بيا په بل سره اطمینان حاصلېږي او هغه دا دي: ① تر متياز وروسته خو قدمه تلل (بعضي علماء دې مقدار خلوبنت قلمه ټاکلې دی. خو صحيح داده چي په هر خو قدمونو سره اطمینان ورته حاصل سي. هغه کافي دي). ② غاړه تازه کول (يا ټوخل)، ③ پر څنگ پر بوتل، ④ پر ځمکه پښه وهل، ⑤ ذکر په نرمي سره کښکېدل، ⑥ تر ډېر وخته پوري کښېستل تر دې چي شاخکي په يقيني توگه قطع سي، ⑦ وروڼ په وروڼ باندې ايښودل او کښکېدل.

خلاصه دا چي تر يقيني اطمینان وروسته دي استنجاء وکړي سي، دا استبراء پرېښودل کنه کيږده او دا استبراء حکم دسړي لپاره دی، دښځو لپاره تر متياز وروسته دا استبراء ضرورت نسته (ځکه دښځې منفذ په قدرتي توگه وسيع وي)، ښځه دي تر فارغېدلو وروسته څه گڼې توقف کوي بيا دي استنجاء وهي.

ولايجوز له الشروع إلخ: يعنې تر څو چي د متيازو د شاخکو د بالکل ختمېدلو په هکله مطمئن نه سي، تر هغه وخته پوري په اودس شروع کول جائز نه دي، ځکه محض دلوند والي په ښکاره کېدو سره هم اودس ماتيږي. (شفاء الارواح)

فایده: فقهاء دلته درې لفظونه استعمالوي: ① استنجاء، ② استنقاء، ③ استبراء، استنجاء داده چي نجاست (ناپاکي) په اوبو بيا په ډېره اولوټه سره پاک کړل سي، او استنقاء داده چي سړی د استنجاء کولو په وخت کي ډېره يالوټه پر مخرج ښه ومېږي يا اوبه پر واچوي او په گوته سره يې ښه ومېږي چي بوی يې ختم سي همدارنگه ذکر په لاس کښکېږي او نڅوړيې کړي تر دې چي ظن غالب ورته حاصل سي چي اوس نو شاخکي ختم سوه، او دا استبراء وضاحت خو وسو چي تر متياز وروسته داسي کړنه چي د متيازو پاته شاخکي ليري سي او په پوره توگه متيازي وچي سي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

د وسوسې مريض به څه کوي؟

مسئله: کوم څوک چي د متيازو د شاخکو په باره کي په وهم او وسوسه مبتلا وي، هغه ته پکار دي چي دا استبراء د مذکوره طريقې تر اختيارولو وروسته دي خپل اندام ونڅوړي او استنجاء دي وکړي (يعنې دا استنجاء پر مهال دي استنقاء هم کوي)، تر دې وروسته که بيا هم دده شک باقي پاته وي، نو په هغه دي هيڅ پروا نه کوي او تر ولاړېدو مخکي دي پر سبيلکين د اوبو شاخکي پاشي چي د

وسوسې په ليري کولو کي يې مرسته وکړي، بيا که څه محسوس سي، نو د هغه ته دي بالکل هيڅ توجه نه کوي. (طحاوي ص: ٢٢٠، عالمگيري ج ١، ص: ٢٩٠، کتاب المسائل ص: ١١٢)

د استنجاء حکم

سنة ٢٥٠

﴿ ٢٥ ﴾ **وَالِاسْتِجْاءُ سُنَّةٌ مِّنْ نَّجَسٍ يَخْرُجُ مِنَ السَّبِيلَيْنِ** او استنجاء سنت ده له هغه نجاست څخه کوم چي راووشي له دوو لارو (دمخ يا شادلاري) څخه مَا لَمْ يَتَجَاوَزِ الْخُرْجَ تر څو چي له منځ څخه تېر نه سي (يعني راوونکی نجاست دراولو له ځای (منځ) څخه بغير شاوخوا ته تېر نه سي، يا په بله وينا له منځ څخه بغير نور ځای ککړ نه کړي، نو استنجاء سنت ده) وَإِنْ تَجَاوَزَ وَكَانَ قَدَرُ الْبِرْزَمِ او که (له منځ څخه) تېر سي او درهم په اندازه وي (يعني د يوه درهم په مقدار له منځ څخه بغير نور ځای ککړ کړي) وَجَبَ إِذْ أَلْتَهُ بِأَلْيَاءٍ نو په اوبو سره د هغه ليري کول (صفا کول) لازم دي وَإِنْ رَأَى عَلَى الْبِرْزَمِ او که پر درهم زيات سي (د يوه درهم تر مقدار تېر سي) إِلْفَرَقَ غَسْلُهُ نو د هغه پر ټول فرض دي.

تفريخ: په دې عبارت کي صاحب د کتاب رحمه الله د استنجاء حکم بيان کړی دی چي استنجاء سنت ده په اوبو يا په ډبره او لوټه سره، او دا هغه وخت سنت ده کله چي تر اودس ماتولو وروسته نجاست صرف پر منځ وي او له منځ څخه يې تجاوز نه وي کړي، دلته د "نفس" قيد لگول سوی دی ځکه که له سبيلين څخه يو پاک شی ووشي مثلاً باد، نو د هغه په وتلو سره استنجاء کول سنت نه دي، بلکي بدعت دي.

وان تجاوز لزم: او که نجاست له خپل منځ څخه د يوه درهم په اندازه تېر سي، نو بيا د هغه پر ټول واجب دي، د ډبري او داسي نورو استعمالول کافي نه دی، ها! که نجاست له خپل منځ څخه بالکل تېر نه سي يا له يوه درهم څخه کم تېر سي، نو د هغه د پاکوالي لپاره ډبره او لوټه وغيره استعمالول کافي دي. (طحاوي ص: ٢٥٠)

د اوسني او پخواني حساب مطابق د درهم اندازه: د درهم د تقدير په سلسله کي له علماء څخه دوه روايتونه نقل سوي دي، ① يو روايت د مساحت دی، يعني د لاس دورغوي د پلنوالي په اندازه، مفتي رشيد احمد صاحب رحمه الله په احسن الفتاوى کي ليکلي دي چي فقهاؤ دورغوي د پلنوالي معلومولو لپاره دا طريقه ليکلې ده، چي په ورغوري کي دي اوبه راواخيستل سي او ورغوی دي

وغورول سي تر په خومره خای کي چي اوبه ودرېږي، هغومره پلنوالی مراد دی او تر هغه کم نجاست معاف دی. او د پپ ایست په اندازه سره د درهم اندازه ۱.۱ اینچ ده (یعني تریوه اینچ لږ غوندي زیات) یا ۲.۷۵ سینتي میتره ده (احسن الفتاوی ج: ۲، ص: ۸۹). ② درهم روایت دادی چي له یوه درهم څخه مراد دیوه درهم وزن دی او دیوه درهم وزن یو مثقال دی.

د جنابت د غسل حکم

﴿۲۱﴾ وَيُغْتَسِلُ عَنْ غَسْلٍ مَا فِي الْمَخْرَجِ او فرض دي د هغه نجاست پر ټول کوم چي په مخرج کي دی عَنْدَ الْغَسَالِ مِنَ الْجَنَابَةِ وَالْخَيْضِ وَالنِّفَاسِ د جنابت او د حیض او نفاس د غسل کولو په وخت کي وَإِنْ كَانَ مَا فِي الْمَخْرَجِ قَلِيلًا که څه هم هغه نجاست کوم چي په مخرج کي دی لږ وي.

تشریح: د جنابت په غسل کي ټوله بدن پر ټول فرض دي، که دیوه ورېسته په اندازه هم څه منځه وچه پاته سي، نو غسل نه کیږي، پر همدې بناء فرمایي چي که سړی د جنابت غسل کوي یا بنځه له حیض یا نفاس څخه غسل کوي، نو کوم څه نجاست او گندگي چي په مخرج کي وي (یا په بله وينا کوم څه گندگي چي پر مخرج لگېدلې وي)، که څه هم کمه وي، د هغه پر ټول ضروري دي، کنې غسل نه صحیح کیږي.

داستنجاء اقسام

﴿۲۲﴾ (يَسْقُ) أَنْ يَسْتَنْجِيَ بِحَجَرٍ مُنْقٍ وَنَحْوِهِ او (سنت دي) چي استنجاء وکړي په داسي ډبره سره کوم چي صفا کونکې (د نجاست ليري کونکې) وي لویا یا په داسي بل شي سره وَالْفَسْلُ بِالنَّاءِ أَحَبُّ او په اوبو سره پر ټول زیات ښه (مستحب) دي وَالْأَفْضَلُ الْجَنَّةُ بَيْنَ النَّاءِ وَالْحَجَرِ او افضل داوبو او ډبرو (لوتو) تر مینځ جمع کول دي (یعني په لوبو ډبره لوتو، ادولو سره استنجاء کول افضل دي) فَيَسْتَسْقِ ثُمَّ يَغْسِلُ نو (په دې صوت کي لول) دي (یې په ډبره سره) وچ کړي بیا دې پر ټولي وَيَجُوزُ أَنْ يَتَقَصَّرَ عَلَى النَّاءِ أَوْ الْحَجَرِ او جائز دي دا (هم) چي پر لوبو اکثفا وکړي یا پر ډبره (لوتو).

لغات: ﴿مُنْقٍ﴾ د تفعل له بله اسم فاعل دی؛ ښه صفا کونکی. په اصل کي مُنْقَى وو. ضمه پریاء، ثقیله وه، هغه غورځول سوه، بیا یاء او تنوین دوه ساکنه سره جمع سوه، نویاء هم وغورځول سوه.

مُنْتَقِي سو. له مُنْتَقِي څخه مراد هر داسي شی دی چي په هغه کي د صفا کولو او پاکولو صلاحیت وي. چي هغه نه زيات څېر او تېره وي او نه زيات بڼوی وي.

تشریح: مصنف رَحْمَةُ اللهِ فرمايي چي په استنجاء کي ډېره او لوټه يا داسي شی کوم چي د هغه قائم مقام وي يعني خپله پاک وي او د نجاست ليري کولو صلاحیت لري (لکه د گودر ټوټه يا په لوس وخت کي تشاب کاغذ وغيره) د هغه استعمالول سنت دي، لهندا په کوم شي کي چي د پاکولو صلاحیت نه وي (لکه خيبره لو تېره ډېره وغيره)، که په هغه سره استنجاء وسي، نو سنت نه اداء کيږي.

تر دې وروسته پوهېدل پکار دي په دې چي د استنجاء درې طريقې دي:

①... ډېره او اوبه سره جمع کول، يعني اول په ډېره او لوټه سره مخرج پاکول، بيا په اوبو سره پرېلول، دا تر ټولو افضله طريقه ده، لکه څرنګه چي همدا د اهل قباء طريقه وه چي په قرآن کريم کي د دوی تعريف سوی دی.

②... صرف اوبه استعمالول، دا پر دويمه درجه دي په فضيلت کي.

③... صرف ډېره او لوټه استعمالول، دا هم جائز دي، په دې کي څه فضيلت نسته، کوم کس چي صرف اوبه استعمالوي، هغه ته د استبراء خيال ساتل پکار دي او وروسته تر استبراء په لوبو سره پرېلول پکار دي، که له استبراء کولو څخه بغير ذکر پرېولي او بيا وروسته قطره راووځي، نو کپړه به يې ناپاکه سي، لهندا احتياط ضروري دی.

د تشاب کاغذ حکم

مسئله: کوم حکم چي د ډېري او لوټي دی، هغه حکم د تشاب کاغذ (استجالي منديل) هم دی. ځکه تشاب کاغذ د همدې استنجاء او صفایي د غرض لپاره جوړول کيږي. (کتاب المسائل ص: ۱۱۲، معصومي ص: ۲۵۱، مصري)

په استنجاء کي معين عدد

﴿۲۸﴾ وَالسُّلَّةُ إِنَّمَا أَلْحَلَّ لَوْسَتْ دِي (استجاء) خای صفا کول وَالْعَدَدُ فِي الْأَخْبَارِ

مَنْدُوبُ لَوْشْمِر په ډېرو کي مستحب دی (چي درې ډېري به وي) لَا سُلَّةَ هُوَ كَذِبٌ سُنْتُ مَوْكَدَه نه دی فَهَسْتَنْجِي بِسَلَاةٍ أَخْبَارِ نَدْبَا نواستجاء دي وهي په ډېرو ډېرو سره د مستحب والي پر

بناء (يعني په دريو ډبرو سره استنجاء وهل مستحب دي) إِنْ حَصَلَ الشَّنْطِيفُ بِهَا دُونَهَا كه چيري تر دريو په كمو ډبرو سره (دځای) پاكوالی حاصل سي.

لغات: «إِنْقَاء» دافعال دباب مصدر دی: صفا کول، «التنظيف» دتفصيل له باب اسم مصدر دی: پاکوالی.

تشریح: يعني په ډبرو او لوټو سره په استنجاء کولو کي يو مسنون عدد نسته، بلکي سنت صرف د نجاست محل صفا کول او پاکول دي، تر دې چي که په يوه ډبره او لوټه سره صفايي او پاکي حاصله سي، نو سنت اداء کيږي او که په دريو ډبرو سره هم پاکي حاصله نه سي، نو سنت نه اداء کيږي، خو که له دريو ډبرو څخه په کمه پاکي حاصله سي، نو د دريو عدد پوره کول مستحب دي او که په دريو ډبرو سره پاکي حاصله نه سي او څلورمي ډبري ته ضرورت وي، نو بيا طاق عدد استعمالول مستحب دي.

داستنجاء طريقه

﴿٣٩﴾ وَكَيْفِيَّةُ الْإِسْتِنْجَاءِ او داستنجاء طريقه داده أَنْ يَسْمَحَ بِالْحَجَرِ الْأَوَّلِ مِنْ جِهَةِ الْمُقَدِّمِ إِلَى خَلْفٍ چي په اوله ډبره سره دي (دنجاست) وچول (او صفايي) وکړي دمخ له خوا څخه د شا و طرف ته (يعني اوله ډبره، اولته ادي پر مخرج دمخ لخوا څخه د شا پر طرف بوځي اکش کړي) وَالثَّانِي مِنْ خَلْفٍ إِلَى قُدَّامٍ او په دويمه ډبره سره دي (وچول لويول وکړي) د شا لخوا څخه دمخ و طرف ته وَالثَّالِثُ مِنْ قُدَّامٍ إِلَى خَلْفٍ او په درېيمه ډبره سره دي (وچول او صفايي وکړي) دمخ له خوا څخه د شا و طرف ته إِذَا كَانَتِ الْخُصِيَّةُ مُدْلَاةً کله چي خايې څر بډلي وي (يعني دا پورتنی طريقه هغه وخت ده کله چي خصيتين سټي لولاندي څر بډلي وي) وَإِنْ كَانَتْ غَيْرَ مُدْلَاةٍ لو که خايې څر بډلي نه وي يَنْتَبِذُ مِنْ خَلْفٍ إِلَى قُدَّامٍ نو بيا به شروع دمخ لخوا څخه د شا و طرف ته کوي (يعني لوله ډبره، اولته ا به له مخ څخه د شا پر طرف کښوي) وَالرَّابِعَةُ تَبْتَدِئُ مِنْ قُدَّامٍ إِلَى خَلْفٍ او بنځه به شروع دمخ لخوا څخه د شا و طرف ته کوي خُصِيَّةً تَلْوِيْثٍ فَرَجَهَا دهغې دشرمگاهه د ککر ډلو له بيري څخه (څکه که لوله ډبره د شا لخوا څخه دمخ پر طرف را کش کړي نو شرمگاهه (فرج) به يې ککر سي) ثُمَّ يَفْسِلُ يَدَهُ أَوَّلًا بِالنَّهَاءِ بيا دې اتر استنجاء وروسته اول خپل لاس په لومو سره

په بولي ثُمَّ يَذُلُّكَ الْمَحَلَّ بِالنَّاءِ بِبَاءِ طِينٍ إِصْبِيمٍ أَوْ إِصْبَعَيْنِ بيا دي د نجاست ځای (مقعد) په اوبو سره ومېري په مخ سره د يوې گوټي يا دوو گوټو أَوْ ثَلَاثٍ إِنْ اخْتَارَ يا (په مخ سره) د دريو گوټو که چيري ضرورت وي (دريو گوټو ته، کنه صرف په دوو گوټو دي اکتفا وکړي) وَيُصْعِدُ الرَّجُلُ إِصْبَعَهُ الْوُسْطَى عَلَى غَيْرِهَا فَيُؤْتِدَاءُ إِلَّا سْتَنْجَاءً او سړی (نارنه) دي داستنجاء په شروع کې خپل منځنی (مينځوی) گوټه تر نورو گوټو لوړوي (پورته ساتي) ثُمَّ يُصْعِدُ بِنَصْرَةٍ بيا دي د گوټمی گوټمه (کوم چې د ووسطی څنګ ته ده هم) لوړه کړي وَلَا يَقْصِرُ عَلَى إِصْبِيمٍ وَاحِدَةٍ او صرف پر يوې گوټي به اکتفا (بس والي) نه کوي وَالْمَرْأَةُ تُصْعِدُ بِنَصْرَتِهَا وَأَوْسَطَ أَصَابِعِهَا مَعَ ابْتِدَاءٍ او ښځه به له ابتداء (شروع) څخه خپل د گوټمی او منځنی گوټه (دواړي) يو ځای لوړوي خَشِيَّةٌ حُصُولِ اللَّذَّةِ د خوند حاصلېدو له بيري څخه (ځکه صرف په يوې گوټي سره استنجاء وهل د ښځي دهوت راپارولو امکان لري) وَيُبَالِغُ فِي الشَّنِطِيفِ حَتَّى يَقْطَعَ الزَّائِحَةَ الْكَرِيمَةَ او په پاکوالي (د ځای) کې دي ښه مبالغه وکړي تر دې چې بد بويي ختمه سي وَفِي إِزْخَاءِ الْيَقْعَدَةِ إِنْ لَمْ يَكُنْ صَائِتًا (همدارنګه مبالغه دي وکړي) دمقعدې په ستولو کې که چيري روژه دار (روژتي) نه وي فَإِذَا فَرَمَ بِيَا جِجِي کله (له استنجاء څخه) فارغ سي غَسَلَ يَدَيْهِ ثَانِيًا نو دوهم وار دي خپل لاس پر بولي وَنَشَفَ وَقَعْدَتَهُ قَبْلَ الْقِيَامِ إِنْ كَانَ صَائِتًا او خپل مقعد دي تر ولاړېدلو مخکې وچه کړي (احتياطاً) که چيري روژه دار وي (ځکه که وچه يې نه کړي نو کېدای سي چې داستنجاء باقي مقعد لوبه په جنب سره نس ته ولاړي سي کوم چې دروژې ماتېدلو سبب گرځي. نو ځکه احتياطاً وچول او څښل پکار دي).

لغات: ﴿يَسْحَ﴾ د فتح د باب مضارع ده، د دې باخو معنوي دي: مثلاً که د دې باب په صله کې حجر لاسو د ياداسي بل شی ذکر سي نو معنی يې ده: مه کول او مچول، که يې په صله کې ورې، تان ذکر سي نو معنی يې ده پمنځول او داسي نور، لنډه دا چې د صله په بدلون سره يې معنی بدلېږي، دلته يې معنی ده: نجاست وچول او ليري کول، يعنې لاس يا ډبره يا داسي بل شی باندي تېرول چې د نجاست اثر څني ولاړ سي (امبار الهمد عليه لإذهاب ما عليه من أثر) (معجم)، ﴿غَصِيَّةٌ﴾ خايه (خوټه)، تشبيه

خُصِيَّتَان: خايې (خوتي) جمع، خُص. ﴿مُدْلَاة﴾ د تفصيل له بابه اسم فاعل دی: خوړنده، راڅرېلې. ﴿يُصْقِد﴾ د تفصيل له بابه مضارع معلومه ده: خپړول، لوړول، پورته کول. ﴿اصْبَغ﴾ گوته، دلته د گوټو يادونه شوې ده، نو مناسبه ده چي په عربو کي د ټولو گوټو نومان وپېژندل سي. بتي گوټي ته په عربي کي "إِبْهَام" وايي، دشهادت گوټي ته "سَبَابَة" وايي، دهغې څنگ والا يعني مينځوۍ گوټي ته "وَسْطَى" او دهغې څنگ والا يعني د گوټمۍ گوټي ته "بَشْر" وايي او تر ټولو کوچنۍ يعني خچۍ گوټي ته "خَنْصَه" وايي. ﴿إِرْخَاء﴾ د افعال د باب مصدر دی: ستول او نرمول، ايله کول (ډيله کول). ﴿نَشَف﴾ دنصر له بابه د واحد غائب ماضي معروف صيغه ده: وچول.

تشرېح: په دې عبارت کي داستنجاء طريقه بيان شوې ده چي سرې به دډبر استنجاء څنگه کوي؟، فرمايي چي اول دي درې ډبري را واخلي، اوله ډبره دي پر مخرج دمخ له طرفه دشا و طرف ته کش کړي او بيادي دويمه ډبره له شا څخه دمخ پر طرف را کش کړي او درېيمه ډبره دي هم دمخ له طرفه دشا پر طرف کش کړي او دا طريقه د گرمۍ د موسم ده؛ ځکه د گرمۍ په موسم کي عموماً خصيتين (خوتي) لاتدي څرې بللي وي، نو که په دې وخت کي اول وار ډبره له شا څخه مخ ته را کش کړل سي، نو د خصيتينو د ککړ تيا خطر ه سته، او که د مخ او ژمي موسم وي يعني خصيتين څرې بللي نه وي، نو بيادي د پورتنۍ طريقې پر عکس وکړي چي اوله ډبره دي پر مخرج دشا لخوا څخه دمخ پر طرف را کش کړي او دويمه ډبره دي شا ته کش کړي او درېيمه ډبره دي بيا مخ ته را کش کړي.

او بنځه به همېشه هغه طريقه اختياروي کوم چي يې سرې په گرمۍ کي اختيلروي، يعني بنځه به په هر موسم کي دمخ لخوا څخه دشا و طرف ته لاس کشوي؛ ځکه که دشا لخوا څخه مخ ته لاس را کش کړي، نو په نجلست سره د فرج د ککړ تيا خطر ه سته.

شم يفسل يده اولاً لاء: په ډبرو سره تر استنجاء کولو وروسته دي خپل لاس تر مړوند پوري پرېمولي (دلته زياتره اخفود "بنده" لفظ استعمال کړی دی يعني خپل ډوله لاسونه دي پرېمولي)، بيادي د نجلست محل په لوبو سره ومړي او په دې مېرولو کي به په اول کي يوه يا دوې گوټي استعمال کړي، نه زياتي، که په دوو گوټو سره ضرورت پوره نه سي، نو درېيمه گوټه دي هم استعمال کړي او له دريو څخه دي زياتي گوټي نه استعمالوي؛ ځکه عموماً په هملې سره ضرورت پوره کيږي.

ويصقده الرجل لاء: داستنجاء په شروع کي دي مينځوۍ گوټه له نورو گوټو څخه پورته (لور) ساتي چي اول په هغې سره د نجلست محل پرېمولي او کله چي معمولي پرېمولى سي، نو بيادي د

گوتى. گوتى (بنصر) هم ورپورته کړي او د نجاست ځاى دي په پرېولوي او که ضرورت وي نو بيا دي خنصر او بيا سبله هم ور سره ملگرې کړي او ځاى دي ښه صفا کړي او فقط پر يوه گوته دي اکتفا نه کوي چي له شروع څخه تر آخره صرف يوه گوته استعمال کړي؛ ځکه له دې څخه مرض پيدا کيږي. (شفا، الارواح)

والمرأة تصدق الخ: او ښځه به د استنجاء له شروع څخه بنصر او وسطى دواړي گوتي يو ځاى پورته کوي؛ ځکه د ښځي لپاره يوازي په يوې گوتي سره د محل په پاکولو کي دلذت حاصلېدلو خطره ده.

ويقال في التطييف الخ: د مبالغه کولو مطلب دا دی چي په پرېولو کي دې پوره زياتوب وکړي تر دې چي د نجاست بوى له محل او له هغه گوتو څخه ليري سيږي چي په هغوى سره يې استنجاء کړې ده. لودا به څنگه معلومېږي چي بوى ليري سو؟ نو د دې لپاره څه خاص عدد نه دی ټاکل سوى بلکي د پاکوالي (طهارت) يقين يا غالب گومان حاصلېدل کافي دي، او که څوک وسواسي وي، نو د ځان لپاره دي درې ځله يا اووه ځله د پرېولو مقدار وټاکي. (شفا، الارواح)

وفي ارجاء المقعدة الخ: استنجاء و هو نكی که روزه داره (روژتي) نه وي، نو د استنجاء کولو پر مهال دي مقعده ډېره نرمه او سته ايله (ديله) ساتي او که روزه داره وي، نو په دې کي دي مبالغه نه کوي چي هسي نه لوبه په مقعده کي جذب سي او روزه فلسده سي.

فصل (فِيمَا يَجُوزُ بِهِ الْإِسْتِجَاءُ وَمَا يُكْرَهُ فِعْلُهُ)

(دا) فصل (د هغه څه په بیان کي دي چي په هغه سره استنجاء کول جائز دي او هغه چي کول یې مکروه دي)

تشریح: په دې فصل کي مصنف رحمه الله د بیانوي چي په کوم څه سره استنجاء کول جائز دي او په کوم څه سره استنجاء کول مکروه دي او کوم کار د قضاء حاجت په وخت کي مکروه دی او استنجاء باید چیري وکړل سي؟

د استنجاء په وخت کي پرده ضروري ده

﴿٢٠﴾ لَا يَجُوزُ كَشْفُ الْعَوْرَةِ لِلْإِسْتِجَاءِ جائز نه دي د استنجاء لپاره عورت لڅول.

تشریح: د استنجاء کولو په وخت کي پرده کول ضروري دي، لهذا د استنجاء لپاره دي داسي ځای ولټول سي چي هلته د پردې پوره انتظام وي لکه بیت الخلاء، یا د لاري څخه گوښه ځای چي د هیچا نظر پر هغه نه پر بوځي او هلته څوک نه تیر سړي، لهذا که بیت الخلاء وي یا داسي ځای وي چي د چا نظر پر هغه نه پر بوځي او څوک نه ورسره تیر سړي، نو هلته د عورت په ښکاره کولو کي څه حرج نسته. او که داسي ځای وي چي د خلکو نظر پر استنجاء کونکي پر بوځي او هلته خلک تیر سړي، نو بیا د استنجاء لپاره عورت ښکاره کول جائز نه دي؛ ځکه چي عورت ښکاره کول د خلکو منع ته حرام دي او حرام کار کونکی فاسق دی، لهذا که په داسي صورت کي نجاست له منځ څخه تجاوز نه وي کړی، نو په کپړه (کلیو) کي دننه دي په ډبره وغیره سره استنجاء وکړي.

همدارنگه که څوک په خلاص ځای کي قضاء حاجت کوي، هغه دي ناستي ته نژدې يعني په ټیټه عورت لڅ کړي، چي د ليري ولاړ کس نظر د ده پر عورت نه پر بوځي، همدارنگه له ضرورت څخه تر فارغېدلو وروسته او له ولاړېدلو څخه مخکي دي سمدستي عورت پټ کړي، د دې عمل فایده داهم ده چي عورت به یې کم وخت ښکاره وي کوم چي په شریعت کي مطلوب دي.

خو مره نجاست معاف دی!

﴿٢١﴾ وَإِنْ تَجَاوَزَتِ السَّجَّاسَةُ مَخْرَجَهَا او که نجاست له خپل منځ څخه تېر سي (تجاوز وکړي)

وَرَأَاةَ السَّجَّاسَةِ عَلَى قَدْرِ الْبِزْرِ هُم او هغه تېر سوی نجاست تر یوه درهم زیات وي لا

تَمَسَّحُ مَعَهُ الصَّلَاةُ إِذَا وَجَدَ مَا يُزِيلُهُ نُوْدُهُ هغه سره لمونځ نه صحيح كيږي كله چي داسي شي وموندي كوم چي هغه (نجاست) ليري كولاى سي.

تشرېح: دامام صاحب رَحْمَةُ اللهِ په نيز له يوه درهم څخه كم نجاست معاف دى. د هغه د پاكوالي لپاره په ډبري او لوتي اکتفا كول جائز دي. د داسي كس لمونځ بلا كراسته صحيح كيږي او كه نجاست د درهم په اندازه وي، نو د هغه پر ټول پكار دي، كڼې لمونځ مكروه تحريمي كيږي او كه نجاست له يوه درهم څخه زيات وي، نو پر ټول يې واجب دي، كه بغير د هغه له پر ټولو لمونځ وكړي، نو لمونځ يې نه كيږي.

مايړيله: له دې څخه مراد هر هغه پاك شي دى كوم چي نجاست صفا كولاى سي او قابل احترام شي نه وي، لكه د خاورو لوټه، گودر، تشاب كاغذ او داسي نور. په نوې او سمه كپړه سره استنجاء كول مكروه دي، همدارنگه د كتابچې وغيره د ليكنې په كاغذ او ورقه سره هم استنجاء كول مكروه دي.

په كوم صورت كي بغير له استنجاء څخه لمونځ صحيح كيږي؟

مسئله: كه نجاست له مخرج څخه تجاوز وكړي او د نجاست د يوه درهم له مقدار څخه زائد وي، نو په اوبو سره استنجاء كول واجب دي، بغير له استنجاء لمونځ نه صحيح كيږي، صرف په دوو صورتونو كي بغير له استنجاء لمونځ صحيح كيږي: ① يو دا چي اوبه يا بل بهلولنكى هېڅ پاك شي نه وي چي په هغه سره دا متجاوز نجاست لير كړل سي، په داسي صورت كي بغير له استنجاء لمونځ صحيح كيږي، ② او دويم دا چي زياته گڼه گونه وي او د استنجاء لپاره هېڅ ځاى او امكان نه وي او د خلگو مخ ته له عورت لڅولو څخه بغير استنجاء كول ممكن نه وي، نو په دې صورت كي هم بغير له استنجاء لمونځ صحيح كيږي، داسي كس به د طهارة النجاسة په پرېښودلو كي معذوره گنل كيږي: ځكه د چامخ ته عورت لڅول حرام كار دي. (شفاء الارواح)

د استنجاء په وخت كي د عورت پټولو يوه حيله

﴿٢٢﴾ وَيَحْتَالْ لَآ اِلَآ اَنتُمْ مِنْ غَيْرِ كَسْبِ الْعَوْرَةِ او حيله دي كوي د نجاست ليري كولو لپاره له عورت لڅولو څخه بغير عِنْدَ مَنْ يَزَاةُ په هغه وخت كي چي څوك ورته گوري (يعني ديو چاد كتلو په وخت كي دي په داسي حيله او تدبير سره نجاست ليري كوي چي عورت يې لڅ نه سي).

لفات: ﴿يَحْتَالْ﴾ د ضرب د بلب مضارع ده، حيله كول، چل او تدبير كول.

تشرېح: که يو څوک داسې صورت سره مخامخ سي چي که استنجاء وکړي نو نژدې يو کس يې ونږي. نو په داسې صورت کي دي اول هغه کس ته ووايي چي پرده وکړي او سترگي پټي کړي، که هغه انکار وکړي، نو بيا دي په يو حيله او تدبير سره نجاست ليري چي په کپړه (کلبو) کي فتنه دي په ډېره يا په تشاب کاغذ وغيره سره هغه صفا کړي، اوبه دي نه استعمالوي، په متن کي له عِند من اِرم څخه مراد اجنبي سړی او اجنبیه ښځه ده، خو که خپله ښځه يې وي، بيا څه حرج نسته.

په هېوکو او داسي نورو سره د استنجاء کولو حکم

﴿۲۲﴾ وَيَكْرَهُ الْأَسْتِنْجَاءُ أَوْ مَكْرُوهَ اسْتِنْجَاءٍ كَوَلٍ (وهل) بِعَظْمٍ په هېوکي سره وَطْعَامٍ لَدَمِي أَوْ بَهِيمَةٍ لودانسان يا چارپای (حيوان) د خوراک په شي سره وَأَجْرٍ او (مکروهه استنجاء) په پنځه څښته سره وَخَرْقٍ او په کودۍ (کودري) سره وَقَيْمٍ او په سکرو سره وَزَجَاجٍ او په ښښه سره وَجِصٍ او په گچو سره وَشَيْءٍ مُّخْتَرِمٍ او (همدارنگه مکروهه استنجاء) په هغه شي سره چي محترم وي (خيال يې ساتل کيږي او احترام قابل وي) كَخِرْقَةٍ دِيْبَايَ وَقُطْنٍ لکه د وږېښمين توکر ټوټه او پنبه وَبَالِيدِ الْيُسْفَى إِلَّا مِنْ عَذْرِ او (مکروهه استنجاء) په راسته لاس سر مگر د يو غږ په وجه (لو که يو غږ وي مثلاً چه لاس کوږ سي. نو بيا په راسته لاسه بېله کرلته استنجاء کولای سي).

لغات: ﴿عَظْمٌ﴾ هېوکۍ، جمع: عِظَام ﴿بَهِيمَةٌ﴾ هر چارپای بغیر له درند گانو او مرغانو څخه، جمع: بَهَائِمٌ، ﴿خَرْقٌ﴾ ناقظ په "زاء" سره دی، په "ذال" سره غلط دی، کودۍ (کودري)، د خاورين لوبښي ماته سوې ټوټه، واحد: خَرْقَةٌ، خاورين لوبښي ته هم وايي، ﴿فَخْمٌ﴾ سکاره (د لږ کړه وغيره سکاره)، جمع: فُخُومٌ وَفِخَامٌ ﴿زَجَاجٌ﴾ ښښه (شيشه)، ﴿جِصٌّ﴾ گچ (يو ډول سپينه معيني مشهوره خاوره ده)، ﴿دِيْبَايَ﴾ خالص وږېښمي توکر، ﴿قُطْنٌ﴾ پنبه (پنبه)، يوې ټوټې ته يې قُطْنَةٌ وايي.

تشرېح: په دې عبارت کي مصنف رَجَعَهُ الله هغه شيان بياتوي چي په هغوی سره استنجاء کول مکروه دي، نو فرمايي چي په هېوکي سره استنجاء کول مکروه دي؛ ځکه چي هغه د جَنَاتو (پېرياتو) خوراک دی او نبي کریم ﷺ له دې څخه منع کړې ده، همدارنگه دانسان او چارپای په خوراک مثلاً په غوښه يا په وانبو وغيره سره استنجاء کول مکروه دي؛ ځکه چي په دې کي د الله د نعمت سپکاوی

دی او دالله د نعمت ضایع کول دي. همدارنگه په پنځه خښته او کودري سره؛ ځکه په دې سره پوره پاکوالي نه راځي اهل اس او محل هم ککړ کیږي. همدارنگه په سکرو سره؛ ځکه چي په دې سره محل ککړ کیږي، همدارنگه په بښنه او گچ سره؛ ځکه داشیان محل ته زیان رسوي، همدارنگه په داسي شي سره چي هغه لږه قیمت او ارزښت وي. لکه وړېنمین ټوکر، پښیي ټوکر؛ ځکه چي دابلا وجه مال ضایع کول دي. همدارنگه بلا غږه په راسته لاس استنجاء کول مکروه دي. ها! که څه غږ وي چي په چپه لاس استنجاء نه سي کېدلای. نو بیا په راسته لاس بلا کراهت جائز دي.

هملکه: په راسته لاس د استنجاء کولو د کراهت حکم صرف د استنجاء سره خاص نه دی، بلکي عام دی. هیڅ وخت هم شرمگاه ته راسته لاس وروړل پکار نه دي. باید هر وخت د ضرورت پر مهال چپه لاس استعمال کړي، او دا دمحاسن الاخلاق تعلیم دی. ټوله ښه کارونه لکه خوراک، چنباک، قرآن یا کتاب نیول، د دې لپاره راسته لاس کارول پکار دي، او ټوله حقیر کارونه لکه بغل یا سپوڅڅه (سپوخته) گړول، په پزه یا غوږ کي گوته اچول، پزه پاکول، او وږه یا لویه استنجاء کول، د داسي کارو لپاره چپه لاس کارول پکار دي، او دا د شریعت اسلامي ښېگڼه ده چي د داسي غوره خبرو ښوونه یې کړې ده، انساني عقل دې ته نه سي رسېدلای. (نظرة الاممی ج: ١، ص: ٢٢٠)

د قضاء حاجت او بیت الخلاء آداب

﴿ ٤٤ ﴾ وَيَدْخُلُ الْخَلَاءَ بِرِجْلِهِ الْيُسْرَىٰ وَأَوْخِلْ فِي سِتْرِ الْبَيْتِ الخلاء ته په خپل چپه پښه سره (يعني بیت الخلاء ته به لول خپل چپه پښه دننه کوي) وَيَسْتَعِينُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ قَبْلَ دُخُولِهِ او بیت الخلاء ته تر داخلېدو مخکي دي له رتلي شيطان څخه پناه وغوړي (ځکه بیت الخلاء دڅښ لوڅياشو استوګنځی دی) وَيَجْلِسُ مُقْبِذًا عَلَى يَسَارٍ او پر چپه پښه دي تکیه کونکی کښېني وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا لِفَرْوَرَةٍ او خبري دي نه دي مگر د ضرورت په وجه.

لفات: ﴿الْخَلَاء﴾ مراد ځني بیت الخلاء ده، الْخَلَاء خالي ځای ته وايي چي هلته هيڅوک نه وي او تنهایی وي. څرنگه چي په تنه (خاک نلغز) کي هم تنهایی وي، نو ځکه په بیت الخلاء سره ونومول سوه. **تشریح:** د قضاء حاجت په وخت کي دڅو خبر خیال ساتل پکار دي: ① بیت الخلاء ته په پټ سر تلل پکار دي چي خپل سر به یې پټ کړی وي او په لغ سر دي نه ځي. ② بیت الخلاء ته له تلو

څخه مخکې دې د ادعاء وايي: "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ". د "الخُبْث" پر بڼه ضمه او سکون ډولره جائز دي، د ضمه په معنی د "خُبْث" په صورت کې د اد خبیث جمع ده او مراد ځنې مذكر شياطين دي او له خبائث څخه مراد مؤنث شياطين دي، او ترجمه يې به دا وي: (ای الله! زه ستا پناه غواړم له مذكر او مؤنث شرېرو جناتو څخه)، او د سکون "خُبْث" په صورت کې د دې معنی ده: گندگي، ناپاکي، اوس به د ادعاء ترجمه دا وي: (ای الله! زه ستا پناه غواړم له گندگي، څخه او له مذكر او مؤنث شرېرو جناتو څخه) په دې صورت کې به مذكر شياطين د مؤنث شياطينو تابع وي.

يادونه: د بيت الخلاه د مذکور د ادعاء د اهميت په باره کې د شيخ الوظائف محمد طارق عبقري دا يوه خبره کافي ده چي "نن سبا زياتره نفسي ناروغۍ لکه بې خايه وهم، وسواس، له اندازې زيات شهوتي خواش او داسي نور له همدې بيت الخلاه (بيت الخبث والخبائث) څخه پيدا کېږي" له کوم چي څخه نبي کریم ﷺ پناه غوښتې ده او خپل امت ته يې د هغه لارښوونه کړې ده، لهندا بيت الخلاه ته د ننوتلو او راوتلو د ادعاء حتماً يادول او ويل پکار دي او بايد په خپلو بچيانو هم ياده کړل سي.

③ بيت الخلاه ته د ننوتلو پر مهال دې اول چپه پښه دننه کوي، ④ د کښېننولو پر مهال دې پر چپه پښه تکیه او زور کوي؛ ځکه په داسي کولو سره وټونکي شی په آساني سره وځي او په فارغېدلو کې آساني راځي (او دا ځکه له آبابو څخه شمېرل سوي دي چي په دې وخت کې پر ځان زور راوستل اېه تکلف نوزد سر، غلط کول او دغو مرضونو سبب گرځي کوم چي د حکمت او ساينس بحث دی)، ⑤ بلا ضرورت دې خبرې نه کوي.

د قضاء حاجت مکروهات

﴿٢٥﴾ وَيُكْرَهُ تَغْرِيسُ أَوْ مَكْرُوهٍ تَحْرِيْمِي دې (د استنجاء کولو په وخت کې) اسْتِقْبَالَ الْقَبْلَةِ وَاسْتِدْبَارُهَا مَخَامَخ كَيْدَلْ د قبلې و طرف ته او (يا) شاکول د قبلې و طرف ته وَ لَوْ فِى الْمُسْتَبَانِ که څه هم په آبادۍ کې اشته او ي اسْتِقْبَالَ عَيْنِ السَّنَسِ وَالْقَمَرِ وَمَهَبِ الرِّيحِ او (همدلرنگه مکروه دي) مَخَامَخ كَيْدَلْ د لمر و ټکۍ ته او سپوږمۍ ته او (مخامخ کيدل) د باد چلېدلو و طرف ته وَيَكْرَهُ أَنْ يُهَوَّلَ أَوْ يُتَفَوَّظَ او مکروه دي دا چي متيازي (بولي) يا گندگي (لوي بولي) وکړي فِى النَّاءِ وَالْبَلِّ وَالْجُحْرِ وَالطَّرِيقِ وَتَحْتَ شَجَرَةٍ مُشْرِقَةٍ په اوبو او سایه او غار (سوري) لولاره کې او تر مېوه داره درختي لاندي وَالْمَوَلُ قَانِتًا إِلَّا مِنْ عَذْرٍ او (همدلرنگه مکروه دي) په ولاره متيازي کول مگر د يو عذر په وجه.

لغات: ﴿البليان﴾ آبادي، عمارت، ﴿مَهَبٌ﴾ داسم ظرف صيغه ده: د باد (هوا) چلېدلو ځای. د باد چلېدلو ظرف، ﴿يَتَهَوَّطُ﴾ د تفعل له بابو د واحد مذكر غائب مضارع معروف صيغه ده: غاښ کول. لوی اودس ماتول، ﴿يَلَنُ﴾ سایه، جمع: أَظْلَالٌ، ﴿يَجْزُو﴾ غار، د خزندو او کوچني حیواناتو د اوسېدلو غار. (معجم الوسيط)

تشریح: ① داستنجاء کولو پر مهال قبلې ته مخ یا شا کول مکروه تحریمي دي، برابره ده استنجاء کونکې په خلاص ځای کې کښیني او که په بیت الخلاء وغیره کې کښېني؛ ځکه په حدیث شریف کې له دې څخه منع شوې ده، او که د بیت الخلاء "قدم ځای" د قبلې و طرف ته جوړ شوي وي او مجبوري وي، نو څومره چې ممکن وي مخ ګرځول پکار دي، تر دې چې بچیان هم د قضاء حاجت لپاره د قبلې پر طرف نه کښېنول پکار دي، ② همدارنګه په داسې ځای کې استنجاء کول چې لمر یا سپوږمۍ دده مخ ته وي، مکروه دي، او که په بند ځای کې د لمر یا سپوږمۍ استقبال راځي او هغوی نه لیدل کیږي، نو بیا مکروه نه دي، دلته د استقبال قید لګول سوی دی، له دې څخه معلومه سوه چې د لمر یا سپوږمۍ و طرف ته شا کول مکروه نه دي، ④ د هوا (باد) و طرف ته مخ کول مکروه دي؛ ځکه په دې صورت کې به ګندګي دده پر طرف راسي او دئ به ناپاکه کړي، ⑤ په روانو یا ولاړو اوبو کې یا دیو حیوان په غار کې قضاء حاجت (تشی یا ګي متیزي) کول مکروه دي. په دې کې څه تفصیل دی: په ولاړو لږو اوبو کې حرام دي، په ولاړو ډېرو اوبو کې مکروه تحریمي دی او په روانو (جاري) لوبو کې مکروه تنزیهي دی (عمدة الفقه)، ⑤ په کومه سایه کې چې خلګ کښېني، هلته قضاء حاجت کول، ⑥ په عامه لاره کې قضاء حاجت کول، ⑦ تر مېوه داره درختي لاندې، ځکه که مېوه را ولوبېږي، نو ککړه او خراپه به سي او مال به ضایع سي، ⑦ بېله عذره په ولاړي امتیازي کول، خو که یو عذر او مجبوري لري (مثلاً ملایې درد کوي)، نو بیا په ولاړي امتیاز کول مکروه نه وي. (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۰۱، مواقی الفلاح مع الطحاوی ص: ۲۹)

﴿۳۶﴾ وَيَخْرُجُ مِنَ الْخَلَاءِ بِرِجْلِهِ الْيُمْنَىٰ اَوْ لَه بَيْتِ الْخَلَاءِ څخه دي راووتی په خپل راسته پښه سره ثُمَّ يَقُولُ اَوْ بِيَادِي (دادها) ووايي اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي اَذْهَبَ عَنِّي الْاَذَى وَعَاقَانِي ټوله تعريفونه (خلص) هغه الله جلّال لره دي چې ناپاکي (یا تکلیف) یې راڅخه لیري کړی او عافیت (صحت) یې راګړی.

لغات: ﴿الاذی﴾ ضرر من شی، تکلیف ورکونکی شی، والضرر الذی یصیب الانسان فی بدن نه او فی نفسه (معجم لغة الفقهاء)، مراد ځني فضلات دي چې که د انسان په بدن کې پاته سي نو بلنې او نفسي

تکليف او مرض ورته رسېږي. ﴿عَاقِلَانِ﴾ د مفاعلي له بابه د واحد مذکر غائب صيغه ده: له آفاتو او امراضو څخه خوندي کول. صحت (روغتيا) وړېځېدل، يعنې د غذا د مفيدو اجزاؤ په باقي پرېښوولو سره يې ماته صحت وېځېښی چې که د فضلاتو سره هغه خاص اجزاء هم وتلي وای. نو د هلاکت خطر وه. (مقامي الفلاح ص: ۳۱)

تشرېح: مصنف رَحْمَةُ اللهِ فرمايي چې له بيت الخلاء څخه در او تلو په وخت کې دې اول راسته پښه رابرسې لو مذکور د دعاء دې وايي "اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَذْهَبَ عَنِّيْ الْاُذَى وَاعْقَانِيْ". يعنې هغه الله ﷻ لره دې حمد لو ثناء وي چې دافضلات يې ما څخه ليري کړه چې که هغه خارج سوي نه وای نو قسما قسم ناروغۍ به پيدا سوي وای او کومه غذا چې زما لپاره مفيده وه، هغه يې باقي پرېښوده او صحت (عافيت) يې ته راوېځېښی. له دې دعاء څخه مخکې به نبي کریم ﷺ "غُفْرَانُكَ" هم ويل چې اي الله تعالى! بڅښنه غواړم پر دې چې څومره وخت په بيت الخلاء کې تېر سو، په هغه کې مو د الله تعالى ذکر نه وکړی سو. (شفا، الارواح)

فَصْلُ فِي الْوُضُوءِ

(دا) فصل په (بيان د احکمو د) اوداسه کي دی

تشریح: مصنف رَحْمَةُ اللهِ د استنجاء او د هغه له احکمو څخه تر فارغېدلو وروسته اودس او د هغه ملحقات بیا توي او تر دې وروسته بیا د غسل احکام بیانوي. اودس يې ځکه پر غسل مخکي کړی دی چي په قرآن کریم کي هم اول داودس بیان سوی دی او بیا د غسل، الله تعالی فرمایلي دي: ﴿فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ﴾ المائدة: ۱۶ او تر ديسې وروسته يې فرمایلي دي ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُلُبَا فَأَغْسِلُوا﴾ المائدة: ۱۶. لوبله وجه يې داده چي د اوداسه محل (يعني د لوبله تنفونه) د غسل محل (يعني د بدن) جزء دي او جزء پر کُل مخکي وي. او درېيمه وجه داده چي د اوداسه ضرورت د غسل په نسبت زيات پېښېږي. (حاشيه)

د اودس فرضونه

﴿۴۷﴾ أَرْكَانُ الْوُضُوءِ أَرْبَعَةٌ وَهِيَ قَرَأَتُهُ د اوداسه رکنونه څلور دي او همداد اوداسه فرضونه دي الْأَوَّلُ غَسْلُ الْوَجْهِ اول د منځ پرېول دي وَحَدُّهُ طَوْلًا مِنْ مَبْدَأِ سَطْحِ الْجَبْهَةِ إِلَى أَشْفَلِ الذَّنَنِ او د منځ حد په اوږدوالي سره د تندي د سطح د شروع کېدو له ځايه (يا په بله وينا د وېښتیدو د څنډه کېدو له ځايه) تر لاتني حصې د زني پوري دی وَحَدُّهُ عَرَضًا مَا بَيْنَ شَخْتَيِ الْأَذْنَيْنِ او د منځ حد په پلنوالي (بر) سره هغه (ټوله) حصه ده کوم چي د ډولرو غوږونو تر منځ ده وَالثَّانِي غَسْلُ يَدَيْهِ مَعَ مَرْفَقَيْهِ او دويم فرض د خپلو ډولرو لاسونو پرېول دي د څنگلو سره وَالثَّالِثُ غَسْلُ رِجْلَيْهِ مَعَ كَعْبَيْهِ او درېيم فرض د خپلو ډولرو پښو پرېول دي د بجلکو سره وَالرَّابِعُ مَسْحُ رَأْسِهِ او څلورم فرض د خپل سر په څلورمه حصه بقلدي مسح کول دي.

لغات: ﴿وُجْه﴾ ① ډولر په ضم سره له وُجْه څخه اخيستل سوی دی چي هغه مطلق نطفه او پاکوالي ته وايي. ② ډولو په فتحه سره هغه شي ته وايي چي د هغه په فرمعه پاکي حله له کړل سي.

او د شریعت په اصطلاح کې د وضوء معنی ده: په مخصوصه طریقه سره اعضاء ثلاثه پربولل او سر مسح کول. ﴿غَسَلَ﴾ (دغین په فتح سره): پربولل، ﴿حَذَّه﴾ ددې ضمیر الوجه ته راجع دی. جمع: حَذُّوْد. او غَرَّضَا د طَوْلًا مقابل دی. ﴿مَطَّحَ﴾ د هر شي ښکارنی (ظاهري) اړخ. پورتنی حصه. ﴿جَبَّهَ﴾ تنډی. جمع: جَبَّاهُ. ﴿ذَقَنَ﴾ زنه. جمع: أَذْقَان. ﴿هَمَّحَ﴾ تشبیه د شَحْمَةً ده: ددې خپله معنی ده: دوازګمي ټوټه، کله چي یې نسبت د اُكُن (غوب) و طرف ته وسي، نو معنی یې ده: د غوب پوڅکی. نرمی. ﴿مِرْفَقِيَه﴾ تشبیه د مِرْفَقْ ده: څنګله. جمع: مِرْفَقَات. ﴿كَعْبِيَه﴾ تشبیه د كَعْبْ ده: بجلګه. د پښې ګټی. جمع: كُفُوْب و كَقَاب.

تشریح: ارکان جمع درکن ده. درکن لغوي معنی ده: قوي طرف، او اصطلاحی معنی یې ده: دشي هغه جزء چي شی (ماهیت) له هغه څخه جوړ سوی او پوره سوی وي. نو ارکان دشي هغه اجزاؤ ته وایي چي شی له هغوی څخه جوړ وي او په هغوی سره پوره وي، لکه اودس چي اعضاء ثلاثه (منج. لاسونو او پښو) له پربوللو او دسر له مسح کولو څخه مرکب دی. نو ځکه دا داودسه ارکان سوه او همدارکان داوداسه فرائض دي، فرائض جمع د فرض ده، فرض هغه حکم دی چي په هغه کي د کمي و زیاتوب احتمال نه وي او په داسي قطعي دلیل سره ثابت وي چي په هغه کي هېڅ ډول څه شک وشبه نه وي. مصنف رحمه الله اول د ارکان په ذکر کولو سره دهیئت ترکیبیه و طرف ته اشاره وکړه (چي اودس له همدې څلورو څخه مرکب دی) او بیا یې په فرائض سره د هغه شرعي حقیقت بیان کړی (چي د شریعت له رويه اودس په قطعي دلیل سره ثابت دی...).

لنډه دا چي په دې عبارت کي یې داودسه ارکان او دمخ حدود بیان کړي دي، داوداسه څلور فرضونه دي: ① ټوله مخ پربولل. ② تر څنګلو پوري دواړه لاسونه پربولل. ③ دسر څلورمه حصه مسح کول. ④ تر بجلګو پوري دواړه پښې پربولل.

د مخ حدود: وحده الخ: په اوږد سره دمخ حد د تنډي له شروع څخه یعنی چیري چي دسر دمخ والا ورېښتان شنه سوي وي (یا په بله وینا دا د تنډي پر لور طرف چي عموماً له کومه ځایه دسر ورېښتان شروع کېږي له همدې ځایه تنډی او دمخ حد شروع کېږي برابره ده پر هغه ځای ورېښتان وي او که نه وي انکه پک (منجی)، نو په اوږد له همدې ځایه مخ شروع کېږي) د زني (ذقن) تر لاندې حصي پوري (په دې شرط چي ږیره ډېره ګڼه نه وي)، او په بره (پلنوالي) سره دمخ حد دیوه غوب له نرمی څخه ډبل غوب تر نرمی پوري دی. دا دمخ حد او اندازه ده او ددې پربولل فرض دي.

مسئله (۱): د سترگو ظاهري حصه پر ټول ضروري دي، همدارنگه د سترگو هغه حصه کوم چي د پزي سره جوخته ده (يعني د سترگي د کونجاو ظاهره حصه) پر ټول ضروري دي، حتی که له سترگي څخه چغړي راوځي او د سترگي په دې ښکاره کونج کي ودرېږي او کلکي سي، يا ختي او داسي بل شی پکښي ودرېږي، نو هغه ليري کول او اوبه ور رسول ضروري دي.

هؤمره اوبه بهول (بيول) فرض دي؟

مسئله (۲): شرعاً د پر ټولو (غل) مفهوم تر هغه وخته پوري نه ثابتېږي تر څو چي کم از کم د اوداسه د اندامو تر لنډولو وروسته له هغوی څخه دوه څاڅکي نه وڅڅيږي، که دومره اندازۀ تقاطر هم نه وسي، نو د پر ټولو فرض نه ادا کيږي، مثلاً که څوک په واوره يا په يخي سره پښې او لاسونه لاندۀ کړي او هيڅ څاڅکي نه وڅڅيږي، نو دا کافي نه دي. (در مختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۱۸۷ ط: دار الفتاوى مرقى الفلاح ص: ۳۲، کتاب المسائل ص: ۱۳۲)

د گڼو وړوځو حکم

مسئله (۳): که د يو چا وړوځي گڼي وي چي لاندینی څرمن (پوستکي) يې نه ښکاري بلکي وړوځو پټ کړی وي، نو صرف د وړوځو د پاسه اوبه بهول کافي دي، څرمن ته اوبه رسول ضروري نه دي، خو که څرمن يې ښکاري، نو بيا د پاسه اوبه بهول کافي نه دي. (شامي ج: ۱، ص: ۲۱۱ ط: زکريا، شامي ط: دار الکتاب ج: ۱، ص: ۱۹۰)

داودس د فرضيت سبب

﴿۳۸﴾ وَ سَبَبُهُ اسْتِبَاحَةُ مَا لَا يَحِلُّ إِلَّا بِهِ او داوداسه (د فرضيت) سبب د هغه شيانو د اباحت (روايت) طلب کول دي کوم چي نه حلالېږي (نه روا کيږي) مگر په اوداسه سره (يعني کوم عبادت چي بغير له اوداسه څخه روانه دي مثلاً لمونځ او داسي نور، نو هغوی ځان ته روا کول داوداسه د فرض کېلو سبب او دنيوي حکم دی) وَ هُوَ حُكْمُهُ الدُّنْيَوِيُّ او همدا داوداسه دنيوي حکم دی وَ حُكْمُهُ الْآخِرَوِيُّ الثَّوَابُ فِي الْآخِرَةِ او د هغه اخروي حکم ثواب (حاصلېدل) دي.

لفات: ﴿حکم﴾ الاثر المترتب على الشيء (هغه اثر کوم چي پر يوشمې مرتب سي). ﴿استباحة﴾ د استعمال د باب مصدر دی: د يو شي دروا کېلو (جائز کېلو) طلب کول.

تشریح: داوداسه د فرض کېلو سبب د هغه فعل د کولو اراده ده کوم چي له اوداسه څخه بغير حلال نه وي (يعني اودس هغه وخت فرض کيږي او لازميږي کله چي څوک د هغه فعل اراده وکړي کوم چي بغير له لوس څخه حلال لوړوانه وي) برابره ده هغه فعل فرض وي لکه لمونځ يا فرض نه وي لکه قرآن مجيد مه کول او داسي نور، نو په اوداسه سره د دې شيانو روا کېدل او حلال کېدل دا داوداسه دنيوي حکم دی چي

شوڪ اودس وکړي. دهغه لپاره په دنیا کي دا کارونه کول حلال سوه او په آخرت کي به ددې اوداسه په بدله کي ثواب ورته حاصل سي. دا د اوداسه اخروي حکم دی.

د اودس شرائط

﴿ ۲۹ ﴾ وَ شَرَطًا وَ جُوبُهُ الْعَقْلُ وَالْهُلُوعُ وَالْإِسْلَامُ او د اوداسه د واجبېدلو شرط عاقل کېدل او بالغ کېدل او مسلمان کېدل دي (يعني اودس پر هغه چا واجب او فرض دی چي عاقل، بالغ او مسلمان وي) وَ قُدْرًا عَلَى اسْتِعْمَالِ الْمَاءِ الْكَافِي او (بل شرط) قادر کېدل دي د کافي اوبو پر استعمال (يعني دومره لويه کوم چي کافي وي) وَ وَجُودَ الْخَدَثِ او دبې اودسيا موجودېدل دي (چي بې اودسه به وي) وَ عَدَمَ الْحَيْضِ وَالْبَقَاسِ او د حيض او نفاس نشتوالي دي (چي په حيض او نفاس کي به نه وي) وَ صَيِّقَ الْوَقْتِ او د وخت نه تنگېدل دي (لو که دا جمله پر "عدم الحيض..." عطف نه وي بلکي جلا جمله وي. نو معنی يې ده: د وخت تنگېدل).

نکات: ﴿عَدَث﴾ بې اودسيا (بې لوسي). د قهقار په اصطلاح کي هغه نجاست حکميه ته وايي چي په هغه سره اودس، غسل او تیمم ختمیږي (وړه بې لوسي لولويه بې لوسي).
تشریح: په دې عبارت کي د اوداسه د فرضيت شرطونه بيان سوي دي چي د اودس د فرض کېدو لپاره د اشیان شرط دي: ① عاقل کېدل، لهذا پر لېوني اودس فرض نه دی؛ ځکه چي پر لېوني لمونځ فرض نه دی. ② بالغ کېدل، لهذا پر بچي اودس فرض نه دی، ③ مسلمان کېدل، لهذا پر کفر اودس نسته. ④ په دومره اندازو پاکو لوبو بلندي قادر کېدل چي په هغه سره د اوداسه اتلغونه يو، يو ځل پرېول ممکن وي، لهذا که دومره لوبه وي لېکن اودس کونکی دهغه پر استعمال قدارنه وي مثلاً مريض وي، يا دومره مقلول لوبه خو وي او هغه جوړ (روغ) هم وي لېکن هغه لوبه ناپاکه وي، يا لوبه هم پاکي وي لېکن دومره نه وي چي ټوله اتلغونه يو، يو ځل په پرېول سي، نو په دې ټولو صورتونو کي پر هغه اودس فرض نه دی، ⑤ د حدث (بې لوسيا) موجودېدل يعني بې لوسه کېدل، لهذا که هغه اودس والا وي، نو بيا اودس ضروري نه دی، ⑥ له حيض او نفاس څخه پاکېدل، لهذا که ښځه د حيض يا نفاس په حالت کي وي، نو پر هغې اودس واجب نه دی، ⑦ د وخت نه تنگېدل، لهذا که وخت تنگ سي، نو بيا اودس واجب نه پاتېږي، مثلاً هر هغه لمونځ چي که هغه فوت سي نو قضاء يې نه رگرځي لکه د جنازې لمونځ، داختر ونو لمونځ، لهذا که وخت تنگ وي او دا بېرته وي چي که

اودس وکړم، دالمونځ به بالکل راڅخه پاته سي، نو اودس دي پرېږدي او په تيمم سره دي داسي لمونځ ادا وکړي.

يادونه: د "صَيِّقُ الْوَقْتُ" ترجمه اکثره شارحينو د پورته په څېر ليکلې ده يعنې "وخت نه تنگېدل" چي دا پر "عَدَمُ الْحَيْضِ وَالنَّفَاسِ" د عطف کېدلو په وجه "عَدَمُ فَيَقِيقُ الْوَقْتُ" دی، خو صاحب د "شفاء الارواح" د دې ترجمه داسي کړې ده "د وخت تنگېدل" چي دلمانځه وخت به تنگ وي، يعنې د وخت د داخلېدلو سره سم مستي اودس نه واجبيږي بلکي کله چي وخت تنگ سي نو بيا پر هغه اودس واجبيږي، لهندا که وخت زيات وي، نو پر هغه وجوب نسته. (شفاء الارواح ص: ۲۷)

د اودس صحيح کېدلو شرائط

﴿وَدَّ﴾ وَشَرَطُ صِحَّتِهِ ثَلَاثَةٌ اوداوداسه د صحيح کېدلو شرطونه درې دي عُمُومُ الْبَشَرَةِ بِالنَّاءِ الطُّهُورُ عام کول (کېنې اېستل) دي ټوله پوست په پاکو (پاکونکو) اوبو سره (يعنې داوداسه د اندامونو په ټوله ظاهري پوست او حصه باندې اوبه تېرول او لنډول) وَانْقِطَاعُ مَا يَنْفِيهِ مِنْ حَيْضٍ وَنَقَاسٍ وَحَدَثٍ او ختمېدل دي دهغه شيانو کوم چي داوداسه منافي دي يعنې حيض، نفاس او بې اودسيا وَزَوَالُ مَا يَنْتَعِزُّ وَوُضُوءُ الْمَاءِ إِلَى الْجَسَدِ كَشَمِّهِ وَشَحْمِهِ اوزائېدل (نه موجودېدل) دي د هغه شيانو کوم چي بدن ته داوبو رسېدل منع کوي لکه موم (شمه) او وازگه.

لغات: ﴿عوم﴾ د نصر د باب مصدر دی: عام کېدل، شاملېدل، او د دې په صله کي چي باء ذکر سي لکه دلته "هالساء"، نو معنی يې ده: (ټولولو، عامول، ټولولو، شاملول، ﴿البشرة﴾ څرمن، پوست (پوستکی)، د څرمني ظاهري حصه (دانساني پوستکي ښکاره سربېره برخه)، ﴿شمع﴾ موم (نرمه او غوره مشهوره ماده ده)، ﴿شمم﴾ وازگه (واژه).

تشرېح: په دې عبارت کي يې د اوداسه د صحيح کېدلو درې (۳) شرطونه بيان کړي دي، يعنې د اوداسه د صحيح کېدلو حکم په هغه وخت کيږي کله چي دا درې سره شرطونه موجود سي: ① په اوداسه کي چي د کومو اندامونو پر ټول فرض دي (يعنې مخ، ډوله، لاسونه تر څنگلو پوري او ډوله، پښې تر

بجلكو پوري، هغوی ته به په كلمه توكه پاكي اوبه رسول كيږي يعني په پوره توكه به پرېولل كيږي، لهذا كه ديوه ورېسته په اندازه هم څه حصه وچه پكښې پاته سي، نو اودس نه صحيح كيږي. ② دويم شرط دا دی چي كوم شيان داوداسه د صحيح كېدلو منافي دي، هغوی به داوداسه پر مهال نه وي يعني كله چي اودس كوي. په هغه وخت كي به حيض يا نفاس يا حدث نه وي لكه دمتيازو قطرات به جاري نه وي؛ ځكه په دې شيتو سره اودس ماتيږي، لهذا تر څو چي دا شيان بند سوي نه وي، دهغه اودس نه صحيح كيږي. ③ درېيم شرط دا دی چي كوم شيان بلن ته له اوبو رسېدلو څخه ماته وي، هغوی به پرېدن لكېدلي نه وي، لكه د نوكتو رنگ كوم چي يې بنځي استعمالوي چي دهغه په لگولو سره بيانو كاتو ته اوبه نه رسيږي، لهذا داودس كولو په وخت كي دهغه ليري كول ضروري دي. كڼې پاكي نه حاصليږي، همدارنگه د شونډانو سورخي كه سخته او گاته وي نو داودس لپاره دهغه صفا كول ضروري دي. همدارنگه موم، وازگه او داسي نور كوم چي بلن ته د لوبو له رسېدلو څخه ماته وي، كه هغوی پرېدن لكېدلي وي، نو غل يا اودس نه صحيح كيږي. (كتب المسائل ص ۱۲۵، درمختار مع الثامی ج: ۱، ص: ۱۲۲ ط: مصري)

فَصْلٌ (فِي تَمَامِ أَحْكَامِ الْوُضُوءِ)

(دا) فصل (داوداسه دا حاكمو په تتمه كي) دی

تشریح: په دې فصل كي داوداسه د فرائضو تتمه بيانوي.

تام: د ضرب د باب مصدر دی: **تَمَامُ الشَّيْءِ**: ماته به الشئ (په كوم څه سره چي شئ پوره كيږي): يعني

دشي بشپړيزه، دشي تتمه، التمام: بشپړ والی، پوره والی.

د گڼې ډيري او نا گڼې (ونگړې) ډيري د ډېرېولو حكم

﴿ ۵۱ ﴾ **يَجِبُ غَسْلُ ظَاهِرِ الْبَحِيَّةِ الْكَثَّةِ** واجب دي د گڼې ډيري ظاهري حصه پرېولل **فِي أَصَحِّ مَا يُفْتَى بِهِ** په هغه صحيح ترين قول كي چي په هغه بقدي فتوی ور كول سوي ده **وَيَجِبُ إِنْصَالُ الْمَاءِ إِلَى بَسْرَةِ الْبَحِيَّةِ الْخَفِيَّةِ** او د لوبو رسول واجب دي د سپکي (نا گڼې) ډيري وڅرمني (پوست) ته **وَلَا يَجِبُ إِنْصَالُ الْمَاءِ إِلَى الْمُسْتَرْسِلِ مِنَ الشَّعْرِ عَنْ دَائِرَةِ التَّوَجُّهِ** او واجب نه دي د لوبو رسول (ډيري) وهغه ورېستلو ته كوم چي دمخ له فائري څخه (لامني) شمېرېدلي وي.

لغات: **اللحية الكتة** گنه بربره، جمع: **لُحَى**، **البقرة** (فتح الباء والشين): دانسان د څرمني ظاهري حصه، ظاهري پوستکى، **مسترسل** داستعمال له بابه د فاعل صيغه ده، استرسل الشعر: وربستان سيده او راڅورند کېدل (راڅرېدل)، مراد ځني د بربري راڅرېدلي وړېستان دي کوم چې لاتدي سيده تللي وي، **دائرة** دايره، په معنى سره د احاطه.

تشرېح: بربره دوه قسمه ده او د دواړو حکم جلا جلا دی: ① اللحية الكتة (گنه بربره): که د بربري وړېستان دومره گن وي چې لاتدینى څرمن (پوستکى) يې نه ښکاره کيږي، نو حکم يې دا دی چې د هغې صرف ظاهري (پاسنى) حصه پرېولل فرض دي، تر بربري لاتدي څرمني ته اوبه رسول فرض نه دي، همدا صحيح او مفتى به منځ ته راځي.

② اللحية الخفيفة (سپکه ارنگې بربره)، که د بربري وړېستان گن نه وي او تر وړېستو لاتدي څرمن ليدل کيږي، نو په دې صورت کې لاتدینى څرمني ته اوبه رسول فرض دي.

ولا يجب اِصال الخ: يعنى د بربري کوم وړېستان چې دمخ له دايرې او احاطې څخه وتلي يا په بله وينا لاتدي تللي او څرېدلي وي، د هغوی پرېولل يا مسح کول فرض نه دي، بلکې د هغوی صرف مسح کول ست دي، او پرېولل د هغو وړېستو فرض دي کوم چې دمخ په محاذات کې راځي.

يادونه: په عبارت کې د "مَا لَفَى" په قول سره يې غير مفتى به اقول ايستلي دي او هغه دا دي: ① د گني بربري درېيمه حصه پرېولل فرض دي، ② څلورمه حصه يې پرېولل فرض دي، ③ فقط مسح يعنى لوند لاس پرې تېرول کافي دي، لېکن صحيح او مفتى به قول هغه دی کوم چې په عبارت کې ذکر سو چې د گني بربري صرف ظاهري پاسنى حصه پرېولل ضروري دي. (مراعى الافلاج مع الطحاوي ص: ۳۴)

د ښونځانو ښکاره حصه پرېولل

﴿ ۵۴ ﴾ وَلَا إِلَىٰ مَا أَنْكَرْتُمْ مِنَ السَّقَاتَيْنِ عِنْدَ الْإِنْضَامِ اَوْنَهُ وَهَفْهَ حَصِيَّ تَه (د لوبور رسول واجب دي) کومه حصه چې د ښونځانو پټيږي (د ښونځانو) د يو ځای کولو (بنډولو) په وخت کې.

لغات: **انکرتم** دانفعال د باب ماضي معروفه ده، اِنْكَرْتُمْ تَنْكِرُ اِنْكَرْتُمْ: پټېدل، **انضام** د انفعال د باب مصدر دی: (يو شى د بل شي) سره يو ځای کېدل، سره جوختېدل (سره بنډېدل)، الانضمام اسم مصدر دی: سره يو ځای والی.

تشرېح: د ښونځانو د بنډلو په وخت کې چې د ښونځانو کومه حصه ښکاره (بنډېدې) پاتېږي، د هغه پرېولل فرض دي او د بنډولو په وخت کې چې د ښونځانو کومه حصه پټيږي، د هغه پرېولل فرض نه دي، ځکه هغه د خولې د دننۍ حصې سره متعلق ده.

که گوتي سره لگېدلي وي يا نوکان اوږده وي؟

﴿۵۳﴾ وَلَوْ اُنْضَتِ الْأَصَابِعُ او که گوتي سره يوځای سوي (سره مېني) وي اَوْ طَالَ الظُّفْرُ فَقَطَّلِ الْاَنْبِلَةَ يا نوک اوږد سوي وي چي د گوتي سر يې پټ کړی وي اَوْ كَانَ فِيهِ مَا يَسْتَعْمُ الْهَاءُ كَعَجِينِ يا په نوک کي داسي شی وي کوم چي اوبه منع کوي لکه اوږه وَجَبَ غَسْلُ مَا تَخْتَهُ نو واجب دي دهغه حصې پر ټول کوم چي تر هغه لاندې ده (يعني تر نوک او هغه شي لاندې حصې ته اوبه رسول واجب دي).

لغات: ﴿اُنْضَتِ﴾ دانفعال له بابۀ د واحد مؤنث غائب ماضي معروفې صيغه ده: سره يوځای کېدل. سره جوختېدل. ﴿الظفر﴾ نوک. جمع: أَظْفَار. جمع الجمع: أَظْفَارُ. ﴿عَطَى﴾ د تفعيل د باب ماضي ده: پټول.

﴿العجين﴾ خيسته سوي اوږه. جمع: عَجْن. وچو اوږو ته "دَقِيقٌ" وايي.
تشرېح: که گوتي په څه وجه دومره سره جوختي او سره لگېدلي وي چي بغير له جلا کولو څخه اوبه خپله د هغوی مينځ ته نه رسيږي. نو بيا د هغوی مينځ ته اوبه رسول فرض دي. او که گوتي په پيدايشي توگه سره مېني وي، نو د هغوی مينځ ته اوبه رسول فرض نه دي. همدارنگه که نوکان دومره اوږده وي چي تر هغوی لاندې د گوتو سرونه پټ وي، نو تر هغوی لاندې اوبه رسول فرض دي او تر څو چي د گوتو سرونو ته اوبه نه ورسول سي، تر هغه وخته پوري اودس نه صحيح کيږي. همدارنگه که داسي شی په نوکانو کي لگېدلی وي کوم چي بدن ته د اوبو له رسېدلو څخه مانع وي، نو د هغه ليري کول او نوکان په اوبو سره لنډول ضروري دي. لکه بنځه چي کله د اوږو اخېستل (اغېرل) کوي. نو په نوکانو کي يې اوږه لگيږي او بنديږي، نو په دې صورت کي اوږه پاکول او نوکانو ته اوبه رسول ضروري دي. (مراقى الفلاح ص ۳۵)

د خيرو حکم

﴿۵۴﴾ وَلَا يَسْتَعْمُ الدَّرَنُ وَخُرُّ الْبَرَاغِيثِ وَنَحْوَهَا او نه منع کوي (داوېو رسېدل ايا په بدن او محتويات اخيري او د کيکو او داسي نورو (خزندو) گندگي (مثلاً د مچانو گندگي).

لغات: ﴿الدَّرَنُ﴾ خيره. چټلي. ﴿خُرَّ﴾ گندگي. فضله. غايظه مواد. ﴿براغيث﴾ جمع د بُرْعُوثْ ده: کيکه. مشهوره خزننده ده.

تشرېح: يعني خيره او د کيکي. غوماشي. مچ او داسي نورو گندگي بدن ته د اوبو له رسېدلو څخه مانع نه دي. لهذا که د چا په نوکانو کي خيره بنده وي يا د چا پر اندامونو خيره يا د مچ، غوماشي او داسي نورو گندگي لگېدلي وي. نو د هغه ليري کول فرض نه دي او که په اودس سره د اشيان ليري نه سي. نو اودس صحيح کيږي.

تنگه گوتمی وغیره ښورول

﴿ ۵۵ ﴾ وَيَجِبُ تَغْرِيلُ الْخَاتَمِ الْقَاطِعِ او واجب دي د تنګي گوتمی ښورول (حرکت ورکول).

تشریح: که گوتمی تنګه وي، نو په اوداسه کي د هغې ښورول ضروري دي چي تر هغې لاندي گوتي ته اوبه ورسېږي. او که گوتمی تنګه نه وي، نو بيا يې ښورول مستحب دي. ضروري نه دي. همدا حکم د ګړۍ (ساعت) او ښکريو دی.

د درمل له پاسه د اوبو تېرولو حکم

﴿ ۵۶ ﴾ وَلَوْ صَرَّاهُ غُسْلُ شُقُقٍ رَجْلَيْهِ او که نقصان کوي اودس کونکي ته د خپلو دواړو پښو

د چاودو پرېرولل جَازِ اَمْرًا اَلْبَاءُ عَلَى الدَّوَاءِ الَّذِي وَضَعَهُ فِيْهَا نو جائز دي د اوبو تېرول پر هغه دواړو کوم چي يې په چاودو کي اېښي وي.

تشریح: که د يو چا په پښو کي چاودې وي چي په هغه کي يې دوا اچولې وي او تر دوا لاندي يعني چاودو ته اوبه رسول نقصان کوي. نو صرف د پاسه د اوبو په تېرولو سره دده اودس کيږي او که پر چاودو اوبه تېرول هم نقصان کوي. نو مسح کافي ده او که له مسح څخه هم عاجزه وي. نو هغه ځای دي پرېږدي. لنډه دا چي له دې شيانو څخه کوم شی که نقصان نه کوي نو څومره قدر چي نقصان نه کوي هغه به کوي. تر دې چي که ښي اوبه نقصان کوي او ګرمي اوبه نقصان نه کوي او پر ګرمو اوبو هغه قاهره وي. نو پر هغه د ګرمو اوبو استعمالول لازميږي. (حاشیه)

تر خړپيلو وروسته به مسح او پرېرولل نه را ګرځول کيږي

﴿ ۵۷ ﴾ وَلَا يُعَادُ الْمَسْحُ وَلَا الْغُسْلُ عَلَى مُوضِعِ الشَّعْرِ بَعْدَ حَلْقِهِ او نه به را ګرځول کيږي

مسح او پرېرولل د وړېښتانو پر ځای، د هغوی له خړپيلو څخه وروسته (يعني که له اودس کولو څخه وروسته يو ځای و خړپيل سي. نو هغه ځای به بيرته نه پرېرولل کيږي يا به نه مسح کول کيږي اکه چي هغه مسح

نعمي) وَلَا الْغُسْلُ بِقَبْضِ ظُفْرٍ وَ شَارِبِهِ او نه (به را ګرځول کيږي) پرېرولل د نوکانو او برېټونو په پرېکولو سره.

لفات: ﴿حَلَقَ﴾ د ضرب د باب مصدر دی: خړپيل (خړل).

تشریح: که څوک اودس وکړي. بيا سر و خړپي. يا تر غسل کولو وروسته سر و خړپي که څه هم د جنابت غسل وي. نو دويم وار د سر مسح کول يا پرېرولل ضروري نه دي. همدارنگه که تر اودس کولو وروسته نوکان پرېکړي. يا برېټونه پرېکړي. نو دويم وار تر نوکانو لاندي حصه پرېرولل يا برېټونه پرېرولل ضروري نه دي.

فَصْلٌ فِي سُنَنِ الْوُضُوءِ

(ب) فصل په (بیان د) ستونو داوداسه کي دی

داوداسه ستونه

﴿ ۵۸ ﴾ يُسَنُّ فِي الْوُضُوءِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَيْئًا سَنَتُ دِي پِه اوداسه کي اتلس (۱۸) شیان
غَسْلُ الْيَدَيْنِ إِلَى الرُّسْغَيْنِ (۱) دواړه لاسونه تر مروندو پوري پرېولل.

لغات: ﴿ثمانية عشر﴾ داسمېر د حصر لپاره نه دی معنی دې مطلب دانه دی چې د اوداسه ستونه صرف
همدا اتلس (۱۸) دي، بلکې د طالباتو د آستۍ لپاره یې دافرمايلي دي. حصر مقصود نه دی.
﴿الرُسغین﴾ تشبیه د رُغ ده: مروند.

تشریح: له دې ځایه داوداسه ستونه او مستحبات بیانوي. داوداسه په شروع کي دواړه لاسونه تر مروندو
پوري پرېولل سنت دي، بعضي علماؤ د احکم د "استیقاظ" په قید سره مقید کړی دی، یعنی کله چې څوک
له خوب څخه راوښ سي نو اول دي خپل لاسونه پرېولي، مصنف رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د مطلقاً ست گرځولي دي او په
دې کي دخوب او عدم خوب هیڅ قید نسته، همدا صحیح ده، لېکن له وربېدلو څخه وروسته د دواړو
لاسونو د پرېولو تاکید په حدیث کي راغلی دی. (حاشیه)

مسئله: که دیو چا د یقین یا یې غالب گومان وي چې لاس مي ناپاکه دی، نو په اوبو کي د لاس اچولو څخه
مخکې د لاسونو پرېول فرض دي، بغیر له لاس پرېولو څخه که اوبو ته لاس فته کړي، نو اوبه مردارېږي او
که د لاس د ناپاکوالي صرف احتمال وي، نو لاس پرېول سنت مؤکده دي، که له پرېولو څخه بغیر اوبو ته
لاس واچوي. لوبه نه مردارېږي او که لاس بالیقین پاک وي، نو بیا هم اوبو ته د لاس اچولو څخه مخکې
پرېول مستحب دي.

بسم الله ويل

﴿ ۵۹ ﴾ وَالشَّيْءُ اِبْتِدَاءً او (داوداسه په شروع کي) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ويل.

لغات: ﴿التسمية﴾ د تفعیل د باب مصدر دی، د دې باب څو معناوي دي چې له هغوی څخه یو
معنی ده: بسم الله... ويل.

تشریح: داوداسه په شروع کي بسم الله ويل مطلقاً سنت دي او دهر اندام د پرېوللو په وخت کي بسم الله ويل مستحب دي؛ څکه په دريو امورو سره داوداسه شروع کول سنت دي: ① نیت، ② بسم الله ويل، ③ او دلاسونو پرېول (د نیت ذکر به وروسته راسي). او دلته د الله په هر ذکر سره دبسم الله سنت اداء کيږي، لهذا که داودس په شروع کي دبسم الله پر ځای الله اکبر يا الحمد لله يا لا اله الا الله ووايي. نو هم دبسم الله ويلو سنت اداء کيږي (مطحاوي)، او له اسلافو څخه دا الفاظ نقل سوي دي "بسم الله العظيم والحمد لله على دين الاسلام" او بعضي علماء فرمايي چي دا الفاظ له نبي کریم ﷺ څخه منقول دي، (حاشیه) او صاحب د "انوار الايضاح" ليکلي دي چي په بعضي احاديثو کي پر دې موقع د "بسم الله والحمد لله" ويلو فضيلت وارد سوي دی. (طبرانی منیر ج: ۱، ص: ۱۳۱، حديث رقم: ۱۹۶)

که په شروع کي دبسم الله ويل هېرسي؟

مسئله (۱): که داوداسه په شروع کي له چا څخه بسم الله هېرسي، نو غوره داده چي کله ور په يادسي، نو بِسْمِ اللَّهِ أَوْلَهُ وَآخِرُهُ دي ووايي. (شمي ج: ۱، ص: ۱۰۲، ط: مصري، کتاب المسائل ص: ۱۴۰)

که داوداسه ځای په بيت الخلاء کي وي نو دبسم الله ويلو حکم

مسئله (۲): که داودس کولو ځای په بيت الخلاء کي وي (کوم ته چي تېج باتروم وايي)، نو هلته که نجاست مخامخ نه وي، نو داودس کولو په وخت کي په ژبه سره بسم الله ويلای سي، لېکن که نجاست ښکاره وي، نو په ژبه سره دي بسم الله نه وايي، بلکي په زړه کي دي يې وايي، همدارنگه د عورت ښکاره کېدلو په حالت کي په ژبه سره بسم الله ويل منع دي. (تنقيح الألفی ج: ۱، ص: ۲۰۲، کتاب المسائل ص: ۱۴۰)

مسواک وهل

﴿ ٦٠ ﴾ وَالسَّوَّاکُ فِی ابْتِدَآءِ اَوْ دَاوَدَاسِه پِه شروع کي مسواک وهل وَلَوْ بِاَلِاصْوَرَعِ عِنْدَ

فَقْدَرُ که څه هم په گوته سره وي دمسواک دشتوالي په وخت کي.

لفظان: ﴿السَّوَّاکُ﴾ داغېنونو صفا کولو لرگی، جمع: سَوَّاک، همدامعنی: السَّوَّاک ده، جمع: فِتاوَنَک.

تشریح: په صحيح حديث سره دا خبره ثابته ده چي کوم لمونځ په مسواک سره سوی وي، هغه د غیر مسواک والا لمونځ څخه اوربا چنده زيات فضيلت لري، په اوداسه کي دمسواک وهل وخت له

اودس شروع کولو څخه مخکې دې چي مخکې ووهل سي (حاشیه). او په عمده الفقه کي يې د نهايه او فتح القدير په حواله سره ليکلي دي چي وخت يې دا دی چي دخولې پرېوللو په وخت کي ووهل سي او دا کثرو عمل پر همدې قول دی؛ ځکه په دې کي صفایي ښه راځي، دواړه قولونه راجح دي او پر دواړو د عمل گنجایش ست، غوره داده چي د کوم چا اوړی (وړی) او غاښونه ونه کوي، هغه دي له اودس شروع کولو څخه مخکې مسواک وهي او که د چا اوړی ونه نه کوي، هغه دي يې دخولې پرېوللو په وخت کي وهي.

که مسواک موجود نه وي، نو ضرورتاً دي گوته یا برش وکارول سي، په دې سره هم د مسواک ثواب حاصلیږي، لېکن که مسواک موجود وي، نو بیا په مذکوره شيانو سره د سنت ثواب نه حاصلیږي. دا خبره هم یاد ساتل پکار دي چي څرنګه د سړيو لپاره مسواک وهل سنت دي، همدارنګه د ښځو لپاره هم مسواک وهل سنت دي، خو بیا هم که یوه ښځه د طبعي میلان په وجه د مسواک پر ځای بل شی لکه برش وغیره د مسواک په نیت استعمال کړي، نو ان شاء الله هغې ته د مسواک ثواب حاصلیږي.

د مسواک له آدابو څخه دا دي چي مسواک به له ترخې درختي څخه وي؛ ځکه په داسي مسواک سره بلغم په ښه توګه لیري کیږي او سینه صفا کیږي او خوراک ښه هضم کیږي، دهرې درختي په لرګي سره مسواک وهل صحیح دي، ماسواله انار او بانس څخه چي فقهاؤ له هغه څخه منع کړې ده؛ ځکه له هغه څخه د نقصان خطر ست، او د مسواک اوږد والی باید په شروع کي یوه لوېشت وي، تر لوېشت به زیات نه وي او پلنوالي (پندوالي) به يې د ګوتي په اندازه وي، همدارنګه له خوب څخه دراوښېدلو په وخت کي، یا یو مجلس او مجمع ته د تللو په وخت کي، یا د قرآن شریف یا حدیث شریف د ویلو په وخت کي هم مسواک وهل مستحب دي او د مسواک ډېر فضایل دي.

د مسواک وهلو طریقه: داده چي مسواک دي په راسته لاس داسي ونیسي چي خچۍ گوته تر مسواک لاندې راسي او بته گوته د مسواک د سر پر برابر راسي او پاته درې ګوتي د مسواک د پاسه راسي، بیا دي اول پر پانسي غاښونو له راسته طرف څخه مسواک مېړل شروع کړي کله چي پر پانسي غاښونو مسواک ومېړي، بیا دي همدارنګه پر لاندیني غاښونو له راسته طرف څخه مسواک ووهي، دا یو وار سو، همداسي دي درې وار وکړي او هر وار دي مسواک له خولې څخه راباسي او هغه دي نڅوړي او په نوو اوبو سره دي یې لندوي، ژبه او تالو دي هم په مسواک سره صفا کوي او مسواک دي د غاښونو پر هر ض (بر) باندې وهي نه پر طول یعنی مسواک دي پورته او کښته پر غاښونو مېړي؛ ځکه په دې سره اوړی (وړی) ازخمي کیږي او ونه راوځي. (شفاء الارواح)

خوله او پزه پرېولل

﴿ ٦١ ﴾ وَالْمُضْمَضَةُ ثَلَاثًا وَلَوْ يَغْرِغَرُهَا او درې واره خوله پرېولل (په خوله کې اوبه اچول او رغړول) که څه هم په يوه لپه سره وي وَالْإِسْتِنْشَاقُ بِثَلَاثِ غُرَفَاتٍ او پزه پرېولل (په پزه کې اوبه اچول) په درېو لپو سره.

لغات: ﴿الْمُضْمَضَةُ﴾ د فعللي د باب مصدر دی: په خوله کې اوبه اچول او ښورول، چې زموږ په اصطلاح "خوله پرېولل" ورته وايي، ﴿الِاسْتِنْشَاقُ﴾ د استعمال د باب مصدر دی: په پزه اوبه کښول، يعنې پزه پرېولل، ﴿غُرْفَةٌ﴾ د دې لفظ له معنواو څخه يوه معنی ده: په لپه کې را اخیستل سوي اوبه، يوه لپه اوبه.

تشرېح: په اصطلاح کې د مضمضه معنی ده: اوبه په ټوله خوله ګرځول، مضمضه سنت مؤکده ده، که څوک بېله غږه دهغه د پرېښوولو عادت جوړ کړي، نو ګنهګاره کيږي، د مضمضه حدادی چې دننه ټولي خولې ته اوبه ورسېږي، اوبه په خوله کې ګرځول او دباندې پاشل شرط نه دي، لېکن دباندې پاشل يې افضله دي، او "درې واره خوله پرېولل" او "هر وار نوي اوبه را اخیستل" سنت دي، دا دوه جلا، جلا سنتونه دي، نو که يو وار په لپه کې اوبه را واخلي او په هغه يوه لپه سره درې واره خوله پرېولي، نو په دې سره "د خولې پرېوللو" سنت خوادا کيږي، لېکن "د هر وار نوي اوبه را اخیستلو" سنت نه په اداء کيږي.

وَالِاسْتِنْشَاقُ إِلَخ: د استنشاق اصطلاحي معنی ده: دننه پزي ته اوبه رسول، استنشاق هم سنت مؤکده دی، پزي ته داوبو داچولو په وخت کې په ساه سره اوبه کښول شرط نه دي او د استنشاق سنت هغه وخت اداء کيږي، کله چې په درېو لپو سره اوبه په پزه کې واچوي، لهذا که يوه لپه اوبه را واخلي نو هغه درې واره پزي ته کش کړي، نو د استنشاق سنت نه اداء کيږي. (شفاء الارواح)

﴿ ٦٢ ﴾ وَالْمُبَالَغَةُ فِي الْمَضْمَضَةِ وَالِاسْتِنْشَاقِ لِغَيْرِ الْقَائِمِ او مبالغه کول د خولې په پرېوللو او د پزي په پرېوللو کې د غیر روژتي لپاره (د روژتي لپاره دانست نه دي).

لغات: ﴿مُبَالَغَةٌ﴾ د مفاعلي د باب مصدر دی: په يو کار او يوشې کې زياتوب کول، پوره کوښښ پکښې کول.

تشرېح: په مضمضه کې د مبالغه کولو مطلب دا دی چې اوبه غرغره کړي يعنې حلق (ستوني) ته اوبه ورسوي او په خوله يې ګرځوي، او په استنشاق کې مبالغه کول دا دي چې د ساه په ذريعه اوبه کش کړي او د پزي دننه نرمې حصې ته يې ورسوي (يا په بله وينا دا چې اوبه کش کړي تر دې پزي بېخ ته

وخبري، خو که څوک روژه داره (روژتې) وي، نو هغه دي په مضمضه او استنشاق کي مبالغه نه کوي؛ ځکه په دوی کي په مبالغه کولو سره دروژي ماتېدلو احتمال سته.

د بريو خلالول

﴿ ٦٣ ﴾ وَتَخْلِيلُ الْبَيْحَةِ الْكُتَّةِ بِكَفِّ مَاءٍ مِنْ أَسْفَلِهَا او د گنهي بريو خلالول په يوه ورغوي (يوه لپه) اوبو سره د لاندي خوا څخه د بريو (يعني گنه بريو په يوه لپه اوبو د لاندي طرف څخه خلالول، داهم سنت دي).

لغات: «تخليل اللحية» لنډې گوتي د بريو د وړبښتو په مينځ دننه کول، په بريو کي لنډې گوتي تېرول، «کف» ورغوی سره د گوتو، چي اصطلاحاً موږ ورته «لاس» وايو، جمع: اُكْفُ و كُفُوْ. **تشرېح:** د مخ له درې واړه پرېولو څخه وروسته د خلال وخت دی، په ډېره کي د خلال سنت طريقه داده چي په راسته لاس کي اوبه راواخلي او تر زني لاندي يې په وړبښتو ورننه کړي بيا دغه لنډې گوتي د زني لخوا څخه لاندي په بريو دننه کړي او په بريو کي يې تيري (راکش) کړي لوړ طرف ته يې راولي.

د گوتو خلالول

﴿ ٦٣ ﴾ وَتَخْلِيلُ الْأَصَابِعِ او د (ټولو) گوتو خلالول.

لغات: «تخليل الأصابع» د گوتو په مينځ کي اوبه تېرول.

تشرېح: يعني د دواړو لاسونو او دواړو پښو ټوله گوتي خلالول هم سنت دي، د لاس په گوتو کي د خلال طريقه داده چي د يوه لاس ورغوی د بل لاس پر شا د پاسه کېښېږدي او د پاسني لاس لنډې گوتي د لانديني لاس د گوتو په مينځ کي واچوي او راکش يې کړي، او د پښې د خلال لپاره دي د چپه لاس خچې (خچنه) گوته استعمالوي چي د پښې د ټولو گوتو په مينځ کي دي هغه داخلي او راکشوي او غوره داده چي د راسته پښې له خچې (خچنې) گوتي څخه خلال شروع کړي او د چپه پښې پر خچې گوته يې ختم کړي. (در مختار مع الشامې ج ١١، ص ٢١٤، ط ١، دار الکتب، کتاب المسائل ص: ١٢٢)

درې واړه اندامونه پرېولل

﴿ ٦٥ ﴾ وَتَخْلِيلُ الْفُئُلِ او پرېولل درې ځلي کول (يعني هر تنام درې واړه پرېولل).

تشرېح: په اودس کي چي د کومو اندامونو پرېولل فرض دي لکه مخ، ډولر، لاسونه او دواړه پښې، هغوی درې، درې واړه پرېولل سنت دي، يو وار ټوله پرېولل فرض دي، تر هغه وروسته دوه واړه نور پرېولل د صحيح مذهب مطابق سنت موکده دی، او په مسح کي زموږ په هنر تکرار نسته، نو ځکه يې

دلته "تَلِیْثُ الْعَشْرِ" نه دي فرمایلي، او بېله ضرورته له دریو وارو څخه زیات پرېولل پکار نه دي، لېکن که چاته شک سي چي څو واره يې پرېولي دي، نو د زړه د اطمینان لپاره په زیاتو پرېوللو کي څه حرج نسته. (حاشیه، مراقی الفلاح مع الطحاوی ص: ۴۰)

د وسوسې مریض به په شک عمل نه کوي

مسئله: کوم څوک چي د وسوسې او وهم په مرض مبتلا وي او په بار، بار پرېوللو سره هم هغه نه مطمئن کیږي، پر هغه لازم دي چي له دریو وارو څخه زیات يې بالکل نه پرېولي او په خپل شک باتدي عمل نه وکړي، کنې وسوسه اچونکی شیطان به هغه هیڅکله په آرامه نه پرېږدي او که له دریو وارو څخه وروسته لوبه بهوي، نو دغه وسواسي کس گناهکاره کیږي هم. (شامي ج: ۱، ص: ۲۱۶، ط: دار الکتب)

د ټوله سر مسح کول

﴿ ٢٢ ﴾ **وَاسْتَيْعَابَ الرَّأْسِ بِالسَّحِ مَرَّةً** او (ست دي) پوره سر نیول په مسح سره یو وار یا په بله رڼا: ټوله سر یو وار په مسح سره کنښل یعنی په ټوله سر یډي مسح کول

لغات: «استیعاب» په پوره توګه اخیستل، پوره نیول، واګېرول، احاطه کول، کنښ ایتل، صاحب د معجم یې داسي تعریف کړی دی: الاستیعاب: الأخذ بالشیء کله، يقال استعاب العضو بالمسح: یعنی مسحه کله أجمع. (معجم لغة الفتاوى)

تشریح: زموږ د احنافو په نېز که څه هم د سر مسح فرض د څلورمي حصې په مسح کولو سره اداء کیږي، لېکن د ټوله سر یو وار مسح کول سنت دي، او که یو څوک بېله عنده د دې سنت په اداء کولو کي لا پروايي کوي، نو گناهکاره کیږي.

د مسح طریقه: داده چي دواړه لاسونه په نوو اوبو سره لاندې کړي او دواړه وړغوي او ګوتي د سر د مخ پر حصه کنښېږدي او د شا طرف ته یې داسي کش کړي چي پر ټوله سره لاسونه وګرځي، بیادي په دوو ګوتو سره دواړه غوږونه مسح کړي. (مستطوي)

او بعضي علماؤ بیا بله طریقه بیان کړې ده چي د هر لاس درې ګوتي یعنی خچۍ (خچنه) او د هغې د څنگ والا دوې ګوتي دي سره یو ځای کړي او د سر د مخ پر طرف دي یې کنښېږدي او د شا یعنی د څټ و طرف ته دي یې داسي کش کړي چي دواړه وړغوي او دواړه د شهادت ګوتي او بتي ګوتي له سر څخه لیري وي، تر دې وروسته دي دواړه وړغري د شا (څټ) لخوا څخه د سر پر دواړو طرفونو کنښېږدي او د مخ طرف ته دي یې راکش کړي چي د ټوله سر مسح وسي، بیادي د شهادت په ګوتو سره د غوږو دننه حصه او په بتو ګوتو سره د غوږو د باندیني د شا حصه مسح کړي (حاشیه)

علامه طحطاوي رحمه الله فرمايي چي په دغه طريقه كي تكلف او مشقت دي او په سنت كي د دې هيڅ اصل نسته، لېكن په عمده الفقه كي يې د منحة الخالق على البحر الرائق په حواله سره ليكلي دي چي حضرت عائشې رضي الله عنها د نبي كريم ﷺ د مسح طريقه همداسي روايت كړې ده. نو ځكه صاحب د عمده الفقه فرمايلي دي چي دواړه طريقې صحيح دي، كه په هره يوه عمل كوي. (شفا، الارواح)

د غوړونو مسح كول

﴿٦٤﴾ وَمَسْحُ الْأُذُنَيْنِ وَلَوْ بِمَاءِ الرَّأْسِ او دواړه غوړونه مسح كول كه څه هم د سر (دمسح) په لټوبو سره وي.

تشرېح: د غوړو حكم د سر تابع دی. لهذا غوره داده چي په كومو اوبو سر مسح كړل سي. په هماغه سره غوړونه مسح كړل سي. بيا هم كه څوك پر سر له مسح كولو څخه وروسته د غوړو لپاره جلا اوبه راواخلي نو هم صحيح دي. د غوړو مسح بالاتفاق سنت ده. لهذا به په توكه غوړونه مسح كول پكار دي. (كتاب المسائل ص: ١٢٢، رافعي على الشامي ج: ١، ص: ١٩، ط: دار الكتاب)

مسئله: كه پنبه (پنبه) يا داسي بل شى د غوړو په سوربو كي ايښوول سوي وي. نورا ايستل يې مستحب دي. د شهادت گوتي د غوړو په سوربو كي اچول او بيا د غوړو په پېچونو كي څرځول پكار دي، او په ټټو گوتو سره د غوړو د باندنۍ د شا حصه پوره مسح كول پكار دي يعني د غوړو له نرميو څخه بيا لوړ طرف ته تر آخره د غوړو ټوله شاتني حصه، د دې لپاره چي كه په دې ځايو كي څه خيره وي. هغه صفاسي، بعضي خلگ صرف غوړو ته گوتي نژدې كړي او تش په نامه مسح وكړي. دا صحيح نه دي، په دې سره د مسح مقصد نه پوره كيږي. (تحفة الاعمى ج: ١، ص: ٣٤٢)

﴿٦٨﴾ وَالذَّلْكَ وَالْوَلَاءُ او (داوداسه اندامونه) مړل او پرلپسې پرېولل (يعني چي يو اندام لا وچ سوي نه وي بل اندام پرېولل، دا دواړه هم سنت دي).

﴿الذَّلْكُ﴾ د نصر د باب مصدر دی: مړل (مُتَبَل). ﴿الْوَلَاءُ﴾ (دواړه په كسره سره) د مفاعلي د باب مصدر دی، وَاَلِي لَوَالِي لَمَوَالَاءُ وَلَا: پرلپسې كول. د كارونو په مينځ كي پرلپسې والى چي تر يوه وروسته سمدستي بل كول چي په مينځ كي يې څه خنډ رانه سي (نو مطلب دا چي اندامونه يو تر بل وروسته متصل او پرلپسې پرېولل چي په مينځ كي يې څه خنډ رانه ولي په دې توكه چي يو لا وچ سوي نه وي. بل پرېولي). (معجم لغة الفقهاء).

تشریح: صاحب د کتاب رحمه الله فرمایي چي داودس کولو پر مهال داوداسه اندامونه په ښه توګه مېرل (مېرل) هم سنت دي. همدارنګه اندامونه یو تر بل وروسته متصل او پرلپسې (پرله پسې) پرېولل هم سنت دي چي دیوه اندام دلوندوالي له وچېدلو څخه مخکي بل اندام سمدستي پرېولل سي.

نیت کول

﴿٦٩﴾ وَالنِّيَّةُ أَوْ نَيْتُ كَوْلٍ.

تشریح: له اودس کولو څخه مخکي داوداسه نیت کول سنت مقرر ده. د نیت لغوي معنی ده: اراده کول او اصطلاحی معنی یې ده: په زړه کي دیو کار کولو پخه اراده کول. داوداسه د نیت طریقه داده چي اودس کونکی داسي ووايي: "زه دې اودسې (بې اودسې) دليري کولو نیت کوم" یا داسي ووايي "زه د لمونځ قائلوم (اداء کولو) نیت کوم" یا "زه داوداسه نیت کوم" یا "زه د الله د حکم پر ځای کولو نیت کوم". د نیت محل زړه دی یعني په زړه کي دي دانیت وکړي. که چیري د نیت الفاظ په ژبه سره هم اداء کړي چي د زړه سره د ژبي فعل هم جمع سي. نو مشایخو دا ښه ګڼلې ده (حاشیه). کنې له نبی کریم ﷺ او صحابه وو. تابعینو او سترو امامانو څخه د نیت الفاظ په ژبه سره اداء کول په هیڅ روایت کي نه دي وارد سوي. (مطحاوي. په حواله سره د شفاء الارواح)

په اندامونو کي د ترتیب خیال ساتل

﴿٤٠﴾ وَالسَّرْتِيبُ كَمَا نَصَّ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ أَوْ تَرْتِيبٌ (یعني په داسي ترتیب سره د اوداسه اندامونه پرېولل) لکه څرنګه چي الله تعالی په خپل کتاب کي تصریح کړې ده (یا په بله وينا: د کتاب الله د بیان سوي ترتیب موافق اودس کول).

تشریح: د مذکور څه عبارت مطلب داده چي څرنګه ترتیب په قرآن کریم کي ذکر سوی دی چي اول مخ پرېولل. بیا دواړه لاسونه تر څنګلو پوري پرېولل. بیا سر مسح کول. بیا دواړه پښې تر بجلګو پرېولل. د همدغه ترتیب مطابق اودس کول هم سنت دي.

له راسته طرف څخه شروع کول

﴿٤١﴾ وَالْيَدَا عَدَّةً (الْيَدَايَةُ) بِالنِّسْبَةِ أَوْ (سنت دي) شروع کول له راسته طرفونو څخه (یعني لول ولسته لاس. راسته پښه لوداسي نور پرېولل) وَرُغُوسُ الْأَصَابِعِ (شروع کول په لاس پښه کي) د ګوتو له سرونو څخه وَ مُقَدِّمِ الرِّأْسِ (شروع کول د سر په مسح کي) د سر له مخکیني طرف څخه

وَمَسْحُ الرَّقَبَةِ لَا الْحُقُومَ (او صرف غاړه مسح کول، نه ستونی (حلق) وَقِيلَ: إِنَّ الْأَرْبَعَةَ الْأَخْيَرَةَ مُسْتَحَبَّةٌ او وړل سوي دي؛ چي دا آخري شلور مستحب دي.

لغات: ﴿البداية﴾ (البداة، البدائة): په کسره دباء سره دی او په ضمه دباء سره هم یو لغت نقل سوی دی يعني البدائت. و د عربو عام حضرات په خپل تلفظ کي دالغظ په یاء سره وایي يعني البدائة: دَهْدَا نَبِيًّا (نتیج له باب شخه اسم مصدر دی: شروع کول، مخکي والی (وړاندیتوب) کول (صباح النیر)، ﴿الایمان﴾ جمع د مِیْمَتَه ده: راسته. ﴿الرقبة﴾ غاړه، جمع: بَرَاقِب، ﴿الحقووم﴾ وچه مری، وچه غاړه، حلق (ستونی)، صاحب دمصباح ددې وضاحت داسي کړی دی: وَالْحُقُومُ هُوَ الْخَلْقُ وَمِنْهُ إِذِئْدَةُ وَالنَّهْمُ خَلْقُهُمُ بِالْيَاءِ... قَالَ الرَّجَاءُ: الْحُقُومُ بَعْدَ الْقِيمِ وَهُوَ مَوْضِعُ النَّفْسِ وَلَيْسَ شَعْبٌ تَشْتَلِبُ مِنْهُ وَهُوَ مَخْرُجُ الْقَامَرِ وَالشَّرَابِ. (صباح النیر)

تشریح: د لوداسه هغه اتلانونه کوم چي دوه، دوه دي او پرېولل کيږي لکه لاسونه او پښې، نو په هغوی کي راسته پر چپه مخکي کول يعني راسته لاس او راسته پښه له چپه لاس او چپه پښې شخه مخکي پرېولل ست دي او کوم اتلانونه چي دوه دي لپکن هغوی نه پرېولل کيږي بلکي مسح کيږي يعني غوږونه، نو هغه دواړه یو ځای مسح کول ست دي، هملارنگه کوم چي یو اتلنام وي لکه مخ، نو هغه دي هم ټوله پر یوه ځای پرېولي، نه دا چي اول رسته طرف (راسته بلرځو) پرېولي او بیا چپه طرف، لوداسونو او پښو په پرېولو کي دي دگوتوله طرفه شروع کوي.

ومسح الرقبة إلخ: او ددواړو لاسونو دگوتو په شاسره غاړه مسح کول ست دي او پاته سو حلق دي نه مسح کوي؛ ځکه دا بدعت دي.

وقيل أن الأربعة إلخ: بعضي علماء فرمائي دي چي له "البداة بالایمان..." شخه تر آخره چي دلته کوم شلور ستونه بیان سوي دي، هغه د مستحب درجه لري.

تر اوداسه وروسته په پرتوګ باندي اوبه پاشل

مسئله: تر اوداسه وروسته په پرتوګ او شرمگاه باندي څه اوبه پاشل (د لوبو څڅکي پرې پاشل) ښه کلو دی، چي وسوټ یې قطع سي. او داسي کول ضروري نه دي؛ ولې اُن بنصیح درجه واز اړه بالاء، اِذاتوا، قطعاً هذه الوسوة حق إذا احسن بشي، من ذلك، أحاله على ذلك الماء، وقد روئ أنس عليه السلام أن النبي صلى الله عليه وآله كان يصبغ إزاره بالماء، اِذاتوا، ولي بعض الروايات قال: نزل غلى جوديل فقط، وأمر بذلك. (مسجد هرمي)

فصل فی آداب الوضوء

(۱) فصل په (بیان د) آدابو داوداسه کي دی

تشریح: آداب جمع د آدب ده. لغوي معنی یې ده: ښه عادت، خوښ عادت، او په اصطلاح کي هغه کار ته وایي کوم چي نبي کریم ﷺ کله نا کله کړی وي (او په شرح هدایه کي دي: چي ادب هغه فعل دی کوم چي نبي کریم ﷺ یو واری یادوه ولره کړی وي، مېشتوب یې نه وي پرې کړی). حکم یې دا دی چي د هغه کونکي ته ثواب حاصلیږي او په پرېښوونکي باتلدي یې څه گناه او ملامتیا نسته.

داسي قسم فعل ته مستحب وغيره هم وایي، صاحب د "هون الفتاح شرح نور الايضاح" دلت د "آداب الوضوء" ترجمه په "مستحبات الوضوء" سره کړې ده.

داوداسه ادبونه

﴿۴۲﴾ مِنْ آدَابِ الْوُضُوءِ أَرْبَعَةٌ عَشَرَ شَيْئًا خَوَّارِلَس (۱۴) شیان داوداسه له آدابو څخه دي

الْجُلُوسُ فِي مَكَانٍ مُرْتَفِعٍ په لوړ ځای باتلدي کښېنل (چي مستعلي لوبه پر جله نه ولگيږي).

تشریح: داوداسه له آدابو څخه یو دا دی چي اودس کونکی په پورته ځای باتلدي کښېني. ددې لپاره چي د مستعملو اوبو له څاڅکو (قطراتو) څخه خوندي وي.

مخ پر قبله کښېنل

﴿۴۳﴾ وَاسْتَقْبَالَ الْقِبْلَةَ او مخ د قبلې و طرف ته کول (مخ پر قبله کښېنل).

تشریح: فرمایي چي مخ پر قبله اودس کول هم د اوداسه له آدابو څخه دي او د ثواب باعث دي.

مسئله: نن سبا په ځیني کورونو کي د لاس پرېوللو او داسي نورو لپاره په دېواله کي لوبه دوشۍ نصب کړل سوې وي او خلک بلاعذر په هغه کي په ولاړي اودسونه کوي. دا خلاف ادب دي چي د اوداسه د آدابو خلاف دي، غوره داده چي د اودس کولو په وخت کي مخ پر قبله کښېني. (انوار الايضاح)

له بل چا څخه مدد نه اخیستل

۴۳ هـ وَعَدِمُ الْاِسْتِعَانَةَ بِغَيْرِهِ او مدد نه غوښتل له بل چا څخه.

تشریح: اودس خپله کول او له بل چا څخه مدد نه اخیستل هم داوداسه له آبابو څخه دي. دمدد اخیستلو دوه صورتونه دي: (۱) یو نا چي خپله هیڅ نه کوي بلکي ټوله کار بل څوک کوي چي اوبه هم هغه وړ اچوي او اندامونه هم هغه وړ مري او پرېولي، بلا عذره داسي کول مکروه دي. (۲) دویم صورت دادی چي اوبه بل څوک وړ اچوي او اندامونه هغه خپله پرېولي، نو په دې کي څه حرج نسته او نه دې ته خلاف اولی وایي: ځکه داسي نبي کریم ﷺ کړي دي، همدارنگه حضرت عثمان غني رضی الله عنه او سترو تابعینو رَضِیَ اللهُ عَنْهُمْ کړي دي. (شامي ج: ۱، ص: ۲۲۵، ط: دار الکتاب، طحطاوي)

دنیايي خبري نه کول

۴۵ هـ وَعَدِمُ الشَّكْلَ بِكَلَامِ النَّاسِ او خبري نه کول د خلکو په خبرو سره (يعني دنیايي خبري نه کول).

تشریح: داودس کولو په دوران کي دي بلا ضرورت دنیايي خبري هم نه کوي، که څه خبري ته ضرورت وي او دابره وي چي که خبره نه وکړم، هغه ضرورت به فوت سي، نو په داسي حالت کي خبره کول د ادب خلاف نه دي.

۴۶ هـ وَالْجَبْدُ بَيْنَ نِيَّةِ الْقَلْبِ وَفِعْلِ اللِّسَانِ او جمع کول د زړه د نیت او د ژبي د فعل (وینا) تر مینځ (يعني په زړه او ژبه دواړو سره داوداسه نیت کول)

تشریح: مخکي دا خبره ذکر سوه چي له اودس کولو څخه مخکي داوداسه نیت کول سنت مؤکده دي او نیت د زړه ارادې ته وایي. او د زړه د نیت سره په ژبه هم د نیت الفاظ اداء کول به خبره ده چي د زړه سره د ژبي فعل هم جمع سي.

داوداسه په دوران کي دعاګانې ويل

۴۷ هـ وَالِدُعَاءُ بِأَلْسِنَتِهِمْ او منقوله (نقل سوي) دعاګانې ويل.

لغات: (الدُّعَاءُ) دسمع د باب اسم مفعول دی: نقل کړل سوي (منقوله دعاګانې).

تشریح: داوداسه په دوران کي هغه دعاګانې ويل کوم چي له نبي کریم ﷺ څخه نقل سوي دي، باعث د خير او برکت دي. مثلاً داوداسه په دوران کي فادعاء ويل: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَوَسِّعْ لِي فِئْسِ

ذَائِدْ وَبَارِكْ لِسْ فِئْسَارْ رَفْشِي (يا الله! زماگناه وبخنه! او زماپه کور کي زما لپاره پیراخي راوله! او کوم څه چي دي په رزق کي راکړي دي، په هغوى کي برکت واچوه!) (ترمذي وغيره)، دا ډېره جامع دعاء ده (حتى شيخ الوظائف محمد طارق عتري په وينا چي ځيني داسي خلک چي خپل کورونه يې نه وه او د کړاښ په کورو کي به لوبېدل، هغوى ددغه دعاء په مسلسل ويلو سره د خپلو کورونو خاوندان گرځېدلي دي).

يادونه: د عبارت "الدعاء بالمأثور" تشریح صاحب دشفاء الارواح داسي کړې ده: دهر اندام د پرېوللو يا مسح کولو په وخت کي منقوله دعاگاني ويل (دا داسه له آدابو څخه دي)، له منقوله دعاگانو څخه مراد هغه دعاگاني دي کوم چي له نبي کریم ﷺ، له صحابه وو، رضى الله عنهم او له تابعينو رهمهم الله څخه منقول دي.

هسکه: زموږ د حنفي فقهې په ځيني کتابو کي دا داسه دهر اندام لپاره جلا دعاء نقل سوې ده. آيا هغه له حديثو يا له آثارو څخه ثبوت لري، لکه د نورالايضاح په حاشيه او په زلمي او هنديه کي چي همداسي ليکلي دي؟.

هو! ضعيف اسناد لري له مستغفري، ابن عاکر، مسند الفردوس او ابن حبان څخه. چي تفصيل يې داسي دی: "ويستحب الدعاء بالواو بعد اى عند كل عضو وقد رواه ابن حبان وغيره عنه عليه الصلاة والسلام من طريق قال محقق الشافعية الرمل: فيعمل به في فضائل الأعمال وان ذكره النووي (مجموعه المختار ج ۱ ص ۲۳)، وتعدد الطرق يبلغ الحديث الضعيف الى حد الحسن، والحجة لا تتوقف على الصحة بل الحسن كاح (هوامش مكتوبة ص: ۹۲)

اما الدعاء على الوضوء فلم يثبت فيه شيء عن النبي ﷺ، وقد قال الفقهاء: يستحب فيه دعوات جاءت عن السلف. (كتاب الأذكار للنووي الشافعي رحمه الله ص: ۲۵، نقل منه الشئبى على الزبيدي، جلد ۱ ص ۷)

هم اعلم: انه لا يلزم من كون أذكار الوضوء غير ثابتة عنه ﷺ ان تكون مكروهة او بدعة مضمومة. بل انما مستحبة استحبتها العلماء الاعلام والشايع الكرام. (الموضوعات الكبرى لملا علي القاري ص ۲۴۶)

د هر اندام د پرېوللو په وخت کي بسم الله ويل

﴿ ٤٨ ﴾ وَالشَّيْءُ عِنْدَ كُلِّ عَضْوٍ اَوْ بِسْمِ اللّٰهِ وَبِاللّٰهِ (د پرېوللو) په وخت کي.

تشریح: کله چي هر اندام پرېولي يا مسح کوي، نو له آدابو څخه دا دي چي اول بسم الله وايي او بيا تر هغه وروسته منقوله دعاء وايي (د هر اندام دعاء په لسم (۱۰) نمبر حاشيه کي ذکر سوې ده).

خجی گوتہ د غورو پہ سوریو دننه کول

﴿۹﴾ وَإِذْ خَالَ خُنْصَرَةٌ فِي صَافٍ أُنْزِيَتْ أَوْ كَوْتُهُ دَنَنَ كَوْلٍ دَخِلَ دَوَارٌ غَوِيَتْ بِهٖ سَوِيْرٌ
کی۔

لغات: ﴿صباح﴾ (صدایه کمره سره): د غورښته سوري، جمع: أَصْبَحَةٌ وَصُؤُخْ.

تشریح : د غوږو د مسح په وخت کې لنډه خچې (خچنه) گوته د غوږو په سوريو دننه کول مستحب دی. (در مختار ج: ۱، ص: ۲۲۲، ط: دار الکتاب)

پراخه گوتھی بنورول

﴿۸۰﴾ وَتَحْرِیْكَ خَاتِمِهِ الْوَاسِعِ اُوں نورول (حرکت و رکول) خپل پراخہ گوتی تہ۔

نکات: ﴿خَاتَمٌ﴾ او خَاتَم: گوتی، صاحب د معجم وایی: الخاتم: ہکس، التاء ویجوز فتحها: مایلبس لی الاصبع للمتعلّم، أو الختم: معجم لغة الفقهاء

تشریح: که گوتمی تنگه نه وي، نودهنې بنورول هم مستحب دي. ددې لپاره چې په پرېوللو کې
میلانه وسي. (مراغه الفلاح ص: ۴۲)

مضمضه او استنشاق په راسته لاس کول او په چپه لاس پزه سوږل

﴿۸۱﴾ وَالْغُصَّةَ وَالْإِسْتِشْقَ بِالْيَدِ الْيُمْنَىٰ او په راسته لاس سره خوله پرېولل او پزه پرېولل (یا په بله وینا: په راسته لاس سره خولې او پزې ته اوبه وړاچول) وَالْإِمْتِحَاطَ بِالْيُسْرَىٰ او په چپه لاس سره پزه سوږل (پزه سوږه کول).

لغات: (امتحان) دافعال جباب مصدر دی: گرنگ پاکول، پزہ سونہل، پزہ پاکول.

تشریح: مطلب یہی خرگند دی.

له وخت داخليدلو څخه مخکې اودس کول

﴿۸۲﴾ وَاللَّوْطُ سَوْقَلٌ دُفُولُ الْوَقْتِ لِغَيْرِ الْمَعْدُورِ اَوْ اودس کول دوخت له داخل بلو خخه،
مخکی دغیر معذور کس لیاہ۔

تشریح : د لمانځه له وخت له داخلېدلو څخه مخکې اوس کول هم دا داسه له آدابو څخه دي؛ ځکه په دې سره د عبادت د شوق او رغبت اظهار کيږي، خو داسې څه د غیر منظور پلوه ده او پاته یو ممنوعه کس که د لمانځه له وخت څخه مخکې د بل لمانځه په وخت کې اوس وکړي، نو په هغه

اودس سره دراروان وخت لمونځ كول صحيح نه دي؛ ځكه د وخت په وتلو سره د معذوره اودس ماتيږي. (مطحاوي ص: ۲۲)

يادونه: معذور هغه كس ته وايي چي په ناسي عذر مبتلا وي چي ده ته پر هغه عذر هيڅ واك نه وي، د هغه قابو كول دده په وس او اختيار كي نه وي او دده دا عذر د يوه لماتځه تر ټوله وخته پوري مسلسل پاته سي او دومره وخت ورته حاصل نه سي چي د هغه وخت فرض او واجب لمونځ په اوداسه وكړل سي، مثلاً پزه يې مسلسله ونه كوي او نه درېږي، يا ربح يا امتيازي يې جاري وي (د معذور احكام به وروسته بيان سي).

نو اوداسه وروسته دعاء كول

﴿ ۸۳ ﴾ وَالْإِيتْيَانُ بِالسَّهَادَتَيْنِ بَعْدَهُ أَوْ تَرَاوِدُسُ وَرُوسْتَه شَهَادَتَيْنِ (دشهادت كلمې) ويل.

لغات: ﴿الِإِيتْيَانُ﴾ د ضرب د باب مصدر دی؛ راتلل او کله چي ددې باب په صله كي بآه راسي نو معنی يې ده: راوړل.

تشرېح: له اودس څخه تر فارغېدلو وروسته مخ پر لوري د قبلې شهادتین ویل او دوینو په وخت كي د آسمان و طرف ته نظر پورته كول او دشهادت په گوته اشاره كول مستحب دي (مطحاوي)، له شهادتین څخه مراد دا کلمه ده: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ». کوم څوک چي له اودس کولو څخه وروسته مذکوره کلمه او دا دعاء «اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الشَّاهِدِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ» وایي، نو د هغه لپاره به د جنت اته سره دروازي خلاصی سي، په کومه دروازه چي دده زړه غواړي، په هغه دي ور داخل سي. (ترمذی شریف: ۱۸، په حواله سره د انوار الايضاح)

نو اوداسه وروسته اوبه چيښل

﴿ ۸۴ ﴾ وَأَنْ يَشْرَبَ مِنْ قُلِّبِ الْوُضُوءِ قَائِمًا او (مستحب دي) دا چي له اودس څخه پاته سوي

اوبه په ولاړه وچيښي وَأَنْ يَقُولَ او (ستد) دا (دعاء) چي وایي: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ

الشَّاهِدِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ يا الله! ماله ډېر توبه کوونکو څخه کړي اوما له ښه

پاکي کوونکو څخه کړي.

لغات: ﴿قُلِّبِ﴾ نقه: ائد، يعني له لودس څخه پاته اوبه.

تشریح: تر اودس کولو وروسته له اوداسه څخه پاته سوي اوبه چينبل مستحب دي، برابره ده په

ولاري يې چيني او که په ناستي يې چيني، په هر صورت کي دامستحب اداء کيږي، خو د مفتي

سميد احمد صاحب دامت برکاته رايه داده چي تر اودس وروسته پاته سوي اوبه په ولاري چينبل

پکار دي چي اثري يې ټوله بدن ته ورسيږي، همدا حکم د زمزم د اوبو هم دی چي په ولاړه د هغوی

چينبل ضروري نه دي، صرف مستحب دي، په ناسته يې هم چينبلای سي. (کتب الصائِل: ص: ۱۴۸، تحفة

الاعلمي ج: ۱، ص: ۲۷۲)، خوله دې دواړو اوبو څخه بغير نوري اوبه په ولاري چينبل مکروه تنزيهي دي او

داوبو چينلو په وخت کي دي دادعاء ووايي "اللَّهُمَّ اشْفِنِي بِشِفَائِكَ وَدَاوِنِي بِدَوَائِكَ وَاعْصِنِي مِنَ

النَّوَلِ وَالْأَمْْرَاضِ وَالْأَوْجَاعِ" (حاشيه بحواله شفاء الارواح، منية المصلی)

او تر اوداسه وروسته دي دادعاء ووايي کوم چي مخکي هم موږ د شهادتين سره ذکر

کړه: "اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الشَّوَابِینَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُسْتَطَهِّرِینَ".

التوابين: يعني له هري گناه څخه رجوع کونکي، او بعضي حضرات فرمايي چي "توابين" هغه

خلگ دي چي کله يو گناه ځني صادره سي، نو ژر د توبې و طرف ته رجوع کوي، او "تواب" د الله

صفت هم دی؛ ځکه الله تعالی د خپل بنده توبه قبوله کړي د بنده و طرف ته په انعام سره رجوع وسي.

(شفاء الارواح)

فَصْلٌ فِي الْمَكْرُوهَاتِ

(دا) فصل په (بيان د اوداسه د) مکروهاتو کې دی

تشرېح: د فقهاؤ په نېز مکروه پر دوه قسمه دی: (۱) مکروه تحریمي. (۲) مکروه تنزیهي. د کوم شي حرمت چي په دليل ظني (غير متواتر يا غير مشهور) سره ثابت وي. هغه ته مکروه تحریمي وايي. امام محمد زحۀ الله مکروه تحریمي ته هم حرام وايي او شيخین زحۀ الله هغه حرام ته نژدې گڼي. يعني د هغه مرتکب لره د جهنم سزاوې. بلکي عتاب دی لکه د نبی کریم ﷺ له شفاعت څخه محروم کېدل. او کله چي فقهاؤ مطلق مکروه ليکلي وي. نو په هغه سره د دوی مراد زیاتره مکروه تحریمي وي. مگر دا چي يو دليل هغه د تنزیهي و طرف ته وگرځوي. نو هغه مکروه تحریمي نه پاتېږي. او که د معانعت هيڅ دليل نه وي بلکي د هغه پرېښودل د هغه له کولو څخه بڼه وي. نو دې ته مکروه تنزیهي وايي (محطوي). مکروه تحریمي د واجب او سنت مؤکده په مقابله کي دي يعني د واجب او سنت مؤکده پرېښودل مکروه تحریمي دي او مکروه تنزیهي د سنت غیر مؤکده يعني د مستحب په مقابله کي دي. نو د مستحب پرېښودل مکروه تنزیهي دي.

يادونه: مصنف زحۀ الله د اوداسه شپږ مکروهات شمېرلي دي. دا شمېر د حصر لپاره نه دی چي صرف همدا يې مکروهات ديم بلکي د مبتدي د آسای لپاره دی. په حاشيه کي ذکر سوي دي "بل للتقريب للمبتدي" يعني په شپږو کي د مکروهات الوضوء د منحصر کولو مقصد نادی چي مبتدي طالب د هغوی حفظ (يادولو) ته نژدې کړي او مبتدي هغوی ياد وساتي. يا په بله وينا دا چي دا و حفظ ته د طالب نژدې کونکي دي. نو تقرب د مقرب په معنی سره دی.

د اوداسه د مکروهاتو بيان

وَيَكْرَهُ لِلْمَسْكُونِ فِيهِ أَسْيَاءُ او داودس کونکي لپاره شپاړس (۱۶) شيان مکروه دي
الْإِسْرَافُ فِي النَّعَاءِ په اوبو کي اسراف کول (په ضرورت زياتي لوبه صرفول) وَالشَّقَاطِيرُ فِيهِ او
په اوبو کي کمي کول (وېرې لوبه صرفول).

لغات: ﴿مکروه﴾ د سمع له بابه مضارع معروفه ده، کَرَّةً لَکَرَّةً کَرَاهَةً: ناخوښول، چا ته څه شی نا خوښه کېدل، مکروه کېدل، ﴿اسراف﴾ د افعال د باب مصدر دی: اسراف کول، فضول خرچي، له حد څخه تجاوز کول، ﴿تقتیر﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: تنگي کول، بخل کول، کمی کول.

تشریح: مصنف رَحْمَةُ اللهِ د اوداسه شپږ مکروهات ذکر کړي دي چي له هغوی څخه اول اسراف دی، له شرعي ضرورت څخه زیاتي اوبه استعمالول اسراف دی او هغه دا چي اندامونه له سنت شمیر يعني له دریو وارو څخه زیات پرېولل سي، دا اسراف مکروه تحریمي دی، که څه هم پر نهر (وبله) اودس کوي، یا دخپل ملکیت په اوبو سره اودس کوي، او پاته سود وقف په اوبو کي اسراف کول لکه د مسجد او مدرسو اوبه، نو دا حرام دي. (حاشیه)

والتقتیر بهیه: او له سنت شمیر يعني له دریو وارو څخه کم پرېولل هم مکروه دي، همدارنگه پر اندامونو ډیري کمی اوبه اچول مثلاً اندامونه د مسح په څېر پرېولل، دا هم په تقتیر کي داخل دي، او په دې کي دومره لنډول ضروري دي چي یو، دوه شاخکي ځني وبهیري، کنې اودس نه صحیح کیږي. که څوک له دریو وارو څخه کم د اوداسه اندامونه پرېولي، نو بعضي علماء فرمایي چي هغه گنهگار کیږي او بعضي فرمایي چي نه گنهگار کیږي او بعضي حضرات فرمایي چي که له دریو وارو څخه د کم پرېولو عادت جوړ کړي، نو گنهگار کیږي. (حاشیه)

اوبه په زوره پر مخ وهل

﴿٨٦﴾ وَصَرَبُ الْوُجْهِ بِهِ او پر مخ (په زوره) اوبه وهل.

تشریح: اوبه داسي په زوره پر مخ وهل چي شاخکي پر بل چا ولوېږي، دا مکروه دي؛ ځکه په دې سره بل چا ته تکلیف رسیږي او نا حکم صرف د مخ سره خاص نه دی، بلکي د ټولو اندامونو په پرېولو کي همد ا حکم دی چي اول دي پر اندام په کراره اوبه اچوي بیادي یې مېږي. (مرآة الفلاح ص: ۲۵)

د نیاوي خبري کول

﴿٨٧﴾ وَالشَّكْلُ بِكَلَامِ النَّاسِ او خبري کول د خلکو په خبرو سرو (يعني نیاوي خبري کول).

تشریح: د اودس کولو په دوران کي د خلکو سره بلا ضرورت خبري کول هم مکروه دي؛ ځکه که د خلکو سره په مجلس مشغوله سي، نو له منقوله دعا گانو او د الله جل و طرفة له توجه څخه به محرومه سي (بعضي عارفانو فرمایلي دي چي که په اودس کي استحضروي نو اودس له نیاوي معلوماتو څخه خلي

وي، نو انسان ته په لمانځه کي هم استحضار حاصلیږي او که په اودس کي استحضار نه وي. نو په لمانځه کي هم استحضار نه حاصلیږي. (مراقی الفلاح، شفاء الارواح)

له بل چا څخه مدد غوښتل

﴿۸۸﴾ وَالْإِسْتِعَانَةُ بِغَيْرِهِ مِنْ غَيْرِ عُدْرٍ او له بل چا څخه بېله عذره مدد غوښتل.

لغات: «استعانة» داستعمال د باب مصدر دی: مدد غوښتل (کومک غوښتل)، مدد اخیستل. **تشریح:** د دې تفصیل په ﴿۷۴﴾ نمبر مسئله کي تېر سو.

درې واړه مسح کول

﴿۸۹﴾ وَتَثْلِيثُ الْمَسْحِ بِمَاءٍ جَدِيدٍ او درې واړه په نوو (جلا) اوبو سره مسح کول.

تشریح: هر وار په نوو اوبو سره درې واړه مسح کول هم د احنافو په نیز مکروه دي. او پاته سوه دا خبره چي د سر د مسح لپاره نوي (جلا) اوبه را اخیستل ضروري دي او که په لاس کي پاته لوندوالي هم د مسح لپاره کافي دی؟ د احنافو په نیز نوي اوبه را اخیستل ضروري نه دي، بلکي په پاته لوندوالي سره هم مسح کولای سي، خو نوي اوبه را اخیستل سنت دي. (تحفة الالعی ج: ۱، ص: ۲۶۱)

فَصْلٌ فِي أَوْصَافِ الْوُضُوءِ

(دا) فصل په (بیان د) اقسامو داوداسه کي دی

تشریح: په دې فصل کي مصنف رَحْمَةُ اللهِ دَرې قسمونه بیان کړي دي. لېکن دغه د درېو شمېر د حصر لپاره نه دی. بلکي له دې څخه بغیر داوداسه نور قسمونه هم کېدلای سي لکه مکروه او حرام. د مکروه اوداسه مثال لکه تر اودس کولو وروسته سمدستي بل اودس کول چي تر اوسه پوري یې داو ل اوداسه مجلس بدل سوی نه وي. یا چي تر اوسه پوري یې په اول اوداسه یو عبادت اداء کړی نه وي او د حرام اوداسه مثال لکه دو قف په اوبو او دمگرسو په اوبو سره اودس کول. (شفاء الارواح)

داودس قسمونه، فرض اودس

﴿ ٩٠ ﴾ الْوُضُوءُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَقْسَامٍ اودس پر درې قسمه دی الْأَوَّلُ فَرَضٌ عَلَى الْمُحْدِثِ لِلصَّلَاةِ اول قسم اودس فرض دی (چي هغه) پر بې اودسه کس (فرض دی) د لمونځ کولو لپاره. وَلَوْ كَانَتْ نَفْلًا که څه هم نفلي لمونځ وي وَلِلصَّلَاةِ الْجَنَازَةِ او (فرض دی) د جنازې د لمانځه لپاره وَسَجْدَةِ التَّلَاوَةِ او د سجده تلاوت لپاره. وَلَيْسَ الْقُرْآنُ او د قرآن مه کولو لپاره. وَلَوْ آيَةً که څه هم یو آیت وي.

تشریح: اودس پر درې قسمه دی: ① اول قسم فرض اودس دی. چي هغه دهر لمانځه لپاره پر بې اودسه کس فرض دی. برابره ده هغه فرضي لمونځ وي او که نفلي لمونځ وي. یا د جنازې لمونځ وي. همدارنگه د سجده تلاوت او د قرآن مه کولو لپاره پر هغه اودس کول فرض دي.

واجب اودس

﴿ ٩١ ﴾ وَالثَّانِي وَاجِبٌ لِلطَّوَّافِ بِالْكَعْبَةِ او دریم قسم اودس واجب دی د کعبې د طواف لپاره.

تشریح: د بیت الله طواف د لمانځه په څېر دی او تاسي ته معلومه ده چي لمونځ د بې اودسه کس لپاره منع دی. لهندا طواف کول به هم منع وي. لېکن که څوک بې اودسه طواف وکړي نو جائز

کيږي خو د واجب تارک گرځي او د واجب پر تارک کوم شی لازميږي؟ د دې تفصیل به په کتاب الحج کي راسي. إن شاء الله تعالیٰ.

د مستحب اودس مواقع

﴿۹۲﴾ وَالثَّالِثُ مَنْذُوبٌ لِلنُّومِ عَلَى طَهَارَةٍ او درېیم قسم اودس مستحب دی د پاکوالي پر حالت دبیدېدو لپاره وَإِذَا اسْتَيْقَظَ مِنْهُ او کله چي له خوب څخه راوښي سي (له وښېدو څخه وروسته اودس کول هم مستحب دي) وَلِلْمُذَاوَمَةِ عَلَيْهِ او پر اودس د همېشټوب کولو لپاره (چي کله اودس مات سي نو سمدستي اودس کول مستحب دي چي همېشه په لودابه اووسي) وَلِلْوُضُوءِ عَلَى الْوُضُوءِ او په اودس باندي داودس کولو لپاره وَبَعْدَ غَيْبَةٍ وَكَذِبٍ وَنَيْسَةٍ او تر غیبت کولو، درواغو ویلو او چغلماری کولو وروسته وَكُلِّ خَطِيئَةٍ او تر هرې ګناه وروسته وَإِنْشَادِ شِعْرِ او تر شعر ویلو وروسته وَقَهْقَرَةِ خَارِجِ الصَّلَاةِ او د لمانځه څخه بهر (په بل حالت کي) له په زوره خندا کولو څخه وروسته وَعُسْلٍ مَيِّتٍ او مړي ته تر غسل کولو وروسته وَحَمْلِهِ او د مړي (جنزې) تر پورته کولو وروسته وَلِوَقْتِ كُلِّ صَلَاةٍ او د هر لمانځه د وخت لپاره (يعني د اودس لرلو بلوجود دهر لمانځه لپاره نوی اودس کول مستحب دي) وَقَبْلِ غُسْلِ الْجَنَابَةِ او د جنابت له غسل څخه مخکي وَلِلْجُنُبِ عِنْدَ أَكْلِ وَشُرْبٍ وَنَوْمٍ وَطَهْنٍ او د جنب کس لپاره د خوراک، چنباک او وطي کولو په وخت کي وَلِغَضَبٍ او د غصې په وخت کي (څکه په دې سره د انسان غصه او خنیم کرارېږي) وَقُرْآنٍ وَحَدِيثٍ وَرِوَايَةٍ او د قرآن او حدیث او د حدیثو دروایت کولو (نقل کولو) لپاره وَدِرَاسَةِ عِلْمٍ او دیو شرعي علم د درسولو (لوستلو) لپاره وَأَذَانٍ وَاقَامَةٍ او داذان او اقامت کولو لپاره وَخُطْبَةٍ او د خطبه ویلو لپاره (که څه هم د نکاح خطبه وي) وَزِيَارَةِ النَّبِيِّ ﷺ او د نبی کریم ﷺ (دروسي بیلگي) د زیارت کولو لپاره وَقُتُوبِ بَعْرِقَةٍ او په عرفات باندي د درېدلو لپاره (يعني کله چي دفو الحجې په نهمه حاجیان په عرفات کي وقوف کوي. نو په دې دوران کي په لودابه

اوسېدل مستحب دي) وَلِلَّسَّائِي بَيْنَ الصَّافَا وَالْمَرْوَةِ او دصفاو مروه تر مينځ دسعی کولو لپاره (صفاو مروه په مکه مکرمه کې دوه غرونه دي کوم چي اوس د مسجد حرام سره يو ځای کړل سوي دي. د حاجي او عمره کونکي لپاره د صفاو مروه تر مينځ سعی يعني تگ کول واجب دي. نو د هغه لپاره هم اودس کول مستحب دي) وَ أَكَلِ لَحْمِ جَزْزُورٍ او داوښ دغوښو تر خوړلو وروسته (ځکه د هغه تر خوړلو وروسته د هغه د وژمې بوی راځي، نو د بوی د دفع کولو لپاره اودس کول مستحب دي) وَلِلْخُرُوجِ مِنْ خِلَافِ الْعُلَمَاءِ کَمَا إِذَا مَشَّ امْرَأَةٌ او د علماؤ له اختلاف څخه د وتلو لپاره (هم اودس کول مستحب دي) لکه کله چي يو څوک ښځه مه کړي.

لغات: ﴿نسيمة﴾ اصطلاحي معنى يې ده: چغل خوري (چغماري)، دفساد په غرض سره ديو چا خبري نورو ته رسول (نقل الكلام بين الناس على وجه الافساد)، يا په بله وينا د جنجال جوړولو لپاره د يوه کس غلطې خبرې بل ته رسول او هغوی سره اخته کول، کوم چي ډېره لويه گناه ده. ﴿قهقهة﴾ د فعمله د باب مصدر دی: په زوره خندل. ﴿إنشاد﴾ د افعال د باب مصدر دی، د دې باب له معناوو څخه يوه معنى ده: شعر ويل، ﴿غيبة﴾ د ضرب د باب مصدر دی: په يو چا پسي (پس تر شا) داسي بندي بياتول کوم چي په هغه کې نه وي، ﴿حديث﴾ د گران پېغمبر ﷺ کلام، جمع: أحاديث، ﴿دراسة﴾ د نصر د باب مصدر دی، دَرَسَ يَدْرُسُ دِرَاسَةً (کتاب او العلم): لوستل، درس ويل، په توجه سره يادول (مباح اللغات)، ﴿جزور﴾ د حلالولو قابل اوښ، جمع: جَزَائِرٌ وَ جَزُورٌ.

تفسير: په دې عبارت کې مصنف رَحْمَةُ اللَّهِ داوداسه درېيم قسم بيان کړی دی کوم چي مستحب دی او دلته يې د مستحب اوداسه څو مواقع بيان کړي دي: ① کله چي څوک د خوب اراده وکړي، نو اودس کول مستحب دي او دا استحباب هغه وخت ثابتيږي کله چي داوداسه په حالت کې خوب ورته راسي، او که له خوب را تللو (بيدېلو) څخه مخکې يې اودس مات سي، نو بيا د مستحب ثواب نه ورته حاصليږي، ② کله چي له خوب څخه را وښ سي، نو اودس کول مستحب دي، ③ همدارنگه پر اودس د همېشتمو کولو لپاره اودس کول مستحب دي، يعني چي کله يې اودس مات سي نو مسلمتي بيا اودس وکړي، چي هر وخت په اوداسه وي، ④ او پر اودس د پسه اودس کول هم مستحب دي، دا هغه وخت کله چي يې په اول اوداسه يو عبادت اداء کړی وي. يا ډېر وخت

تېر سوی وي (لکه په شروع کي چي مورو ويل)، ⑤ له هر قسم گناه څخه وروسته هم اودس کول مستحب دي، ددې فايده به دا وي چي گناهونه به يې پرېولل سي او له هغوی څخه د توپې توفيق به ورته حاصل سي، ⑥ همدارنگه که څوک مړي ته غسل ورکړي، او دمړي جنازه پورته کړي، نو د هغه لپاره هم اودس کول مستحب دي، ⑦ ناپاکه (جنب کس) لره د خوراک، چنباک، خوب اود دويم وار وطي کولو لپاره اودس کول مستحب دي، ⑧ د قرآن، حديث وغيره دلو ستلو لپاره هم اودس کول مستحب دي، ⑨ همدارنگه په اوداسه اذان کول هم مستحب دي، او که څوک بغير له اوداسه څخه اذان وکړي، نو گنجائش يې سته او بغير له اوداسه څخه اقامت کول په هر حال کي مکروه دي. د حج کونکي لپاره د ذی الحجه په نهمه (يعني د عرفات په ورځ) تر زوال وروسته اودس کول مستحب دي، ⑩ پر عرفات د درېدلو لپاره، ⑪ داوېن د غوښو په خوړلو سره که څه هم اودس نه ماتيږي، خو د امام احمد رَحْمَةُ اللهِ د اختلاف په وجه اودس کول مستحب دي، امام احمد رَحْمَةُ اللهِ فرمايي چي داوېن د غوښو په خوړلو سره اودس ماتيږي، برابره ده پنځې وي او که اوسې وي، ⑫ همدارنگه که څوک تر اودس کولو وروسته خپلي ښځي ته يا بلې قابلِ شهوت ښځي ته لاس ور وړي، يا ښځه خاوند مه کړي او مذي وغيره يې نه ووځي، نو په دې سره د احنافو په نېز اودس نه ماتيږي لېکن دائمه ثلاثه وو په نېز ماتيږي، لهندا د ائمه ثلاثه ووله اختلاف څخه د بچ کېلو لپاره نوی اودس کول مستحب دي.

فَصْلٌ (فِي نَوَاقِضِ الْوُضُوءِ)

(دا) فصل (داودس ماتونكو شيانو په بيان كي)

په كومو شيانو سره اودس ماتيري؟

﴿ ۹۳ ﴾ يَنْقُضُ الْوُضُوءُ اثْنَا عَشَرَ شَيْئًا دَوَّلَسْ شَيَانِ اودس ماتوي مَآخِرَ مِنْ السَّبِيلَيْنِ (۱) هغه شی کوم چي (دمخ او شا) له دواړو لارو څخه ووځي إِلَّا رِيحَ الْقَبْلِ فِي الْأَصَحِّ مگر د صحیح ترین قول مطابق دمخ دلاري څخه باد وتل (اودس نه ماتوي).

لغات: ﴿ينقض﴾ دنصر دباب مضارع ده: ماتول، فاسدول. ﴿سبيلين﴾ دوی لاري. مراد ځني دمخ

او شا شرمگاه ده (يا په بله وينا د متيازو لاره او د غاڼو لاره) يعني قُبُل او دُبر. دې ته ځکه سبيلين ويل سوي دي چي دغه دواړه دراو تونکي نجاست وغيره لپاره لاري دي.

تشریح: فرمايي چي اودس په دوولسو شيانو سره ماتيري: ① له هغوی څخه اول دادی چي له سبيلين يعني د نر او بنځي دمخ يا د شاله شرمگاه څخه یوشی ووځي. برابره ده هغه دعادت په توگه وتونکی شی وي مثلاً متيازي، غاڼط، باد وغيره. يا خلاف عادت شی وي مثلاً چينچی، شکه او داسي نور.

إِلَّا رِيحَ الْقَبْلِ الْخ: يعني له سبيلين څخه چي کوم شی هم راووځي، هغه اودس ماتوي. خو کوم باد چي دسري او بنځي دمخ له شرمگاه څخه ووځي، په هغه سره د صحیح مذهب مطابق اودس نه ماتيري: ځکه هغه په حقيقت کي باده نه دی. بلکهي هغه دمخ د شرمگاه اختلاج (اضطراب او رپدل) دي يعني په هغه کي څه بنوربت او حرکت راغلی او رپدللی دی. باده نه دی. خو دامام محمد زجته اته په نيز د قُبُل په باد سره هم اودس ماتيري پر دُبر په قياس کولو سره. (شفا، الارواح)

﴿ ۹۴ ﴾ وَيَنْقُضُهُ وَلَا دَمٌ مِنْ غَيْرِ رُؤْيَا دَمٍ (۲) او (مدلرنکه) اودس ماتوي دبچي پيدايت (لنگوالی) بغير له ويني ليدلو څخه (هم).

تشریح: (۲) يعني صرف دبچي په پيدايت سره هم اودس ماتيري که څه هم تر پيدايت وروسته وينه نه وليدل سي. خو آیا دابنځه نفاس والا شمېرل کيږي، که نه؟ دامثله مختلف في ه ده.

دامام صاحب زجته اته په نيز احتياطا پر هغې غسل لازم دی. (مراقی الافلاح ص: ۲۸)

﴿٩٥﴾ وَتَجَاسَّ سَائِلَةٌ مِنْ غَيْرِهَا كَذَمَ وَقَيْنِحَ (۳) اوله سبیلین (دوولارو) څخه بغیر (له بل ځایه) بهیلونکی نجاست لکه وینه او زوي (ژړي اوبه).

لغات: ﴿قَيْنِح﴾ زوي، نو (السائل الذی یخړ) غږهیا: د تشنیه "هما" ضمیر و سبیلین ته راجع دی.

تشریح: ﴿٩٥﴾ یعنی له سبیلین څخه بغیر که د بدن له یوې بلي حصې څخه وینه، زوي (نورنه) یا داسې بل بهیلونکی نجاست ووځي، نو هم اودس ماتیري، لهندا که دستني یا داسې بل شي د جگېدلو په وجه څه وینه له بدن څخه ووځي او هغه پر خپل ځای پاته نه سي بلکي له خپل ځای (مخرج) څخه وبهیري او تېره سي، نو اودس ماتیري او که پاته سي او له خپل ځای څخه تېره نه سي، نو اودس نه ماتیري: ځکه له غیر سبیلین څخه چي کوم نجاست راووځي، په هغه سره هلته اودس ماتیري کله چي د بدن وهغه حصې ته وبهیري چي په اودس یا غسل کي د هغه حصې پر ټولل یا مسح کول فرض یا مستحب دي، نو مثلاً که د چا دسترگي له دننه زخم څخه وینه راووځي او د دسترگي له یوه کونج څخه وبل کونج ته وبهیري، نو د هغه اودس نه ماتیري: ځکه دسترگي دننه حصه پر ټولل په اوداسه یا غسل کي فرض یا مستحب نه دي.

په ډکه خوله قی وهل

﴿٩٦﴾ وَقَسَىٰ طَعَامٌ أَوْ مَاءٌ أَوْ عَلَقٌ أَوْ مِرَّةٌ (۲) او (لوس ماتوي) د خوراک یا د اوبو یاد ترنځي قی وهل إِذَا مَلَأَ الْفَمَ کله چي خوله ډکه کړي (په ډکه خوله وي) وَهُوَ لَا يَنْطَبِقُ عَلَيْهِ إِلَّا بِتَكْلُفٍ عَلَى الْأَصَحِّ او هغه (د ډکي خولې حد) د صحیح قول مطابق دادی چي بېله تکلفه پر قی خوله نه سي بندولای (تینګولای) (یا په بله وینا چي بېله تکلفه په خوله کي قی نه سي ساتلی) وَيُجِبُهُ مُتَقَرِّقُ الْقَيِّءِ إِذَا اتَّحَدَ سَبَبُهُ او جمع کول کيږي به بېلابېل (وهل سوي) قیونه کله چي يې سبب (خوارځي) یو وي (یعني کله چي دیوه ولړ خواخوږېدلو په وجه غوړه بېلابېل قیږد ووهي، نو ټوله به جمع کول کيږي لویو قی به شمېرل کيږي).

لغات: ﴿عَلَقٌ﴾ سخت کاټه یا کلکه سوې وینه، یوې ټوټې ته يې عِلْقَةٌ وايي. ﴿مِرَّةٌ﴾ ژړ رنگ ترڅې لوبه کوم چي په ترنځي کي وي، یا په بله وینا د صفراء اوبه، د ترنځي اوبه.

تشریح: ﴿٩٦﴾ که څوک په ډکه خوله د خوراک یا د اوبو یاد کلکو وینو وغیره قی ووهي، نو د هغه اودس ماتیري، برابره ده قی د شي تر غوړولو یا چيښلو وروسته سمدستي وهل سي، یا ډېر وخت

وروسته ووهل سي، په دې شرط چي په ډكه خوله وي. او كه تر ډكي خولې كم قى ووهي، نو د هغه اودس نه ماتيږي.

او د خولې د ډكوالي په حد كي اختلاف دى، د اصح قول مطابق د هغه حد دا دى چي قى ووهنكي له تكليف او مشقت څخه بغير خپل قى په خوله كي نه سي نيولاي او يو قول دا دى چي هغه له خبرو څخه بند كړي. (شافع، الارواح)

ويجبه متفرق إلخ: او كه څو واړه لږ، لږ قى ووهل سي، مثلاً يو واړ لږ قى ووهي كوم چي په ډكه خوله نه وي او څه گړى وروسته لږ قى بيا ووهي او لږ تر هغه وروسته يې بيا ووهي او ټوله چي جمع كړل سي، خوله په ډكيږي، نو آيا د اودس ماتوي، كه نه؟ په دې باره كي حكم دا دى چي سبب ته به يې كتل كيږي، كه چيري سبب يې يو وي، نو اودس ماتوي او كه سبب يې مختلف وي، نو اودس نه ماتوي، په متن كي همدا مسئله بيان سوې ده. (مراقي الفلاح ص ۴۹۰)

يادونه: د سبب د يو كېدلو مطلب دا دى چي كه ټوله قيان د يوه خوا گرځي په وجه ووهل سي، يعني كله چي د چا خوا وگرځي او سينه يې را ډكه سي چي د هغه په وجه يو واړ قى ووهي بيا هغه خوا گرځي يې لا نه وي ختم سوى چي (د هماغه خوا گرځي په حالت كي) بل و قى ووهي، نو د دې دواړو قيو سبب يو دى، او كه له قيو هلو څخه وروسته خوا گرځي ليري سي، بيا تر هغه وروسته د بل واړ خوا گرځېدلو په وجه قى ووهل سي، نو د دې سبب مختلف دى.

او دامام ابو يوسف رحمه الله په نېز د مجلس يو والي لږه اعتبار دى، نو كه په يوه مجلس كي څو واړه لږ، لږ قى ووهل سي او ټوله دومره وي چي كه جمع كړل سي، خوله په ډكيږي، نو په دې سره اودس ماتيږي. (شافع، الارواح)

په نارو (لارو) كي د وينې انډر راټول

﴿٩٤﴾ وَذَرَّ غَلَبَ عَنَسَى الْبُرَاقِ أَوْ سَاوَاهُ (۵) او (اودس ماتوي د خولې) هغه وينه كوم چي پر نارو (لارو) غالبه سي يا ورسره برابره سي.

لغات: ﴿بُرَاق﴾ لاري (نډي)، له خولې څخه راوتلي لاري، او تر څو چي په خوله كي وي، نو هغه ته "رَيْشٌ" وايي. ﴿ساواه﴾ د مغاهلي د باب ماضي ده: يو د بل سره برابر بدل، مساوي كېدل.

تشرېح: (۵) كه چيري خوله يا ځانښونه وينه وكړي او د وينې سوروالى پر نارو (لارو) غالب سي يعني لاري بالكل سرې خوندي سي، نو اودس ماتيږي او كه وينه صرف ژړه وي، نو اودس نه ماتيږي؛ ځكه په دې صورت كي وينه مغلوبه ده او كه نارې او وينه دواړه سره برابر وي، نو بيا هم احتياطاً د اودس ماتېدلو حكم سوى دى. (مراقي الفلاح ص ۴۹۱)

په کوم خوب سره اودس ماتیري؟

﴿ ۹۸ ﴾ وَنَسُوا لَمْ تَسْكُنْ فِيهِ الْبِقْعَةَ مِنَ الْأَرْضِ (۶) او (اودس ماتوي) داسي خوب چي په هغه کي (دبيده کس) مقعده د ځمکي سره (تینګه) نه وي لګېدلې وَأَرْتِفَاعٌ مَّقْعَدَةٍ نَائِبٍ قَبْلَ اِتِّبَاهِهِ (۷) او (اودس ماتوي) له بيداره کېدو څخه مخکي دبيده کس مقعده پورته کېدل وَأِنْ لَمْ يَسْقُطْ که څه هم هغه لوېدلې (غوځارسوي) نه وي فِي الظَّاهِرِ دظاهر روايت مطابق (يعني ظاهر روايت همدا دی چي په دې حالت کي يې اودس ماتیري).

تفسير: ⑥ همدارنگه هغه خوب اودس ماتوي په کوم خوب کي چي دبيده کس مقعده پر ځمکه لګېدلې نه وي، بلکي له ځمکي څخه پورته وي، مثلاً هغه پر اړخ پروت وي، يا پر مخي پروت وي، يا داسي بل صورت وي چي په هغه کي دبيده کس کوناتي د ځمکي سره لګېدلي نه وي، نو د هغه اودس ماتیري.

وَأَرْتِفَاعٌ مَّقْعَدَةٍ إلخ: ⑦ مثلاً يو څوک په ناسته بيده سي او د خوب په حالت کي دمخ پر طرف جټکه ووهي يعني دمخ و طرف ته لږ کور سي، اوس که د کوناتي له پورته کېدلو څخه مخکي هغه را وړن سي، نو دامام محمد رَجَۀُ الله په نېز د هغه اودس نه ماتیري او که تر را وړنېدلو مخکي د هغه کوناتي له ځمکي څخه پورته سي، نو بيا د هغه اودس ماتیري، که څه هم هغه پر ځمکه پوره لوېدلی نه وي، همدا خبره په متن کي بيان سوې ده. او دامام صاحب رَجَۀُ الله په نېز حکم دادي چي پر ځمکه د لوېدلو څخه مخکي يا پر ځمکه د بغل لګېدلو څخه مخکي که هغه را وړن سي يا تر لوېدلو وروسته پر ځمکه د بغل لګېدلو سره سم دستي هغه را وړن سي، نو د هغه اودس نه ماتیري او که تر لوېدلو لږ گړی وروسته را وړن سي، نو د هغه اودس ماتیري، او فتوی دامام صاحب پر قول ده. (طحطاوي بحواله شفاء الارواح)

د بي هوني، لېونتوب او نشي حکم

﴿ ۹۹ ﴾ وَالْغَمَاءُ وَجُنُودٌ وَسُكَّرٌ (۸) او (اودس ماتوي) بي هوني (۹) او لېونتوب (۱۰) او نشه.

لغات: ﴿الغماء﴾ بي هوني (بېهوني)، هغه مرض چي دانسان قوت پکښي زائل سي او عقل يې مغلوبه سي، ﴿جنون﴾ لېونتوب، هغه مرض چي عقل بالکل پکښي زائل سي او قوت زيات سي،

﴿تَكْر﴾ نشه کېدل. هغه مستی ته وايي چي د يوشه داره شي په استعمالولو سره پر عقل غالبه سي چي د هغه په وجه دانسان د عقل موافق کار نه سي کولای. لېکن د هغه عقل بالکل نه زائليږي. نو ځکه هغه د شريعت د خطاب قابل پاتېږي.

تشرېح: په دې عبارت کي درې نواقض بيان سوي دي. مخکي تر دې نواقض حقيقه بيان سول. اوس له دې ځايه د نواقض حکميه وويان دي.

(۸) که څوک بې هوښه سي، نو په هر صورت کي د هغه اودس ماتېږي. برابره ده لږ وخت بې هوښه وي او که ډېر وخت.

(۹) که پر چا د لېونتوب جتکه راسي او عقل يې کار پرېږدي، نو د هغه اودس هم ماتېږي.

(۱۰) که د شرابو، يا د هير وښو، چرسو، تارياکو او داسي نورو په وجه څوک دومره نشه سي چي د هغه په چال او تګ کي فرق راسي يعني يوې خوا او بلې خوا ته کور او زنگېدلی تګ کوي او پوچ ورد. بې ځايه خبري يې تر خولې راوځي. نو د هغه اودس ماتېږي. او که نشه معمولي وي، نو اودس نه ماتوي. (د رمضانم الثامن ج: ۱، ص: ۱۲۳، ۱۲۴. کتاب الصائل ص: ۱۵۶)

يادونه: د نشې حد چي په هغه سره اودس ماتېږي د بعضي شاينخو په نېز دادی چي نشه کس د بشي او تر تر مينځ توپير نه سي کولای، همدا قول صدر الشهدا اختيار کړی دی. او صحيح قول هغه دی کوم چي له شمس الاثم حلواني رحمه الله څخه منقول دی کوم چي په تشرېح کي موږ ذکر کړی دی چي په چال او تګ کي يې فراق راسي... (حاشيه)

د خدا حکم

﴿۱۰۰﴾ وَقَهْقَهَةً بَالِغٍ يُقْطَنُ فِي صَلَوةٍ ذَاتِ رُكُوعٍ وَ سُجُودٍ (۱۱) او (اودس ماتوي) د بالغ

کس په زوره خنډل په داسي لماتڅه کي کوم چي رکوع او سجدي والا وي وَلَوْ تَعَسَّدَ الْخُرُوجَ يَهَا مِنْ الصَّلَوةِ که څه هم هغه په دې (قهقهه خدا) سره قصد کړی وي له لماتڅه څخه د وتلو (يا په بله وينا که څه هم هغه د سلام گرځولو پر ځای په قهقهه خدا سره د لماتڅه څخه ووځي. نو هم يې اودس ماتېږي).

تشرېح: (۱۱) که بالغ کس د رکوع او سجدي والا په لماتڅه کي په وښه دومره په زوره وختلدي چي ده ته نژدې ولاړ کس هغه واورې، نو اودس يې ماتېږي. برابره ده عمداً په زوره وختلدي او که سهواً (بمني هغه ته دايله وي چي زه په لماتڅه کي يم او که ورته ياده نه وي). که څه هم هغه د تشهد په اندازه تر ناستي وروسته له لماتڅه څخه د وتلو لپاره عمداً قهقهه کړې وي: ځکه چي هغه اوس په لماتڅه کي دی او په لماتڅه کي (تر تشهد وروسته) په قهقهه کولو سره اودس ماتېږي. لېکن لمونځ يې نه

باطليږي: ځكه په دې وخت كې پر هغه د لمانځه هيڅ فرض باقي پاته نه دی. او پاته سو دا چي سلام يې پرېښووي. نو په دې سره د هغه په لمانځه كې څه داسي نقصان نه راغلی چي د هغه په وجه لمونځ باطل سي. (شفاء الارواح)

فايده: "تهقهه" هغه خندا ته وايي چي خنلونكي يې خپله هم واورې او نژدې كس يې هم واورې او خوله يې ښه خلاصه سي. داسي خندا لمونځ او اودس دواړه ماتوي. "ضحك" هغه معمولي خندا ته وايي چي صرف خپله يې واورې. لېكن ورسره نژدې كس يې نه واورې. په دې سره لمونځ ماتېږي لېكن اودس نه ماتېږي. او "تبسم" مسكا ته وايي چي په هغه كې بالكل آواز نه وي يعني داسي خندا چي آواز يې نه خپله واورې او نه يې نژدې كس واورې. په دې سره نه اودس ماتېږي او نه لمونځ. (حاشيه)

يادونه: دلته د "بالغ" په قيد سره نابالغ ووتی. نو معلومه سوه چي كه نابالغ كوچنی د لمانځه په حالت كې په زوره وختلدي. نو د هغه اودس نه ماتېږي. او د "ويني" په قيد سره بيده كس ووتی چي كه څوك په لمانځه كې ديده والي په حالت كې تهقهه وكړي. نو صحيح داده چي اودس يې نه ماتېږي. لېكن لمونځ يې باطلېږي. او د "لمانځه" په قيد سره د غير لمانځه حالت ووتی چي كه څوك له لمانځه څخه بهر تهقهه وكړي. نو په دې سره اودس نه ماتېږي. او د "ركوع او سجده والا" په قيد سره هغه عبادات ووتل كوم چي ركوع او سجده والا نه وي. لكه د جنازې لمونځ او سجده تلاوت. لهذا كه څوك د جنازې په لمانځه كې يا په سجده تلاوت كې تهقهه وكړي. نو اودس يې نه ماتېږي. (حاشيه)

د مباشرت فاحشه حكم

﴿١٥١﴾ وَمَسَّ فَرْجَ بَذْ كَيْ مُتَّصِبٍ بِلَا حَائِلٍ (١٢) او (لوس ماتوي) بغير له څه حائل (پرېږي) څخه د بنځي فرج په ولاړه (منتشره) آله سره مه كول (يعني چي ذكر يې له شهوت او مستي څخه ولاړ اړېښل اوي).

لغات: «منتصب» د استعمال د باب اسم فاعل دی: ولاړ. جگ، درېلونکی، مصدريې انتصاب

دی: ولاړېدل، جگېدل، درېدل، «حائل» د دوو شيانو تر مينځ مانع، پرده، خنډ.

تشرېح: ﴿١٢﴾ مباشرت فاحشه يعني بغير له څه حائل او مانع څخه يوه شرمگاهه د بلي شرمگاهه سره مه کېدل. برابره ده د سري شرمگاهه د بنځي سره وي يا د بنځي او بنځي يا د سري او سري شرمگالوي سره مه کړل سي. نو په دې سره هم اودس ماتېږي. ښکاره دي وي چي په متن كې د فرج قيد اتفاقي دی: ځكه كه ذكر او ذهر سره مه کړل سي. نو هم اودس ماتېږي. او د بلا حائل مطلب فادي چي د دواړو شرمگالو تر مينځ هيڅ مانع او پرده نه وي. يا مانع خو وي لېكن هغه دومره نرۍ او بارېك وي كوم چي د جسم گرمي (حرارت) نه سي منع کولای. نو په دې هر صورت كې اودس ماتېږي. (دواړي الافلاح مع

فصل (فیما لا ینقض الوضوء)

(دا) فصل دی (په بیان کي د هغو شیانو کوم چي اودس نه ماتوي)

په کومو شیانو سره اودس نه ماتېږي؟

﴿۱۰۲﴾ عَشْرَةٌ أَشْيَاءٌ لَا تَنْقُضُ الْوُضُوءَ لِسَ شَيَانِ اودس نه ماتوي ظُهُورٌ دَمْرٌ لَمْ يَصِلْ عَنْ مَحَلِّهِ (۱) ناسي ورته ښکاره کېدل (راوتل) کوم چي له خپل ځايه نه وبهیري.

لغات: ﴿لم یصل﴾ د ضرب له باب څخه د جحد صیغه ده چي په هغه کي د لږ په وجه فعل مضارع مجزومه ده، سَالٌ تَسِيلٌ سَيْلًا: بهېدل.

تشریح: که د بدن پر کوم ځای ورته ښکاره سي يعني دومره ورته کوم چي بهیلونکې نه وي چي له خپل ځای څخه بلي خوا ته نه وبهیري (یا په بله وینا دا چي صرف داغ یې ښکاره سي)، نو په ناسي ورته سره اودس نه ماتېږي.

د غوښي پر بکېدلو حکم

﴿۱۰۳﴾ وَ سَقُوطُ لَحْمٍ مِنْ غَيْرِ سَيْلَانٍ دَمْرٌ (۲) او غوښه لوېدل بغیر له ونې بهېدلو څخه كَالْعَرَقِ الْمَدْنِيِّ الَّذِي يُقَالُ لَهُ "رَشْتَةٌ" لکه عرق مدنی کوم ته چي (په فارسي کي) "رشته" ویل کیږي.

لغات: ﴿العرق المدني﴾ چي هغه ته "رشته" هم ویل کیږي: دایوه ناروغي ده کوم چي د دانې په شکل پر بدن ښکاره سي او دا دانه له رگ څخه را پورته سي او له هغې څخه هر وخت د چينچي په شکل څه شی راوځي. او د دې نسب یې د مدینه منوره و طرف ته ځکه کړی دی چي د ناروغي په مدینه منوره کي زیاته وه. (شفاء الاوراح بحواله طحطاوي)

تشریح: که د یو چاله بدن څخه غوښه پرې سي ولوېږي او ورته نه وبهیري. نو اودس نه ماتېږي؛ لکه څرنګه چي په "رشته" نلمي ناروغي کي هر وخت څه، څه غوښه له بدن څخه لوېږي.

له زخم يا پزي او غوړ څخه د چينجي را وتلو حکم

﴿ ۱۰۲ ﴾ وَخُرُوجُ دُودَةٍ مِنْ جُرْحٍ وَأُذُنٍ وَأَنْفٍ (۳) او (همدارنگه اودس نه ماتوي) د چينجي راوتل له زخم او غوړ او پزي څخه.

لغات: ﴿دودۀ﴾ چينجی، جمع: دُودٌ وَ دِهْدَانٌ، ﴿جُرْح﴾ زخم، پړهار، جمع: جُرُوحٌ، ﴿أُذُن﴾ غوړ، جمع: آذَان، ﴿أَنْف﴾ پزه، جمع: أُنُوفٌ وَأَنْثَاتٌ.

تشریح: که له زخم څخه چينجی داسي راو وځي چي پر هغه څه نجاست مثلاً وينه يا د موادو اثر نه وي، نو محض د چينجي په راوتلو سره اودس نه ماتيږي، او که چيري دمخ يا د شاد لاري (قبل يا بېر) څخه چينجی يا بل شی راو وځي، نو په دې سره اودس ماتيږي، برابره ده په راوتونکي شي باندي د نجاست اثر وي او که نه وي. (در مختار ج: ۱، ص: ۲۳۷، ط: دار الکتاب، کتاب المسائل: ۱۵۲)

له پزي يا سترگي څخه را وتونکي اوبه

مسئله (۱): د سخت زکام په وخت کي له پزي څخه راوتونکي اوبه، همدارنگه د سترگو د خوړېدلو په وخت کي راوتونکي اوبه ناقص وضوء نه دي، خو که دا ثابته سي چي دا اوبه دننه له يو زخم څخه راوځي، نو يقيناً اودس ماتوي. (کتاب المسائل ص: ۱۵۰)

مسئله (۲): هغه اوبه کوم چي د پيازو په وجه، يا د سختي گرمۍ په وجه، يا داربړۍ، يا د ترخوړانجو په وجه له سترگو څخه ووځي، په هغه سره اودس نه ماتيږي. (در مختار ج: ۱، ص: ۲۵۰، ط: دار الکتاب)

له غوړ څخه را بهيدونکي مواد، وينه يا اوبه

مسئله (۳): که له غوړ څخه مواد يا وينه راوبهيري او هغه حصې ته راوړسيږي چي په غسل کي يې پرېول فرض دي، نو اودس ماتيږي او که له غوړ څخه صرف اوبه راو وځي، نو دې ته به کتل کيږي چي دا اوبه په تکليف او درد سره راوتلي دي او که بغير له تکليفه، که بغير له تکليف او درد څخه راوتلي وي، نو اودس نه ماتيږي او که تکليف او درد ورسره وي، نو اودس ماتيږي.

مسئله (۴): که د بښي يا سري له تيو يا له نامه (نوم) څخه د يو داخلي ناروغۍ په وجه اوبه راو وځي، نو اودس يې ماتيږي. (شامي ج: ۱، ص: ۲۵۱، ط: دار الکتاب، کتاب المسائل ص: ۱۵۱)

خپله شرمگاه يا بڼغه مه کول

﴿ ۱۰۵ ﴾ وَمَنْ ذَكَرَ وَمَنْ أَمْرًا (۴) او (اوسر نه ماتوي) د ذکر مه کول (۵) او د بښي مه کول.

تشریح: که لودس لرونکی کس خپل ذکر مه کړي يعني لاس وروړي، نو اودس يې نه ماتيږي، برابره د لمانځه په حالت کي يې مه کړي يا له لمانځه څخه بهر يې مه کړي، همدارنگه که اودس

لرونکي کس خپلي ښځي ته لاس وروړي. یا مچه ځني واخلي، یا ښځه خاوند مښه کړي او مښي وغیره نه ووځي. نو په دې سره هم اودس نه ماتېږي. (طحاوی علی مرائی الفلاح ص: ۵۱)

له ډکي خولي څخه کم قی وهل

﴿۱۰۶﴾ وَقَسِيًّا لَا يَبْلُغُ الْقَمَ (۶) او (اودس نه ماتوي) داسي قی کوم چي په ډکه خوله نه وي.

تشرېح: که څوک داسي قی ووهي کوم چي په ډکه خوله نه وي. نو په دې سره اودس نه ماتېږي او که په ډکه خوله وي. نو اودس ماتوي. لکه څرنګه چي ددې پوره تفصيل په ﴿۹۶﴾ نمبر مسئله کي تېر سو.

د بلغمو قی وهل

﴿۱۰۷﴾ وَقَسِيًّا بَلْغِمٌ وَلَوْ كَثِيرًا (۷) او د بلغمو قی که څه هم ډېر وي (يعني په ډکه خوله وي).

لغات: ﴿بلغم﴾ خراشکي. خرپ. گروړبي (گروړی). قال فی المعجم: (البلغم): المنعقد من اللعاب والسخاط المفرز من المجاری التنفسية.

تشرېح: صاحب د کتاب رحمه الله فرمايي چي دخالص بلغمو په قی سره هم اودس نه ماتېږي. هغه که هر څومره ډېر وي.

مسئله: که په بلغمو یا د پزي په ګرنگو کي څه کلکه ونه راووځي. نو په دې سره هم اودس نه ماتېږي او که بهیلونکې ونه ورسره راووځي یا کلکه ونه په ډکه خوله راووځي. نو اودس ماتېږي. (ثامی ج: ۱، ص: ۲۳۹، ط: دار الکتاب. کتاب المسائل ص: ۱۵۱)

د ناستي په حالت کي بیدېدل

﴿۱۰۸﴾ وَتَسَائِلُ نَائِمٍ احْتَسَلَ زَوَالَ وَقَعْدَتِهِ (۸) او (لوس نه ماتوي. دنلت) بیده کس داسي کېږدل (ښورېدل) چي (له ځمکي څخه) دهغه دمقعدې دليري کېدلو (صرف) احتمال وي.

لغات: ﴿تسائل﴾ د تفاعل دباب مصدر دی: په تګ وغیره کي کېږدل او ټال خوړل. په ناز و نخره تلل، زنگېدل.

تشرېح: مثلاً که څوک د ناستي په حالت کي (يعني چي مقعد يې پر ځمکه لګېدلی وي) بیده سي او په همدې د خوب په حالت کي بار، بار د ځمکي و طرف ته کوږ سي. چي دهغه پر بڼه له ځمکي څخه د

مقعدې د پورته کېدلو احتمال وي. يعنې په يقيني توګه مقعده له ځمکې څخه پورته سوې نه وي. نو په دې سره هم اودس نه ماتېږي.

﴿ ۱۰۹ 》 وَتَوَمَّرُ مُتَمَكِّنًا (۹) او (اودس نه ماتوي) خوب د هغه کس کوم چي پر ځمکه ځان ټينګ (تکيه) کړی وي (يعني مقعده يې د ځمکې سره ټينګه لګېدلې وي) وَلَوْ مُسْتَنِدًا إِلَى شَيْءٍ لَوْ أُزِيلَ سَقَطَ که څه هم ده وړيو داسي شي ته تکيه وهلې وي چي که هغه شی ليري کړی سي نو دئ به ولوېږي عَلَى الظَّاهِرِ فِيْهَا د ظاهر روایت (ظاهر مذهب) مطابق په دې دواړو صورتونو کي (اودس نه ماتېږي)

لغات: فيها: دهما ضمير مرجع مخکنۍ مسئله او دغه مسئله ده يعنې "تعايل نائم" او "نوم متمکن". (انوار الايضاح)

تفريغ: مثلاً که څوک دېوال يا بالنت يا مثلاً د موټر سيټ او يا داسي بل شي ته تکيه وکړي چي دواړه کونايي يې له ځمکې يا سيټ څخه پورته نه وي بلکي ورسره لګېدلي وي او په همدې حالت کي داسي يې خبره بيده سي چي که هغه شی ځني ليري کړی سي، دئ لوېږي. نو په داسي صورت کي د ظاهر مذهب مطابق دده اودس نه ماتېږي.

خو متأخرينو فقهاء احنافو په داسي صورت کي احتياطاً د اودس ماتېدلو فتوی ورکړې ده او که داسي دې خبرې خوب نه وي. نو بالاتفاق اودس نه ماتېږي. (فتح القدیر ج: ۱، ص: ۲۷، کتاب العائل: ۱۵۴)

د خوب په حالت کي بيدېدل

﴿ ۱۱۰ 》 وَتَوَمَّرُ مُصَلٍّ (۱۰) او (اودس نه ماتوي) خوب د لمونځ کونکي وَلَوْ رَاكَ عَاوُ سَاجِدًا عَلَى جِهَةِ السُّنَّةِ که څه هم هغه درکوع يا سجده يې په حالت کي وي د سنت طريقې مطابق (يعني پر سنت طريقه رکوع او سجده کونکی وي) وَاللَّهُ الْمَوْفِقُ او صرف الله تعالی توفيق ورکونکی دی.

تفريغ: که څوک د لماتځه په حالت کي بيده سي، نو په دې سره اودس نه ماتېږي. تر دې چي که د رکوع يا د سجده يې په حالت کي بيده سي، نو هم يې اودس نه ماتېږي. خو شرط دادي چي سجده به په سنت طريقه سره وي يعنې نس به يې له ورنو څخه جلا وي همدارنگه لاسونه (بازوګان) به يې له

بغلو څخه ليري وي، لهذا كه دست طريقي په خلاف سجده كوي او په هغه كي بیده سي، نو اودس يې ماتيرې.

ښځه د سجدې په حالت كي بيدېدل

مسئله: كه ښځه په سجده كي بیده سي چي دهنې په حق كي افضل او استر دادي چي نس يې د ورنو سره لگېدلی وي، نو په دې حالت كي په بيدېدلو سره اودس ماتيرې؛ ځكه په دې حالت كي هم اندامونه سستيرې، او كه نس له ورنو څخه جلا وي كوم چي د سړيو د سجدې هيئت دي، نو اودس نه ماتيرې.

د احنافو په نېز د لمانځه په حالتونو يعني په ولاړه، ناسته ركوع او سجده كي چي پر كوم حالت هم بیده سي، برابره ده په لمانځه كي بیده سي يا د لمانځه څخه بهر، اودس نه ماتيرې. (البحر الرائق ج ۱، ص: ۳۹، كتاب المعامل ص ۱۵۶، شامی ج ۱، ص: ۲۴۳، ط: بيروت)

كه مريض كس د ناستي په لمانځه كي بیده سي؟

مسئله: كه څوك د مرض او كمزوي له كبله په ناسته لمونځ كوي او په همدې حالت كي بیده سي، نو اودس يې ماتيرې. (شامی ج ۱، ص: ۲۴۳، ط: بيروت، كتاب المعامل ص: ۱۵۶)

فصل (فیما یوجب الاغتسال)

(۱) فصل دی (په بیان کي د هغو شيانو کوم چي غسل کول واجبوي)

تشریح: مخکي تر دې يې دا داسه مسئلې او احکام بیان کړل، اوس د غسل مسئلې بيانوي او دلته اول هغه شيان بيانوي چي د هغوی په سبب غسل واجبېږي.

مني په شهوت سره وتل

﴿ ۱۱۱ ﴾ يَقْتَرِضُ الْغُسْلُ بِوَاحِدٍ مِنْ سَبْعَةِ أَشْيَاءَ فرض کيږي غسل په (واقع کېلود) يوه شي سره له اوبو شيانو څخه خُرُوجُ الْمَنِيِّ إِلَى ظَاهِرِ الْجَسَدِ (۱) دمني ووراول تل د بدن ښکاره حصې ته إِذَا انْفَصَلَ عَنْ مَقَرِّهِ بِشَهْوَةٍ مِنْ غَيْرِ جَمَاعٍ کله چي بغير له جماع په شهوت سره له خپل قرار ځای (قرارگاه) څخه راجلا سوي وي.

لغات: ﴿غسل﴾ د غین په ضمه سره: پر ټوله بدن اوبه بهول (بېول)، او د غین په فتحه سره غسل: پرېولل، يعني خیره وغیره په اوبو سره ليري کول، ﴿جماع﴾ د مفاعله د باب مصدر دی: د ښځي سره کوروالی، ﴿المني﴾ هغه سپيني او سختي اوبه د گړنگو په څېر چي د انسان له بدن څخه راوځي او تر وتلو وروسته يې د انسان طبي خواش او شهوت ختميږي، ﴿مَقَرِّهِ﴾ د ظرف صيغه ده: د درېدلو ځای، د مني و و ځای په نر کي ملا ده او په ښځه کي سینه ده، ﴿شهوة﴾ دلذت د درک مهل، زورور نفساني خواش کوم چي هر قابل رغبت شي ته انسان مائل کوي، جمع: شَهَوَاتٌ.

تشریح: که مني له خپل ځايه په شهوت سره راجلا سي، نو وروسته د هغوی وتل که څه هم بلا شهوته وي، بيا هم غسل واجبېږي، مثلاً سړی دمني ووله راوتلو څخه مخکي خپل ذکر ونيسي او کله چي شهوت ختم سي، بيا يې ايله کړي او مني ووځي، نو هم غسل واجبېږي د راجع قول مطابق.

(د مختار ج: ۱، ص: ۴۶۵، ط: دار الکتاب)

من غير جماع: يعني مخکني حکم هغه وخت دی کله چي دمني وتل بغير له جماع څخه وي، مثلاً احتلام کېدل يا ښځي لوداسي نورو ته په کتلو سره مني وتل؛ ځکه دوطي او جماع په صورت کي د غسل د وجوب لپاره مني وتل شرط نه دي، (محطاوي علی مراقي الفلاح ص: ۵۲۰)

حشفه پټېدل

﴿۱۱۲﴾ وَتَوَارَى حَشْفَةً وَقَدَرَهَا مِنْ مَقْطُوعِهَا (۲) او (دسړي) حشفه پټېدل او (یا) د حشفه پر بکړل سوي کس د حشفې په اندازه (ذکر) پټېدل (داخلېدل) فِي أَحَدِ سَبِيلَيْ آدَمِي حَتَّى يَبُوءَ دَنُوءًا لَرَوِّ كَيْ (يعني په ټول يا ټبر کي) د ژوندې انسان (يعني چي د ژوندي انسان د متيازو يا غاښو په لاره کي دسړي حشفه ا د ذکر سره پټ سي. يا د مقطوع الحشفه کس يعني د چا چي حشفه پر بکړل سوي وي دهغه له پاته ذکر څخه د حشفې مقدار پکښي پټ سي. نو غل فرض کيږي).

لغات: ﴿تواری﴾ د تفاعل د باب مصدر دی: پټېدل، نهامېدل (نيلېدل). ﴿حشفة﴾ د ذکر يعني د نارينه اندام سره، جمع: حشفاً. ﴿آدمي﴾ انسان، د آدمي په قيد سره چارپای او جنات ووتل. - ﴿حَتَّى﴾ ژوندی. په دې قيد سره مړه ووتل.

تشریح: کله چي دسړي حشفه يعني د ذکر سر د ژوندي انسان (برابره ده ښځه وي او که نروي) په ټول يا ټبر کي پټ سي، نو غل واجبيږي، برابره ده مني ووځي او که نه ووځي. او د کوم چا حشفه چي نه وي مثلاً پر بکړل سوې وي، نو بيا د حشفه په اندازه حصه که پټه سي، نو غل واجبيږي. (همدارنگه که په لواطت کي د لوطي ملعون صرف حشفه پټه سي، نو پر فاعل او مفعول به دواړو غل واجبيږي. برابره ده انزال وسي او که نه وسي المعيط البرهاني ج: ۱، ص: ۲۲۷، کتاب المسائل ص: ۱۱۶۱)

د مړه يا چارپای سره وطي کول

﴿۱۱۳﴾ وَإِنْزَالُ السَّبْيِ يَوْطِي مَيْتَةً أَوْ بَهِيمَةً (۳) او د مني وواړزېدل په وطي کولو سره د مړې ښځي يا چارپای سره.

لغات: ﴿ميتة﴾ مړه ښځه، همدارنگه مردار سوي حيوان ته هم ويل کيږي. ﴿بهيمه﴾ چارپای، د څلورو پښو حيوان، جمع: بهائم.

تشریح: که څوک د مړه کس سره وطي وکړي، يا د يو چارپای سره وطي وکړي، نو په دې صورت کي د غل واجبهېدلو لپاره انزال شرط دی: بغير له انزاله صرف په وطي سره غل نه واجبيږي؛ ځکه دلته په شهوت کي قصود دی او په انزال سره شهوت تامه موجوديږي. (مرآة الفلاح ص: ۵۴)

تر خوب وروسته داوبو لیدل

﴿ ۱۱۳ ﴾ وَوُجُودُ مَاءٍ رَقِيقٍ بَعْدَ الشَّوْمِ (۴) او له خوب څخه (تر وېښدو) وروسته د نړيو (نړمۍ) اوبو موجودېدل إِذَا لَمْ يَكُنْ ذَكَرَهُ مُنْتَشِئًا قَبْلَ الشَّوْمِ كله چي له خوب څخه مخکي دهغه ذکر ولاړ (شک) نه وي.

لغات: ﴿رقیق﴾ باریک، نری، جمع: أَرْقَاءُ.

تشریح: که څوک له خوب څخه راوېښ سي او پر جامو لوندوالی وړني، که څه هم خوب ورته یاد نه وي یا په خوب کي انزال ورته یاد نه وي، نو هم پر هغه غسل واجبيږي.

فایده: په عبارت کي ددې قید "إِذَا لَمْ يَكُنْ ذَكَرَهُ" فایده داده چي که له بیدېدو څخه مخکي ذکر متشر وي او بیا له راوېښدو څخه وروسته لوندوالی وړني، نو ممکنه ده چي هغه مذهبي وي چي د هغه په وجه غسل نه واجبيږي. (مرافي الافلاح ص: ۵۴)

﴿ ۱۱۵ ﴾ وَوُجُودُ بَذَلٍ ظَلُّهُ مَنِيًّا (۵) او (پر جمله) داسي لوندوالی موجودېدل چي پر هغه دمني وو گومان وکړي بَعْدَ إِفَاتِهِ مِنْ سَكْرٍ وَإِغْمَاءٍ وروسته تر په سد کېدلو (..مېدلو) له نشې او بې هوښۍ څخه (يعني له نشې او بې هوښۍ څخه تر وتلو او پرسد کېدلو وروسته داسي لوندوالی موجودېدل هم غسل فرض کوي چي غالب گومان پکښي دا وي چي دابه مني وي).

لغات: ﴿إفاته﴾ د افعال د باب مصدر دی: روغېدل، په هوښ کي راتلل (یا په بله وينا پرسد کېدل)، نشه ختمېدل. ﴿بذل﴾ د نصر له باب څخه اسم مصدر دی: لوندوالی، منیاً: ددې قید فایده داده چي که گومان يې د مذهبي وي، نو غسل نه واجبيږي.

تشریح: صورت د مثلي دادي چي که څوک له بې هوښۍ یا د نشې له ختمېدلو څخه وروسته پر خپلو جامو داسي لوندوالی وړني کوم چي يې هغه مني گڼي، نو پر هغه غسل واجبيږي. (مرافي الافلاح ص: ۵۴)

د حیض او نفاس پر ختمېدلو غسل واجبيږدل

﴿ ۱۱۶ ﴾ وَيَخِيفُ وَيُنْفَاسُ (۶) او (غسل فرض کېږي) په (ختمېدلو د) حیض (۷) او نفاس سره (يعني د حیض او نفاس تر ختمېدلو وروسته هم غسل فرض کېږي) وَلَوْ حَصَلَتِ الْأَشْيَاءُ الْمَذْكُورَةُ قَبْلَ

الإِسْلَام که څه هم دا ذکر سوي شيان تر اسلام مخکي حاصل سوي (واقع سوي) وي **فِي** **الصَّحِّح** د صحيح ترين قول مطابق (يعني زيات صحيح روايت دای چي که څه هم دغه مذکوره څو شيان تر اسلام راولوړلو مخکي واقع سوي وي. نو بيا هم تر اسلام راولوړ وروسته اغسل واجبيږي).

تشریح: مسئله دا ده چي کله بنځه له حيض يا نفس څخه پاکه سي، نو پر هغې غسل فرض دی. تر دې وروسته فرمايي چي که څه هم مذکوره شيان (يعني کوم شيان چي پورته د غسل موجبات بيان سول مثلا حشفه پتېدل، جنابت، حيض او نفاس... که څه هم دا) تر اسلام راولوړلو مخکي سوي وي، نو هم د صحيح قول مطابق تر اسلام راولوړ وروسته غسل واجبيږي، لنډه دا چي که يو کافر مسلمان سي او هغه د جنابت په حالت کي وي، نو پر هغه غسل کول واجبيږي؛ ځکه دلمونځ کولو په وخت کي پاکي ضروري ده او د کفر په حالت کي تر جنب کېدلو وروسته غسل نه کول ځواکي د جنابت په حالت کي باقي پاتېدل دي. لهذا کله چي د جنابت حالت باقي پاته دی، نو اوس غسل کول واجب دي، همدا مفتی به قول دی او غير مفتی به قول دای چي غسل نه واجبيږي؛ ځکه غسل کول يو شرعي حکم دی او کافر د کفر په حالت کي په احکامو مکلف نه دی. (تبیین الحقائق ج: ۱، ص: ۱۸، البحر الرائق ج: ۱، ص: ۶۸)

مړي ته د غسل ورکولو حکم

﴿ ۱۱۷ ﴾ وَيَقْتَرِضُ تَغْسِيلُ الْبَيْتِ كِفَايَةً او فرض دي مړي ته غسل ورکول د فرض کفايه په توگه (يعني مړي ته غسل ورکول فرض کفايي دي).

تشریح: مسلمان مړي ته غسل ورکول فرض کفايي دي يعني که څو خلک دا کار وکړي، نو د نورو خلکو له غاړې څخه دا فرض ساقطیږي، او که يو هم غسل نه ورکړي، نو ټوله گناهگاره کيږي، اوله غسل ورکولو څخه مخکي پر مړي د جنازې لمونځ کول جائز نه دي. ښکاره دي وي چي باغي او کافر ته به غسل نه ورکول کيږي، همدارنگه شهيد ته به غسل نه ورکول کيږي.

فَصْلٌ (فِيمَا لَا يَجِبُ الْاِغْتِسَالُ مِنْهُ)

(دا) فصل دی (په بیان کي دهغو شيانو چي له هغوی څخه غسل نه واجبېږي)

د مذی او ودی حکم او تعریف

﴿عَشْرَةَ أَشْيَاءَ لَا يُغْتَسَلُ مِنْهَا لَسْ (۱۰)﴾ شيان دي چي غسل نه ورڅخه كيږي (يعني چي د هغوی په وجه غسل نه واجبېږي) مَذًى وَوَدًى وَاحْتِلَامٌ بِبَلَاءٍ بَلَلٍ (۱) مذی (۲) ودی (۳) او احتلام بېله لوندوالی.

تشریح : په دې عبارت کي درې مسئلې بيان سوي دي: ① د مذی په وتلو سره غسل نه واجبېږي. **د مذی تعریف :** لفظ د مذی په عربي کي دميم په زور او دډال په سکون سره فصيح دی او په پښتو کي دميم په زور يا پېښ او دډال په زهر سره ويل کيږي. مذی هغه نرۍ اوبه دي کوم چي دښځي سره د لومړي کولو په وخت کي د متيازو له نالۍ څخه وځي. دهغه وتل څوک خاص نه احساسوي. مذی له مني وتلو څخه مخکي وځي. د دې لپاره چي د مني وو په وتلو کي څه خنډ رانه سي، د مذی په وتلو سره د طبيعت جوش نور زیات سي.

② د ودی په وتلو سره هم غسل نه واجبېږي.

د ودی تعریف : دا اوبه عموماً د طبعي مرض او عارض پر بناء له متيازو څخه مخکي يا وروسته وځي. دا شکل او صورت په اعتبار سره د مني وو په څېر وي، د دې وتل هم نه احساسېږي. ③ که څوک احتلام سي مثلاً په خوب کي وورني چي دښځي سره جماع کوي او انزال هم سي، خو تر وښلولو وروسته پر جامو د مني وو اثرات نه وورني، نو پر هغه غسل واجب نه دي؛ ځکه که انزال سوی وي، نو لوندوالی او اثرات يې چيري دي؟ (مراعي الفلاح علی الطحاوی ص: ۵۵)

يوه مسئله او د هغې شپږ صورتونه

مسئله : کله چي سړی له خوب څخه راوبښ سي او پر خپل ځای لوندوالی وورني، نو د دې مسئلې شپږ صورتونه دي.

① اول صورت دادی چي احتلام يې په يادوي او دا يې يقين وي چي دامني دي.

(۴) احتلام يې په يادنه وي او دا يې يقين وي چې دامزي دي.

(۵) احتلام يې په يادوي او په دې کې شکمن وي چې دامني دي او که مذي دي.

په دې پورتنۍ درېو سره صورتونو کې زموږ د علماء په اتفاق سره پر هغه غسل واجبيږي: ځکه په اول صورت کې خو د غسل وجوب ښکاره دی. او په دويم او درېيم صورت کې ځکه غسل واجبيږي چې دا احتمال سته چې مني به دهوا يا د بدن د گرمۍ په سبب نري سوي وي، او داسې به معلوميږي لکه مذي. ياد مذي کېدو او مني کېدو فرق به يې نه معلوميږي.

(۶) خللومر صورت دای چې احتلام يې په يادنه وي او دا يې يقين وي چې دامني دي.

(۷) احتلام يې په يادنه وي او شکمن وي چې دامني دي که مذي.

په دې دوو صورتونو کې هم په اتفاق سره احتياطاً پر هغه غسل واجبيږي.

(۸) شپږم صورت دای چې احتلام يې په يادنه وي خو دا يې يقين وي چې دامزي دي. نو په دې صورت کې

دامام ابو يوسف رحمه الله په نيز غسل واجب نه دی، لکن د طرفينو رحمه الله په نيز په دې صورت کې هم غسل واجب دی.

له ولادت څخه وروسته وينه نه ليدل

﴿۱۱۹﴾ وَلَا ذَا مِنْ غَيْرِ رُؤْيَا دِمْرَ بَعْدَهَا فِي الصَّحِيحِ (۴) او زېږونه (بچۍ زېږول) بغير

له وينې ليدلو څخه تر زېږوني وروسته، د صحيح قول مطابق (يعني چې دبچي تر پيدايښت وروسته وينه نه وليدل سي. نو هم د صحيح قول مطابق پر ښځې غسل نه واجبيږي).

تشرېح: که د ښځې بچۍ پيداسي او وينه ښکاره نه سي، نو د صحيح قول مطابق پر هغې غسل نه واجبيږي. دا د صاحبينو رحمه الله مذهب دی، خو دامام صاحب رحمه الله په نيز احتياطاً پر داسې ښځې غسل واجبيږي. لکه په ﴿۹۴﴾ نمبر مسئله کې چې هم دا خبره ذکر سوه: ځکه د پيدايښت په وخت کې عموماً څه ناڅه وينه ښکاره کيږي. (شفاء الارواح)

د مانع لذت شي حکم

﴿۱۲۰﴾ وَإِلَّا بِخَرْقَةٍ مَانِعَةٍ مِنْ وُجُودِ اللَّذَّةِ (۵) او ذکر داخلول (ننه کول) د داسې

ټوکر (موږ) سره کوم چې دلذت له موجودېدلو (احسول) څخه مانع (منع کونکی) وي.

لفات: ﴿إِلَّا﴾ دافعال باب مصدری: داخلول. ته بلس. ﴿خَرْقَةٍ﴾ د ټوکر یوه ټوټه (موږ). رښکی.

تشرېح: يعنې که څوک پر خپل ذکر ټوکر وغيره وپېچي او جماع وکړي. نو که ټوکر دومره پنډوي چې د فرج گرمي او لذت (خوند) ده ته محسوس نه سي، نو تر څو چې انزال نه سي. غسل نه پرې واجبيږي. او که ټوکر دومره نری وي چې د فرج حرارت او لذت ورته محسوس سي. نو که څه هم انزال نه سي. غسل پرې واجبيږي. او احتياطاً په دې کې دی چې په ډولرو صورتونو کې غسل واجب

سي. (شفاء الارواح)

د حقنه حکم

﴿۱۲۱﴾ وَحَقَّنَهُ (۶) او حقنه (اماله) کول (په دې سره هم غل نه واچيږي).

لغات: ﴿حقنه﴾ اماله، دستور، وضاحت به يې په تشرېح کې وسي.

تشرېح: حقنه ويل کيږي د پېچکارۍ وغيره په ذريعه دشا (مقدي) الخوانس ته دوا رسول يا فضلات خارجول (کوم ته چې اماله وغيره وايي او عموماً قبضيت په صورت کې دا طريقه اختيارول کيږي)، په دې سره هم غل نه واچيږي. (انصاح الاصلاح)

په سيلين کې گوته وغيره داخلول

﴿۱۲۲﴾ وَإِذْ خَالَ إِصْبِغَ وَنَحْوَهُ فِي أَحَدِ السَّيْلَيْنِ (۷) او گوته او (يا) د گوتي په څېر (بز) شۍ داخلول په يوه لاره کې ددو لارو (يعني په ټېل يا ټېر کې).

تشرېح: يعني گوته يا د گوتي په څېر بل شۍ مثلاً مصنوعي ذکر وغيره که په ټېل يا ټېر کې داخل کړل سي نو تر څو چې انزال نه سي، غل نه پرې واچيږي.

د چارپاي يا مړې بنځي سره وطې کول

﴿۱۲۳﴾ وَوَطَّؤُ بِهَيْمَةٍ أَوْ مَيْتَةٍ مِنْ غَيْرِ انْزَالٍ (۸) او د يو چارپاي (۹) يا مړې بنځي سره بېله انزاله وطې کول.

تشرېح: که څوک د چارپاي يا د مړې بنځي سره وطې وکړي او انزال نه سي، نو هم غل نه واچيږي.

د ډاډه بنځي سره د کور والي حکم

﴿۱۲۴﴾ بِإِصَابَةٍ بِكَيْ لَمْ تَزَلْ بَكَارُتُهَا مِنْ غَيْرِ انْزَالٍ (۱۰) او د ډاډه انجلۍ سره بېله انزاله داسې جماع کول چې دهغې (پرده) بکارت زائل نه سي (څکه کله چې د بکارت پرده زائله نه سي، نو دې مطلب داسې دسري ذکر دته فرج ته داخل نه سولو حشفه يې پکې غائب نه سوه، نو څکه تر څو چې انزال سوي نه وي، غل نه واچيږي).

لغات: ﴿إصابة﴾ د افعال باب مصدر د، دې څو معنوي دي: رسېدل، لگېدل، سيده کول، نه خطا کېدل او داسې نور.

تشرېح: که څوک د ډاډه بنځي وشرمگه ته ذکر داسې داخل کړي چې دهغې د بکارت پرده څيري نه سي، نو هم غل نه پرې واچيږي تر څو چې انزال نه سي. (مراقی الاصلاح ص: ۵۵)

فَصْلٌ (فِي بَيَانِ الْغُسْلِ)

(دا) فصل (په بيان کي د غسل) دی

تشریح: په دې فصل کي د غسل فرائض بیانوي او د ټولو فرائضو خلاصه داده چي د بدن کومې حصې ته بلا تکلیفه اوبه رسول ممکن وي، هلته به اوبه رسوي، بیا هم دلته د تعلیم په غرض سره یې یوولس (۱۱) فرائض بیان کړي دي.

دلته له غل څخه مراد فرض غل دی، یعني د جنابت، حیض او نفاس غل؛ ځکه چي په سنت (منون) غل کي خوله او پزه پرېولل فرض نه دي بلکي سنت دي؛ ځکه سنت غل له دې دواړو څخه بغير هم اداء کيږي. (شفاء الارواح)

د غسل فرائض

﴿١٢٥﴾ يَفْتَرِضُ فِي الْاِغْتِسَالِ اَحَدَ عَشَرَ شَيْئًا په غل کي یوولس (۱۱) شيان فرض دي
غَسْلُ الْقَمَرِ وَالْاَنْفِ وَالْبَدَنِ مَرَّةً (۱) پرېولل دخولي (۲) او (پرېولل) د پزې (۳) او (پرېولل) د
(ټوله) بدن يو وار.

لغات: ﴿فم﴾ خوله، جمع: اَفْوَاه.

تشریح: د خولې پرېوللو حد دا دی چي دننه ټوله خولې ته اوبه ورسول سي او د پزې پرېوللو حد دا دی چي د پزې بېخ (يا په بله وينا خيشوم) ته اوبه ورسول سي او ټوله بدن يو وار پرېولل فرض دي. دلته يو اشکال وارديږي چي د ټوله بدن په پرېوللو کي خو د پزې او خولې پرېولل هم راځي؛ ځکه دا دواړه هم په بدن کي داخل دي، نو بيا جلاد دوی ذکر کولو ته څه ضرورت دی؟ د دې جواب دا دی چي که څه هم دا دواړه په بدن کي داخل دي، خو څرنگه چي په دې دواړو کي اختلاف دی. د امام مالک او امام شافعي رَجَحْنَا الله په نېز خوله او پزه پرېولل په فرض غل کي هم سنت دي، نو ځکه د دوی په جلا بيانولو سره يې دابنکاره کړه چي دا دواړه هم د احنافو په نېز فرض دي.

د ناسته کس حکم

﴿١٣٦﴾ وَ دَاخِلٌ قُلُوبُهُ لَا غُسْلَ لِي لَشَيْخًا (۴) او (پرېولل) د ذکر د سر پوستکي د داخلې
 حصې (کله) چي د هغه په ليري کولو (خلاصولو) کي تکليف نه وي.

لغات: ﴿قُلْفَةٌ﴾ او قُلْفَةٌ: هغه پوستکۍ چې دانسته کس پر ذکر وي چې په هغه کې حشفه یعنې د ذکر سر پټ وي، او دا پوستکۍ د ست کېدلو پر مهال پر ټول کيږي. جمع: قُلْفٌ. لکه د غُرْفَةٍ جمع چې غُرْفَةٌ ده. ﴿عُسْرٌ﴾ د سمع له بابه اسم مصدر دی: سختي، تکلیف او ستونزه.

تشریح: کوم څوک چې تراوسه ست کړی سوی نه وي او هغه د جنابت غسل کوي، نو که د حشفه د پاسه پوستکۍ (قلفه) له څه مشقت او ستونزي څخه بغير ليري کول او حشفه بنکاره کول ممکن وي. نو هغه ته اوبه رسول واجب دي، او که داسې کول ممکن نه وي مثلاً د دغه پوستکي (قلفه) سوري تنگ وي، نو د تکلیف په خاطر اوبه ور رسول واجب نه دي؛ لکه په غوږو کې جوړ کړل سوي سوريان چې ډک او بند سي، نو د تکلیف په وجه هغوی ته اوبه رسول واجب نه دي. (شفه الارواح)

د نوسوري پر ټول

﴿۱۲۴﴾ وَ سُرَّةٌ (۵) او (پر ټول) د ثَو (ناف).

تشریح: په غسل کې د ثَو سوري ته اوبه رسول فرض دي، همدارنګه د بدن هر هغه سوري ته کوم چې ډک سوی او بند سوی نه وي لکه په راروان عبارت کې چې به ذکر سي، مثلاً په غوږ یا پزه کې جوړ کړل سوي سوريان چې په هغه کې غوږ والي (لټي) یا نته وغیره اچول کيږي، هغوی ته اوبه رسول فرض دي، خو کله چې هغوی ډک سي او غوږه پکښې راسي، نو بیا اوبه ور رسول فرض نه دي.

﴿۱۲۸﴾ وَ ثَقِبٌ غَيْرٌ مُنْظَمٍ (۶) او (پر ټول) د داسې سوري کوم چې سره یوځای سوی (ډک سوی) نه وي (یعنې د غوږ یا داسې بل ځای سوري کوم چې په غوږه ډک سوی نه وي).

لغات: ﴿ثَقِبٌ﴾ سوري، جمع: أَثْقَابٌ وَ ثُقُوبٌ وَ أَثْقَابٌ، ﴿مُنْظَمٌ﴾ د انفعال له بابه مفعول دی: سره یو ځای سوی، سره مېنځی.

تشریح: په تېر عبارت کې یې وضاحت وسو.

په غسل کې د نر او د بڼې د کوڅیو حکم

﴿۱۲۹﴾ وَ إِذَا خِلِ الْمَغْفُورُ مِنْ شَعْرِ الرَّجُلِ مُطْلَقًا (۷) او (پر ټول) د سري د خپل وودل سوو وړېښتانو (کوڅیو) داخلي حصه مطلقاً (په هر حال کې، یعنې برابره ده د سري وړېښتانو بېخو ته لویه ورسېږي، که نه، هغه به مطلقاً په هر حال کې خپل وودل سوي وړېښتان خلاصوي او د نښې حصه به پر ټولي) لَا الْمَغْفُورُ مِنْ شَعْرِ الْمَرْأَةِ إِنْ سَرَى الْمَاءُ فَنِي أُصُولِهِ (پر ټول) د بڼې د وودل سوي

ورېښتانو که چیري اوبه (دهنې) دورېښتانو بېخو ته ورسيږي.

لغات: «المضفور» د ضرب له بابه اسم مصدر دی: وودل سوي او چوتې کړل سوي ورېښتان، کوڅی، «سری» د ضرب د باب ماضي ده: تلل، سړایت کول (ننوتل)، «أصول» جمع د أصل ده چې د هغه یوه معنی ده: بېخ.

تشریح: په دې عبارت کې دوې مسئلې ذکر سوي دي: ① که یو سړي اوږده ورېښتان پرې ایښي وي او له هغوی څخه یې چوتې یا کوڅی جوړي کړي وي، نو د جنابت په غسل کې هغه وودل سوي ورېښتان خلاصول فرض دي، محض دورېښتانو بېخونه لنډول کافي نه دي، ② خو پر ښځې د جنابت، حیض او نفاس په غسل کې د چوتیو او کوڅیو خلاصول ضروري نه دي، صرف دورېښتانو لنډول هم کافي دي، خو دورېښتانو بېخو ته اوبه رسول فرض دي، یو بېخ به هم وچ نه پرېږدي او که بغیر له خلاصولو د ټولو ورېښتانو بېخو ته اوبه نه سي رسېدلای، نو هغوی دي خلاص کړي او ټوله دي پرېولي، او که د سر ورېښتان وودل سوي نه وي، برابره ده خلاص وي یا د سر شاته یې ړل وي، نو ټوله ورېښتان لنډول او ټوله بېخو ته اوبه رسول فرض دي، که یو ورېښتی هم وچ پاته سي یا د یوه ورېښتي بېخ ته اوبه نه ورسيږي، نو غسل نه کیږي. (الفتاوی التاتاریخیه ج: ۱، ص: ۲۵۷، مسئله: ۳۷۱، در مختار مع الثمینی ج: ۱، ص: ۱۴۲)

د ډیري، بوښتو وغیره څرمن ته اوبه رسول

﴿۱۳۰﴾ وَبَشْرَةَ الْبَحِيَّةِ (۸) او (پرېولل) د ډیري د (لاندې) پوستکي وَبَشْرَةَ الشَّارِبِ وَالْحَاجِبِ (۹، ۱۰) او د ډیرتو او د ورځو د (لاندې) پوستکي وَالْفَرْجِ الْخَارِجِ او (پرېولل) د ښانډیني فرج.

لغات: «بشرة» دلفظ دباء او شین په "فتح" سره دی: د بدلېدو پوستکي ښکاره حصه، ظاهري پوستکي، «لحمية» ږیره، جمع: لُحْس، «شارب» برېت، جمع: شَوَارِب، «حاجب» وروڅه، د سترگو د پسه ورېښتان.

تشریح: د خپلې ډیري دورېښتانو بېخ او مینځ ته اوبه رسول فرض دي، هملارنگه د ډیرتو او وروڅو دورېښتانو بېخ او مینځ ته اوبه رسول فرض دي او پر ښځې د جنابت، حیض او نفاس په غسل کې ښانډیني فرج پرېولل فرض دي؛ ځکه ښانډیني فرج داسې دی لکه ښانډیني خوله چې په منځ کې د هغه پرېولل فرض دي او داخلي فرج داسې دی لکه حلق چې د هغه پرېولل فرض نه دي. (انوار الايضاح، شنه، ۱۳۰۹ هـ)

فَصْلُ فِي سُنَنِ الْغُسْلِ

(ب) فصل په (بیان د) سنتونو د غسل کي دي

د غسل سنت طریقه

﴿۱۲۱﴾ یَسْنُ فِي الْإِغْتِسَالِ إِثْنَا عَشَرَ شَيْئًا په غسل کي دوولس (۱۲) شيان سنت دي

الْأَوَّلُ بِالتَّسْمِيَةِ (۱) په بسم الله سره شروع کول وَالثَّانِيَةُ (۲) اونيت کول وَغَسْلُ

الْيَدَيْنِ إِلَى الرُّسْغَيْنِ (۳) او دواړه لاسونه تر مرونلو پوري پرېولل وَغَسْلُ نَجَاسَةٍ لَوْ كَانَتْ

(۴) او نجاست پرېولل که چيري (پر بدن) وَوَبِأَنْفِرَ إِدْهَا يَوازِي (جلا) نجاست (د بقرعاها تملط د

غسل نجاست سره دی، د ټوله جملې معنی داده چي: نجاست جلا پرېولل که چيري پر بدن لگېدلی وو، يعنې له

لومس او غسل څخه مخکي اول نجاست پرېولل، د دې لپاره چي بيا د لوبو لگېدلو په وجه نور منتشر نه سي) وَ

غَسْلُ قَرْجَمٍ (۵) او دخپل شرمخا پرېولل ثُمَّ يَتَوَضَّأُ كَوُضُوءٍ لِلصَّلَاةِ قِي شَلْتِ الْغُسْلِ

وَيَسْحُ الرُّأْسَ (۶) بيا دي اودس وکړي د لمانځه داوداسه په شېر، نو درې، درې واره دي پرېولل

وکړي او پر سر دي مسح وکړي (يعنې داوداسه هر اندام دي درې، درې واره پرېولي او پر سر دي مسح هم

وکړي. لکه څرنگه چي د لمانځه په اوداسه کي کيږي) وَلَكِنَّهُ يُؤَخَّرُ غَسْلُ الرِّجْلَيْنِ إِنْ كَانَ يَقِفُ

فِي مَحَلٍّ يَجْتَنِبُ فِيهِ الْمَاءَ لېکن دئ به د پښو پرېولل ځنډوي که چيري په داسي ځای کي

ولاړ وي چي په هغه کي اوبه جمع کيږي ثُمَّ يُفَيْضُ الْمَاءَ عَلَى بَدَنِهِ ثَلَاثًا (۷) بيا دي درې

واړه پر خپل بدن اوبه ويهي (توی کړي) وَلَوْ انْقَمَسَ فِي الْمَاءِ الْجَارِي أَوْ مَا فِي حُكْمِهِ او که

دئ خوته سي په جاري (بېدونکو) اوبو کي يا په داسي اوبو کي کوم چي د جاري اوبو په حکم کي

وي وَ مَكَثَ او (خه کړی پکښي) پاته سي (يعنې په هغه اوبو کي دلته کړي لپاره درنگ وکړي) فَقَدْ

أَكْمَلَ السَّنَةَ نوهغه سنت پوره کړی (یا په بله وينا: په داسي کولو سره سنت پوره کيږي: څکه په غسل کي درې واړه پر بدن اوبه بهول سنت دي. نو په تالاب کي چي غوټه ووهي او دڅه گري لپاره په اوبو کي دننه ودرېږي. نو په دې درېو سنت اداء کيږي) وَيَبْتَذِرُ فَيَصَّبُ الْمَاءَ بِرَأْسِهِ (۸) او داوبو په بهولو کي دي له سر څخه شروع وکړي (اول دي پر سر اوبه توی کړي) وَيَغْسِلُ بَعْدَهَا مَنِكَهْ الْاَيْمَنَ ثُمَّ الْاَيْسَرَ (۹) او تر هغه وروسته دي راسته اوږده پرېږولي (۱۰) بيا دي چپه اوږده (پرېږولي) وَيَذُلُّكَ جَسَدَهُ (۱۱) او خپل بدن دي مېږي وَيُوَالِي غَسْلَهُ (۱۱) او خپل پرېږول دي پرلپسې کوي (یا په بله وينا غسل دي پرلپسې کوي اعني بدن ټوله اعضاء اولنگونه دي پرلپسې پرېږولي. داسي نه چي دغسل په مينځ کي دومره ځنډ وکړي چي تناسونه يې وچ او بيا غسل شروع کړي. پرلپسې پرېږول سنت دي).

لغات: ﴿رُسْفِين﴾ تشبه د رُسْفَع ده: مړوند، ﴿فَرْج﴾ شرمگاه (پر قُبل او دُبر دواړو يې اطلاق کيږي. خو اکثره د قُبل يعني دمخ د شرمگاه لپاره استعماليږي). قال صاحب البصاح: وَالْفَرْجُ مِنَ الْإِنْسَانِ يُطْلَقُ عَلَى الْقُبْلِ وَالذُّبْرِ لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مُنْفَرَجٌ أَيْ مُنْفَتِحٌ وَأَكْثَرُ اسْتِعْمَالِهِ فِي الْفَرْجِ فِي الْقُبْلِ، ﴿يَغِيضُ﴾ دافعال دباب مضارع ده، افاض الماء افاضه: اوبه بهول (توپيل)، اوبه اچول، ﴿الغمس﴾ دانفعال دباب ماضي ده: غوټه کېدل، ډوبېدل، ﴿مكث﴾ دنصر دباب ماضي ده: درېدل، ځنډ کول (وخت تېرول)، درنگ کول، ﴿هتکب﴾ اوږده (وږه)، جمع: مناکب، ﴿يُوَالِي﴾ پرله پسې کول، د کارونو په مينځ کي پرلپسې والي چي تريوه وروسته سمدستي بل کول چي په مينځ کي يې څه ځنډ رانه سي.

تقويح: په دې عبارت کي دغسل سنت طريقه بيان سوې ده، تفصيل يې دادي چي اول دي په زړه کي دغسل نيت وکړي (يعني په زړه کي دي دا اراده وکړي چي داغسل دجنابت ليري کولو لپاره کوم) او بسم الله دي ووايي، دواړه لاسونه دي تر مړوندو پوري پرېږولي، بيا دي شرمگاه پرېږولي. برابر ده پر شرمگاه نجاست وي او که نه وي، همدارنگه پر وړنو وغيره چي کوم ځای نجاست لگېدلی وي. هغه دي پرېږولي، بيا دي اودس وکړي يعني خوله او پزه دي پرېږولي، بيا دي مخ او لاسونه پرېږولي او مسح دي وکړي او پښې دي پرېږولي، بيا دي پر ټوله بدن اوبه وبهوي په دې توگه چي په ټوله بدن کي ديوه ورېښته په انداز هم وچ ځای پاته نه سي، نو غسل پوره سو.

پر بدن داوبو اچولو طریقه مصنف رَجَنَه الله دا بیان کړې ده چي اول دي پر سر اوبه واچوي، بیا دي یې په راسته اوږده او بیا په چپه اوږه باندي واچوي. دریم قول دا هم نقل سوی دی چي اول دي په راسته اوږه باندي درې واړه اوبه واچوي، تر دې وروسته دي یې په چپه اوږده باندي درې واړه واچوي، بیا دي په سر باندي درې واړه اوبه واچوي. درېیم قول دا دی چي اول دي په راسته اوږه باندي، بیا په سر باندي، بیا درې واړه په چپه اوږده باندي اوبه واچوي. او ټوله اندامونه دي ښه مېړي او مسلسل پرلپسې دي پرېولي. (حلی کبیر ج: ۱، ص: ۵۰)

قوله ولو انغمس الخ: که یو جنب کس په جاري اوبو کي یا په ولاړو ډبرو اوبو (ماء کثیر) کي غوټه ووهي او ټوله بدن یې لوند سي، یا په باران کي یې ټوله بدن لوند سي، نو غسل وسو. په دې شرط چي خوله هم پرېولي او پزه هم پرېولي. (حلی کبیر ج: ۱، ص: ۵۲، تحفة الاعمى ج: ۱، ص: ۲۷۳)

فصل (فی آدابِ الاغتسالِ و مکروهاتِهِ)

(دا) فصل (د غسل د آدابو او مکروهاتو په بیان کي) دی

د غسل ادبونه او مکروهات

﴿۱۳۲﴾ وَ آدَابُ الْاِغْتِسَالِ هِيَ آدَابُ الْوُضُوءِ او د غسل کولو آداب هاغه دي کوم چي د اوداسه آداب دي إِلَّا أَنَّهُ لَا يَسْتَقْبِلُ الْقُبْلَةَ خو دا چي غسل کونکي دي د قبلې و طرف ته مخ نه کوي لأنَّهُ يَكُونُ غَالِبًا مَعَ كَشْفِ الْعَوْرَةِ ځکه چي غسل زیاتره په لڅ عورت سره کيږي (يعني غلبد غسل کونکي عورت لڅ وي) وَ كَرِهَةٌ فِيهِ مَا كُرِهَ فِي الْوُضُوءِ او مکروهه دي په غسل کي هاغه شيان کوم چي مکروهه دي په اوداسه کي.

لفات: ﴿العورة﴾ د بدن هره هغه حصه کوم چي یې انسان د شرم یا کراهت پر بناء پټوي. والعورة من الرجل: ما تحت السُّكَّةِ منه إلى الكُبة.

تشریح: صاحب د کتاب رَجَنَه الله فرمايي چي کوم شيان په اوداسه کي مستحب دي. هاغه په غسل کي هم مستحب دي چي د هغوی بیان مخکي تېر سو. خو که څوک په لڅه غسل کوي. نو د قبلې

و طرف ته دي مخ نه کوي (يا په بله وينا دا چي نور آداب د غسل هاغه دي کوم چي داوداسه آداب دي. خو په اوداسه کي قبلې ته مخ گرځول ادب دي لېکن په غسل کي دسري عورت لڅ وي. نو په دې وجه دا د غسل ادب نه دي. چي په دغه حال کي سړی قبلې ته مخ کړي).

خو که هغه په لنگ وغيره کي غسل کوي يعني عورت يې پټ وي، نو بيا په استقبال القبلة کي څه حرج نسته.

بيا صاحب د کتاب رَجَعُ الله فرمايي چي کوم شيان په اوداسه کي مکروه دي، هاغه په غسل کي هم مکروه دي.

مسئله (۱): په غلخانه (لباخي) کي د متيازو کولو دوه صورتونه دي: ① يو دا چي غلخانه د متيازو ځای وگرځول سي، يعني د کور هر فرد په غلخانه کي متيازي (بولي) کوي. ددې بالکل اجازه نسته، ② دويم دا چي له غسل کولو څخه مخکي متيازي ووځي، ابن المبارک رَجَعُ الله فرمايي چي که غلخانه کچه وي يعني اوبه پکښي جذب کيږي، يا متيازي په نالۍ کي جمع کيږي، نو هلته متيازي کول مکروه تحريمي دي، په حديثو کي دا د هري او وسوسې د پيدا کولو سبب ښوول سوي دي. (تحفة الالهي ج: ۱، ص: ۲۲۵، در مختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۳۱۸)

مسئله (۲): د غسل په شروع کي اودس کول سنت دي، لېکن که څوک اودس نه وکړي او صرف غسل وکړي، نو بيا وروسته اودس کولو ته ضرورت نه پاتېږي؛ ځکه چي ټولو اتلامونو ته داوبو رسېدلو په وجه د طهارت کبري تر څنگ طهارت صغري هم حاصلېږي، خو په داسي صورت کي دي د غسل په وخت کي داوداسه نيت هم کول کيږي چي داوداسه ثواب هم ورته حاصل سي. (شاهي

ج: ۱، ص: ۱۴۶، کتاب المسائل ص: ۱۶۶)

فصل

(با) فصل (د سنت غزلونو په بیان کې) دی

سنت غزلونه

﴿۱۳۱﴾ يَسُنُّ الْاِغْتِسَالُ لِكَرْبَعَةِ اَشْيَاءَ سُنَّتِ دِي غَسْل كُول د څلورو شيانو لپاره صَلَوَةُ الْجُبَّةِ وَ صَلَوَةُ الْعِيْدَيْنِ (۱) د جمعې د لمانځه لپاره (۲) او د دواړو اخترونو (کوچني اختر او لوی اختر) د لمانځه لپاره وَلِلْاِحْرَامِ وَلِلْحَاجَةِ فَيُ عَرَفَةَ بَعْدَ الزَّوَالِ (۳) او د احرام لپاره (۴) او د حاجي لپاره په عرفات کې تر زوال وروسته.

نکات: ﴿احرام﴾ د حاجي جمله کوم چې پر دوو کېړو مشتمله وي چې يوه پر ځان اچول کيږي او په بلې لنگ وهل کيږي (کوم ته چې احرام ترل وايي)، اَخْرَجَ يَخْرُجُ اِخْرَاجًا: د افعال باب مصدر دی: احرام ترل. **تشرېح:** څلور قسمه غزلونه سنت (سون) دي: ① د جمعې دورځي غسل، ② د دواړو اخترونو غسل، ③ د احرام غسل، ④ د عرفات دورځي غسل، تفصيل يې دا دی چې د جمعې د لمانځه او د اخترونو د لمانځه لپاره غسل کول سنت دي او دغه سنت د صحيح قول مطابق هغه وخت اداء کيږي کله چې تر لمانځه مخکې غسل وکړي، او بل د حج او عمري لپاره د احرام تر لږو په وخت کې غسل کول سنت دي، همدارنگه د عرفات په ميدان کې تر زوال وروسته د حاجي لپاره غسل کول سنت دي. (مراقي الفلاح ص: ۵۷)

مستحبه: که چيرې جمعه او اختر په يوه ورځ واقع سي او په همدې ورځ د جنابت غسل ته هم ضرورت پېښ سي، نو صرف په يوه غسل سره د جمعې او اختر دواړو سنت لاء کيږي، لېکن د ثواب د حصول لپاره د ټولو نيت کول ضروري دي. (د مختار ج ۱، ص ۱۵۷، ط: بيروت)

مستحب غزلونه

﴿۱۳۲﴾ وَيَنْدُبُ الْاِغْتِسَالُ لِمِئَةِ سِتَّةَ عَشَرَ شَيْئًا او مستحب دي غسل کول په شپاړسو (۱۶) شيتو کې لِمَنْ اَسْلَمَ طَاهِرًا (۱) د هغه کس لپاره کوم چې د پاکوالي په حالت کې اسلام

راوړي وَلَيْسَ بَدَعًا بِالْيَسَنِ (۲) او دهغه کس لپاره کوم چي د عمر په اعتبار سره بالغ سي (يعني
 سن امرا يې پنځلس کاله سي ادمتي به قول مطابق) وَلَيْسَ أَفَاقًا مِنْ جُنُونٍ (۳) او دهغه کس لپاره کوم
 چي د لېونتوب څخه روغ سي (پر دسي) وَعِنْدَ حَجَامَةٍ (۴) او د ښکر لگولو په وخت
 کي (يعني تر ښکر لگولو وروسته) وَغُسْلٍ مَيِّتٍ (۵) او دمړي د غسل په وخت کي (يعني مړي ته تر
 غسل ورکولو وروسته) وَفِي لَيْلَةٍ يَسْرَاءَ (۶) او د برات په شپه کي (يعني د شعبان د مياشتي په
 پنځلسمه) وَلَيْلَةَ الْقَدْرِ إِذَا رَأَاهَا (۷) او د شب قدر په شپه کي کله چي هغه وويني (په کوم
 شپه کي چي د شب قدر يقين وي. په سب د کشف کېلو. يا يې غومان وي. په سب دهغه آثارو. علاماتو او احاديثو کوم چي
 د شب قدر په هکله وارد سوي دي) وَلَدُ خُولٍ مَدِينَةِ النَّبِيِّ ﷺ (۸) او د نبي کریم ﷺ
 ښار (مدينې منورې) ته د داخلېدلو لپاره (څکه چي هغه يو مقدس او متبرک ځای دی) وَلِلْوُقُوفِ
 بِمُزْدَلِفَةَ عِدَاةَ يَوْمِ النَّحْرِ (۹) او په مزدلفه کي د درېدلو لپاره د قرباني (لوی اختر) دورځي په
 سهار وَعِنْدَ دُخُولِ مَكَّةَ (۱۰) او مکې شريفې ته د داخلېدلو په وخت کي وَلِلطَّوَافِ الزَّيَّارَةِ
 (۱۱) او د طواف زيارت لپاره وَلِلصَّلَاةِ كُصُوفٍ (۱۲) او دلمر د ترنځي نيولو د لمانځه لپاره وَ
 اسْتِسْقَاءِ (۱۳) او د استسقاء د لمانځه لپاره وَفَرْعٍ (۱۴) او دوپړي بيري (په وخت کي. يعني
 زيات خوف او بېره خپره سي) وَظُلْمَةٍ (۱۵) او د تيارې (په وخت کي. يعني دورځي پر وطن تياره
 وغورځوي او سخته تاريخه جوړه سي) وَرَيْحٍ شَدِيدَةٍ (۱۶) او د سخت باد (په وخت کي).

لغات: ﴿كُصُوفٍ﴾ د ضرب د باب مصدر دی، دلمر ترنځي نيول. ﴿اسْتِسْقَاءُ﴾ د استفعال د باب
 مصدر دی، د باران طلب کول. ﴿فَرْعٍ﴾ د فتح د باب مصدر دی، بهرېدل، پارېدل، له خوفناکه شي
 څخه تر هېدل.

تشرېح: په دې عبارت کي مصنف رَجَاءُ الله مستحب غسل بيان کړی دی. فرمايي چي په
 شپاړسو (۱۶) صورتونو کي غسل کول مستحب دي، ① دهغه کافر لپاره غسل کول مستحب دي
 کوم چي د ياکوالي په حالت کي مسلمان سي. څه که د کافر د ځوانۍ په حالت کي مسلمان سي.

راوړي. نو پر هغه غسل کول واجب دي د جنابت ليري کولو لپاره. ② همدارنگه دهغه کس لپاره غسل کول مستحب دي کوم چي بالغ سي د عمر په اعتبار سره (او د بلوغ عمر پنځلس کاله دی). خو کوم څوک چي په مني وتلو سره بالغ سي، يا په جماع سره بالغ سي، نو پر هغه د جنابت غسل کول واجب دي. ③ دهغه کس لپاره کوم چي له لهوتوب څخه روغ سي، نو دروغتيا پر نعمت شکرنا غسل کول مستحب دي. ④ او له نسکر لگولو څخه وروسته هم غسل کول مستحب دي. ځکه په هغه کي له بدن څخه خرابه ونه وځي، نو کېدای سي چي څه ورته يې پر بدن لگېدلې وي. ⑤ مړي ته تر غسل ورکولو وروسته د غسل ورکونکي لپاره مستحب دي چي خپله هم غسل کړي. ځکه کېدای سي چي څه ځاڅکي يې پر بدن لگېدلي وي (ثمره النجاء). ⑥ د برات په شپه غسل کول مستحب دي کوم چي د شعبان پنځلسمه شپه ده؛ دغه شپې ته د برات ويلو وجه داده چي په دې شپه کي الله ﷻ هر مؤمن ته (کله چي هغه حقوق واجب اداء کړي وي) له جهنم څخه برات ورکوي (د جهنم له اوره يې بري کوي) او گناهونه يې بخښي. نو په دې شپه کي هم غسل کول مستحب دي. ⑦ د شب قدر په شپه غسل کول مستحب دي. کله چي د شب قدر يقين وي مثلاً په کشف او الهام سره ورته معلومه سي. يا د شب قدر په علاماتو سره ورته معلومه سي کوم چي په کتابو کي ذکر دي. مثلاً هغه شپه نه زياته گرمه وي او نه زياته يخه وي بلکي معتدله وي او داسي نور، نو په هغې کي غسل کول او په عبادت مشغولېدل مستحب دي. ⑧ مدينې منورې ته د داخلېدلو لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه دا يو مقدس او معزز ښار دی. لهندا د مدينې منورې د تعظيم او احترام او د رسول الله ﷺ په خدمت کي د حاضرېدو لپاره غسل کول مستحب دي. ⑨ په لم دذی الحجې يعني د لوی اختر په ورځ په مزدلفه کي د درېدلو لپاره غسل کول مستحب دي. د وقوف مزدلفه وخت د ذی الحجې په لسمه ورځ له صبح صادق څخه تر طلوع الشمس پوري دی. ⑩ مکې معظمې ته د داخلېدلو لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه الله ﷻ دغه مبارک ښار ته پر ټولو ښارونو فضيلت ورکړې دی. ⑪ د طواف زيارت لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه دا هم يوه اهمه موقع ده. ښکاره دي وي چي وقوف مزدلفه، طواف زيارت او رمي جمار (چي بيان به يې وروسته راسي) دغه درې سره په يوه ورځ اداء کول کيږي کوم چي لسمه د ذی الحجې يعني د لوی اختر ورځ ده، نو ځکه صرف په يوه غسل سره هم د دغو دريو سره ووفيلت حاصلېږي. په دې شرط چي د ټولو نيت يې کړی وي، ⑫ د لمر د ترنځمي (تندري) او د سپوږمۍ د ترنځمي لپاره غسل کول مستحب دي؛ ځکه دا دواړه د الله ﷻ له سترو ښو او علاماتو څخه دي (ثمره النجاء). ⑬ د استقاء يعني د باران طلبولو د لمانځه لپاره غسل کول مستحب دي؛ ⑭ د زيات خوف او بيروي پر موقع غسل کول مستحب دي. ⑮ په ورځ کي پر وطن د تيلارې او تورتم غوږېدلو په وخت کي د لمانځه لپاره غسل کول مستحب دي. ⑯ د سخت باد او دورې په وخت کي غسل کول مستحب دي؛ برابر ده په ورځ کي وي او که په شپه کي؛ ځکه دا ټوله مصائب او د هغاب شيان دي او د هماغانو وختونه دي، نو چي اکمل د طهارت ښو وي. د هماغاني به اجابت ته نژدې وي.

بَابُ التَّيَمُّمِ

(۱) باب د تیمم (په بیان کي) دی

تشریح: مخکي په اوبو سره د طهارت (پاکي) حاصلولو احکام بیان سول، اوس تر هغه وروسته په خاورو سره د طهارت حاصلولو احکام بیانوي. د دوی تر مینځ مناسبت په دې توگه دی چي په اوبو سره طهارت حاصلول اصل دی او په خاوره سره طهارت حاصلول يعني تیمم کول د هغه بدل (خليفه) دی، او بدل (خليفه) تر اصل وروسته وي، نو ځکه مصنف رَجَعَهُ الله داودس تر بیان وروسته تیمم بیان کړی دی، او "مسح علی الخفين" يې بیا تر تیمم وروسته بیان کړې ده. حال دا چي هغه په اوبو سره کول کيږي، نو ددې وجه دا ده چي تیمم په قرآن سره ثابت دی او "مسح علی الخفين" په سنت سره ثابت ده. (حاشیه)

د تیمم لغوي او اصطلاحي معنی: د تیمم لغوي معنی ده: "مطلقاً اراده کول" او د شریعت په اصطلاح کي د تیمم معنی ده: مخ او دواړه لاسونه په پاکي خاوري سره مسح کول د شرعي قاعدې مطابق د طهارت په نیت سره. (مراقي الفلاح ص: ۶۰)

تیمم د امت محمدیه خصوصیت دی: تیمم صرف د دې امت خصوصیت دي. په پخوانیو امتونو کي طهارت او پاکي فقط په اوبو سره حاصلېدله، لیکن امت محمدیه چي څرنگه الله تعالی په نورو خصوصي انعاماتو سره نازولی دی، له هغوی څخه يې یو انعام دا هم ورکړی دی چي د دوی لپاره يې خاوره هم د پاکۍ ذریعه گرځولې ده. (بخاري شریف، حدیث رقم: ۳۳۵، کتاب المسائل ص: ۱۷۴)

د تیمم صحیح کېدلو شرطونه

﴿ ۱۲۵ ﴾ يَصِحُّ بِمُؤَدَّاتِائِيَةِ تَيْمُمٍ په اته (۸) شرطونو سره صحیح کيږي الْأَوَّلُ النِّيَّةُ

(۱) اول شرط نیت دی وَحَقِيقَتُهَا عَقْدُ الْقَلْبِ عَلَى الْفِعْلِ او د نیت حقیقت (تعریف) د دږه

لارده کول دي د یو کار پر کولو (یا په بله وینا: د دږه غوټه کول ایتنه لارده کول دي په یو کار باندې) وَوَقْتُهَا عِنْدَ

ضَرْبِ يَدَيْهِ عَلَى مَا يَتَيَمَّمُ بِهِ او د نیت کولو وخت د لاس وهلو وخت دی پر هغه شي په کوم سره چي

تیمم کوي (يعني کله چي پر خاوره یا داسي بل شي لاسونه ووهي، نو په دې وخت کي دي د تیمم نیت کول کيږي).

تشرېح: د تيمم صحيح کېدلو اته شرطونه دي: اول شرط نيت دی چي دناپاکي ليري کېدلو نيت به کوي، بغير له نيته تيمم نه صحيح کيږي او دنيت حقيقت دادی چي انسان په زړه کي ديو کار کولو پخه اراده وکړي، مثلاً په تيمم کي دي په زړه کي دا اراده وکړي چي زه دبې اودسۍ يا جنابت ليري کولو لپاره، يا دلمانځه روا کولو لپاره تيمم کوم، دنيت لپاره څه خاص الفاظ ثابت او منقول نه دي، همدارنگه دا اراده په ژبه سره کول ضروري نه دي، خوبيا هم که زړه او ژبه دواړه سره جمع کړي، نو غوره ده.

ودقتها إلخ: د تيمم نيت به کله کوي؟ نو فرمايي چي کله پر خاوره وغيره د تيمم لپاره لاسونه ووهي، هغه وخت دي نيت وکړي.

د نيت صحيح کېدلو شرطونه

﴿ ۱۳۱ ﴾ وَشُرُوطُ صِحَّةِ النِّيَّةِ ثَلَاثَةٌ ۖ اَوْدَانِيتٌ دصحيح کېدلو درې شرطونه دي اَلْإِسْلَامُ

① اسلام (مسلمان کېدل) وَالتَّمَيُّزُ ② تمیيز (دنه لوبد ترمنځ توپير، يعني پوه کېدل) وَالْعِلْمُ

بَيِّنٌ ③ او علم (پوهېدل) په هغه څه د کوم چي نيت کوي (يا په بله وينا: په نيت پوهېدل).

تشرېح: د تيمم دنيت صحيح کېدلو لپاره درې شرطونه دي چي له هغوی څخه بغير نيت نه صحيح کيږي: ① اول شرط دادی چي نيت کونکی به مسلمان وي، لهذا که کافر دمسلمان کېدلو په نيت سره تيمم وکړي او مسلمان سي، نو په دې تيمم سره لمونځ نه سي کولای؛ ځکه کوم وخت چي ده تيمم کړی دی، په هغه وخت کي د نيت اهل نه وو.

② دويم شرط تمیيز او پوه ده، يعني څه چي وايي په هغه به پوهيږي (په خپل کلام به پوهيږي).

③ درېيم شرط دادی چي د کوم شي نيت کوي په هغه به علم او خبر لري، يعني د نيت به په

دې خبره هم علم لري او پوهيږي چي زه د کوم شي لپاره تيمم کوم، لهذا که نيت په عربي الفاظو سره اداء کړي او په مطلب يې پوه نه سي، نو هغه الفاظو لره اعتبار نسته. (ايضاح الاصحاح)

د تيمم دنيت نور وضاحت

﴿ ۱۳۲ ﴾ وَيُسْتَرْطُ لِصِحَّةِ نِيَّةِ التَّيَمُّمِ لِلْمَلُوقَةِ بِهِمْ أَحَدُ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ ۖ اَوْ په تيمم سره د

لمونځ کولو دنيت صحيح کېدلو لپاره يو ددريو شيانو شرط دي (يا په بله وينا دلمانځه د تيمم ايمني په

کوم تيمم سره چي لمونځ کول کيږي، دغه دنيت صحيح کېدلو لپاره داسي درې شيانو څخه به يو وي) اِمَّا

نِيَّةُ الطَّهَارَةِ ① يا به دطهارت (پاکۍ) نيت وي اَوْ اسْتِحَاةُ الْمَلُوقَةِ ② يا به دلمانځه دروا

کولو نیت وي (چې په دې تیمم سره د لمونځ دروا کېدو اجازت کېدایت کوم) أَوْ نِيَّةُ عِبَادَةٍ مَقْصُودَةٍ لَا تَصِحُّ بِذَوْنِ طَهَارَةٍ ③ یا به د داسې عبادت مقصوده نیت وي کوم چې بېله طهارت نه صحیح کیږي فَلَا يُصَلِّي بِهِ إِذَا نَوَى التَّيَمُّمَ فَقَطْ نو په دې تیمم سره لمونځ نه سي کولای کله چې یې فقط د تیمم نیت (پکښې) کړی وي أَوْ نَوَاهُ لِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَلَمْ يَكُنْ جُنُبًا یا یې د تیمم نیت د قرآن لوستلو لپاره کړی وي په داسې حال کې چې جنب نه وي (نو په دې تیمم سره هم لمونځ نه سي کولای).

فتویٰ: د تیمم نیت هغه وخت صحیح کیږي یا په بله وینا هغه وخت په تیمم سره لمونځ اداء کولای سي کله چې په تیمم کې د لاندینو دریو نیتونو څخه یو نیت وکړي:

① د پاکي حاصلولو نیت، مثلاً داسې نیت وکړي چې: "زه د پاکي حاصلولو لپاره تیمم کوم"، اوس په دې تیمم سره لمونځ صحیح کیږي.

② یاد لمونځ روا کولو نیت، مثلاً: "زه د لماتځه دروا کولو (مباح کولو) لپاره تیمم کوم"، نو په دې تیمم سره لمونځ صحیح کیږي.

③ یاد داسې عبادت مقصوده نیت کوم چې بغیر له طهارت څخه نه صحیح کیږي، مثلاً د جنازې د لماتځه یاد سجدۀ تلاوت په نیت سره تیمم وکړي، نو په دې تیمم سره فرضي لمونځ کول صحیح دي.

فَلَا يُصَلِّي إِلَّا: لهذا که څوک صرف د تیمم نیت وکړي په دې شرط چې هغه جنب نه وي مثلاً صرف داسې ووايي چې "زه تیمم کوم"، نو په دې تیمم سره لمونځ نه سي کولای؛ ځکه چې له مذکورۀ دریو شیانو څخه یې د یوه شي نیت هم نه دی کړی.

فلیحد: عبادت مقصوده هغه عبادت دی چې هغه صرف د ثواب او الهي رضا لپاره مشروع سوی وي، د یو بل عبادت اداء کولو لپاره مشروع نه وي، لکه لمونځ، سجدۀ تلاوت او داسې نور عبادات مقصوده دي، په خلاف د قرآن مجید مه کولو چې په هغه سره صرف ثواب مقصود نه دی، بلکې په هغه سره بل عبادت اداء کول هم مقصود دي چې هغه تلاوت دی، لهذا که څوک د قرآن د مه کولو لپاره تیمم وکړي نو په دې تیمم سره لمونځ نه صحیح کیږي، ځکه چې دا عبادت مقصوده نه دی، خلاصه دا چې عبادت به بالذات مقصود وي، د بل عبادت لپاره به وسیله نه وي، او د عبادت مقصوده سره یې د "لا نصح لک" قید هم لگولی دی یعنې هغه عبادت مقصوده به داسې وي کوم چې له طهارت څخه بغیر نه صحیح کیږي لکه لمونځ، سجدۀ تلاوت او داسې نور.

او کوم عبادت مقصوده چي له طهارت څخه بغیر صحیح کیږي. هغه لکه د قرآن شریف زباني قرائت یا په بله وینا قرآن په یاده وړل (حفظاً تلاوت کول)، لهذا که څوک د زباني قرائت په نیت سره اودس وکړي چي قرآن شریف په یاده ووایي، نو په دې تیمم سره لمونځ نه صحیح کیږي.

وله یکن جنباً إلخ: د دغه قید فایده داده چي که هغه جنب وي، نو بیا څو په تیمم سره د هغه نیت د طهارت نیت وي (یعني په تیمم سره د ځان د طهارت نیت کوي، ځکه ناپاکه کس اول دخپل ځان د طهارت او پاکېدنیت کوي) او کوم تیمم چي د طهارت په نیت سره ووهل سي، په هغه سره لمونځ صحیح کیږي. (انوار الایضاح، شفا، الارواح)

تیمم کله جائز دی؟

﴿۱۳۸﴾ اَلْاَنَیُّ الْعُذْرُ الْمُبِيحُ لِلتَّيْمُمِ (د تیمم صحیح کېدو لپاره) دویم شرط هغه عذر دی کوم چي د تیمم مباح کونکی وي كَبُعْدٍ مِّمَّا عَنِ مَاءٍ وَلَوْ فِي الْمَضِرِّ لکه یو څوک له اوبو څخه یو میل لیري کېدل، که څه هم په ښار کې وي وَحُضُولِ مَرَضٍ او مرض موجودېدل (مریض کېدل) وَبَرْدٍ يُخَافُ مِنْهُ السَّلْفُ أَوِ السَّرْضُ او (یا) داسي یخ موجودېدل چي له هغه څخه د هلاکېدلو (ضایع کېدلو) یا مریض کېدلو بهر وي وَخَوْفِ عَدُوٍّ وَعَظِيمٍ او (یا لکه) د دښمن او تندي بهر وَاحْتِیاجٍ لِعَجَنِ لَا لِيَطْبَخَ مَرَقًا او (لکه) د آلې (سولایې اورس) د نیستي والي (نه موجودېدلو) ښوروا پخولو ضرورت وَلِفَقْدِ آتَةٍ او (لکه) د آتې (سولایې اورس) د نیستي والي (نه موجودېدلو) په وجه.

لغات: ﴿تَزِد﴾ یخ، یخني، ﴿عَطَش﴾ د سمع له باب ه اسم مصدر دی: تنده، عَطَشٌ يَطْشُ عَطْشًا: تېري کېدل، اوبو ته زړه کېدل، ﴿مِيل﴾ میل پر دوه قسمه دی: ① شرعي ② انگریزي، شرعي میل د اوسني گزونو په حساب سره دوه زره (۲۰۰۰) گزه کیږي او د کیلو متر په حساب سره یو کیلو متر او ۶۱۰ میتره کیږي او د میتر په حساب سره ۶۹، ۱۸۲۸ میتره کیږي، او د میخوي کلونو په اعتبار سره څلور زره ۴۰۰۰ کله کیږي، او انگریزي میل ۱۷۶۹ گزه کیږي، نو انگریزي میل تر شرعي میل کوچنی دی او دلته شرعي میل مراد دی، نو که اوبه دوه زره گزه یعني ۱۸۲۸ میتره لیري وي، نو بیا تیمم کولای سي ﴿مَرَقٍ﴾ ښوروا (شوربا).

تشرېح: د تيمم صحيح کېدلو دويم شرط دا دی چې انسان ته داسې غلږ پېش سي چې د هغه په وجه ده ته تيمم کول روا سي، مصنف رَحْمَةُ اللهِ تَوَلَّاهُ ټوله اووه (۷) غلږونه بيان کړي دي:

① اوبه يو ميل ليري کېدل، لهذا که د چا سره دومره اوبه نه وي کوم چې دې اودميا ليري کولو لپاره کافي وي او د هغه کس او اوبو تر مينځ يو ميل فاصله وي، برابره ده په ښار او آبادۍ کې وي يا له ښار څخه بهر وي، نو د داسې کس لپاره تيمم کول جائز دي؛ ځکه اوبه يو ميل ليري کېدل داسې غلږ دی کوم چې د تيمم روا کونکی دی.

② **حصول مرض إلخ:** که د چا سره کافي اوبه خو وي، لېکن هغه مريض وي او له اوبو څخه د مرض زياتېدلو خطر وي (چې که اوبه استعمال کړي، نور به مريض سي)، نو په داسې صورت کې هم تيمم کول جائز دي، اوله "وَبَزُو يَخَافُ..." "څخه چې کومه مسئله بيان سوې ده، هغه د جنب سره متعلق ده، نه د بې اودسه (محدث) سره، مسئله داده چې که جنب کس ته د بېره وي چې د غسل کولو په وجه به د هغه يو اندام تلف او ضايع سي يا مريض به سي، نو د هغه لپاره تيمم کول جائز دي، لهذا که بې اودسه کس ته کوم چې روغ وي د بېره وي چې که اودس وکړم، مريض به سم، نو د هغه لپاره تيمم جائز نه دی، همدا صحيح ده او پر همدې فتوې ده (نو د مرض زياتېدلو په باره کې د مريض خپله رايه هم معتبره ده يعنې که هغه ته په خپل تجربه يا ظن غالب سره واقعي د مرض زياتېدلو خطر وي، نو د هغه لپاره تيمم کول جائز دي). (حاشيه، شفاء الارواح، انوار الايضاح)

③ **خوف عدو إلخ:** درېيم غلږ د ښمن بېره او د تندي بېره ده او دا له ښمن څخه بېره پر خپل ځان وي او که پر خپل مال وي، يا په بله وينا دا چې اوبه داسې خطرناکه ځای وي چې که هلته انسان ولاړ سي نو د هلاکت يا سخت نقصان خطر وي مثلاً هلته يو ښمن ناست وي يا سخت اور پکښې بل وي يا هلته مار وغيره وي، يا مثلاً سړی داسې ځای وي چې که له هغه څخه ليري سي بل ځای ته ولاړ سي، نو د مال ضايع کېدلو يې خطر وي، نو په دې صورتونو کې د هغه لپاره تيمم جائز دی.

وعطش: يا د تندي بېره وي، يعنې اوبه صرف د چيښلولو لپاره کافي وي، خو که په هغوی سره اودس يا غسل وکړي، نو دا خطر وي چې هغه يا حيوان وغيره به يې له تندي څخه مړه سي.

④ **واحتياجه لعجن إلخ:** يعنې اوبه دومره کمې وي چې که په هغوی سره اودس يا غسل وکړي، نو بيا د اوږدو د خيشتولو او اخېستلو لپاره اوبه نه پاتېږي، نو په داسې صورت کې دي هم اودس نه کوي بلکې تيمم دي وکړي، لېکن د ښورو پخولو د ضرورت په وخت کې تيمم جائز نه دی؛ ځکه د غوښود پخولو لپاره بله طريقه هم ده چې هغه کبابول دي، لېکن د اوږدو پخولو لپاره بله طريقه نسته بغير له خيشتولو او اخېستلو څخه. (ايضاح الايضاح)

⑤ **ولفقد آلة:** يعنى كه د اوبو راكښلو سامان نه وي، نو په دې صورت كې هم تيمم كول جائز دي، مثلاً مسافريو شاه ته ورسېږي، خو هلته رسي او سولاغه نه وي او نه شاه ته د شوه كېدلو همت وي، نو د هغه لپاره تيمم جائز دى.

د قيدي (بندي) لپاره د تيمم حكم

مسئله (۱): كه په بنديخانه كې قيدي كس د اوبو پر حصول قادر نه وي، نو د هغه لپاره حكم دا دى چي فى الحاله دي تيمم وكړي، خپل لمونځ دي وكړي او له خلاصون څخه وروسته دي په اوداسه هغه لمونځ راوگرځوي، همدا حكم د هر هغه كس لپاره دى كوم چي ناخاپه په خونه وغيره كې بند كړى سي. (كتاب المسائل ص: ۱۷۶، امداد الفتاوى ج ۱، ص: ۲۲۰)

په رېل گاډۍ (اور گاډۍ) كې د تيمم حكم

مسئله (۲): كه په رېل گاډۍ كې اوبه بالكل نه وي او په كوم تم ځاى (سټېشن) كې چي اوبه وي، هغه دومره ليري وي چي هلته په رسېدلو سره د لمونځ قضا كېدلو بېره وي، يا دا بېره وي چي كه زه پر تم ځاى (سټېشن) اوبه پيدا كوم او بيا اودس كوم، نو رېل گاډۍ به راڅخه ولاړه سي، نو د داسي مسافر لپاره تيمم كول جائز دي، او كه په رېل گاډۍ كې دننه اوبه وي، لېكن درش وغيره په وجه اودس نه سي كولاى، نو هغه دي په تيمم سره د لمونځ وكړي، خو وروسته يې قضاء راوړل لازم دي. (اجمعت الفتاوى ج ۱، ص: ۵۵)

د غسل تيمم د اودس لپاره كافي دى

مسئله (۳): جنب كس چي د غسل په نيت سره كوم تيمم وكړي، هغه تيمم د اودس لپاره هم كافي دى، لهذا كه د دې جنب سره دومره اوبه وي چي په هغوى سره اودس كېدلاى سي، نو په هغوى سره اودس كول ضروري نه دي، ها! كه تر دې وروسته يې اودس مات سي، نو بيا به اودس كوي؛ ځكه دئ د اوداسه په اوبو باندي قادر دى. (شامي ج ۱، ص: ۲۵۱، اجمعت الفتاوى ج ۱، ص: ۵۵)

د كومو لمنځونو لپاره د تيمم خصوصي اجازه سته

﴿ ۳۹ ﴾ وَخَوْفٌ مِّنَ صَلَوةٍ جَازِلَةٍ أَوْ عَيْبٍ أَوْ غَرَضٍ لِّكَ (بل غرض لك) د جنزې يا اختر د لماتڅه د فو تېدلو

بېره وگورئ ښاء كه څه هم د ښاء كولو لپاره وي وَلَيْسَ مِنَ الْغُذْرِ خَوْفُ الْجُبْنَةِ وَالْوَقْتِ لود جمعي (نو تېدلو) بېره او دوخت (ختمېدلو) بېره غرض نه دى.

تفسير: ①، ② كله چي جنازه حاضره سي او دا بېره وي چي كه په اوداسه لگياسم، نو د جنزې لمنځ به را څخه تېر سي، همدا رنگه كه دا اختر لمونځ ودرېږي او دا بېره وي چي كه په اوداسه لگيا

سم، داختر لمونځ به راڅخه تېر سي، نو هغه ته د تيمم کولو اجازه سته چې تيمم وکړي او په لمناځه کي شرکت کړي.

ولوپسآء: د "بناء" مطلب دادی چې د لمناځه کومه حصه چې يې مخکي اداء کړې ده، پاته لمونځ پر هغه بناء کړي (يا په بله وينا دا چې د پاته حصې بنياد پر هغه کښېږدي)، تفصيل يې دادی چې که سړی په اوداسه سره د جنازې يا داختر لمونځ شروع کړي، خو د لمناځه په مينځ کي يې اودسه سي او اوس هغه ته دا بېره وي چې که په اوداسه لگيا سم، نو د جنازې يا داختر لمونځ به راڅخه تېر سي. نو اوس د هغه لپاره جائز دي چې تيمم وکړي او پاته لمناځه په تيمم سره پوره کړي يا په بله وينا دا چې پر پاته لمناځه په نيمم سره بناء وکړي، که څه هم دا تيمم د بناء کولو لپاره دی او که څه هم دا بناء پر اوداسه والا لمناځه ده (دا حکم دامام صاحب رَجَنَّةُ الله په نېز دی او دصاحبيو رَجَنَّةُ الله په نېز د هغه لپاره تيمم جائز نه دی. خو که چا له شروع څخه د جنازې يا داختر لمونځ په تيمم سره شروع کړی وي او بيا د لمناځه په دوران کي يې اودسه سي. نو بېله اختلافه په تيمم سره بناء کول جائز دي). (حاشي. انوار الايضاح)

د وقت د تنگی په وجه د تيمم حکم

مسئله: که يو لمونځ له چا څخه دومره وځنډېږي چې هغه ته دا بېره سي چې که اوس اودس کوم، نو د لمناځه وخت به ووځي، او دومره وخت وي چې په تيمم سره هغه لمونځ اداء کېدلای سي، نو د امام زفر رَجَنَّةُ الله په نېز حکم دادی چې په هغه وخت کي دي په تيمم سره لمونځ وکړي، بيا دي وروسته په اوداسه سره هغه لمونځ راوگرځوي، احتياطاً پر همدې فتوی ده. (شامي ج: ۱، ص: ۲۶۶، ط: بيروت)

پر کومو شيانو تيمم جائز دی؟

﴿۱۴۰﴾ اَلْأَشَاثُ اَنْ يَكُوْنَ الشَّيْءُ بَظَاهِرٍ مِنْ جَنْسِ الْأَرْضِ (۳) (د تيمم صحيح کېدو لپاره) درېيم شرط دادی چې تيمم په داسي پاک شي باندې (و هل سوی) وي کوم چې د ځمکي له جنس څخه وي كَالْثَرَابِ وَالْحَجَرِ وَالرَّمْلِ لک خاوره، ډبره، لورېگ لَا الْحَطَبِ وَالْفِئْصَةِ وَالذَّهَبِ نه لرگي (بوتي)، سپين او سره زړه.

لغات: «تراب» خاوره، جمع: اَثَرَةٌ وَلِزَابَانِ، «رمل» رېگ، جمع: رَمَال، «حطب» د سوغندو لرگي، بوتي، جمع: أَخْطَاب.

تشریح: د تیمم د صحیح کېدلو درېیم شرط دادی چي تیمم په پاک شي سره وي. دلته ظاهر د طهور (پاکونکي) په معنی سره دی یعنې هغه به پاکونکی شي وي. نو مثلاً که ځمکه مرده سي بیا وچه سي او د نجاست (مردارۍ) اثر یې ولاړ سي، نو هغه ځمکه خو پاکه سوه او پر هغې لمونځ صحیح دی لېکن تیمم باندې صحیح نه دی؛ ځکه هغه پاکونکې نه ده.

او بله خبره داده چي هغه شی به د ځمکي له جنس څخه وي، بیا تیمم کول باندې جائز دي، او د هغه علامت دادی چي کوم شی د ځمکي له جنس څخه وي. هغه په سوځولو سره نه ایره کیږي، همدارنگه په سوځولو سره نه وړلي کیږي او په ځمکه کي چي و اچول سي نو ځمکه هغه نه خوري، لکه ډبره، رېگ، خاوره وغیره، دغه شيان نه وړلي کیږي او نه ایره کول کیږي او نه ځمکه دوی خوري، لهذا پر لرگي تیمم جائز نه دی؛ ځکه هغه سوځي، ایره کیږي، همدارنگه پر سرو او سپینو زرو تیمم صحیح نه دی؛ ځکه هغوی په اُور سره وړلي کیږي او نرمیږي، همدارنگه پر غنمو او پر داسي نور دانو او مېوو باندې تیمم نه صحیح کیږي؛ ځکه ځمکه هغوی خوري.

پر گرز (گړد) د تیمم حکم

مسئله (۱): که پر اوسپنه یا پر لرگي وغیره باندې دومره گرز پروت وي چي پر هغوی په لاس تېرولو سره د گرز اثر ښکاره سي، نو پر هغوی هم تیمم صحیح دی. (شامي ج: ۱، ص: ۴۶۱، ط: بیروت، کتاب المسائل ص: ۱۸۰)

پر سمېتي دېوال او داسي بل شي باندې د تیمم حکم

مسئله (۲): سمېت، ډبره، گچ دا ټوله د ځمکي له جنس څخه دي، لهذا که هغوی پاک وي، نو تیمم باندې جائز دی؛ که څه هم پر هغوی گرز نه وي. (الفتاوی التاتارخانيه ج: ۱، ص: ۳۷۴، مسئله: ۷۹۶، بحواله انوار الايضاح)

د تیمم طریقه

﴿۱۲۱﴾ الرَّابِعُ اسْتِيعَابُ الْمَحَلِّ بِالسَّحِ (۴) څلورم شرط پوره نیول دي (د مسح) د محل په مسح سره (یا په بله وینا په مسح سره کښې ایستل، یعنې د مسح پر ځای پوره مسح کول).

لغات: «استیعاب» په پوره توګه اخیستل، پوره نیول، راګېرول، احاطه کول، کښې ایستل، صاحب د معجم پي داسي تعریف کړی دی: الاستیعاب: الأخذ بالشئ كله، بقال استيعاب العضو بالمسح: يعني مسحه كله اجمع (مسحاً مطلقاً)، «المحل» ځای، د مسح له ځای څخه مراد مخ او دواړه لاسونه تر څنګلو پورې دي.

تشریح: په دې عبارت کې د تيمم صحيح کېدلو شرط بيانوي چې هغه استيعاب دی يعني داسې مسح به کوي چې هيڅ ځای پاته نه سي، که د يوه ورېښته په انلازه ځای هم له مسح څخه پاته سي، نو تيمم نه صحيح کېږي، لهذا که گوتې يې په گوته وي، يا يې بنگري وغيره په لاس کې وي، نو هغه دي وکارې يا حرکت دي ورکړې يوې او بلې خوا ته چې تر هغه لاندې ځای هم مسح کړي او گوتي دي خلال کړي او خپل ټوله مخ دي مسح کړي او د بري هغه ورېښتان کوم چې پر مخ دي، نه هغه ورېښتان کوم چې لاندې غږېدلې دي، همدارنگه کوم ځای چې د غوږونو او بريري تر مينځ دي، د هغه مسح هم ضروري ده، د بعضي علماؤ په نېز دمخ او لاسونو پر اکثره حصه مسح کول کافي دي، لهذا که ټوله مخ او ټوله لاسونه مسح نه کړي بلکې مثلاً يو ثلث (درېمه حصه) پکښې پرېږدي، نو هم ددوی په نېز تيمم صحيح دی، لېکن اول قول د ظاهر روايت مطابق دی. (حاشيه شفا، ۱۷۰ ج)

په ټوله يا اکثره لاس سره مسح کول، نه په دوو گوتو سره

او د سر د مسح او د تيمم د مسح تر مينځ فرق

﴿ ۱۴۲ ﴾ اَلْغَامِصُ اَنْ يُنَسَّ بِجَبِيصِ الْيَدِ اَوْ بِاَكْثَرِهَا (۵) پنځم شرط دای چې په ټوله

لاس يا د لاس په اکثره حصه سره مسح وکړي حَتَّى لَوْ مَسَّ بِبَاصْبَعَيْنِ تر دې چې که په دوو

گوتو سره مسح وکړي لَا يَجُوزُ نو جائز نه دي وَلَوْ كَرَّرَ حَتَّى اسْتَوْعَبَ که څه هم (په دوو

گوتو سره) مسح دومره مکرره کړي (بلر، بلر يې وکړي) چې محل پوره ونيسي (يعني د مسح پر ټوله ځای

پوره مسح وسي او لاس پر تېرسي) بِخِلَافِ مَسْحِ الرَّأْسِ په خلاف د سر د مسح.

تشریح: د تيمم صحيح کېدلو پنځم شرط دای چې په ټوله لاس يا د لاس په اکثره حصه سره وکړي. د اکثر مطلب دای چې په دريو گوتو يا زياتو سره مسح وکړي، په يوه يا دوو گوتو سره مسح صحيح نه ده، لهذا که په دوو گوتو سره داسې مسح وکړي چې پر ټوله اندام يې وگرځوي، نو بيا هم مسح نه صحيح کېږي؛ ځکه په ټوله لاس يا د هغه په اکثره حصه سره مسح کول شرط دي، په خلاف د سر د مسح کولو، يعني د سر د مسح حکم له تيمم څخه جلا دی، ځکه که څوک په دوو گوتو سره د سر مسح وکړي تر دې چې د سر د څلورمې حصې په انلازه په دوو گوتو سره مسح کړي، نو د مسح صحيح ده. (شفا، ۱۷۰ ج)

د تيمم د نورو شرطونو بيان

﴿الْسادِسُ أَنْ يَكُونَ بِضَرْبَتَيْنِ بَبَاطِنِ الْكَفَّيْنِ﴾ (۶) شپږم شرط دا دی چې تيمم به په دوو ضربونو (يعني په دوه واره لاس وهلو) سره وي ددواړو ورغوو په نس (مخ) سره وَلَوْ فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ که څه هم په يوه ځای کې وي (يعني که څه هم دواړه ضربونه پر يوه ځای وومي) وَلْيَقُومَ مَقَامَ الضَّرْبَتَيْنِ إِيصَابَةُ الشَّرَابِ بِجَسَدٍ او پر بدن خاوره لگېدل (هم) ددوو ضربونو قائم مقام کېږي إِذَا مَسَحَهُ بِنَيْتَةِ الشَّيْئِ کله چې هغه د تيمم په نيت سره (پر بدن) مسح کړي (يعني که پر بدن خاوره اډر گرزا ولوېږي او د تيمم په نيت سره هغه پر بدن ومېږي. نو داسې کول هم ددوو ضربونو قائم مقام کېږي).

لغات: ﴿ضربتين﴾ تشبیه د "ضَرْبَةً" ده، د "ضَرْبَةً" معنی ده: یو وار لاسونه پر ځمکه وهل. يكون: ددې ضمير تيمم ته راجع دی، ولو: تر دې وروسته فعل ناقص (كان) او دهغه اسم محذوف دی، اصل عبارت داسې دی: ولو كان الضربتان في مكان واحد، مسح: ددې ضمير مفعول د شراب و طرف ته راجع دی.

تشرېح: د تيمم صحيح کېدلو شپږم شرط دا دی چې دوه واره به پر ځمکه لاس وهي، په يوه ضرب سره به مخ مسح کوي او په دويم ضرب سره به دواړه لاسونه تر څنگلو پورې مسح کوي، لهندا که صرف په يوه ضرب سره دواړه اندامونه مسح کړي، نو تيمم نه صحيح کېږي.

باطن الکفين: يعني دواړه ضربونه به ددواړو ورغوو په دننۍ حصه سره وي او داسې دي او که د ورغوو په ظاهري پورتنۍ حصه سره وي، نو هم کافي دي. (حاشیه شرح و قبه)

د لوی مکان واحد: همدارنگه دواړه ضربونه که صرف پر يوه ځای وي يعني دواړه واره لاسونه صرف پر يوه ځای ووهل سي، نو هم کافي دي؛ ځکه په تيمم کولو سره خاوره مستعمله نه گرځي.

ويقوم مقام الخ: يعني که څوک په خاوره کې لټ پټ سي او پر مخ او لاسونو يې خاوره رلسي او هغه د تيمم په نيت سره پر مخ او لاسونو لاس وگرځوي، نو د هغه تيمم صحيح کېږي او دا د تيمم په نيت سره لاس گرځول ددوو ضربونو قائم مقام کېږي.

﴿السَّابِعُ انْقِطَاعُ مَا يُنَالِيهِ مِنْ حَيْضٍ أَوْ نَفَاسٍ أَوْ حَدَثٍ﴾ (۷) اودم شرط منقطع کېدل (ختمېدل) دي (د تيمم په وخت کې) د هغه شیانو کوم چې د تيمم منافي (مخالف) دي يعني

حيض يا نفاس يا بې اودسيا (يعني د تيمم کولو په دوران کې به د تيمم منافي شيان لکه حيض، نفاس او بې اودسي جلري نه وي).

تشرېح: يعنې څرنگه چې داوداسه د صحيح کېدو لپاره دا شرط دي چې داوداسه په دوران کې به د اودس منافي شى يعنې حيض، نفاس او بې اودسيا (مثلاً د متيازو خاشکي) نه وي، نو همداسې د تيمم د صحيح کېدو لپاره هم دا شرط دي، لهذا که د حيض، نفاس يا حدث په موجوديت کې څوک تيمم وکړي، نو تيمم يې نه صحيح کېږي.

﴿۱۳۵﴾ اَلْاَمِنْ زَوَالِ مَا يَمْنَعُ الْمَسْحَ كَشْمِيعٍ وَ شَحِيمٍ (۸) اتم شرط زائيل (ليري کېدل) دي د هغه شيانو کوم چې مسح منع کوي لکه موم (شمه) او وازگه.

تشرېح: اتم شرط دادى چې د مسح پر اندامونو (مخ او لاسونو) به څه داسې شى نه وي کوم چې مسحي لره منع کونکي وي، لکه وازگه، موم او داسې نور، د مسح کولو په وخت کې د دې شيانو ليري کول ضروري دي؛ ځکه که ليري نه کړل سي، نو مسح به پر دوى راسي، نه پر بدن، لهذا پاکي به حاصله نه سي.

﴿۱۳۶﴾ وَسَبَبُهُ وَشُرُوطُ وَجُوبِهِ كَمَا ذُكِرَ فِي الْوُضُوءِ او د تيمم سبب او د تيمم د واجبهلو شرطونو هاغه دي کوم چې په (بيان د) اوداسه کې ذکر سول وَرُكْنَاهُ مَسْحُ الْيَدَيْنِ وَالْوُجْهِ او د تيمم دوه رکنه (دي) دواړه لاسونه او مخ مسح کول.

تشرېح: داودسه لپاره چې کوم اسباب او شرطونه ذکر سول (کوم چې په فصل ل ل اوضو کې تېر سول) هاغه اسباب او شرطونه د تيمم لپاره هم دي، او د تيمم ارکان دوه دي: ① پر ټوله مخ لاس تېرول. ② تر څنگلو پوري دواړه لاسونه مسح کول.

د تيمم سنتونه

﴿۱۳۷﴾ وَسُنَنُ التَّيْمِيمِ سَهْلَةٌ او د تيمم سنتونه اووه دي الشَّيْئَةُ فِي اَوَّلِهِ (۱) د تيمم په شروع کې بسم الله ويل وَالْتَرْتِيبُ (۲) او ترتيب (په ترتيب سره تيمم کول) وَالْمُؤَالَاتُ (۳) نو پرلپسې والى (يعنې د تيمم اندامونه پرلپسې اېډه غنډه مسح کول) وَاَقْبَالُ الْيَدَيْنِ بَعْدَ وَضْعِهِمَا فِي السَّرَّابِ (۴) دواړه لاسونه په خاوره کې تر اېښودلو وروسته مخ ته بېول (مخ ته کښول) و

إِذَا بَرَأَهُمَا (۵) او (بیا) شاته راوستل وَنَفَضَهُمَا (۶) او دواړه لاسونه څښل وَاَتَمَّ يَجُ الْكَصَابِعِ (۷) او گوتې خلاصې (پراخې) ساتل.

لغات: ﴿اقبال﴾ او ﴿ادبار﴾ دواړه د افعال د باب مصدرونه دي: مخته کول او شاته کول، ﴿نفض﴾ د نصر د باب مصدر دی: څښل، ښورول چې گرز ځني ليري سي. **تشریح:** په دې عبارت کې د تیمم ستونډه بیانوي کوم چې اووه (۷) ستونډه دي: ① د تیمم په شروع کې بسم الله ويل، ② ترتیب، یعنې اول مخ مسح کول، بیا دواړه لاسونه تر څنګلو پورې مسح کول، ③ پرلپسې (مسلل) کول، یعنې د تیمم په مینځ کې توقف نه کول، مثلاً داسې دي نه کوي چې دمخ تر مسح کولو وروسته په یو شي مشغوله سي او څه گړی وروسته لاسونه مسح کړي، داسې ست خلاف دي، ④ په خاوره کې د لاسونو د اېښوولو پر مهال هغوی مخ ته کښول ⑤ او بیا د شاتو طرف ته کښول، ⑥ دواړه لاسونه څښل، یعنې کله چې له خاورې څخه لاسونه را پورته کړي، نو دواړه دي سره وځنډي، طریقه یې داده چې دواړه دي لاندې طرف ته کړي او دواړه پټې گوتې دي سره وجنګوي چې زیاته خاوره ایله سي، ⑦ گوتې خلاصې ساتل، یعنې کله چې په خاوره کې لاسونه ومي، هغه وخت دي گوتې نه سره یو ځای کوي بلکې هغوی دي خلاصې لري.

که داوبو تر لاسه کېدلو امید وي، نو څه حکم دی؟

﴿١٣٨﴾ وَنَذِبْ تَأْخِيرُ التَّيْمِ او مستحب دي د تیمم څښلول (موخړ کول) لَيْسَ يَرْجُو الْمَاءَ قَبْلَ خُرُوجِ الْوَقْتِ د هغه کس لپاره کوم چې دوخت تر وتلو (تېرېدلو) مخکې داوبو (تر لاسه کېدلو) امید لري.

لغات: ﴿يرجو﴾ د نصر د باب مضارع ده: امید کول، امید ساتل. **تشریح:** که اوبه نه وي خو دا امید وي چې د لمانځه دوخت تر آخره به پیدا سي، نو لمونځ تر آخر وخته پورې څښلول مستحب دي، که چیرې اوبه پیدا سوې، نو په هغوی دي اودس وکړي او لمونځ دي وکړي، او که پیدا نه سوې، نو په تیمم سره دي لمونځ وکړي. **فیهده:** دلته له آخر وخت څخه مراد د بعضو په نیز د جواز آخرې وخت دی او د بعضو په نیز د مستحب وخت آخر دی، همدا صحیح ده، (فتا، ۷۱، ۱۷۰۱)

که څوک داوبو راوړلو وعده ور سره وکړي، نو څه حکم دی؟

﴿ ۱۴۹ ﴾ وَيَجِبُ التَّائْخِيرُ بِالْوَعْدِ بِالنِّسَاءِ او واجب دي (تيمم) ځنډول داوبو د وعدې په وجه (چې يو چا داوبو وعده ور سره کړې وي چې داودسه اوبه درکوم) وَلَوْ خَافَ الْقَضَاءَ که څه هم (د لمتخه) پر قضاء وېسرېږي (يعني که څه هم د لمونځ د قضاء کېدلو بېرته وي، بيا هم په دې صورت کې تيمم ځنډول واجب دي).

تشرېح: مسئله داده چې که څوک داوبو راوړلو وعده وکړي، نو تيمم ځنډول واجب دي، که څه هم لمونځ قضاء سي، دا حکم هغه وخت دی کله چې د وعده کولو والا سره اوبه په يوه ميل کې نته، دته موجوده وي، لهذا که د وعده کونکي سره اوبه نه وي، يا هغه اوبه يو ميل ليري وي، نو بيا تيمم ځنډول واجب نه دي؛ ځکه شريعت پر همداسې موقع د تيمم اجازه ورکړې ده. (حاشيه)

په پورتنۍ صورت کې د کپړې حکم

﴿ ۱۵۰ ﴾ وَيَجِبُ التَّائْخِيرُ بِالْوَعْدِ بِالنُّثُوبِ أَوْ السِّقَاءِ او واجب دي (د لمتخه) ځنډول د کپړې يادوږي (يا مثلاً د سولاغې) په وعده سره مَا لَمْ يَخَفِ الْقَضَاءَ تر څو چې (د لمتخه) پر قضاء نه وېسرېږي (يعني که دلڅ کس سره کپړه اېښه نه وي او يو څوک د کپړې ورکولو وعده ور سره وکړي يا د اوبو راخيستلو اسباب نه وي لکه سولاغه او داسې نور او يو څوک د هغه وعده ورسره وکړي، نو په دې صورت کې د لمونځ نه قضاء کېدلو تر وخته پورې تاخير کول واجب دي، لهذا کله چې د لمتخه د وخت آخړه سي، نو تيمم دي وکړي او لمونځ دي وکړي، اولڅ سرې به په اشاره سره لمونځ کوي).

لغات: ﴿السِّقَاءُ﴾ ژۍ (هغه مضبوطه څرمنيزه خله چې له څرمني (چمرې) څخه جوړه وي چې عموماً پخوا به د

اوبو د حفاظت لپاره د سولاغې په توگه استعمالېده)، داوبو مشک، جمع: اسْتِقِيَاتٌ.

تشرېح: يعني که د چا سره جامه نه وي، لڅ وي او يو څوک د هغه سره د جلمې وعده وکړي چې زه يې درته راوړم ته انتظار سه!، نو د هغه لپاره ضروري ده چې جامو ته انتظار وکړي او په لڅه لمونځ نه وکړي، لهذا که په لڅه بغير د جامو له انتظار کولو څخه لمونځ وکړي، نو لمونځ يې نه کېږي؛ همدارنگه که د چا سره د اوبو راکښلو هيڅ سلمان نه وي او يو څوک د سولاغې اوردسي راوړلو وعده ور سره وکړي، نو تيمم ځنډول ضروري دي، په دې شرط چې د لمتخه د قضاء کېدلو بېرته نه وي او که د اوبه وي، نو بيا دي په آخري وخت کې په لڅه (اشارتاً) او په تيمم سره لمونځ وکړي. (مؤلفي رحمه الله)

تر څومره ځایه پوري داوبو تلاش واجب دی؟

﴿۱۵۱﴾ وَيَجِبُ طَلَبُ الْمَاءِ إِلَى مِقْدَارِ أَرْبَعِ مِائَةِ خُطْوَةٍ او واجب دی داوبو طلب (تلاش) کول تر درېو سوو (۳۰۰) گامو پوري إِنْ ظَنَّ قُرْبَهُ مَعَ الْأَمْنِ (په دې شرط) که گومان وي داوبو دنژدې والي د امن سره (يعني که لاره په امن وي او دا گومان وي چي اوبه نژدې ته) وَلَا فَلَا کنې نو (طلب واجب) نه دی.

لغات: ﴿الْخُطْوَةُ﴾ گام، د دوو قدمونو تر مینځ مسافه، جمع: خُطُوات.

تشریح: يعني کوم مسافر ته چي په څه دليل او علامت سره دا گومان سي چي اوبه به نژدې پيدا سي، مثلاً شنه ځايه (سبز)، په نظر ورسي، يا يو ځای مرغان سره گرځي، يا يو څوک داوبو دنژدې والي خبر ورکړي، نو کوم طرف ته چي يې گومان وي، هغه طرف ته څلور سوه گامه تلاش کول واجب دي او که څلورو سره طرفونو ته يې گومان وي، نو څلور سره طرفونو ته څلور سوه گامه تلاش کول ضروري دي او دا تلاش کول هغه وخت واجب دي کله چي د ځان او مال هيڅ خطره نه وي. خو که د ځان يا مال د هلاکېدلو خطره وي، نو د هغه لپاره تلاش کول واجب نه دي، همدارنگه دا تلاش خپله کول د هغه لپاره ضروري نه دي، بلکي که په بل چاپي وکړي، نو هم کافي دي. (حاشیه)

له ملګري څخه داوبو طلب کول

﴿۱۵۲﴾ وَيَجِبُ طَلَبُهُ مِنْهُنَّ هُوَ مَعَهُ او واجب دي داوبو طلب کول له هغه کس څخه کوم چي دده سره (ملګری) وي (يا په بله ترجمه: له هغه کس څخه چي د هغه سره اوبه وي) إِنْ كَانَ فِي مَحَلٍّ لَا تَشْمُكُ بِهِ الْفُفُوسُ (په دې شرط) که په داسي ځای کي وي چي هلته پر اوبو خلګ بخل نه کوي وَ إِنْ لَمْ يُعْطِ إِلَّا بِشَمْنٍ مِثْلِهِ او که ده ته اوبه نه ورکوي مګر په مثلي قيمت (عام قيمت) سره لَزِمَهُ شِمَاؤُهُ بَمَ نُو پَر د ه په همدې قيمت سره داوبو رانيول لازميږي إِنْ كَانَ مَعَهُ قَاضٍ لَا عَنْ تَفَقُّتِهِ (په دې شرط) که دده سره دا قيمت وي په داسي حال کي چي دده تر څرچې زيات وي (يا په بله وينا دا چي دده سره د سفر تر څرچې زيات مال موجود وي).

لغات: ﴿لَا تَشْمُكُ﴾ د نصر له بابه د فعل مضارع منفي معروف صيغه ده شُكًا: بخل کول، حرص کول، ﴿لَزِمَ﴾ قيمت (پيسې)، نرخ، هغه رېټ او قيمت کوم چي يې بائع او مشتري په خپل مينځ کي

وټاکي. ﴿ثَمَنُ الْمَثَلِ﴾ عمومي رېټ (دشي مناسب قیمت)، په بازار او منډۍ کې چې د یو شي خومره قیمت وي، هغه ته ثمن مثل وایي، دلته ځني مراد هغه قیمت دی کوم چې یې بائع او مشتري په خپل رضاء سره وټاکي. (انوار الايضاح)

تشریح: که د سفر د ملګري سره اوبه وي، نو تر تيمم کولو مخکې له هغه څخه اوبه غوښتل ضروري دي، که هغه اوبه وړکړي، نو په اوداسه دي لمونځ وکړي، کنې په تيمم سره دي لمونځ وکړي، دلته د سفر له ملګري څخه مراد هغه کس دی چې د هغه سره اوبه وي، او که اوبه په قیمت سره پيدا کېږي او قیمت یې عام قیمت وي، گران نه وي يا په غېښ سیر (يعني له عمومي اېزاري قیمت څخه څه گران) یې خرڅوي، نو بیا که د هغه کس سره تر خپل خرچ زیاتې پیسې وي، نو په دې صورت کې د هغه لپاره تيمم جائز نه دي او قیمت اوبه اخيستل ضروري دي، او که په غېښ فاحش سره یې خرڅوي، نو بیا د هغه لپاره تيمم جائز دی. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

په یوه تيمم سره هر څو لمونځونه کېدلای سي؟

﴿۱۵۲﴾ وَيُصَلِّي بِالشَّيْئِ الْمَوْحَدِ مَا شَاءَ مِنَ الْفَرَائِضِ وَالنَّوَافِلِ او کولای سي په یوه تيمم سره خومره چې دده خوښه له فرضي او نفلي لمونځونو څخه (يعني په یو تيمم سره هر څو فرضي او نفلي لمونځونه کولای سي) وَصَلَّ تَقْدِيرُهُ عَلَى الْوَقْتِ او صحيح دي تيمم مخکې کول پر وخت (يعني له وخت څخه مخکې تيمم وهل هم صحيح دي).

تشریح: صاحب د کتاب رحمه الله فرمايي چې په یوه تيمم سره هر څو لمونځونه کولای سي، برابره د فرائض وي او که نوافل وي، اداء وي او که قضاء وي یا د نذر لمونځ وي، تر څو چې تيمم مات نه سي، وروسته فرمايي چې څرنگه له وخت څخه مخکې اودس کول صحيح دي، همداسې تيمم هم صحيح دی.

داکتره اندامونو د زخمي کېدو په صورت کې د تيمم حکم

﴿۱۵۳﴾ وَلَوْ كَانَ أَكْثَرُ الْهَدَنِ أَوْ نِصْفُهُ جَرِيحًا او که د بدن اکثره (زیاتره) حصه یا نیمه حصه زخمي (تېې) وي. تَيَمَّمَ نو تيمم دي وکړي (يعني په دې صورت کې تيمم کولای سي) وَإِنْ كَانَ أَكْثَرُ صَحِيحًا او که د بدن اکثره حصه صحيح وي غَسَلَهُ وَمَسَحَ الْجَرِيحَ نو هغه دي پرېولي او پر زخمي حصه دي مسح وکړي وَلَا يَجْزِيهِ بَيْنَ الْقُسْلِ وَالشَّيْئِ او د پرېوللو تيمم تر مینځ دي جمع نه کوي.

لغات: ﴿جریح﴾ زخمي، ټپي، جمع: جری.

تشریح: که د بدن اکثره حصه یا نیمه حصه (نیم بدن) زخمي وي، مثلاً پر هغه دانه یا غیره وي، نو د غسل پر ځای به تیمم کوي، لکه شرنګه چي داوداسه اندامونه یعنې اعضاء اربعه (مخ، دواړه لاسونه او دواړه پښې) که اکثره زخمي وي مثلاً درې اندامونه زخمي وي، نو تیمم به کوي. لېکن که د بدن اکثره حصه روغه وي، یا په بله وینا له نیم څخه زیات بدن صحیح سلامت وي او څه حصه یې زخمي وي، نو په دې صورت کي به پر زخمي اندامونو مسح کول کیږي او صحیح اندامونه به پر ټولل کیږي، او که پر زخمونو مسح نه سي کولای، نو پر جبیره دي مسح وکړي، کني مسح دي پر پردي. ها! که زخم داسي ځای وي چي که روغه حصه پر ټولل سي نو هغه زخمي حصه له اوبو څخه ساتل مشکل وي، نو هغه روغه حصه هم د زخم په حکم سره شمېرل کیږي او د هغه په وجه د مسح اجازه ده.

ولایحه الم: صاحب د "شفاء الارواح" د دې عبارت تشریح داسي کړې ده چي کله د بدن اکثره حصه روغه وي، نو داسي دي نه کوي چي څه حصه پر ټولي او پر څه حصې تیمم وکړي (ځکه په شریعت کي د بدل او مبدل نه د جمع کولو هیڅ مثال نه تر لاسه کیږي ابرار القلا مع الطحطاوي ص: ۱۶۸)، مثلاً که صرف په پښو باتدي زخم وي نو حکم دای چي مخ او لاسونه پر ټولي او پر پښو مسح وکړي، او داسي نه دي کوي چي مخ پر ټولي او پر لاسونو تیمم وکړي، دا پر ټولل او تیمم سره جمع کول دي کوم چي جائز نه دي.

تیمم په کومو شیانو سره ماتیږي؟

﴿۱۵۵﴾ وَيَنْقُضُهُ تَاَقُضُ الْوُضُوءِ او تیمم ماتوي هغه شی کوم چي داودس ماتونکی

وي (یعنې په کومو شیانو سره چي اودس ماتیږي، تیمم هم په هغوی سره ماتیږي) وَالْقُدْرَةُ عَلٰی

اِسْتِعْمَالِ الْمَاءِ الْكَافِي او (همدارنګه تیمم ماتوي) قدرت لرل (قدرت کېدل) پر استعمال د کافي

لویو (یعنې دومره اوبه کوم چي د طهارت لپاره کافي وي).

تشریح: یعنې په کومو شیانو سره چي اودس ماتیږي، په هماغه شیانو سره تیمم هم ماتیږي، همدارنګه که تیمم کونکی داوداسه د اوبو پر استعمالولو قدرت پیدا کړي، نو د هغه تیمم ماتیږي، د اوبو پر استعمال د قدرت لرلو مطلب دای چي اوبه موجوده وي او د څه دښمن یا درنده بهر نه وي او نه هغه داسي مریض وي چي اوبه تلوان ورته کوي، همدارنګه اوبه دومره کمی نه وي چي داوداسه اندامونه یو وار هم نه په پر ټولل کیږي.

که د يو چا دواړه لاسونه پرې وي او مخ يې هم زخمي وي

﴿١٥٦﴾ وَمَقْطُوعُ الْيَدَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ إِذَا كَانَ بِوَجْهِهِ جِرَاحَةٌ اَوْ هَفَهُ كَسْ چي دواړه لاسونه او

دواړه پښې پرېكړل سوي وي كله چي د هغه پر مخ (هم) زخم وي يُصَلِّي بِغَيْرِ طَهَارَةٍ هغه دي بېله طهارته (بغير له اودس) لمونځ كوي وَلَا يُعِيدُ او بيا دي (يې) نه راگرځوي.

نکات: ﴿جراحة﴾ زخم، پرهار، جمع: جراح و جراحت.

تشرېح: که د کوم چا دواړه لاسونه تر څنگلو او دواړه پښې يې تر بجلکو پرې سوي وي او د هغه پر مخ هم زخم وي مثلاً دانې وي، نو له هغه څخه اودس او تيمم ساقط دي، بس هغه دي په همدې حالت کي چي څرنګه وي بغير له طهارته لمونځ کوي او وروسته يې دراکر څولو ضرورت هم نسته. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

مسئله (١): که د کوم چا دواړه لاسونه تر څنگلو پرې سوي وي او مخ يې روغ وي، نو كله چي هغه پر لاسونو تيمم کوي، نو د پرېكېلو ځای دي مسح کوي. (حلي کبير ج: ١، ص: ٦٤، عالمگیری ج: ١، ص: ٢٤)

په بل چا تيمم کول

مسئله (٢): که مريض خپله تيمم نه سي کولای، نو بل څوک هم د هغه تيمم ور کولای سي، په دې شرط چي حکم کونکی نيت هم وکړي. (درمختار مع الشامی ج: ١، ص: ٣٥٧، ط: بيروت، کتاب المسائل ص: ١٧٨)

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

(با) فصل پر موزو دمصح کولو (په بیان کي) دی

تشریح: تیمم او مسح علی الخفین دواړه عارض دي؛ ځکه اصل غسل (پرېولل) دي، خو څرنګه چي تیمم په کتاب الله سره ثابت دی او مسح په سنتو سره ثابت ده، نو ځکه تیمم اقوی دی او دې مستحق دی چي له "مسح علی الخفین" څخه مخکي کړی سي، نو ځکه یې مخکي بیان کړی دی، لکه مخکي چي هم موږ ذکر کړه.

د مسح لغوي او اصطلاحي معنی: د مَسَحَ لغوي معنی ده: «إِمْرَأُ الْيَدِ عَلَى شَيْءٍ» (یعني پر یو شي لاس تېرول) او د مَسَحَ اصطلاحي معنی ده: لوند لاس پر هغه شي تېرول چي پر هغه د لاس تېرولو حکم سوی وي. نو د "مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ" معنی سوه: «إِسَابَةُ الْيَدِ الْمُبْتَئِلَةِ الْخُفَّ الْمَلْبُوسَ» (یعني پر اغوستل سوو موزو باندې لوند لاس تېرول).

د مسح علی الخفین ثبوت: د مسح علی الخفین مشروعیت په مشهوره حدیثونو سره ثابت دی. امام کرخي رحمه الله فرمایي چي زما سره دهغه کس د کفر اندېښنه سته چي پر موزو مسح جائزه گڼي، د مسح د مشروعیت په لړ کي علامه ابو الفضل احمد بن علي عقلاني رحمه الله په "الدرایة فی تخریج أحادیث الهدایة" کي تقریباً (٢٦) حدیثونه بیان کړي دي، چي له هغوی څخه موږ پر دریو حدیثونو اکتفاء کوو:

① «عَنْ عَمْرِو بْنِ أَمِيَّةٍ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يَسْمَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ». (بخاري شریف، باب المسح على الخفين، حديث شماره: ١٢٠٩)

② «عَنْ بِلَالٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ». (مسلم شریف، باب المسح على الناصية، حديث شماره: ٥٥٠)

③ «مِنْ حَادِثَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِأَمْرِهِ أَنْ يَسْمَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ يَوْمَ وَلِيْلَةٍ»

دامام صاحب (امام اعظم ابو حنيفه) رحمه الله په هکله نقل سوي دي چي يوه سړي له امام صاحب رحمه الله څخه د اهل السنة والجماعت د مذهب په باره کي پوښتنه وکړه، نو امام صاحب رحمه الله ورته وفرمايل چي: **أَنْ يُفَضِّلَ الشَّيْخَيْنِ وَيَرْىَ الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَيْنِ** (يعني کوم څوک چي شپږنځين يعني حضرت ابو بکر صديق عليه السلام او حضرت عمر فاروق عليه السلام له ټولو صحابه وو څخه افضل او غوره گڼي او د نبی صلی الله علیه و آله د دواړو زوماتو يعني د حضرت عثمان عليه السلام او د حضرت علي عليه السلام سره مينه لري، همدارنگه مسح علی الخفين جائز گڼي، نو هغه له اهل السنة والجماعت څخه دی).

د موزو د مسح بيان

﴿ ۱۵۷ 》 **مَسْحُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ فِي الْحَدِيثِ الْأَصْغَرِ لِلْإِمَامِ جَائِزٌ دَمَسْحِ**

دواړو موزو په کوچنۍ بې اودسيا کي دسړيو او بنغو (دواړو) لپاره **وَلَوْ كَانَا مِنْ شَيْءٍ تَخِينُ غَيْرِ الْجِلْدِ** که څه هم دواړه موزي له چمري څخه بغير له يو (بل) پنډشي څخه (جوړي) وي **سَوَاءٌ كَانَا لَهْمَا نَعْلٍ مِنْ جِلْدٍ أَوْ لَا** برابره ده د موزو تلی له چمري (خرمني) څخه وي او که نه وي.

لغات: «خفين» سخت، مضبوط، ډبل، پنډ، «جلد» چمړه، خرمن، چرم، «لعل» د دې لفظ څو معنوي دي چي له هغوی څخه يې مشهوره معنی ده: د خپلۍ، او بله معنی يې ده: هغه چمړه (خرمن) چي په هغه سره موزه ساتل کيږي، يعني چي د حفاظت لپاره موزه پکښي پوښل کيږي (معجم الوسيط)، او صاحب د انوار الايضاح يې يوه معنی دا هم ليکلې ده (د خپلۍ تلی) کوم چي په قلمو سونو کي نسته، جمع: نعال.

تشرېح: د محدث (بې لومړۍ) لپاره پر موزو مسح کول جائز دي، محدث برابره ده سړي وي او که ښځه وي، دلته د حديث اصغر (کوچنۍ بې اودسيا) قيد لگول سوی دی، له دې څخه معلومه سوه چي کوم چا موزي اغوستي وي او بيا حدث اکبر (لويه بې اودسيا) ورته پېښه سي يعني غسل پرې واجب سي، نو په دې صورت کي مسح علی الخفين جائز نه ده، بلکي موزي به کابل کيږي او پښې به هم پرې لول کيږي.

ولو کانا **إلخ** فرمايي که هغه موزي د خرمني (چمري) نه وي، خو پنډي او سختي وي، نو بيا هم مسح جائز ده، د مسح علی الخفين څلور صورتونه دي:

① يو دا چي دواړه موزي د خرمني (چمري) وي، پر داسي موزو بالاتفاق مسح جائز ده.

② دویم داچي د څرمنې نه وي خو له پنډي او ډبلي کپړې څخه جوړي وي او مُنْعَلَيْن يا مُجْلَدَيْن وي (دمنّعل معنى دا ده چي تلې يې د چمړې وي او پر تلې يې چمړه لگېدلې وي او دمجّلد معنى دا ده چي لاندي باتدي چمړه وي يعني پر هغه د پاسه او لاندي دواړو طرفونو ته چمړه لگېدلې وي) چي زموږ په اصطلاح کي ماسی ورته ويل کيږي، نو په دې صورت هم کي بالاتفاق پر هغوی مسح جائز ده.

③ درېیم داچي نه له پنډي کپړې څخه وي او نه مُنْعَلَيْن وي، نو په دې صورت کي بالاتفاق مسح جائز نه ده.

④ څلورم داچي له پنډي او سختي کپړې څخه خو وي يعني له داسي مضبوطه او پنډي کپړي څخه جوړي وي چي بغير له ترلو خپله پر پنډيو پاتېږي او دومره نرۍ نه وي چي بله خوا يې ښکارېږي، لېکن مُنْعَلَيْن نه وي، نو په دې صورت کي دامام ابو حنيفه رَجَعَهُ الله په نېز مسح جائز نه ده او دصاحبينو رَجَعَهُ الله په نېز جائز ده، او فتوی دصاحبينو پر قول ده؛ ځکه دامام صاحب په هکله دا روايت ذکر سوی دی چي هغه د خپل عمر په آخر کي دصاحبينو قول ته رجوع وکړه، دروايت الفاظ دادي: «وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَجَعَهُ اللَّهُ أَنَّهُ مَسَحَ عَلَى جَوْرِ بَيْتِهِ فِي مَرَضِهِ ثُمَّ قَالَ لِعَوَّادٍ... (الخ) ۱۰. العناية ج: ۱، ص: ۱۳۸، (يعني امام ابو حنيفه رَجَعَهُ الله دوفات په مرض کي) (تر مرگ اووه ورځي يادې ورځي مخکي) پر [غير مُنْعَلَيْن] موزو مسح وکړه او بيا يې هغه خلکو ته وويل کوم چي دده د پوښتني لپاره راغلي وه: «ما أنن [هغه کار وکړی چي خلک به مي له هغه څخه منع کول]»، نو په دې قول سره علماء دامام صاحب پر رجوع دليل نيسي.

مسئله (۱): نن سبا چي کومي جراحي وغيره استعمالول کيږي، پر هغوی بالکل مسح جائز نه ده؛ ځکه په هغوی کي د جواز شرائط نسته، لهندا د اودس کولو پر مهال د هغوی کښل او پښې پرېول ضروري دي. (المعيط البرهاني ج ۱، ص ۲۴۲)

د ښو جرابو حکم

مسئله (۲): که يو چا څو دانې (مثلاً درې يا څلور) نرۍ جرابي يو ډبل د پاسه په پښو کړي وي، نو هم پر هغوی مسح جائز نه ده. (بعواله هندی ج ۱، ص ۳۲۰)

پر موزو د مسح صحيح کېدلو شرطونه

﴿ ۱۵۸ ﴾ وَيُسْتَرَطُّ لِجَوَالِ السَّمِ عَلَى الْخُفَّيْنِ سَبْعَةُ شَرَايِظَ او پر موزو د مسح جائز کېدو

لپاره اووه شرطونه شرط دي الْأَوَّلُ لُتْسُومَتَا هَيْدَ غَسَلِ الرِّجْلَيْنِ (۱) اول شرط دواړه موزې د

دواړو پښو تر پرېوللو وروسته اغوستل دي وَلَوْ قَبْلَ كَمَالِ الْوُضْءِ إِذَا أَتَتْهُ قَبْلَ حُصُولِ نَاقِضٍ لِلْوُضْءِ كه څه هم داوداسه له پوره کولو څخه مخکې وي (خو دا هغه وخت) کله چې يې د اودس ماتونکي شي له پېښېدلو څخه مخکې يې اودس پوره کړی وي.

لغات: لِبْسَهَا: د "ما" ضمير دخلفين (موزو) و طرف ته راجع دی. اَتَتْهُ: ضمير د وُضْء (اودس) و طرف ته راجع دی.

تشریح: پر موزو د مسح د جائز کېدلو اول شرط دا دی چې د دواړو پښو تر پرېوللو وروسته به يې موزې اغوستي وي او د ضروري نه ده چې اول ټوله اودس پوره کړي بيا موزې واغوندي. لېکن دا ضروري ده چې د بې اودس کېدلو په وخت کې به د هغه اودس پوره وي، لهنا که څوک اول خپلې پښې پرېولي او موزې په پښو کړي بيا پاته اودس پوره کړي، تر دې وروسته بې اودس سي نو اوس هغه ته پر موزو مسح کول جائز دي؛ ځکه که څه هم د موزو داغوستلو پر مهال طهارت کامله موجود نه وو (يعني اودس پوره سوی نه وو)، لېکن د بې اودس کېدلو په وخت کې طهارت کامله موجود وو، لېکن که څوک اول خپلې پښې پرېولي او موزې په پښو کړي بيا د پاته اودس له پوره کولو څخه مخکې بې اودس سي، نو اوس پر موزو مسح جائز نه ده؛ ځکه د بې اودس کېدلو په وخت کې طهارت کامله موجود نه وو.

﴿ ۱۵۹ ﴾ وَالشَّانِ سَتْرُهُمَا لِلْكَعْبَيْنِ (۲) او دویم شرط د موزو پټول دي بجلکو لره (يعني موزې به داسې وي چې بجلکي پټوي، کنې مسح باندي جائز نه ده).

تشریح: پر موزو د مسح جائز کېدلو دویم شرط دا دی چې هغه موزې به داسې وي چې پښې تر بجلکو پکښې پټي وي، بيا مسح باندي جائز ده، که چيرې موزې تر پوندو پورې وي، نو پر هغوی مسح جائز نه ده.

﴿ ۱۶۰ ﴾ وَالثَّالِثُ امْكَانُ مُتَابَعَةِ الشَّمْسِ فِيْهِمَا (۳) او درېیم شرط په دواړو موزو کې د پرلپسې تگ کولو ممکن کېدل دي (يعني په دواړو موزو کې به پرلپسې اسل اسل ممکن وي) فَلَا يَجُوزُ عَلَى خِلْفٍ مِنْ رُجَامٍ أَوْ خَشَبٍ أَوْ حَدِيدٍ نو د ښيښې يا لرغې (تختې) يا اوسپنې پر موزو مسح جائز نه ده.

تشریح: درېیم شرط دا دی چې موزې به داسې وي چې په هغوی کې مسلسل تگ کول ممکن وي، يعني بلا تکلفه درې ميله تگ پکښې کېدلای سي (کوم چې ۵۰ كيلو متره کېږي)، محشي زنه

الله فرمايي چي موږ د مذکور شیانو (لرغي، اوسپني...) موزې نه دي ليدلي، کېدلای سي له دوی څخه د موزې په څېر بل شی جوړول کيږي هغه به مراد وي، یا هسي مسئله به داسي فرض کړل سوې وي.

﴿۱۶۱﴾ وَالرَّابِعُ خُلُوْ كُلِّ مِنْهُمَا عَنْ خَرْقٍ (۴) او څلورم شرط دموزې خالي کېدل دي له داسي څيري والي (چاک) څخه قَدَرِ ثَلَاثِ أَصَابِعَ مِنْ أَصْغَرِ أَصَابِعِ الْقَدَمِ کوم چي په اندازه د درېو گوتو وي د پنبې له کوچنيو گوتو څخه.

لفات: ﴿خَرْقٍ﴾ سوري. چاک، څيري والی.

تشریح: د مسح جائز کېدلو څلورم شرط دای چي موزه به ډېره څيري نه وي او د ډېر څيري والي مقدار د پنبې درې کوچنۍ گوتي دي، لهذا که موزه داسي وي چي په هغوی کي د پنبې د درېو کوچنيو گوتو په اندازه سوري (چاک) وي، برابره ده هغه سوري دموزې په لاندینۍ حصه (تلي) کي وي، یا د پاسه وي، یا د پوندي و طرف ته وي، نو پر داسي موزه مسح جائز نه ده او د کوچنيو گوتو اعتبار هغه وخت دی کله چي سوري له گوتو څخه بغیر پر بل ځای وي او که سوري پر گوتو وي. یا په بله وینا گوتي ښکاره وي، نو بیا مطلقاً درېو گوتو لره اعتبار دی، لهذا که بته گوته او د هغې څنګ والا گوته ښکاره وي، نو هم مسح جائز ده؛ ځکه درې گوتي نه دي که څه هم دا دواړه د پنبې د درېو کوچنيو گوتو په اندازه دي، او که بته گوته او د هغې څنګ والا دوی گوتي ښکاره وي، نو مسح جائز نه ده.

مسئله: که د یوې موزې څو ځایه لږ، لږ څيري وي او هغه څيري ځایونه (چاکونه) مجموعتاً د پنبو درېو کوچنيو گوتو په اندازه وي، نو مسح جائز نه ده او که دواړه موزې داسي څيري وي چي مجموعتاً د درېو گوتو په اندازه وي، نو د هغه اعتبار به نه کول کيږي، پر داسي موزو مسح جائز نه ده. (درمختار ج ۱، ص ۴۰۰، ط، بیروت، کتاب المسائل ص ۱۹۱)

﴿۱۶۲﴾ وَالْخَامِسُ اسْتِنْسَا حُكْمًا عَلَى الرَّجُلَيْنِ مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ (۵) او پنځم شرط د دواړو موزو ټینګېدل دي پر پنبو بغیر له ترلو څخه (یعني دواړه موزې به داسي مضبوطه وي چي له ترلو څخه بغیر پر پنبو ټینګي پاته سي).

لفات: ﴿اسْتِنْسَا﴾ د استعمال د باب مصدر دی، د دې باب غو منلوي دي، بندېدل، ټینګ نیول کېدل، ټینګ نیول، منع کېدل، ﴿هَذَا﴾ د نصر د باب مصدر دی: ترلو.

تشرېح: پنځم شرط دادی چي دواړه موزې داسي مضبوطه او ټينګي وي چي بغير د يو شي له تړلو څخه خپله پر پښو ټينګي پاتېږي او نه خيږي، کنې مسح باندې جائز نه ده.

﴿ ۱۳۳ ﴾ وَالسَّابِغُ أَنْ يَتَمَلَقَ مِنْ مُقَدِّمِ الْقَدَمِ الْقَدَمَ قَدْ رُشِلَتْ أَصَابِعُ (۶) او شپږم شرط د دواړو موزو مانع کېدل (چي منع کوي به) بدن ته د اوبو رسېدل (يعني که پر دوی اوبه ولوېږي، نو تر دوی لاندې حصې ته نه رسېږي).

تشرېح: شپږم شرط دادی چي موزې به داسي وي چي که پر هغوی اوبه واچول سي، نو پښو ته نه رسېږي، کنې مسح باندې جائز نه ده.

﴿ ۱۳۴ ﴾ وَالسَّابِغُ أَنْ يَتَمَلَقَ مِنْ مُقَدِّمِ الْقَدَمِ الْقَدَمَ قَدْ رُشِلَتْ أَصَابِعُ (۷) او اووم شرط دادی چي د پښې مخکينۍ حصه به د دريو ګوتو په اندازه باقي پاته وي مِنْ أَصْغَرِ أَصَابِعِ الْيَدِ د لاس له کوچنيو ګوتو څخه (يعني د لاس د دريو کوچنيو ګوتو په اندازه به د پښې مخکينۍ حصه موجوده وي) فَلَوْ كَانَ فَاقِدًا مُقَدِّمَ قَدَمِهِ نو که د يو کس د پښې مخکينۍ حصه نه وي لَا يَنْسَخُ عَلَى خُفِّهِ نو هغه پر موزه مسح نه سي کولای وَلَوْ كَانَ عَقِبُ الْقَدَمِ مَوْجُودًا که څه هم د پښې پونده موجوده وي.

نکات: «عقب» پونده، د پښې د بېلې لاندینۍ برخه، جمع: أَعْقَاب.

تشرېح: د مسح جائز کېدلو اووم شرط دادی چي د کوم چا پښه پرې سوې وي، نو کم از کم د لاس د دريو کوچنيو ګوتو په اندازه به د هغه د پښې مخکينۍ حصه پاته وي، او که مخکينۍ حصه يې غائبه وي، نو بيا پر موزې مسح کول صحيح نه دي، که څه هم شاتنۍ حصه پاته وي. (انوار الإيضاح بحواله فتاوى تاتار خانيه ج: ۱، ص: ۲۲۰، مسئله: ۱۰۲۲)

يادونه: صاحب د "شفاء الارواح" د ملکه کړه عبارت تشرېح داسي کړې ده: اووم شرط يې دادی چي د مسح کونکي پښه به تر بجلکي لاندې د لاس د دريو کوچنيو ګوتو په اندازه روغه موجوده وي، لهنا که د چا پښه تر بجلکي لاندې پرې سوې وي او د مسح کولو ځای کم از کم (لږ تر لږه) د دريو ګوتو په اندازه پاته وي، نو پر دواړو موزو به مسح کوي، او که د فرض مقلد په اندازه يعني د دريو ګوتو په اندازه حصه پاته نه وي، نو بيا د دواړو پښو پر ټول ضروري دي؛ ځکه د مسح محل باقي نه دی، خود غسل محل باقي دی، لهنا داسي به نه کوي چي دروغې پښې پر موزه مسح کوي او د پرې سوي پښې پاته حصه پر ټولي؛ ځکه مسح او غسل (دواړه، سره، غلې) په وظيفه کې د پښو نه سره يو ځای کېږي. (شفاء الارواح، مرآة الملاح)

د مسح موده

﴿ ١٦٥ ﴾ وَيَسْمَحُ الْمُقِيمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً او مسح به کوي مقيم کس يوه ورځ او يوه شپه
وَالْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ بَلَيَا لَيْلِيَّهَا او مسافر کس درې ورځې دهغوی د شپو سره (يعني مسافر به
درې ورځې او درې شپې مسح کوي).

تشرېح: د مقيم لپاره يوه ورځ او يوه شپه (يعني ۲۴ ساعته) او د مسافر لپاره درې ورځې او درې
شپې (۷۲ ساعته) پر موزو مسح کول جائز دي.

د مسح د مذکوره مودې ابتداء له کومه وخته کيږي؟

﴿ ١٦٦ ﴾ وَابْتِدَاءُ الْمَدَّةِ مِنْ وَقْتِ الْحَدَثِ بَعْدَ لُحُسِ الْخُفَّيْنِ او (دمسح) د مودې شروع د
بې اودسيالو وخت څخه ده د موزو تر اغوستلو وروسته.

تشرېح: د مسح موده (يعني د مقيم لپاره يوه ورځ او يوه شپه او د مسافر لپاره درې ورځې او درې شپې، داموده) له
کومه وخته شروع کيږي، يا په بله وينا له کومه وخته شمېرل کيږي؟ په دې باره کي د علماؤ اختلاف
دي، صحيح داده چي د موزو تر اغوستلو وروسته چي کله د سري اودس مات سي، نو د همدې بې
والدسي (حدث) له وخته څخه د مسح موده شروع کيږي، او دامام اوزاهي زينه الله په نېز د موزې
اغوستلو له وخته څخه داموده شروع کيږي، او دامام احمد زينه الله په نېز د مسح له وخت څخه شروع
کيږي. (شفاء الارواح)

مسح کونکي مقيم که مسافر سي؟

﴿ ١٦٧ ﴾ وَإِنْ مَسَحَ مُقِيمٌ ثُمَّ سَافَرَ قَبْلَ تَبَايُرِ مُدَّتَيْهِ او که مقيم کس مسح وکړي بيا د خپل
مودې (يوې ورځې او شپې) تر پوره کېدلو مخکي سفر وکړي (مسافر سي) أَتَمَّ مُدَّةَ الْمُسَافِرِ نو
هغه دي د مسافر موده (درې ورځې او شپې) پوره کړي.

تشرېح: که مسح کونکي مقيم له يوې ورځې او يوې شپې څخه مخکي مسافر سي، نو بيا به هغه تر
د موزو ورځو له درېو شپو پوري مسح پوره کوي. (د ابي مطلب نه دی چي له نوي سره به درې ورځې او شپې مسح
کوي). (حنبله ج. ۱، ص. ۳۳)

مسح کونکی مسافر که مقیم سی؟

﴿١٦٨﴾ وَإِنْ أَقَامَ الْمَسَافِرُ بَعْدَ مَا يَمْسَحُ يَوْمًا وَلَيْلَةً أَوْ كَإِذَا يَمْسَحُ يَوْمًا وَلَيْلَةً وَرَخِي أَوْ يَوْمٍ شِبْهِهِ تَرْمِصَ كَوَلَوْ وَرَوَسْتَهُ نَزَعَ (موزې) وکابې وَالْأَيْتَمُ يَوْمًا وَلَيْلَةً کني يوه ورځ او يوه شپه دي پوره کړي.

تشرېح: که څوک د سفر په حالت کې مسح شروع کړي او بيا د يوې ورځې او يوې شپې له پوره کېدلو څخه مخکې مقیم سي، نو تر يوې ورځې او شپې پورې به مسح پوره کوي او که د يوې ورځې او يوې شپې له پوره کېدلو څخه وروسته مقیم سي، نو بيا د اقامت په حالت کې د هغه لپاره مسح کول جائز نه دي، بلکې دموزو کښل او پښې پرېلول ضروري دي. (هندي ج ١٠، ص ٢٤. کتاب الصلوات ص ١٩٠)

د مسح فرض مقدار

﴿١٦٩﴾ وَقَرُصُ الْمَسْحِ قَدْرُ ثَلَاثِ أَصَابِعٍ أَوْ (دموزې) د مسح فرض (مقدار) د درېو گوتو په اندازه دی مِنْ أَصْغَرِ أَصَابِعِ الْيَدِ د لاس له کوچنيو گوتو څخه عَلَى ظَاهِرِ مُقَدَّرِ كُلِّ رِجْلٍ د هرې پښې د مخکينۍ حصې پر ښکاره (پښې) طرف باتلې (يعني د هرې پښې د مخ پر پښې حصه د لاس د درېو کوچنيو گوتو په اندازه مسح کول فرض دي).

تشرېح: په دې عبارت کې د مسح د فرض مقدار بيان دی او هغه دا چې پر هرې موزې د لاس د درېو کوچنيو گوتو په اندازه مسح کول فرض دي، لهنا که څوک پر يوه موزه د دوو گوتو په اندازه مسح وکړي او پر بلې موزې د پنځو گوتو په اندازه مسح وکړي، نو مسح نه صحيح کېږي او د هرې موزې پر ظاهري (پښې) حصه مسح کول ضروري دي، دموزې د تلې پر طرف يا صرف د پوندي پر طرف مسح کول جائز نه دي او شرعاً هيڅ اعتبار ور لره نسته. (شفا الارواح، انوار الايضاح)

د مسح سنت طريقه

﴿١٧٠﴾ وَسُنُّهُ مَدُّ الْأَصَابِعِ مُفَرَّجَةً أَوْ (دموزې) د مسح سنتونه د گوتو کښول دي په داسې حال کې چې گوتې خلاصې (غورېدلې) وي مِنْ رُؤُوسِ أَصَابِعِ الْقَدَمِ إِلَى السَّاقِ د پښې د گوتو له سرو لور څخه تر پښې پورې (يعني د مسح سنت طريقه دا ده چې پر پښه د گوتو له سر څخه تر پښې پورې د لاس خلاصې گوتې کش کړي).

لغات: «مفرجة» د تفصيل له بابو مؤنث مفعول دی، لَرَجَ لَفْرَجَ لَفْرَجًا: پراخه ساتل، خلاصول، خلاص لرل.

تشریح: یعنې فرض مقدار خو صرف دادی چي د لاس د دریو گوټو په اندازه د هري موزې ظاهري حصه لنډه سي (لکه مخکي چي ذکر سو)، خو د مسح سنت طریقه داده چي دواړه لاسونه په اوبو سره لاند کړي او دخپل راسته لاس گوټي د راسته موزې پر مخکنۍ حصه او د چپه لاس گوټي د چپه موزې پر مخکنۍ حصه کښېږدي بیا دواړه لاسونه د پنډیو و طرف ته (تر بجلکولو پوري) کش کړي او گوټي دي خلاصي لري، صرف یو وار داسي کول سنت دي او که د گوټو سره ورغوی هم یو ځای کړي نو غوره ده، او که ددې خلاف وکړي یعنې د پنډیو له طرف څخه یا له بل طرف څخه گوټي راکش کړي، نو مسح خو کیږي لېکن د سنت خلاف به وي. (فتا، الارواح، انوار الايضاح)

صرف په یوه گوټه سره مسح کول

مسئله (۱): که پر یوه موزه صرف یوه گوټه درې واړه پر یوه ځای کش کړل سي، نو مسح نه صحیح کیږي، ها! که گوټه درې واړه لنډه کړل سي او پر درې جلا، جلا ځایو کش کړل سي، نو مسح صحیح کیږي. (کتاب المسائل ص: ۱۸۶، معگیری ج: ۱، ص: ۲۲، ۲۳)

د مسح پر ځای په لندو وایو باندي تکل

مسئله (۲): که څوک پر موزو د مسح کولو پر ځای په داسي وایو باندي وگرځیږي کوم چي په پاکو اوبو سره لاند وي چي دهغه په وجه د موزو ظاهري پانۍ حصه په اوبو سره لنډه سي، نو په دې سره هم د مسح علی الخفین وظیفه اداء کیږي. (المحیط البرهانی ج: ۱، ص: ۲۴۱، کتاب المسائل ص: ۱۸۷)

په بل چا مسح کول

مسئله (۳): که څوک په مسح کي له بل چا څخه مرسته وغواړي او خپلي موزې په بل چا مسح کړي، نو هم مسح صحیح کیږي. (پورتني حوا)

په کومو شيانو سره مسح ماتیږي!

﴿۱﴾ وَيَنْقُضُ مَسْحَ الْخُفِّ أَرْبَعَةُ أَشْيَاءَ او د موندل مسح څلور شيان ماتوي (په څلورو شيو سره د موزې مسح ماتیږي) **كُلُّ شَيْءٍ يَنْقُضُ الْوُضُوءَ** (۱) هر هغه شی کوم چي نومس ماتوي **وَنَزَمُ** **خُفِّ** (۲) او د موزې کښل **وَلَوْ بِخُرُوجِ أَكْثَرِ الْقَدَمِ إِلَى سَائِي الْخُفِّ** که څه هم د پښې د اکثره حصې په رلولو سره وي د موزې و پښې ته (یعنې چي د قدم اکثره حصه د موزې تر پښې پوري رلولوي)

وَإِصَابَةُ الْمَاءِ أَكْثَرُ إِحْدَى الْقَدَمَيْنِ فِي الْخُفِّ (۳) او دیوې پښې اکثره حصې ته په موزه
کي (دته) اوبه رسېدل عَلَى الصَّحِيحِ د صحیح قول مطابق وَمُضِي الْمُدَّةِ (۴) او (دمسح) د
مودې تېرېدل (هم مسح ماتوي) إِنْ لَمْ يَخْفُ ذَهَابَ رِجْلُهُ مِنَ الْبَرْدِ که چیرې له یخ څخه د
پښې پر ضایع کېدلو نه بهر برې (یعنې کله چي د مسح موده پوره سي، نو هم مسح ماتېږي، نو پښې به
پرېږولي، لېکن که په پرېولو سره د سخت یخ په وجه د پښو د ضایع کېدلو اشل کېدل، بېره وي، نو بیا یې مسح نه
ماتېږي او د جبيره پښې په حکم سره گرځي چي تر څو مجبوري وي، مسح دي کوي) وَبَعْدَ الشَّلَاةِ
الْخَبِيرَةِ غَسَلَ رِجْلَيْهِ فَقَطَّ او تر آخري دريو وروسته دي صرف دواړي پښې پرېږولي (یعنې تر
آخري دريو صورتونو وروسته صرف د پښو پرېول کافي دي).

لغات: ﴿نزع﴾ د ضرب د باب مصدر دی: کښل، کاږل، را کښول، ﴿خروج﴾ د نصر د باب مصدر
دی: خپله وتل، بهر راتلل، علامه طحطاوي رَجَعَهُ الله فرمايي: چي اولانزع بيا خروج ذکر کول وې
خبري ته اشاره ده چي موزه برابره ده کښل سوې (باسل سوې) وي او که خپله وتلې وي، د مسئلې حکم
په دواړو صورتونو کي برابر دی.

تشرېح: په لاندینيو صورتونو کي مسح علی الخفین ماتېږي:

①... کوم شيان چي اودس ماتوي (نواض وضوء)، هغوی د موزې مسح هم ماتوي، لهذا دنوي اودس
کولو تر څنگ به موزې هم بيا مسح کول کيږي، او په لاندینيو صورتونو کي د موزو کښل او پښې
پرېول ضروري دي، صرف مسح کول کافي نه دي.

②... ټوله موزه کښل، یا د پښې اکثره حصه ښکاره کېدل هم مسح ماتوي، لهذا که څوک یوه موزه
وکارې او یا پښه یې خپله راووخې او د موزې تر پښې پوري راسي، نو په دې صورت کي مسح
ماتېږي، لهذا دومره موزه به هم کښل کيږي او دواړه پښې به پرېول کيږي.

③... موزې ته اوبه داخلېدل او د پښې اکثره حصې ته اوبه رسېدل، یعنې که یوې موزې ته اوبه
ننوخې او ټوله پښه یا اکثره (یعنې له نیمايي څخه زیاته) پښه لنډه سي، نو مسح ماتېږي، لهذا موزې
کښل او دواړه پښې پرېول واجب دي، مصنف رَجَعَهُ الله فرمايي چي دا قول صحیح دی، بل قول دای
چي موزې ته داوبو ننوتلو په صورت کي مسح نه ماتېږي. (حاشیه)

④... د مسح موده تېرېدل (پوره کېدل)، مثلاً که د مقیم کس د مسح یوه ورځ لوی یوه شپه تېره سي، نو
مسح یې ماتېږي، په دې شرط چي د سخت یخ په وجه پښو ته د نقصان رسېدلو بېره نه وي، لهذا کله
چي د مسح موده پوره سي نو موزې دي وکارې او پښې دې پرېولي لمونځ دي وکړي، باقي اودس

راگر ځول واجب نه دي، په دې شرط که یو ناقض وضو شی پېښ سوی نه وي، لېکن که دموزې په کښلو کې دابېره وي چې پښې به یې د سخت یخ په وجه تاوانې او ضایع سي، نو بیا موزې د پټۍ (جیره) په حکم کې دي، لهذا پر هغوی مسح جائز ده، یعنې څرنگه چې د زخم پر پټۍ مسح کول کیږي تر څو چې زخم وي، همداسې دي دواړه موزې مسح کوي تر څو چې مجبوري وي، او صاحب د شفاء الارواح د حاشیې په حواله سره لیکلي دي چې څرنگه پر پوزه پټۍ باندې مسح کول کیږي، همداسې دي پر پوره دواړو موزو لاندې باندې (د پسه او لاندې او پوندې) ټوله مسح کوي. (حاشیه مغلطاً بحواله شفاء الارواح، ثمره النجاج)

⑤ د پښې درېو کوچنیو ګوتو په اندازه موزه څیړي کېدل، (در مختار ج: ۱، ص: ۲۰۱-۲۰۲)

وبعد الثلاثة الأخيرة إلخ: یعنې دلته چې کوم آخري درې صورتونه بیان سول (یعنې موزه کښلو، پښې ته اوبه رسېدل، موده پوره کېدل)، څرنگه چې په دې درېو سره صورتونو کې صرف مسح ماتېږي، لهذا که د هغه اودس وي، نو له نوي سره اودس تازه کول ضروري نه دي، بلکې فقط پښې پرېولل کافي دي. (شفاء الارواح)

پر لنگوته وغیره باندې د مسح حکم

﴿۱۶۲﴾ وَلَا يَجُوزُ الْمَسْحُ أَوْ مَسْحُ جَائِزُهُ دَ عَلَى عِمَامَةٍ وَقَلَنْسُوَةٍ پسر لنگوته او خولۍ (رخپښه) باندې وَبُرْقَعَةٍ وَقَفَّازَيْنِ او پر چادري (بوغره) او دسکلو (سکڼو) باندې.

لفات: ﴿الْعِمَامَةُ﴾ لنگوته، جمع: عِمَائِم، ﴿الْقَلَنْسُوَةُ﴾ خولۍ، ټوپۍ، جمع: قَلَنْسَوَات، ﴿الْبُرْقَعُ﴾ چادري، بوغره، بورقه، جمع: بُرَاقِع، ﴿الْقَفَّازَيْنِ﴾ تشیه د "قَفَّاز" ده: دسکله، دسکڼه، جمع: قَفَّازِيْنَ.

تشریح: پر لنگوته مسح کول جائز نه دي، همدارنگه پر خولۍ او دښځې لپاره پر چادري (بوغره) مسح جائز نه ده، همدارنگه پر دسکلو (سکڼو) مسح جائز نه ده، برابر دسکله د یخ د مخنیوي لپاره اغوستل سوي وي او که د یو حیوان او ښکار د نیولو لپاره، لکه ځینې خلک چې د ښکاری مرغانو د نیولو لپاره سختې دسکله په لاس کوي چې د مرغانو د منگولو له ضرب څخه خوندي سي. (انوار الايضاح)

یوزخیم د مسیح کولو مسئلی

تشریح: په دې جبارت کې غوښتلې بیلا سوي دي: ① که څوک رګ ووهي یعنې دښتر په وسیله له بدن څخه خرابه ونه وباسي، بیا پر هغه ځای پټی وتری، نو که دده دس که له ر مهال دپټی

په خلاصولو کي تکلیف وي او اوبه د زخم لپاره تاوان وي، نو پر پټۍ مسح کول صحيح دي،
 (۷) که د زخم پر خوله پټۍ او پلستر لگول سوي وي، نو که داودس کولو پر مهال د پټۍ او پلستر په
 ليري کولو کي تکلیف وي او اوبه د زخم لپاره تاوان وي، نو پر پټۍ او پلستر مسح کول جائز دي،
 برابره ده پټۍ او پلستر په اوداسه لگول سوي وي او که بغیر له اوداسه لگول سوي وي، (۷) پر مات
 سوي هلو کي چي کوم پلستر اچول کيږي، هغه د پټۍ په حکم کي دی، پر هغه د پاسه مسح کول
 جائز دي. (عالمگیری ج: ۱، ص: ۳۵)

وجوب المسح علی اکثر الاغ: د دې عبارت مطلب دای چي د پټۍ او پلستر پر اکثره حصه مسح کول
 واجب دي او د بدن هغه حصه کوم چي له پټۍ څخه دباندې وي، پر هغه هم مسح کول کافي دي: د
 پرېولو ضرورت یې نسته؛ ځکه که په پرېولو یې مکلف کړی سي، نو کېدلای سي چي هغه اوبه
 زخم ته ورسیږي او تاوان وکړي، نو ځکه هغه حصه پرېول ضروري نه دي.

تر پټۍ لاندې د اصلي حصې حکم

مسئله: که زخم داسي ځای وي چي په پټۍ کي له اصل زخم څخه بغیر د بدن څه نوره حصه هم ور
 سره پټه وي، نو پر هغه ټوله حصې ضرورت تاسح جائز ده. (شامي ج: ۱، ص: ۴۰۸، ط: بیروت، کتاب العناقل
 ص: ۱۹۲)

د مسح علی الجبيرة او مسح علی الخفين تر مینځ فرق

﴿۱۵۴﴾ وَالْمَسْحُ كَالْغُسْلِ او (د پټۍ) مسح د پرېولو په څېر ده فَلَا يَتَوَقَّتُ بِمُدَّةٍ نو هغه په
 یو ټاکلې موده سره نه متمین کيږي (يعني د دې مسح لپاره څه موده ټاکل سوې نه ده لکه د موزې د مسح
 لپاره چي ټاکل سوې ده) وَلَا يُشْتَرَطُ شُدُّ الْجَبِيرَةِ عَلَى طَهْرِ او پټۍ پر پاکۍ (پر لوبه) تړل
 شرط نه دي وَيَجُوزُ مَسْحُ جَوْبِيَّةٍ إِحْدَى الرِّجْلَيْنِ مَعَ غَسْلِ الْأُخْرَى او جائز ده مسح د یوې
 پښې پر جیبرې د بلې پښې د پرېولو سره (يعني د یوې پښې پر پټۍ مسح کول لوبه پښه پرېول هم جائز
 دي) وَلَا يَنْتَظِلُ الْمَسْحُ بِسُقُوطِهَا قَبْلَ الْمُرَّةِ او نه باطلیږي مسح د پټۍ په لوړېدلو سره تر
 جوړېدلو مخکي (يعني د زخم لومړی ځای تر جوړېدلو مخکي د پټۍ په لوړېدلو سره مسح نه ماتیږي) وَيَجُوزُ
تَبْدِيلُهَا بِغَيْرِهَا او جائز دي دا (تړل سوې) پټۍ په بلې (نوي) پټۍ سره بدلول (يعني د پټۍ

بدلول هم جائز دي) وَلَا يَجِبُ إِعَادَةُ الْمَسْحِ عَلَيْهَا او واجب نه دي پر هغه (نوي پټی) باندې مسح راگرځول وَالْأَفْضَلُ إِعَادَتُهُ (خو) راگرځول يې افضل دي.

لغات: ﴿يَمُوتُ﴾ د تفعل د باب مضارع ده: مؤقت کېدل، په وخت سره متعین کېدل.

تشریح: صاحب د کتاب رحمه الله فرمايي چي مسح علی الجبیره د پرېولو په څیر ده. بدلول خلیفه نه ده، په خلاف د مسح علی الخفین چي هغه د پرېولو (غل) بدل او قائم مقام ده، په همدې وجه یوه پښه مسح کول او بله پرېول صحیح نه دي (ځکه چي اصل او بدل به سره جمع سي. کوم چي صحیح نه دي)، تر دې وروسته مصنف رحمه الله د مسح علی الجبیره او مسح علی الخفین تر مینځ فرق بیان کړی دی. نو دواړو تر مینځ په څلورو اعتبارو سره فرق دی: ① د مسح علی الجبیره لپاره هیڅ موده متعینه نه ده؛ ځکه هغه د پرېولو په حکم کي ده او پرېول په هیڅ موده سره متعین نه دي. په خلاف د مسح علی الخفین، ② د زخم پټی، په پاکي باندې تړل ضروري نه دي، یعني که بغیر له اوداسه یې وتړي، نو بیا هم مسح پرې کولای سي، ③ که له دواړو پښو څخه یوه زخمي وي او بله روغه وي، نو پر یوې مسح کول او بله پرېول جائز دي، ④ که د زخم له روغېدلو څخه بغیر پټی خلاصه سي، نو دوباره دي یې وتړي او د مسح راگرځول ضروري نه دي؛ ځکه اوس هم غلر باقی دی، ها! که د زخم له روغېدلو څخه وروسته پټی خلاصه سي یا ایله سي، نو اوس زخم یعني تر پټی لاتدي حصه پرېول ضروري دي، په خلاف د مسح علی الخفین چي په هغه کي دیوې موزې په کښل کېدلو سره مسح باطلیږي (عالمگیری ج: ۱، ص: ۳۵)، او که چا پر خپل زخم دوچنده (دبله) پټی تړلې وي او بیا له هغه څخه پورتنی پټی خلاصه کړي، یا د دواء لگولو لپاره بله پټی بدله کړي، نو د مسح راگرځول ضروري نه دي خو مستحب دي چي د پاسنی پټی تر لیري کولو وروسته والا پټی باندې مسح وکړی سي، همدارنگه پر نوي بدلي سوي پټی هم نوې مسح کول مستحب دي. (النوار الايضاح)

که د زخم والا لپاره اوبه تاواني وي نو څه به کوي؟

﴿۱۷۵﴾ وَإِذَا رَمَدَ أَوْ كَلَّهَ فِي سِتْرَةٍ خَرَّابَهُ سِي (یا په بله وينا؛ ستره یې خوړو سي. د دلو چڅني شروع کړي) وَأَمْرٌ أَنْ لَا يَفْسَلَ عَلَيْهِ أَوْ دَهْ تَهْ (د دې خبري) حکم وسي چي ستره دي نه پرېولي (ځکه چي له اوبو څخه بدوړي) أَوْ أَنْ كَسَرَ ظَفْرُهُ يَأْدِيوُ چا نوک مات سي وَجَعَلَ عَلَيْهِ دَوَاةً

عَلَاكَ أَوْ جِلْدَةً مِرَارَةً او دئ پر هغه باندي دواء او گوند يا د تريخي پوستکۍ کښېږدي وَضَرَةً
نَزَعُهُ او د هغه ليري کول ده ته ضرر (نقصان) کوي جَاَزَلَهُ الْمَسْحُ نودده لپاره مسح جائز ده وَ
إِنْ ضَرَرَهُ الْمَسْحُ او که مسح (هم) ضرر ورته کوي تَرْكُهُ نومسح دي (هم) پرېږدي.

لغات: ﴿رَمَدٌ﴾ دسترگو درد او چنځي (چنري) کول، سترگي خوږېدل او خرابېدل. ﴿عَلَاكَ﴾ هر هغه
گوند (کنډوري) چي ژوول کيږي او په ژوولو سره نه ويلي کيږي (نه ختميږي). جمع: عَلَاكَ و
أَعْلَاكَ. ﴿مِرَارَةً﴾ تريخي، دانسان په نس کي د صفر ا کثوره کوم چي دايښ سره لاندي لگېدلی وي
او دخوړو په هضم کي مرسته کوي. جمع: مَرَارِير.

تفريغ: که د چا سترگه خرابه سي او يو ماهر حکيم ورته ووايي چي له اوبو څخه يې ساته!، يا يې
نوک ملت سي نو هغه پر نوک دواء يا گوند يا داسي بل شی ولگوي او د هغه زخم لپاره اوبه تاواني وي،
نو په لاندۀ لاس سره دي پر هغه مسح کوي او که مسح کول هم تاوان ورته کوي، نو بيا معاف دی، د
مسح هم ضرورت نسته. (عالمعري ج ۱، ص: ۲۵۱)

﴿۱۶۶﴾ وَلَا يَفْتَقِرُ إِلَى النَّيِّةِ فِي مَسْحِ الْخُفِّ وَالْجَبِيْرَةِ وَالرَّأْسِ اونيست ته

حاجت (ضرورت) نسته دموزې، پټۍ او سر په مسح کي.

تفريغ: فرمايي چي دموزې، پټۍ او دسر په مسح کولو کي نيت ته ضرورت نسته؛ لهندا که څوک
اوس وکړي او پر موزې يا پټۍ يا سر باندي مسح وکړي، خود طهارت نيت نه وکړي، نو هم مسح
صحيح سوه؛ ځکه چي نيت ور لره شرط نه دی. (انوار الايضاح، شاء الارواح)

بَابُ الْحَيْضِ وَالنِّفَاسِ وَالْإِسْتِحَاضَةِ

(ب) فصل دحيض، نفاس او استحاضې (په بيان كي) دی

تشریح: مخکې مصنف رحمه الله د پاکۍ (طهارت) هغه احکام بیان کړل چي په هغوی کي سرې او بنځه ډولړه شامل دي، اوس هغه احکام بیانوي کوم چي صرف د بنځو سره متعلق دي.

حيض په لغت او اصطلاح کي: حيض په لغت کي "بېلولو" ته وايي، او اصطلاح کي معنی يې ده: **وَمِمَّا يَخْرُجُ مِنَ الرَّحِمِ بِإِلْفَةِ سَلِيمَةٍ**، (هغه ونه چي دروغي بالغي بنځي له رحم څخه وځي) کوم چي کم از کم له نهو کالو څخه وروسته تر پنځه پنځوس کالو پوري راځي، او تر پنځه پنځوس کالو وروسته عموماً بنځي ته حيض نه راځي، لهندا تر دې عمر وروسته که بنځي ته ونه راسي، نو بيا به د ويني رنگ ته کتل کيږي، که هغه خالص د ويني رنگ وي يعني بنه سوري يا تور غونډي وي، نو حيض دی او که بل رنگ وي، نو حيض نه دی، ها! که ددغه بنځي عادت له مخکي څخه د هغه بل رنگ ويني وي، نو د هغه رنگ ونه به هم حيض شمېرل کيږي.

نفاس په لغت او اصطلاح کي: نفاس په لغت کي "ساه کېلو" ته وايي، او اصطلاح کي معنی يې ده: **وَمِمَّا يَخْرُجُ مِنَ الرَّحِمِ عَقِيبَ الْوِلَادَةِ**، (هغه ونه چي له رحم څخه د کوچني تر زېږېدلو وروسته وځي).

د استحاضه تعريف: **"سَيَلَانُ الدَّامِ مِنَ الرَّحِمِ فَيُغَيِّرُ أَوَاقَاتِهِ الْمُتَعَادَةَ"** (يعني د عادت له وختونو (ايام الحيض والنفاس) څخه بغير په نورو وختونو کي له رحم څخه بهېدونکې ونه)، او استحاضه هغه بنځي ته وايي چي دخپل عادت تر ورځو وروسته يې هم ونه جاري وي د مرض په وجه. هره بنځه په دې مرض نه مبتلا کيږي بلکي بنځينه مرض والا بنځي ددې تکليف سره مخامخ کيږي.

﴿ ۱۷۷ ﴾ يَخْرُجُ مِنَ الرَّحِمِ حَيْضٌ وَنِفَاسٌ وَاسْتِحَاضَةٌ رَاوُحِي دَبْنُحِي لَه فَرْج څخه (درې

قسمه ونه) حيض او نفاس او استحاضه فَالْحَيْضُ دَلَرُ شَفْهُهُ رَحْمُ بِإِلْفَةٍ نو حيض هغه ونه ده کوم چي يې رېلېسي (راپاشي) ديو لېسي بالغي بنځي رحم لاء د بېها ولا خېل چي په هغې

باتدي نه څه ناروغي وي او نه حمل (يعني نه ناروغه وي او نه حمله وي) وَلَمْ تَبْلُغْ سِنَ الْاَيَّاسِ او نه هغه د نا اميدۍ عمر ته رسېدلي وي.

تشرېح: حيض هغه وینه ده کوم چي دروغي ښځي له رحم څخه راوځي. او که ددواء په ذريعه دا وینه بنده کړل سي، نو تر څو چي وینه جاري سوې نه وي، ښځه پاکه شمېرل کيږي، لېکن که داسي کول د صحت لپاره تاوان وي لکه څرنگه چي دا تجربه سوي دي، نو دا عمل دي نه کول کيږي. (کتب الله على المذاهب الاربعه ج: ۱، ص: ۱۲)

فوائد قيود: په عبارت کي ذکر د جنس په درجه کي دی چي په هغه کي هر ډول وینه داخله ده، يعني سره وینه، ژړه وینه، څړه وینه او داسي نور، ينفضه: په دې سره هغه وینه ووتله کوم چي په رحم کي موجود وي او راوتلې نه وي، رحم بالغة: په دې سره د زخم، رگ او د پزي وغيره وینه ووتله، لاداء بها: په دې سره د نفاس وینه ووتله؛ ځکه د نفاس والا ښځه د مريضه په حکم کي ده، سن اياس: د نا اميدۍ عمر د مفتۍ په قول مطابق پنځه پنځوس (۵۵) کاله دی. (موافق الاصلاح ص: ۷۵)

د حيض اقل او اکثر وخت

﴿ ۱۷۸ ﴾ وَأَقَلُّ الْحَيْضِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ او د حيض کمه (کمتره) موده درې ورځې ده وَأَوْسَطُهُ خَمْسَةٌ او مينځوی (ميته) موده يې پنځه ورځې ده وَأَكْثَرُهَا عَشْرَةٌ او زياته موده يې لس ورځې ده.

تشرېح: د حيض کم از کم (لږ تر لږه) موده درې ورځې او درې شپې ده، له دې څخه په کمه موده کي چي کومه وینه راوځي، هغه حيض نه ده، او د حيض اکثره موده لس ورځې او لس شپې ده، له دې څخه زياته چي کومه وینه جاري وي، هغه حيض نه ده.

﴿ ۱۷۹ ﴾ وَالنِّفَاسُ هُوَ الدَّمُ السَّارِجُ عَقَبَ الْوِلَادَةِ او نفاس هغه وینه ده کوم چي د بچي تر پيدايښت (زېږېدنې) وروسته راوځي وَأَكْثَرُهَا أَرْبَعُونَ يَوْمًا او د نفاس زياته موده څلورمېشت ورځې ده وَلَا حَدَّ لَهَا كَلِمٌ او کمي مودې لږه يې هيڅ حد نسته.

تشرېح: د کوچني تر پيدايښت وروسته چي کومه وینه راوځي، هغه ته نفاس وايي، د نفاس کمه موده متعينه نه ده، څه گړی وروسته هم دا وینه بندېدای سي، تر بندېدو وروسته يې غسل واجبېږي او

د حمل تر اسقاط (نفسان) وروسته د راتلونکي ويني حکم

مسئله (١): که دیوې ښځې حمل ساقط (نفسان) سي، نو د خلولو ورو مياشتو یا له دې څخه د زړیت حمل په ساقطولو (نفسانولو) سره چي کومه ونه راوځي، هغه به نفاس شمېرل کيږي. (تنويز الايضاح علی الدر المختار ج: ١، ص: ٢٢٢)

د آپرېشن په ذریعه د بچي پیدا کېدلو په صورت کي د نفاس حکم

مسئله (٢): که دیوې ښځې بچی د آپرېشن په ذریعه له نس څخه واېستل سي، نو که ونه له بچه دانې څخه وبهیري، هغه ښځه نفاس والا شمېرل کيږي او که له بچه دانې څخه دميازو د لاري څخه ونه وبهیري، نو دې ته نفاس نه ویل کيږي، بلکي دا به پر ظاهري زخم حمل کول کيږي. خو غل په هر حال کي ضروري دی. (عالمگیری ج: ١، ص: ١٦، ٣٢، در مختار ج: ١، ص: ٢٣٠، ط: بیروت)

مسئله (٣): که د بچي اکثره حصه راووځي، نو تر هغه وروسته بهېدونکې ونه به نفاس شمېرل کيږي. او که د بچي صرف یو، دوه اندامه راووځي او اکثره اندامونه تر اوسه یې دننه پاته وي، نو په دې وخت کي بهېدونکې ونه استحاضه ده او په دې حالت کي هم پر هغې لمونځ کول فرض دي. (در مختار ج: ١، ص: ٢٣٠، کتاب الصائلي ص: ٢١٦)

﴿١٨٠﴾ وَالْإِسْتِحَاضَةُ دَمٌ تَقْصُّ عَنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ زَادَ عَلَى عَشْرَةٍ فِى الْحَيْضِ لَوْ اسْتَحَاضَ هَؤُلَاءِ وَنَهَ دَمٌ كَوْمٌ چي په (موده) حیض کي تر دریو ورځو کمه سي یا تر لسو ورځو زیاته سي وَعَلَى أَرْبَعِينَ فِى النَّفَاسِ او په نفاس کي تر څلوېښتو ورځو (زیاته سي).

تشریح: یعنې کومه ونه چي د حیض له کم مودت (دریو ورځو) څخه کمه راسي، هغه استحاضه ده. همدارنگه کومه ونه چي د حیض له اکثره مودت (لسو ورځو) څخه زیاته راسي، هغه هم استحاضه ده. لهندا که یوه ښځه داسي وي چي دایې لول حیض وي او په همدې حیض سره باندې سړې وي او دا ونه یې تر لسو ورځو زیاته سي، نو اوس به لس ورځي د حیض شمېرل کيږي او تر لسو ورځو وروسته ورځي به استحاضه شمېرل کيږي، او که دایې لول حیض نه وي، بلکي مخکي هم څو واړه حیض ورته راغلې وي، خو په دې وار تر لسو ورځو زیات سي، نو که د هغې عادت مخکي معلوم وي مثلاً پنځه ورځي یا اووه ورځي، نو د عادت ورځي به په حیض کي شمېرل کيږي او پاته ورځي به د استحاضې ونه شمېرل کيږي. همدارنگه د نفاس له اکثر مودت (څلوېښتو ورځو) څخه زائده ونه استحاضه ده. (شفاء الارواح)

له نهو کالو خه په کم عمر کي د راتلونکي ويني حکم

مسئله: نجلی. کم از کم د نهو کالو په عمر کي بالغه کیږي. لهندا که له نهو کالو څخه په کم عمر کي ورته راسي، نو هغه ته به حیض نه ورل کیږي، بلکي هغه به استحاضه شمېرل کیږي. (انوار الإيضاح)

د پاکي (طهر) موده

﴿ ۱۸۱ ﴾ وَأَقْلُ الطَّهْرِ الْفَاصِلُ بَيْنَ الْحَيْضَتَيْنِ خَمْسَةُ عَشَرَ يَوْمًا او د طهر (پاکي) کمه موده

کوم چي د دوو حیضونو تر منځ فاصل (جلا کونکې) ده پنځلس ورځي ده وَلَا حَدًّا لَكُنْ

او د طهر زیاتي مودې لره هېڅ حد نه لري إِلَّا لِمَنْ بَلَغَتْ مُسْتَحَاضَةً مگر د هغې بنځي لپاره کوم چي د مستحاضه کېدو په حالت کي بالغه سوې وي (یا په بله وينا: په داسي حالت کي بالغه سوې وي چي د هغې ونه جاري وي او نه بندېږي، نو د داسي بنځي لپاره د طهر موده شل اېنولس ورځي ده، يعني د هغې په حق کي د هري میاشتي لس ورځي د حیض شمېرل کیږي او پاته شل ورځي د طهر کیږي، نو ټولگي د هغې لپاره د طهر حد مقرر سو).

تشریح: د دوو حیضو تر منځ د پاکي موده پنځلس (۱۵) ورځي ده. له دې څخه په کمه موده کي چي کومه ونه راځي، هغه به حیض نه شمېرل کیږي، او د طهر اکثره موده معلومه او ټاکل سوې نه ده، بلکي تر څو چي ونه نه راځي، بنځه طاهره (پاکه) ده، لمونځ او روژه دي اداء کوي، که څه هم ټوله عمر رانه سي.

إِلَّا لِمَنْ بَلَغَتْ إلخ: لېکن که یو نجلی. په داسي حالت کي بالغه سي چي ونه یې جاري وي او نه بندېږي، یا په بله وينا چي که یو نجلی. اول وار وروسته ويني او هغه تر لسو ورځو زیاته جاري پاته سي، نو په داسي صورت کي به د شروع لس ورځي د حیض شمېرل کیږي او نورې شل (۲۰) ورځي به د پاکي (طهر) شمېرل کیږي چي پر هغه به د پاکي احکام جاري کول کیږي.

﴿ ۱۸۲ ﴾ وَيَخْرُجُ بِالنِّفَاسِ ثَمَانِيَةَ أَشْيَاءَ او په حیض او نفاس سره اته (۸) شیان

حرایميږي اَلضَّلُوقَةُ وَالْكَفُورُ (۱) لمونځ (۲) او روژه.

تشریح: د حیض او نفاس په زمانه کي لمونځ کول او روژه نیول صحیح نه دي، دومره فرق دی چي لمونځ خوب لکول ورته معاف کیږي چي تر پاکېدو وروسته هم د هغه قضاء نه واجبېږي، لېکن روژه نه معاف کیږي، تر پاکېدو وروسته به در ژو قضا را وړل کیږي.

د حیض په حالت کې یو مستحب عمل

مسئله (۱): د ښځو لپاره د حیض په زمانه کې یو مستحب عمل دا دی چې د لمانځه په وختونو کې دې لودس کوي او پر یو ځای دې څه گهرۍ کښېني، تسبیح او داسې نور دې وایي، د دې لپاره چې د عبادت اهتمام او عادت باقی پاته شي او په زړه کې یې وږ څخه څه بوج رانه شي. (کتاب الصلوات، ۲۰۶، کتابخانه ج: ۱، ص: ۲۷۸، مسئله: ۱۲۷۲)

د لمانځه په دوران کې حیض راتکل

مسئله (۲): که د فرضي لمانځه په دوران کې حیض راسي، نو هغه لمونځ بالکل معاف دی او که د نفلي لمانځه په دوران کې حیض ورته راسي، نو وروسته به د هغه قضاء راوړل کیږي. (در مختار مع الثماني ج: ۱، ص: ۲۲۱، ط: بیروت، کتاب الصلوات ص: ۲۰۵)

﴿۱۸۳﴾ وَقَرَأَ آيَةَ مِنَ الْقُرْآنِ (۳) او د قرآن یو آیت وبل.

تشریح: د حیض او نفلس په حالت کې بالقصد د قرآن کریم تلاوت جائز نه دی، یعنې یو آیت وبل هم جائز نه دي، تر یوه آیت په کم کې اختلاف دی او مناسب هملاده چې نه یې ووايي.

د قرآن استاذه ښځه (معلمه) به د حیض په حالت کې څنگه سبق ورته وایي؟

مسئله (۱): که چیرې د قرآن کریم د معلمي ښځې لپاره د حیض په حالت کې کوچنیاو ته درس وبل ضروري وي، نو د درس ټوله الفاظ به پر یوه ځای (روان) نه ورته وایي، بلکې هر لفظ او هر کلمه به جلا ورته وایي مثلاً قُلْ - هُوَ - اللَّهُ - أَحَدٌ، یعنې د هرې کلمې تر منځ به فصل کوي، روان به یې نه ورته وایي. (تاتارخانیه ج: ۱، ص: ۲۸۰، مسئله: ۱۲۸۳، البحر الرائق ج: ۱، ص: ۲۰، کتاب الصلوات ص: ۲۰۹)

د حیض په حالت کې د حدیثو او د فقهې تدریس

مسئله (۲): د ښځو په مدرسو کې چې کومې ښځې استاذتې (معلمات) حدیث، تفسیر او فقه تدریسوي، د هغوی لپاره د حیض په ورځو کې د درس اجزاه سته، لېکن د دوو (۲) خبرو خیال دي ساتي: ① یوه دا چې د قرآن کریم د آیت تلاوت دي نه کوي، ② او دویمه دا چې د کتابونو هغه حصې ته به لاس نه وړي چې هلته یو قرآني آیت لیکلی وي. (مستطوي ص: ۷۷، دیني مسائل ص: ۲۰)

د تلاوت له نیت څخه بغیر قرآني آیتونه وبل

مسئله (۳): که چیرې د تلاوت نیت نه وي، بلکې دعاء او ذکر او د الله جل و علا د حمد په غرض سره د قرآن کریم آیتونه د حیض په حالت کې وویل شي، نو په دې باره کې تفصیل دا دی چې په دعاء او حمد باندې مشتمله آیتونه وبل مطلقاً جائز دي، برابره ده آیتونه لوېده وي او که مختصره وي، او که د

حمد او ثناء والا آیتونه نه وي مثل سورة الملهب (کُتِبَ بِهَا)، نو د کوچنیو آیتونو د ویلو اجازه مته او د لوېدو آیتونو ویل منع دي. (شامی ج ۱، ص ۲۲۲، کتاب المسائل ص ۲۰۹)

د حیض په حالت کې قرآني او نبوي دعاګانې ویل

مسئله (۴): د حیض په حالت کې هر ډول دعاګانې ویل جائز دي، حتی هغه دعاګانې هم ویل کېدلای سي چې د هغوی الفاظ په قرآن کریم او احادیثو کې وارد وي، همدارنګه په دې حالت کې دعاء قنوت ویل هم صحیح دي. (در مختار ج ۱، ص ۲۲۲، کتاب المسائل ص ۲۱۰)

د حیض او نفاس په حالت کې قرآن کریم ته لاس وړ وړل

﴿۱۸۳﴾ وَمَسْهًا إِلَّا بِغُلَافٍ (۴) او (همدارنګه حرام دي) د قرآن کریم مه کول مګر د پوښ سره.

تفصیل: د حیض او نفاس په ورځو کې قرآن کریم ته له پوښ څخه بغیر لاس وړ وړل جائز نه دي او په کوم پوښ او بڼه چې کې قرآن ایښوول سوی وي، هغه د پامه نیول د بنځې لپاره صحیح دي، او پاته سو هغه پوښ کوم چې د قرآن کریم سره منځني (منپلوسوی یا ګنډل سوی) وي، هغه د قرآن په حکم کې دی، او په لستوني سره قرآن مه کول مکروه تحریمي دي، او په قلم یا داسې بل شي د قرآن پاني (ورقي) لږول جائز دي، خو باید هېڅ قسم توهین پکښې رانه سي. (مراۍ الفلاح مع الطحاوي: ۷۷)

مسئله (۱): د حیض په ورځو کې دیني کتابونه مطالعه کول او درسول جائز دي، لېکن په هغوی کې چې چیرې د قرآن کریم آیت لیکلې وي، هغه ځای ته لاس وړ وړل او په ژبه سره ویل جائز نه دي.

مسئله (۲): د حیض په حالت کې قرآن کریم په کمپیوټر کې لیکل (کمپوزول) مکروه دي، د قرآن کریم د عظمت تقاضا ده چې تر کمال پاکوالي وروسته د مبلرک کار تر سره کړل سي. (انوار الایضاح)

د حیض په حالت کې مسجد ته تلل

﴿۱۸۵﴾ وَدُخُولُ مَسْجِدٍ (۵) او مسجد ته داخلېدل.

تفصیل: د حیض او نفاس په حالت کې مسجد ته داخلېدل جائز نه دي، که څه هم په مسجد کې د تهریلو لپاره وي، په دې حکم کې ټوله مسجدونه داخل دي، خو عید ګاه او جنازه ګاه (یعنې په کوم ځای کې چې د اختر لمونځ یا د جزیې لمونځ کېږي، هغوی) په دې حکم کې داخل نه دي.

د حيض او نفاس په حالت كې د طواف حكم

﴿١٨٦﴾ وَالطَّوَّافُ (٦) او (همدارنگه حرام دي) طواف كول.

تشرېح: د حيض او نفاس په ورځو كې د كمې شريفې طواف كول حرام دي، لېكن كه كومه ښځه چي په دې حالت كې مجبوراً "طواف زيارت" وكړي، نو دا طواف يې معتبر دی، خو په جرمانه كې د يوه اوبس قرباني لازميږي او دا ښځه سخته گناهگاره كيږي، او كه تر پاكېدلو وروسته طواف راوگرځوي، نو جرمانه ساقطيږي. (مراقى الفلاح مع الطحاوي ص: ٨)

د حيض او نفاس په حالت كې د جماع حكم

﴿١٨٧﴾ وَالْجَمَاعُ (٧) او جماع (كوروالۍ) كول.

تشرېح: د حيض او نفاس په حالت كې د خاوند لپاره جماع حرامه ده، او كوم خاوند چي د حيض او نفاس په حالت كې دخپلې ښځې سره جماع وكړي او په دې حالت كې جماع حلاله گڼي، نو هغه كافر كيږي، او كه حرامه يې گڼي، نو د گناه كيږه مرتكب شمېرل كيږي او پر هغه توبه او استغفار لازم دي، او كه ښځه مجبوره كړل سوې وي، نو پر هغې گناه نسته. او دسړي لپاره مستحب داده چي كه د حيض په شروع كې يې جماع كړي وي كله چي سره وښه روانه وي، نو يو دينار (يعني غلو نيمې ماشې او دوام په حب سره ٢ عرواه او ٣٧٢ ملي عرواه) سره زړيا د هغه قيمت دي پر غريبانو صدقه كړي، او كه د حيض په آخر كې يې وطي وړ سره كړي وي، نو نيم دينار (يعني ٢ عرواه او ١٧٨ ملي عرواه) سره زړيا د هغه قيمت دي صدقه كړي، او كه څوك ددې په حرمت خبر نه وي، يا بل چا مجبوره كړي وي، هيڅ قصد او هيڅ اختيار نه لري، يا حيض ځني هېر وي، نو گناه كيږه نه ده، يعني د هغه لپاره معافي سته. (شفا، الارواح)

د حيض او نفاس په حالت كې له ښځې څخه لذت حاصلول

﴿١٨٨﴾ وَالْإِسْتِمْتَاضُ بِمَا تَحْتَ السَّرَقَةِ إِلَى تَحْتِ الرُّكْبَةِ (٨) او نفع اخيستل (خوند اخيستل) (د ښځې) له هغه حصې څخه كوم چي تر نامه لاتدي ده (بيا) تر څنگنو پوري (يعني د حيض او نفاس په حالت كې له نامه څخه لاتدي بيا تر څنگنو پوري له ښځې څخه خوند اخيستل هم حرام دي).

لغات: ﴿استمضاع﴾ د استعمال د باب مصدر دی: (له ښځې څخه) نفع او خوند اخيستل، مثلاً په مچولو يا مښه كولو سره خوند اخيستل، ﴿سَرَقَة﴾ ټو، نلف، جمع: سَرَقَاتٌ وَسَرَقٌ. **تشرېح:** د حيض او نفاس په وخت كې له نامه څخه تر څنگنو لاتدي حصې پوري له ښځې څخه لذت او نفع اخيستل هم منع او حرام دي، كله چي كپړه وغيره په مينځ كې حائل نه وي، خو كه دلسي

کپړه وغیره په مینځ کې حائل وي چې د بنځې د بدن حرارت (گرمايي) نه ورته محسوسېږي. نو بیا په پرېوتلو او مه کولو کې څه حرج نسته، او پاته سوږو (سرة) او تر هغه لوړه حصه او له څنگو څخه بغیر له حائله هم مه کول او لذت حاصلول جائز دي. (طحاوي، شامي، کتاب الصائت)

د حیض په حالت کې له بنځې څخه ځای او بستره جلا کول

مسئله: د حیض او نفاس په وجه له بنځې څخه ځای او بستره جلا کول پکار نه دي، بلکې دعادت مطابق پرېوتل پکار دي، په دې حالت کې بستره جلا کول ~~مجهودو~~ فعل دی چې د هغوی له مشابعت څخه ځان ساتل ضروري دي. (شامي، کتاب الصائت)

د وینې تر انقطاع وروسته د جماع حکم

﴿۱۸۹﴾ وَإِذَا انْقَطَعَ الدَّمُّ لَأَكْثَرِ الْخَيْضِ وَالنَّفَاسِ أَوْ كُلِّهِ (حیض او نفاس) وینه د حیض او نفاس پر اکثره موده بنده سي (مثلاً د حیض اکثره موده لس ورځې ده او وینه هم پر لسمه ورځ بنده سي) حَلَّ الْوُطْؤُ بِلَا غُسْلِ نَوْبِهِ غَسْلَ كَوَلُو څخه وطي (جماع) کول حلال دي.

لغات: ﴿القطع﴾ د انفعال د باب ماضي ده: منقطع کېدل، ختمېدل، درېدل.

تشریح: که د حیض وینه پر لسو ورځو بنده سوې وي، یا د نفاس وینه پر څلورېشتو ورځو بنده سوې وي، نو که څه هم تر هغه وروسته سمدستي جماع کول روا دي، لېکن مستحب همدا ده چې تر غسل کولو وروسته جماع وکړي. (در مختار ج: ۱، ص: ۴۲۴، مواقي الفلاح ص: ۷۸)

د دواء په ذریعه حیض بندول

مسئله: که دیوې بنځې حیض دعادت موافق شروع سي، بیا هغه یو دواء وخوري او په مینځ کې حیض بند کړي، نو محض د وینې په بندېدو سره هغه نه پاکېږي، بلکې دخپل عادت تر ورځو هغه ناپاکه شمېرل کېږي. (منهل الواردين ص: ۸۱)

تر لسو ورځو مخکې د حیض تر انقطاع وروسته د جماع حکم

﴿۱۹۰﴾ وَلَا يَحِلُّ إِنْ انْقَطَعَ لِدُونِهِمْ لِكَمَامِ عَادَتِهَا أَوْ حَلَالٍ نَهَيْ دې (اکثره مودې) څخه پر کمه موده وینه بنده سي د بنځې دعادت پوره کېدلو په وجه (يعني تر اکثره مودې مخکې د بنځې دخپل عادت مطابق وینه بنده سي، نو په دې صورت کې تر هغه وخته پورې جماع کول حلال نه دي تر څو چې له درېو شپږو څخه یو موجود نه سي) إِلَّا أَنْ تَفْتَسِلَ (۱) مګر دا چې غسل وکړي او تَشْتِمُ وَتُصَلِّيَ (۲) یا تیمم وکړي او لمونځ وکړي او تَصَيَّرَ الصَّلَاةَ دَيْنًا لَهَا (۳) یا

لمونځ دهنې پر فمه قرض وگرځي (يا په بله وينا؛ ديوه وخت لمونځ ځني قضاء سي) وَذَلِكَ بِأَنْ تَجِدَ
بَعْدَ الْإِنْقِطَاعِ مِنَ الْوَقْتِ الَّذِي انْقَطَعَ الدَّمُ فِيهِ رَمَسًا او دا (لمونځ دهنې پر فمه قرض
 کېدل) په دې توگه دي چي بنځه وموندي (پيدا کړي) دروني تر بندېدلو وروسته له هغه وخت څخه
 چي ونه پکېښې بنده سوې ده دومره زماته (يعني دروني له درېدلو څخه وروسته دومره زماته اوخت پيدا
 کړي) يَسْمُ الْغُسْلُ وَالشَّخْرِيمَةُ فَمَا قَوْهَمَا چي (په هغه زمقه کي) گنجايش وي دغسل کولو
 او تحریمه ويلو او (يا) تر دې دواړو ذرات (گنجايش وي) وَلَمْ تَغْتَسِلْ وَلَمْ تَتَيَمَّمْ حَتَّى خَرَجَ
الْوَقْتُ او بنځه نه غسل وکړي او نه تيمم وکړي تر دې چي وخت ووخې (نو د هغه وخت لمونځ د
 دې بنځي پر فمه قرض سو، نو دې سره وطي کول حلال سوه).

لغات: لا يَحِلُّ: ددې ضمني د الوطؤ و طرف ته راجع دی، لدونه: ددې ضمير د اکثر و طرف ته راجع دی.

تشرېح: که تر لسو ورځو مخکي دعادت مطابق ونه بنده سوې وي، مثلاً د بنځي عادت اووه ورځي وي او پر اوومه ورځ ونه بنده سي، نو په داسي صورت کي تر هغه وخته پوري جماع نه حلالېږي ① تر څو چي بنځه غسل نه وکړي، ② يا داوبو د نشتوالي په صورت کي تيمم او لمونځ نه وکړي که څه هم نفلي لمونځ وي (دا د لمقعه شرط صرف د تيمم سره دی، نه د غسل سره)، ③ يا دومره وخت تېر سي چي د بنځي پر فمه کم از کم يو لمونځ لازم سي يا په بله وينا ديوه وخت لمونځ ځني قضاء سي (له دغه درېو شتو څخه ديوه تر موجودېدلو وروسته جماع حلالېږي).

وَذَلِكَ لِأَنَّ: د بنځي پر فمه ديوه لمونځ لازمهېدلو صورت دادی چي مثلاً ديوې بنځي ونه دعادت مطابق تر لسو ورځو مخکي بنده سوه او مثلاً تر صبح صادق وروسته بنده سوه، نو لوس دهنې سره بېله غسله وطي کول حلال نه دي، خو هغې غسل نه وکړی او د تيمم د جائز والي په صورت کي يې نه تيمم وکړی، حال دا چي دومره وخت ته چي هغه غسل کولای سي او تر غسل او جلې اغوستلو وروسته تحریمه يعني يو وار الله اکبر ويلای سي، بلکي تر دې ذرات وخت پاته دی، تر دې چي لمر رلوختی او د لمانځه وخت ووتی او دهنې لمونځ قضاء سو (پر فمه يې لازم سو)، نو دې بنځي سره بغير له غسله هم وطي جائز کېږي. په حاشيه کي يو بل صورت هم بيان سوی دی چي که ونه د عادت له ورځو څخه په کم وخت کي بنده سي، مثلاً عادت يې د لومړي ورځو وي او ونه په پنځو ورځو کي بنده سو، نو په داسي صورت کي د بنځي سره وطي کول جائز نه دي، که څه هم دا بنځه غسل

وکړي. ترڅو چي دعادت ورځي پوره نه سي، لېکن احتیاطاً پر داسي ښځي لمونځ او روژه لازم دي. (شفاء الارواح)

مسئله (۱): که تر لسو ورځو مخکي وينه بنده سي او په داسي وخت کي بنده سي چي ښځه په تېزي سره تر غسل کولو وروسته تکبير ويلای سي. نو پر دغه ښځي له هغه وخت څخه لمونځ فرض سو چي دهغه قضا به راوړي، او که هغه وخت دومره تنگ وي چي غسل او تکبير تحریمه سر ته نه سي رسولای. نو دهغه وخت لمونځ پر هغې فرض نه دی. لهراروان وخت څخه به لمونځ شروع کوي. (شامي ج: ۱، ص: ۲۲۸، ط: بيروت)

مسئله (۲): که لس ورځي پوره سي او بيا د لمانځه بالکل په آخري وخت کي وينه بنده سي چي ښځه صرف الله اکبر پکښي ويلای سي، نو هم پر هغې دهغه وخت لمونځ فرض سو چي تر دې وروسته به يې قضا راوړي. (پورتني حواله)

مسئله (۳): کله چي د حيض يا نفاس وينه له اکثره مودې څخه په کم وخت کي ديو لمانځه د شروع په وخت کي بنده سي، نو افضله داده چي په غسل کي تلوانه وي. بلکي د لمانځه تر آخري مستحب وخته پوري احتیاطاً غسل وځنډول سي چي دبل وار ويني ښکاره کېدلو احتمال پاته نه سي. (تاتارخانيه ج: ۱، ص: ۴۸۲، مسئله: ۱۲۹۵، کتاب المائل ص: ۲۰۷)

د حيض او نفاس په حالت کي د لمانځه او روژې حکم

﴿ ۱۹۱ ﴾ وَتَقْضِي الْحَائِضُ وَالنَّفَسَاءُ الصَّوْمَ دُونَ الصَّلَاةِ او حيض او نفاس والا ښځه به (صرف) دروژې قضا راوړي، نه د لمانځه.

نکات: ﴿دُون﴾ ظرف مکان منصوب دی: د دې لفظ څو معنای دي. د مضاف اليه په بدلون سره يې معنی هم بدليږي. دلته په معنی د غيبر سره دی، يعني غير الصلاة، لکه څرنګه چي په دې آيت کي په همدې معنی سره دی ﴿وَيَقِفُ مَا دُونَ ذَلِكَ﴾.

تشریح: د حيض او نفاس په حالت کي لمونځ بالکل معاف دی يعني دهغه قضا هم نسته، او روژه که څه هم فی الحال جائز نه ده، لېکن وروسته د حيض دورځو دروژو قضا لازم ده.

علامه نووي رحمه الله فرمايي: چي تمام اهل سنت والجماعت پر دې خبره متفق دي چي حائضه او نفاس والا ښځه به تر پاکېدلو وروسته د لمانځه قضا نه راوړي، لېکن دروژو قضا به راوړي، لېکن د خواراجو په تېز دروژو په څېر د لمونځونو قضا هم پر ښځي لازم ده. اهل سنت والجماعت فرمايي چي که د لمونځونو قضا لازمه سي، نو فرض به مکرر او دوچنده سي (ځکه ښځه به

یو دخپل وخت لمونځ اداء کوي او بل به قضائي لمونځ اداء کوي، چي په دې کي حرج او ستونزه ده او دروژو په قضا کي دا خرابي نه لازمیږي. (معارف السنن ج: ۱، ص: ۲۲۱)

د جنابت په حالت کي کوم شيان حرام دي؟

﴿۱۹۲﴾ وَيَخْرُمُ بِالْجَنَابَةِ خُمُسَةُ أَشْيَاءٍ اود جنابت په وجه پنځه شيان حرامیږي اَلصَّلَاةُ (۱) لمونځ کول وَقِرَاءَةُ آيَةٍ مِّنَ الْقُرْآنِ (۲) اود قرآن یو آیت ویل وَمَسْهَا إِلَّا بِغِلَافٍ (۳) او قرآن مه کول مګر د پوښ سره (یعني له پوښ او جامې څخه بغیر قرآن ته لاس وروړل) وَدُخُولُ مَسْجِدٍ (۴) او مسجد ته داخلېدل وَالطَّوَافُ (۵) او طواف کول وَيَخْرُمُ عَلَى الْمُحَدِّثِ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءٍ او پرې اودسه کس درې شيان حرامیږي اَلصَّلَاةُ وَالطَّوَافُ (۱) لمونځ (۲) او طواف کول وَمَسُّ الْمُصْحَفِ إِلَّا بِغِلَافٍ (۳) او قرآن کریم مه کول مګر د پوښ سره.

لغات: ﴿مُصْحَفٌ﴾ او مُصْحَفٌ: په اصل کي هر مجلد کتاب ته وایي (یعني هر هغه کتاب چي وځای وړته لېږدې وي). دلته ځني مراد قرآن کریم دی او غالباً دالفظ دقرآن کریم په معنی سره مستعمل وي.

تشریح: د جنابت په حالت کي پنځه شيان حرام دي: ① لمونځ، بغیر له غسل کولو څخه لمونځ کول حرام دي، ② د قرآن پاک یو آیت لوستل، برابره ده پوره آیت وي یا کم وي. د تلاوت په اراده سره لوستل حرام دي. د دې په هکله مخکي هم تفصیل تېر سو، ③ له پوښ څخه بغیر قرآن کریم مه کول. لهندا که پر دېوال، یاد کتاب پر یو پاڼه آیت لیکل سوی وي، نو د آیت ځای مه کول حرام دي. خو له هغه څخه بغیر دبل ځای په مه کولو کي څه حرج نسته، په دې هکله مخکي تفصیل تېر سو، ④ مسجد ته داخلېدل، ⑤ او طواف کول. په دې هکله هم مخکي تفصیل تېر سو.

ويحرم على المحديث الخ: او دې اودسې په حالت کي درې شيان حرام دي: ① لمونځ، ② طواف، ③ اوله پوښ څخه بغیر قرآن کریم مه کول.

د استعاذه د ویني حکم

﴿۱۹۳﴾ وَذِمَّتِ الْإِسْتِغَاثَةُ كَرَعَاتٍ دَائِمٍ اود استعاذه (د سره زړه د پزي د مېشتۍ (جاري) ویني په څیر ده (یعني داسي ده لکه د پزي وینه چي مېشت روان وي) لَا تَنْتَعِمُ صَلَاةٌ وَلَا صَوْمٌ وَلَا طَعَامٌ (نود پزي درواني ویني په څیر) نه منع کوي لمونځ او نه روژه او نه وطي.

لغات: ﴿رَغَان﴾ دفتح او نصر له بابه مصدر دی: پزه وړني کېدل. له پزي څخه وړنه روانېدل. هغه وړنه چې له پزي څخه دناروغۍ په وجه راوځي.

تشریح: داستحاضې وړنه درگ وړنه ده، هغه له رحم څخه نه راوځي او علامت یې دادی چې له رحم څخه چې کومه وړنه راوځي، دهغه بوی ځي او درگ په وړنه کې بوی نه وي (حاشیه). دلته دا بیانوني چې داستحاضه حکم داسې دی لکه پزه چې همېشه وړنه کوي. څرنگه چې د پزي وړني کېدل له لمانځه، روژې او جماع څخه مانع نه دي، همداسې داستحاضه وړنه هم ددې درېو لپاره مانع نه دي. لهندا مستحاضه بنځه به لمونځ کوي، روژه به نیسي او دهغې سره جماع کول هم حلال دي.

د معذوره کس حکم

﴿۱۹۴﴾ وَتَوَضَّأُ الْمُسْتَحَاضَةُ وَمَنْ بِهِ عَذْرٌ أَوْ أَوْسٌ بِه كَوِي مُسْتَحَاضَةٌ بِنُحْه أَوْ هُفْه كَس
چې هغه لره یو (جاري) عذر وي كَسَلِسٍ بَوْلٍ وَاسْتِطْلَاقٍ بَطْنٍ لکه مسلسل متیازي
خڅېدل او نس چلېدل (له نس څخه ایله کېدل) لَوْ قَتِ كُلِّ فَرْضٍ (دوی به اوس کوي) د هر فرض
لمانځه دوخت لپاره وَيُصَلُّونَ بِهِ مَا شَاءُوا مِنَ الْقَرَائِضِ وَالتَّوَافِلِ او په دې (یوه) اوداسه
سره دوی کولای سي څومره چې دوی وغواړي له فرضي او نفلي لمنځونو څخه (یعني په دې اوداسه
دوی هر څو فرائض او نوافل کولای سي. د هر لمانځه لپاره جلا اودس تازه کول لازم نه دي).

لغات: ﴿سَلِس بول﴾ مشهور مرض دی چې په دې باندې مبتلا کس د خپلو متیازو (بولو) مخه نه
سي نیولای او متیازي یې بې اختیاره څاڅي، دامرض یاد مټانې د کمزورۍ په وجه وي. یاد یخ پر
بناء داسې کیږي، ﴿استطلاق﴾ داستفعال دباب مصدر دی: دنس ایله کېدل. بهېدل، اسهالونه
راتلل. (داسهالو ناروغی). دلته دمحل (بطن) په ذکر کولو سره حال مراد کړی سوی دی یعني هغه شی کوم
چې په نس کې دی دهغه بهېدل.

تشریح: مستحاضه بنځه او د کوم کس متیازي یا اسهالونه چې نه درېږي. ددغو معذورینو په باره
کې حکم دادی چې د هر لمانځه دوخت لپاره دي اودس کوي او په دې اوداسه سره چې په وخت کې
دنه څومره لمنځونه وغواړي. هغه کولای سي. برابره ده فرض وي او که نفل وي.
ناید: معذور هغه کس دی کوم چې په داسې عذر مبتلا وي چې دهغه منع کول دده په وس کې نه
وي او دده دا عذر دیوه لمانځه تر پوره وخت پوري باقی وي. یعني دومره وخت پیدانه کړي چې د
هغه وخت لمونځ په طهارت سره وکړی سي. نومستحاضه بنځه او هغه کس چې هر وخت یې د
متیازو څاڅکي روان وي. یا یې اسهال جار وي، دا ټوله معذورین دي.

د معذورينو اودس كله باطليري؟

﴿ ۱۹۵ ﴾ وَيَبْطُلُ وُضُوءُ الْمَغْذُورَيْنِ بِخُرُوجِ الْوَقْتِ فَقَطُّ او باطليري د معذوره كسانو اودس صرف دوخت په وتلو سره.

تشرېح: كله چي د فرضي لماتڅه وخت ووځي، نو ددي معذورينو اودس باطليري. اوس كه معذوره كس بل فرضي لمونځ كوي، نو دهغه لپاره نوى اودس كول ضروري دي. لهذا كه معذوره كس د لماتڅه له وخت څخه مخكې د بل لماتڅه په وخت كي اودس وكړي، نو په هغه اودس سره دراروان وخت لمونځ كول صحيح نه دي: ځكه چي دوخت په وتلو سره د معذوره كس اودس ماتيري.

فايده: دلته په عبارت كي د "فقط" قيد لگول سوى دى، يعنې د مذكوره معذورينو اودس فقط د وخت په وتلو سره ماتيري. همدا دامام صاحب زجنه الله مذهب دى. په دې قيد سره دامام زفر زجنه الله او دامام ابو يوسف زجنه الله مذهب خارج سو، امام زفر زجنه الله فرمايي چي د معذورينو اودس دوخت په داخلېدلو سره ماتيري، نه د وخت په وتلو سره، او امام ابو يوسف زجنه الله فرمايي چي په خروج او دوخول دواړو سره ماتيري. (مراقى الفلاح ص: ۸۰)

معذور شرعي څوك دى؟

﴿ ۱۹۶ ﴾ وَلَا يَصِيْرُ مَعْذُورًا أَحَدٌ يَسْتَوْعِبُهُ الْعُذْرُ وَقَدْ كَامِلًا او (يو څوك تر هغه وخته پوري) معذوره نه گرځي تر دې چي عذر هغه پوره وخت ونيسي (يعني د يوه لماتڅه پوره اتوله اوخت په عذر مبتلا وي) لَيْسَ فِيهِ انْقِطَاعُ بِقَدْرِ الْوُضُوءِ وَالصَّلَاةِ چي په دې پوره وخت كي داوداسه او لمونځ كولو په اندازه عذر منقطع (ختم ابتدا) نه سي وَهَذَا شَرْطُ ثُبُوتِهِ او دا د عذر د ثابتېدلو (لپاره) شرط دي وَشَرْطُ دَوَامِهِ وَجُودُهُ فَيَنْ كُلَّ وَقْتٍ بَعْدَ ذَلِكَ وَلَوْ مَرَّةً او د عذر دوام (دائمي كېدلو) شرط تر دې وروسته د هر لماتڅه په وخت كي د عذر موجودېدل دي. كه څه هم يو وار وي (يعني چي د پوره وخت تر نيولو وروسته بيا د هر لماتڅه په وخت كي عذر واقع كيږي. كه څه هم يو وار وي) وَشَرْطُ انْقِطَاعِهِ وَخُرُوجِ صَاحِبِهِ عَنْ كَوْنِهِ مَعْذُورًا او د عذر ختمېدلو او له معذوره كېدو څخه د

ده د وتلو شرط خُلُوْ وَقْتِ كَامِلٍ عَنْهُ له عذر څخه د پوره وخت خالي کېدل دي (يعني معذوره کس هغه وخت له معذورت څخه وځي او عذريې ختمیږي کله چې د یوه لمانځه په ټوله وخت کې هغه عذرو واقع نه شي).

تشریح: انسان هغه وخت معذوره شمېرل کیږي کله چې هغه عذر د فرضي لمانځه پوره وخت ونیسي (لکه څه مخکې چې هم د دې وضاحت وکړو). یا خو حقیقتاً پوره وخت ونیسي په دې توګه چې د هر لمانځه پوره وخت په همدې عذر کې تېریږي، یا حکماً پوره وخت ونیسي په دې توګه چې هغه ته دویمه فرصت او وقفه نه حاصلیږي چې اودس وکړي او فرض لمونځ وکړي. بلکې دا دس او لمانځه په دوران کې هغه عذر خامخا پېښیږي، (شفاء الارواح)

و شرط دوامه إلخ: په دې سره د عذر د دائمی کېدلو او باقي پاتېدلو شرط بیانوي. نو انسان تر هغه وخته پوري معذوره شمېرل کیږي کله چې د یو لمانځه وخت پر انسان داسې تېر نه سي چې په هغه کې دده عذر موجود نه وي، که څه هم یو وار وي، مثلاً که د یو چا د امتیازو څاڅکي د یوه لمانځه پوره وخت جاري سي، نو هغه معذوره سو، تر دې وروسته چې کله چې د لمانځه وخت راځي، په هغه کې ټوله وخت د امتیازو څاڅکي بهېدل شرط نه دي بلکې په ټوله وخت کې که یو وار هم څاڅکي راځي او نور ټوله وخت بند وي، نو هم شرعاً هغه معذوره پاتېږي.

او که په راروان وخت کې پر معذوره کس د یوه لمانځه پوره وخت داسې تېر سي چې په هغه کې یې عذر مثلاً د امتیازو څاڅکي بالکل نه راسي، نو اوس هغه د معذور له حکم څخه وځي او دابه ړول کیږي چې عذريې ختم سو. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د اشراق یا ځانګټ په اودامه سره د مایېښین لمونځ کول

مسئله (۱): کوم څوک چې شرعاً معذوره وي، هغه هم د اشراق یا ځانګټ په اودامه سره د مایېښین لمونځ کولای سي، په دې شرط چې په دې دوران کې څه اودس ماتونکی شی (نافض وضوء) پېش سوی نه وي؛ ځکه له اشراق څخه تر زواله پوري دا وخت د یو خاص لمانځه لپاره متعین نه دی. (در مختار ج ۱، ص ۴۳۹، کتاب المسائل ص ۱۹۵)

د لمانځه له وخت دا خپلېدلو څخه وروسته عذر پېښېدل

مسئله (۲): که د لمانځه وخت داخل سي، تر دې وروسته په انسان کې داسې زخم پیدایي چې ونه یې نه بندېږي، نو داسې کس دي د وخت تر آخره پوري انتظار وکړي او بیا دې اودس او لمونځ وکړي، بیا که د بل لمانځه په ټوله وخت کې هم هغه ونه جاري وي، نو د اول لمانځه اعاده ضروري نه

ده. ځکه چي غمږ متحقق سو. او که هغه ونه ټوله وخت جاري پاته نه سي، نو داول لماتځه اعلان لازم ده: ځکه دا کس شرعاً معذوره نه وگرځېدلی. (شامي ص ۲۳۸. کتاب المسائل ص ۱۹۵)

د باد وتلو (خروج رياح) والا مريض اودس په خوب سره نه ماتېږي

مسئله (۲): کوم څوک چي د باد وتلو په مرض مبتلا وي يعني هر وخت يې بادونه جاري وي نيول يې دده په وس کي نه وي. نو ښکاره ده چي هغه معذوره دی (لکه مخکي چي د معذور تعريف تېر سو) او دداسي کس په حق کي بېدېدل ناقض وضوء نه دي: ځکه خوب بذات خود اوده ماتونکی نه دی بلکي د باد وتلو د غالب گومان پر بناء هغه ناقض گرځول سوی دی (لکه مخکي چي د ذکر سو). او کله چي دغه کس د نفس باد وتلو په وجه معذوره گرځېدلی دی. نو دده په حق کي د باد وتلو گومان لږه هيڅ اعتبار نسته. (شامي ج ۱. ص ۲۴۳)

د څاڅکو د مريض لپاره د طهارت آسانه طريقه

مسئله (۴): تر متياز وروسته چي د کوم چا څاڅکي نه بنديږي. هغه ته پکار دي چي له متياز شحه تر فارغېدلو وروسته د ذکر په سوري کي يوشی مثلاً پمبه وغيره کښېږدي چي له داخل څخه خارج ته څاڅکي رانه سي: ځکه تر څو چي د متيازو قطره بهر ته رانه سي. تر هغه وخته پوري دد اودس نه ماتېږي. لېکن دروژې په حالت کي دا عمل نه کول اولی دي. (شامي ج ۱. ص ۴۸۴)

بَابُ الْأُنْجَاسِ وَالطَّهَارَةِ مِنْهَا

(دا) فصل د مرداريو او له هغوی څخه د پاکی (په بیان کي) دی

تشریح: مخکي مصنف رحمه الله د نجاست حکمیه یعنی د بې اودسیا، جنابت، حیض او نفاس او له هغوی څخه د پاکی حاصلولو احکام بیان کړل، اوس له دې ځایه نجاست حقیقه او له هغه څخه د پاکی حاصلولو احکام بیانوي.

أُنْجَاسٌ: نَجَسٌ (د نوډ او جیم په فتحه سره) اسم دی عین نجاست (مرداري) ته وایي لکه غائط، متیازي، وینه او داسي نور، او نَجَسٌ (د جیم په کسره سره) نجس شي ته وایي لکه نجسه کپړه او داسي نور (یا په بله وينا: نَجَسٌ مردار شي ته وایي او نَجَسٌ خودي مرداری ته وایي).

نجس په اصل کي مصدر دی د سَمِعَ او کَرُم له باب څخه چي د هغه معنی ده: نجس کېدل (مردارېدل)، نا پاکه کېدل، بیا د دې استعمال په اسم کي هم وسو، او په دې وخت کي د هغه معنی د عین نجاست ده. (شفا، الادواح، انوار الإيضاح)

د نجاست (مرداری) قسمونه

﴿ ۱۹۶ ﴾ تَنْقِصُ النَّجَاسَةِ إِلَى قِسْمَيْنِ تَقْسِيمِي نَجَاسَتٍ وَدَوِ قِسْمُونِ تَه غَلِيظَةٌ وَخَفِيفَةٌ

(۱) غلیظه (۲) او خفیفه (یعني یو سخت اړوند انجاست دی او بل سېک نجاست دی) قَالَ غَلِيظَةٌ

كَالْخَمْرِ وَالْدَّمِ الْمُسْفُورِ نو غلیظه نجاست لکه شراب او بهدونکې وینه وَلَحْمِ الْبَيْتَةِ وَإِهَابِهَا

او (لکه) د مرزګمي (مردار سوي حیوان) غوښه او د هغه څمرن وَبَوْلٍ مَا لَا يُؤْكَلُ او (لکه) متیازي د

هغه حیوان چي غوښه یې نه خوړل کیږي (یعني د حرام حیوان بولي) وَنَجْوِ الْكَلْبِ او (لکه) د سپي

ګندګمي (فصله) وَرَجِيمِ السَّبَاعِ وَلُعَابِهَا او (لکه) د درندګانو ګندګمي او د هغوی ناري وَخُرءِ

الدَّجَاهِ وَالْمِطِّ وَالْإِزْوِ او (لکه) د چرګي، هیلې او بتي ګندګمي وَمَا يَنْقُضُ الْوُضُوءَ بِخُرُوجِهِ

مِنْ بَدَنِ الْإِنْسَانِ او (لکه) هغه شیان چي د انسان له بدنه د هغوی په وتلو سره اودس ماتېږي:

لغات: ﴿خمر﴾ شراب، دانګورو اوبه (رس) چي کله جوش وخوري او څګ راوغورځوي او نشه پکښي پيداسي، نو هغه ته خمر وايي، ﴿الدمر المسفوح﴾ بهيدونکې وينه، ﴿إهَاب﴾ د حيوان اوم پوست، يعني لنډه څرمن چي تر اوسه وچه کړل سوې او پخه سوې نه وي، او کله چي وچه کړل سي نو هغه ته "أْدِيم" وايي، ﴿نحو الكلب﴾ دسپي فضله (دسپي غول)، نَجْوُ په اصل کي له نس څخه و تونکې گندګۍ اوباد ته وايي، دلته دسپي گندګي مراد ده، ﴿جميع السباع﴾ د درندګانو فضله، ﴿البظ﴾ اسم جنس دی، واحدې "بَظَّة" دی: هیلۍ (ایلۍ)، ﴿الإَوْز﴾ (درا په شد سره) او اَوْزَة: بته، يو ډول غټه هیلۍ ده (مصباح)، ﴿ما ينقض الوضوء﴾ کوم څه چي دانسان له بدن څخه ووځي، په هغه سره اودس ماتېږي، هغه دنجاست غليظه په حکم سره دي، خو له دې څخه باد (ريح) مستثنی سوې دی چي هغه دصحيح قول مطابق پاک دی، او له ناقض څخه مراد ناقض حقيقي دی، نه حکمي لکه خوب، خندا، دغه شيان په طهارت او نجاست سره نه سي متصف کېدلای.

قشوريج: نجاست حقيقيه پر دوه قسمه دی: ① نجاست غليظه، ② نجاست خفيفه، ددې دواړو په تعريف کي دامام صاحب رَجَّةُ الله او صاحبيو رَجَّةُ الله تر مينځ اختلاف دی، دامام صاحب رَجَّةُ الله په نېز چي د کوم شي په نجس والي (مرداروالي) باندي په دلائلو کي هيڅ تعارض نه وي يعني د هغه نجس والي په داسي نص سره ثابت وي چي د هغه معارض بل نص طهارت ثابتونکي نه وي، نو هغه نجاست غليظه دی، لکه شراب او بهيدونکي وينه، چي شرابو ته الله تعالیٰ په قرآن کريم کي رَجَس (نجس) فرمايلي دي او دم مسفوح ته يې هم رَجَس او فُسُق فرمايلي دي او ددې دواړو حرمت په قطعي نص سره ثابت دی او د هغه معارض بل هيڅ طهارت ثابتونکي نص نسته، او نجاست غليظه ځکه ورته وايي چي ددې نجاست حکم سخت او سنگين دی، يعني معاف مقدار يې لږ دی.

او نجاست خفيفه هغه دی چي د هغه په نجس والي (مرداروالي) باندي په دلائلو کي تعارض راغلی وي، يعني له يوه نص څخه د هغه ناپاکوالي (مرداروالي) ښکاره کيږي او له بل نص څخه د هغه پاکوالي معلوميږي، لکه داوښ متيازي، چي په دې حديث "استنزهوا من البول فإن عامة عذاب الکبر منه" څخه معلوميږي چي داوښ متيازي ناپاکه دي، لېکن بل حديث ددې معارض دی چي هغه حديث د عُرْنَيْن د "عُرْنَه" قبيلې وځلگو ته (ديو مرض په وجه) داوښ د متيازو اجازه ورکړه "اشربوا بألبانها وأبوالها"، له دې څخه دامعلوميږي چي داوښ متيازي پاکي دي؛ ځکه که ناپاکه وای، نو نبي کريم ﷺ به د هغوی د چيښلو حکم نه ورته کولای، لهدا کله چي د

هغه په ناپاکوالي باندې په دلائلو کې تعارض راغلی، نو دا وېش متیازي نجاست خفیفه سوې. او نجاست خفیفه ځکه ورته وایي چې د دې نجاست حکم سپک دی، یعنې معاف مقدار یې زیات دی. او د صاحبینو رَجْنُهَا الله په نېز غلیظه هغه نجاست دی چې د هغه پر نجس والي علماؤ اتفاق کړی وي، او خفیفه هغه نجاست دی چې د هغه په نجاست او طهارت کې د علماؤ اختلاف واقع سوی وي.

دامام صاحب او صاحبینو د اختلاف ثمره په خوشایو کې ښکاره کيږي: ځکه خوشایي د امام صاحب رَجْنُهَا الله په نېز نجاست غلیظه ده؛ په دې دلیل چې نبي کریم ﷺ هغوی ته رَجَس (نجس) فرمایلي دي او بل هېڅ دلیل د هغه معارض نسته کوم چې د خوشایو پر طهارت دلالت کوي. او د صاحبینو رَجْنُهَا الله په نېز خوشایي نجاست خفیفه دی؛ په دې دلیل چې د هغوی په نجاست کې د علماؤ اختلاف دی، ځکه چې امام مالک رَجْنُهَا الله د خوشایو د پاکوالي قائل دی. (شفاء الارواح)

الدم المسفوح: یعنې د هر ساکنس بهیدونکې ونه نجاست غلیظه ده؛ دلته د "مسفوح" قید لگول سوی دی، لهدا که هغه بهیدونکې ونه نه وي، نو نجسه نه ده، او مطلق دم مسفوح ته نجاست غلیظه ویل سوي دي، لېکن له دې څخه د شهید ونه جلا ده؛ ځکه د شهید ونه که څه هم دم مسفوح ده لېکن شریعت هغه پاکه گرځولې ده تر څو چې هغه د شهید پر بدن وي، لېکن کله چې له هغه څخه لیري سي، د بل چا پر بدن یا کپړه ولگيږي، نو د هغه پر ټول ضروري دي.

ولحم البيته إلخ: یعنې د داسي مردار سوي حیوان غوښه چې په هغه کې بهیدونکې ونه وي، نجاست غلیظه ده، او په کوم مردار سوي حیوان کې چې بهیدونکې ونه نه وي، لکه ماهی، ملخ او داسي نور، د هغوی غوښه نجاست غلیظه نه ده، همدارنګه د کوم مردار سوي حیوان خرمن ته چې د باغت نه وي ورکول سوی، هغه نجاست غلیظه ده (د باغت په هکله مصنف رَجْنُهَا الله وروسته یو مستقل فصل ذکر کړی دی).

﴿۱۹۸﴾ وَأَمَّا الْخَفِيفَةُ فَمَا يُؤْكَلُ الْفَرَسُ او کوم چې خفیفه نجاست دی نو (هغه) لکه د آس

متیازي (بولي) وَكَذَا بَوْلُ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ او همدارنګه متیازي د هغه حیوان (څاروي) چې غوښه

یې خوړل کيږي وَخُرْزُ طَيْسٍ لَا يُؤْكَلُ او ګندګي د هغه مرغه کوم چې نه خوړل کيږي (لکه باز.

تېوس او داسي نور).

تشریح: په دې عبارت کې مصنف رَجْنُهَا الله هغه شيان بیانوي کوم چې نجاست خفیفه دي، له هغوی څخه یو د آس متیازي دي، دلته یې په مثال کې آس ځکه ذکر کړی دی چې یو چاته دا ګومان نه سه چې دا آس متیازي وي، لهدا د هغه متیازي، به هم

نجاست غلیظه وي، منصف رَجْمُهُ اته فرمایي چي د آس متیازي په نجاست خفیفه کي داخلي دي او د غوښو ممانعت یې د جهاد پر بناء دی چي آس د جهاد آله ده.

همدارنگه د غوا، گامیني، اوبښ، پسه او داسي نورو يعني د کومو څارویو چي غوښي خوړل کيږي، د هغوی متیازي نجاست خفیفه دي، او همدارنگه د هغه مرغانو گندگي چي غوښه یې نه خوړل کيږي، نجاست خفیفه ده. دلته یې د بول قید لگولی دی؛ ځکه د آس، خره، غاتري خرشین او د غوا خوشایي او د پسه، بزې وغیره پچي دامام صاحب رَجْمُهُ اته په نیز نجاست غلیظه دي او د صاحبینو رَجْمُهُ اته په نیز نجاست خفیفه دي.

د نجاست غلیظه څومره مقدار معاف دی؟

﴿ ۱۹۹ ﴾ وَعُقِيَ قَدْرُ الذَّرِّهِم مِنَ السُّلْظَةِ او له نجاست غلیظه څخه د یوه درهم مقدار معاف کړی سوی دی.

تشریح: په دې عبارت کي مصنف رَجْمُهُ اته دا خبره بیانوي چي د نجاست غلیظه څومره مقدار معاف دی او څومره مقدار یې معاف نه دی. تفصیل یې دا دی چي که نجاست غلیظه نری (بارک) او بهلولی وي، نو هغه د یوه ورغوي په اندازه یا تر هغه کم معاف دی، يعني که د هغه له پرېولو څخه بغیر لمونځ وکړي، نو هم لمونځ یې صحیح کيږي، لېکن نه پرېول او داسي لمونځ کول بد او مکروه تحریمي دي، او که له ورغوي څخه زیات وي، نو هغه معاف نه دی.

او که نجاست غلیظه سخت او کلک غوندي وي لکه غائط، د چرگي گندگي او داسي نور، نو هغه د یوه درهم په اندازه (يعني ۳ گرامه او ۶۲ ملي گرام) یا تر دې کم معاف دی، لهذا که د هغه له پرېولو څخه بغیر لمونځ وسي، نو صحیح دی، خو د کراهت سره، نو ځکه غوره همداده چي که له مخکي څخه په دې نجاست خبر سي، نو د هغه تر ليري کولو وروسته دي لمونځ وکړي، او که دا نجاست له یوه درهم څخه زیات وي، نو معاف نه دی او لمونځ نه ورسره صحیح کيږي.

د نجاست خفیفه څومره مقدار معاف دی؟

﴿ ۲۰۰ ﴾ وَمَا دُونَ رُهِيقِ الشَّوْبِ أَوْ الْبَذَن (وَمِنَ الْخَفِيفَةِ) او (له نجاست خفیفه څخه) د کپړې یا بدن تر څلورمي حصې کم مقدار (معاف دی).

تشریح: يعني که پر جامه یا پر بدن نجاست خفیفه ولگيږي او هغه د کپړې یا بدن له څلورمي حصې څخه کم وي، نو معاف دی، يعني د هغه سره لمونځ صحیح او جائز دی، او که د جامې یا بدن له څلورمي حصې څخه زیات نجاست خفیفه لگېدلی وي، نو لمونځ نه صحیح کيږي.

بيا د جامې يا بدن د خلورومي حصې په اندازه کي د قهقاړ اختلاف دی. د ځيني حضراتو په
نېز د ټوله جامې يا ټوله بدن خلورومه حصه مراد ده. يعنې که د ټوله جامې يا ټوله بدن له خلورومي څخه
پر که حصه نجاست لگېدلی وي، نو هغه معاف دی. او د بعضي حضراتو په نېز چي پر کوم طرف
نجاست لگېدلی وي، د هغه طرف د کپړې يا بدن خلورومه حصه مراد ده، مثلاً که د جامې پر لمنه. يا پر
لستوني نجاست لگېدلی وي، نو د لمني يا لستوني د خلورومي حصې اعتبار به کول کيږي. او که په
بدن کي پر لاس يا پښو نجاست لگېدلی وي، نو د دوی د خلورومي حصې اعتبار به کول کيږي او پر
همدې فتوی ده. (شفاء الارواح)

د متيازو څاڅکي (قطري)

﴿۲۰۱﴾ وَغَفَى رَشَاشٌ بَوْلٌ كَرُّؤُسٍ الْإِسْرِ او (همدارنگه) دستني دسرونو په اندازه د
متيازو څاڅکي معاف دي.

لغات: ﴿رَشَاش﴾ او رَشَاش (بفتح الراء وکسر الراء) واحدېي رَشَاشَةٌ او رَشٌّ دی: کوچني څاڅکي.
﴿رؤوس﴾ جمع د رَأْس ده: سر، د هر شي پورتني (پاسي) حصه. ﴿الْإِسْرِ﴾ اسم جنس دی چي پر
واحدېي هم اطلاق کيږي، واحدېي اِسْرَةٌ ده: ستن، لکه د سِدْر واحد چي سِدْرَةٌ دی. (مباح)
تشرېح: د متيازو څاڅکي نجس او مردار دي، لېکن زياتره وخت د متيازو کولو پر مهال پر بدن او
جامې د متيازو کوچني څاڅکي ولوېږي چي له هغوی څخه بچ کېدل مشکل دي، که چيري هغوی
ډېر کوچني وي دستني دسر په اندازه کوم چي بغير له توجه څخه نه ليدل کيږي، نو هغوی معاف
دي، که څه هم پر ټوله جامه ولوېږي. (حاشيې بعوانه شفاء الارواح)

د پرېوول کېدونکي مرداري جامې د څاڅکو حکم

مسئله: د مردارو جامو (کاليو) د پرېوولو په صورت کي که څه معمولي څاڅکي پر بدن يا پر جامې
ولگيږي، نو هغوی معاف دي، جامه نه مردار سېږي، خو احتياطاً پرېوول پکار دي، لېکن که مردار
څاڅکي په بالټي (ستل) وغيره کي ولوېږي، نو هغه اوبه مردار سېږي. (فتاوی هنديه ج: ۱، ص: ۴۶۰، کتاب
الصائل ص: ۹۹)

پر مرداره لنده بستره يا ځمکه باندې بدن يا پښه لگېدل

﴿۲۰۲﴾ وَلَوْ أَهْتَلَّ فِرَاشٌ أَوْ تُرَابٌ نَجَسَانٍ او که لنده سي نجه (مرداره) بستره يا نجه
څلوره مِنْ عَرَقٍ نَأْتِمٍ أَوْ يَهْلَلُ قَدَمٍ ديدنه کس په خوله سره يا د پښې په لوندوالي سره وَظَهَرَ

أَثَرُ النَّجَاسَةِ فِي الْيَدَنِ وَالْقَدَمِ او د نجاست (مردارۍ) اثر په بدن يا پښه باندې ښکاره سي
تَنْجَسًا نو دوی دواړه (بدن او پښه) مردارېږي وَإِلَّا فَلَا كُنْه (مردارېږي).

لغات: ﴿اِبْتَل﴾ دافتعال دباب ماضي ده: لندېدل، ﴿بَلَل﴾ لوندوالی (لندوالی).

تشریح: که څوک پر داسې بستره (ځای) یا پر داسې خاوره پرېوځي چې پر هغه بستره یا خاوره باندې نجاست (مردارۍ) لگېدلې وي، مثلاً بستره په مټيازو ککړه وي، بیا د پرېوتونکي کس بدن خوله وکړي او بستره یا خاوره لنده سي، یا هغه پر دې بستر یا خاوره باندې پښه کېږدي حال دا چې پښه یې لنده وي چې د پښې په لوندوالي سره بستر یا خاوره لنده سي، نو په دې صورت کې حکم دا دی چې که پر بدن یا پر پښه د نجاست اثر (رنگ، بوې) ښکاره سي، نو بدن او پښه هم مردارېږي، او که د نجاست اثر باندې ښکاره نه سي، نو هغه نه مردارېږي.

د پورتنۍ مسئلې د مثال په توګه مصنف رَجَّه الله په راوان عبارت کې یوه مسئله ذکر کړې ده چې څرنگه چې که یوه پاکه وچه جامه په داسې مرداره لنده جامه کې وپېچل سي چې که هغه ونستېږل سي نو اوبه نه ځني څڅیري، نو په داسې مرداره جامه کې پېچل سوې پاکه جامه نه مردارېږي، په دې شرط چې په پاکه کپړه کې د نجاست اثر ښکاره نه سي، نو همداسې په دې پورتنۍ مسئله کې چې تر څو د نجاست اثر پر بدن یا پر پښه ښکاره نه سي، تر هغه وخته پورې نه مردارېږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

﴿٢٠٣﴾ كَمَا لَا يَنْجُسُ ثَوْبٌ جَافٌ طَاهِرٌ لَفَّ فِي ثَوْبٍ نَجِسٍ رَطْبٌ لکه څرنگه چې نه

مردارېږي هغه وچه کپړه کوم چې پېچل سوي وي په داسې لنده (غیثه) مرداره کپړه کې لَا يَنْجُسُ الرُّطْبُ لَوُعَصْرَ چې لوندالي یې نه رانستېږل کیږي که چیرې ونستېږل سي (یعنې داسې لنده مرداره جامه چې په نستېږلو سره یې لوندوالی ادا اوبه نه راوځي، یعنې اوبه پکښې نه وي محض نمناکه وي).

لغات: ﴿جَافٌ﴾ دضرب له باب اسم فاعل دی اوج، جَفَّ يَجِفُّ جَفًّا وَجَفَانًا وچېدل، ﴿لَفَّ﴾ د نصر له باب ماضي مجهول ده: پېچل، ﴿رَطْبٌ﴾ (دطاء په سکون سره) لوند، غیثت،
تشریح: په تېر عبارت کې ددې وضاحت وسو.

لنډه جامه پر مرداره ځمکه هوارول

﴿٢٠٣﴾ وَلَا يَنْجِسُ ثَوْبٌ رَطْبٌ بِنَشْرِهِ عَلَى أَرْضٍ نَجَسَةٍ يَابِسَةٍ اونه مرداربري

لنډه (خيسته) کپړه په غوړولو (هوارولو) سره پر مرداره (نجه) ځمکه باندي فَتَنَدَّتْ مِنْهُ چي نمجنه (لنډه) سي هغه مرداره ځمکه له کپړې څخه (يعني محض دمرداري ځمکي په لنډېدو سره هغه پاکه لنډه کپړه نه مرداربري، بلکي هغه وخت مرداربري کله چي ددې مرداري ځمکي دنجاست اثر پر لنډه کپړه باندي ښکاره سي) وَلَا يَرِيحُ هَبَّتْ عَلَى نَجَاسَةٍ فَأَصَابَتِ الثَّوْبَ اونه په هغه باد سره (مرداربري) کوم چي پريو نجاست وچليږي، بيا هغه د کپړې سره ولگيږي (کپړې ته ورسېږي) إِلَّا أَنْ يَظْهَرَ أَثَرُهَا فِيهِ مگر (هغه وخت دا کپړه مرداربري) چي دنجاست اثر په کپړه کي ښکاره سي.

لغات: ﴿رَطْبٌ﴾ په تېر عبارت کي ذکر سو، ﴿تَنَدَّتْ﴾ د تفعل له بابو د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده: لنډېدل، خيشتېدل، ﴿هَبَّتْ﴾ د نصر له بابو مخکيني صيغه ده: باد چلېدل، هوا چلېدل، اړها: د ضمير مرجع نجاسة دى، فيه: د ضمير مرجع ثوب دى.

تشرېح: مسئله داده که ځمکه په مټيازو يا ناسي بل نجس شي سره مرداره سي، بيا په لمر وغيره سره وچه سي او يو څوک پر هغه باندي لنډه خيسته جامه هواره کړي، نو که پر هغه لنډه جامه د نجاست اثر ښکاره نه سي، نو نه مرداربري.

ولا يريح هبت إلخ: مثلاً دلنډې پاکي جامې تر څنګ خوشايي يا مرداره خاوره پرته وي او پر هغه باد وچليږي او دا مرداري هغه پاکي جامې ته ورسوي، نو په دې سره جامه نه مرداربري، په دې شرط چي پر هغه جامه د نجاست اثر ښکاره نه سي.

د نجاست مړتبه بيان

﴿٢٠٤﴾ وَيَظْهَرُ مُتَنَجِّسٌ بِنَجَاسَةِ مَرْتَبَةٍ اَوْ پاكېږي هغه شى کوم چي نجس سوي

وي په ليدل کېدونکي (نظر راتلونکي) نجاست سره بِزَوَالِ عَيْنِهَا (داسي شى پاکېږي) دنجاست د

فات په ليري کېدلو سره وَلَوْ بَرَّأَ که څه هم په يوه وار پرېروللو سره وي (يعني که څه هم په يو ځل

پرېروللو سره د نجاست فات زائل ږي اسي) عَلَى الصَّحِيحِ د صحيح قول مطابق وَلَا يَضُرُّ بَقَاءُ أَثَرِ

شَقَّ رَوْنَهُ (پاکوالي) ته ضرر نه رسوي د (نجاست) داسي اثر (ننښان) باقي پاتېدل چي د هغه ليري کول مشکل وي.

تشریح: نجاست پر دوه قسمه دی: (۱) نجاست مرثیه، (۲) نجاست غیر مرثیه. په دې عبارت کي د نجاست مرثیه بیان دی. نجاست مرثیه هغه نجاست دی کوم چي تر وچېدلو وروسته هم په نظر راځي لکه وینه یا غاڼط، صاحب د کتاب رحمه الله فرمایي چي که نجاست مرثیه پر جامه ولگيږي، نو دومره به پرېوول کيږي چي نجاست ليري سي او داغ يې ختم سي، برباره ده په هر څو وارو ليري سي. کله چي نجاست ليري سي، نو جامه پاکيږي، او که پر بدن ولگيږي، نو د هغه هم دغه حکم دی. مصنف رحمه الله فرمایي چي که د نجاست ذات په يوه وار پرېوولو سره ليري سي، نو هم د صحيح قول مطابق د پاکېدو حکم به کول کيږي.

وروسته فرمایي چي که يو نجاست داسي وي چي تر څو واره پرېوولو وروسته هم د هغه اثر مثلاً بد بويي یا داغ نه ختميږي، نو هم کپړه پاکيږي. په صابون وغيره سره د هغه داغ او بوی ليري کول ضروري نه دي.

فقيه: د "عن الصحيح" په قيد لگولو سره د ابيانوي چي په مذکوره مسئله کي اختلاف دی، امامه فقيه ابو جعفر هندواني رحمه الله فرمایي چي د نجاست د ذات تر زایلېدلو وروسته دوه واره پرېوول ضروري دي او علامه فخر الاسلام رحمه الله فرمایي چي درې واره پرېوول ضروري دي. خو صحيح قول هغه دی کوم چي مصنف رحمه الله ذکر کړی دی. (مراقی الفلاح)

د نجاست غیر مرثیه بیان

۲۰۶۵ هـ وَ غَيْرِ الْمَرْثِيَةِ يَغْسِلُهَا شَلًّا وَالْعَصْرُ كُلُّ مَرَّةٍ او ناليدل کېدونکي نجاست (سره) نجس سوی ش پاکيږي (په درې واره پرېوولو او هر وار نستهړلو سره).

تشریح: په دې عبارت کي د نجاست غیر مرثیه بیان دی. غیر مرثیه هغه نجاست دی کوم چي تر وچېدلو وروسته نه ليدل کيږي لکه متيازې، شراب، مرداري اوبه، نو د هغه د پاکولو لپاره درې واره پرېوول او هر وار نستهړل ضروري دي. او په اصل کي غالب گومان لره اعتبار دی. يعني هغه دي دومره پرېوول سي چي د پرېوولنکي غالب گومان داسي چي اوس نو پاک سو. لېکن فقهاو د غالب گومان اندازه په درې واره پرېوولو سره متعینه کړې ده؛ ځکه چي په دې شمېر سره غالب گومان حاصلیږي. نو د آسانی لپاره د درېو شمېر د غالب گومان قائم مقام کړی سو چي که غیر مرثي نجاست درې واره پرېوول سي، نو هغه پاکيږي.

د لوی فرش ، غالی او کارپیت د پاکولو طریقه

مسئله: لوی فرش یا غالی یا کارپیت چې د هغه نستهړل ناممکن دي، که هغه مردار سي، نو د هغه د پاکوالي طریقه داده چې درې واړه دي پرېولل سي او تر هر وار پرېوللو وروسته دي دومره وخت پرېولل سي چې له هغه څخه اوبه خښېدل بند سي (شاخکي یې ختم سي)، په پوره توګه وچول ضروري نه دي. په درې واړه داسي کولو سره هغه فرش وغیره پاک ګرځي. (عالمگیری ج: ۱، ص: ۲۲، کتاب الصلوات ص: ۱۰۸)

په کومو شيانو سره نجاست حقيقي ليري کول جائز دي؟

﴿٢٠٤﴾ وَتَطْهَرُ النَّجَاسَةَ عَنِ الثَّوْبِ وَالْبَدَنِ او پاکيږي نجاست له کپړې (جلمې) او بدن څخه بِأَنَاءٍ وَبِكُلِّ مَائِهِ مُزِيلٍ په اوبو سره او په هر داسي نرم (بهدونکي) شي سره کوم چې (د نجاست) ليري کونکی وي كَالْخَلِّ وَمَاءِ الْوَرْدِ لکه سرکه او د ګلابو اوبه.

لغات: «نجاسته» مرداري ناپاکي، له نجاسته څخه مراد نجاست حقيقيه دی: ځکه نجاست حکمیه (بې اودسي او جانت) په هر زائلېدونکي شي سره نه زائلېږي. هغه صرف په اوبو یا تیمم سره پاکيږي، او نجاست یې مطلق ذکر کړی دی چې مرثیه او غیر مرثیه دواړه شامل سي او ماء (اوبه) یې هم مطلق ذکر کړي دي چې ماء مطلق او ماء مستعمل دواړه شامل سي. (حاشیه)

تشریح: داوبو په څېر چې کوم شی بهېدونکی، نری او پاک وي او په هغه کې د ناپاکي ليري کولو (زائلولو) صلاحیت وي، نو په هغه سره هم د نجاست حقيقيه ليري کول جائز دي. لکه د ګلاب اوبه، سرکه وغیره، لیکن غوړي، تېل او په داسي بل غوړ لرونکي شي سره پرېولل صحیح نه دي. په هغه سره بدن یا کپړه نه پاکيږي.

عقلي دلیل: بهېدونکی شی نجاست له پېخه کاږي او ليري کوي یې. او په اوبو کې د پاکولو صفت په همدې وجه دی چې هغه نجاست ليري کوي. لهندا کله چې دامعنی په بل بهېدونکي شي کې موجوده وي، نو داوبو په څېر به هغه هم پاکونکی او نجاست ليري کونکی وي. (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۲۰)

د جمرې موزې او خېلي د پاکولو طریقه

﴿٢٠٨﴾ وَيَطْهَرُ الْخُفَّ وَتَحْوَاهُ بِأَنْدَلِكٍ مِنْ نَجَاسَةٍ لَهَا جِرْمٌ او پاکيږي موزه او داسي بل شی په مېرلو سره له هغه نجاست څخه چې هغه لره جسم (صورت) وي (يعني جسم لرونکی نجاست

په مېرلو سره پاکيږي) وَلَوْ كَانَتْ رَطْبَةً كَهَمْ هَفْه لُونْد وي.

لغات: ﴿چوم﴾ جسم، صورت، پټۍ، بدن، جمع: أَجْزَام.

تشرېح: که د چمې (غرني) پر موزه يا خپلۍ باندې نجاست ولگيږي (په يو مردارۍ سره ککړ سي). نو د هغه په پاکولو کې تفصيل دی: ① که نجاست داسې وي کوم چې جسم والا نه وي. مثلاً متيازي يا شراب وغيره، نو په دې صورت کې هغه موزه يا خپلۍ پرې بولل ضروري دي. برابره ده نجاست لوند وي او که وچ سوی وي، بغير له پرې بوللو څخه نه سي پاکېدلای. ② او که نجاست داسې وي کوم چې په سترگو ليدل کيږي لکه لاندۀ خرشینه، خوشايي، غايط او داسې نور، نو که هغه په خاوره يا خښته سره ومېرل سي او داسې صفا کړل سي چې د نجاست هيڅ اثر باقي پاته نه سي. نو د عموم بلوی او ابتلاء عام په وجه د مفتی به قول مطابق موزه او خپلۍ پاکيږي. ③ او که نجاست وچ وي لکه د پسه پچي يا داوښ پچي، نو محض د هغه په مېرلو او ليري کولو سره موزه وغيره پاکه گرځي. (المحيط البرهانی ج: ۱، ص: ۲۸۵، کتاب المسائل ص: ۱۱۶)

د توري او هينداري وغيره د پاکولو طريقه

﴿۳۰۹﴾ وَيَطْهَرُ السَّيْفُ وَنَحْوَهُ بِالنَّجَسِ او پاکيږي توره او داسې بل شی په مـ کولو (وچولو) سره (يعني چې خاوره يا توکر باندې تېر کړی سي او په هغه سره وچ اصفا کړی سي).

تشرېح: که په توره، چاره او نښه باندې نجاست ولگيږي، نو هغه په پرې بوللو سره هم پاکېدلای سي او که په يو پاکه کپړه سره نجاست وچ او صفا کړی سي، نو هم پاک گرځي.

لېکن که توره، چاره، هينداره او داسې نور نقشداره او څيږه وي چې د دوی په کړنو (ليکو) کې د نجاست پاتېدلو امکان وي، نو دوی محض په وچولو او صفا کولو سره نه پاکيږي، بلکې پرې بولل او د نجاست اثرات ليري کول ضروري دي. (العنبري ج: ۱، ص: ۴۲، کتاب المسائل ص: ۱۱۶)

د ناپاکه ځمکې د پاکېدلو طريقه

﴿۳۱۰﴾ وَإِذَا ذَهَبَ أَثَرُ النَّجَاسَةِ عَنِ الْأَرْضِ وَجَفَّتْ او کله چې د نجاست اثر له ځمکې

څخه ولاړ سي او ځمکه وچه سي جَارَتْ الصَّلَاةُ عَلَيْهَا نو جائز دي پر هغې لمونځ کول دُونَ

التَّيَمُّمِ مِنْهَا نه له هغې څخه تيمم کول (يعني پر داسې ځمکه تيمم وهل جائز نه دي).

لغات: ﴿جفت﴾ د ضرب له بابه د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده: وچېدل، لوندوالی ختمېدل.

تشرېح: ناپاکه ځمکه محض په وچېدلو او د نجاست په زائلېدلو سره پاکيږي.

لېکن که د ځمکي وچېدلو ته انتظار نه سي کېدلای او سمدستي پاکولو ته يې ضرورت وي. نو لاندینۍ طريقې دي اختيار کړل سي: (۱) که د ځمکي کيندل ممکن وي. نو په نجاست سره ځکه حصه دي په کيندلو سره جلا کړل سي. (۲) دويم صورت دادی چي هغه ځای و کيندل سي او وړول سي يعني تر کيندلو وروسته پاسنی. حصه لاندې کړل سي او لاندینۍ حصه راپورته کړل سي. (۳) درېيم صورت دادی چي که هغه ځمکه پسته وي چي اوبه پکښي جذب کيږي. نو د هغې د پاسه دي اوبه وبهول سي او کله چي اوبه جذب سي، نو ځمکه به پاکه سي. او که ځمکه کلکه وي چي اوبه نه جذبوي، نو د پاسه دي اوبه باندي واچول سي او بيادي اوبه له هغه ځای ليري او صفا کړل سي، نو هغه ځمکه به پاکه سي. (مخطاوي علی مرقی الفلاح ص: ۸۸. کتاب المسائل ص ۱۱۲)

پر ناپاکه وچه ځمکه تيمم صحيح نه دی

مسئله (۱): مخکي ذکر سوه چي ناپاکه ځمکه په وچېدلو سره حکماً پاکه گرځي. نو پر داسي ځمکه لمونځ کول خو جائز دي. لېکن تيمم باندي جائز نه دی؛ ځکه دا ځمکه که څه هم طاهره ده. خو مطهره (پاکونکې) نه ده. (مخطاوي ص: ۸۸. کتاب المسائل ص: ۱۱۹)

د سمېتي يا ډبريني ځمکي د پاکولو طريقه

مسئله (۲): د سمېتي يا ډبريني ځمکي (سمېتي او ډبرين فرش) حکم هم د ځمکي په څېر دی، چي که پر هغه متياري يا لوند نجاست ولگيږي، نو په وچېدلو او د نجاست د اثر په زائلېدلو سره پاکيږي. او د سمدستي پاکولو طريقه يې داده چي د پاسه اوبه باندي واچول سي او وچه کړل سي. يا په بالټۍ يا نل (پيپ) سره دومره زياتي اوبه پر وبهول سي چي د نجاست د اثرا تو ليري کېدل يقيني سي. نو هم هغه پاکيږي. (المعيط البرهانی ص: ۳۸۲. کتاب المسائل ص: ۱۱۸)

د درختي او وښو حکم

﴿۲۱۱﴾ وَيُظْهِرُ مَا فِيهَا مِنْ شَجَرٍ وَكَأَلٍ قَائِمٍ او پاکيږي هغه شيان کوم چي په ځمکه

باندي (ولاړ) وي يعني درختي او ولاړ وابنه بِجَفَافِهِ د هغوی په وچېدلو سره.

لغات: ﴿کأل﴾ وابنه. برابره ده لاندې وي او که وچ. د بېها د ضمير مرجع ځمکه ده.

تفريغ: درختي او هغه وابنه کوم چي پر ځمکه ولاړ وي يعني پرېکړل سوي نه وي. د هغوی حکم هم د ځمکي په څېر دی چي که نجاست پرې ولگيږي او بيا وچ سي. نو هغوی پاکيږي کله چي د نجاست اثر ختم سي. لهندا کومه درخته يا بوټي چي پرې سي او له ځمکي څخه جلا سي او بيا مردار سي. نو هغوی له پرېولو څه بغير نه پاکيږي.

د ذات په بدلولو سره د پاکۍ حکم

﴿ ۲۱۲ ﴾ وَ تَطْهَرُ رُجَاسًا اسْتَحَالَتَ عَيْنُهَا او پاکيېرې هغه نجاست چې ذات یې بدل
سوی وي (یعني که د نجاست ذات او صورت بدل سي، نو په دې سره هغه پاکيېرې) کَأَنَّ صَارَتْ مِلْحًا أَوْ
اِحْتَرَقَتْ بِالنَّارِ (مثلاً) لکه نجاست چې مالګه وگرځي یا په آوړ سره وسوځي.

لغات: ﴿استحالت﴾ د استعمال له بابه د واحد مؤنث غائب ماضی صیغه ده. اسْتَحَالَ: د دې باب نحو
معنوي دي چې له هغوی څخه یې یوه معنی ده: بدلول، اوبستل (له یوه حالت څخه په بل حالت بدلول).
او په کَانَ کې کاف حرف جر دی کوم چې پر اُن ناصبه داخل دی.

تشریح: که د نجاست ذات او حقیقت بدل سي، نو په دې سره هم هغه پاکيېرې، مثلاً له شرابو څخه
سرکه جوړه سي (سرکه وگرځي)، نو پاکيېرې، یا غاښ خاوره وگرځي، نو پاکيېرې؛ ځکه ذات یې بدل
سو. همدارنګه که نجاست وسوځول سي او ايره کرل سي، نو پاکيېرې، مثلاً خوشایي، غاښ وغیره
وسوځول سي او ايره وگرځي، نو هغه ایرې پاکي دي.

﴿ ۲۱۳ ﴾ وَيَطْهَرُ النَّسِيُّ الْجَافُ بِفَرْكِهِ عَنِ الشَّوْبِ وَالْبَدَنِ او پاکيېرې وچ مني دهغوی
په ګرولو سره، له کپړې او بدن څخه (چې وګرول سي اوليري کرل سي) وَيَطْهَرُ الزَّطْبُ بِغَسْلِهِ او
پاکيېرې لاندې مني دهغوی په پرېلولو سره.

لغات: ﴿فرك﴾ د نصر د باب مصدر دی: مُرِل او ګرول، يُقَالُ: فَرَكَ النَّسِيَّ مِنَ الشَّوْبِ، أي د لکه وځکه حتی
یتفتت ویزول عن الشوب (یعني مني مړل او ګرول چې سره ذره، ذره سي اوله جامې څخه ليري سي). (معجم لغة الفقهاء)
تشریح: د انسان مني ناپاک دی، که مني لاندې وي، نو هغوی صرف په پرېلولو سره پاکيېرې، او که
پر بدن یا پر جامه باندې وچ سي، نو ګرول یې کافي چې په ګرولو او مړلو سره صفا او ليري کرل سي.
نوبدن او جامه پاکيېرې.

یادونه: په ارس وخت کې د پخوا په نسبت د خلکو قواوې کمزوري دي چې په دې وجه مني نري او باریک
وي. نو ځکه پرېلول یې ضروري دي. (اعلاء السنن)

احقر بند د حبیب الرحمن "مدنی"

شعبان ۱۴۴۲/۹

مارچ ۱۴۰۲/۲۱/۲۰

فصل في الدباجة

(دا) فصل په (بيان د) دبغت کي دی

تشریح:

د دبغت تعريف او وضاحت: "الدَّبَاغَةُ" د دال په "کـ" سره دی. د مصر. فتح او ضرب د باب مصدر دی: خرمن وچول او پخول (یا په بله وينا: خرمن ته رنگ ورکول) يعني د مسالې او داسي نورو شيانو په ذریعه د خرمني لونډوالی (رطوبت) او بدبویي ورختمول.

د دبغت پر دوه قسمه دی: ① حقيقي ② حکمي. دبغت حقيقي دای چي د کيکر، مسالې یا دانارو د پوستکو یا داسي نورو شيانو په ذریعه د خرمني لونډوالی او بدبویي ليري کړل سي. او دبغت حکمي دای چي په لمړیا هواسره د وچولو په ذریعه یا د خاورو او چولو په ذریعه د خرمني رطوبت او بدبویي ليري کړل سي.

لنډه دا چي د دبغت ورکولو يعني د خرمني د رطوبت او بدبویي ليري کولو او وچولو لپاره خو طريقي دي: ① یوه دا چي په یو کیمیايي ماده سره دبغت ورکول سي، ② خرمن په خاوره کي پټه کړل سي او تر هغه وخته پرېښوول سي چي بدبویي او رطوبت یې ختم سي، ③ خرمن لمر ته واچول سي چي دهغه په وجه یې بدبویي او رطوبت وچ او ختم سي. ④ خرمن د هوا په ذریعه وچه کړل سي. له مذکورو طریقو څخه د هرې طريقي په اختیارولو سره خرمن پاکول کېدای سي.

په دبغت سره د خرمني پاکولو بیان

﴿ ۳۱۴ ﴾ يَظْهَرُ جِلْدُ النِّمْتَةِ بِالْإِبَاغَةِ الْحَقِيقَةِ پاکيږي خرمن (پوست) د مرزغي (سره سړي حيوان) په حقيقي دبذغت سره (يعني په حقيقي وچولو او پخولو سره) كَالْقَرْظِ لکه د کيکر درختي په تخم (یا بلگونو) سره (وچول او پخول) وَ بِالْحُكْمِيَّةِ او (همدارنگه پاکيږي خرمن د مرزغي) په حکمي دبغت سره كَالشَّرِيبِ وَ الشَّيْبِيسِ لکه په خاوره او چولو (خاوره مېړلو) او لمر ته په ایښوولو سره (وچول او پخول) إِلَّا جِلْدَ الْخَنْزِيرِ وَ الْأَدَمِيِّ مګر (نه پاکيږي) خرمن د خنزیر (د نجس لعین کپلو په وجه) او خرمن د انسان (د شرافت په وجه).

لغات: ﴿القرظ﴾ داديو ډول اغزي داري درختي تخم او پانيي (بلگونه) دي چي په هغه سره به پوست او خرمني ته دباغت وړ کول کېدی او ددرختي نوم په عربي کي سَلَم دى چي واحد يې سَلَمَةٌ دى کوم چي دجوز ددرختي په څېر پڼدي تنې لري، او ځيني شار حينو په اردو کي ددې معنی په "کيکر" سره کړې ده چي په پښتو کي ورته د کيکر درخته وايي، صاحب دمصباح المنير همدارنگه علامه طحطاوي رَجَنَتْ لِه لیکلي دي چي له قَرْظُ څخه دسَلَم ددرختي دانې (تخم) مراد دی، نه پانيي (بلگونه). لکه څرنگه چي بعضويې همدا ترجمه کړې ده، ځکه په پاڼو (بلگونه) سره خرمني ته دباغت نه وړ کول کيږي. ﴿میتة﴾ مرده، مرزغه، يعني مردار سوی (په طبعي مرگ مړ سوی) حیوان، کوم چي له ذبح څخه بغیر مړ سي، ﴿تتريب﴾ دتفصيل دباب مصلر دی: پريوشي دپاسه خاوره اچول، خاوره باندي ايښوول، په خاورو لړل، ﴿تشميس﴾ داهم دتفصيل دباب مصلر دی: لمر ته ايښوول چي وچ سي.

توضیح: صورت دمسئله دادی چي دخنزير او انسان له خرمن څخه بغیر بل دهر حیوان خرمن په دباغت وړ کولو سره پاکيږي، دباغت پر دوه قسمه دی چي وضاحت يې مخکي وسو، په دې هر قسم دباغت سره خرمن پاکيږي، تر دباغت وروسته هغه خرمن هر ډول استعمالول جائز دي، مثلاً جامه او پوستين ور څخه جوړول او اغوستل، لمونځ پکښي کول، سولاغه يا داسي بل څه ځني جوړول او په هغه سره اودس، غسل کول او داسي نور، خو څرنگه چي خنزير ټوله نجس العین حیوان دی او دهغه هيڅ يو جزء هيڅ ډول هم نه سي پاکېدلای، نو ځکه هغه له دې حکم څخه جلا دی، همدارنگه د انسان خرمن هم په دباغت سره نه پاکيږي؛ ځکه چي هغه اشرف المخلوقات دی.

﴿٢١٥﴾ وَتُطَهَّرُ الذَّكَاءُ الشَّرْعِيَّةُ جِلْدًا غَيْرَ الْبَاطِلِ دُونَ لَحْمِهِ او پاکوي شرعي ذبح (يعني په شرعي توگه حلالول) دهغه حیوان پوست چي غوښه يې نه خوړل کيږي، نه دهغه غوښه (يعني غير مأكول اللحم حیوان لکه چغال، لېوه او داسي نور، په شرعي طريقه ذبح کولو سره صرف دهغه خرمن پاکيږي، غوښه يې نه پاکيږي) عَلَى أَصَحِّ مَا يُقْتَضَى بِهِ دصحيح قول مطابق پر کوم چي فتوی وړ کول کيږي.

لغات: ﴿الذكاة﴾ ذبح کول، الذكاة الشرعية: شرعي ذبح، يعني دشرعي طريقې مطابق ذبح کول (حلالول)، نو که مجوسي ذبح کړی وي، يا محرم ښکار کړی وي، يا مکرر ذبح په ځان کړی وي، قصداً بسم الله پرې ايښي وي، نو هغه لره دا حکم شامل نه دی؛ ځکه داو...

تشرېح: كه يو حيوان په بسم الله سره ذبح كړى سي، برباره ده دهغه حيوان غوښتي حلالې وي او كه نه وي، نو د بهيدونكي ويني تر وتلو وروسته دهغه شرمڼ پاكه گرځي، خو د غير مأكول اللحم حيوان غوښه نه حلالېږي، همدا صحيح او مفتي به قول دى، خو خنزير داسي حيوان دى كوم چي ټوله نجس المين دى چي دهغه ميځ جزء هم هيڅ څه نه سي پاكېدلای. (انوار الايضاح)

د مردار خاړوي د هډوکو، ورېښتو او داسي نورو حکم

﴿۲۱۲﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ لَا يَنْتَبِهُ فِيهِ الدَّمُ لَا يَنْجِسُ بِالنَّجَسِ او هر هغه شى چي وښه سرايت نه پکښي کوي (هغه) په مرگ سره نه نجس کيږي كَالشَّعْرِ وَالرِّيشِ الْمَجْزُوزِ لکه ورېښتان او پرېکړل سوي بني (شکول سوي بنکي) وَالْقَرْنِ وَالْخَافِرِ او (لکه) بنکر او ښونگرې وَالْعَظْمَ مَا لَمْ يَكُنْ بِهِ دَسَمٌ او (لکه) هډوکى تر څو چي پر هغه غوړزگي نه وي.

لفات: ﴿لَا يَسِرُ﴾ د ضرب له بابه د نفې صيغه ده: تلل، تگ کول. ﴿المجوز﴾ د ضرب او نصر له بابه مفعول دى: پرېکړل سوى، ﴿قرن﴾ بنکر، جمع: قُرُون، ﴿خافر﴾ ښونگرى، جمع: حوافر، ﴿دَسَمٌ﴾ غوړزگي، واژه. (معجم الوسيط)

تشرېح: يعنې د مردار حيوان (غير مأكول اللحم) د بدن هغه اجزاء او شيان چي وښه سرايت نه پکښي کوي او د ژوند آثار پکښي نه وي، هغوى په مرگ سره نه مردارېږي، بلکي پاک پاتېږي، لکه بنکر، ورېښتان، ښونگرې، هډوکي په دې شرط چي پر هډوکو دهغه حيوان واژه او غوړزگي نه وي.

د پلو حکم

﴿۲۱۳﴾ وَالْعَصَبُ نَجَسٌ فِي الصَّحِيحِ او پڼه د حيوان نجسه (مرداره) ده.

لفات: ﴿عصب﴾ پله، يعنې دانسان او حيوان په وجود کي هغه سپين، کلک اعصاب او پټې چي د مغوى په ذريعه بدنونه يو د بل سره متصل او تړلي وي، جمع: أَعْصاب.

تشرېح: مصنف رحمه الله فرمايي چي (د غير مأكول اللحم اربار او حيوان) پله نجسه ده، صحيح روايت همداى: دليل يې د ادى چي په پله کي هم د ژوند آثار وي: ځکه دهغه په پرېکولو سره تکليف او درد محسوسېږي، لهدا په پله کي "ميتة" کېدل متصور سوه، علامه طحاوي رحمه الله فرمايي چي په مجمع الانهر کي دغه دليل رد کړى سوى دى، ځکه د پلې په پرېکولو سره چي کوم تکليف محسوسېږي، هغه خو د غوښي سره د اتصال په وجه وي او همدا سي تکليف خو د هډوکي په

ماتېدلو سره هم محسوسېږي، نو بیا د هغه دنجاست هم قائل کېدل پکار دي. حال دا چې د هغه میخوک قائل نه دي، معلومه سوه چې مفتی به روایت دادی چې پله پاکه ده، په دې شرط چې پر هغه دوازگي وغیره آثار نه وي. (محطايي ص: ۹۱، حلبی کبیر ص: ۱۵۴)

د مشک حکم

﴿۲۱۸﴾ وَ نَافِجَةُ الْمِسْكِ طَاهِرَةٌ كَالْمِسْكِ او د مشکو کثوره (نافه) د مشکو په خېر پاکه ده وَ أَكْلُهُ حَلَالٌ او خوړل یې حلال (روا) دي.

لغات: ﴿نافجة﴾ د مشکو کثوره، د مشکو غوټه یعنې د هوسۍ په نس کې هغه کثوره (خلته) چې مشک پکښې جوړېږي او پکښې خوندي وي چې په پښتو کې ورته نافه وایي، ﴿مِسْكِ﴾ مشک، هغه خوشبویه تور رنگه ماده ده کوم چې د هوسۍ په نامه (نو) کې جوړېږي. او په ډېر گران قیمت سره پلورل کېږي. مشک د هوسۍ له ونې څخه جوړېږي په دې توګه چې د هوسۍ له بدن څخه په دې کثوره (نافه) کې ونه جمع کېږي او آخر کلکه او وچه سي نو مشک تیار سي، او مشک تر ټولو داغلی درجې خوشبوي ده.

تشریح: فرمایي چې مشک پاک دي، همدارنګه په کومه کثوره کې چې مشک موجود وي یعنې نافه، هغه هم پاکه ده او د مشک خوړل هم حلال دي (پاته سوه دا خبره چې مشک خو په اصل کې ونه ده او ونه ناپاکه ده، نو د دې جواب دادی چې کله ذات او ماهیت بدل سي، نو احکام هم بدلیږي)؛ دلته یې د مشکو صراحت ځکه وکړی چې بعضي شيان داسې وي چې هغوی خو پاک وي، لېکن خوړل یې روانه وي، لکه خاوره چې هغه پاکه ده، لېکن خوړل یې روانه دي؛ نو ځکه فرمایي چې مشک هم پاک دي او د هغه خوړل هم روا دي.

﴿۲۱۹﴾ وَالزَّيْتُ طَاهِرٌ او زباد خوشبويي (هم) پاکه ده تَصْلَحُ صَلَوةُ مُتَطَيِّبٍ بِهِ (نو) صحیح کېږي لمونځ د هغه کس چې دا خوشبويي لګولې وي.

لغات: ﴿زباد﴾ په تشریح کې به یې وضاحت وسي، ﴿مُتَطَيِّبٍ﴾ د تغفل له بابې د فاعل صیغه ده: (په یو خوشبويي سره) د ځان خوشبوداره کونکی، د خوشبويي استعمالونکی.

تشریح: له زباد څخه مراد یو قسم خوشبویه غوره ماده ده کوم چې د څنگلي پیښي غوندي حیوان له بدن څخه راوځي او د هغه تر لکۍ لاندې په یو خلته کې جمع کېږي (لکه مشک چې د هوسۍ په نږ کې دننه په یو خلته انځه کې جوړېږي او جمع کېږي)، زباد ډېره خوشبویه ماده ده او د عطر و په توګه استعمالول کېږي (او زباد همدغه حیوان ته هم ویل کېږي) (ایضاح الاصباح، معجم الوسیط)، نو فرمایي چې دغه خوشبويي هم پاکه ده، لهذا که چا زباد خوشبويي لګولې وي، نو د هغه لمونځ صحیح دی.

کتاب الصلاة

(دا) کتاب د لمانځه (دا حکامو په بیان کې) دی

تشریح: څرنگه چې لمونځ د ټولو عبادتونو بنیاد او د ټولو طاعتونو اصل دی، نو ځکه کتاب الصلاة پر ټولو مشروعاتو مخکې کړی سو او څرنگه چې طهارت د لمانځه لپاره شرط دی او شرط دیو شي پر شي مخکې وي، نو ځکه کتاب الطهارة پر کتاب الصلاة مخکې کړی سو.

د صلاة لغوي معنی: صلاة په لغت کې دعاء ته ویل کیږي، لکه څرنگه چې په قرآن کې دي: ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ﴾ (سورة التوبة: ۱۱۰۳)، (ای نبي!) (ﷺ) ته د دې خلکو لپاره دعا کوه! یقیناً ستا دعاء د دوی لپاره د اطمینان او سکون لامل دی). همدارنگه نبي کریم ﷺ تر دې څو لویا تر روژه مات وروسته دا دعا کړې ده: "أَكَلْتُ طَعَامَكُمْ أَتَبَرَّأُ وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ... الخ" (یعني ښکېو خلکو ستاسې دوی وخوره او ملائکو ستاسو لپاره دعا وکړه)، له دې څخه هم معلومیږي چې د صلاة لغوي معنی "دعاء" ده.

د صلاة اصطلاحي معنی: "عبارة عن أركان مخصوصة وأذکار معلومة بشرائط محصورة بصفات معينة"، (یعني د شرطونو درعایت کولو سره پر متعینو صفتونو (کیفیتونو) د معلومو اذکارو او ځانګړو ارکانو پر ځای کولو ته لمونځ ویل کیږي).

د لمانځه فرضیت: لمونځ په کتاب الله، د رسول الله په سنت او اجماع ټولو سره ثابت دی. لکه څرنگه چې په قرآن کریم کې راځي: ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ (سورة البقرة: ۱۴۳)، او په بل ځای کې راځي: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (سورة البقرة: ۱۲۳۸)، او له دې څخه بغیر نور هم په ډېرو ځایو کې د لمانځه فرضیت او ارزښت څرګند سوی دی، په حدیث شریف کې هم په ډېر ټینګار سره د لمونځ کولو او د لمونځ د فرضیت حکم سوی دی، لکه څرنگه چې حدیث دی: "إن الله تعان فرض علی کل مسلم ومسلمة لکل یوم وليلة خمس صلوات".

او د لمانځه د اهمیت په اړه د نبي کریم ﷺ دا فرمان د یادوني وړ دی: "الصلاة عباد الدين، فمن

أتاهما أقام الدين ومن هدمها هدم الدين".

او په اجماع سره د لمانځه ثبوت په دې توگه دی چې دني کريم ﷺ له زمانې څخه واخله ترته پوري ټوله امت د لمانځه په فرضيت او د هغه په مشروعيت باندې متفق دي. (عنايه ج: ۱، ص: ۲۱۸ - ۲۱۹)

د فرضيت شرائط

﴿۲۳۰﴾ يُسْتَرَطُّ لِقَرَضِ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ د لمانځه لپاره درې شيان شرط دي الْإِسْلَامُ (۱)

اسلام (مسلمان کېدل) وَالْبُلُوغُ (۲) او بلوغ (بالغ کېدل)، وَالْعَقْلُ (۳) او عقل (عاقل کېدل) وَتَوَاضُعُ

بِهَا (۴) او لَا دِلْسَبْعَ سِنِينَ او کوچنيانو ته به د لمانځه امر (حکم) کول کېږي داووه کالو په عمر

کي وَتَضَرُّبُ عَلَيَّهَا الْعَشِيرِ او وهل کېږي به پر (پرېښوولو) د لمانځه د لاسو کالو په عمر کي پېښې

لَا بِخَشَمَةٍ (وهل کېږي به) په لاس سره، نه په لرگي سره.

تشرېح: د لمانځه د فرض کېدو لپاره درې شيان شرط دي، يعني لمونځ صرف پر هغه کس فرض کېږي چې په هغه کي مذکوره درې شيان موجود وي. لهذا که په چا کي له دغو درېو يوشم موجود نه وي، نو پر هغه لمونځ فرض نه دی: ① مسلمان کېدل، لهذا که څوک کافر وي، نو لمونځ باندې فرض نه دی. ② بالغ کېدل، لهذا پر نابالغه کس لمونځ فرض نه دی. ③ عاقل کېدل، نو پر مجنون (بېوني) لمونځ فرض نه دی. او دلته له فرض څخه مراد فرض عين دی.

وَتَوَضُّعُهَا إلخ: کله چې هلک يا نجلی داووه کالو سي (يعني اتم کال يې شروع سي)، نو د هغوی په سر پرست (ولي) باندې واجب دي چې د لمانځه حکم ورته وکړي او لمونځ ورزده وکړي او کله چې د لسو کالو سي (يعني يوولسم کال يې شروع سي)، نو اوس که لمونځ پرېږدي، نو سر پرست دي هغوی د لمانځه په پرېښوولو باندې وهي، خو په وهلو کي دي د حلودو خيال ساتي: يو دا چې په لاس سره دي يې وهي، نه په لرگي سره؛ ځکه دا صرف تشبیه ده، سزا نه ده، حال دا چې لرگي او داسي نور په سزا ورکولو کي استعمالول کېږي، دويم دا چې له درېو ضريبونو څخه به زائد نه وي او ضرب به هم متوسط وي، او دا ضرب هم واجب دی. (طحاوي)

استاذ ته هدايت: داستاذ او معلم لپاره هم دغه حکم دی چې د تعليم په سلسله کي دبچي په وهلو کي له حد څخه تجاوز کول پکار نه دي، کنې په حديث کي دي: چې الله تعالیٰ به (په آخرت کي) په هغه سره وبچي ته قصاص ورکوي (يا په بله رساد بچي کسټ به ځني اخلي).

او بچي ته د شريعت د ټولو حکمونو يعني د نېکو کارو د کولو او له بدو کارو څخه د بچ کېدلو تعليم له همدې عمر څخه ورکول پکار دي؛ او دا په دې وجه چې بچي په هغوی عادت سي او په هغه

افعالو سره متخلقی سي، او په دې وجه نه چې دغه افعال پر هغه فرض دي، خو روژه دي هغه وخت په نیول کیږي کله چې په بهی کي دروژو نیولو قوت راسي. (شفا، الا و اح)

د لمانځه د وجوب اسباب

﴿ ۲۲۱ ﴾ وَأَشْبَابُهَا أَزْوَاجُهَا او د لمانځه (د واجېدلو) اسباب د لمانځه خپل وختونه دي (يعني چې د لمانځه وخت داخل سي، نو لمونځ هم واجېږي، په اصل کي خو لمونځ د الله په حکم سره واجېږي، لېکن انسان د الله حکم نه سي اوږېلی، نو ځکه وخت د هغه سبب وگرځول سو، چې کله وخت راسي نو ګواکي د الله حکم راغلی) وَتَجِبُ بِأَوَّلِ الْوَقْتِ وَجُوبًا مُؤَسَّعًا او واجېږي په اول وخت کي په داسي وجوب سره چې (د وخت تر آخره پوري) گنجایش (رست) ورکول سوی دی (يعني لمونځ خود وخت په شروع کي واجېږي، لېکن د دې گنجایش ته چې په خپل وخت کي يې د وخت تر آخره هسي په يو وخت کي اداء کړي).

تشرېح: د لمانځه د واجېدلو سبب د لمانځه خپل وخت دی، يعني کله چې د لمانځه وخت داخل سي، نو هاغه وخت هغه لمونځ پر مکلف واجېږي، نه تر هغه مخکي.

وتجب: کله چې د لمانځه د واجېدلو سبب وخت دی، نو ځکه کله چې هم د لمانځه وخت داخل سي، پر مکلف د وخت د شروع په حصه کي لمونځ اداء کول واجېږي، لېکن که دې د وخت په اوله حصه کي لمونځ نه وکړي، په مينځ يا په آخره حصه کي يې وکړي، نو په دې سره هم وجوب اداء کیږي او دې ته قضاء نه ويل کیږي؛ ځکه داسي وجوب دی چې د وخت تر آخره پوري اداء کولو وسعت او گنجایش ورکول سوی دی.

د سهار د لمانځه وخت

﴿ ۲۲۲ ﴾ وَالْأَوْقَاتُ خَمْسَةٌ او (د لمانځه) وختونه پنځه دي وَقْتُ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ الْفَجْرِ الصَّادِقِ (۱) د سهار وخت (او هغه شروع کیږي) د صبح صادق له راختلو څخه (يا بله وینا د سهار له سپېدو اېښودا څخه) إِلَى قُبَيْلِ طُلُوعِ الشَّمْسِ د لمر راختلو څخه تر لږ مخکي پوري.

لغات: ﴿قُبَيْل﴾ د قَبْل تصغیر دی: لږ مخکي (څه مخکي)، مثلاً: جاء فلان قبيل القصر: فلانکی کس د مازر لږ تر لمانځه لږ گړی مخکي راغلی.

تشرېح: د شپې په آخر کي (سهار ته نژدې) د مشرق پر طرف د آسمان په څنډو کي په اوږدو څه سپینوالی ښکاره سي، همدا صبح کاذب (سپېره مهبڅ) دی، بیا څه گړی وروسته د آسمان په څنډو کي په پلنوالي سره دغه سپینوالی وغوړېږي (زیت سي)، همدا صبح صادق (رون مهبڅ) دی کوم چې

خه په تېزي سره غوړېږي چي خه گړی وروسته رها سي. نو له کوم وخت څخه چي دا پلن سپینوالی ولیدل سي. له هماغه وخت څخه دسهار دلمانځه وخت شروع کیږي او دلر راختلو تر وخته پوري باقي پاتېږي.

مصنف رحمه الله دسهار دلمانځه وخت تر ټولو ځکه مخکي بیان کړی دی چي دسهار وخت په ابتداء او انتهاء کي هیڅ اختلاف نسته. همدارنگه په دنیا کي حضرت آدام عليه السلام اول دسهار لمونځ کړی وو. همدارنگه دورځي په لمنځونو کي اول دسهار لمونځ شروع کیږي. (البحر الرائق فتح الهدایه)

د ماپنبین د لمانځه وخت

﴿۲۲۲﴾ وَوَقْتُ الظُّهْرِ مِنْ زَوَالِ الشَّمْسِ (۲) او دماپنبین وخت (شروع کیږي) دلر د

زاتلېدلو (تر سړاوتلو) څخه إِلَى أَنْ يَصِيرَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ أَوْ مِثْلُهُ سَوِيٌّ فِى السَّوَاءِ تر دې چي دهر شي سایه دوچنده یا یو چنده سي ماسوا (دشي) له اصلي سایې څخه (په به

ترجمه: ماسوا د استواء دوخت له سایې څخه) وَاخْتَارَ الثَّانِي الطَّحَاوِي او دویم قول (یعني چي تر یو

چنده ایوه مثل اپوري دماپنبین وخت پاتېږي) امام طحاوي رحمه الله اختیار کړی دی وَهُوَ قَوْلُ

الصَّاحِبَيْنِ او همداد صاحبینو رحمه الله قول دی.

تشریح: په دې عبارت کي دماپنبین داول او آخري وخت په هکله بحث سوی دی. دماپنبین په اول وخت کي خودائمه وواتاق دی، چي زموږ ددرو امامانو (امام صاحب او صاحبینو رحمه الله) په نېزد ماپنبین اول وخت بالاتفاق تر زوال وروسته شروع کیږي. ځکه چي حضرت جبرئیل عليه السلام اول هم په دغه وخت کي نبي صلی الله علیه و آله ته دماپنبین لمونځ په جماعت ورکړی وو.

لېکن دماپنبین دآخري وخت په باره کي داحنافو تر مینځ اختلاف دی. له امام صاحب رحمه الله څخه په ټولو روایاتو کي معتبر او مستند روایت دای چي کله له اصلي سایې (سپوري) څخه بغیر دهر شي سایه دوچنده سي. نو په دغه وخت کي دماپنبین وخت ختمیږي او دماز بگر وخت شروع کیږي. دصاحبینو رحمه الله په نېز چي کله له اصلي سایې څخه بغیر دهر شي سایه یو چنده سي. نو بیا دماپنبین وخت ختمیږي او دماز بگر وخت شروع کیږي.

د اصلي سایې (ظل الاستواء) د پېژندګلوی طريقه

د زوال پر مهال يعني د غرمې په وخت کي چي کله لمر په رک سر باندې ودرېږي (دې وخت ته استواء وخت وايي). په دغه وخت کي چي د شیانو کومه سایه وي، دغه سایې ته ظل الاستواء يا اصلي سایه وايي، صاحب د عنايې رحمه الله ددې د پېژندګلوی په باره کي د محمد بن شجاع رحمه الله قول بيان کړی دی: چي په هواره او برابره ځمکه کي دي (د غرمې پر مهال) يو لرګی ودرول سي يعني په داسي هوار ځای کي چي په هغه کي لږ انداز هم لاندې يا پورته ځای نه وي، اوس چي تر کومه ځايه د دغه لرګي سایه رسيږي، پر هغه ځای دي نښه ولګول سي، نو تر څو چي د لرګي سایه له هغه نښي څخه را کميږي، نو دغه له زوال څخه مخکي وخت دی، لېکن څرنگه چي سایه ودرېږي او په هغه کي هيڅ کمي او اضافه نه راځي، نو بس دغه سایه ظل الاستواء (في الزوال) يعني اصلي سایه ده (او همدغه ټيک د زوال وخت دی)، عربي عبارت يې داسي دی: أَصَحُّ مَا قِيلَ فِي مَعْرِفَةِ الزَّوَالِ قَوْلُ مُحَمَّدِ بْنِ شُعَايْبٍ أَنَّهُ يُغَرُّ خَشَبَةٌ فِي مَكَانٍ مُسْتَوٍ وَيُجْعَلُ عَلَى مَبْدَأِ الظِّلِّ مِنْهُ عَلَامَةٌ، فَإِذَا دَامَ الظِّلُّ يُنْقُصُ مِنَ الْخَطِّ فَهُوَ قَبْلَ الزَّوَالِ، فَإِذَا وَقَفَ لَا يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ فَهُوَ سَاعَةُ الزَّوَالِ الَّتِي هِيَ عِبَارَةٌ عَنْ نَيِّْ الزَّوَالِ. (عنايه ج: ۱، ص: ۲۲۱)

مثلا هغه درول سوی لرګی يوه لوېشت وو او ټيک د زوال په وخت کي (يعني کله چي لمر په رک سر باندې ودرېږي، په دې وخت کي) د هغه سایه دوې ګوته سوه، نو دغه دوې ګوتي اصلي سایه يعني ظل الاستواء دی، او کله چي ددې لرګي سایه يوه لوېشت او څلور ګوتي سوه، نو دغه يو مثل (يو چنډي) ده او کله چي دوې لوېشتي او څلور ګوتي سوه نو دا مثلين (دو چنډي) سوه.

فايده: دا تفصيل محض د طالبانو د افادې لپاره لېکل سوی دی، کنې نن سبا کوم چي هر طرف ته د ګريبانو، جتريانو او نقشو بازار ګرم دی او هر ځای دفن ماھرين او معتبر مفتيان سته، نو د هغوی مطابق په عمل کولو کي سهولت او آساني ده.

په هرېستان کي د مازيګر لمونځ له دو چنډي (مکينو) څخه مخکي کول

مسئله: دامام صاحب رحمه الله په نېز د راجح قول مطابق تر دو چنډي پوري د ماپښين وخت پاتېږي او تر هغه وروسته د مازيګر وخت شروع کيږي (لکه اوس چي ذکر سوه)، لهذا تر دو چنډي مخکي د مازيګر لمونځ جائز نه دی، پر همدې د احنافو فتوی ده او پر همدې دلته عمل کيږي. او پاته سو د صاحبينو او امام طحاوي او د ائمه ثلاثه وو رحمه الله په نېز د ماپښين وخت تر يو چنډي پوري باقي پاتېږي او تر هغه وروسته د مازيګر وخت شروع کيږي او د مازيګر د وخت شروع کېږي

لپاره د دوچندۍ پوره کېدلو ته د انتظار کولو ضرورت نسته، او همدا د امام صاحب رحمه الله په روایت دی، خو پر دې د احنافو فتویٰ نه ده.

لنډه دا چې د احنافو اصل مسلک خو همدا دی چې له دوچندۍ څخه مخکې د مازیگر لمونځ جائز نه دی، خو په عربستان کې په مسجد حرام او مسجد نبوي او په نورو ټولو مسجدونو کې د مازیگر لمونځ تر یوچندۍ وروسته سمدستي کول کېږي، هلته دوچندۍ ته انتظار کول مشکل دي. که چیرې حنفي مذهبه خلک خپل وخت ته انتظار کوي، نو هلته هیڅکله په جماعت سره لمونځ نه سي کولای، لهندا د صاحبینو او نورو په قول باندي په عمل کولو سره په عربستان کې تر یوچندۍ وروسته د اهل عربستان سره یوځای په جماعت لمونځ کول صحیح دي. او د جماعت له فضیلت څخه محرومېدل مناسب دي. بعضو اهل فتاویٰ همدې خبرې ته ترجیح ورکړې ده. (ایضاح المسالك ص: ۱۲۲، بحواله انوار الايضاح)

د مازیگر د لمانځه وخت

﴿۲۲۲﴾ وَوَقْتُ الْعَصْرِ مِنْ ابْتِدَاءِ الزَّيَادَةِ عَلَى الْبِشْلِ أَوْ الْبِشْلَيْنِ (۳) او د مازیگر وخت (شروع کېږي) پر یو چنده یا دوچنده د (سایې) زیاتېدلو له شروع څخه (یعني مازیگر هغه وخت شروع کېږي کله چې سایه تر یوه چنده یا دوو چنده امر اختلاف المنعین ازیاته سي) إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ تر لمر لوېدو پوري.

تشریح: د مازیگر وخت د ماپښین د وخت تر ختمېدلو وروسته شروع کېږي، هغه که د ماپښین وخت پر دوچندۍ ختم سي لکه د امام ابو حنیفه رحمه الله په نېز، او که پر یوچندۍ ختم سي لکه د صاحبینو رحمه الله په نېز، او د مازیگر وخت د لمر پر لوېدو ختمیږي، لېکن کله چې د لمر رنګ بدل سي او سور غونډي سي، نو په دې وخت کې د مازیگر لمونځ کول مکروه دي. لهندا تر لمر ژړېدو مخکې لا د مازیگر لمونځ کول پکار دي، خو بیا هم که تر لمر ژړېدو وروسته او تر لمر لوېدو مخکې لمونځ وکړي سي، نو لمونځ اداء دی، قضاء نه دی، ځکه اوس هم وخت پاته دی.

د ماښام د لمانځه وخت

﴿۲۲۵﴾ وَالْمَغْرِبُ مِنْهُ (۴) او د ماښام وخت له لمر لوېدو څخه (شروع کېږي) إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ د شفق احمر تر لوېدو (غائبېدو) پوري عَلَى الْفُتُقِ به پر هغه قول چې په هغه باندي فتویٰ ورکول سوي ده (دفتی به قول مطلق)

لغات: منه: د "د" ضمير "غروب الشمس" ته راجع دی، ﴿الْشَّفَقُ﴾ تر لمر لوېدلو وروسته د آسمان پر څنډو غوړېدلې سورڅي (سوروالی)، شفق پر دوه قسمه دی: شفق احمر، شفق ابيض. ① شفق احمر هغه سوروالی دی کوم چي تر لمر لوېدو وروسته دمغرب پر طرف د آسمان په څنډو کي راسي، ② شفق ابيض هغه سپینوالی کوم چي تر شفق احمر وروسته د آسمان په څنډو کي راسي. په بله وينا: تر لمر لوېدو وروسته اول د آسمان په څنډو کي سورڅي راځي، بيا سپينه رڼا غوړېږي، چي هغه ته بياض مستطير وايي، تر دې وروسته سپينه اوږده رڼا ښکاره کيږي چي هغه ته بياض مستطيل وايي او تر دې وروسته بيا د آسمان پر څنډو مکمل تياره وغوړېږي، دامام صاحب رَجَعَهُ الله په نېز تر سورڅي وروسته چي کوم بياض مستطير راځي، تر هغه پوري د ماښام وخت دی، ځکه چي په سهار کي هم بياض مستطير د سهار وخت دی، نو په ماښام کي به هم د بياض مستطير د ماښام وخت وي، ځکه چي دواړه يو ډول دي.

تشریح: کله چي لمر ولوېږي، نو د ماښام د لمانځه وخت شروع کيږي او د شفق تر غائبېدو پوري پاتېږي، د شفق په تعيين کي د علماؤ اختلاف دی، د صاحبينو رَجَعْنَاهُ په نېز له شفق څخه مراد شفق احمر دی يعني د شفق احمر پر غائبېدلو د ماښام وخت ختميږي (يعني تر لمر لوېدو وروسته تقريبا درې پلوه، تر دې وخته پوري د ماښام وخت پاتېږي)، او دامام صاحب رَجَعَهُ الله په نېز له شفق څخه مراد شفق ابيض دی (يعني تر لمر لوېدو وروسته تقريبا پلوه پلوه بېسته اپو بلايو ساعت)، مصنف رَجَعْنَاهُ د صاحبينو رَجَعْنَاهُ قول ته مفتی به ويلي دي، لېکن صاحب صاحب د فتح القدیر او صاحب د بحر الرائق او علامه طحطاوي رَجَعْنَاهُ دامام صاحب رَجَعَهُ الله قول مفتی به او راجع گرځولی دی او په آخر کي علامه طحطاوي رَجَعَهُ الله فرمايلي دي: "ولا يلتفت إلى جعل بعض المشائخ الفتوى على قول الصحابين"، (طحطاوي ص: ۹۵)

د ماخوستن د لمانځه وخت

﴿الرَّائِبُ وَالْعِشَاءُ وَالْأُشْرُومَةُ﴾ (۵) او د ماخوستن او وترو وخت د شفق له لوېدو څخه (شروع کيږي) إِلَى الْفُجْرِ تر سهار (صبح صادق) پوري.

لغات: منه: د دې ضمير "شفق" ته راجع دی، أي من غروب الشفق على الاختلاف الذي تقدّم.

تشریح: يعني د شفق له غائبېدو څخه د ماخوستن وخت شروع کيږي او تر صبح صادق (رون کونک) پوري پاتېږي.

د وترو د لمانځه وخت

﴿۲۲۷﴾ وَلَا يَقْدُمُ الْوُتْرَ عَلَى الْعِشَاءِ او نه سي مخکي کول کېدای و تر د ماخوستن پر لمانځه لِلتَّسْتِيْبِ اللَّازِمِ دهغه ترتيب په وجه کوم چي لازم دی (يعني دوی په مينځ کي د ترتيب لازمېدلو په وجه).

تشرېح: د وترو اول وخت د صاحبينو رَجْعَتُهُ انه په نېز د ماخوستن تر لمانځه وروسته دی او آخري وخت يې تر صبح صادق (طلوع فجر) پوري دی او د امام صاحب رَجْعَتُهُ انه په نېز د ماخوستن د لمانځه او د وترو وخت يو دی، لېکن د ترتيب واجبهېدلو په وجه و تر د ماخوستن تر لمانځه مخکي کول صحيح نه دي، لېکن که څوک سهواً و تر مخکي اداء کړي او د ماخوستن لمونځ تر هغه وروسته اداء کړي، نو هيڅ حرج نسته او د ماخوستن لمونځ راگرځول ضروري نه دي. خو و تر دي راوگرځوي، ناد صاحبينو رَجْعَتُهُ انه مسلک دی، لېکن د امام صاحب رَجْعَتُهُ انه په نېز اعاده نسته. (انوار الايضاح)

﴿۲۲۸﴾ وَمَنْ لَّمْ يَجِدْ وَقْتَهُمَا او څوک چي د دې دواړو (ماخوستن او وترو) وخت نه وموندي لَمْ يَجِبْ عَلَيْهِ نو دا دواړه پر هغه نه واجبيږي.

تشرېح: مسئله داده که څوک په داسي ملک او علاقه کي اوسيږي چي هلته د ماښام تر وخت وروسته د ماخوستن او وترو وخت نه راځي يعني د شفق تر غائبېدو مخکي سمدستي د سهار وخت راځي. مثلاً په "بلغار" ښار او د يوږپ د "فَنَلَنَدَا" (finlad) ښار ليند اهيواد په شمال کي همدا سي کيږي چي د کوچنيو شپو په ورځو يعني په گرمۍ کي ورځ ۲۳ ساعته (۲۳ گيټي) وي او صرف د يوه ساعت (يوې گيټي) لپاره لمر لوږيږي، نو هلته په دې ورځو کي د شفق تر غائبېدو مخکي لا سهار شروع کيږي: له نېز د ماخوستن او د وترو وخت نه راځي (يا مثلاً د بعضې ملکو په بعضي علائقو کي څو ورځي لمر نه لوږيږي). نو اوس پر هغو د ماخوستن او وترو لمونځ واجبيږي. که نه؟ په دې باره کي د علماؤ اختلاف دی. بعضي فرمايي چي پر هغو دا دواړه لمونځونه نه واجبيږي: ځکه د لمانځه د فرضيت سبب دهغه خپل وخت دی او کله چي يې وخت راغلی نه دی. نو واجبيږي هم نه. مصنف رَجْعَتُهُ انه همداغه قول اختيار کړی دی (او ډېرو فقهاؤ همداغه قول راجح څرغولی دی). بعضي حضرات فرمايي چي دواړه لمونځونه دي کوي (علامه شفي او صاحب د فتح القدیر همدا قول اختيار کړی دی او همدافتي به دی). نو دې قول مطابق هلته د وخت معلومولو لپاره دوي طريقي دي:

مازېرگر لمونځ تر وخت مخکې اداء کړل سو، او دې ته جمع حقيقي وايي. او بل جمع صوري ده. هغه داده چې د يو عذر مشد د سفر يا مرض په وجه د ما پېښين لمونځ د وخت په آخر کې وکړي او د مازېرگر لمونځ د وخت په اول کې وکړي. نو په دې کې څه حرج نسته؛ ځکه چې دواړه لمونځه په خپل وخت کې اداء کړل سوه. (فتا، ۱۷۰۷ ج)

۱۱. في عرفه إلخ: لېکن د عرفات او مزدلفه حکم له پورتنی حکم څخه جلا دی. په عرفات کې د ما پېښين او مازېرگر د لماتځه حکم دادی چې د مازېرگر لمونځ دي د ما پېښين په وخت کې د ما پېښين د لماتځه سره يو ځای اداء کړل سي. او دغه جمع ته جمع تقديم وايي. دامام صاحب رحمه الله په نهز جمع تقديم په دريو شرطونو سره جائز ده ① يو دا چې امام يا دهغه نائب به وي (يعني کوم چې د حج لير لولام وي. دهغه شاته به لمونځ کوي کوم ته چې مصنف رحمه الله امام اعظم ويلي دي. لهدا که څوک په خپه خپه کې لمونځ کوي. نو جمع بين الصلاين نه سي کولای). ② دويم دا چې دواړه لمونځونه به د احرام په حالت کې وي او حاجي به وي. ③ درېيم دا چې د عرفات ميدان او د عرفات ورځ به وي (لهذا له عرفات څخه باندې جمع بين الصلاين نه سي کولای). له دغه دريو شرطونو څخه که يو شرط هم موجود نه سي. نو جمع تقديم نه جائز کېږي، د صاحبينو زېنه ته په نهز صرف احرام شرط دی. صاحب د درمختار د صاحبينو زېنه ته مذهب ته راجع ويلي دي، لېکن علامه شامي زېنه ته فرمايي چې دا به يې دليل په اعتبار سره راجع ورته ويلي وي. کنې په متونو وغيره کې دامام صاحب رحمه الله مذهب راجع گرځول سوی دی. (انوار الايضاح. ثمره النجاح)

جمع تاخير

۲۲۰ هـ وَجِبَتْ بَيْنَ السَّغَرِ وَالْعِشَاءِ بِسُؤْدِلَقَةٍ او جمع کوي به د ماښام او ماخوستن لمونځ په مزدلفه کې (او دې ته جمع تاخير وايي. ځکه په دې کې د ماښام لمونځ له خپل وخت څخه وروست (موخر) کول کېږي او د ماخوستن په وخت کې د ماخوستن د لماتځه سره اداء کول کېږي) وَلَمْ يَجُزِ السَّغَرُ لِمَنْ طَرِيقُ مُؤَدِّلَقَةٍ او جائز نه دی د ماښام لمونځ د مزدلفې په لاره کې.

تفسير: د عرفات په ورځ د حاجيانو لپاره د ماښام او ماخوستن د لماتځه وخت مزدلفې ته له رسېدلو څخه وروست دی يعنې کله چې حاجيان مزدلفې ته ورسېږي. نو ځکه په عرفات يا د مزدلفې په لاره کې د ماښام لمونځ کول جائز نه دي. که څه هم د ماښام وخت وځي. او په مزدلفه کې به د ماښام لمونځ او د ماخوستن لمونځ د ماخوستن په وخت کې په يوه اذان او او يوه اقامت سره اداء کوي او دلته دامام

یا نائب شرط نسته، لهذا که څوک دمزدلفې په لاره کې یا په عرفات کې د ماښام لمونځ وکړي، نو د هغه لمونځ نه صحیح کیږي (نور تفصیل به په کتاب الحج کې بیان سي). (انوار الايضاح، شفا، الارواح)

د سهار د لمانځه مستحب وخت

﴿۲۲۱﴾ وَيَسْتَحِبُّ الْإِسْفَارُ بِالْفَجْرِ لِلرَّجَالِ او مستحب دي د سهار لمونځ په رڼا کې کول د خلکو لپاره (يعني په داسې وخت کې د سهار لمونځ کول چې تاریکه لیرې سي او رڼا به وغوړیږي).

لغات: ﴿إِسْفَار﴾ د افعال د باب مصدر دی: ښه روښانه کېدل، (رڼا کېدل) روښانه کول (رڼا کول)
تشریح: د لمانځه د اصل وختونو له بیان څخه وروسته اوس له دې ځایه مستحب وختونه بیانوي. د خلکو لپاره مستحب دي چې د سهار لمونځ داسې وخت شروع کړي چې رڼا ښه وغوړیږي او تر لمر راختلو دومره مخکې لمونځ اداء کړل سي چې که بالفرض بیا د لمونځ راځرځولو ته ضرورت پېښ سي، نو چې دومره وخت لا پاته وي چې بیا اودس هم وکړل سي او لمونځ د سنت قرائت مطابق هم اداء کړل سي (همدا د إسفار مطلب دی اعنایه). لهذا تر لمر راختلو کم از کم ۳۰ دقیقې مخکې دي د سهار لمونځ اداء کړل سي. او د ښځو لپاره همېشه د سهار لمونځ په اول وخت کې کول مستحب دي. او په نورو لمنځونو کې غوره داده چې د خلکو د جماعت انتظار وکړي، کله چې د خلکو جماعت وسي. بیا دي لمونځ وکړي. (شفا، الارواح)

د روژې په میاشت (رمضان) کې د سهار لمونځ وختي کول

مسئله: د روژې په میاشت کې د سهار لمونځ تر پېشلمي څه وخت وروسته سمدستي اداء کول افضل دي: ځکه د روژې په میاشت کې خلک د پېشلمي لپاره وختي اپورته کیږي، نو که تر إسفاره پورې د جماعت لمونځ وځنډول سي، نو خلک به یا تنها، تنها لمنځونه وکړي او بیده به سي، یا د لمونځ کولو څخه بغیر د خوب د غلبې په وجه به ګردسره لمونځ ځني فوت سي. نو ځکه په تیاره کې اداء کول افضل دي؛ ځکه دا په جماعت کې د تکثیر ذریعه ده، په تأخیر کولو کې د خلکو د کمېلو خطر نه ست. (تحفة الالمی ج: ۱، ص: ۲۴۸، معارف السن ج: ۲، ص: ۳۹)

د ماښامین مستحب وخت

﴿۲۲۲﴾ وَالْإِسْفَارُ بِالظُّهْرِ فِي الصَّيْفِ او په گرمۍ (دوبې) کې د ماښامین لمونځ په یخ وخت کې کول (يعني د گرمۍ په موسم کې د ماښامین لمونځ وځنډول او په داسې وخت کې کول مستحب دي چې گرمي څه کمزوري سي) وَتَعَجِّلُهُ فِي الشِّتَاءِ او په ژمي کې د ماښامین لمونځ وختي کول (ژړ اداء کول) مستحب دي. لِيُزِيلَ عَنْكُمْ مَكْرَدَ دَرِيحِي په ورځ فَيُؤَخِّرُ فِيهِ نو په هغه ورځ به د ماښامین لمونځ وځنډول کیږي.

لغات: ﴿إبراد﴾ د افعال د باب مصدر دی: ښه یخول. په یخ کې داخلېدل. ﴿الصَّئِف﴾ گرمي. دوبي.

د گرمي موسم. جمع: صُيُوف. ﴿الْشِّتَاءُ﴾ ژمی. د یخ موسم. جمع: أَشْجَبِيَّة.

تشریح: د گرمي په موسم کې د ماپښین لمونځ ځنډول مستحب دي. یعنې باید په اول وخت کې اداء نه کړل سي. بلکې دومره وځنډول سي چې گرمي څه کمزورې او کمه سي. لېکن د ژمي په موسم کې د ماپښین لمونځ په خپل اول وخت کې اداء کول مستحب دي. خو په کومه ورځ چې پر آسمان ورځ غوړېدلې وي، نو په هغه ورځ یې ځنډول مستحب دي؛ ځکه دا خطر ښه وخت څخه مخکې اداء نه سي (خو څرنگه چې اوس د گرمي. ساعتونو دور دی او هر وخت د گرمي (ساعت) په ذریعې ټیټ معلومېدلای سي. نو ځکه هر لمونځ به د گرمي مطابق پر خپل ټاکلي وخت اداء کول کېږي. د ورځې وغیره په وجه د ځنډولو یا مخکې کولو ضرورت نسته). او دا د تأخیر او تعجیل حکم د ټولو لپاره برابر دی یعنې برابره د انسان په کور کې لمونځ کوي او که په مسجد کې، په سفر کې وي او که په حضر کې.

یادونه: په کوم ځای کې چې په گرمي کې هم د ماپښین لمونځ په خپل اول وخت کې اداء کول کېږي (لکه په بازار او بعضي ځایونو کې چې د ماپښین لمونځ پر یوه، یوه نیمه بجه درول کېږي). نو هلته د مستحب وخت لپاره جماعت پرېښوول جائز نه دي. او د جمعې د لماتځه لپاره مستحب وخت د ماپښین د لماتځه په څېر دی. لېکن فتویٰ پر دې ده چې د جمعې لمونځ همېشه په اول وخت کې کول مستحب دي، همدا د جمهورو مذهب دی. (شفاء الارواح بحواله طحطاوي و عمدة)

د مازيگر مستحب وخت

﴿۲۲۲﴾ وَتَأْخِيرُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَتَغَيَّرِ الشَّمْسُ او د مازيگر لمونځ ځنډول (مستحب دي) تر

هغه وخته پورې چې لمر تغیر نه وي کړی (بدلون نه وي پکښې راغلی) وَتَعْجِيلُهُ فَنِي يَوْمِ

الْفَيْمِ او د ورځې په ورځ د مازيگر لمونځ وختي کول (ژر اداء کول. مستحب دي).

تشریح: د مازيگر لمونځ برابره ده یخ وي او که گرمي وي په هر موسم کې ځنډول مستحب دي تر هغه وخته پورې چې لمر متغیر سوی نه وي. یعنې دومره تاخیر دي نه کوي چې د لمر ټکۍ سره سي او رڼایې کمزورې او ژړه سي په دې توګه چې پر لمر سترګې نه برېښي؛ ځکه په دې وخت کې د مازيگر لمونځ مکروه کېږي. او د ورځې په ورځ د ماخیگر لمونځ ژر اداء کول مستحب دي؛ ځکه په دې ورځ دا بېرته ښه وخت کې مکروه وخت کې اداء نه سي.

د مابنام د لمانځه مستحب وخت

﴿ ۲۲۲ ﴾ وَتَعَجِّلُ الْغَرْبِ إِلَّا فِي يَوْمٍ غَنِيمٍ او د مابنام لمونځ وختي کول (مستحب دي) مگر دورځي په ورځ فَيُؤَخِّرُ فِيهِ نو په هغه ورځ به ځنډول کيږي.

تشرېح: ټوله امامان پر دې متفق دي چي د مابنام لمونځ تر لمر لوېدو وروسته سمدستي اداء کول پکار دي، همدا مستحب ده، بېله عذره تاخير کول مکروه دي، يعني اذان او اقامت تر مينځ دي څه فصل نه کوي ماسوا له سپکي ناستي يا سکوت څخه، خو دورځي په ورځ څه په تاخير سره کول مستحب دي، د دې لپاره چي له وخت څخه د مخکي اداء کېدلو شېبه پاته نه سي.

د روژې په مياشت کي د مابنام لمونځ څه ځنډول

مسئله: دروژې په مياشت کي که د مابنام لمونځ تر آذان لس، پنځلس دقيقې وروسته اداء کړل سي، نو څه حرج نسته، خو دا خبره ياد ساتل پکار دي چي په کومو ځايو کي چي دارواج دی چي تر لمر لوېدو وروسته روژه مات کوي او له فارغېدو څخه وروسته آذان کيږي او تر هغه وروسته سمدستي جماعت درول کيږي، دا غلطه ده، صحيح طريقه داده چي آذان پر خپل وخت وسي او بيا روژه مات وسي او لس يا پنځلس دقيقې وروسته د مابنام لمونځ اداء کړل سي.

د ماخوستن د لمانځه مستحب وخت

﴿ ۲۲۵ ﴾ وَتَأْخِرُ الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ او د ماخوستن لمونځ د شپې تر درېيمې حصي پوري ځنډول (مستحب دي) وَتَعَجِّلُهُ فَيُغْنِمُ او دورځي په ورځ يې وختي کول (مستحب دي).

تشرېح: د ماخوستن لمونځ په هر موسم کي د شپې تر درېيمې حصي پوري ځنډول مستحب دي، کله چي څه عارض نه وي مثلاً د جماعت کېدلو پېره نه وي او که دا پېره وي مثلاً د گرمۍ په موسم کي شپې ډېرې کوچنۍ وي او خلک ژر بيدېږي، نو په دې صورت کي د ماخوستن لمونځ ژر اداء کول مستحب دي چي په جماعت کي کمي رانه سي، او تر نيمې شپې پوري ځنډول روا دي يعني چي له نيمايي شپې څخه مخکي اداء کړل سي، او تر نيمې شپې وروسته بېله عذره د

ماخوستن لمونځ کول مکروه دي او د بعضو په نېز د شپې تر درېيمې حصې وروسته د ماخوستن لمونځ کول مکروه دي.

او د ورځني په ورځ د ماخوستن لمونځ ژر اداء کول مستحب دي، ځکه په ځنډولو کې يې د جماعت کېدلو خطر په چټکي خلکو ته به د باران او داسې نورو بېره وي.

يادونه: د ماخوستن تر لمانځه وروسته که د بڼو او ديني خبرو په هکله بحث او گپه وکړل سي، نو علماؤ اجازه ورکړې ده، لکه په حديث سره چې ثابت دي چې يو ځل نبي ﷺ د حضرت ابو بکر ؓ سره د ماخوستن تر لمانځه وروسته د مسلمانانو د يو امر په هکله بحث او گپه وکړه. اترمذي شريف، باب الرخصة في الصلوة بعد الغاء، حديث شمېره: ۱۶۹

د وترو مستحب وخت

﴿۲۳۶﴾ وَتَأْخِرُ الْوُتْرَ إِلَى آخِرِ اللَّيْلِ او تر د شپې تر آخري حصې پوري

ځنډول (مستحب دي) لَمِنْ يَثْقُ بِإِلْتِحَابٍ د هغه کس لپاره چې په وېنېدلو باور لري (يعني پر ځان يې پوره اعتماد او باور وي چې د شپې په آخر کې راوېنېدلای سم).

لغات: ﴿يَثْقُ﴾ د ضرب د باب مضارع ده: باور کول، پروسه لرل.

تشرېح: د وترو لمونځ ځنډول هغه وخت مستحب دي چې څوک پر ځان اعتماد او باور لري چې د شپې په آخر کې به راپورته سم او تهجد به وکړي سم، نو د هغه په حق کې مستحب داده چې وتړله تهجد و څخه وروسته د شپې په آخر کې اداء کړي، خو که هغه په خپله وېنېدلو پوره اعتماد او باور نه لري، نو بيا د هغه لپاره تر بېدېدلو مخکې وتړاؤ کول مستحب دي. (انوار الايضاح)

فَصْلٌ (فِي الْأَوْقَاتِ الْمَكْرُوهَةِ)

(دا) فصل (دمکروه وختونو په بیان کي) دی

دمکروه وختونو بیان

﴿۲۲۴﴾ ثَلَاثَةُ أَوقَاتٍ دَرې وختونه داسي دي لَا يَصِحُّ فِيهَا شَيْءٌ مِّنَ الْفَرَائِضِ وَالنَّوَاجِبَاتِ
الَّتِي فِيهَا صَحِيحٌ نَهْيٌ بِهٖ دَوَى كِي مَيْش شَي لَه فَرَضُو او (يا) له هغه واجبو څخه كَزِمَتْ فِي
الذِّمَّةِ قَبْلَ دُخُولِهَا كوم چي ددې وختونو تر داخلېدو مخکي (پرانسان) لازم سوي وي عِنْدَ
طُلُوعِ الشَّمْسِ إِلَى أَنْ تَرْتَفِعَ (يو) دلمر راختلو په وخت کي تر دې چي هغه پورته سي وَ
عِنْدَ اسْتِوَائِهَا إِلَى أَنْ تَزُولَ او (دويم) دلمر دسيده درېدلو په وخت کي (چي دآسمان پر مينځ
ودرېږي) تر دې چي زوال وکړي (دآسمان له مينځ څخه واورې) وَعِنْدَ اصْفَرَارِهَا إِلَى أَنْ تَغْرُبَ
(۳) او دلمر دژېړېدو په وخت کي تر دې چي ولوېږي.

لغات: ﴿استواء﴾ داستعمال دباب مصدر دی: سيده کېدل، برابرېدل، ﴿اصفرار﴾ دافعال دباب
مصدر دی: ژړېدل (ژړ کېدل).

تشرېح: دمتحج وختونو له بيان څه وروسته اوس په دې فصل کي مکروه وختونه بيانوي.
مکروه وختونه درې دي: ① دلمر راختلو څخه دلمر تر راپورته کېدو پوري، تر څو چي دلمر پر
تکي دآسمان سترگي نه برېښي، يا په بله وينا تر دې چي يوه نېزه راپورته سي (کوم چي اندازاً شل دقيقې
وخت کېږي).

② داستواء په وخت کي، يعني کله چي لمر بالکل په رک سر باندې سيده ودرېږي، او داستواء
علامت دادی چي دشيانو سایه ودرېږي او تر دې څه گړی وروسته چي لمر له رک سر څخه دمغرب
وطرف ته کوږ سي، نو اوس مکروه وخت ختمېږي (اندازاً پنځه لس دقيقې).

③ لو کله چي لمر سور غوندي سي او پر هغه سترگي نه برېښي، له هغه وخت څخه تر لمر لوېدو
پوري داهم مکروه وخت دی (اندازاً شل دقيقې).

ددغو دریو وختونو له راتللو څخه مخکې چې کوم لمونځ پر نومه لازم سوی وي. هغه په دې دریو وختونو کې کول صحیح نه دي. مثلاً د سهار لمونځ کوم چې د مکروه وخت (لمر راځتلو) څخه مخکې لازم سي. نو اوس هغه په مکروه وخت کې شروع کول او اداء کول صحیح نه دي. همدارنګه که د طواف دوه رکعت او سجده تلاوت په داسې وخت کې لازم سي کوم چې مکروه نه وي. نو اوس هغوی په مکروه وخت کې اداء کول صحیح نه دي. که چیرې په مکروه وخت کې یې شروع کړي. نو ګرځنده شروع کول یې نه صحیح کیږي.

﴿۲۳۸﴾ وَ لَیْسَ أَذَاءٌ مَا وَجَبَ فِیْهَا مَعَ الْکَرَاهَةِ او صحیح دي (په دې دریو وختونو کې) اداء کول د هغه عباداتو کوم چې په همدې وختونو کې واجب سي د کراهت سره کَجَنَازَةٍ حَضَرَتْ لَکَ جنازه چې (په دې وختونو کې) حاضره سي وَسَجْدَةٍ آيَةٍ تُبَلِّغُ فِیْهَا او (لکه) سجده د آیت کوم چې په دې وختونو کې تلاوت کړې سي کَمَا صَاحَّ عَصْمَةُ الْيَوْمِ عِنْدَ الْغُرُوبِ مَعَ الْکَرَاهَةِ لکه څرنګه چې صحیح دي د همدې ورځې د مازيګر لمونځ د لمر لوېدو په وخت کې د کراهت سره.

لغات: فيها: د ضمير مرجع په مخکني عبارت کې "ثلاثة أوقات" دی.

تشریح: فرمایي چې کوم لمونځ او عبادت چې له مخکيني دریو وختونو څخه په یو وخت کې لازم سي. هغه په دې وختونو کې هم اداء کیږي. لېکن په دې وختونو کې د هغه اداء کول مکروه تحریمي دي. مثلاً که په مکروه وخت کې جنازه حاضره سي او په هغه مکروه وخت کې د جنازې لمونځ شروع کړي او اداء کړي. نو لمونځ یې کیږي خو مکروه تحریمي به وي. لېکن په طحطاوي کې یې د بحر اوداسي نورو په حواله سره لیکلي دي چې که په دغه وختونو کې جنازه حاضره سي. نو بېله کراهت یې لمونځ جائز بلکې افضل دی او تاخیر مکروه دی.

یا مثلاً که څوک په مکروه وخت کې دننه د سجدې آیت تلاوت وکړي او په هماغه وخت کې سجده وکړي. نو اداء کیږي (جائز کیږي). خو مکروه تحریمي به وي. او په عمدة الفقه یې کې دې ته مکروه تنزیهي ویلي دي او غوره او افضل داده چې ومې ځنډوي تر دې چې د کراهت وخت ولاړ سي.

کَمَا صَاحَّ: په دې سره د ابیلانوي چې څرنګه چې د لمر لوېدو پر مهال د هغه ورځې د مازيګر لمونځ اداء کول جائز دي. خو دومره ځنډول یې مکروه تحریمي دي. همداسې د جنازې لمونځ او سجده

تلاوت کوم چي په مکروه وخت کي لازم سوي وي، هغوی په مکروه وخت کي اداء کول جائز دي، خو مکروه تحریمي دي.

په مکروه وختونو کي د نفلي لمانځه حکم

﴿۲۲۹﴾ وَالْأَوْقَاتُ الثَّلَاثَةُ يُكْرَهُ فِيهَا النَّافِلَةُ كَرَاهَةً تَخْرِيمٍ او په (دغه مذکوره) درسو وختونو کي نفلي لمونځ (هم) مکروه تحریمي دی وَلَوْ كَانَ لَهَا سَبَبٌ که څه هم د هغه نفلو لپاره یو سبب وي (یعني که څه هم هغه داسي نفلي لمونځ وي چي په یو سبب سره پر زمه واجب سوی وي) كَالْمُتَذَوِّرِ زَكَاةً لَكَ نَزَرُ كَرَى سَوَى (لمونځ) او (لکه) د طواف دوه رکعت.

لغات: لها: دضمير مرجع نافلة دي.

تشریح: په مکروه وختونو کي که د نفلي لمانځه نیت وتړي، نو دا نفل د هغه پر زمه واجبيږي، اوس غوره داده چي په مکروه وخت کي د نفلو نیت مات کړي او وروسته د هغه قضاء راوگرځوي، او که په هغه وخت کي لمونځ مات نه کړي، نو گناهگاره کیږي، خو وروسته یې د قضاء راوړلو ضرورت نشته، همدارنګه هغه نفلو نه چي هغوی لره څه سبب وي مثلاً د تحية المسجد او تحية الوضوء نذر کړی سوی لمونځ او د طواف دور کعتیز لمونځ، دا ټوله هم منع دي.

تر صبح صادق وروسته د نوافلو ممانعت

﴿۲۳۰﴾ وَيَكْرَهُ التَّنْفُلُ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ بِأَكْثَرِ مَنْ سُنَّتِهِ او مکروه دي نفل کول له سهار (صبح صادق) راختلو څخه وروسته زیات تر (دو رکعتو) ستو وَبَعْدَ صَلَوَاتِهِ او (همدارنګه مکروه دي نفل کول) د سهار تر لمانځه وروسته وَبَعْدَ صَلَوةِ الْعَصْرِ او د مازيګر تر لمانځه وروسته وَقَبْلَ صَلَوةِ الْمَغْرِبِ او د ماښام تر لمانځه مخکي.

تشریح: له صبح صادق (سپېد چاود) څخه بیا د لمر راختلو تر وخته پوري تحية الوضوء او تحية المسجد یا بل نفلي لمونځ کول جائز نه دي، په دې وخت کي د سهار له دوه رکعتو ست مؤکد څخه بغیر بل نفلي لمونځ کول هم مکروه دي، همدارنګه د سهار تر لمانځه وروسته بیا د لمر راختلو تر مخکي وخت پوري نفل کول مکروه دي، ها ا تر صبح صادق وروسته قضائي لمونځ کول شرعاً جائز دي، همدارنګه د سهار تر لمانځه وروسته د لمر راختلو څخه مخکي هم قضائي لمونځ کول جائز دي، تر دې وروسته فرمایي چي د مازيګر تر لمانځه وروسته تر لمر لوېدلو پوري هم یو نفلي

لمونځ کول مکروه دي، خو تر څو چي په لمړ کي ژر والی راغلی نه وي، تر هغه وخته پوري د مازيگر تر لمانځه وروسته قضائي لمونځ کول جائز دي. همدارنگه تر لمړ لوېدلو وروسته د ماښام تر لمانځه مخکي هم نفلي لمونځ وغيره مکروه تحریمي دي، د دې لپاره چي د ماښام په لمانځه کي تاخیر رانه سي او د جنازې لمونځ او سجده تلاوت بېله کراهت جائز دي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

فایده: نن سبا د سعودي عربستان حکومت حبلی المسلكه دی چي هلته د ماښام تر آذان وروسته دوه رکعت نفل کول کيږي او بیا د ماښام لمونځ اداء کول کيږي، په هغه وقفه کي که تحية الطواف اداء کړل سي، نو حرج نسته، حنفي حاجیان د مازيگر د تر لمانځه وروسته د کړی سوي طواف دوه رکعت عموماً په همدې وخت کي اداء کوي.

د خطبې په وخت کي د لمانځه حکم

﴿ ۲۳۱ ﴾ وَعِنْدَ خُرُوجِ الْخُطْبِ حَتَّى يَقْرَأَ مِنَ الصَّلَاةِ او (مکروه دي نفل کول) د خطیب راوتلو په وخت کي تر دې چي هغه (د جمعې) د لمانځه څخه فارغ سي.

تشریح: کله چي امام د جمعې په ورځ د خطبې لپاره له خپل حجرې څخه راووځي، یا په مسجد کي ناست وي او د خطبې لپاره له خپل ځای څخه منبر ته ور لاړ سي، له هغه وخت څخه د جمعې د لمانځه تر ختمېدلو پوري ټوله نوافل او واجب لغيره لمنځونه حتی د جمعې ستونه کول هم مکروه تحریمي دي، خو کوم ستونه چي دامام له ولاړېدو څخه مخکي شروع کړل سوي وي، هغوی دي پوره کړي، همداصحیح ده.

همدارنگه د فرضي او واجب لمانځه قضاء، د جنازې لمونځ او سجده تلاوت هم په دغه وخت کي مکروه تحریمي دي، د هري خطبې همدغه حکم دی، برابره ده داختر ونو خطبه وي او که د حج، نکاح، کسوف یا استسقاء خطبه وي. (شفاء الارواح)

د سهار د ستونو مسئله

﴿ ۲۳۲ ﴾ وَعِنْدَ الْإِقَامَةِ إِلَّا سُنَّةَ الْفَجْرِ او (مکروه دي) د اقامت په وخت کي مگر د سهار سنت.

تشریح: کله چي فرضي لمونځ شروع سي، نو په دې وخت کي نفل او سنت او د فرضو او واجب قضاء شروع کول مکروه تحریمي دي، خو د سهار سنت تر اقامت وروسته هم جائز دي. په دې شرط کله چي د پوره جماعت د تېرېدلو (نو تېدلو) بهره نه وي، که چيري دا امید یې وي چي ناسته (تمنه) به ونیسم، نو بیا هم د سهار سنت کول جائز دي، لېکن د جماعت له صف څخه به یې ليري کوي، لکه که چيري دا بهره یې وي چي د سنت کولو په وجه به د جماعت لمونځ را څخه تېر سي چي آخره

ناسته (تمده اخيره) به هم نه ونيسم، نو داسې دي پرېږدي او د جماعت په لمانځه كې دي شريك سي. (شفاء الارواح)

د اختر تر لمانځه مخكې نفل كول

﴿ ۲۳۳ ﴾ وَقَبْلَ الْعِيدِ وَلَوْ فِي الْمَسْجِدِ او (مكروه دي نفل كول) د اختر تر لمانځه مخكې كه څه هم په كور كې وي وَبَعْدَهُ فِي الْمَسْجِدِ او د اختر تر لمانځه وروسته په مسجد كې.

تشرېح: د اختر تر لمانځه مخكې په كور، مسجد يا عيدگاه كې نفل كول مكروه دي. همدارنگه د اختر تر لمانځه وروسته په مسجد او عيدگاه كې نفل كول مكروه دي، خو په كور كې كول مكروه نه دي. (شفاء الارواح)

په عرفات او مزدلفه كې د جمع بين الصلاتين په مينځ كې نفل كول

﴿ ۲۳۴ ﴾ وَبَيْنَ الْجُمُعَيْنِ فِي عَرَفَةَ وَمُزْدَلِفَةَ او (مكروه دي نفل كول) په عرفات او مزدلفه كې د دوو جمعو تر مينځ (مخكې ذكر سوه چي د نفلو په عامه منن كې ست هم راځي).

تشرېح: د عرفات په ميدان كې د ما پېښ او مازيگر د لمنځونو د جمع (جمع تقديم) په مينځ كې نفل او سنت كول مكروه تحريمي دي، همدارنگه په مزدلفه كې د ماښام او ماخوستن د لمنځونو د جمع (جمع تاخير) په مينځ كې نفل او سنت كول هم مكروه تحريمي دي.

د وقت د تنگوالي په حالت كې نوافل كول

﴿ ۲۳۵ ﴾ وَعِنْدَ صَيْتِ وَقْتِ الْمَكْتُوبَةِ او (مكروه دي نفل كول) د فرضي لمانځه دوخت تنگېدلو په وخت كې.

تشرېح: يعنې كله چي د فرضي لمانځه وخت دومره تنگ وي چي صرف د همدې فرضي لمونځ كولو گنجائش وي، نو ښكاره خبره ده چي كه څوك په دې حالت كې په نفلو او سنتو مشغول سي، فرض به قضاء سي؛ نو ځكه په داسي وخت كې نفل كول مكروه تحريمي دي، مثلاً د سهار په وخت كې د لمر راځتلو وخت نژدې وي او سري تر اوسه د سهار لمونځ نه وي كړی، نو د هغه لپاره سنت كول مكروه تحريمي دي. (شفاء الارواح)

د قضاء حاجت په وخت کي د لمانځه ممانعت

﴿۲۳۶﴾ وَمَا أَقْبَىٰ الْأَخْبَثِينَ (مکروه دي) دغټو او کوچنیو بولو د دفع کولو (بېلو) په وخت کي (یا په بله وينا: د غاښو او متيازو د سختوالي په وخت کي).

لغات: ﴿مدافعة﴾ د مفاعلي د باب مصدر دی، ددې باب شو معنوي دي: ليري کول، دفع کول. مقابله او مزاحمت کول، ټال متالول (ټال متول کول) (معجم الوسط)، ﴿أخبثين﴾ تشبیه د أخبث ده. مراد: متیاري او غاښ دي.

تشریح: یعني که د متيازو یا غاښو سخته تقاضا او شدید ضرورت وي (نه معمولي ضرورت: ځکه څه نا څه تقاضا خور وخت وي)، نو لمونځ کول مکروه تحریمي دي، همدارنګه د باد (ريح) د ډېر ټینګوالي په صورت کي هم لمونځ کول مکروه تحریمي دي، برابره ده لمونځ فرض وي او که نفل وي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

د لوړي په وخت کي د لمانځه ممانعت

﴿۲۳۷﴾ وَحُضُورَ طَعَامٍ تَتَوَقَّعُهُ نَفْسُهُ (مکروه دی لمونځ کول) د خوارک حاضرېدلو (موجودېدلو) په وخت کي (کله) چي دده د نفس خواش ورته کيږي (شوق يې ورته کيږي).

لغات: ﴿تَتَوَقَّعُهُ﴾ د نصر له بابو د واحد مؤنث غائب فعل مضارع معروف صيغه ده، تَأَقَّيْتُ تَتَوَقَّعُ تَتَوَقَّعُوا تَوَقَّعْنَا: شوق لرل (شوق کېدل)، خواش کول، غوښته کول.

تشریح: یعني کله چي سړی وږی وي او ډوډۍ مخته پرته وي، نو په داسي حالت کي لمونځ کول مکروه دي، اول دي ډوډۍ وخوري، بیا دي لمونځ وکړي، په دې شرط چي وخت تنګ نه وي، لېکن که وخت تنګ وي، نو اول دي لمونځ وکړي.

﴿۲۳۸﴾ وَمَا يَشْغِلُ الْهَالِ وَيُغْلِي بِالْخُشُوعِ (د حاضرېدلو په وخت کي) کوم چي زړه مشغوله کوي او په خشوع کي خلل اچوي (يعني د زړه توجه ته تلوان رسوي او په حضور الهي او عاجزی سره په لمونځ کولو کي خلل او کمي راولي).

لغات: ﴿البال﴾ د دې لفظ څو معنایي نقل سوي دي چي ځیني یې دادي: حال، شان، نفس، او په زړه کي چي کوم خیال راځي... (معجم الوسيط)، ﴿یُهلک﴾ د افعال د باب مضارع ده، د دې باب هم څو معنایي دي چي ځیني یې دادي: په یو شي کي خلل اچول (خلل پکښي راوستل)، کمی او نقصان پکښي راوستل، ﴿خشوع﴾ د فتح د باب مصدر دی. د دې باب هم څو معنایي دي: ځان تیتوب ښکاره کول (ځان تیتول)، د عاجزی اظهار کول، بېرېدل او داسي نور، په لمانځه کي د خشوع مطلب دادي چي په لمانځه کي د الله ﷻ مخ ته ځان حاضر گڼل او د ځان د عاجزی او تیتوالي اظهار کول او په زړه، دماغ ټولو سره د الله و طرف ته پوره متوجه کېدل او خپله توجه د لمانځه په کلماتو او آیتونو لگول (لوسني مسلمتو ساینسپوهانو د دې عمل ډېري روغتیايي گڼي هم بیان کړي دي).

تشریح: فرمایي چي هر هغه شی چي د لمونځ گزار زړه او توجه له لمانځه څخه لیري کوي او په خشوع کي خلل اچوي، د هغه شي په موجودیت کي هم لمونځ کول مکروه دي، مثلاً سروز او سندري لوداسي نور، یا دې ځای بدل کړي، یا دې هغه شی لیري کړي، همدارنگه اولاد دې دماغ له هر شي څخه صفا کوي، بیا دې درب ذوالجلال و طرف ته متوجه کیږي.

بَابُ الْأَذَانِ

(دا) باب د اذان د احکامو (په بیان کي) دی

تشریح: تر دې مخکي صاحب د کتاب د لمانځه وختونه (مواقیت) بیان کړل، اوس له دې ځايه د اذان احکام بیانوي. اذان يې په دې وجه د لمانځه تر وختونو وروسته بیان کړی چي اذان د لمانځه د سبب (وخت) داخلېدلو اعلان دی (يعني اذان دا خبر تيار کوي چي د لمانځه وخت داخل سو. او وخت د لمانځه سبب دی لکه مخکي چي دې بحث تېر سو)، نو ځکه يې اول وختونه بيان کړل او اوس د اذان احکام بيانوي.

د اذان اصطلاحي او لغوي معنی: اذان په لغت کي اعلان او اعلام (خبر ور کولو) ته ويل کيږي.

او اصطلاحی معنی يې ده: «الْإِعْلَامُ بِوَقْتِ الصَّلَاةِ بِالْفَاطِظِ مَخْصُوصَةً عَلَى صِفَةِ مَخْصُوصَةٍ» (يعني په ځانگړې طريقه سره د ځانگړو الفاظو په ذریعه د لمانځه لپاره اعلان کولو ته اذان وايي).

اذان کله شروع سو؟: جمهوره محدثین او تاریخپوهان پر دې خبره متفق دي چي د اذان مشروعیت تر هجرت وروسته په مدینه منوره کي سوی دی. لېکن په دې خبره کي اختلاف دی چي د هجرت په کوم کال کي اذان مشروع سو. په دې لړ کي د حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله رايه داده چي د اذان د تعلیم واقع په ۲ه کي پېښه سوه. لېکن د علامه عيني رحمه الله خیال دای چي دا په ۱ه کي واقع سوه.

د اذان د مشروعیت واقع: د اذان د مشروعیت قصه داده چي کله نبي کریم ﷺ او صحابه ووله مکې شریفې څخه هجرت وکړی مدینې شریفې ته ولاړل. نو په بېلابېلو ځايو کي يې استوگنه پیل کړه. او په یوه وخت کي د ټولو خبرېدل او مسجد ته د ټولو حاضرېدل ستونزمن وه. نو په دې باره کي نبي کریم ﷺ د مشورې لپاره د صحابه وویوه غونډه جوړه کړه: په غونډه کي بعضي صحابه وودارايه ورکړه چي د لمانځه په وخت کي دي یو بیسړی درول کيږي چي هغه ته به په کتلو سره ټوله خلگ په مسجد کي جمع کيږي. لېکن دارايه خوښه نه کړل سوه، او وجه يې دا بیان سوه چي په دې سره به صرف هغه خلگ مسجد ته حاضرېږي کوم چي بیسړی ونی، او د نه لیدونکو لپاره به ستونزه پر خپل ځای پاته وي.

ځينو صحابه وودارايه ورکړه چي د لمانځه په وخت کي دي اور بليږي چي هغه ته په کتلو سره به خلگ مسجد ته راځي. لېکن نبي ﷺ دا مشوره د مجوسیانو سره د مشابهت له کبله هم رد کړه. همدارنگه هر کس خپله رایه ورکړه. خو د غونډې تر پایه یوه پرېکړه رايه منظوره نه سوه. او ټوله خلگ واپس خپلو کورونو ته ولاړل. هر یو په دې باره کي حیران او سرگردانه وو. او په دې کوښښ کي وو چي ژر تر ژره د دې مسئلې یو حل پیدا سي.

حضرت عبدالله بن زید رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هَم په دې غونډه کې ناست وو. او په دې باره کې هغه د نورو په نسبت څه زيات فکرم ن وو. څرنگه چې هغه خپل کور ته ولاړی، نو بښځي يې د مانېام ډوډۍ ورته راوړه، لېکن عبدالله بن زید وویل چې د نبی ﷺ صحابه دلمانځه په اړه په یوه مسئله کې سرگردانه دي، زه ډوډۍ نه سم خوړلای، عبدالله بن زید وایي چې په دغه گړي ماته خوب راغلی، په خوب کې مې ویلېدل چې له آسمان څخه یو سړی راشو، سو، چې د هغه پر بدن دوه زرغونه پتوان (څادران) وه، او په لاس کې يې یو ناقوس وو، ماله هغه څخه پوښتنه وکړه چې اې دالله بنده! آیا ته د ناقوس څرڅوې؟ هغه وویل چې ته به په دې څه وکړې؟ ما وویل: زه به يې رسول الله (ﷺ) ته وروړم، او ددې په ذریعه به دلمانځه د وخت خبرتیا ورکول کيږي، دې سړي وویل: آيازه تاته ددې لپاره یوه غوره طریقه نه دروښیم؟ ما ورته وویل: هو! ضروريې راوښيه، نو هغه سړي د دېوال بڼا ته ودرېدی او د قبلې طرف ته يې مخ کړی او داځان ټوله کلمې يې ذکر کړې، عبدالله بن زید ﷺ فرمایي چې: سهار ما نبي ﷺ ته دا خوب ووايي، نوني ﷺ وفرمايل: «إِنَّهُ لَرُؤُوسًا حَقٌّ، فَأَلْقِهَا إِلَى بِلَالٍ فَإِنَّهُ أَتَدْنِي وَأَعَدُّ صَوْتًا مِثْلَكَ وَمُرَّةٌ يُتَادَى بِهِ» (ابوداؤد شریف، باب کیف الاذان، حدیث شمېره ۱۴۹۹). (يعني دا یو رېښتونی خوب دی، ته! حضرت بلال ﷺ ته دا کليمې وروښيه!، او هغه ته ووايه! چې په دې کلمو سره ته اذان کوه!، ځکه د هغه آواز ستا تر آواز غټ دی)، کله چې د حضرت عمر ﷺ غوږ ته د حضرت بلال ﷺ دغه آواز ورسېدی، نو د نبی ﷺ په خدمت کې حاضر سو، او ورسې ویل: اې دالله نبي! په هغه ذات دي مې قسم وي چې ته يې رېښتونی نبي رااستولی يې، د شپې دغسې خوب ما هم وليدی، لېکن عبدالله بن زید ﷺ په دې باره کې زما څخه مخکېتوب وکړی، نو په دې باندې نبي کریم ﷺ دخپل پروردگار شکر ادا کړی، او په دې توگه دلمانځه دخبرتیاستونزه حل سوه. (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۳۶۵)

د اذان اجر او ثواب: په حديث کې د اذان ډېر فضيلت وارد سوي دی. په يوه روايت کې دي چې نبي کریم ﷺ وفرمايل: د مؤذن آواز چې تر کومه ځايه پوري رسيږي، هغومره اندازه حصه د مؤذن لپاره دمغفرت او بخښني فيصله کول کيږي او کوم لاندۀ يا وچ شي ته چې د هغه آواز رسيږي، هغه ټوله شيان به دده لپاره په قيامت کې دخير گواهي ورکوي. (ابوداؤد ج: ۱، ص: ۲۶)

اذان د شيطان لپاره عذاب: د اذان په کلماتو کې الله تعالی داسي تاثير ايښی دی چې ملمعون شيطان د هغوی د اوږدېدلو تاب نه لري او کله چې اذان شروع کيږي، نو هغه د زيات بد حواسۍ په عالم کې باد خارجوي او تر ۳۶ ميلو پوري (تقريباً ۶۶ کيلومتره) ليږي غځلي.

او په يوه روايت کې دي چې کله اذان کيږي، نو شيطان غځلي چې د اذان کلام د هغه په غوږ کې ونه لوېږي، بيا تر اذان وروسته واپس راځي، تر دې وروسته چې کله اقامت کيږي، بيا غځلي او

داقامت پر ختمېدلو بيا راځي او لمونځ گزار ته د وسوسې اچولو کوښښ کوي او وايي چي فلانی خبره ياده کړه!، فلانی خبره ياده کړه! يعني هيري سوي خبرې ور په يادوي چي ذهن يې د لمانځه څخه ليري سي. تر دې چي په وسوسو کي د لوېدلو په وجه د لمونځ گزار څخه لمونځ هېر سي چي ده شور کړمته لمونځ کړی دی. (بخاري شريف بحواله انوار الايضاح)

څوک به مؤذن جوړول کيسړي؟ په حديثو سره ثابت دي چي مؤذن داسي کس کېدل پکار دي کوم چي د شرعي مطابق او په امانت، ديندارۍ، تقوی او طهارت سره فائز وي. په يوه حديث کي دي چي امام ضامن دی او مؤذن امين دی، الله تعالی دي امام پر سيده لاره روان کړي او مؤذن ته دي بڅښه وکړي. (سنن بیهي ج: ۱، ص: ۶۲۶)

قيس ابن حازم وايي چي موږ د حضرت عمر رضي الله عنه په خدمت کي حاضر سو، نو موږ څخه يې پوښتنه وکړي چي ستاسي سره مؤذنين کوم خلک دي؟ موږ په جواب کي ورته وويل چي زياتره مؤذنان يا غلامان دي يا آزاد کړل سوي موالی دي. نو حضرت عمر رضي الله عنه افسوس وکړی او وېې فرمايل چي دا خو په تاسو کي لوی نقص دی، اذان خود شرافت شی دی چي که مالره د خلافت مصروفيات نه وای، نو ما به د پنځو سره لمنځونو لپاره خپله اذان کولای. (سنن بیهي ج: ۱، ص: ۲۲۷)

يادونه: د اذان مشروعيت صرف په خوب سره نه دی ثابت؛ ځکه له انبياءو څخه بغير د هېچا خوب هم حجت نه دی، بلکي د اذان او اقامت مشروعيت ابتداءً په تائيد نبوي سره سوی دی، بيا قرآن کريم د دې توثيق کړی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ (سورة الجمعة: ۹). (اې مؤمنانو! کله چي د جمعې د لمانځه لپاره اذان وسي، نو تاسي د الله ج د ذکر و طرف ته ولاړسئ!).

علامه محمد يوسف بنوي رحمه الله فرمايي چي دانتها په اعتبار سره د اذان مشروعيت په "وحي متلو" يعني په قران کريم سره سوی دی. (تحفة الاعمى ج: ۱، ص: ۵۰۱)

د اذان حکم

﴿۲۲۹﴾ سُنُّ الْأَذَانُ وَالْإِقَامَةُ سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ لِلْفَرَاثِصِ سنت دي (سنت کېړل سوي دي) اذان او اقامت د سنت مؤکده په توگه د فرضي لمنځونو لپاره وَلَوْ مُسْتَفْرِّدًا که څه هم يوازي (لمونځ کونکی) وي أَذَاءً أَوْ قَضَاءً (لو برابره ده دا فرضي لمنځ) اداء (په خپل وخت کي) وي او که قضاء وي (بني د فرضي لمانځه قضاء راوړي) سَفَرًا أَوْ حَضَرًا سفر وي او که حضر وي (يعني لمنځ کونکی

مسافر وي او که په خپل وطن کې حاضر او مقيم وي) لِلْمَجَالِ (سنت دي دا دواړه) د سربو لپاره
وَكُرْهًا لِلنِّسَاءِ او مکروه دي دا دواړه (اذان او اقامت) د ښځو لپاره.

تشرېح: اذان د پنځو سره فرضي لمنځونو او د جمعې د لمناڅه لپاره پر خلکو سنت مؤکده دي او
 بعضي حضراتو هغه ته واجب ويلي دي، د "فرائض" په قيد سره نور لمنځونه ووتل. لهذا دوترو،
 اخترونو، ستونو، تراويحو، کسوف او استسقاء او د جنازې د لمناڅه او داسي نورو لپاره به اذان او
 اقامت نه کول کيږي.

دو منفردا: يعني فرضي لمنځ کونکی که څه هم يوازي وي، نو هم دي اذان او اقامت کوي.

اداء وقضاء: يعني برابره ده لمنځ اداء وي او که قضاء وي، د دواړو لپاره دي اذان او اقامت کوي، لېکن
 که قضائي لمنځ په داسي ځای کې اداء کوي چي هلته خلک موجود وي لکه مسجد، نو که په
 جماعت سره قضائي لمنځ اداء کوي، نو اذان او اقامت دي نه کوي او که منفرد وي، نو په دومره آواز
 سره دي اذان کوي چي دى يې خپله اورې.

سفرًا وحضرًا: يعني مسافر وي او که مقيم وي، د مسافر لپاره هم اذان او اقامت سنت مؤکده دي، که
 فقط اقامت وکړي او اذان پرېږدي، نو بلا کراهت جائز دي، غوره داده چي دواړه وکړي.

للمجال: يعني اذان صرف د خلکو لپاره سنت دي، د ښځو لپاره اذان او اقامت دواړه مکروه دي، برابره
 ده يوازي لمنځ کوي او که په جماعت سره؛ ځکه د ښځي د آواز پرده هم ضروري ده. لهذا نه دي
 اقامت کوي او نه دي اذان کوي (که څه هم مدرسه البنات وي). (شفا، الارواح)

په کور کې د جماعت کولو پر مهال د اذان او اقامت حکم

مسئله (۱): که د کلي او محلې په مسجد کې اذان سوی وي او يو څوک په خپل کور کې يوازي يا
 په جماعت سره لمنځ کول غواړي، نو د هغه لپاره د کلي اذان کافي دی. ځانته د اذان کولو ضرورت
 نسته. لېکن که قضائي لمنځ راگرځوي، نو د اذان او اقامت دواړه پرېښوول مکروه دي. کم از کم په
 اقامت سره قضائي لمنځ اداء کول پکار دي. (در مختار ج ۲، ص ۳۶۶، کتاب المسائل ص: ۲۴۰)

په مسجد کې د منفرد د اذان حکم

مسئله (۲): که په مسجد کې اذان سوی وي، نو د منفرد لپاره په مسجد کې دننه اذان او اقامت کول
 مکروه دي. (در مختار ص: ۵۸۱)

د اذان د کلماتو تفصیل

﴿۲۵۰﴾ وَيَكْبِرُ فِي أَوَّلِهِ أَرْبَعًا او تکبیر (الله اکبر) دې وایي د اذان په شروع کې شلور وار و...
يُخَيِّئُ تَكْبِيرَ آخِرِهِ كَبَائِسَ الْأَقَاظِمِ او دوه وار دې یې وایي د اذان د آخر تکبیر د اذان د نورو
الفاظو په څېر (یعنې لکه څنګه چې د اذان نور الفاظ دوه، دوه وار وریل کیږي).

تشریح: د اذان د کلماتو تفصیل داسې دی چې اول دې شلور وار "الله اکبر" وایي او په آخر کې دې
دوه وار "الله اکبر" وایي، نور ټوله کلمات دې دوه، دوه وار ووايي او "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" دې صرف یو وار
وايي.

د ترجیع حکم

﴿۲۵۱﴾ وَلَا تَرْجِعْ فِي الشَّهَادَتَيْنِ او (د اذان) په شهادتینو کې ترجیع نسته.

تشریح: مسئله داده چې په اذان کې ترجیع نسته، د ترجیع مطلب دا دی چې اذان کوونکی
شهادتین یعنې أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ او أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ اول دوه وار په کرار آواز سره
ووايي او بیا یې وروسته دوه وار په لوړ آواز سره ووايي، امام مالک او امام شافعي رَجَعْنَا الله ترجیع ته
سنت وایي، خو د امام صاحب، امام احمد او امام ابو یوسف رَجَعْنَا الله په نېز ترجیع سنت نه ده.
یادونه: اوس په عملي توګه دا مسئله پاته نه ده؛ ځکه اوس په ټوله دنیا کې د مالکیانو او شوافعو
ترجیع ختمه کړې ده، لهذا دغه اختلاف اوس لا حاصله دی. (تحفة الالمی ج: ۱، ص: ۵۰۵)

د اقامت کلمات

﴿۲۵۲﴾ وَالْإِقَامَةُ مِثْلُهُ او اقامت د اذان په څېر دی (ها! خو تر "حی علی الفلاح" وروسته به دوه وار و...
"لذات الصلوة" وایي).

تشریح: د احنافو په نېز اقامت هم د اذان په څېر دی چې کوم کلمات په اذان کې وریل کیږي، هغه په
اقامت کې هم وریل کیږي، خو په اقامت کې به تر "حی علی الفلاح" وروسته دوه وار "قد قامت
الصلاة" هم زیاتول کیږي.

د "الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ" بيان او ثبوت

﴿۲۵۳﴾ وَزَيْدٌ بَعْدَ فَلَاحِ الْقَجْرِ "الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ" مَرَّتَيْنِ اوزياتوي دي د سهار (داذان) تر "حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ" وروسته دوه واره "الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ".

تشرېح: فرمايي چي اذان کونکى به دسهار په اذان کي تر "حتى على الفلاح" وروسته دوه واره "الصلاة خير من النوم" زياتوي، او دازياتونه مستحب ده؛ دليل يې دا دی چي يوه ورځ حضرت بلال رضي الله عنه دسهار دلماتخه لپاره اذان وکړی، بيا د حضرت عائشې رضي الله عنها د حجرې دروازي ته ورغلی وېي ويل: "الصلاة يا رسول الله صلى الله عليه وسلم"، حضرت عائشې رضي الله عنها فرمايل چي: "الرسول نائم (رسول الله صلى الله عليه وسلم بیده دی)"، نو بلال رضي الله عنه وويل: "الصلاة خير من النوم". کله چي نبي صلى الله عليه وسلم راوړېښ سو، نو حضرت عائشې رضي الله عنها ونيي کريم صلى الله عليه وسلم ته دا قصه وکړه، د نبي کرم صلى الله عليه وسلم دا کلمات خوښ سوه او وېي فرمايل: "مَا أَحْسَنَ هَذَا يَا بِلَالُ! اجْعَلْهُ فِي أَذَانِكَ" (اې بلال! دا څه ښه کلمات دي، دا په خپل اذان کي داخل کړه!)، نو تر دې واقعي وروسته حضرت بلال رضي الله عنه به دا کلمات په اذان کي ويله، پاته سوه دا خبره چي دازياتونه دسهار داذان سره ولي خاص ده؟، نو جواب يې ښکاره دی چي دا وخت د خوب او غفلت دی، نو ځکه دازياتونه دسهار داذان سره خاص سوه.

که "الصلاة خير من النوم" پاته سي نو څه حکم دی؟

مسئله: که دسهار په اذان کي له مؤذن څخه "الصلاة خير من النوم" پاته سي، خو سمدستي داذان تر ختمېدو مخکي ورپه ياد هم سي، نو دا کلمات وړل پکار دي او بيا دي وروستني کلمات راوگرځوي، لېکن که داذان تر ختمېدو وروسته په ياد وړسي، نو اوس خواذان پوره سوی دی. لهندا راوگرځولو يا د مذکور کلماتو د ويلو ضرورت نسته. (احسن الفتاوى ج ۲، ص: ۲۸۶، کتاب المسائل م ۲۴۲)

﴿۲۵۴﴾ وَبَعْدَ فَلَاحِ الْإِقَامَةِ "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" مَرَّتَيْنِ او (زياتوي دي) دا قلمت تر "حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ" وروسته دوه واره "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ".

تشرېح: مخکي يې وضاحت وسو.

د اذان او اقامت سنت طريقه

﴿۲۵۵﴾ وَيَتَمَهَّلُ فِي الْأَذَانِ او کراري (کرارتيا) دي کوي په اذان کي (يعني داذان کلمات دي په کراره، کراره وایي) وَيُسَمِّرُ فِي الْإِقَامَةِ او تېزي دي کوي په اقامت کي.

لغات: ﴿يَتَمَهَّلُ﴾ د تفعل د باب مضارع ده. د دې باب شو معناوي دي: نرمي کول، کار په اطمینان سره کول او په هغه کي تېزي نه کول، توقف کول، په کراره، کراره کول، ﴿يُسَمِّرُ﴾ د افعال د باب مضارع ده: تېزي کول.

تشریح: داذان کلمات اوېرېدل او تر هري کلمې وروسته دومره گړی درېدل کي چي داذان جواب ورکونکی جواب ورکړی سي، او په اقامت کي هر کلمه په تېزي سره ويل او پر هغه ساه نه ښول سنت دي. داذان هره کلمه په يوه ساه سره اداء کول او د هري کلمې په آخر کي جزم کول سنت دي.

د اقامت سنت طريقه: د اقامت سنت طريقه داده چي اولادي په يوه ساه څلور وارۀ "الله اکبر" وريل سي او دهر "الله اکبر" پر "راء" دي سکون وکړي او که گډ يې وایي، نو پر "راء" دي دژور حرکت ښکاره کړي، په "راء" باندي پېښ ويل به د سنت خلاف وي، تر دې وروسته دي په يوه ساه "أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله" ووايي او د "الله" پر "ه" دي سکون وکړي، تر دې وروسته دي په يوه ساه "أشهد أن محمداً رسول الله أشهد أن محمداً رسول الله" ووايي، او پر هره آخره کلمه دي سکون کوي، اعراب دي نه باندي ښکاره کوي، همدارنگه په يوه، يوه ساه دي "حي على الصلاة" او "حي على الفلاح" ووايي، تر دې وروسته دي "قد قامت الصلاة" په جلا ساه سره ووايي، بيا دي "الله اکبر، الله اکبر" په يوه ساه سره ووايي او بيا دي "لا إله إلا الله" په يوه ساه سره ووايي. (اعلا، النتج: ۲، ص: ۵۸۱، کتاب المسائل ص: ۲۴۲، شامي ج: ۲، ص: ۴۸، ۴۷)

د اذان يا اقامت يوه کلمه پاتېدل

مسئله: که په اذان او اقامت کي يوه کلمه پاته سي، نو که تر اذان او اقامت وروسته سمدستي ورپه ياده سي، نو کومه کلمه چي پاته سوې وي، هغه دي را وگرځوي او که څه گړی وروسته ورپه ياده سي، نو له شروع څخه دي يې را وگرځوي. (احسن الفتاوى ج: ۲، ص: ۲۸۵، درمختار ج: ۲، ص: ۵۱، ۴۹، کتاب المسائل

مسئله: په اذان کي "محمد رسول الله" یعنی په فتحه سره دال. او په کلمه شریفه کي محمد رسول الله یعنی په ضمه سره دال ویل پکار دي، ځکه په اذان کي محمد اسم د "أن" دی کوم چی عامل ناصه دی، او په کلمه شریفه کي محمد مبتداء ده، که ددې برعکس وکړي یعنی په اذان کي یې په ضمه سره دال او په کلمه شریفه کي یې په فتحه سره دال ووايي، نو د عربي قواعدو خلاف کار دی (فتاوی محمودیه، ج ۵، ص ۴۰۸)

مسئله: د "قد قامت الصلوة" آخری "ة" دوقف اوسکتې په حالت کي "ه" (هاء) گرځي. نو ځکه حرکت به نه ورکول کیږي، خو که یو څوک وقف نه باندې کوي. نو په اصل کي اعراب ضمه ده: ځکه "الصلوة" د "قد قامت" فاعل دی، کسه یا فتحه ورکول غلطه ده او له غلطیو څخه اجتناب کول پکار دی. (فتاوی محمودیه، ج ۵، ص ۴۲۸)

له عربي څخه بغیر په بله ژبه اذان او تکبیر ویل

﴿۲۵۲﴾ وَلَا يُجْزِي بِالْفَارِسِيَّةِ اونه کافي کیږي (نه جائز کیږي) په فارسي سره اذان کول وَإِنْ عَلِمَ أَنَّهُ أَذَانَ که څه هم معلومه سي چي دا اذان دی فِي الْأَظْهَرِ دظاهر روایت مطابق (نه جائز کیږي).

لغات: ﴿لا يجزي﴾ د افعال له بابه د نفی صیغه ده، أَجْزَأُ يُجْزَى: ددې باب شو معنوي دي چي له هغوی څخه یوه دا ده: کافي کېدل (کفایت کول). (معجم الوسيط)

تشریح: له عربي ژبي څخه بغیر په بله ژبه مثلاً په فارسي وغیره اذان کول جائز نه دي، که څه هم لاهوتونکي کسان پوهیږي چي دا اذان کیږي؛ ځکه د اذان مشروعیت په عربي الفاظو سره ثابت دی، همدا حکم د تکبیر هم دی؛ ځکه دا دواړه له شعائرو څخه دي، او شعائر پر خپل حال پرېښوول کیږي. (مرآة الفلاح ص: ۱۰۶)

د اذان مستحبات

﴿۲۵۴﴾ وَيَسْتَحِبُّ أَنْ يَكُونَ الْمُؤَذِّنُ صَالِحًا او مستحب دي دا چي مؤذن به نېک کړ وي عَالِمًا بِالسِّيَةِ وَأَوْقَاتِ الصَّلَاةِ (او) خبر به وي (د اذان) په سنتو او دلماتخه په وختونو (يعني د اذان چي کوم ستونه دي او دا اذان چي کوم پنځه وختونه دي. هغوی به پېژني. ددې لپاره چي دست مطابق او پر خپل وخت اذان وکړي سي).

تشرېح: له دې ځايه دا اذان مستحبات بيانوي كوم چي د مؤذن سره متعلق دي. فرمايي چي مؤذن به نېك صالح انسان وي، له صالح څخه مراد دا دي چي د حقوق الله او حقوق العباد ټولو اداء كونكي به وي، لېكن څرنگه چي په اوس دور كي عموماً داسي كسان مشكل دي. نو ځكه بعضو د دې تشرېح په متقي سره كړې ده او له متقي څخه مراد دا دي چي د هغه ظاهر نېك وي. لهذا د فاسق اذان مكروه دي. همدارنگه مؤذن به دا اذان او اقامت سنت طريقي او ضروري مسائل او د لمانځه وختونه پېژني. نو همداسي مؤذن د ثواب مستحق كيږي. لهذا كه جاهل (ناخبره) كس اذان وكړي يعني كوم چي دا اذان او اقامت په سنت طريقه او د لمانځه په او قاتو خبر نه وي. نو د مؤذن لپاره چي كوم فضيلت او ثواب نقل سوي دي، هغه ده ته نه حاصليري. (شفا، الارواح)

﴿٢٥٨﴾ وَعَلَىٰ وُضُوءٍ مُّسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ او (مستحب دي دا چي) په اوداسه به وي (مؤذن) مخ پر قبله به وي إِلَّا أَنْ يَكُونُوا رَاكِعًا مگر دا چي هغه سپور وي.

تشرېح: او مستحب داده چي اذان په اوداسه وكړي سي، لېكن كه مؤذن به اوداسه اذان وكړي، نو بېله كراهته جائز دي، خو داسي عادت جوړول بد دي. همدارنگه مستحب ده چي اذان به مخ پر قبله په ولاړه وكړي سي. كه مؤذن د قبلې وطر ته مخ نه كړي، نو مكروه تنزيهي به وي او راگر څولې مستحب دي، خو د سفر په حالت كي كله چي سپور وي، استقبال قبله (مخ پر قبله كېدل) ضروري نه دي. (شفا، الارواح)

په غوږو كي د گوتو نيولو حكم

﴿٢٥٩﴾ وَأَنْ يُجْعَلَ إصْبَعُهُ فِي أُذُنَيْهِ او (مستحب دي) دا چي ونيسي مؤذن خپل دوې گوتي په خپلو غوږو كي.

تشرېح: دا اذان كولو په وخت كي د مؤذن لپاره بل مستحب كار دا دی چي خپل دواړه د شهادت گوتي د غوږو په سوريو دننه كړي، د دې لپاره چي آوازي يې لوړ سي، او بل د دې لپاره چي كوڼ كس او ليري كس كوم چي آواز نه سي اورېدلاي، هغه په دې فعل سره پوه سي چي اذان كيږي. په اقامت كي دانسته ځكه په اقامت كي د آواز لوړول نسته. نو ځكه په اقامت كي دي دواړه لاسونه ايله ساتي. (شفا، الارواح)

﴿٢٦٠﴾ وَأَنْ يُحَوَّلَ وَجْهُهُ يَمِينًا بِالصَّلَاةِ او (مستحب دي) دا چي واريوي خپل مخ راسته طرف ته په "عَنْ عَنِ الصَّلَاةِ" كي وَيَسَارًا بِالْفَلَاحِ او چه طرف ته په "عَنْ عَنِ الْفَلَاحِ" كي.

تشریح: په اذان کي د "حس على الصلاة" ويلو پر مهال راسته طرف ته مخ څه گرځول او د "حس الفلاح" ويلو پر مهال چپه طرف ته مخ څه گرځول سنت دي. همدارنگه په اقامت کي هم گرځول پکار دي (حبي کبير ص: ۴۷۴)، او صحيح قول دادی چي په اقامت کي تحويل سنت نه دی، خو په کولو کي يې څه حرج نسته. (شفاء الارواح)

يادونه: مخ به داسي گرځوي چي سينه او قلمونه يې له قبلې څخه نه وگرځي. بلکي هغوی پر خپل ځای پاته وي. او مخ په هر صورت کي گرځول پکار دي. برابره ده يوازې د خپل ځان لپاره اذان کوي او برابره د لماتځه لپاره. ياد يوبل مقصد لپاره اذان کوي. مثلاً د کوچني په غوږ کي چي کوم اذان کيږي. نو په هغه کي هم ددې دواړو کلمو په وخت کي مخ راسته او چپه طرف ته څه گرځول پکار دي. (طحاوي)

﴿ ۲۶۱ ﴾ وَ لَيْسَ يَرْفُئُ صَوْمَعَتَهُ اَوْ گرځي به مؤذن په خپله مناره (داذان کولو په ځای) کي.

لفات: «يستدير» داستعمال دباب مضارع ده اِسْتَدَارَا: گرځېدل، «صومعة» کوچنۍ حجره (خونه)، په بحر الرائق کي راغلي دي چي صومعه "منارې" ته ويل کيږي. او دلته له دې څخه مراد هغه لوړ ځای "يا په بله وينا د مؤذن مناره" ده کوم چي به خاص داذان لپاره جوړېده چي په هغه کي به د قبلې په خوا کي راسته او چپه طرف دريځې (کر کياني) وې. ددې لپاره چي داذان آواز تر ليري پوري ولاړ سي.

تشریح: مسئله داده چي که داذان کولو ځای يعني صومعه پراخه وي چي که پر خپل ځای مؤذن ولاړ وي او صرف مخ گرځوي، نو شاوخوا خلکو او کورونو ته پوره آواز نه رسيږي، نو په داسي

صورت کي دي په صومعه کي گرځي يعني د "حس على الصلاة" د ويلو پر مهال دي اول له راسته دريځې څخه سر را باسي، دوه واره دي "حس على الصلاة" وايي او بيادي له چپه دريځې څخه سر را باسي، دوه واره دي "حس على الفلاح" وايي. (دريځه يعني هغه کر کۍ چي په صومعه کي نصب وي)، بيادي خپل ځای ته راځي او پاته کلمات دي وايي. او که پر خپل ځای په درېدلو سره صرف راسته او چپه طرف ته په مخ گرځولو سره هم پوره آواز رسيږي چي خلک په خبرېږي. نو بيادي له خپل ځای څخه قدم نه ليري کوي. (شفاء الارواح بحواله حاشي)

يادونه: ښکاره خبره ده چي دا ټوله تفصيل هغه وخت وو کله چي اذان په مايک او اسپيکر کي نه کېدی او نه د هر چا سره د ساعت او کرۍ سهولت وو. او دا اذان لپاره به خپل لوړ ځای جوړ وو. خو غرنګه چي اوس د مايک او اسپيکر د لاري د اعلام مقصد پوره حاصلېږي، نو ځکه د سنت افاد کېدو په نيت سره دي صرف مخ راسته او چپه طرف ته گرځوي.

د اذان او اقامت تر مینځ د فصل کولو بیان

﴿ ۲۱۲ ﴾ وَيَفْصِلُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ بِقَدَرِ مَا أَوْفَصِلَ (وقفه) دي کوي داذان او اقامت

تر مینځ دومره اندازه وخت يَخْضُرُ الْبَلَاءُ مُؤَنٍّ لِلصَّلَاةِ چي (په هغومره وخت کي) حاضرېدلای سي دلمانځه پابنده خلک مَعَ مُرَاعَاةِ الْوَقْتِ الْمُسْتَحَبِّ سره درعايت کولو (خیال ساتلو) د مستحب وخت (يعني دومره فصل او انتظار دي نه کوي چي دلمانځه مستحب وخت ووځي).

تشرېح: مسئله داده چي د ماښام دلمانځه څخه بغير په نورو لمنځونو کي دي داذان او اقامت تر مینځ دومره فصل او وقفه کول کيږي چي دجماعت پابنده (الترام کونکي) کسان له طهارت څخه فارغه سي، يا که له مخکي څخه يې ډډې شروع کړې وي، نو چي له هغه څخه فارغه سي او طهارت وکړي سي او دلمانځه لپاره مسجد ته حاضر سي؛ ځکه داذان او اقامت تر مینځ فصل نه کول مکروه دي، وجه يې داده چي په اذان سره مقصود واخلگو ته د وخت داخلېدلو خبر ورکول دي چي هغوی لمانځه ته تيارې وکړل سي، او دامقصود په وصل کولو سره فوتيږي، نو ځکه فصل دي کوي. او دومره فصل دي نه کوي چي دلمانځه مستحب وخت ووځي.

﴿ ۲۱۳ ﴾ وَفِي الْمَغْرِبِ بِسَكْتَةٍ (فصل دي کوي) په ماښام کي (د اذان او اقامت تر مینځ) په

دومره وقفه سره قَدَرِ قِرَاءَةِ ثَلَاثِ آيَاتٍ قَصَارٍ أَوْ ثَلَاثِ خُطُوبَاتٍ کوم چي په اندازه ددرو کوچنۍ آيتونو يا ددرو گامونو وي (يعني چي په هغومره وقفه کي درې کوچني آيتونه ويل کېدلای سي، يا مثلاً درې گامه تگ پکښي کېدلای سي).

﴿ سَكْتَةٌ ﴾ اسم مرة دی له سکوت څخه، يو وار چېېدل، وقفه او ځنډ کول، تم کېدل، او فاسي نور. **تشرېح:** د ماښام داذان او اقامت تر مینځ دومره فصل او وقفه کول پکار دي چي په هغه کي درې کوچني آيتونه يا يو اوږد آيت ويل کېدلای سي، يا درې گامه تگ پکښي کېدلای سي، يا په بله وينا دومره وقفه چي مؤذن له اذان څخه فارغه سي او صف ته راوړسيږي او داذان دهام هم پوره سي. **يادونه:** خود روژې په مياشت (رمضان) کي دروژه مات لپاره که د ماښام داذان او جماعت تر مینځ لس، پنځلس دقيقې فصل وکړي سي، نو په دې کي څه حرج نسته.

د تشویب تعریف او حکم

﴿ ۲۶۳ ﴾ وَيُسَوِّبُ أَوْ مُؤَذِّنُ دِي (تر اذان وروسته) تشویب کوي كَقَوْلِهِ بَعْدَ الْأَذَانِ "الْمُؤَذِّنُ الْقَلْوَةُ يَا مُصَلِّينَ" لکه تر اذان وروسته د مؤذن دا وینا (یعنې چې داسې یخ وکړي): "لمونخ. لمونخ (یا په بله وینا: لمونخ درېږي) ای لمونخ کونکو!"

لغات: ﴿تَشْوِيبٌ﴾ د تفصیل د باب مصدر دی: راگرځېدل، راگرځول، دویم ځل کول (بیا کول). ﴿الصَّلَاةُ، الصَّلَاةُ﴾ پر دې فتحه او ضمه دواړه ویل کېدلای شي، د فتحې ویلو په صورت کې به مفعول به وي د "صَلُّوا" محذوف، او د ضمې ویلو په صورت کې به مبتدا وي او خبر به یې محذوف وي "قَائِمَةٌ" یا "جَامِعَةٌ"، اصل عبارت به داسې وي "الصَّلَاةُ قَائِمَةٌ يَا جَامِعَةً".

تشریح: د "تشویب" لغوي معنی ده: رجوع کول، راگرځېدل (واپس کېدل)، ثواب ته په همدې وجه ثواب ویل کیږي چې هغه د خپل نېک عمل په عوض کې د بندښت و طرف ته راگرځي. او

د "تشویب" اصطلاحی معنی ده: "العود إلى الإعلام بعد الإعلام" (تریو ه ځل اطلاع ورکولو وروسته دویم ځل ابیا اطلاع ورکول)، یا په بله وینا یو کار دوه واره کول. او د تشویب دوه صورتونه دي: ① د

سهار په اذان کې تر "حی علی الفلاح" وروسته "الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ" دوه واره ویل، ② دویم دا چې

تر اذان وروسته او د لمانځه څخه لس یا پنځه دقیقې مخکې "حی علی الصلاة" یا "الصَّلَاةُ، الصَّلَاةُ"

ویل (یعنې چې تر اذان څه وخت وروسته مؤذن د لمونخ د خبر ورکولو بیا یو ځل الفاظ وایي)، یا په خپله ژبه مثلاً

داسې ویل چې "لمونخ درېږي، لمونخ درېږي"، ددې تشویب لپاره مخصوص الفاظ نسته او نه په

هرې ژبه ویل ضرور دي، بلکې هر داسې خبره چې د هغه ځای خلک په پوه شي چې لمونخ درېږي

هغه تشویب دی، مثلاً "قَامَتْ، قَامَتْ" ویل دا هم تشویب دی، او که ووايي چې "لمونخ درېږي" یا

"جماعت درېږي" یا "جماعت تیار دی" دا هم صحیح دي، او که صرف په توخي سره خلک

پوهیږي. دا هم تشویب دی، او دغه دویم صورت د تشویب په خیر القرون کې نه وو، بلکې تر هغه

څه وخت وروسته چې د خلکو په حالاتو کې تغیر پیدا سو او په معاشره (ټولنه) کې غفلت راغلی

چې د سهار د لمانځه څخه بغیر په نورو لمونځونو کې د وینوالي په حالت کې هم سستی او ناراستي

کېدله، نو د دوستي (متأخرینو) علما په ټولو لمونځونو کې تشویب ښه وگڼئ او د خلکو د آسائیا

لپاره یې دا حکم جاري کړی چې د تشویب لپاره څه خاص الفاظ نسته بلکې د هرې سیمې والا دي پر

خپل عرف عمل کوي. او په کومو الفاظو سره چي د تشوېب معنی حاصلیږي. هغه الفاظ دي اختیاروي او له هغه څخه دي د تشوېب کار اخلي.

خو زموږ اکابرینو پر دې جزئیة فتویٰ نه ده ورکړې؛ ځکه تشوېب خپله د خلکو د سستی لامل گرځي؛ ځکه کله چي یو وار تشوېب شروع کړی سي، نو په کراره، کراره خلک بیابیل تشوېب ته محتاجه کیږي، نو ځکه غوره طریقه همدا ده چي تر اذان وروسته د ضرورت په انداز فصل او وقفه وکړل سي او بیا لمونځ شروع کړل سي، ددې لپاره چي د اذان په اوږدلو سره سمدستي خلک د لمناڅه په تیاری مشغول سي (او دویم اعلان یعنی تشوېب ته انتظار نه سي) او تشوېب ته ضرورت پاته نه سي. (تحفة اللمی ج: ۱، ص: ۵۱۴ بحواله انوار الايضاح)

به اذان کي دلحن بیان

﴿۲۲۵﴾ وَيَكْرَهُ التَّلْحِينَ او مکروه دی (په اذان کي) تلحین (یعني د غزلو او سندرې وزمونو په څېر اذان کول).

لفات: ﴿التلحین﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: د تلحین شو معناوي نقل سوي دي: ① په ترنم او خوش آوازی سره ویل، ② د موسیقي او سندرې وزم او طرز مطابق حروف اداء کول، ③ د غزلو او سندرې غونډي آواز کول په دې توگه چي حروف یې بدل سي، مقصوره حروف مملوه کړل سي او مملوده حروف مقصوره کړل سي، ④ چونېدل، ⑤ دلحن او غلطی. و طرف ته منسوبول. (معجم لغة الفقهاء.. مصباح اللغات)

تشریح: د تلحین مطلب دلته دا دی چي په داسي وزم او طرز سره اذان کول چي په هغه سره د اذان په کلماتو کي تغیر راسي یعنی د حروفو په اداء او په حرکاتو، سکانتو او مذو غیره کي کمی وزیاتوب راسي، مثلاً د آواز ښکلي کولو په غرض د "الله اکبر" همزه کش کړي "اکبر" یا "اکبار" یې وایي او داسي نور، لکه څرنگه چي د غزلو او موسیقي والا سندرغاړي په آواز کي د ښکلا پیدا کولو لپاره په حروفو کي کمی وزیاتوب او څه په تیس آواز او څه په لوړ آواز سره کلمات وایي (یا په بله وینا اذان د غزلو په طرز بدني ویل)، نو دا طریقه په اذان کي اختیارول مکروه دي (او که په کلماتو کي پوره تغیر راسي لکه د "اکبر" پر ځای "اکار" او داسي نور، بابیا حرام دي)، خو په داسي خوش آوازی سره اذان کول چي په هغه کي د کلماتو تغیر نه وي، ډېر ښه او احسن دي، ځکه په دې سره ښه اثر پیدا کیږي او ځیني وخت داسي هم کیږي چي مؤذن په ښه طریقه سره اذان کوي او لهجه او آوازی یې داسي زړه راگېښونکي وي چي د هغه په وجه خلک مسجد ته را شروع سي، له تاریخ څخه څرگندیږي چي ډېر کافرانو صرف د اذان په اوږدلو سره اسلام قبول کړی دی ځکه هغو ته معلومه سي چي په کوم اذان کي چي

دومره ښکلا او ښېگڼه ده چي صرف د هغه په آواز سره موږ يې اختياره کيږو. نو دا اذان چي په کوم مذهب کي دی، په هغه مذهب کي به څومره ښکلا او ښېگڼه وي، نو په دې توگه همدا اذان د هغو لپاره د اسلام قبلولو ذريعه گرځېدلې ده.

د بې اودسه کس د اذان او اقامت حکم

﴿ ۲۶۲ ﴾ وَإِقَامَةُ الْمُحَدِّثِ وَأَذَانُهُ او (مکروه دی) د بې اودسه کس اقامت او د هغه اذان.

تشرېح: د بې اودسه کس د اذان په باره کي دوه روايتونه نقل سوي دي: د يوه روايت مطابق د بې اودسه اذان مکروه نه دی، دا ظاهر روايت دی او همدا صحيح دی، او د بل روايت مطابق مکروه دی. او پاته سو د بې اودسه کس اقامت مکروه دی. (شفا، ۷۱۰، راج)

د جنب د اذان حکم

﴿ ۲۶۴ ﴾ وَأَذَانُ الْجُنُبِ او (مکروه دی) اذان د جنب.

لغات: ﴿صَبِيٌّ﴾ کوچنی. کوم چي د هلكوالي حد ته رسېدلی نه وي، جمع: صبيان.
تشرېح: که د جنابت په حالت کي څوک اذان وکړي، نو مکروه تحریمي دي او داسي اذان راگرځول مستحب دي او په دې حالت کي اقامت کول په درجه اولی مکروه تحریمي دي. (مراقی الفلاح مع الطحاوی ص: ۱۰۸)

د ناپوهه کوچني د اذان حکم

﴿ ۲۶۸ ﴾ وَصَبِيٌّ لَا يَعْقِلُ او (مکروه دی اذان) داسي بچي کوم چي نه پوهيږي (عقل او پوهه نه لري).

تشرېح: کوم کوچنی که په څه نه پوهيږي، د هغه اذان مکروه دی، بلکي صحيح کيږي نه، نو ځکه د هغه راگرځول پکار دي، او که کوچنی پوهيږي، نو بېله کراهته د هغه اذان صحيح دی.

د لېوني او نشه کس د اذان حکم

﴿ ۲۶۹ ﴾ وَمَجْنُونٌ وَسَكْرَانٌ او (مکروه دی اذان) د لېوني او نشه کس.

تشرېح: د لېوني اذان په دې وجه مکروه دی چي هغه (په اذان سره) د کوم شي و طرف ته بلنه ورکوي يعني لښخ، په هغه خپله نه پوهيږي، همدارنگه د نشې په حالت کي اذان کول هم مکروه دي، او که دغه کسان اذان وکړي، نو مستحب فاده چي راوگرځول سي.

د ښځي د اذان حکم

﴿ ۲۴۰ ﴾ وَأَمْرًا ۱۱ او (مکروه دی اذان) د ښځي.

تشریح: د ښځي اذان مکروه دی، لکه څرنګه چې د ﴿ ۲۴۹ ﴾ نمبر مسئلې په آخر کې هم ذکر سوه. چې د ښځي د آواز هم پرده ضروي ده.

د فاسق د اذان حکم

﴿ ۲۴۱ ﴾ وَقَاسِي ۱۱ او د فاسق.

تشریح: فاسق د ګناه کبیره کونکي ته وايي، مثلاً څوک چې ږیره خړبي، یا ږیره کونډۍ کوي، هغه فاسق دی او اذان او اقامت یې مکروه دي، خو د راګرځولو ضرورت یې نسته. (عالمگیری ج: ۱، ص: ۵۴)

په ناستي د اذان کولو حکم

﴿ ۲۴۲ ﴾ وَقَاعِد ۱۱ او د ناست کس (اذان هم مکروه دی).

تشریح: په ناستي اذان کول مکروه دي او د هغه راګرځول مستحب دي، خو که منفرد د خپل لمانځه لپاره اذان کوي، نو په ناسته اذان کولو کې هم څه حرج نسته. (طحاوي ص: ۱۰۸)

د اذان او اقامت په مینځ کې خبرې کول

﴿ ۲۴۳ ﴾ وَالْكَلَامُ فِي خِلَالِ الْأَذَانِ وَفِي الْإِقَامَةِ ۱۱ او (مکروه دي) خبرې کول د اذان او اقامت

په دوران کې وَلَيْسَ حَبْ إِعَادَتُهُ دُونَ الْإِقَامَةِ او مستحب دي د اذان راګرځول، نه د اقامت.

تشریح: د اذان او اقامت په دوران کې خبرې کول مکروه دي او د اذان راګرځول مستحب دي، نه د اقامت، همدارنګه د اذان او اقامت په دوران کې د سلام جواب ورکول هم مکروه دي. (انوار الإيضاح)

د جمعي په ورځ د ماښپن د لمانځه لپاره اذان او اقامت کول

﴿ ۲۴۴ ﴾ وَيُكْرَهُ أَنْ يَلْظَهْرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي الْبُيُوتِ ۱۱ او مکروه دي دا دواړه (اذان او اقامت) د

ماښپن د لمانځه لپاره د جمعي په ورځ په ښار کې.

تشریح: له کوم چا څخه چې د جمعي لمونځ پاته سي، نو ښکاره خبره ده چې اوس به هغه د ماښپن لمونځ کوي، نو د هغه لپاره ځانته اذان او اقامت کول مکروه دي، په هر فاسي ځای کې چې هلته د جمعي لمونځ کېږي، همدارنګه هلته د جمعي امام له فارغېدلو څخه مخکې یا وروسته د ماښپن

لمونځ په جماعت سره کول مکروه تحریمي دي، جلا، جلا دي دما پښین لمونځ وکړي بغير له اذان او اقامت څخه. (انوار الايضاح)

د قضائي لمانځه او اذان لپاره د اذان او اقامت کولو حکم

﴿۲۷۵﴾ وَيُؤَذِّنُ لِلْفَأْتِنَةِ وَيُخَيِّمُ او اذان دي کوي د فوت سوي (قضائي) لمانځه لپاره او اقامت دي (هم) کوي وَكَذَلِكَ الْأُولَى الْقَوَائِدُ او همدارنگه (اذان او اقامت دي کوي) د ډېرو فوت سوو (قضائي) لمنځونو (د اداء کولو په وخت کي) د اواز لمانځه لپاره وَكِرَّةَ تَرَكُّ الْإِقَامَةِ دُونَ الْأَذَانِ فِي الْمَوَاقِعِ او مکروه دي اقامت پرېښوول، نه اذان په پاته (قضائي) لمنځونو کي اِنْ اتَّخَذَ مَجْلِسُ الْقَضَاءِ که چيري د قضاء راوړلو مجلس يو وي (يعني ټوله قضائي لمنځونه په يوه مجلس کي راگرځول کيږي).

تشرېح: که څوک قضاء سوي لمنځ راگرځوي، نو اذان او اقامت دي دواړه وکړي، که دواړه پرېږدي، نو دا مکروه دي، کم از کم په اقامت سره قضائي لمنځ اداء کول پکار دي، او که له يوه څخه زيات لمنځونه قضاء سوي وي، نو د اواز لمانځه لپاره دي اذان او اقامت دواړه وکړي او په پاته لمنځونو کي ورته اختيار دی چي که اذان او اقامت دواړه کوي او که صرف اقامت کوي، او اقامت پرېښوول مکروه دي، فرمايي چي دا مذکوره تفصيل هغه وخت دی کله چي ټوله قضائي لمنځونه په يوه وار اداء کول کيږي، خو که مجلس يې متحد نه وي، بلکي په بېلابېلو وختونو کي يې اداء کوي، يعني هر لمنځ په جلا وخت کي راگرځوي، نو بيا به دهر لمانځه لپاره اذان او اقامت کوي. په دې صورت کي اذان پرېښوول مکروه دي.

د اذان د جواب حکم او تفصيل

﴿۲۷۶﴾ وَإِذَا سَمِعَ الْمُسْلِمُونَ مِنْهُ او کله چي سنت اذان واورې (يعني داسي اذان کوم چي په خپل وخت کي شروع سي او پر سنت طريقه وي چي لحن (تلحين) نه پکښي کيږي، څنگه که اذان له وخت څخه منځکي اېږي وخته اوسي يا د غزلو او موسيقي الحانو (د زمرونو) په غېر اذان کول کيږي، نو داسي اذان مسنون نه دی، نو فرمايي که څوک مسنون اذان واورې) أَمْسَكَ وَقَالَ وَمِثْلُهُ نو اورېدونکي دي وهرسېږي (يعني له خبرو وغيره څخه دي ځان ونيسي) او د مؤذن په غېر (کلمات) دي ووايي (يعني د هغه سره موافق دي د اذان کلمات شروع کړي) وَحَقَّقَ فِي الْحَقِيقَتَيْنِ او حوقله (يعني "لا عَزَلَ لَوْلَا إِلَهَانَهُ") دي ووايي په "عَنْ عَلٍ

الصلاة او غلّ الفلاح" کي "وَقَالَ: صَدَقْتَ وَهَرَزْتَ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ عِنْدَ قَوْلِ الْمُؤَذِّنِ اَلصَّلَاةُ

خَيْرٌ مِّنَ النَّوْمِ او "صدقت وهرزت" یا "ماشاء الله" دي وایي دمؤذن د "الصلاة خير من النوم" وبلو

په وخت کي ثُمَّ دَعَا بِاَلْوَسِيلَةِ فَيَقُولُ بِيَا دِي دَوْسِيْلِي دَعَاءُ وَغَوَايِي نُو (داسي) دي وایي

اَللّٰهُمَّ اَيُّ الله! رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ الثَّامِيَّةُ ددغه پوره بلني څښتنه (مالک)! وَ الصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ

او دثامي (مېشت درېدونکي) لمونځ څښتنه! اَبِ آتٍ مُحْكَمٍ اَلْوَسِيْلَةِ وَالْفَضِيْلَةِ ورکړه!

محمد ﷺ ته وسيله او فضيلت (بهرې) وَ اَبْعَثْهُ مَقَامًا مَّحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ او

واستوه (ورسوه)! محمد ﷺ و هغه مقام محمود (ښه ځای) ته چي د هغه وعده مو ورسره کړې ده.

تشرېح: داذان جواب ورکول واجب دي او که مستحب دي، په دې باره کي اختلاف دی، بعضو

واجب ورته ويلي دي، لېکن ظاهر او معتد مذهب دادی چي په ژبه سره جواب ورکول مستحب دي

او په عمل سره جواب ورکول (يعني سجد ته ورتلل) سنت مؤکده دي په سخت تاکيد سره يعني د

واجب په څېر، لهندا کوم څوک چي له مسجد څخه بهر وي، د هغه لپاره عملي جواب يعني سجد

ته تک ضروري دی او زباني جواب يعني مذکوره کلمات ويل مستحب دي.

دلته فرمايي چي که څوک داذان آواز واورې، نو که څوک يې نه واورې مثلاً ليري وي يا کونډ

وي، نو پر هغه داذان جواب ورکول نسته، که څه هم پوهيږي چي اذان کيږي، همدارنگه دمنون

قيدي لگولی دی، لهندا که دست طريقي خلاف اذان وسي، مثلاً له وخت څخه مخکي وسي يا يې

حروف کم وزيات ووايي، يا ښځه اذان وکړي، نو داسي اذان جواب ورکول مستحب نه دي.

امسک: يعني کله چي سنت اذان واورې، نو اورېدونکی دي ودرېږي (ځان دي نيسي) يعني له خبرو او

هر داسي کار څخه دي ځان ونيسي کوم چي داذان اورېدلو او د هغه په جواب کي خلل اچونکی وي،

لهلاندې چا ته سلام کوي او نه دي دسلام جواب ورکوي يعني مناسب نه دي، خلاف اولی دي، تر

دې چي که دقرآن کریم تلاوت کوي، نو هغه دي بند کړي او داذان په جواب ورکولو دي مشغوله سي،

ما افضل دي، که تلاوت کوي، نو هم جائز دي. (عمدة الفقه، حاشیه، بحواله شافعي، الارواح)

وقال مثله: داذان جواب دادی چي کوم کلمات مؤذن وایي، هغه دي اورېدونکی هم وایي، خو د

حیعتین یعنی د "حس علی الصلاة" او "حس علی الفلاح" په جواب کي دي "لا حول ولا قوة الا بالله"

وايي (چي مسجد ته د رسول او لمونځ کولو قوت د الله جلّ و علا له طرفه دی چي د هغه له توفیق او حفاظت څخه

بغير مسجد زه دانه سم کولای). او که د حيعلمتين په جواب کي اورېدونکی هم حيعلمتين ووايي، نو دا به داستهزاء غوندي وي (ځکه دا دواړه د امر په صيغه سره دي او معنی يې ده "راسن دلمانځه او کليمایې پر طرف"، او ښکاره ده چي که څوک ووايي چي "راسن دلمانځه پر طرف" او اورېدونکی هم ورته ووايي "راسن دلمانځه پر طرف" نو دا به داستهزاء په خبر وي؛ ځکه کومه خبره چي د امر په صيغه سره ويل سوې وي، نو هغه خبره په هاغه الفاظو سره راگرځونکی استهزاء کونکی گڼل کيږي، نو ځکه د حيعلمتين په جواب کي دي حوقله وایي. (شفاه الارواح)

۴ "الصلاة خير من النوم" **جواب:** دسهار په اذان کي چي کله مؤذن "الصلاة خير من النوم" ووايي، نو له بعضي اسلافو څخه نقل سوي دي چي اورېدونکي دي په جواب کي "صدق دبررت" ووايي، او بعضي علماؤ ددې سره د "وَبِالْحَقِّ نَطَقْتُ" (تاحق وويل) الفاظ هم زيات کړي دي. (شامي ج: ۲، ص: ۶۷)

د اذان دعاء: تر اذان وروسته دي هغه دعاء وغواړي کوم چي په متن کي مذکوره ده، او د بيهقي په روايت کي ددې دعاء په آخر کي د "إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْبَيْعَاتِ" الفاظ هم نقل سوي دي.

الوسيلة: "وسيله" په جنت کي د يو ستري درجې مقام دی، نبي کریم ﷺ فرمايي چي "وسيله" په جنت کي يوه درجه ده کوم چي هغه د الله تعالی په مؤمنو بندگانو کي صرف يوه ته حاصل کيږي او ماته اميد دی چي هغه بنده به زه يم، نو کوم څوک چي زما لپاره د "وسيلې" دعاء غواړي، د هغه لپاره به زما شفاعت واجب وي. (شفاه الارواح)

والفضيلة: دا خو ياد "وسيله" تفسير دی، يا يوه بله درجه ده، او ځيني خلک چي تر "الفضيلة" وروسته د "الدرجة الرابعة" الفاظ زياتوي، په حديث شريف کي د هغه څه اصل نسته. (حنبه)

مقاماً محموداً: د "مقام محمود" وعده الله ﷻ په دې آيت مبارک کي کړې ده ﴿عَسَى أَنْ يَتَشَكَّلَ رُتَبَاتٌ مِّمَّا مَكُتُوبًا﴾ (بني اسرائيل: ۷۹)، دا مقام په تمام انبياء عليهم السلام کي صرف د نبي ﷺ لپاره خاص دی، ددې په تفسير کي مختلفه اقوال نقل سوي دي، خو صحيح هغه دی کوم چي په صحيح حديثو کي خپله له رسول ﷺ څخه نقل سوي دی، دا مقام د "شفاعت کبری" دی چي دمحرر په ميدان کي چي کله ټوله انسانان جمع سي او له هر نبي او پيغمبر څخه به د شفاعت خواست کوي، نو ټوله انبياء عليهم السلام به غږ پېش کړي، صرف نبي کریم ﷺ ته به دا مقام ورکول سي چي د تمام بني آدم شفاعت به وکړي. (معارف القرآن)

مسئله: آیا د اذان په دعاء کې لاسونه پورته کول ثابت دي او که نه؟

په فتاویٰ حقانيه (ج ۲، ص ۴۰۸) کې وايي: له اذان څخه وروسته د وسيلې دعاء د کولو په وخت کې لاسونه مه پورته کوئ، بلکې بغیر د لاسو پورته کولو څخه دعاء غواړئ، البته که چیرې څوک لاسونه پورته کړي، دعاء وغواړي، نو هم څه پروا نه لري او نه دا دستو په خلاف عمل دی. (وکذا ذکر فی فتاویٰ فريديه ج ۱، ص ۲۴۷)

او همداسې په کفایت المفتی (ج ۳، ص ۴۷) کې وايي: چي د اذان په دعاء کې د لاسو په پورته کولو کې څه پروا نه ده. او په کفایت المفتی (ج ۳، ص ۵۴) کې وايي: له اذان څخه وروسته په دعاء کې د لاسونو پورته کولو یو خاص ثبوت نسته.... او په آخر کې وايي: چي دواړي طريقې جائز دي، يعني که لاسونه پورته کړي او که یې نه کړي پورته، دواړي طريقې جائز او روا دي. (کذا ذکر فی فتاویٰ محمودیه ج ۵، ص ۲۴۲).

او په امداد الفتاویٰ (ج ۱، ص ۱۵۹) کې وايي: د اذان په دعا کې لاسونه پورته کول د سنت خلاف کار نه دی، خو نه پورته کول افضل کار دی. (کذا ذکر فی فتاویٰ دار العلوم دیوبند ج ۲، ص ۸۷)

راجع قول: راجح او مختار قول دا دی چي د اذان په دعاء کې سنت کار دا دی چي لاسونه پورته نه سي؛ ځکه له رسول الله ﷺ څخه په دغه دعاء کې لاسونه پورته کول ثابت نه دي، او څوک چي په دې دعاء کې لاسونه پورته کول ثابتوي په عمومياتو سره، يعني چي په عامو دعاگانو کې لاسونه پورته کيږي نو په دې دعاء کې به هم پورته کيږي، نو دا قیاس لغو او باطل دی؛ ځکه خاص فعل د عليه السلام مبارک په دغه دعاء کې نه پورته کول د لاسونو په پورته کولو لپاره هم سنت کار په دې دعاء کې نه پورته کول د لاسو دی؛ ځکه خصوص د فعل د عليه السلام مبارک أسوء حسنه ده هر هغه چا لره چي رجوع د الله جل و اعلیٰ او دورخي فآخرت لري. (فیض الباري ج: ۲، ص: ۱۶۲)

بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ وَأَرْكَانِهَا

(ډا) فصل دلمانځه د شرطونو او ارکانو (په بیان کي) دی

تشریح: مخکي تر دې مصنف رَجَعَهُ الله طهارت بیان کړی کوم چي دلمانځه لپاره شرط دی. تر هغه وروسته یې دلمانځه وختونه بیان کړل؛ ځکه هغه له اسبابو او شرائطو څخه دي. بیا یې د اذان بیان وکړی؛ ځکه چي هغه دلمانځه لپاره اعلام او اخبار دی، اوس په دې باب کي دلمانځه شرطونه او ارکان بیانوي.

د "شرط" لغوي او اصطلاحی معنی: شُرُوط جمع د شَرَط ده. د شرط لغوي معنی ده: نښه، علامت

او د شرط اصطلاحی معنی ده: «ما یتوقف علیه وجود الشیء ولم یکن داخلًا فیہ»، (یعني شرط هغه خارجي شي ته وايي چي پر هغه دبل شي وجود موقوفه (ولار) وي، خو هغه په دې شي کي داخل نه وي). لکه اودس چي په لمانځه کي داخل نه دی، خو دلمانځه وجود او صحت پر اوداسه موقوف دی، همدارنگه استقبال قبله، عورت او داسي نور، د اشیان دلمانځه له حقیقت او ماهیت څخه خارج دي.

د "رکن" لغوي او اصطلاحی معنی: أركان جمع د رُكْن ده، درکن لغوي معنی ده "دیو شي قوي او مضبوط اړخ، قوت او غلبه، پایه (ستون)".

او اصطلاحی معنی یې ده: «ما لا یقوم الشیء إلا به»، (یعني په کوم څه سره چي یو شی ولاړ وي، یعني هغه شی چي یو بل شی په پر هغه قائم او موقوف وي، یا په بله وینا: هغه شی چي پر هغه دبل شي دار و مدار وي)، همدارنگه بله اصطلاحی معنی یې دا نقل سوې ده (دشي هغه اجزاء چي له هغوی څخه دشي حقیقت او ماهیت مرکب وي)، لکه قیام (ولاره)، قرائت، رکوع او سجده، آخره نسته، دا هغه اجزاء دي چي له دوی څخه دلمانځه حقیقت مرکب دی او دلمانځه مدار پر همدوی دی، لهندا کوم فرائض چي په لمانځه کي دننه وي یعني دلمانځه په ماهیت کي داخل وي، هغه ته د لمانځه ارکان ویل کیږي، که له دوی څخه یو رکن هم موجود نه سي، نولمونځ نه کیږي.

(په لنډه توګه دا چي له شرائطو څخه مراد هغه فرائض دي کوم چي تر لمانځه مخکي اداء کیږي. او کوم فرائض چي په لمانځه کي دننه کیږي هغه ته ارکان ویل کیږي).

یادونه: مصنف رَجَعَهُ الله دلمانځه د صحت لپاره او ورشت (۲۷) شیان ذکر کړي دي، خو د فقهی په نورو کتابونو کي مثلاً امام قبلوري رَجَعَهُ الله او داسي نورو شپږ شرطونه او شپږ ارکان ذکر کړي دي چي ټوله دوولس (۱۲) کیږي، د دغه تعارض حل دا دی چي دې حضراتو مقصد په اصل کي تقریب دی

يعني چي مجموعاً د دوولسو (۱۲) شيانو يادول د يادونکي طالب لپاره آسانه وي. د دوی مقصود صرف هغه نه دي او نه يې د ماسو انفي کول مقصود دي. او د نور الايضاح د مصنف رحمه الله پيش نظر د هغه تمام امور و بيانول دي چي لمونځ گزار ته له اول څخه تر آخره د هغوی رعايت کول ضروري دي او پر هغوی د پاسه د لمانځه د صحت لازم دی. بلکي د افرائض په اوويشت شيانو کي هم منحصر نه دي. بلکي له دې څخه هم زيات بدلای سي. (مراقی الفلاح ص: ۱۱۲، حاشيه)

د لمانځه د صحت شرطونه په يوه جدول کي (د مصنف له ترتيب مطابق)

شرايط	نومبر	شرايط	نومبر
د فرضي لمانځه په دوو رکعتو کي او دنظلي لمانځه او وترو په ټولو رکعتو کي قرآن ويل	۱۵	له حدث (اصغر او اکبر) اول له نجاست څخه بلښ.	۱
رکوع کول	۱۶	جمله او ځای پاکېدل	۲
پر داسي شي سجده کول کوم چي حجه والا وي او چي په هغه باندې تندي قرار ونيسي	۱۷	عورت پټېدل	۳
د سجده ځای به د پښو ايښوولو له ځای څخه تر نيم شرعي گز (ذراع) لوړ نه وي	۱۸	منع پر قبله کېدل	۴
دواړه لاسونه او دواړه زنگڼونه (پر ځمکه) ايښوول. د صحيح روايت مطابق	۱۹	په خپل وخت کي لمونځ کول	۵
په سجده کي د پښو څه گوټي پر ځمکه ايښوول	۲۰	د وخت داخلېدل	۶
رکوع پر سجده مخکي کول	۲۱	نيت کول	۷
له اولي سجده څخه دومره پورته کېدل چي ناستي ته نژدې سي. د صحيح روايت مطابق	۲۲	تکبير تحریمه بېله فاصله ويل	۸
دويمه سجده کول	۲۳	تکبير تحریمه په ولاړي او رکوع ته ټيټېدلو څخه مخکي اداء کول	۹
د تشهد په اندازه آخره ناسته کول	۲۴	نيت به د تکبير تحریمه په وخت کي وي، نه وروسته	۱۰
آخره ناسته تر ټولو ارکانو په آخر کي اداء کول	۲۵	تحریمه به داسي وايي چي خپله يې واراړي. د صحيح مذهب مطابق	۱۱
ټوله ارکان په بيداري کي اداء کول	۲۶	د مقتدي لپاره د متابعت نيت کول	۱۲
د لمانځه د کيفيت او د هغه د تمام افرائضو فرض کېدلو اعتقاد به يې وي	۲۷	فرض متعينول	۱۳
		واجب متعينول. خو د نقلو تعيين شرط نه دی	۱۴
		له نقلو څخه بغير نور په ټوله لمنځونو کي قيام (ولاړه) کول	

د لمانځه د صحت شرطونه، طهارت

﴿۲۷۷﴾ لَا بُدَّ لِصَلَاةِ الصَّلَاةِ مِنْ سَبْعَةٍ وَعِشْرَيْنَ شَيْئًا چاره نسته د لمانځه د صحت کېدو لپاره له اووه ورشت (۲۷) شیانو څخه (یعنې د لمانځه د صحت لپاره ۲۷ شیان شرط او ضروري دي) الطَّهَارَةُ مِنَ الْحَدَثِ (۱) له (کوچنی اولوی) بې اودسیا څخه پاکېدل و طَهَارَةُ الْجَسَدِ وَالثَّوْبِ وَالتَّكَاثُرِ او د بدن، کپړې (جلمې) او ځای پاکېدل مِنْ نَجَسٍ غَيْرِ مَعْفُو عَنْهُ له داسې نجاست څخه کوم چې معاف کړی سوی نه دی (یا په بله وینا: دومره نجاست کوم چې تر معفو مقدار زیات وي) حَتَّى مَوْضِعِ الْقَدَمَيْنِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالْجَبْهَةِ تر دې چې (ضروري د "ځای" په پاکوالي کې پاکېدل) ځای د ایښوولو د دواړو پښو او د دواړو لاسونو او زنگونو او تندي عَلَى الْأَصْحَ د صحت ترین قول مطابق.

تشریح: مصنف رَحِمَهُ اللهُ فرمایي چې د لمانځه د صحت کېدو لپاره او ورشت (۲۷) شیان ضروري دي، خو څه مخکې موږ وویل چې دا شرطونه په اوورشت کې منحصر نه دي، بلکې له دې څخه هم زیات دي او کومو حضراتو چې شپږ شرطونه او شپږ رکتونه ذکر کړي دي، د هغه وجه مو هم ذکر کړه، نو قلته چې مصنف رَحِمَهُ اللهُ کوم اوورشت شرائط بیان کړي دي، دا ټوله د لمونځ گزار لپاره ضروري دي.

الطَّهَارَةُ مِنَ الْحَدَثِ إلخ: اول شرط دا دی چې لمونځ گزار به له حدث اکبر او حدث اصغر څخه پاک وي، حدث اکبر یعنې جنابت وغیره چې د هغه په وجه غسل فرض کیږي او حدث اصغر یعنې بې اودسی (کوچنی بې اودسی)، نو پر چا چې غسل فرض وي پر هغه غسل کول او د چا چې اودس نه وي پر هغه لمونځ کول د لمانځه د صحت کېدو لپاره شرط دي، همدارنگه د لمونځ گزار بدن او جامه او د لمانځه ځای له نجاست حقیقه څخه پاکېدل، برابره ده نجاست غلیظه وي او که خفیفه وي، کله چې نجاست له معفو عنه مقدار څخه زیات لگېدلی وي (یعنې دومره مقدار چې هغه معاف نه دی، چې د هغه بیان په باب الانجاس کې په (۱۹۹) نمبر مسئله او (۲۰۰) نمبر مسئله کې تېر سو)، لهذا که نجاست غلیظه دیوه درهم په اندازه یا تر دې کم لگېدلی وي او نجاست خفیفه د کپړې یا بدن له مخلورمي حصې څخه کم لگېدلی وي، نو لمونځ کیږي، لېکن مکروه به وي. او د لمانځه د ځای د پاکېدلو مطلب د قیام او سجدو ځایونه دي، یعنې د دواړو قدمونو، دواړو لاسونو، دواړو زنگونو او تندي ځای به پاک وي، پر کوم ځای وغیره چې لمونځ کول کیږي، د هغه ټوله ځای پاکېدل د لمانځه د صحت لپاره شرط نه دي.

پر خوشایو تپل سوې ځمکه د لمونځ کولو حکم

مسئله: که پر ځمکه مخکې خوشایي تپل سوي وي او وروسته بیا پر هغه ځمکه دومره پاکه خواره و اچول او و تپل سي چي خوشایي بالکل پټ سي او دهغوی بوی وغیره د پاسه نه محسوسیږي، نو پر هغه ځمکه لمونځ کول جائز دي، او که د خوشایو بوی محسوسیږي، نو هلته د پاک شي له هوارولو څخه بغیر لمونځ کول نه صحیح کیږي. (هندي ج: ۱، ص: ۶۲، حلبی کبير ص: ۲۰۲، کتاب المسائل ص: ۲۵۲)

د عورت پټول

﴿۲۷۸﴾ وَ سَتْرُ الْعَوْرَةِ (۲) او (همدانګه شرط دي دلمانځه صحت لپاره) د عورت پټول وَ لَا يَصْرُ

نَظَرُهَا مِنْ جَنِبِهِمْ وَأَسْفَلَ ذَيْلِهِمْ او (دلمانځه صحت ته) نقصان نه کوي عورت ته کتل له خپل ګرېوان څخه او (یا) د لمني د لاندې خوا څخه.

لغات: ﴿ذَيْل﴾ لمن، د جامې لاندینی حصه، جمع: أَذْيَالٌ وَ ذُيُولٌ.

تشریح: له عورت څخه مراد د سري او بنځي د بدن هغه حصه ده چي د هغه پټول فرض دي او ښکاره کول یې شرعاً حرام دي، نو د "ستر العورة" مراد دای چي د کومي حصې پټول فرض دي، د هغه پټول دلمانځه د صحیح کېدو لپاره شرط دي برابره ده یوازي لمونځ کوي، یا د خلګو مخه لمونځ کوي. د سري عورت له نامه (ناف) څخه د زنگنو تر لاندې حصې پوري دی، نو (ناف) په عورت کي داخل نه دی او زنگون په عورت کي داخل دی، لهنا د هغه پټول شرط او فرض دي، او دا ژادي بنځي ټوله بدن عورت دی ماسوا دهغې له مخ، دواړو ورغوو او دواړو پښو څخه، نو د څومره بدن پټول چي فرض دي، که له هغه څخه د اندام د څلورمې حصې په اتلزه لڅ سي، نو لمونځ نه صحیح کیږي، په دې شرط چي دیوه رکن یعنی درې واړه سبحان الله ویلو په اتلزه لڅ پاته سي.

ولایضاح: په دې سره دا راښیي چي په لمانځه کي خپل عورت له نورو خلګو څخه پټول شرط او فرض دي چي بهر به نه ښکاره کیږي او له خپل ځان څخه پټول فرض نه دي، لهذا که څوک صرف قميص (کیرس) واغوندي او له ازار (لنگ) څخه بغیر لمونځ وکړي او قميص یې داسي وي چي که هغه په خپل ګرېوان کي وګوري نو خپل عورت وښي، نو په دې سره لمونځ نه فاسد یږي (لکن نقصان له ګرېوان وغیره څخه خپل عورت ته کتل مکروه تحریمي دي). (شفاء الاړواح بعوالة حاشیه)

مخ پر قبله کېدل

﴿۲۴۹﴾ وَاسْتَقْبَالَ الْقِبْلَةَ (۳) او (شرطي د لمانځه د صحت لپاره) قبلې ته مخ کول
فَلَمَّا كُنِيَ الشَّاهِدَ فَرَضَهُ إِصَابَةً عَيْنِهَا نو دمکې شريفي اوسېدونکي کوم چي (د کمې
 شريفي) لېدونکي وي، د هغه لپاره فرض عين کمې (خاص کمې) ته سيده کېدل دي وَلْيَغْبِرَ
الشَّاهِدَ جَهْتَهَا او د نه لېدونکي لپاره (فرض) د کمې و طرف ته مخ کول دي وَلْيُؤْبَسَ كَهْ خَه
 هم هغه (نه لېدونکي) په مکه کي وي عَلَى الصَّحِيحِ د صحيح قول مطابق.

اللفات: ﴿القبلة﴾ قبله هغه خاص جهت او خواده چي د هغه و طرف ته لمونځ کول کيږي کوم چي له ځمکي څخه تر اووم آسماني پوري منل سوی دی چي په افغانستان او پاکستان کي هغه د مغرب طرف دی، او خاص هغه تعمير چي د هغه و طرف ته مخ کول کيږي کوم چي په توره پرده سره پوښل سوی دی، هغه ته کعبه شريفة (بيت الله) وايي، نو قبله هغه تعمير نه دی، بلکي هغه ځای دی چي پر هغه چا پېره د کمې تعمير دی، لهدا که څد نخواست د تعمير ونړيږي، نو بيا هم صرف د هغه ځای و طرف ته مخ کول لازم دي.

تشریح: مخ پر قبله کېدل (استقبال القبلة) هم د لمانځه د صحت له شرطونو څخه يو شرط دی دهر لمانځه لپاره، برابره ده اداء وي، قضاء وي، فرض وي، یا نقل وي، یا د جنازې لمونځ، یا سجدۍ تلاوت او داسي نور وي په ټولو کي مخ پر قبله کېدل ضروري دي، که څوک قصداً بېله څه عذره قبله پرېږدي او بل طرف ته لمونځ وکړي، نو کفر دی.

فلسفې الـخ: په مکه شريفة کي داوسېدونکي لپاره قبله داده چي کوم څوک په مسجد حرام کي دننه لمونځ کوي او کعبه شريفة (بيت الله) وښي، یا پر داسي لوړ عمارت یا غره باندي لمونځ کوي چي له هغه ځايه کعبه شريفة صفا وښي، نو د هغه لپاره د عين کمې شريفي و طرف ته لمونځ کول ضروري دي (طحاوي ص ۱۱۶)، (د حج او درش په ورځو کي په حرم شريف کي دننه او بهر ډېر ځله د قبلې و طرف ته په توجه کولو کي لا پړوايي کيږي، لهدا هلته دي په خصوصي توگه د استقبال القبلة خيال ساتل کيږي).

ولغير الشاهد الـخ: کوم څوک چي کعبه شريفة نه وښي، هغه که دمکې په ښار کي دننه وي او که د نيا په بل ځای کي وي، د هغه لپاره د عين کمې و طرف ته مخ کول لازم نه دي، بلکي د هغه لپاره قبله د کمې جهت (د کمې طرف) دی. (انوار الايضاح، ثناء الارواح)

علی الصحيح: صحيح قول همدادی کوم چي پورته ذکر سو چي غیر شاهد مکي يعني دمکې په ښار کي هغه کس کوم چي کمبه نه وښي، دهغه لپاره هم قبله صرف د کمبې شریفې جهت دی، خو بعضي حضرات فرمایي چي غیر شاهد مکي به هم د عین کمبې و طرف ته مخ کوي، يعني په دې توګه چي که دېوالونه و کښل سي، نو دهغه مخ به د عین کمبې و طرف ته وي، خو له مکې څخه بهر د نورو خلکو لپاره دا شرط نه دي، دهغو لپاره صرف مخ پر قبله کېدل کافي دي. (حلي کيو م: ۲۱۷، بنفیر)

له قبلې څخه معمولي انحراف تاواني نه دی

مسئله: له مکې څخه بهر اوسېدونکي نور خلګ که د قبلې له طرف څخه معمولي غوندي کوږ: لمونځ وکړي، نو هم لمونځ صحيح کيږي، د معمولي انحراف مطلب دا دی چي دومره قدر انحراف او کوږ والی وي چي د لمونځ گزار د تندي څه حصه د قبلې پر طرف باقي پاته سي، د دې مقدار فقهاؤ دواړو طرفونو ته ۴۵-۴۵ درجې مقرر کړي دي. (جواهر الفقه ج: ۱، ص: ۲۴۲، احسن الفتاوى ج: ۲، ص: ۲۱۴ بحواله انوار الايضاح)

لمونځ په خپل وخت کي اداء کول

﴿۲۸۰﴾ وَالْوَقْتُ اَوْ د وخت کېدل.

تشریح: د لمانځه د صحيح کېدو لپاره وخت هم شرط دی، نو که څوک د وخت له داخلېدو څخه مخکي لمونځ وکړي، نو لمونځ يې نه صحيح کيږي، همدارنګه د وخت په تېرېدلو سره اداء فوتيږي.

د وخت داخلېدو يقين کېدل

﴿۲۸۱﴾ وَاعْتِقَادُ دُخُولِهِ (۵) او (همدارنګه شرط دي) د وخت داخلېدو عقیده (يقين) لرل.

تشریح: او د لمانځه د صحيح کېدو بل شرط د وخت د داخلېدو اعتقاد دی يعني لمونځ گزار ته به دا يقين وي چي د لمانځه وخت داخل سوی دی، لهذا که هغه ته د وخت داخلېدو په باره کي شک او شبهه وي (لکه پخوا د ساعت او گری د نشتوالي په دور کي چي به حالت ډېر پېښې) او په همدې د شک په حالت کي لمونځ وکړي، نو لمونځ يې نه کيږي، که څه هم په حقيقت کي يې وخت داخل سوی وي: ځکه چي هغه ته يقين نه وو، بلکي هغه ته په دې باره کي شک او شبهه وه، نو ځکه يې لمونځ نه صحيح کيږي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

د نیت حقیقت

﴿ ۲۴۲ ﴾ وَالنِّيَّةُ (۶) او (معدانگه شرط دي، د لمانځه) نیت کول.

تشریح: د لمانځه د صحیح کېدو لپاره بل شرط د لمانځه نیت کول دي، نیت اراده کولو ته وایي، د لمانځه نیت خالص د الله ﷻ لپاره د لمونځ کولو ارادې ته وایي، د نیت د صحیح کېدو شرط دا دی چې په زړه سره به دا پېژني چې کوم لمونځ کوي او دې علامه داده چې که له هغه څخه پوښتنه وښي، نو بغیر له سوچ کولو څخه سم مستی جواب ورکړي چې فلانی لمونځ کوم او که هغه په جواب کې ځنډ وکړي، نو دا به گڼل کیږي چې هغه ته د دې علم نسته چې کوم لمونځ کوي، او څرنگه چې په نیت کې د زړه عمل معتبر دی، نو ځکه په ژبه سره نیت کولو ته ضرورت نسته، ها! که په ژبه سره یې هم وکړي د دې لپاره چې زړه او ژبه دواړه سره جمع سي، نو غوره او مستحب دي. (شفا، الرواح)

تکبیر تحریمه ویل

﴿ ۲۴۳ ﴾ وَالَّتَّحْرِيمَةُ بِلَا فَاصِلٍ (۷) او تحریمه (تکبیر تحریمه) ویل بغیر له څه فصل (او ځنډ) څخه.

تشریح: او تکبیر تحریمه یعنی د لمانځه د شروع کولو په وخت کې الله اکبر ویل؛ ځکه تردغه تکبیر وروسته لمونځ شروع کیږي او خوراک، چنباک، تلل، خبري کول او نور هر ډول کارونه کوم چې له لمانځه څخه مخکې جائز و، اوس په دې تکبیر سره حرامیږي، نو ځکه دې ته تکبیر تحریمه ویل کیږي، تر دې وروسته مصنف رحمه الله د تحریمه د صحیح کېدو لپاره اووه شرطونه بیان کړي دي، نو فرمایي چې ① د نیت او تکبیر تحریمه تر مینځ به داسې شی فاصل نه وي کوم چې د لمانځه مانع وي، لکه خوراک، چنباک او داسې نور، بلکې تر نیت وروسته به سم مستی تکبیر تحریمه ویل کیږي.

﴿ ۲۴۴ ﴾ وَالْإِتْيَانُ بِالتَّحْرِيمَةِ قَائِمًا قَبْلَ انْجَائِهِ لِلرُّكُوعِ (۸) او (شرط دي) تحریمه اداء کول (ویل) د ولاړي په حالت کې، رکوع ته له کېدو څخه مخکې.

لغات: ﴿الانحناء﴾ د انفعال د باب مصدر دی؛ له ولاړي څخه لاندې طرف ته کېږدل (تېږېدل).

تشریح: ① په دې عبارت کې د تکبیر تحریمه د صحیح کېدو دویم شرط بیان سوی دی، که چېرې مقتدی په داسې حالت کې جماعت ته ورسېږي چې امام رکوع ته تللی وي او مقتدی په تېزي سره داسې تکبیر ووايي چې لفظ د الله خود ولاړي په حالت کې اداء کړي او لفظ د اکبر هغه

وخت دده له خولې څخه ووځي كله چي دى ركوع ته كورسوى وي (يعني دركوع حالت ته رسېدل وي)، نو دې مقتدي لمونځ شروع نه سو؛ ځكه ټوله تكبير تحريمه دولاړي په حالت كي ويل شرط او فرض دي، دركوع په حالت كي ويل سوې تكبير تحريمه ويلو لره اعتبار نسته، لهنداسي كس ته پكار دي چي له نوي سره دولاړي په حالت كي تكبير ووايي، او كه ركعت تهرسي، نو وروسته دي دهغه قضاء راوړي.

د نيت وخت

﴿ ۲۸۵ ﴾ وَعَدَمُ تَأْخِيرِ النِّيَّةِ عَنِ التَّحْرِيمَةِ (۹) او (شرط دي) نيت له تحريمې څخه نه ځنلول (يعني نيت به له تكبير تحريمه څخه نه وروسته كول كيږي).

تشرېح: د تحريمه د صحيح كېلو لپاره بل شرط دادى چي تحريمه به له نيت څخه مخكي نه وي. يعني دلمانځه نيت به له تكبير تحريمه څخه مخكي كوي، نو كه چيري اول تكبير تحريمه ووايي او تر هغه وروسته نيت وكړي، نو تكبير تحريمه نه صحيح كيږي.

آيا په ټوله لمانځه كي د نيت استحضار ضروري دى؟

مسئله: د نيت ضرورت صرف دلمانځه له شروع كولو څخه مخكي پرېوځي. وروسته دلمونځ اداء كولو په وخت كي د نيت استحضار ضروري نه دى، يعني وروسته كه استحضار د نيت پاته نه سي. نو هم لمونځ اداء كيږي، خو افضل داده چي دلمانځه تر آخره پوري خشوع و خضوع او استحضار باقي پاته سي. (الاشباه ج: ۱، ص: ۸۳، كتاب المسائل ص: ۲۷۴)

﴿ ۲۸۶ ﴾ وَالطُّلُقُ بِالتَّحْرِيمَةِ بِحَيْثُ يَسْتَمُ نَفْسَهُ (۱۰) او تحريمه ويل په داسي توگه

چي دى (لمونځ گزار) يې خپله اورې عَلَى الْأَصَمِّ پر صحيح ترين قول (يعني زيات صحيح قول دادى چي تكبير تحريمه به په دومره آواز سره وايي چي خپله يې اورې).

لغات: ﴿الطُّلُقُ﴾ د ضرب د باب مصدر دى: گوريا كېدل، ويل، خبره كول.

تشرېح: د تحريمه د صحيح كېلو لپاره څلورم شرط دادى چي تكبير تحريمه به په دومره آواز سره وايي چي خپله يې اورې، كله چي كوڼ نه وي، او كه هلته شور او ږغ وي، نو داورېدلو مطلب دادى چي كه شور ليري سي، نو خپل آواز اورې، صرف په زړه كي ويل يا داسي ويل چي خپله يې هم نه اورې كافي نه دي، او كوم څوك چي گونگى وي، هغه ته د تكبير تحريمه لپاره ژبه بنورول واجب نه دي، بلكي صرف د تحريمه په نيت سره دهغه لمونځ شروع كيږي.

على الأصح: په دې سره دامام کړځي رَجَعَهُ اللهُ لَه قول څخه احتراز سوی دی؛ ځکه دهغه په نېز صرف د حرونو تصحیح کافي ده، که څه هم هغه خپل آواز نه اوري. (شفا، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳)

د مقتدي نیت او د فرضو او واجبو د تعیین نیت

﴿۲۸۷﴾ وَرَبِّهِ الثَّابِتَةِ لِلْمُقْتَدِي (۱۱) او (شرط دي، دامام) د تابع کېدونیت کول د مقتدي

لپاره وَتَعْيِينُ الْفَرْضِ وَتَعْيِينُ الْوَاجِبِ (۱۲، ۱۳) او (شرط دي، په نیت کي) فرض او واجب متعین کول (معلومول).

لغات: «متابعة» د مفاعله باب مصدر دی؛ پېروي کول، اتباع کول، تابعداري کول.

تشریح: په دې عبارت کي د تحریمه د صحیح کېدلو لپاره پنځم، شپږم او اووم شرط بیان سوی

دی، د تعین الفرض: یعني د تحریمه د صحیح کېدو لپاره بل شرط دای چي په نیت کي به فرض په زړه کي متعین کوي، مطلب دا چي فرض لمونځ صرف د لمانځه په نیت سره نه جائز کيږي، بلکي په زړه کي هغه فرض معلومول شرط دي، مثلاً داسي ویل: چي زه د ما پښین لمونځ کوم، نور دې سره وخت یا ورځ یو ځای کول ضروري نه دي، مثلاً د نن ورځي یا د دغه وخت د ما پښین لمونځ په نیت کي ویل ضروري نه دي. په دې شرط چي دهغه په زړه کي دې علم وي چي هغه د همدې وخت د ما پښین یا ما زیگر لمونځ کوي.

همدارنگه په واجب لمانځه کي په زړه کي دهغه واجب متعینول هم شرط دي، مثل د وترو لمونځ کوم، یا د نذر، یا د کوچني اختر، یا د لوی اختر، یا د طواف دوه رکعت کوم، په وترو کي د نیت کول لازم نه دي چي هغه واجب دي، بلکي صرف د وترو نیت کافي دی، که د واجب نیت وکړي، نو منع نه دي بلکي اولی دی، په فرضو او واجبو کي درکعتونو د شمېر نیت کول هم شرط نه دي؛ ځکه د دوی تعین د الله له طرفه سوی دی. (شفا، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲، ۱۴۰۳، ۱۴۰۴، ۱۴۰۵، ۱۴۰۶، ۱۴۰۷، ۱۴۰۸، ۱۴۰۹، ۱۴۱۰، ۱۴۱۱، ۱۴۱۲، ۱۴۱۳، ۱۴۱۴، ۱۴۱۵، ۱۴۱۶، ۱۴۱۷، ۱۴۱۸، ۱۴۱۹، ۱۴۲۰، ۱۴۲۱، ۱۴۲۲، ۱۴۲۳، ۱۴۲۴، ۱۴۲۵، ۱۴۲۶، ۱۴۲۷، ۱۴۲۸، ۱۴۲۹، ۱۴۳۰، ۱۴۳۱، ۱۴۳۲، ۱۴۳۳، ۱۴۳۴، ۱۴۳۵، ۱۴۳۶، ۱۴۳۷، ۱۴۳۸، ۱۴۳۹، ۱۴۴۰، ۱۴۴۱، ۱۴۴۲، ۱۴۴۳، ۱۴۴۴، ۱۴۴۵، ۱۴۴۶، ۱۴۴۷، ۱۴۴۸، ۱۴۴۹، ۱۴۵۰، ۱۴۵۱، ۱۴۵۲، ۱۴۵۳، ۱۴۵۴، ۱۴۵۵، ۱۴۵۶، ۱۴۵۷، ۱۴۵۸، ۱۴۵۹، ۱۴۶۰، ۱۴۶۱، ۱۴۶۲، ۱۴۶۳، ۱۴۶۴،

قیام (په ولاړه لمونځ کول)

﴿ ۲۸۹ ﴾ وَالْقِيَامُ فَرْضٌ غَيْرُ الثَّغُلِ (۱۴) او (ضروري ده اړکښ ده) ولاړه له نفلو څخه بغير په نورو (لمنځونو) کې.

تشرېح: د لمانځه د صحيح کېدو له شرطونو څخه يو شرط (رکن) قیام يعنې په ولاړه لمونځ کول دي، برابره ده فرضي لمونځ وي او که واجب وي لکه وتر، داخرونو لمونځ او د اصح قول پر بناء د سهار په ستو کې هم قیام (ولاړه) شرط او فرض ده. په دې شرط چې په قیام او سجده کولو باندې قادر وي، لهذا که څوک په ولاړېدو باندې قدرت نه لري، یا د هغه قدرت لري، لېکن په سجده کولو باندې قدرت نه لري، مثلاً د مرض یا د بوجا والي په وجه په قیام یا سجده باندې قادر نه وي، نو د فرضي او واجب لمنځونه په ناسته کول جائز دي، له دوی څخه بغير نور په ستواو په نفلو کې قیام فرض نه ده، هغوی بېله عذره هم په ناسته کول جائز دي، لېکن ثواب نیم ورته حاصلیږي.

قرائت (په لمانځه کې قرآن شریف لوستل)

﴿ ۲۹۰ ﴾ وَالْقِرَاءَةُ وَلَوْ آيَةً (۱۵) او (ضروري ده اړکښ ده) د لمانځه د صحت لپاره) قرائت کول (قرآن

لوستل) که څه هم یو آیت وي فِي رَكْعَتَيِ الْفَرَضِ وَكُلِّ الثَّغُلِ وَالْوُسْرِ د فرضو په دوو رکعتونو کې او د نفلو او وترو په ټولو رکعتونو کې.

تشرېح: قرائت يعنې قرآن شریف لوستل د فرضي لمنځونو صرف په دوو رکعتونو او د سنتو او نفلو او وترو په ټولو رکعتونو کې فرض دي، څومره مقدار فرض دی؟ نو فرمایي چې دیوه آیت وبل فرض دي، برابره ده لوی وي او که کوچنی وي، خو شرط دادی چې لږ تر لږه له دوو لفظونو څخه به مرکب وي لکه ﴿ثُمَّ تَكْسِرُ﴾ او که صرف یو لفظ وي لکه ﴿مُذْهَبَانِ﴾ یا صرف یو حرف وي لکه ﴿صَ﴾، ﴿قَ﴾ یا دوه حرفه وي لکه ﴿حَمَ﴾ یا څو حروف مقطعات وي لکه ﴿كَهَيْبَتِصَ﴾. نو په دې کې د مشابهو اختلاف دی، اصح داده چې لمونځ نه صحيح کیږي. (شفا، الارواح)

﴿ ۲۹۱ ﴾ وَلَمْ يَتَعَيَّنْ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ لِصِحَّةِ الصَّلَاةِ او متعین (ټاکل سوی) نه دی یو شی (یو

سورت یا یو آیت) له قرآن څخه لمانځه د صحيح کېدو لپاره.

تشرېح: مسئله داده چې د لمانځه د صحيح کېدو لپاره له قرآن کریم څخه یو متعین آیت، یا یو متعین سورت وبل ضروري نه دي، بلکې کوم ځای چې ورته آسغه وي، هغه دي پکښې وایي، خو

سورة الفاتحة (الحمد لله) د فرضو په اولو دوو رکعتو کې او د نفلو او وترو په ټولو رکعتو کې د وجوب په توګه متعینه ده، نه د فرض په توګه. (شفا، الارواح)

﴿۲۹۲﴾ وَلَا يَقْرَأُ الْمُؤْتَمُّ اَوْ مُقْتَدًى بِه قِرَاءَتُهُ كَوَي هَلْ يَسْتَمِعُ وَيُصَلِّتُ بِلِكِي (دامام د قرائت) اورېدل به کوي او چپ (خاموشه) به پاتېږي وَإِنْ قَرَأَ اَوْ كَه قِرَاءَتُهُ وَكُرِي (قرآن ولوستي) کُرِي تَحْرِيمًا نو مکروه تحریمي دي.

لغات: ﴿مؤتم﴾ د افتعال له باب ۱۰ اسم فاعل دی، مصدريې انتماء دی معنی يې ده: اقتداء کول او مؤتم په اصل کې مؤتمرو، دوه میمه په یوه کلمه کې سره جمع سوه، یو یې په بل کې پټ (مدغم) کېږي. مؤتم سو، ﴿یستمع﴾ د استفعال د باب مضارع ده: اورېدل، وینا ته غوږ نیول، ﴿ینصت﴾ د افعال د باب مضارع ده، اَنْصَتَ يَنْصِتُ اِنْصَاتًا: د یو شي اورېدلو لپاره چپ کېدل (چپ چاپ اورېدل)، په غور او توجه سره اورېدل.

تشریح: د عبارت حاصل دادی چي مقتدی به دامام شاته په هېڅ لمانځه کې هم قرائت نه کوي، نه به سورة الفاتحه وایي او نه بل سورت، نه په جهري لمانځه کې او نه په سري لمانځه کې؛ ځکه دالله تعالی فرمان دی: ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا﴾ (یعني کله چي قرآن ویل کیږي، نو تاسي هغه په غور او توجه سره اورئ او چپ او سوتل!)، په دې آیت کې په ښکاره توګه د قرائت خلف الامام منع سوې ده، نو ځکه جائز نه دی، او دامام قرائت د مقتدي لپاره کافي دی، لهذا که مقتدی قرائت کوي، نو د مکروه تحریمي مرتکب به وي.

رکوع کول او د فرض رکوع حد

﴿۲۹۳﴾ وَالرُّكُوعُ (۱۶) اَوْ (رکن ده د لمانځه د صحت لپاره) رکوع کول.

تشریح: د لمانځه د صحت له شرطونو څخه یو شرط کوم چي رکن دی هغه رکوع کول دي. رکوع په هر رکعت کې یو وار کول شرط او فرض دي او د فرض رکوع حد دادی چي سړی دومره کوږ سي چي د هغه سر د بدن د نیمايي په برابرۍ کې راسي (د بدن د نصف په برابر کې راسي)، که یو څوک په رکوع کې له دې څخه کم کوږ سي، نو دې ته به کتل کیږي چي هغه په دې کوږېدلو کې قیام (ولارې) ته زیات نژدې دی، یا د کاملې رکوع و حالت ته زیات نژدې دی، که د رکوع حالت ته زیات نژدې وي، نو د هغه د رکوع صحیح کیږي او که د قیام حالت نژدې وي، نو رکوع یې معتبره نه ده. (میه، حلی کیر

يادونه: ډېر خلک د تلوار او تېزي په وجه ناقصه رکوع کوي چي هغه لره اعتبار نسته. دوی بايد پورتنۍ مسئله په پام کي وساتي.

سجده کول

﴿ ۲۹۳ ﴾ وَالسُّجُودُ عَلَى مَا يَدْعُ حُجَّتَهُ وَتَسْتَقِرُّ عَلَيْهِ جَبْهَتُهُ (۱۷) او سجده کول، پر داسي شي چي وموندي دهغه شي کلکوالی او چي کرارېري (رېري) پر هغه شي دده تندي (يعني پر داسي شي سجده کول کوم چي کلک لوست وي چي دلمونځ گزار تندي پر هغه قرار نيسي. نرم او پوست به نه وي چي تندي پکښي ننوځي) وَلَوْ عَلَى كَفِّهِ أَوْ طَرَفِ ثَوْبِهِ که څه هم پر خپل ورغوي وي ياد خپلي جامې (کپړې) پر يو طرف (څنډه) باندي وي إِنَّ طَهْرَ مَحَلِّ وَضْعِهِ که چيري دهغه د اېښوولو ځای پاک وي (يعني په دې شرط چي دسجدي ځای به پاک وي).

لغات: ﴿حُجَّتُهُ﴾ مقدار، غټوالی، پرېړوالی، کلکوالی او سختوالی، ﴿جَبْهَةٌ﴾ تندي، جمع: جَبَاهُ

جَبْهَاتٌ، بجد: دضمير مرجع ساجد دی، کفه، ثوبه: دواړه ضميرونه ساجد ته راجع دي. وَضَعَهُ اَى الکف أو الطرف، ﴿طَرَفٌ﴾ (فتح الطاء والراء): طرف، ژى (کناره، څنډه)، ديو شي انتها (آخري سر).
تشرېح: فرمايي چي سجده کول هم رکن او فرض دي، او دسجدي دصحت لپاره دا شرط دي چي سجده به پر داسي ځای وي کوم چي کلک وي او پر هغه تندي قرار نيسي، همدا وجه ده که پر وائښو يا پېمې يا داسي بل شي باندي سجده وکړي، نو نه صحيح کيږي، لېکن که پر ځمکه خپل لاس کښېږدي او دهغه پر ورغوري سجده وکړي، نو صحيح کيږي، همدارنگه که د خپلي جامې پر يو طرف سجده وکړي، نو هم سجده اداء کيږي، په دې شرط چي دسجدي ځای پاک وي.

د غلې پر گونۍ سجده کول

مسئله (۱): که پر داسي گونۍ (بورۍ) سجده وکړي چي په هغه کي غنم، وربجي يا داسي بل شي پکښي اچول سوي او پوره پکښي تخته کړل سوي وي، نو څه حرج نسته؛ ځکه په داسي گونۍ کي دغلې دتخته کېدلو او محدود کېدلو په وجه سر په هغه باندي قرار نيسي. (طحاوي ص: ۱۲۶، کتاب العمال ص: ۲۹۱)

مسئله (۲): که واوره سره تخته نه کړل سي يعني نه کښېکارېل سي او دومره نرمه وي چي دسجدي پر مهال دلمونځ گزار مخ په ننوځي او دتندي اېښوولو پر مهال يې کلکوالی نه محسوسېږي، نو پر

داسي واوره سجده جائز نه ده، او كه واوره دومره سره تخته او كنبه كاپول سي چي نور نه تخته كيږي او كلکوالى يې محسوسېږي او مخ نه په ننوځي، نو بيا سجده جائز ده.

همدا حكم د ونيو دى. هغه كه وچ وابنه وي، كه لاندې وي، نو كه څوك پر ځمكه وابنه واچوي او دومره يې تخته كړي چي نور نه تخته كيږي، نو سجده باندي جائز ده. كښې جائز نه ده. لنډه دا چي د داسي شيانو په هكله اصل قاعده داده چي دومره به سره تخته كول كيږي (كنهېښل كيږي) چي بالكل له نورو تخته كېدو او كنهېښل كېدو څخه ووځي او په پوره توگه سختي او كلکوالى پكښي پيدا سي. (فتح المصلی)

په سجده كي د تندي او پزي د ايسولو حكم

﴿۲۹۵﴾ وَ سَجَدَ وَ جُوبًا يَبَا صَلَبٌ مِنْ أَنْفِهِ وَ يَجِبُهُتِهِ او سجده به كوي د وجوب (واجب كېدو) په توگه دخپلي پزي پر سخته (كلكه) حصه او پر خپل تندي (يعني په سجده كي د دواړو لكول واجب دي) وَلَا يَصِحُّ إِلَّا قِصَارُ عَلَى الْأَنْفِ إِلَّا مِنْ عَذْرٍ بِالْجِبَّةِ او صرف په پزه باندي اكتفا كول صحيح نه دي مگر په تندي كي د يو عذر په وجه (مثلا تندي يې زخمي وي، دانه ورباندي خنلې وي، نو بيا صرف په پزه باندي اكتفا كول صحيح دي).

نكات: ﴿صلب﴾ د كرم د باب ماضي ده، صَلَابَةٌ: سختېدل، كلكېدل، ﴿أنف﴾ پزه، جمع أُنُوفٌ. **تشرېح:** فرمايي چي د سجدې د ثبوت لپاره دا خبره ضروري ده چي تندي او د پزي هلو كى پر ځمكه ولگيږي (تندي او پزه لكول فرض دي)، تردې وروسته يې صرف پر پزه د سجدې كولو مسئله بيان كړې ده، نو كه څوك په سجده كي صرف پزه پر ځمكه كښېږدي او تندي نه كښېږدي، نو هم دهغه سجده كيږي، په دې شرط چي د پزي هلو كى پر ځمكه لكېدلى وي، خو صرف په پزه باندي اكتفا كول بېله عذر، مكروه تحرېمي دي او كه يوازې د پزي نرمه حصه د ځمكي سره ولگوي، نو سجده يې معتبر نه ده.

صرف پر تندي سجده كول

مسئله (۱): كه څوك صرف پر تندي سجده وكړي او پزه پر ځمكه نه ولگوي، نو هم دهغه سجده لاء كيږي، لېكن بېله عذر داسي كول مكروه دي. (بدائع الصنائع ج: ۱، ص: ۲۸۲. حليي كيږ ص ۲۸۲. كتاب المسائل ص ۲۸۹)

صرف پر زنه يا بار خوگانو سجده كول

مسئله (۲): كه يو څوك په سجده كي د تندي يا پزي پر ځاي خپل زنه يا بار خوگان پر ځمكه ولگوي، نو سجده نه اداء كيږي، كه څه هم دا عمل د عذر په وجه وي. (حلي كبير ص: ۲۸۲. الجوهرة النيرة ج ۱: ص ۲۷، كتاب المسائل ص: ۲۸۵)

﴿ ۲۹۶ ﴾ وَعَدَمُ ارْتِقَاءِ مَحَلِّ السُّجُودِ عَنْ مَوْضِعِ الْقَدَمَيْنِ بِاَكْثَرِ مِنْ نِصْفِ ذِرَاعٍ (۱۸) او (شرط دي د لماته د صحت لپاره) د سجدې د ځای نه لوړېدل د دواړو پښو له ځای څخه زیات تر نیم گز (یعني دا شرط او ضروري ده چي د سجدې ځای به د پښو له ځای څخه تر نیم شرعي گز زیات پورته نه وي) وَإِنْ رَأَى عَلَى نِصْفِ ذِرَاعٍ او که تر نیم گز زیات سي لَمْ يَجْزِ السُّجُودُ نو (بیا) سجده نه جائز كيږي إِلَّا لِرَحْمَةٍ سَجَدَ فِيهَا عَلَى ظَهْرِ مُصَلٍّ صَلَوَاتُهُ مَكْرُوحَةٌ كُنِيَ (رش) په وجه چي په هغه كي سجده وكړي د داسي كس پر شا كوم چي همدغه لمونځ كونكى وي (يعني كوم لمونځ چي سجدونكى كونكي كوي، هغه كس هم هماغه لمونځ كوي، مثلاً دواړه د ما پښين لمونځ كوي، نو په داسي صورت كي د زياتي تنكى او گټي گوني په وجه د هغه پر شا سجده جائز ده).

لغات: ﴿رحمة﴾ د فتح د باب مصدر دی: ازدحام کېدل (ځمکه گونډه کېدل)، په تنگ ځای كي دخلگو تدافع او سره تنگېدل، مراد ځني د لمونځ گزارانو گټه گونډه او تنگوالی دی.

تشرېح: د لماته له شرائطو څخه يو شرط دادی چي د لمونځ گزار د سجدې ځای به د پښو له ځای څخه نیم شرعي گز یعني یوه لوېشت زیات لوړ نه وي، که تر دې زیات لوړ وي، نو بېله عذره سجده نه جائز كيږي، خو که څه عذر وي، مثلاً خلک زیات وي او ځای تنگ وي چي د هغه په وجه د یو چا پر ملا سجده وكړي، نو جائز دي، په دې شرط چي د كوم چا پر ملا يې سجده كړې وي، هغه هم هماغه لمونځ كوي كوم لمونځ چي سجده كونكى كوي، يعني د دواړو لمونځ به يو وي، كه له دې دواړو څخه يو شرط موجود نه سي، نو پر ملا سجده كول نه صحيح كيږي. (شفاء الارواح بعوالة حاشیه)

﴿ ۲۹۷ ﴾ وَوَضْعُ الْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ لِسِ الصَّحِيحِ (۱۹) او د دواړو لاسونو او زنگنو اېښودل (په سجده كي) د صحيح روايت مطابق وَوَضْعُ شَيْءٍ مِنْ أَصَابِعِ الرَّجُلَيْنِ حَالَةَ السُّجُودِ عَلَى الْأَرْضِ (۲۰) او (شرط دي) د دواړو پښو له گوتو څخه څه گوتي پر ځمكه اېښودل د سجدې په حالت كي لَا يَكْفِي وَضْعُ ظَاهِرِ الْقَدَمِ او كافي نه دي (د سجدې د صحت لپاره) د پښې ښكاره حصه (شا) اېښودل (تر څو چي گوتي پر ځمكه نه ولگوي).

تشرېح: په سجده کي دواړه لاسونه او دواړه زنګونان ايښوول سنت دي. نو دلته مراد يو لاس او يوه پښه ايښوول دي (چي يو لاس او يوه پښه لگول شرط او ضروري دي): ځکه د سجدې حقيقت دا دی چي لږ تر لږه تندي، يو لاس، يو زنګون او د يوې پښې څه گوټي پر ځمکه کېښېږدي. لهذا که څوک صرف پريو پښه بېله غلږه سجده وکړي، نو د کراهت سره جائز دي. (شفا الارواح بحواله طحطاوي و عمدة الفقه)

وضع شي الخ: د سجدې په حالت کي کم از کم د پښې يوه گوټه پر ځمکه ايښوول شرط او فرض دي، ځکه په سجده کي پښه هغه وخت ايښوول کيږي کله چي يې گوټي ولگول سي (او په سجده کي د گوټي نس لگول کيږي يعني چي گوټي د قبلې و طرف ته وپېچل سي؛ ځکه همدا سي پر ځمکه لگيږي)، او د پښې چي کوم ظاهري حصه ده، صرف هغه ايښوول کافي نه دي؛ ځکه اوس مو ذکر کړه چي په سجده کي پښه همغه وخت لگيږي کله چي يې گوټي ولگول سي (يا په بله وينا: له پښې ايښوولو څخه مراد همدا پښي گوټي ايښوول دي)، که څه هم يوه گوټه وي، لهذا که لمونځ گزار په سجده کي د يوې پښې يوه گوټه هم پر ځمکه نه ولگوي، نو سجده نه کيږي. (عون الفتاح بحواله امداد الفتاح. شفا الارواح)

او علامه شامي رحمه الله فرمايلي دي چي "د سجدې په حالت کي د پښې (قدم) د ايښوولو په باره کې درې قوله نقل سوي دي: ① يو دا چي د فرض دي، ② واجب دي، ③ سنت دي، اوله پښې ايښوولو څخه مراد د گوټو ايښوول دي که څه هم يوه گوټه وي، او زمو د مذهب په کتابو کي اول قول اختيار کړی سوي دی چي پښه ايښوول (يعني کم از کم يوه گوټه يې ايښوول) فرض دي". (عون الفتاح بحواله فتاوى شامي ج: ۲، ص: ۲۵۸)

﴿۲۹۸﴾ وَتَقْدِيمُ الرُّكُوعِ عَلَى السُّجُودِ (۲۱) او (شرط دي) رکوع پر سجده مخکي کول.

تشرېح: يعني د لماتځه په ارکانو کي د ترتيب رعايت کول هم شرط او فرض دي، نور رکوع له سجدې څخه مخکي کول فرض دي، لهذا که اول سجده وکړي، بيا رکوع وکړي، نو دغه سجدې لږه هيڅ اعتبار نسته، بلکي تر رکوع وروسته دي بيا سجده راوگرځوي، ددې لپاره چي ددوی تر مينځ کوم ترتيب فرض وي، هغه اداسي او لمونځ صحيح سي، او پر اداسي کس سجده سهو واجبيږي، او که سجده نه راوگرځوي، نو لمونځ يې فاسديږي.

د جلوسي بيان

﴿۲۹۹﴾ وَالرُّفْعُ مِنَ السُّجُودِ إِلَى قُرْبِ الْقُضُودِ عَلَى الْأَصْبَحِ (۲۲) اوله سجدې څخه ناستي ته تر نژدې پورې پورته کېدل، د صحيح ترين قول مطابق (يعني له لويې سجدې څخه دومره را پورته کېدل چي ناستي ته نژدې سي، داهم شرط دي).

تشرېح: د اصح مذهب مطابق له اولي سجده څخه وروسته دومره را پورته کېدل شرط او فرض دي چي ناستي ته نژدې سي، که دومره هم را پورته نه سي، نو لمونځ يې نه کيږي، او واجب دا دي چي له سر را پورته کولو څخه وروسته په اطمینان سره سيده کښېني، بيا بلې سجده ته ولاړ سي، که داسي نه وکړي، نو لمونځ مکروه تحریمي گرځي.

د "علی الأصم" په قید سره له غیر اصح قول څخه احتراز سوی دی کوم چي د بعضي فقهاؤ قول دی او هغه دا دی چي که صرف تندي هم له ځمکي څخه را پورته کړي او بيا سمدستي دریمي سجده ته ولاړ سي، نو هم لمونځ کيږي. (شفاء الارواح بحواله طحطاوي)

﴿٣٠٠﴾ وَالْعَوْدُ إِلَى السُّجُودِ (٢٣) او (شرط دي) دریمي سجده ته واپس گرځېدل (یعني دویمه سجده کول هم فرض دي).

تشرېح: او دریمي سجده ته گرځېدل یعني دویمه سجده کول هم شرط او فرض دي، لکه څرنګه چي اوله سجده کول فرض دي، یعني په هر رکعت کي دوې سجده فرض دي. (انوار الايضاح بحواله مراقی الفلاح ص: ١٢٧، عالمگیری ج: ١ ص: ٧٠١)

﴿٣٠١﴾ وَالْعَوْدُ إِلَى الْخَيْرِ قَدْ رَدَّ الشَّهَادَ (٢٤) او آخره ناسته کول د تشهد په اندازه.

تشرېح: یعني درکعتونو له پوره کولو څخه وروسته د تشهد وړلو په اندازه کښېنل هم شرط او فرض دي، یعني دومره مقدار چي په هغه کي له التحیات څخه تر عبدک ورسوله پوري وړل ممکن وي او تشهد (التحیات) وړل فرض نه دي. (شفاء الارواح)

﴿٣٠٢﴾ وَتَأْخِيرُكَ عَنِ الْاَرْكَانِ (٢٥) او آخره ناسته له (ټولو) ارکانو څخه وروسته کول.

تشرېح: فرمایي چي آخره ناسته (تمه اخيره) له ټولو ارکانو څخه وروسته کول شرط او ضروري دي، یعني د لمانځه آخر د هغه موقع او محل دی، لهندا که له یو چا څخه مثلاً سجده پاته سي او تر آخري ناستي وروسته ورپه یاد سي، نو هغه دي اداء کړي او آخره ناسته دي راوگرځوي او سجده سهو دي هم وکړي، که چيري تر سجده وروسته آخره ناسته نه راوگرځوي، نو لمونځ فاسد کيږي. (شفاء الارواح)

د وینوالي په حالت کي د لمانځه ارکان اداء کول

﴿٣٠٣﴾ وَأَذَانُهَا مُسْتَقْبَلًا (٢٦) او ارکان د وینوالي (بیداروالي) په حالت کي اداء کول.

تشرېح: رکوع، سجده او داسي نور ارکان د وینوالي په حالت کي اداء کول هم شرط دي، نو د خوب په حالت کي اداء سوي ارکان معتبر نه دي، لهندا که درکوع یا د سجده په شروع کي وین وي، بيا د

ركوع یا د سجده په حالت كې یا مثلاً په آخره ناسته كې بیده سي، نو هغه لره اعتبار نسته، له نوي سره دي دبیدارۍ په حالت كې هغه اداء كړي او په آخر كې دي سجده سهو هم وكړي. (در مختار مع الثامی: ج: ۲، ص: ۱۴۵، ۱۴۶، كتاب المسائل ص: ۲۹۲)

مسئله: كه ركوع یا سجده ته د تللو په وخت كې وښ وي، بیا بیده سي او وروسته بیا د وښوالي په حالت كې سر راپورته كړي، نو لمونځ يې صحيح كیږي؛ ځكه په خپل اختیار سره ركوع او سجده ته په تللو او راپورته كېدلو سره اصل فرض اداء سو. (عالمگیری ج: ۱، ص: ۷۰، كتاب المسائل ص: ۲۹۲)

﴿۳۰۲﴾ وَمَعْرِفَةُ كَيْفِيَّةِ الصَّلَاةِ (۲۷) او (شرطي) پېژندل د لمانځه د كیفیت (او طریقي)

وَمَا فِيهَا مِنَ الْخَصَالِ الْبُفْرُ وَصَّةٍ عَلَى وَجْهِ يُسَيِّرُهَا مِنَ الْخَصَالِ الْمُسْنُونَةِ او (پېژندل) د هغه صفاتو (شیانو) كوم چي په لمانځه كې فرض دي په داسي توگه (پېژندل) چي هغوی له سنت صفاتو څخه جلا كولاى سي (يعني د لمانځه طريقه او په لمانځه كې چي كوم فرض خصلتونه دی، هغوی

داسي پېژندل المونځ همزه ته ملوبېدل اچي له سنت خصلتونو څخه يې جلا كولاى سي) أَوْ اعْتِقَادُ أَنَّهَا

فَرْضٌ یا دا عقیده (يقين) لرل چي دا (خصلتونه یا لمانځه اتوله) فرض دي حَتَّى لَا يَتَنَقَّلَ

بِفَرْوَضٍ ددې لپاره چي د نفلو په نيت سره فرض شی اداء نه كړي.

لغات: ﴿خصال﴾ جمع د خَصْلَة ده: خوی، عادت، صفت.

تشریح: ①... ددې عبارت يو مطلب دادی چي د لمانځه كیفیت (خرنگوالی) او صفات پېژندل شرط او ضروري دي، يعني په لمانځه كې كوم شی فرض دی او كوم شی سنت دی؟ دا ټوله شيان به جلا، جلا ورته معلوم وي؛ ځكه كه د فرض او سنت تر مینځ تمیيز نه سي كولاى يعني هر يو جلا، جلا ورته معلوم نه وي، نو كېدلای سي چي كوم شی فرض وي، هغه دست په نيت سره اداء كړي او فرض دست په نيت سره اداء كول صحيح نه دي. او كه دا ورته معلومه نه وي، نو كم از كم دا اعتقاد (عقیده) ساتل فرض دي چي څومره شيان چي په لمانځه كې دي، ټوله فرض دي، نو اوس به هېڅ فرض شی د نفلو او سنتو په نيت سره نه اداء كیږي، ها! نقل او سنت شی به د فرضو په نيت سره اداء كیږي او په دې كې څه قباح نسته.

①... لېكن د مصنف رحمه الله مراد دا پورتنی مطلب بیانول نه دي، بلكي په امداد الفتاح كې چي يې كوم مطلب بيان كړی دی، هغه دادی چي (غومي) د لمانځه كیفیت پېژندل شرط او فرض دي، يعني

کوم لمنخونه چي فرض يا نفل (ست) دي، هغوى به ورته معلوم وي او هغوى فرض يا نفل گنل. مثلاً د سهار د خلورو رکعتو په باره کي دا پېژندل چي په دوى کي دوه رکعت فرض دي او دوه رکعت ست دي، دا تفصيل به په لمانځه کي ورته معلوم وي؛ ځکه که دا تفصيل هم ورته معلوم نه وي، نو کېدلای سي چي په فرضو کي د نفلو (ستو) نيت وکړي او فرض د نفلو په نيت سره نه صحيح کيږي. او که دا تفصيل ورته معلوم نه وي، نو کم از کم دا اعتقاد ساتل شرط دي چي هر لمونځ فرض دی يعني هر لمونځ به فرض گڼي، نو په دې صورت کي به هيڅ فرض د نفلو په نيت سره اداء کول نه لازميږي، خو صرف به نفل د فرضو په نيت سره اداء کول لازميږي، او په دې کي هيڅ قباحته نسته. (فتا، الارواح)

﴿٣٥٥﴾ وَالْأَرْكَانُ مِنَ الْمَذْكُورَاتِ أَرْبَعَةٌ او اركان له ذکر سوو (اووه ويشت) شيانو څخه خلور دي الْقِيَامُ وَالْقِرَاءَةُ وَالرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ (۱) ولاړه (۲) قرائت (په لمانځه کي قرآن لوستل) (۳) رکوع (۴) او سجده وَقِيلَ: الْقُعُودُ الْأَخِيرُ مَقْدَارَ التَّشَهُّدِ او ويل سوي دي: چي آخره ناسته د تشهد په اندازه (هم رکن ده) وَبَاقِيهَا شَرَايِطُ او پاته (نور) شرطونه دي بَعْضُهَا شَرْطٌ لِصَحَّةِ الشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ بعضي د دوى د لمانځه د شروع د صحيح والي لپاره شرط دي (چي له دوى څخه بغير په لمونځ شروع کول نه صحيح کيږي) وَهُوَ مَا كَانَ خَارِجَهَا او دا (شرطونه) هغه دي کوم چي د لمانځه څخه بهر دي وَعَبَسَ شَرْطٌ لِدَوَامِ صِحَّتِهَا او له دوى څخه بغير نور (شرطونه) د لمانځه د صحيح والي د باقي ساتلو لپاره شرط دي (چي که هغوى وي، نو لمونځ تر آخره صحيح پاتېږي، کنې ماتېږي).

تشرېح: يعني کوم او ويشت (۲۷) شرائط او فرائض چي اوس بيان سول، په هغوى کي اركان صرف خلور دي او بعضو قعله اخيره (آخره ناسته) په اركانو کي شمېرلې ده، له دوى څخه بغير نور ټوله شرائط دي. څه شرطونه داسي دي چي له هغوى څخه بغير د لمونځ شروع گړد سره نه صحيح کيږي او هغوى له لمانځه څخه بهر (باندني) شرطونه دي لکه: د بدن پاکوالی، دعوت پټول، مخ پر قبله کېدل او داسي نور. دغه داسي شرطونه دي چي تر څو ترسره سوي نه وي، د لمانځه شروع کول نه صحيح کيږي، او څه شرطونه بيا داسي دي چي هغوى د لمانځه د صحت باقي پاتېدلو لپاره شرط دي، يا په بله وينا چي په هغوى سره د لمانځه صحت باقي پاتېږي لکه: رکوع تر قرائت وروسته کول، سجده تر رکوع وروسته کول او اركان د وېښوالي په حالت کي اداء کول، دغه داسي شين دي کوم چي د لمانځه د صحت د باقي ساتلو لپاره شرط دي.

فَصْلٌ (فِي لَوَاحِقِهَا)

(۱۸) فصل دلماتخه دشرائطو دمتعلقاتو (په بيان کي) دي

تشرېح: په مراقي الفلاح کي مذکوره عبارت داسي نقل سوی دی: **فَصْلٌ فِي مُتَعَلِّقَاتِ الشَّرْطِ وَفُرُوعِهَا.**

پر داسي کراسته، فرش يا پر داسي بل پند شي لمونځ کول چي يو مخ يې مردار وي؟

﴿۳۰۶﴾ تَجَوَزُ الصَّلَاةُ عَلَى لَيْسٍ جَائِزٌ دى لمونځ کول پر داسي کراسته (وغیرها) وَجْهَهُ الْاَعْلَى طَاهِرٌ وَالْاَسْفَلُ نَجِسٌ چي لوړ (پاسی) مخ د کراستي پاک وي او لاندي مخ مردار وي.

لغات: ﴿لَيْسٌ﴾ او لَبَد: هغه فرش يا پند ټوکر چي د وړيو تر ښه ټکولو او تخته کولو وروسته له وړيو څخه جوړ سوی وي لکه کراسته، نیمڅی، لمخه، نمله جمع: اللَّبُدُ... او بعضي ويلي دي چي هر داسي پند کلک شی او فرش ځني مراد دی چي په مينځ کي دوه ځايه کېدلای (پر بېدلای سي) يعني چي دومره پند وي چي د پاک مخ او مردار مخ په مينځ کي يې غچي يا آره يا داسي بل شی تېرېدلای سي او دوه ځايه کېدلای سي. لکه پند فرش، پنده تخته، خبتي (دخستو فرش) او داسي نور. او که دومره پنده نه وي. نو پر پاک مخ يې لمونځ نه جائز کيږي.

تشرېح: د عبارت حاصل دادی چي که د کراستي يا ديو بل فرش پر يوه مخ (پريوې خوا) نجاست ولگيږي او لمونځ کونکی د کراستي يا فرش هغه مخ (هغه خوا) واړوي او پر پاک مخ يې لمونځ وکړي. نو د هغه لمونځ جائز دی. په دې شرط چي کراسته او فرش دومره پند وي چي د پاک مخ او مردار مخ په مينځ کي يې غچي تېرېدلای سي او له مينځ څخه دوه ځايه کېدلای سي. همدا حکم د هر هغه کلک پندو شی دی کوم چي په مينځ کې آره کېدلای يا ماتېدلای سي او له مينځ څخه دوه ځايه کېدلای سي. لکه پند لرگی، خبته، دژړندي ډبره، ددروازې تخته، چي که يوه خوا يې ناپاکه وي او بله خوا يې پاکه وي، نو پر هغه لمونځ صحيح کيږي. (ماخوذ از اموار الايضاح، شفاء الارواح، فتح المصلي)

(په کراست او فرش کي مذکوره قول دامام محمد، ښه نه دی. لېکن دامام ابو يوسف ښه نه په تېر تر هغه وخته پوري پر داسي کراست او فرش لمونځ نه صحيح کيږي. تر څو چي کت نه کړل سي. يعني پاک مخ يې پر مردار نه واړول سي چي دوه غبرگي جلمې په شېر وگرځي. او دوه غبرگي جلمې پر پاک غبرگ لمونځ کول صحيح دي (فتح المصلي)).

پر داسي استرداره (دوه غبرگي) کېږه لمونځ کول چي استر يې مردار وي؟

﴿ ۲۰۷ ﴾ وَعَلَىٰ شَوْبِ طَاهِرٍ وَبَطَانَتِهِ نَجَسَةٌ او (جائز دي لمونځ کول) پر داسي کېږه (جمله) کوم چي پاکه وي او استر يې مردار وي إِذَا كَانَ غَيْرَ مُضْرَبٍ کله چي استر ور سره گڼل سوې نه وي.

لغات: ﴿بَطَانَةٌ﴾ هغه ټوکړياڅرمن چي تر جامې يا څرمني لاندې گڼل سووي وي. استر. دوه.

غبرگي جامي لاندې غبرگي، جمع: بَطَائِن، ﴿غَيْرَ مُضْرَبٍ﴾ مطلب يې دادي چي کېږه او استر (يا په بله وينا دوه، غبرگي جمله) په مينځ کي سره گڼل سوي نه وي، صرف څلور سره طرفونه (سرونه) يې گڼل سوي وي، او که دواړه په مينځ او اطرافو ټولو کي سره گڼل سوي وي، نو هغه مُضْرَب ده.

تشرېح: فرمايي چي هغه کېږه چي تر هغه لاندې استر (بله کېږه) لگول سوې وي او پاسنۍ حصه (پاسنۍ کېږه) يې پاکه وي، نو پر دې پاکه حصه يې لمونځ کول صحيح دي، په دې شرط چي استر د پاسنۍ کېږې سره گڼل سوې نه وي يعني داسي وي لکه دوې کېږې چي يوه پر بلې اچول سوي وي (صرف طرفونه او سرونه يې سره گڼل سوي وي)، همدا ډول مَسَلَه (جای نماز) يا څادر که دوه غبرگي وي او د هغه د پاسه غبرگ (پاسنۍ کېږه) پاکه وي او لاندینۍ غبرگ يې ناک وي او دواړه په خپل مينځ کي سره گڼل سوي نه وي (صرف طرفونه يې سره گڼل سوي وي)، نو پر هغه هم لمونځ جائز دی (او د امام ابو يوسف رحمه الله په نهز جائز نه دی او احتياط په همدې کي دی اعمدة الفقه).

پر داسي کېږه، فرش وغيره لمونځ کول چي يو سر يې مردار وي؟

﴿ ۲۰۸ ﴾ وَعَلَىٰ طَرَفِ طَاهِرٍ او (جائز دی لمونځ کول د فرش او داسي نورو) پر پاک طرف وَإِنْ تَحَرَّكَ الطَّرَفُ السَّجُّسُ بِخَرَائِمٍ که څه هم مردار طرف (يې) د پاک طرف په بنورولو سره بنووري عَلَى الصَّحِيحِ د صحيح قول مطابق.

لغات: ﴿طَرَفٌ﴾ (فتح الطاء والراء): طرف، ژي، (کناره)، د يوشمې انتها (آخري سر).

تشرېح: يعني داسي فرش، سترنجي، چټايي، يا اوږده مسله چي يو طرف (يو سر) يې مردار وي او بل طرف (بل سر) يې پاک وي او لمونځ گزار له مردار طرف څخه راندې خوا ته پر پاک طرف (پاک سر) ودرېږي او لمونځ وکړي، نو د هغه لمونځ صحيح دی، برباره ده د هغه فرش، سترنجي وغيره د يوه طرف په بنورولو هغه بل شرط بنوري، که نه، په هر صورت کي د هغه پر پاکي حصې لمونځ صحيح دی (او دا يوه د حوض په څېر يې حکم نه دی، ځکه شرط دادي چي د لمس څخه ځلي به پاک وي، دنورو ځايو پاکوالی شرط نه دی).

د داسي ننگوتې او خادر حکم چي یو سر یې مردار وي

﴿۲۰۹﴾ وَلَوْ تَنَجَّسَ أَحَدُ طَرَفَيْنِ عِنَا مَتِّهِمْ او که مردار سي دده (لمونځ گزار) د ننگوتې یو طرف
 فَأَلْقَاهُ وَأَبْقَى الظَّاهِرَ عَلَى رَأْسِهِ نو دئ هغه مردار طرف (پر ځمکه) ایله کړي او پاک طرف پر
 خپل سر پرېږدي وَلَمْ يَتَحَرَّكِ النَّجِسُ بِحَرَكَتِهِ او مردار طرف نه ښورېږي د پاک طرف (یا لمونځ
 گزار) په ښورېدلو سره جَاَزَتْ صَلَوَتُهُ نو دده لمونځ جائز دی وَإِنْ تَحَرَّكَ او که (مردار طرف یې د
 پاک طرف په ښورولو سره) ښوروي لَا تَجُوزُ نو لمونځ جائز نه دی.

تشریح: مسئله داده چي که د ننگوتې یا خادر (پتو) یو سر مردار وي او لمونځ گزار هغه مردار سر
 لاندې پر ځمکه ایله کړي او پاک سر یې و تړي او لمونځ وکړي، نو لمونځ یې صحیح کیږي. په دې
 شرط چي رکوع یا سجده ته د تللو په وخت کي د ننگوتې یا خادر ناپاک سر د لمونځ گزار په حرکت
 سره حرکت نه کوي او نه ښوري بلکي یې حرکت پروت وي، او که د لمونځ گزار په حرکت سره هغه
 ښوري، نو لمونځ نه یې صحیح کیږي. (شفه، ۱۷۱، ۱۷۲)

﴿۲۱۰﴾ وَقَائِدُ مَا يُزِيلُ بِهِ النَّجَاسَةُ يُضَلِّسُ مَعَهَا او نه مونډونکی (نه لرونکی) د داسي شي
 چي په هغه سره نجاست (مرداري) ليري کړل سي، هغه دي لمونځ وکړي د دې نجاست سره وَلَا
 إِعَادَةَ عَلَيْهِ او پر هغه د لمونځ راگرځول نسته (يعني پر هغه واجب نه دي چي د لمونځ بېرته راوگرځوي).

لغات: ﴿قَائِد﴾ د ضرب له بابۍ د فاعل صيغه ده. فَقَدَ يَفْقِدُ فَقْدًا وَفُقْدَانٌ: ورکول، معلوم کول،
 ورکېدل، معلوم کېدل (نیستېدل).

تشریح: د عبارت حاصل دادي چي که له ناپاکه کپړې څخه بغير د لمونځ گزار سره بله کپړه نه وي
 اولسي شی هم موجود نه وي چي په هغه سره نجاست ليري او صفا کړي، نو په هغه ناپاکه کپړه کي
 دي لمونځ وکړي، او په دې صورت کي که وروسته د نجاست زائلونکی شی مثلاً اوبه پیدا هم سي،
 نو هم پر هغه د لمونځ راگرځول ضروري نه دي، که څه هم د لمونځ وخت پاته وي. (مراقی افلاح مع

الخطوطي ص ۱۲۹)

﴿۲۱۱﴾ وَلَا عَلَى قَائِدٍ مَا يَسْتُرُ عَوْرَتَهُ او نه پر هغه کس (د لمونځ راگرځول واجب دي) کوم چي
 نه مونډونکی وي دلسی شي چي دده عورت پټ کړي وَلَوْ حَرِيرًا أَوْ حَبِيشًا أَوْ طِينًا که څه

هم ورېښم يا وابښه يا خاوره وي قَانَ وَجَدَ لَوْ بَالِإِبَاحَةِ وَرُبْعُهُ طَائِرٌ نو که وموندي هغه شي که څه هم د مباح کولو (عارت) په توگه وي (يعني د يو څه گمري لپاره يې يو څوک ورکړي) او د هغه څلورمه حصه پاکه وي لَا تَصِحُّ صَلَوَتُهُ عَارِيًا نونه صحيح کيږي دده لمونځ دلڅوالي په حالت کي وَحَيْثُ إِن طَهَّرَ أَقْلٌ مِنْ رُبْعِهِ او اختيار ورکول سوی دی که د هغه شي له څلورمي څخه کمه حصه پاکه وي (يعني په داسي صورت کي ده ته اختيار دی چي که په هغه کپړه کي لمونځ کوي او که په لڅه لمونځ کوي) وَصَلَوَتُهُ فِي ثَوْبٍ نَجِسٍ الْكُلُّ أَحَبُّ مِنْ صَلَوَتِهِمْ عُرْيَانًا او دده لمونځ کول په پوره مرداره کپړه کي (چي ټوله جامه مرداره وي) ډېر ښه دی دده تر لمونځ کولو دلڅوالي په حالت کي (يعني په لڅ بدن سره تر لمونځ کولو د ښه ده چي په مرداره جامه کي لمونځ وکړي. که څه هم هغه جلد ټوله مرداره وي).

لغات: ﴿حریر﴾ ورېښم، رېښم (رېشم)، ﴿حشيش﴾ وابښه (په اصل کي وچو وښو او بوټو ته وايي). مضرد: حشيشه. ﴿إِبَاحَةٌ﴾ د افعال د باب مصدر دی. أَبَاءُ يُبَيِّنُ إِبَاحَةً: د دې باب څو معناوي دي: مباح کول (روا کول)، حلال گرځول، اجازه ورکول د يو کار، قِيْلَ: أَبَاءُ الرَّجُلُ مَالَهُ، أَيْ أَذِنَ فِي الْأَخْذِ وَالتَّزِينِ (معجم لغة الفقهاء، مصباح العنبر)، ﴿عَارِي﴾ د سمع له باب فاعل دی، مصدر عُرِيَ: لُحِبِلَ (لغ کېدل). برنې کېدل، عُرِيَان: د صفت صيغه ده په معنی سره د "لڅ"، "برنې".

تشریح: مسئله داده چي که د کپړې د نشتوالي په صورت کي په لڅه لمونځ وکړي او وروسته هغه ته کپړه حاصله سي. نو دوباره لمونځ کول واجب نه دي. که څه هم د لمانځه وخت پاته وي.

د لوحريز: يعني که د لمونځ گزار سره د عورت پټولو لپاره فقط ورېښمي کپړه وي، نو هم په هغه ورېښمي کپړې سره عورت پټول او لمونځ کول پر هغه لازم دي. په داسي صورت کي په لڅه لمونځ کول نه جائز کيږي؛ او که يې وکړي، نو لمونځ به راگرځوي؛ ځکه ورېښمي جامه که څه هم دسري لپاره حرامه ده، خو بيا هم په هغه کي په لمونځ کولو سره فرض اداء کيږي (عالمعبري ج: ۱، ص: ۱۵۸). همدارنگه که د عورت پټولو لپاره د درختو غټي پاني (بلگونونه)، اخبار (ورځپاڼه)، پلستیک، يا سترنجي يا خټه او داسي نور وي، نو هغه دي پر خپل عورت ولگوي او لمونځ دي پکښې وکړي. له هغه څخه بغير په لڅه لمونځ کول نه جائز کيږي.

فان وجد الخ: يعني که لث انسان ته کپړه حاصله سي او دهغې شلورمه حصه يا تر دې زياته پاکه وي، که څه هم هغه د څه گړي لپاره امانتاً ورکول سوې وي، نو پر لمونځ گزار په هغه کپړه کي لمونځ کول لازم دي، که په لثه لمونځ وکړي، نو لمونځ يې نه صحيح کيږي، او که داسي کپړه ورته حاصله سي چي دهغې له شلورمي حصې څخه کمه حصه پاکه وي، نو ده ته اختيار دی چي که په کپړه کي لمونځ کوي او که په لثه (د ناستي په حالت کي) لمونځ کوي.

وصلة الى الخ: يعني که کپړه ټوله ناپاکه (مرداره) وي، يا له شلورمي حصې څخه کمه پاکه وي، نو هغه ته اختيار دی لکه اوس چي ذکر سوه، لېکن افضل او غوره داده چي په هغه ناپاکه کپړه کي لمونځ وکړي؛ ځکه په لثه د لمونځ کولو په مقابله کي په نجسه کپړه کي لمونځ کول افضل دي. (شفا، الارواح)

که د بعضي عورت د پټولو لپاره يوشی پيدا سي، نو څه حکم دی؟

﴿۳۱۲﴾ وَلَوْ جَدَّ مَا يَسْتُرُ بَعْضُ الْفَوْرِۃِ او که وموندي څه داسي شی کوم چي دعورت بعضي (لږ) حصه پټولای سي وَجَبَ اسْتِغْنَاؤُهُ نو دهغه استعمال (اغوستل) واجب دي وَ يَسْتُرُ الْقُبْلَ وَالذُّبُرَ او پټوي به (په هغه شي سره) دمخ او شا شرمگاهه فَإِنْ لَمْ يَسْتُرْ إِلَّا أَحَدَهُمَا او که هغه شي نه سي پټولای مگر صرف يو ددوی (يعني يوازي ذنبر يا قبل پټولای سي) قَبْلَ: يَسْتُرُ الذُّبُرَ نو ويل سوي دي: چي ذنبر دي پټه کړي (په هغه سره) وَقَبْلَ: الْقُبْلَ او ويل سوي دي (يعني بل قول دادی): چي قَبْلَ (دمخ شرمگاهه) دي پټه کړي.

تفسير: د عبارت حاصل دادی چي که دلث انسان سره صرف دومره کپړه وي چي په هغه سره ټوله عورت نه سي پټيدلای، بلکي دعورت بعضي حصه پټولای سي، نو پر لمونځ گزار دهغه استعمال واجب دي، په لثه لمونځ کول جائز نه دي. لهذا تر ټولو مخکي دي په هغه کپړه سره د شا دمخ شرمگاهه پټه کړي او که صرف دومره کپړه وي چي په هغه سره صرف يا قبل (دمخ شرمگاهه) پټيدلای سي يا ذنبر، يعني صرف يوه حصه پټولای سي، نو په دې کي اختلاف دی. بعضو ويلي دي چي په هغه سره دي ذنبر پټه کړي؛ ځکه در کوع او سجدي په حالت کي دهغه بڼکاره کېدل زيات بد لگي، او بعضو ويلي دي چي په هغه کپړه سره دي قبل پټه کړي؛ ځکه چي قبل (دمخ شرمگاهه) د قبلې و طرف ته وي او هيڅ اندام دهغه په مخ کي نه وي (دا اختلاف صرف په اولي کېدو او غير اولي کېدو کي دی). (شفا، الارواح: بهوال طحاوي)

لڅ کس به څنگه لمونځ کوي؟

﴿۲۱۳﴾ وَذُبَّ صَلَوةُ الْعَارِي جَالِسًا بِإِلِيْمَاءٍ او مستحب دي دلڅ کس (پاره) لمونځ کول په ناستي په اشاره کولو سره مَاذَا رَجُلِيهِ نَحْوُ الْقِبْلَةِ په داسي حال کي چي غوړلي يې وي خپل دواړي پښې د قبلې و طرف ته فَإِنْ صَلَّى قَائِمًا بِإِلِيْمَاءٍ نو که هغه په ولاړي په اشاره کولو سره لمونځ وکړي (يعني چي رکوع او سجده په اشاره سره کوي) أَوْ بِالرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ يا په رکوع او سجده سره لمونځ وکړي صَحَّ نو (هم) صحيح دي.

لغات: ﴿مَاذَا﴾ د نصر له باب فاعل دی، د حال کېلو پر بناء منصوب دی، مصدر يې مَدَّ ادى: غوړول. غځول، ﴿الايام﴾ د افعال د باب مصدر دی: اشاره کول.

تشرېح: مسئله داده چي که د چا سره هيڅ کپړه نه وي، نه پاکه کپړه او نه مرداره کپړه، نو داسي کس دي په ناستي لمونځ وکړي او رکوع او سجده دي په اشاره سره وکړي، او د ناستي په هيئت کي نو، قوله دي: ① يو قول خو خپله مصنف رَحْمَةُ اللهِ ذَكَرَ کړی دی چي په ناسته کي دي خپل دواړي پښې د قبلې و طرف ته وغځوي (او دواړه لاسونه دي د دواړو پښو په مينځ کي يعني پر غوړت غليظه بلندي کښېږدي)، ② دويم قول د ادى چي څه ډول چي په التحيات کي کښېښي، هغسي دي په ناستي په اشاره سره لمونځ وکړي، بعضي حضراتو دا دويم قول ته ترجيح ورکړې ده؛ ځکه په دې کي پرته زياته ده او د قبلې و طرف ته د پښو له غځولو څخه هم بچ کيږي.

او که څوک دلځوالي په حالت کي په ولاړي په اشاره سره لمونځ وکړي، نو د احم جائز دي، همدارنگه که له اشارې څخه بغير په رکوع او سجده سره يې وکړي، نو هم جائز دي. (شفا، الاړواح)

د سړي د عورت اندازه

﴿۲۱۴﴾ وَعَوْرَةُ الرَّجُلِ مَا بَيْنَ السُّرَّةِ وَمُتَّحَى الرُّكْبَةِ او د سړي (نارنه) عورت (د بدن) هغه حصه ده کوم چي د نامه (نو) او د زنگون د آخري حصې تر مينځ ده (يعني تر نامه د لاندي څخه بيا د زنگون تر آخره پوري).

تشرېح: له دې ځايه مصنف رَحْمَةُ اللهِ د عورت حد بيانوي، فرمايي چي د سړي عورت له نامه څخه لاندي تر زنگونو پوري دی، لهذا کُو (نارن) په عورت کي داخل نه دی، نو د هغه پټول فرض نه دي او زنگونان په عورت کي داخل دي، نو د هغوی پټول فرض دي.

د مینځي د عورت اندازه

﴿۳۱۵﴾ وَتَزِيدُ عَلَيْهِ أَمَةً الظَّنَّ وَالظُّهْرَ او مینځه دي پر هغه نس او شا (هم) زیات کړي (یا په بده ترجمه داچي: مینځه پر هغه زیاته ده په نس او شاسره، يعني دسړي له عورت څخه زائد د مینځي نس او شاهم عورت دي).

لغات: ﴿بطن﴾ نس، جمع: بَطْنُون، ﴿ظهر﴾ شا، ملا، جمع: أَظْهُرُ ظُهُورٌ. عليه: دضمير مرجع الرجس دی. **تشریح:** يعني دسړي چي کومه حصه عورت ده، هغه د بنځي هم ده، او له دې څخه بغير د مینځي نس او شاهم په عورت کي داخل دي. لهذا دهغوی پټول هم فرض دي، خو له دې حصې څخه بغير د مینځي نور بدن عورت نه دی، د نس حد له سينې څخه تر نامه پوري دی. سينه او د سينې په مقابل کي د شا حصه عورت نه ده، او که دسړي دومره حصه ښکاره وي او لمونځ وکړي، نو صحيح دي.

د آزادي بنځي د عورت اندازه

﴿۳۱۶﴾ وَجَبَّيْنِ يَدَيَا الْحُرَّةِ عَوْرَتُهَا او د آزادي بنځي ټوله بدن عورت دی (چي پټول يې فرض دي) إِلَّا وَجْهَهَا وَكَفَّيْهَا وَقَدَمَيْهَا مگر نه دهغې مخ او دواړه ورغوي (خپري) او دواړه پښې.

تشریح: په دې عبارت کي د آزادي بنځي عورت بيانوني کوم چي مینځه نه وي، نو فرمايي چي د آزادي بنځي له مخ او دواړو ورغوو او دواړو پښو څخه بغير نور ټوله بدن عورت دی. همدارنگه د بنځي د سر ورېښتان او له سر څخه را ايډه ورېښتان (همدارنگه د بنځي چوټي وغيره) هم عورت دي او دواړه ليځي يې هم عورت دي. دلته بحث د لمانځه د ستر سره متعلق دی چي په لمانځه کي کومه حصه پټول فرض دي؟ نو ورې فرمايل: چي په لمانځه کي د بنځي لپاره مخ، دواړه ورغوي او دواړه پښې پټول فرض نه دي، له دې څخه بغير نور ټوله بدن پټول فرض دي، او له لمانځه څخه بهر له پرديو خلکو (اجنبیانو) څخه مخ پټول هم فرض دي. (شفا، ۷۱، روح)

خومره عورت ښکاره کېدل مانع د لمانځه دي

﴿۳۱۷﴾ وَكَشَفَ رُجْعَ عَضْوٍ مِنْ أَعْضَاءِ الْعَوْرَةِ يَنْتَمِ صِحَّةُ الصَّلَاةِ او لڅېدل (ښکاره کېدل) څلورمه حصه د يو اندام د عورت له اندامونو څخه منع کوي د لمونځ صحيح کېدل (يعني که له عورت والا اندامونو څخه د يوه اندام څلورمه حصه ښکاره سي، نو لمونځ نه ور سره صحيح کيږي).

تشریح: د عورت والا اندامونو وضاحت دا دی چي هر ورون د زنگون سره يو اندام دی، د بنځي دواړه پښې، د بجلکو سره دوه جلا، جلا اندامونه دي، دواړه تيان کله چي پوره را پورته سوي وي، جلا، جلا اندامونه دي، ذکر يو جلا اندام دی، همدارنگه خصيتين (خوتي) مستقل اندام دی، له نامه څخه

لاندي د ذکر تر بېخه پوري يو جلا اندام دی، هر يو گوناوې جلا اندام دی. ډېر له کوناتهو څخه جلا يو اندام دی (حاشی)

مسئله داده چي که د لمونځ کولو په دوران کي د عورت والا له اندامونو څخه د يو اندام څلورمه حصه ښکاره سي او د يوه رکن يعني د درې واړه "سبحان الله" ويلو په اندازه ښکاره پاته سي. نو لمونځ فاسديږي. مثلاً د ښځي څلورمه حصه پنډۍ، يا څلورمه حصه ورون، يا څلورمه حصه غوږ، يا څلورمه حصه سر، يا د يو بل اندام څلورمه حصه ښکاره سي او د يوه رکن په اندازه ښکاره پاته سي. نو لمونځ فاسديږي. او که تر ښکاره کېدلو وروسته يې سمدستي پټ کړي، يعني د يوه رکن له مقدار څخه يې مخکي، مخکي پټ کړي، نو لمونځ نه فاسديږي. (شفاء الراوح)

بېلابېل ځايونه ښکاره کېدل (نخېدل)

﴿۳۱۸﴾ وَلَوْ تَفَرَّقَ إِلَّا نَكْشَافَ عَلَىٰ أَعْضَاءِ مِّنَ الْعَوْرَةِ او که بېلابېل سي لخواي د عورت پر

اندامونو (يعني د عورت له اندامونو څخه بېلابېل مختلفه ځايونه لڅ سي) وَكَانَ جُمْلَتُهُ مَا تَفَرَّقَ يَبْلُغُ

رُبْعَ أَصْغَرِ الْأَعْضَاءِ الْمُنْكَشَفَةِ او هغه ټوله بېلابېل لخواي (مختلفه لڅ ځايونه) رسيږي و څلورمې حصې ته د کوچني اندام له لڅو اندامونو څخه (يعني دلڅ کوچني اندام څلورمې حصې ته

رسيږي) مَسَمَّ نُو (لمونځ) منع کوي وَإِلَّا فَلَا كُنْ ي نه (يې منع کوي، يعني که هغه بېلابېل لڅ ځايونه د کوچني اندام څلورمې حصې ته نه رسيږي، نو بيا لمونځ ور سره ممنوع نه دی).

تفويض: که عورت له مختلفو ځايونو څخه لڅ او ښکاره سي، مثلاً جامه د عورت پر بېلابېلو ځايونو څيري سوې وي، او د هغوی ټولو مقدار يعني ټوله لڅ (ښکاره) ځايونه دلڅ کوچني اندام څلورمې حصې سره برابر وي، نو لمونځ نه صحيح کيږي، مثلاً د ښځي د غوږ لږ حصه ښکاره سي. همدارنگه د ورېښتانو لږ حصه يې ښکاره سي او د سينې يې هم لږ حصه ښکاره سي. نو په دې اندامونو کي کوچنی غوږ دی، که چيري دا ټوله ښکاره ځايونه د غوږ د څلورمې حصې په اندازه نه وي. بلکي تر هغه کم وي، نو لمونځ يې صحيح کيږي، او که د غوږ د څلورمې حصې په اندازه يا تر هغه زيات وي (او دومره وخت لڅ پاته سي چي په هغه کي يو رکن لڅ کېدلای سي يعني په څومره وخت کي چي درې تبسيحات يعني درې واړه "سبحان رب العظيم" يا درې واړه "سبحان رب العالمين" کېدلای شي نو ښه به نه صحيح کيږي او فاسديږي. يا مثلاً ذکر، خُصِيَّتَين او کوناتي لږ حصه ښکاره سي، نو لمونځ يې صحيح کيږي او فاسديږي. لهنا که دا ټوله ښکاره ځايونه د څلورمې حصې په اندازه نه وي، نو لمونځ نه صحيح کيږي او فاسديږي.

(۲)... يو څوك له سپارلي څخه خپله نه سي راشوه كېدلاى، او يو مرستيال هم موجود نه وي چې هغه راشوه كړي، يا له راشوه كېدلو څخه وروسته دور ختلو قدرت نه لري. برابره ده د كمزورۍ په وجه وي، يا د سپارلي د سر كېنوالي په وجه وي.

(۳)... مخ پر قبله د لمونځ كولو په صورت كې د ځاني يا مالي نقصان سخته خطر وه.

(۴)... يا سړى پر سپارلي سپور وي او لاندي ځمكه ټوله خټي وي، څه پاك ځاى د لمانځه لپاره نه وي.

(۵)... يا د سپارلي پر درولو قانده نه وي.

(۶)... يا دا خطر وه چې كه ودرېږم او لمونځ وكړم، نو نور مسافر او قافلې والا به راڅخه ولاړ سي او تنها به پاته سم.

نو په داسي صورتونو كې فرض لمونځ له قبلې څخه بغير بل طرف ته هم كول صحيح

دي. (حلي كبير ص: ۲۱۹، شامى ج: ۲، ص: ۱۰۴، كتاب المسائل ص: ۲۶۸)

كه چا نه د قبلې طرف معلوم نه وي، نو څه حكم دي؟

﴿۲۲۰﴾ وَمِنْ أَشْتَبَهَتْ عَلَيْهِ الْقِبْلَةُ او پر چا چې قبله مشتبه سي (يعني په قبله كې شكمن

سي) وَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مُخِيرٌ وَلَا مُحَرَّابٌ او دده سره (نژدې) هيڅ خبر وركونكى نه وي او نه

محراب وي (چې له هغه څخه د قبلې درك معلوم كړي) تَحْزَى نو غور و فكر دي و كړي (يعني په خپل فكر

سره دي د قبلې طلب وكړي، نو كوم طرف ته چې ده زړه ووايي چې دا به نو قبله وي. هغه طرف ته دي لمونځ وكړي) وَلَا إِعَادَةً عَلَيْهِ

لَوْ أَخْطَأَ او پر هغه د لمونځ راگرځول نسته كه چيري خطا وتلى (تېر وتلى) وي.

لغات: ﴿اشتبهت﴾ دافتعال له باب ده واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده: مشتبه كېدل، شكمن

كېدل، ناڅرگندېدل، ﴿تحزى﴾ د تفعّل د باب ماضي ده: اصل معنى يې ده: طلب الأحرى، دزيات

لايق او غوره شي طلب كول، يعنې په خوشيانو كې داولى شي طلب او پلټنه كول چې كوم يويې

اولى دى، د صحيح او غير صحيح د معلومولو لپاره پوره غور او فكر كول.

تفسير: كه يو څوك مثلاً په سفر كې وي او هغه ته د قبلې طرف معلوم نه وي او نه نژدې داسې

څوك وي چې د قبلې طرف وروښيي او نه داسې بل شى وي چې له هغه څخه قبله ورته معلومه سي.

نو په دې صورت كې پر هغه تحزى كول فرض دي، يعنې د قبلې په تعيين كې غور او فكر كول او په

علاماتو او قرائنو سره د قبلې اندازه لگول پر هغه لازم دي، اوس كه له تحزى كولو څخه وروسته يو

طرف ته لمونځ وکړي، بیا د لمانځه څخه تر فراغت وروسته ورته معلومه سي چې ما غلط طرف ته لمونځ کړی دی، نو لمونځ یې صحیح کیږي، دراکړ څولو ضرورت یې نسته. (هندي ج: ۱، ص: ۶۴، کتاب المسائل ص: ۲۶۷)

که د لمانځه په دوران کې معلومه سي چې قبله بل طرف ته ده؟

﴿۲۲۱﴾ وَإِنْ عَلِمَ بِخَطِيئَةٍ فِي صَلَاتِهِ أَوْ كَهِفَ بِهَا لَمَانْعَةٍ كَيْ دَنَى عَنْهَا بِخَطِيئَةٍ سِي (پوه

سي، چې غلط طرف ته ولاړ يم) اِسْتَدَارَ وَبَنَى نُو (په لمانځه کې دننه) دي وگرځي او بڼه دي وکړي (پر کړي لمانځه، يعني تر کومه ځايه چې هغه لمونځ کړی وي، له هغه ځايه دي لمونځ شروع کړي. له سره لمونځ راکړ څولو ته ضرورت نسته؛ ځکه کړی لمونځ یې صحیح دی).

لغات: «استدار» داستعمال د باب ماضي ده؛ «بني» د ضرب د باب ماضي ده. د دې له معناو څخه يوه معنی ده: (وروسته لمونځ پر مخکيني اداء کړي لمانځه) بڼه کول، (وروسته اداء کونکی لمونځ د مخکيني اداء سوي لمانځه سره) پېوند کول.

تشریح: که چیرې له تحرې کولو څخه وروسته لمونځ شروع کړي، بیا د لمانځه په دوران کې ورته معلومه سي چې قبله بل طرف ته ده يعني تحرې یې بدله سي، یا یو بل څوک د لمانځه په دوران کې د بل طرف خبر ورکړي چې قبله ودې طرف ته ده، نو په لمانځه کې دننه هغه طرف ته مخ گرځول ضروري دي، او اوس له نوي سره د لمونځ راکړ څولو ضرورت نسته، بلکې پاته لمونځ دي په هغه سابقه لمونځ باندې بڼه او پوره کړي. (هندي ج: ۱، ص: ۶۴، کتاب المسائل ص: ۲۶)

بغير له تحرې څخه لمونځ کول

﴿۲۲۲﴾ وَإِنْ شَرَعَ بِلَا تَحَرٍّ أَوْ كَهِفَ لَمْ يَفْعَلْ بِغَدٍ قَرَأَ غَيْرَ

أَنَّهُ أَصَابَ بِيَا د لمونځ څخه تر فارغېدلو وروسته خبر سي چې دئ صحیح سوی دی (يعني

ورته معلومه سي چې زه په خپل تحرې کې نه يم خطا وتلی او مخ پر قبله درېدلی يم) صَحَّتْ نُو لمونځ (یې)

صحیح کیږي) وَإِنْ عَلِمَ بِإِصَابَتِهِ فِيهَا أَوْ كَهِفَ بِهَا لَمَانْعَةٍ كَيْ دَنَى عَنْهَا بِخَطِيئَةٍ سِي (په لمانځه کې دننه په خپل صحیح کېدلو (نه خطا

وتلو) خبر سي (چې زه صحیح مخ پر قبله ولاړ يم) فَسَدَتْ نُو لمونځ (یې) فاسدېږي کماؤلوه یعنله

إِصَابَتُهُ أَصْلًا لکه څرنگه چې (په هغه وخت کې یې لمونځ فاسدېږي) که هغه په خپل صحیح کېدلو (مخ پر قبله درېدلو) بالکل خبر نه وي.

لغات: ﴿أَصَاب﴾ د افعال د باب ماضي ده، د دې باب شو معناوي دي چي له هغوی څخه ځيني دا دي: نه خطا وتل (صحيح كېدل، ټيگ لگېدل)، رسېدل او داسي نور. (معجم الوسيط)

تشرېح: پر كوم كس چي قبله مشته سي، د هغه لپاره له تحري كولو څخه بغير لمونځ شروع كول صحيح نه دي، خو بيا هم كه له تحري څخه بغير لمونځ شروع كړي او له فراغت څخه وروسته ورته معلومه سي چي واقعي مخ پر قبله مي لمونځ كړى دى، نو لمونځ يې صحيح كيږي (ځكه دلمانځه په دوران كي يو خاص صورت پېښ سوي نه دى)، او كه دلمانځه په دوران كي په يقيني توگه ورته معلومه سي چي د قبلې طرف صحيح يا غلط دى، نو لمونځ يې فاسديږي (ماتيږي) او له نوي سره به لمونځ كوي (په دې صوت كي د لمونځ فاسدېدلو وجه داده چي مخكيني حالت يو كمزورى حالت وو، اوس چي قبله ورته معلومه سوه نو اوس يو قوي حالت دى چي د هغه په پېښېدلو سره هغه كمزورى بنياد قائم نه پاتېږي، لكه په تيمه سره لمونځ كونكى چي دلمانځه په دوران كي اوبه وموندي، نو لمونځ يې فاسديږي). (شامي ج: ۲، ص: ۱۰۶، ايضاح ۱۱ ص: ۶۲)

كه مقتديانو ته د امام طرف نه معلوميږي، نو څه حكم دى؟

﴿۲۲۲﴾ وَلَوْ تَحَرَّيْ قَوْمٌ جِهَاتٍ او كه تحري وكړي يو قوم د مختلفو طرفونو (يعني يو څو مقتديان په خپل غور و فكر سره بېلابېلو طرفونو ته لمونځ وكړي) وَجَهَلُوا أَحَالَ إِمَامِهِمْ او دوى نا خبره وي د خپل امام په حالت (چي هغه كوم طرف ته ولاړ دى) تُجْزِيَهُمْ نو دا لمونځ ور لره كافي كيږي (لمونځ يې جائز كيږي).

تشرېح: كه امام په توره تياره كي لمونځ كوي او د هغه شاته په جماعت كي چي كوم خلك ورسره شريك كيږي، هغو ته هيڅ نه معلوميږي چي د امام صاحب مخ و كوم طرف ته دى. نو هريو دي په خپله تحري سره د قبلې جهت معلوم كړي او لمونځ دي وكړي، اوس كه د امام مخ يو طرف ته وي او د مقتديانو مخ بل طرف ته وي، نو په دې صورت كي د ټولو لمونځ صحيح كيږي. خو په دې شرط چي امام به له مقتديانو څخه مخكې وي، لېكن كوم څوك چي تر امام مخكې وي، يا كوم چا ته چي د امام حال معلوم سي، نو د هغه لمونځ نه كيږي، دلته درې صورتونه دي: يا د مقتدي مخ به د امام د مخ و طرف ته وي، يا به د امام د اړخ و طرف ته وي، يا د مقتدي شا به د امام د مخ و طرف ته وي. دغه درېم صورت له امام څخه د مخكې كېدلو صورت دى (يعني كله چي د مقتدي شا د امام د مخ و طرف ته واقع كيږي، نو په دې صورت كي د هغه لمونځ نه صحيح كيږي چي تر امام مخكې دى).

آيا د قبلې په تعيين کي د کافر قول هم معتبر دی؟

مسئله (۱): که څوک داسي ځای وي چي هلته دا پته نه لگيږي چي قبله کوم طرف ته ده؟ مثلاً دانه معلومېږي چي دلته قبله د مشرق و طرف ته ده او که د مغرب و طرف ته؟ نو په داسي ځای کي که یو نا مسلمان کس د قبلې طرف وروښيي، نو محض د هغه خبر لره اعتبار نسته. تر څو چي په قرائنو سره د هغه تصدیق نه وسي، او که داسي ځای وي چي هلته دومره خو معلومه وي چي قبله دلته مثلاً د مغرب و طرف ته ده، خو دانه معلومېږي چي مغرب کوم طرف ته دی، نو د مغرب د طرف پېژندلو لپاره له یو نامسلمان کس څخه هم تحقیق کېدلای سي، کله چي د هغه درېستوالي غالب گومان وي. (الفقه الحنفی فی ثوبه الجديد ج: ۱، ص: ۱۹۷، کتاب الصائل ص: ۲۶۵)

د قبلې د طرف معلومولو ذرائع

مسئله (۲): په کومو ښارونو او آبادیو کي چي زاړه مجلونه وي، د هغوی محرابونه به د قبلې معیار جوړول کيږي او چيږي چي له مخکي څخه جوړ سوي مجلونه نه وي، نو هلته دي شاوخوا له اوسېدونکو مسلمانانو څخه د قبلې تحقیق کول کيږي او چيږي چي هيڅ ښوونکی نه وي، مثلاً دښتونه، یا نوي آبادیاني، نو په هغوی کي به د قطب نمایا لمر او سپوږمۍ وغیره په ذریعه له تحرې او غور و فکر کولو څخه وروسته قبله متعینول کيږي. (شامي ج: ۲، ص: ۱۰۰، کتاب الصائل ص: ۲۶۵)

په افغانستان او پاکستان کي د قبلې د صحیح طرف معلومولو آسانه طریقه

مسئله (۳): په افغانستان او پاکستان او کومي علاقه چي له دوی څخه د مشرق پر طرف واقع دي، په هغوی ټولو کي د قبلې د طرف معلومولو آسانه او محتاطه طریقه داده چي په گرمۍ (دوبي) کي دي تر ټولو په اوږده ورځ او په ژمي کي دي تر ټولو په کوچنۍ ورځ د لمر لوېدلو ځایو ته وکتل سي، نو د دې دواړو په مینځ کي چي کوم ځای واقع کيږي، هغه به د قبلې طرف وي. يعني د دغه مینځوي ځای په هره حصه کي چي هم لمونځ وسي، نو صحیح کيږي. (جواهر الفقه ج: ۱، ص: ۲۲۶، حلبی کیر ص: ۲۱۸، شامي ج: ۲، ص: ۹۹)

فَصْلٌ (فِي وَاجِبِ الصَّلَاةِ)

(دا) فصل (دلماڅه د واجباتو په بيان كې) دی

وَهُوَ ثَلَاثِيَّةٌ عَشْرَ شَيْئًا او هغوی (واجبات) اتلس (۱۸) شيان دي.

تشریح: په دې فصل کې مصنف رحمه الله دلماڅه واجبات بیاتوي.

د واجب لغوي او اصطلاحي معنی: واجب په لغت کې له "وَجُوب" څخه دی او د "وَجُوب" یوه معنی "سقوط" (لوېدل) ده او بله معنی یې "لزوم" ده، نو واجب ته ځکه واجب وایي چې علم (او ځان په خبرون) یې زموږ څخه ساقط دي او عمل یې پر موږ لازم دی. یا له "وَجِيب" څخه دی کوم چې "شک او تردد" نه وایي. او دا ځکه چې د واجب په ثبوت کې شک وي یعنې د فرضو په څیر په قطعي دلیل سره ثابت نه وي. او اصطلاحي معنی یې ده: **«مَالَزِمٌ بِدَلِيلٍ فِيهِ شُبْهَةٌ»**، (چې په داسې دلیل سره ثابت وي چې په هغه کې څه شبهه وي).

دلته له واجب څخه مراد هغه دی چې په عملاً پرېښوولو باندې یې گناه او په سهواً پرېښوولو باندې یې سجده سهو لازمیږي. نه فساد. دلماڅه واجبات اتلس (۱۸) دي. لېکن دا صرف په همدې اتلسو (۱۸) کې منحصر نه دي. له دې څخه هم زیات کېدای شي.

صاحب د بدائع الصنائع ټوله شپږ واجبات بیان کړي دي: ① د سورة الفاتحه سره سورت یو ځای کول. ② په جهري لمنځونو کې جهر او په سري لمنځو کې سر. ③ تعدیل دار کتو. ④ قعدة اولی. ⑤ تشهد ⑥ ترتیب د افعالو (بناغ: ۱، ص: ۳۹۴). خو د متعلقاتو او جزئیاتو په اعتبار سره دا شمېر له دې څخه څو چنده زیات کېدای شي.

مصنف رحمه الله ټوله اتلس واجبات ذکر کړي دي:

سورة الفاتحه ويل

﴿ ۲۲۲ ﴾ قِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ (۱) سورة الفاتحه ويل.

تشریح: دامام او دیوازي لمونځ کونکي لپاره د فرضي لمناڅه په اولو دوو رکعتونو کې او دوټرو، ستواو نوافلو په هر رکعت کې سورة الفاتحه ويل واجب دي، لېکن د مقتدي لپاره دامام د قرائت په وخت کې چې پاتېدل ضروري دي؛ ځکه دامام قرائت د مقتدي قرائت لره هم حکماً شامل دی.

د سورة الفاتحه سره بل سورت يو ځای کول

﴿۳۲۵﴾ وَضَمَّ سُورَةً أَوْ ثَلَاثَ آيَاتٍ فِي رَكْعَتَيْنِ غَيْرِ مُتَعَيِّنَتَيْنِ مِنَ الْفَرْضِ (۲) او (د سورة الفاتحه سره) د یو سورت یا دریو آیتونو یو ځای کول (ضمول) د فرضو په دوو نامتعینو (نامعلومو) رکعتونو کې وَفِي جَمِيعِ رَكَعَاتِ الشُّرِّ وَالنَّفْلِ او د وترو او نفلو په ټولو رکعتونو کې.

تشریح: د سورة الفاتحه سره د فرضو په دوو رکعتونو کې او نور د ټولو لمخونو په هر رکعت کې د سورة الفاتحه سره بل کوچنی سورت یو ځای کول یا کم از کم درې کوچني آیتونه یا یو اوږد آیت ور سره یو ځای کول واجب دي، کوچنی سورت لکه سورة الکوثر، یا د هغه قائم مقام درې کوچني آیتونه لکه ﴿لَمْ نُنْظَرْ، لَمْ عَبَسْ وَبَسْ، لَمْ أَذْهَبْ وَاشْتَكِرْ﴾، دا ور سره یو ځای کول د امام او منفرد لپاره واجب دي.

نور رکعتین غیر متعینین: یعنې د فرضو صرف په دوو رکعتونو کې د سورة الفاتحه سره سورت یو ځای کول د اجلا واجب دي، او صرف اول دوه رکعتونه د دې قرائت لپاره متعین کول جلا واجب دي، چې د ایه په راوړان عبارت کې ذکر سي.

د فرضو په اولو دوو رکعتونو کې د قرائت تعیین

﴿۳۲۶﴾ وَتَعَيَّنَ الْقِرَاءَةُ فِي الْأَوَّلَيْنِ (۳) او قرائت متعینول په اولو دوو رکعتونو کې.

تشریح: په څلورو رکعتیز یا درې رکعتیز فرضي لمناځه کې واجب دي چې د سورة الفاتحه سره د سورت یو ځای کولو عمل (قرائت) په اولو دوو رکعتونو کې وسي، که له هغوی څخه بغير په درېیم یا څلورم رکعت کې قرائت وکړي، نو د واجب پرېښوولو په وجه سجده سهو لازميږي، (مراقی الفلاح ص ۱۲۵، عالمگیری ج ۱، ص ۷۱).

سورة الفاتحه له قرائت څخه مخکې وبل

﴿۳۲۷﴾ وَتَقْدِيمُ الْفَاتِحَةِ عَلَى سُورَةٍ (۴) او سورة الفاتحه پر سورت مخکې کول.

تشریح: په کومو رکعتونو کې چې د سورة الفاتحه سره سورت یو ځای کول ضروري دي، په منفي کې سورة الفاتحه له سورت څخه مخکې وبل واجب دي، او که د دې برعکس وکړي، نو سجده سهو واجبېږي. (حلی کبیر ص ۲۹۶، عالمگیری ج ۱، ص ۱۷۰)

﴿ ۳۲۸ ﴾ وَصَّمُ الْأَنْفَ لِلْجَبْهَةِ فِي السُّجُودِ (۵) او پزه د تندي سره یو ځای کول په سجده کې (یعني پر پزه او تندي دواړو باندې سجده کول).

تشریح: په سجده کې د تندي سره پزه یو ځای کول یعني پزه هم پر ځمکه لگول واجب دي (په بې شرط چې د پزي مېوکی د ځمکې سره لگېدلی وي)، همدارنگه په سجده کې د تندي اکثره حصه لگول واجب دي او د تندي څه حصه لگول فرض دي، او بېله غږه صرف پر پزه سجده کول منع دي.

په هر رکعت کې دوې سجدي پر له پسې کول

﴿ ۳۲۹ ﴾ وَالْإِشْيَانُ بِالسَّجْدَةِ الثَّانِيَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ قَبْلَ الْإِنْتِقَالِ لِغَيْرِهَا (۶) او دویمه سجده اداء کول په هر رکعت کې مخکې له منتقل کېدلو څخه وبل رکعت (یا بل رکن) ته.

تشریح: په هر رکعت کې دوې سجدي بغیر له فصل او جدایی څخه اداء کول واجب دي یعني د دواړو سجدو په منځ کې دي یو بل رکن نه اداء کول کیږي، کنې سجده سهو واجبیږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۳۵)

د تعدیل ارکان بیان

﴿ ۳۳۰ ﴾ وَالْإِطْمِئْنَانُ فِي الْأَرْكَانِ (۷) او په ارکانو کې اطمینان کول (یعني د اطمینان په حالت کې په آرامتیا سره ارکان اداء کول)

تشریح: د لمانځه افعال قیام (ولاره)، رکوع، سجده، قعدة اخیره (آخره ناسته) او جلسه په اطمینان او تعدیل سره اداء کول واجب دي، چې د هغه حد ذاتی چې په هر رکن کې اندامونه ساکن او پر خپل ځای قرار ونیسي او دا کیفیت کم از کم د یوه وار سبحان الله وبلو په اندازه پاته سي (یعني د تعدیل او اطمینان حد ذاتی چې تقریباً د یوه وار سبحان الله وبلو په اندازه په هر رکن کې اندامونه ساکن او پر خپل ځای قرار پاته سي). (محطاوي علی مراقی الفلاح ص: ۱۳۵)

حضرت مولا مفتي سمید احمد صاحب (دامت برکاتهم) په تحفة الالعمی کې داسې لیکلي دي: چې په ارکان اربعه یعني په رکوع، قومه، سجده او جلسه کې تعدیل واجب دی. کله چې انسان کوڅ ته دومره کوڅې چې لاسونه تر زنگنو پوري ورسېږي، نور کوڅ وسوه. بیا په رکوع کې ملا سیده کول یعني په اطمینان سره رکوع کول تعدیل دی، همدارنگه کله چې له رکوع څخه پورته سي او ولاړي ته نژدې سي، نو قومه وسوه. بیا ملا سیده کول یعني په اطمینان سره درېدل د قومه تعدیل دی. او کله چې له اولي سجدي څخه سر را پورته کړي او ناستي ته نژدې سي، نو جلسه وسوه. او په اطمینان سره کښېستل د جلسې تعدیل دی. او پر ځمکه د تندي په ایښوولو سره سجده وسوه. او په هغه کې په سکون سره پاتېدل تعدیل دی. (تحفة الالعمی ج: ۲، ص: ۵۹)

قعدة اولیٰ (اوله ناسته)

﴿٣٣١﴾ وَ الْقُعُودُ الْأَوَّلُ (٨) او اوله ناسته كول.

تشریح: په درې رڪعتيز يا خلور رڪعتيز فرضي يا نفلي لمنخونو كي د دوو رڪعتوله اداء كولو څخه وروسته كم از كم دومره كېنېستل واجب دي چي په هغه كي تشهد ويل كېدلای سي.

په اوله ناسته كي تشهد ويل

﴿٣٣٢﴾ وَ قَرَأَهُ الشَّهَادَةَ فِيهِ فِي الصَّحِيحِ (٩) او تشهد ويل په اوله ناسته كي د صحيح قول مطابق.

لفات: فيه د ضمير مرجع "القعود الاول" دى.

تشریح: په قعدة اولیٰ كي تشهد ويل واجب دي. يو قول دای چي سنت دي. خو صحيح او مفتی به قول د وجوب دى. د "فى الصحيح" په قيد سره يې هغه دستوالي قيد خارج كړى ياد "فى الصحيح" تعلق د قعدة اولیٰ او تشهد دواړو سره دى يعنې صحيح او مفتی به قول دای چي قعدة اولیٰ او په هغه كي تشهد ويل واجب دي. بعضي حضرات د دواړو دستوالي قائل دي. نو په دې قيد سره د هغو له قول څخه احتراز دى. (مرآتى الافلاح ص: ١٢٤)

په آخره ناسته كي تشهد ويل

﴿٣٣٣﴾ وَ قَرَأَهُتْهُ فِي الْجُلُوسِ الْآخِرِ (١٠) او تشهد ويل په آخره ناسته كي.

تشریح: د لمانځه له واجباتو څخه لم واجب په قعدة اخيره (آخره ناسته) كي تشهد ويل دي.

نو قعدة اولیٰ وروسته بېله ځنډه درېيم رڪعت ته ولاړېدل

﴿٣٣٤﴾ وَ الْقِيَامُ إِلَى الثَّالِثَةِ مِنْ غَيْرِ تَرَاخٍ بَعْدَ الشَّهَادَةِ (١١) او (واجب دي) ولاړېدل درېيم رڪعت ته بغير له څه ځنډ څخه تر تشهد وروسته (يعنې په دويمه ناسته كي تر تشهد وېلو وروسته بغير له څه ځنډ كولو څخه درېيم رڪعت ته ولاړېدل هم واجب دي)

تشریح: د درې رڪعتيز يا خلور رڪعتيز فرضي لمانځه په قعدة اولیٰ كي تر تشهد وېلو وروسته سلسلې د درېيم رڪعت لپاره ولاړېدل واجب دي. كه په هېره سره ځنډ وكړي لږ زړه شريف ويل شروع كړي. نو سجدو سهو واجبيږي.

يادونه: ټوله امامان پر دې متفق دي چي د ثلاثي او رباعي فرضي لمانځه په اوله ناسته كي به صرف تشهد ويل كيږي، له هغه څخه وروسته درود شريف وغيره به نه ويل كيږي، او واجب لمنځونه اود يوه قول مطابق د ماښين څلور ستنونه هم د فرضو سره ملحق دي چي په هغوی كي به هم صرف تشهد ويل كيږي، همدارنگه د نورو سنت مؤكده وو دي، او نور په ټوله نفلي او سنت غير مؤكده لمنځونو كي په هره قعده كي تشهد، درود او دعاء ټوله ويل كېدلای سي؛ ځكه د نفلو او سنتو هر دوه ر كعته يو جلا لمونځ دی، او كه صرف تشهد ووايي، نو هم صحيح دي. خو زياتره خلك په دې مسئله ناخبره دي او هغوی د هر لمانځه په اوله ناسته كي صرف تشهد وايي او درود شريف صرف دانه چي نه وايي، بلكي كه څوك يې په هېره ووايي، نو سجده سهو كوي، دا غلط فهمي د فرائضو له قعده اولي څخه پيدا سوې ده، څرنگه چي د فرضو په اوله ناسته كي صرف تشهد ويل واجب دي، نو ځكه خلكو د ټولو لمنځونو لپاره همدا حكم سنجولی دی. (تحفة الالهي ج: ۲، ص: ۱۹۳)

د "سلام" په لفظ سره لمونځ ختمول

﴿۳۵﴾ وَلَقَدْ السَّلَامُ دُونَ عَلَيْكُمْ (۱۲) او (واجب دي) لفظ د "السَّلَام" ويل. نه "عليكم".
(يعني صرف لفظ السلام ويل واجب دي په همدې سره لمونځ پوره كيږي. تر هغه وروست عليكم ورحمة الله... ويل سنت دي. ويل يې پكاري دي. واجب نه دي).

تشرېح: په لفظ د "السَّلَام" سره له لمونځ څخه وتل واجب دي يعني لمونځ د "السَّلَام" په لفظ سره ختمول واجب دي. نه په بل لفظ سره، او پاته سوه دا خبره چي يو وار "السَّلَام" ويل واجب دي او كه دوه واره ويل واجب دي، نو په دې كي اختلاف دی، بعضي فرمايي چي دوه واره د "السَّلَام" لفظ ويل واجب دي او علامه طحطاوي رَجَعَهُ الله همدې ته اصح ويلي دي او د بعضو په نېز دويم سلام سنت دی. او راسته او چپه طرف (دواړو خواوو) ته مخ گرځول هم واجب نه دي (حاشيه)، او پاته سولفظ د "عَلَيْكُمْ..." واجب نه دی. لهنا كه څوك داسي وخت مسجد ته ورسېږي چي امام اول "السَّلَام" ويلي وي، نو اوس د هغه اقتداء نه صحيح كيږي كه څه هم امام تر اوسه "عَلَيْكُمْ" نه وي ويلي. (شفا،

د و ترو به لمانځه کي قنوت ويل

﴿٣٢٦﴾ وَقُنُوتُ الْوُتْرِ (١٣) اود و ترو قنوت ويل (يعني په و ترو کي دعاء قنوت ويل هم واجب دي).

ترویح: د و ترو په درېم رکعت کي دعاء قنوت ويل واجب دي، قنوت په لغت کي مطلقاً دعاء ته ايښي، نه مخصوصي دعاء ته، او پاته سوه مخصوصه دعاء يعني "اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ نَسْتَعْفِزُكَ... إلخ" ويل سنت دي، نه لازم، لهندا که له دې دعاء څخه بغير بله دعاء وويي، نو هم لمونځ صحيح کيږي، خود سنت خلاف به وي؛ همدارنگه د قنوت لپاره تکبير يعني الله اکبر ويل واجب دي او تر غوږو پوري لاسونه پورته کول سنت دي. (انوار الإيضاح، شفاء الأرواح)

په اخترونو کي تکبيرات زوائد ويل

﴿٣٢٧﴾ وَتَكْبِيرَاتُ الْعِيدَيْنِ (١٤) اود دواړو اخترونو تکبيرات (تکبيرات زوائد) ويل.

ترویح: د کوچني اختر او لوی اختر په لمنځونو کي شپږ زائد تکبيرونه واجب دي، درې تکبيرونه اول رکعت کي او درې تکبيرونه په درېم رکعت کي، اوله دوی څخه هر يو تکبير مستقل واجب دی. (مرآة الفلاح ص: ١٣٧)

په تحریمه کي تکبير (الله اکبر) ويل

﴿٣٢٨﴾ وَتَغْيِيسُ التَّكْبِيرِ لِافْتِتَاحِ كُلِّ صَلَاةٍ لَا الْعِيدَيْنِ خَاصَّةً (١٥) او تکبير

تغیين کول (تاکل) د هر لمانځه د شروع کولو لپاره، نه خاص د اخترونو (د لمانځه) لپاره.

ترویح: د لمونځ شروع کولو په وخت کي خاص د "الله اکبر" په لفظ سره تحریمه ويل دا واجب دی، او که څوک له "الله اکبر" څخه بغير په یو بل ذکر مثلاً په "الله اعظم" یا په "الله أجل" سره منځ شروع کړي، نو د واجب پرېښوونکي به وي کوم چي مکروه تحریمي دي، او داسي نه ده چي صرف د دواړو اخترونو په لمانځه کي د "الله اکبر" په لفظ سره لمونځ شروع کول واجب دي اوله تر نورو څخه بغير په نورو لمنځونو کي سنت دي لکه څرنگه چي بعضو دا د اخترونو سره خاص دي، ځکه د "الله اکبر" په لفظ سره د هر لمانځه په شروع کولو باندي نبي کریم ﷺ همېشېتوب

﴿ ۲۲۹ ﴾ وَتَكْبِيرُهُ الرُّكُوعُ فِي ثَانِيَةِ الْعِيدَيْنِ (۱۶) او در کوع تکبیر د دواړو اخترونو (د لمانځه) په دویم رکعت کې.

تشریح: د اخترونو د لمانځه په دویم کې در کوع تکبیر واجب دی. په نورو لمنځونو کې د تکبیر صرف سنت دی. (مراقی الفلاح ص: ۱۲۷)

په جهري لمنځونو کې په لوړ آواز سره قرائت کول

﴿ ۲۳۰ ﴾ وَجَهْرُ الْإِمَامِ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَأُولَى الْعِشَائِينَ (۱۷) او (واجب دي لپاره) د امام په زور وبل (جهر کول) د سهار په قرائت کې او د ماښام او ماخوستن په اولو دوو رکعتونو کې وَلَوْ قَصَاً که څه هم قضاء وي (یعنې که څه هم دې لمنځونو قضاء ولوړي په جماعت سره) وَالْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ وَالتَّارَاجِ وَالْوُسْطَى مَضَانَ او (جهر کول) په جمعه، دواړو اخترونو، تراویحو او د رمضان په وترو کې.

لغات: ﴿أُولَى﴾ اوله یاه په فتحه سره ده او دویمه په کسره سره ده. ثانیه د اولی ده. دا په اصل کې أُولَیِّینَ وه. د اضافت په وجه نو ن حلف سو. اوله عشاين څخه د ماښام او ماخوستن لمنځ مراد دی او مغربین ځکه نه دي ورته وبل سوي چي غلبه اکثر لره ور کول کيږي. نو ځکه عشاين رته وبل سوي دي. **تشریح:** د امام لپاره په جهري لمنځونو کې جهر کول (په لوړ آواز سره قرائت کول) واجب دي. یعنې د ماښام او ماخوستن په اولو دوو رکعتونو کې او د سهار د لمانځه او د جمعه او اخترونو د لمانځه او د تراویحو او د رمضان د وترو په هر رکعت کې جهر کول واجب دي. او که جهر پرېږدي، نو سجده سجه لازميږي.

او که څوک تنها لمنځ کوي (مغردوي)، نو پر هغه جهر کول واجب نه دي. خو افضل دا ده چي جهر وکړي، او د هغه لپاره د جهر حدادی چي نژدې کس یې لوړ بدلای سي. (حنب) همدارنگه که چيري جهري لمنځ قضاء سي او هغه په جماعت سره راگرځوي نو په هغه کې هم جهر واجب دی. که امام جهر نه پکښي وکړي، نو سجده سهو لازميږي.

به سري لمنخو كي به كراهه قرائت كول

﴿۲۲۱﴾ وَالْإِشْرَارُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ (۱۸) او په كراهه ويل (په پته قرائت كول) په (تولو ركعتونو) دماپښين او مازيگر كي وَفِيمَا بَعْدَ أُولَئِكَ الْعِشَاءُ نِ وَنَقْلُ النَّهَارِ او (په كراهه قرائت كول) دماخوستن له اولو دوو ركعتونو څخه وروسته والا ركعتونو كي او دورځي په نفلو كي.

تفويض: دسري لمنخونو لكه دماپښين او مازيگر په تولو ركعتونو كي، او دماښام په درېيم ركعت، او دماخوستن په آخري دوو ركعتونو كي په كراهه (په پټ آواز سره) قرائت كول واجب دي، مثلرنگه دورځي په نفلو كي مثلاً د كوف او استقاء په لماتڅه په كراهه قرائت كول واجب دي (او صاحب دتولوايضاح د "نقل النهار" تشرېح دلسي كړې ده چي دورځي په لوقاتو كي له جماعت څخه بنير لاه كېدونكي ست او نفل، په نفوي كي هم په كراهه قرائت كول واجب دي).

لود كرار ويلو حد دادي چي صرف خپله يې اوري او بل څوك يې نه اوري. (حاشيه)

﴿۲۲۲﴾ وَالنُّشُورُ مُخَيَّرٌ فِيمَا يَجْهَرُ او تنها المونخ كونكي ته اختيار دي په هغه لمنخونو كي چي جهري پكښي كول كيږي كَسْتَقْبَلُ بِاللَّيْلِ لكه دښپې نفل كونكي (ته چي اختيار دي).

تفويض: فرمايي چي په جهري لمنخونو كي مفرد ته اختيار دي چي كه قرائت جهراً كوي او كه يې سراً كوي (خو جهري كول افضل د). لكه څرنگه چي هغه كس ته اختيار دي كوم چي دښپې نفل كوي چي كه په كراهه قرائت كوي او كه په زوه يې كوي.

د فرضو په اولو دوو ركعتو كي سورت پرېښوول

﴿۲۲۳﴾ وَلَوْ تَرَكَ السُّورَةَ فِي أُولَئِكَ الْعِشَاءِ او كه دماخوستن په اولو دوو ركعتونو كي سورت پرېږدي قَرَأَهَا فِي الْأَخْرَيْنِ مَعَ الْفَاتِحَةِ جَهْرًا نو په آخري دوو ركعتونو كي دي يې دسورة الفاتحه سره په زوره (په لوړ آواز سره) وويي.

تفويض: دعبارت حاصل دادي چي كه يو څوك دماخوستن په اولو دوو ركعتو كي تر الحمد لله ويلو وروسته سورت نه وويي، نو په آخري دوو ركعتو كي به يې وويي، لود ويلو طريقه داده چي اولاً يې سورة الفاتحه په جهري سره وويي او بيا دي سورت په جهري سره وويي او سجده سهو دي هم كړي.

فاتحه پرېښوول

﴿۲۲۲﴾ وَلَوْ تَرَكْنَا الْفَاتِحَةَ اَوْ كه سورة الفاتحه پرېږدي لَا يَكْتَرُ زُهَافِي الْأَخْرَئِينَ نو په آخري دوو ركعتو كي به يې نه مكرره كوي (دوباره به يې نه وايي).

تشرېح: فرمايي كه څوك په اولو دوو ركعتو كي سورت ووايي، خو سورة الفاتحه نه ووايي، نو لوسر په آخري دوو ركعتو كي د سورة الفاتحه دوه واره ويلو ته ضرورت نسته، بلكي صرف يو واره به سورة الفاتحه وايي او د واجب پرېښوولو په وجه دي په آخر كي سجده سهو وكړي.

سورة الفاتحه مكرره ويل

مسئله (۱): واجب دي چي د فرضو د اولو دوو ركعتونو په هر ركعت كي سورة الفاتحه بېله فصله صرف يو وار وويل سي، كه يې پرله پسې په يوه ركعت كي دوه واره ووايي، نو سجده سهو واجبيږي، ها! كه د سورة الفاتحه تر ويلو وروسته يو بل سورت ووايي، بيا سورة الفاتحه په هغه ركعت كي ووايي، نو هيڅ حرج نسته؛ ځكه په دې صورت كي به دويمه سورة الفاتحه د قرائت په درجه گڼل كيږي او هغه ته به تكرر نه ويل كيږي. (حلي كبير ص: ۲۹۵، هندیه ج: ۱، ص: ۷۱، كتاب الصائِل ص: ۲۹۶)

د لمانځه په افعالو كي بېله فصله ترتيب باقي ساتل

مسئله (۲): د لمانځه ټوله افعال بغير له څه فصل څخه په ترتيب سره اداء كول واجب دي، مثلاً كه څوك په اول ركعت كي له دويمې سجده څخه راپورته سي او سمدستي نه ودرېږي بلكي كښني، يا پرله پسې دوه واره ركوع يا درې واره سجده وكړي، نو په ترتيب كي دخلل راتللو په وجه سجده سهو لازميږي. (حلي كبير ص: ۲۹۷، كتاب الصائِل ص: ۳۰۰)

فَصْلٌ فِي سُنَنِهَا

(دا) فصل په (بيان د) سنتو د لمانځه کي دي

وَيُحَدِّثُ وَخَمْسُونَ او هغوی (سترنه) یو پنځوس (۵۱) دي.

تشریح: سُنن جمع دست ده.

د سنت لغوي او اصطلاحي معنی: سنت په لغت کي "لاري" ته وايي، او اصطلاحي معنی یې ده: (مِنْ الطَّرِيقَةِ الْمَسْلُوكَةِ فِي الدِّينِ مِنْ غَيْرِ إِفْتِرَاضٍ وَلَا وَجُوبٍ)، (مطلب دا چي له سنت څخه مراد هغه کار دی چي بغير له فرضیت او وجوب څخه د عبادت په توگه نبي ﷺ پر هغه همبشوب کړی وي او کله نا کله یې ادعز په وجه پرې ایښی وي)، پر سنت عمل کول ډېر د ثواب باعث دي، لېکن د هغه په پرېښوولو سره نه په لمانځه کي سجدۀ سهو واجبیږي او نه هغه فاسد ښکړي. لود تارک سنت حکم په لاندیني مختلفو صورتونو کي جلا، جلا دی.

① که بلا اراده او په هېره یو سنت پرېښوول سي، نو هيڅ گناه نسته. ② او که قصداً یو سنت پرېښوول سي، لېکن په زړه کي د سنت د تحقیر او سپکاري اراده نه وي، نو گناهگاره کیږي. ③ او که نعوذ بالله د سنت د تحقیر او سپکاري پر بناء یې پرې ایښي وي، نو داسي کس له اسلام څخه خارج دی. لهندا په هر صورت کي د سنت مطابق د لمونځ کولو پوره اهتمام کول پکار دي او کونښن کول پکار دي چي د لمانځه هيڅ سنت زموږ څخه پاته نه سي، الله جلّ و علا دي توفیق راکړي، اللهم آمین. (د مختار مع الشامی بیروت ج ۱، ص ۱۴۹، کتاب الصلوات ص ۳۱۳)

په لمانځه کي څو سنتونه دي؟

د لمانځه اصل سنتونه شومره دي او کوم، کوم دي؟ په دې باره کي د فقهاؤ مختلفه رایي دي. صاحب د نود الايضاح رحمه الله (۵۱) سنتونه ذکر کړي دي، حال دا چي په در مختار کي (۲۳) او په حلی کيیر (شرح منیه المصلي) کي (۲۰) سنتونه ذکر سوي دي او پاته شيان یې په آدابو کي شمېرلي دي.

د تکبير تحریمه په وخت کې دواړه لاسونه پورته کول

﴿۲۲۵﴾ رَفَعُ الْيَدَيْنِ لِلتَّحْرِيمَةِ حِذَاءَ الْأُذُنَيْنِ لِلرَّجُلِ وَالْأَمَةِ دواړه لاسونه پورته کول د تکبير تحریمه (لوی الله اکبر) لپاره د غوږونو (د نرمیو) تر برابرۍ پورې د سري او مينځي لپاره وَحِذَاءَ الْيَنْكَبَيْنِ لِلْمَخْرَجَةِ او د اوږو تر برابرۍ پورې د ښځي لپاره.

لغات: ﴿حِذَاءَ﴾ او خنډو: برابر، مقابل، په برابرۍ کې، ﴿مَنْكَبَيْنِ﴾ تشبیه د منکب ده: اوږه (ووبه).
تشریح: (۱) د لومونځ شروع کولو په وخت کې د سري لپاره د الله اکبر ویلو پر مهال د غوږو تر نرمیو پورې دواړه لاسونه پورته کول سنت دي، همدا حکم د مينځي دي، او د لاس پورته کولو طریقه داده چې لاسونه دې داسې پورته کړي چې موندلونه یې د اوږو په مقابل کې راسي، ټټي گوتي د غوږو د نرمیو په مقابل کې راسي او د گوتو سره د غوږو د پورتني طرفونو (سرونو) په مقابل کې راسي، او ښځه دې لاسونه داسې پورته کوي چې لاسونه د اوږو په مقابل کې راسي (یعني ښځه دې تر خپلو لوبو پورې لاسونه پورته کوي).

د لاسونو د پورته کولو په وخت کې گوتي خلاصې ساتل

﴿۲۲۶﴾ وَتَشْمُ الْأَصَابِعُ او گوتي غوږول (خلاصې اېښي ساتل).

لغات: ﴿نَشْر﴾ د نصر د باب مصلر دی: غوږول، پرايستل (د گوتو په مينځ کې خلا پیدا کول).
تشریح: (۲) دویم سنت داده چې د تکبير تحریمه لپاره د لاس پورته کولو په وخت کې گوتي سره موبتي (جوختي) نه وي، بلکې څه غوندي خلاصې (غوږول سوي کوي)، او پوره غوږول هم نه دي پکار دي (یا په بله وينا: پر خپل حال پرېښوول پکار دي چې نه پوره سره موبتي وي او نه پوره خلاصې وي).
 لاسونه دې داسې پورته کوي چې د غويي د قبلې و طرف ته وي. (ثمره النجاح، انوار الايضاح)

﴿۲۲۷﴾ وَ مَقَارَنَهُ إِخْرَاءَ الْمُقْتَدَى لِإِخْرَاءِ إِمَامِهِ او د مقتدي (لپاره) تکبير تحریمه یو ځای کول د خپل امام د تکبير تحریمه سره.

تشریح: (۳) د مقتدي لپاره تکبير تحریمه د امام سره یو ځای اداء کول هم سنت دي، یعني کوم وخت چې امام "الله اکبر" ووايي، هاغه وخت دې یې مقتدی هم ووايي، په دې شرط چې تر امام مخکې ځني فارغ نه سي یعني په دې شرط چې د امام له "الله" او "اکبر" ویلو څخه مخکې مقتدی له "الله" او "اکبر" ویلو څخه فارغ نه سي، لهنا که یو مقتدی لفظ د "الله" خو د امام سره یو ځای ووايي

لېکن د "اکبر" لفظ مخکې وويایي معنی د امام له "اکبر" ویلو څخه مخکې ځنې فارغ سي. نو د اصح قول مطابق دهغه لومړنۍ نه شروع کېږي. (شفا، الارواح بحواله حاشیه)

راسته لاس په چپه لاس باندې ایښوول او نیول او د نیولو طریقه

﴿۲۳۸﴾ وَ وَضَعَ الرَّجُلُ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى تَحْتَ سُرَّتِهِ او د سري (لپاره) خپل راسته لاس پر چپه لاس تر نلغه لاندې ایښوول وَ صَفَةُ الْوَضْعِ أَنْ يَجْعَلَ بَاطِنَ كَفِّ الْيُمْنَى عَلَى ظَاهِرِ كَفِّ الْيُسْرَى او د ایښوولو طریقه دا ده چي راسته وړغوی د چپه وړغوي پر شا کېږي مُحَلِّقًا بِالْخُنْصِرِ وَالْإِبْهَامِ عَلَى الرُّسْغِ په داسي حال کي چي په خچۍ او بته گوته سره پر مړوند حلقه جوړونکی وي.

لغات: ﴿مُحَلِّقًا﴾ د تفعیل د باب له دفاعل صیغه ده: حقله (کړی) جوړونکی، خَلَقَ يُحَلِّقُ تَحْلِيقًا: حلقه جوړول، داثره جوړول.

تشریح: (۴) په دې عبارت کي څلورم سنت بیان سوی دی چي په لمانځه کي راسته لاس په چپه لاس باندې ایښوول سنت دي، او د دې تر څنګ دوی مسئلې نوري بیان سوي دي: ① یوه مسئله د لاس ایښوولو د ځای ده چي دواړه لاسونه دي تر نلغه (ناف) لاندې اړدي (په داسي توګه چي نو (ناف) د لاسونو د پورتنۍ حصې سره لګېلې وي)، ② دویمه مسئله دهغه د طریقې ده، نو طریقه یې دا ده چي د راسته لاس وړغوی دي د چپه لاس د وړغوي پر شا اړدي او دراسته لاس په خچۍ او بته گوته سره دي د چپه لاس مړوند نیسي (یا په بله وينا: دراسته لاس په خچنه او بته گوته سره دي د چپه لاس پر مړوند حلقه جوړوي). او پاته درې ګوتي دي یې پر لیځي غوړوي. (انوار الايضاح، شفا، الارواح)

د ښځي د لاس ایښوولو ځای او طریقه

﴿۲۳۹﴾ وَ وَضَعَ الْمَرْأَةُ يَدَيْهَا عَلَى صَدْرِهَا مِنْ غَيْرِ تَحْلِيلٍ او د ښځي خپل لاسونه پر سینه ایښوول بغير له حلقه جوړولو سره.

تشریح: (۵) او ښځه دي په لمانځه کي لاسونه پر سینه اړدي؛ ځکه په دې کي ستر زینت دی کوم چي د ښځي لپاره ضروري دی، او د ایښوولو طریقه یې دا ده چي دراسته لاس وړغوی دي د چپه لاس د وړغوي پر شا اړدي او د سري په څېر دي حلقه نه جوړي معنی په خچۍ او بته گوته سره دي مړوند نه نیسي.

خو نور سنتونه

﴿۲۵۰﴾ وَالشَّاءُ او (همدارنگه سنت دي) ثناء ويل وَالْتَعَاذُ لِلْقِرَاعَةِ او اعوذ بالله... ويل د

قرائت لپاره وَالشَّيْئَةُ اَوَّلُ كُلِّ رَكْعَةٍ او بسم الله... ويل د هر ركعت په شروع كي وَالشَّامِئِينَ

او آمين ويل وَالشَّحِيدُ او بتالك الحمد ويل وَالْاِسْرَارُ بِهَا او دا ټوله په كراره ويل (يعني ثناء،

تعوذ، تسميه، آمين او تحميد په پټ آواز سره ويل سنت دي).

لغات: ﴿تأمين﴾ د تفعيل د باب مصدر دی: آمين ويل. آمين اسم فعل دی چي د هغه معنی

ده: "اِسْتَجِبْ" (اې رب تعالیٰ! دعاء قبوله كړه!)، اوس وخت مسلمانان، يهود او نصاریٰ ټوله دغه

لفظ استعمالوي، خو مسلمانان يې په مد سره آمين وايي او يهود او نصاریٰ يې بغير له مد څخه بغير

آمين وايي، فالفظ له کومي ژبي څخه دی؟ په دې باره کي مي څه تحقيق تر لاسه نه کړی.

تشرېح: په دې عبارت کي څو سنتونه بيان سوي دي: (۶) له الله اکبر (تکبير تحريم) ويلو څخه

وروسته ثناء "سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ وَكَبَّارُكَ اسْمُكَ وَتَعَالَى جَدُّكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ" ويل سنت

دي، (۷) تر ثناء وروسته له سورة الفاتحه څخه مخکي تمعوذ "أَعُوذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"

ويل سنت دي، او تمعوذ دا د ثناء جزء نه دی، بلکي د قرائت سره متعلق دی، (۸) له تمعوذ څخه

وروسته تسميه "بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" ويل سنت دي، او په هر ركعت کي له سورة الفاتحه څخه

مخکي بسم الله ويل سنت دي، (۹) آمين ويل سنت دي، يعني کله چي امام سورة الفاتحه ختم

کړي "وَلَا الطَّالِبِينَ" ووايي، نو په دې وخت کي امام او مقتدي دواړو لره آمين ويل سنت دي، همدارنگه

تنها المونځ کونکی او د لمانځه څخه بهر چي څوک سورة الفاتحه ووايي، هغه لره هم تر "وَلَا الطَّالِبِينَ"

وروسته آمين ويل سنت دي، (۱۰) بل سنت دا دی چي امام او مفرد (تنها المونځ کونکی) دي له "سَمِعَ اللهُ

بِئْنَ حَيْدَةً" څخه وروسته "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" هم وايي، او مقتدي دي صرف "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" وايي،

(۱۱) او يو بل مستقل سنت دا دی چي ثناء، تمعوذ، تسميه او آمين دي په كړاره وايي، برابره ده امام

وي او كه مقتدي يا مفرد وي؛ ځكه دا ټوله شيان له اذكار مسنونو څخه دي چي د هغوی حكم اخفاء ده

لكه د سجدي او ركوع تسبيحات او داسي نور. (مراقى الافلاح مع الطحطاوي بحواله انوار الايضاح ص: ۱۴۱، ۱۴۲)

د تکبیر تحریمه په وخت کې به څنګه درېږي؟

﴿۳۵۱﴾ وَالْاِعْتِدَالُ عِنْدَ الشَّخْرِ مِمَّا مِنْ غَيْرِ طَأْطَأِ الرَّأْسِ اوسیده درېدل د تحریمه (تکبیر تحریمه ویلو) په وخت کې بغیر له سر تپیتولو څخه.

تشریح: (۱۲) مصنف رحمه الله فرمایي چې د تکبیر تحریمه د ویلو پر مهال بالکل سیده درېدل هم سنت دي، سر دي بالکل نه کېږي، بعضي لمنونځ گزاران چې کله د تکبیر تحریمه لپاره لاسونه پورته کوي، نو سر ډېر کېږي، دا خلاف سنت دی. (در مختار معراج ۱۰: ص: ۴۴۳ بحواله انوار الإيضاح)

تکبیرات انتقالیه په لوړ آواز سره ویل

﴿۳۵۲﴾ وَ جَهْرُ الْإِمَامِ بِالتَّكْبِيرِ وَ التَّسْبِيحِ او په زوره ویل د امام (لپاره) د الله اکبر او سمع الله لمن حمده.

تشریح: (۱۳) د امام لپاره داسې دي چې له رکن څخه بل رکن ته د منتقل کېدلو په وخت کې تکبیرات انتقالیه او له رکوع څخه د پورته کېدلو په وخت کې "سمع الله لمن حمده" او "سلام" په لوړ آواز سره وایي، ددې لپاره چې مقتدیان خبر سي چې امام له یوه رکن څخه وبل رکن ته منتقل کیږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۴۳)

﴿۳۵۳﴾ وَ تَغْرِيبُ الْقَدَمَيْنِ فِي الْقِيَامِ قَدْرَ أَزْهِمِ أَصَابِعٍ او دواړي پښې خلاصې ساتل (سره لیري کول) په ولاړه کې د څلورو ګوتو په اندازه.

لغات: ﴿تغریب﴾ د تفعیل د باب مصدر دی: خلاصول، خلاص ساتل، پراخه ساتل.

تشریح: (۱۴) په لمانځه کې د ولاړې په حالت کې د دواړو قدامونو تر مینځ څلور ګوتي فاصله راوستل سنت دي.

په لمانځه کې د قرائت سنت مقدار

﴿۳۵۴﴾ وَأَنْ تَكُونَ السُّورَةُ التَّيْمُومَةُ لِبَقَايَةِ مِنْ طَوَالِ الْفُجْرَةِ الظُّهْرِ او (مدارنګه سنت دي) دا چې وي هغه سورت کوم چې د فاتحه سره یو ځای کول کیږي له طوَالِ مُفَصَّل (اوږدو سورتونو) څخه په سهار او ماښپین کې وَمِنْ أَوْسَاطِهِمْ فِي الْعَصْرِ وَالْعِشَاءِ او له اوساطِ مُفَصَّل (میڼه سورتونو) څخه په ماښکر او ماخوستن کې وَمِنْ قِصَارِهِ فِي الْمَغْرِبِ او له قصارِ مُفَصَّل (کوچنیو سورتونو) څخه په ماښام کې لَوْ كَانَ مُقْبِلًا (داسې والی هلته دي) که چیرې

لمونځ گزار مقيم وي وَ يَقْرَأُ أَيْ سُورَةً شَاءَ لَوْ كَانَ مُسَافِرًا او وايي دي هر سورت چي يې خوښه وي که چيري مسافر وي.

تشرېح: (۱۵) په لماتځه کي څومره مقدار قرائت سنت دی، په دې باره کي د لمونځ گزار د درېو حالاتو په اعتبار سره جلا، جلا حکم دی:

①... که چيري لمونځ گزار په سفر کي وي او سفر جاري وي، نو له سورة الفاتحه څخه وروسته چي کوم سورت هم وبل وغواړي، هغه دي وايي، که څه هم ډېر کوچنی سورت وي او که څه هم هر لمونځ وي (مثلاً که دسهار په لماتځه کي قل اعدو برب الفلق او قل اعدو برب الناس ووايي، نو بيا هم سنت اداء کيږي).

②... که لمونځ گزار مسافر وي، لېکن يو ځای په اطمینان سره اقامت وکړي، نو دسهار او ماښام په لماتځه کي له اوساط مفصل څخه اوږده سورتونه، دماز بگر او ماخوستن په لماتځه کي د اوساط مفصل کوچني سورتونه او د ماښام په لماتځه کي د قصار مفصل کوچني سورتونه وبل سنت دي.

③... او که لمونځ گزار مقيم وي او وخت هم تنگ نه وي، نو د هغه لپاره سنت دا دي چي دسهار او ماښام په لماتځه کي دي طوال مفصل، دماز بگر او ماخوستن په لماتځه کي دي اوساط مفصل او د ماښام په لماتځه کي دي قصار مفصل وايي (برابره ده لمونځ گزار امام وي او که مفرد وي اشاء، الا و اح).

فایده: له طَوَالِ مُفَصَّل څخه مراد اوږده سورتونه دي، او دا له "سورة الحجرات" څخه واخله تر "سورة البروج" پوري دي، دغه سورتونو ته طوال مفصل وبل کيږي. له اَوْسَاطِ مُفَصَّل څخه مراد مينځوی، درجې سورتونه دي يعني چي نه زيات اوږده وي او نه زيات کوچني، او دا "له سورة البروج" څخه واخله تر "سورة البينه" (لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا) پوري دي. له قِصَارِ مُفَصَّل څخه مراد کوچني سورتونه دي، او دا له "سورة البينه" څخه د قرآن تر آخره يعني تر "سورة التمس" پوري دي، همدا ډول جمهورو علماؤ مختار تعريف دی.

يادونه: په عمومي حالاتو کي د مسجد په جماعت کي دسهار او ماښام په لماتځه کي طوال مفصل، دماز بگر او ماخوستن په لماتځه کي اوساط مفصل او د ماښام په لماتځه کي قصار مفصل څخه کم قرائت نه کول پکار دي، که څوک بېوا يا مريض وي او دسهار په لماتځه کي د سنت قرائت په اندازه نه سي درېدلای، نو هغه دي په ناسته قرائت اوږي، يا په کور کي دي لمونځ کوي، داسي کس په رعايت کي به په سنت قرائت کي کمي او تخفيف نه کول کيږي، خو په ناڅاپه پېښيدونکي حالاتو کي کمي وزياتوب کولای سي، مثلاً د لماتځه په دوران کي امام محسوس کړي چي ډېر خلک مسجد ته راغلي دي او اودسونه کوي، نو امام قرائت لوړيدولای سي، ددې لپاره چي خلک له اودس څخه تر فارغېدلو وروسته په جماعت کي شریک سي، يا په صحن (غولي) او خلاص

ځای کې جماعت کول کېږي او باران شروع سي، نو قرائت مختصره کولای سي، همدارنگه که په کور کې یو یا مریض کس ته لمونځ ورکوي، نو هم له سنت قرائت څخه کم قرات کولای سي. (تحفة الالعی ج: ۱، ص: ۵۶۹)

د سهار په لمانځه کې اول رکعت اوږدول

﴿۲۵۵﴾ وَإِطَالَةُ الْأَوَّلِي فِي الْفَجْرِ قَطْعٌ او (سنت دي) د اول رکعت اوږدول صرف په سهار کې.

تشریح: (۱۶) دامام ابو حنیفه او امام ابو یوسف رَجَعْنَاهُ الله په نېز د سهار په لمانځه کې اول رکعت له دویم رکعت څخه اوږدول او په نورو لمونځونو کې دواړه رکعتونه برابر ساتل مسنون دي. دامام محمد او دنورو امامانو رَجَعْنَاهُ الله په نېز په ټولو لمونځونو کې اول رکعت له دویم رکعت څخه اوږدول سنت دي. (مصطاوي علی مراقی الفلاح ص: ۱۲۲)

﴿۲۵۶﴾ وَتَكْثِيرُ الرُّكُوعِ او (سنت دي) درکوع تکبیر.

تشریح: (۱۷) رکوع ته د تللو په وخت کې "الله اکبر" ویل سنت دي.

﴿۲۵۷﴾ وَتَسْبِيحُهُ ثَلَاثًا او درکوع تسبیح درې واره (ویل).

تشریح: (۱۸) په رکوع کې کم از کم درې واره "سبحان ربی العظیم" ویل سنت دي.

﴿۲۵۸﴾ وَأَخْذُ رُكْبَتَيْهِ بِيَدَيْهِ او (سنت دي په حالت درکوع کې) خپل دواړه زنگونان په دواړو لاسو سره نیول.

تشریح: (۱۹) درکوع کولو په وخت کې زنگونان په لاسو سره نیول سنت دي.

﴿۲۵۹﴾ وَتَقْرِيبُ أَصَابِعِهِ او (سنت دي په رکوع کې) خپل ګوتي خلاصی ساتل وَالْمَسَاقَا لَا تُفَرِّجُهَا او پنځه به یې خلاصی نه ساتي.

لغات: ﴿تقريب﴾ د تفهیل د باب مصدر دی؛ خلاصول، خلاص ساتل، پراخه ساتل

تشرېح: (۲۰) شلم سنت دافې نېچي په رکوع کي پر زنگنو د لاسو د اېښوولو (زنگون نيولو) په وخت کي دې سرې گوتي خلاصې ساتي (خلادي پکښي راولي) او ښځه دې گوتي سره يوځای (جوختي) ساتي او په لاسو سره دې زنگون نه نيسي، صرف اړدي دي يې.

﴿۳۱۰﴾ وَتَضُبُّ سَاقَيْهِ او (سنت دي) خپل دواړي پندې سیده درول (سیده ساتل) وَبَسْطُ ظَهْرِهِ وَتَسْوِيَةُ رَأْسِهِ بِعَجِزَةٍ او خپله ملا هوارول (سیده کول) او خپل سر د کوناهو سره برابرول (سیده ساتل).

لغات: ﴿تَضُبُّ﴾ د ضرب د باب مصدر دی: درول، جگول، ﴿عَجِزَةٍ﴾ او عَجُزٌ د هر شي شاتنۍ حصه.

کوناهي، جمع: أَعْجَازٌ. (انوار الايضاح)

تشرېح: (۲۱) پنډياني سیده کول په دې توگه چي په زنگنو کي کوږد والی نه وي، سنت دي. (۲۲، ۲۳) او دسري لپاره درکوع په حالت کي ښه ټيټېدل چي سر، ملا او سُرین (کوناهي)

ټوله سره برابر سیده سي چي که داوبو لوبښ د هغه پر ملا کښېښول سي، نو هغه سیده پاته سي. اود ښځې لپاره په رکوع کي په دې ټولو هیشتونو کي دسري برعکس کول سنت دي چي په رکوع کي دي صرف دومره اندازه کړېږي چي لاسونه يې تر زنگنو پورې ورسېږي او ملا دي نه سیده کوي او گوتي دي سره يوځای (جوختي) اړدي او پر زنگنو دي صرف لاسونه اړدي او په زنگنو کي دي کوږدولای ساتي. دخلکو په څېر دي يې نه سیده کوي. (شاف، الارواح بحواله عمدة الفقه)

﴿۳۱۱﴾ وَالرُّقْمُ مِنَ الرُّكُوعِ وَالْبِقْيَا بَعْدَهُ مُطَهَّرًا او (سنت دي) له رکوع څخه پورته کېدل او تر رکوع وروسته په اطمینان سره درېدل.

تشرېح: (۲۴) له رکوع څخه پورته کېدل سنت دي.

(۲۵) بیا تر رکوع وروسته سیده درېدل يعني قومه د مشهوره مذهب مطابق سنت ده. خود صحيح مذهب مطابق قومه واجب ده. (شاف، الارواح، انوار الايضاح)

﴿۳۱۲﴾ وَوَضَعَ رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَدَيْهِ ثُمَّ وَجْهَهُ لِلشُّجُودِ او د سجدې لپاره (اول) خپل دواړه زنگونه، بیا لاسونه، بیا خپل مخ اېښوول وَعَكْسَهُ لِلشُّهُوْضِ او د پورته کېدو لپاره دې برعکس کول.

لغات: ﴿شُهُوْضٌ﴾ د فتح د باب ماضي ده، پورته کېدل، درېدل.

لملل شنه

تشریح: (۲۶) سجده ته د تللو په وخت کې زنگونان پر ځمکه ایښوول بیا لاسونه، بیا پزه، بیا تندي ایښوول سنت دي، (۲۷) او له سجده څخه د پورته کېدلو په وخت کې د دې برعکس کول سنت دي، یعنې اول تندي، بیا پزه، بیا دواړه لاسونه، بیا دواړه زنگونان پورته کول. (شفا، الارواح)

﴿۳۲۳﴾ وَتَكْبِيرُ السُّجُودِ وَتَكْبِيرُ الرَّفْعِ مِنْهُ اود سجده تکییر او له سجده څخه دراپورته کېدلو تکییر (یعنې په الله اکبر سره سجده ته تلل او را پورته کېدل سنت دي).

تشریح: (۲۸) سجده ته د تللو په وخت کې تکییر ویل سنت دي، (۲۹) همدارنگه له سجده څخه دراپورته کېدلو په وخت کې هم تکییر ویل سنت دي.

﴿۳۲۴﴾ وَكَوْنُ السُّجُودِ بَيْنَ كَفْيِهِ اوسجده دخپل دواړو وروغو تر منځ کېدل.

تشریح: (۳۰) د سجده په حالت کې مخ د دواړو وروغو (لاسونو) په منځ کې ایښوول هم سنت دي.

﴿۳۲۵﴾ وَتَسْبِيحُهُ شَلَا اود سجده تسبیح درې واړه (ویل).

تشریح: (۳۱) په سجده کې کم از کم درې وار "سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى" ویل هم سنت دي.

﴿۳۲۶﴾ وَمَجَافَاةُ الرَّجُلِ بَطْنَهُ عَنْ قَعْدَتِهِ اوسنت دي په سجده کې (د سري (لپاره) لیري کول دخپل نس له خپلو ورنو څخه وَمَرْفَقَيْهِ عَنْ جَنْبَيْهِ او (لیري کول) دخپلو څنګو له خپلو اړخو څخه وَذِرَاعَيْهِ عَنِ الْأَرْضِ او (لیري کول) دخپلو لیځو له ځمکې څخه.

لغات: ﴿مَجَافَاةٌ﴾ د مفاعله د باب مصدر دی: لیري ساتل، جلا ساتل، ﴿قَعْدَةٌ﴾ او قَعْدٌ (دړه) په

سکون او کسره سره؛ ورون، جمع: أَلْفُضَادٌ، ﴿جَنْبٌ﴾ بغل څنګ، جمع: أَجْنَابٌ وَجُنُوبٌ،

﴿ذِرَاعٌ﴾ لښخي (یعنې له څنګې څخه تر موندنې پورې د لاس برخه).

تشریح: (۳۲) دو دېرشم سنت دای چي سړی دي د سجده په حالت کې نس له ورنو څخه جلا ساتي، همدارنگه د سري لپاره د سجده په حالت کې څنګې پر ځمکه یا پر ورنو لګول صحیح نه دي، همدا ډول د څنګې پورته او له بغلو څخه لیري ساتي، خو په جماعت سره د لمونځ کولو په وخت کې دې څنګې داسې نه باسي چي په هغه سره څنګ والا لمونځ گزارانو ته تکلیف ورسیږي. لوی څوک لورده سجده کړه، له هغه د سنت، طه، بقه، مطاوعه، د سجده کولو په وجه یعنې له بغلو څخه

د څنگلو دليري ساتلو په وجه سترې سي، نو د هغه لپاره څنگلي پر ورونو لگول جائز دي، خو دلشرو د هوارولو اجازه ورته نسته.

د دښخي د سجده طريقه

﴿۳۱۷﴾ وَانْخَفَاضَ الْمُرَاةَ او (ست دي په سجده کي) دښخي (لپاره) تیتېدل وَلَزَقَهَا بِطَنِّهَا بِفَخَذَيْهَا او خپل نس له خپلو ورونو سره مېلول (لگول).

لغات: ﴿انخفاض﴾ د انفعال د باب مصدر دی: تیتېدل، ﴿لَزَقَ﴾ لږوفا: د سمع د باب مصدر دی: مېلېدل (لگېدل)، مېلول.

تشریح: (۳۴، ۳۳) دښخي لپاره په سجده کي د سترې خلاف کول سنت دي چي هغه دي خپلي څنگلي د بغلونو سره لگوي او نس دي د ورونو سره لگوي او لیڅي دي پر ځمکه هواروي.

﴿۳۱۸﴾ وَالْقَوْمَةَ وَالْجَلْسَةَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ او (ست ده) قومه (له رکوع څخه وروسته) او جلسه د دوو سجدو په مینځ کي (يعني له رکوع څخه وروسته په اطمینان سره درېدل او د دوو سجدو په مینځ کي په اطمینان سره کښېدل، داهم سنت دي).

تشریح: (۳۶، ۳۵) د صحیح قول مطابق قومه يعني تر رکوع وروسته سیده په اطمینان سره درېدل واجب دي (لکه مخکي چي مو ذکر کړه) او جلسه يعني د دواړو سجدو په مینځ کي سیده په اطمینان سره کښېدل داهم د صحیح قول مطابق واجب دي، مصنف رَجَعَهُ اللهُ غَيْرَ صَحِيح قول راخيستی دی. (شفه الارواح)

﴿۳۱۹﴾ وَوَضَعَ الْيَدَيْنِ عَلَى الْقُحْذَيْنِ فَيَسَايِيْنِ السَّجْدَتَيْنِ او (ست دي) دوله لاسونه پر ورونو ایښوول د دواړو سجدو په مینځ کي كَحَالَةِ الشَّهَادَةِ د تشهد د حالت په څېر (يعني لکه څنگه چي د التحیات ویلو په حالت کي لاسونه پر ورونو ایښوول کېږي، همدلي دي په جلسه هم کول کېږي).

تشریح: (۳۸، ۳۷) لو په جلسه (يعني د دواړو سجدو د مینځ په نلته) کي لاسونه پر ورونو ایښوول سنت دي، په لاسونو سره دي زنگونان نه نیسي، لکه څرنگه چي په التحیات کي همدا طريقه ده چه لاسونه پر ورونو اړخې (په دې توګه چي ګوتې یې د قبلي پر طرف وي).

﴿۲۷۰﴾ وَافْتَرَأْشَ رَجُلٌ مِّنْ آلِ يَسْرَىٰ وَنَضَبُ الْيَمْنَىٰ (سنت دي. دسري لپاره) خپل چپه پښه غوړول او راسته پښه درول.

تشرېح: (۳۹) په جلسه او التحيات کي د کښېستلو پر مهال چپه پښه هوارول او پر هغه کښېستل او راسته پښه درول (په دې توگه چي دهنې گوتي دقبلې و طرف ته وي) سنت دي.

﴿۲۷۱﴾ وَتَوَرَّكَ الْمَرْأَةُ (لپاره) تورک کول.

لغات: «تورک» د تفعل دباب مصدر دی؛ پر کونايي کښېستل او پښې تريوه طرف ايستل.

تشرېح: (۴۰) او دښځې لپاره د ناستي سنت طريقه داده چي دواړي پښې دي هواړي کړي. راسته طرف ته دي يې وباسي او پر چپه کونايي دي کښېني.

﴿۲۷۲﴾ وَالْإِشَارَةُ فِي الصَّحِيحِ بِالنُّسْبَةِ عِنْدَ الشَّهَادَةِ (سنت دي) اشاره کول په صحيح قول کي د شهادت په گوته سره (په التحيات کي) د شهادت (أشهد أن لا إله إلا الله...) ويلو په وخت کي يَزْفَعُهَا عِنْدَ الثَّقَى وَيَضَعُهَا عِنْدَ الْإِثْبَاتِ پورته دي کړي هغه دثقي (لا إله إلا الله) ويلو) په وخت کي او هغه دي کښېږدي (کښته کړي) داثبات (إلا الله ويلو) په وخت کي.

تشرېح: (۴۱) په التحيات کي د شهادت ويلو پر مهال په گوته سره اشاره کول سنت دي او پر دې د خلورو سره فقهاؤ اتفاق دی، که څه هم دا حانفو په نيز مخکي په دې مسئله کي شديد اختلاف وو. خو وروسته دا اختلاف ختم سو، اوس ټوله احناف داشارې قائل دي، دا اشاره کولو طريقه داده چي خچي (خچنه) گوته او دهنې څنگ والا دوې گوتي (بيني د مومتی مومتی او مينخوی مومتی) دي بندي کړي او د شهادت گوته دي سيده پورته کړي او بته گوته دي د مينخوی گوتي دسر پر طرف کښېږدي چي حلقه ځني جوړه سي (يا بته گوته دي د مينخوی مومتی پر دويم بند کښېږدي)، او له دې څخه بغير دوې طريقې نوري هم سته: ① يوه دا چي خچي گوته او دهنې څنگ والا دوې گوتي بندي کړي او بته گوته د شهادت گوتي د بېخ سره ولگوي. ② دويمه دا چي ټوله گوتي مومت کړي (مومت ځني جوړ کړي) او د شهادت په گوتي سره اشاره وکړي.

او اشاره به کله کوي؟ نو فرمايي چي کله په التحيات کي شهادت (أشهد أن لا إله إلا الله...)

ته ورسيږي نو د "لا إله" د ويلو په وخت کي دي د شهادت گوته دومره حد پورته کړي چي گوته منځ پر قبله پاته سي (منځ يې د قبلې و طرف ته پاته سي) او دومره لوړه نه سي چي د آسمان و طرف ته سي، او

کله چي "إِلَّا اللَّهُ" ته ورسيږي، نو گوته دي لاندې کړي او دا حلقه او موټ دي د سلام مگر خولو تر وخته پوري باقي ساتي.

او يو قول دا دی چي اشاره نه دي کول کيږي، خو هغه قول صحيح نه دی. (انوار الإيضاح، ۱۸۷، ارواح بحواله حاشيه)

﴿ ۳۷۳ 〉 وَ قِرَاءَةُ الْفَاتِحَةِ فِيمَا بَعْدَ الْأُولَيَيْنِ او (ست دي) سورة الفاتحه ويل له اولو دور رکعتونو څخه وروسته والا رکعتونو کي.

تشریح: (۴۲) د فرضي لماتځه له اولو دور رکعتونو څخه وروسته په آخري پاڼه رکعتونو کي سورة الفاتحه ويل سنت دي، واجب او لازم نه دي.

دروود شریف او دعاء ويل

﴿ ۳۷۴ 〉 وَالصَّلَاةُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي الْجُلُوسِ الْأَخِيرِ او (ست دي) درود شریف ويل په نبي کرم ﷺ باندې په آخره ناسته کي وَالِدُعَاءُ بِمَا يَشْبَهُهُ أَلْفَاظُ الْقُرْآنِ وَالشَّيْءُ لَا كَلَامُ النَّاسِ او دعاء کول په داسي الفاظو سره کوم چي مشابه وي د قرآن کرم او حديثو د الفاظو. نه د خلکو د خبرو (يعني داسي الفاظ کوم چي د کلام الناس مشابه وي).

تشریح: (۴۳) په آخره ناسته (تعدا اخيره) کي تر تشهد وروسته درود شریف ويل سنت وي، او په درود کي درود ابراهيمي ويل افضل دي. (۴۴) همدارنگه له درود شریف څخه وروسته دعاء غوښتل هم سنت دي، خو دعاء به په هغه الفاظو سره غواړي کوم چي په قرآن يا حديثو کي واده سوي وي.

دروود ابراهيمي: اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰى آلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ خَيْرٌ مَّجِيْدٌ. اَللّٰهُمَّ بَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ وَعَلٰى آلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ خَيْرٌ مَّجِيْدٌ.

تر درود وروسته قرآني دعا گاني: په قرآن کي ډېر ځايونه دعاء گاني ذکر سوي دي، له هغوی څخه څو دعاء گاني لاندې نقل سوي دي، لسمونځ گزار ته پکار ده چي له دې دعاء گانو يا له نږدې دعاء گانو څخه يوه يا دوې وايي:

① ﴿ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ 〉. سورة البقرة: ۲۰۱

② ﴿ رَبَّنَا لَا تُخِزْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ 〉. سورة آل عمران: ۱۸۰

- ﴿ ۳ ﴾ رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءَ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِإِخْوَتِي وَلِلْمُسْلِمِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿ . اسوره ابراهيم : ۳۰ ، ۳۱ ﴾
- ﴿ ۴ ﴾ رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ . رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْوَعْدَ ﴿ . اسوره آل عمران : ۱۹۳ ، ۱۹۴ ﴾
- ﴿ ۵ ﴾ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿ . اسوره الفرقان : ۱۷۲ ﴾

تر درود وروسته نبوي دعاګانې: تر تشهد وروسته له نبي کرم ﷺ څخه خو نقل سوي دعاګانې دادي:

- ﴿ ۱ ﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ وَالْمَسِيحِ الدَّجَالِ ﴿ . البخاري شريف . حديث شمېره : ۸۳۲ . مسلم شريف . حديث شمېره : ۱۳۵۲ ﴾
- ﴿ ۲ ﴾ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَكْلَمُ بِهِ مِنِّي . أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ﴿ . مسلم شريف . حديث شمېره : ۱۸۱۲ ﴾
- ﴿ ۳ ﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي قَلَنْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿ . البخاري شريف . حديث شمېره : ۸۳۴ ﴾
- ﴿ ۴ ﴾ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَالْجُبْنِ وَالْهَرَمِ وَالْبُخْلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ﴿ . مسلم شريف . حديث شمېره : ۶۳۶۷ ، ۶۸۷۳ ﴾

د دعاء د قبوليت په هکله د ځينو علماؤ قول: ځينو علماؤ ودي خبري ته اشاره کړې ده چي په آخره ناسته کي تر درود شريف وروسته دعاء قبلېږي. ځکه په لمانځه کي تر درود مخکي حصه ټوله د الله لپاره وي. لودا تر درود حصه د بنده لپاره وي. او د دې مثال داسي دی لکه يو مزدور چي ټوله ورځ کار وکړي. نود ددغي په آخر کي له مالک څخه د خپل کار اجرت غواړي. آخري دعاء هم د يو اجرت په ټوله ده کوم چي يې مړه له الله جل جلاله څخه د لمانځه په آخر کي غواړو. نو انشاء الله دا دعاء قبلېږي. همدا وجه ده چي يو بزرگ ويلي دي: چي که څوک غواړي زما اولاد او زما بنځه فرمتېرلره سي او زما لپاره د سترگو يخوالی وگرځي. نو هغه يې په آخره ناسته کي د دې قرآني دعاء اهتمام کوي: رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا، او په ښه اخلاص سره دې دادعاء نور وختونه هم وايي، ان شاء الله مقصد به يې پوره سي.

لهذا موږ ته پکار ده چي له نقل سوو دعاگانو څخه يوه غوره دعاء انتخاب کړو. او داسي هم کولای سو، چي ځيني وختونه يوه دعاء وايو، او ځيني وختونه بله دعاء.

راسته او چپه طرف ته مخ گرځول

﴿۲۵﴾ وَالْاِلْتِفَاتُ يَمِينًا ثُمَّ يَسَارًا بِالسُّلَيْمَتَيْنِ او (سنت دي) مخ گرځول راسته طرف ته بيا چپه طرف ته په دواړو سلامونو کي (يعني دسلام گرځولو په وخت کي).

لغات: ﴿الالْتِفَات﴾ دافتعال دباب مصدر دی: توجه کول (پاملرنه کول)، ديو شي و طرف ته مخ گرځول (مخ اړول). (معجم الوسيط)

تشریح: (۲۵) دسلام گرځولو په وخت کي راسته او چپه طرف ته مخ گرځول سنت دي، او مخ دي دومره گرځوي چي له شا څخه يې بارځو ليدل کيږي، همدارنگه چپه طرف ته، او دسلام گرځولو په وخت کي راسته طرف ته په راسته اوږده باندې نظر ساتل او چپه طرف ته په چپه اوږه باندې نظر ساتل مستحب دي.

د سلام گرځولو په وخت کي به امام څه نيت کوي؟

﴿۲۶﴾ وَيَتَّبِعُ الْإِمَامَ الرِّجَالُ وَالْحَفَظَةُ وَصَالِحُ الْخِجَنِ بِالسُّلَيْمَتَيْنِ او دامام (پدر، ست دي) نيت کول دخلغو او دساتونکو ملائکو او دنېکو پېريانو په دواړو سلامونو کي فِي الْأَصْحَحِ دصحيح ترين قول مطابق.

تشریح: (۲۶) دسلام گرځولو په وخت کي دسلام کولو نيت کول سنت دي، امام به دمقتديانو نيت کوي (يعني پرمقتديانو به دسلام کول نيت کوي) او دساتونکو فرشتو نيت به کوي کوم چي دانسان دهر قول او عمل حفاظت کوي يا له سرکېښو جنااتو او شياطينو څخه دانسان حفاظت کوي، همدارنگه دنېکو جنااتو نيت به هم کوي (ښکه ډېر ځله نېک جنات هم په جماعت کي شرکت کوي)، او دا حکم دواړو طرفونو ته دسلام گرځولو په وخت کي دی، ځيني حضرات فرمايي چي صرف په اول سلام کي دي نيت کوي، خواص قول همدا اول قول دی. (مراقى الافلاح ص ۱۵۰)

مقتدی به څه نیت کوي؟

﴿۳۷۷﴾ وَبَيِّنَةُ الْإِيمَانِ إِمَامُهُ قَبْلَ جِهَتِهِ او د مقتدي (لپاره سنت دي) نیت کول د خپل امام د هغه په طرف کي (يعني کوم طرف ته چي امام وي، يعني که امام د مقتدي راسته طرف ته وي، نو دراسته طرف په سلام کي دي د هغه نیت وکړي او که چپه طرف ته وي نو.....) وَإِنْ حَادَا أَوْ كَهِ د امام سره برابر وي (يعني که مقتدی امام شاته برابر ولاړ وي) نِسْوَاتُ الْقِسْلِيِّينَ مَعَ الْقَوْمِ وَالْحَفَظَةِ وَصَالِحِ الْجَنِّ نو په دواړو سلامونو کي دي د امام نیت وکړي، د قوم، ساتونکو فرشتو او ښکرو پېريانو (دنیت) سره.

لغات: ﴿حَادَا﴾ د مفاعلي د باب ماضي ده: په مقابل کي راتلل، برابرېدل، برابرول. ﴿حَفَظَةُ﴾ جمع د حَافِظَ ده: علمنامه لیکونکي فرشتې، دانسان راسته طرف ته "رقيب" فرشته ده کوم چي ښکاري ليکي او چپه طرف ته "عتيد" فرشته ده کوم چي بدياتي ليکي او دوی ته "حَفَظَةُ" په دې وجه وېل کيږي چي دوی له انسان څخه صادرېدونکي ټوله اقوال او فعال ليکي او محفوظه کوي، يا په دې وجه چي دوی له خبيثه جناتو او د هلاکت له ځايو څخه دانسان حفاظت کوي. (انوار الايضاح)

تشرېح: (۴۷) يعني د سلام گرځولو په وخت کي د مقتدي لپاره هم نیت کول سنت دي، او مقتدی درې قسمه کېدلای سي: ① هغه مقتدی کوم چي د امام راسته طرف ته وي، هغه دي په اول سلام کي صرف د خپل راسته طرف والا مقتديانو، فرشتو او ښکرو جناتو باندې د سلام نیت کوي او د چپه طرف په سلام کي دي د امام او د چپه طرف والا مقتديانو او فرشتو او جناتو نیت کوي، ② هغه مقتدی کوم چي د امام چپه طرف ته وي، هغه دي په اول سلام کي د امام او چپه طرف ته د مقتديانو، فرشتو او جناتو نیت کوي او په دويم سلام کي دي د امام له نیت څخه بغير باقي د ټولو نیت کوي، ③ هغه مقتدی کوم چي بالکل د امام شاته وي، برابره ده هغه پر هر صف کي وي، هغه دي په خپل دواړو سلامونو کي د امام نیت کوي او د دې تر څنگ د دواړو طرفونو د فرشتو، جناتو او مقتديانو نیت دي هم کوي. (مواقف الفلاح ص. ۱۵۰)

منفرد به څه نيت کوي؟

﴿۲۷۸﴾ وَنِيَّةُ الْمُنْفِرِ الْمَلَائِكَةُ فَقَطَّ او د تنها لمونځ کونکي (لپاره سنت دي) صرف د فرشتو

نيت کول.

تشرېح: (۴۷) د منفرد لپاره صرف راسته او چپه طرف ته د فرشتو نيت کول سنت دي، يعنې کوم څوک چي تنها (يووازي) لمونځ کوي، هغه دي صرف په حفاظت کونکو فرشتو باندې د سلام نيت کوي؛ ځکه دده سره صرف هغه فرشتي دي، خو علامه طحطاوي رَجَّه الله فرمايي چي کله يو کس په دښت او صحرا کي په آذان او اقامت سره لمونځ کوي، نو خلقت کثير په هغه پسي اقتدای کوي، لهذا دله د "وَيُتَوَى مَنِ اقْتَدَى" عبارت ذکر کول مناسب وه. (طحطاوي ص: ۱۵۰)

د مسلمان سره د فرشتو شمېر: له ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا څخه روايت دی چي د هر مسلمان سره پنځه حفاظت کونکي فرشتې وي: ① يوه يې راسته طرف ته د ښکيو ليکونکې فرشته وي، ② او يوه يې چپه طرف ته د بديو ليکونکې فرشته وي، ③ او يوه يې مخ ته د ښو کارونو تلقين ورکونکې فرشته وي، ④ او يوه يې شاته له ستونزو او پېښو څخه ساتونکې فرشته وي، ⑤ او يوه يې د تندي سره درود ليکونکې او نبی ﷺ ته د درود رسونکې فرشته وي.

او له ابو امامه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه روايت دی: ﴿وَكُلٌّ بِالْمُؤْمِنِ مِائَةٌ وَسِتُّونَ مَلَكًا يَذُبُّونَ عَنْهُ كَمَا يَذُبُّ

عَنْ قَضْعَةَ الْعَسَلِ الذُّبَابُ...﴾ (الشيخ) ۱۰. [المعجم الكبير للطبراني، حديث شمېره ۷۷۰۴: تفسير آلوسي ج ۲: ۲۰، ص ۱۳۷۵].

(يعنې د مؤمن د حفاظت او ساتني لپاره يو سل او شپېته [۱۶۰] فرشتې ټاکل سوي دي چي هغه له مؤمن څخه داسي دفاع او ساتنه کوي څرنگه چي د تندي گرمۍ په ورځ د علو کله له مچيانو څخه ساتل کيږي، او که بنده يوه ثانيه خپل نفس ته وسپارل سي، نو شيطانان به يې څيري او نادرکه کړي).

او په ځيني رواياتو کي د شپېته فرشتو او په ځينو کي د لسو فرشتو ذکر سوی دی، او په ځينو کي د پنځو او په ځينو کي د دوو ذکر سوی دی، لنډه دا چي کله د فرشتو په شمېر کي اختلاف دی، نو ځکه بعضي علماء فرمايي چي له څه تعيين څخه پرته د ټولو فرشتو نيت به کول کيږي.

﴿٢٧٩﴾ وَ خَفَضَ الشَّائِنَةَ عَنِ الْأُولَىٰ (سنت دي) دويم سلام له اول سلام شخه ٿيٿول (يعني په ٿيٿ آواز سره ويل داول سلام په نبت).

لغات: ﴿خفص﴾ د ضرب د باب مصدر دي: ٿيٿول (په ٿيٿ آواز سره ويل).

تشرېح: (٢٨) دويم سلام شخه په ٿيٿ (کبته) آواز سره ويل هم سنت دي، چي امام دي دويم سلام داول سلام په نبت شخه په ٿيٿ آواز سره وايي.

﴿٢٨٠﴾ وَمَقَارَنَتْهُ لِسْلَامِ الْإِمَامِ (سنت دي) دمقتدي (لپاره خپل سلام) يو ځای کول دامام دسلام سره.

تشرېح: (٢٩) دمقتدي لپاره سنت دا دي چي دامام دسلام سره يوځای سلام وگرځوي، خو صاحبين رَجَعْنَاهُ الله فرمايي چي دامام دسلام وروسته دي سلام وگرځوي چي په دنياوي أمورو کي تلوار کول لازم نه سي (يعني غوره دا ده چي مقتدي امام ته منتظر سي کله چي امام راسته طرف ته سلام وگرځوي، نو بيا دي مقتدي راسته طرف ته سلام وگرځوي، همدارنگه کله چي امام چپه طرف ته له سلام څخه فارغ سي، نو مقتدي دي چپه طرف ته سلام وگرځوي). (مراقي الفلاح ص: ١٥٠، شفاء الارواح ص: ١٦٩)

﴿٢٨١﴾ وَالْبِدْءُ بِالْيَمِينِ (سنت دي) شروع کول (په سلام کي) په راسته طرف سره.

تشرېح: (٥٠) او په سلام کي په راسته طرف سره شروع کول يعني اول راسته طرف ته سلام ورځول هم سنت دي.

مسبق به د خپل پاته لمانځه د پوره کولو لپاره کله ولاړ سي؟

﴿٢٨٢﴾ وَانْتِقَارُ الْمَسْبُوقِ فَرَاغَ الْإِمَامِ (سنت دي) دمسبق (لپاره) انتظار کول دامام د فارغېدلو.

لغات: ﴿مسبق﴾ هغه مقتدي چي اول رکعت ځني تېر سوی وي، هغه ته مسبوق وايي. نور بيا که رکعت ځني تير سوي وي او که درې يا څلور سره.

تشرېح: (٥١) او دمسبق لپاره د خپل امام د فارغېدلو انتظار کول سنت دي، يعني دمسبق لپاره دا سنت دي چي کله امام دواړو طرفونو ته سلام وگرځوي او مسبوق مطمئن سي چي پر امام سجده سهو نه، نو بيا دي د خپل پاته لمانځه د پوره کولو لپاره ولاړ سي.

تر سلام مخکې د پاته لمانځه د پوره کولو لپاره ولاړېدل

مسئله: په آخره ناسته کې د تشهد په اندازه ناستې څخه مخکې د مسبوق ولاړېدل په هيڅ صورت کې جائز نه دي، او د تشهد په اندازه ناستې څخه وروسته او دامام تر سلام گرځولو مخکې ولاړېدل صرف د عذر په صورت کې جائز کېدلای سي، په عامو حالاتو کې يې اجازه نسته، او عذرونه په لاندې توگه کېدلای سي:

① يو دا چې مسبوق موزې، (جرموقين وغيره) اغوستي وي او ده ته د ابېره وي چې که دامام تر سلام گرځولو وروسته خپل پاته لمونځ پوره کړم، نو د مسح موده به ختمه سي، ② درېم دا چې مسبوق شرعاً معذره وي او هغه ته د لمانځه دوخت وتلو بېره وي، ③ درېم دا چې د جمعې په لمانځه کې د مازيگر دوخت داخلېدلو بېره وي، يا د سهار په لمانځه کې د لمر راختلو امکان وي، ④ څلورم دا چې مسبوق ته د ابېره وي چې دامام تر سلام گرځولو وروسته به داسې رش (ځکه ځوڼه) سي چې د پاته لمونځ پوره کول به زما لپاره مشکل سي، نو د داسې عذرونو په وجه مسبوق د خپل بقيه لمونځ لپاره د امام تر سلام گرځولو مخکې هم ولاړېدلای سي. (عالمعيرې ج: ۱، ص: ۹۱، مطحطاوي ص: ۱۵۰، کتاب المسائل

ص: ۳۹۲)

فَصْلٌ فِي آدَابِهَا

(دا) فصل په (بیان د) دلمانځه د آدابو کې دی

تشریح: آداب جمع د ادب ده.

د ادب لغوي او اصطلاحي معنی: ادب د "کرم" او "ضرب" له بابونو څخه مصدر راځي: ځیرک کېدل، هوښیار کېدل، بلنه ورکول، ښه خوی او عادت والا کېدل، او اصطلاحي معنی یې په ادبیاتو کې په مختلفه الفاظو سره نقل شوې ده، د دې باب سره اړوند اصطلاحي معنی یې داسې نقل شوې ده: مَا فَعَلَهُ النَّبِيُّ ﷺ مَرَّةً وَتَرَكَهُ أُخْرَى، (یعنې هغه عمل چې ځینې وختونه یې کریم ﷺ کړی وي او ځینې وختونه یې پرې ایښی وي)، لنډه دا چې له ادب څخه مراد هغه دی کوم چې نبی کریم ﷺ کله نا کله کړی وي او پر هغه یې همېشټوب نه وي کړی، لکه په رکوع او سجده کې له دريو وارو څخه زیات تسبیحات ویل او له سنت مقدار څخه زیات قرائت کول (صاحب د "ثمره النجاح" دلت د آدابو معنی په مستجاباتو سره کړې ده)، د ادب او مستحب حکم دای چې که په هغه باندې عمل وکړي، نو ثواب ورته حاصلیږي او که عمل نه په وکړي، نو هیڅ گناه او عتاب باندې نسته.

﴿۲۸۲﴾ مِنْ آدَابِهَا إِخْرَاجُ الرَّجُلِ كَفِّهِ مِنْ كُفَيْهِ عِنْدَ التَّكْبِيرِ دلمانځه له آدابو څخه دي (۱) دسړي (پاره) را ایستل د خپلو ورغوو (لاسونو) له خپلو لستونو څخه د تکبیر تحریم په وخت کې.

لفات: ﴿كَمْ﴾ لستون، جمع، أَكْثَرُ د كَسَبَةٍ.

تشریح: اول ادب دای چې سړی دې د تکبیر تحریم په وخت کې لاسونه له ځاندریا لستونو څخه راباسي، خو که د یو علمو مثلاً د سخت ښځو په وجه یې نه راوباسي، نو څه حرج نسته او په داسې حالت کې را ایستل مستحب نه پاتیږي، او ښځه دې په هیڅ حالت کې له پورني وغیره څخه لاسونه نه راباسي، بلکې په هغه کې دننه دي یې پورته کوي. (شفاء الارواح)

په ولاړه، ركوع، سجده او سلام گرځولو كي به لمونځ گزار كوم ځاى ته گوري؟

﴿۲۸۴﴾ وَنَقَرُ الْمَصْنِعِ إِلَى مَوْضِعِ سُجُودِهِ قَائِمًا (۲) او د لمونځ گزار كتل دخپل سجدې و ځاى ته دولاري په حالت كي وَإِلَى ظَاهِرِ الْقَدَمِ رَاكِعًا (۳) او (كتل) د پښو وښكاره طرف (ش) ته دركوع كولو په حالت كي (د پښې ښكاره طرف چي ځيني خلگ د پښې شاور ته وايي او ځيني يې د پښې مخ بولي) وَإِلَى أَرْنَبَةِ الْأَنْفِ سَاجِدًا (۴) او (كتل) دخپلي پزي و نړميو ته د سجدې په حالت كي وَإِلَى حِجْرِهِ جَالِسًا (۵) او (كتل) خپلي غېږي ته د سجدې كولو په حالت كي وَإِلَى الْمَشْكُوتَيْنِ مُسَلِّيًا (۶) او (كتل) و خپلو اوږو ته د سلام گرځولو په حالت كي.

لغات: ﴿أَرْنَبَةُ الْأَنْفِ﴾ قال صاحب المعجم: أَرْنَبَةُ الْأَنْفِ: أَى مَرْفَعَةُ النَّفْسِ بِسَاحِجِ السِّبْرِ، ځينو دې

معنى د پزي په هلو كي سره كړې ده (انوار الايضاح)، ﴿حِجْرُهُ﴾ غېږه (غېږ)، جمع: حُجُورٌ.

تشرېح: د لمونځ گزار لپاره مستحب او ادب دا دي چي دولاري په حالت كي به يې نظر د سجدې پر ځاى وي او دركوع په حالت كي به يې نظر د پښو پر شاي او د سجدې په حالت كي به د پزي نړميو ته گوري او دناسي په حالت كي به خپلي غېږي يعني د لمنې پورتنۍ حصې ته گوري. دخشوع او دزړه په اخلاص سره د الله ﷻ د عبادت كولو تقاضا همدا ده، او د سلام گرځولو په وخت كي به راسته طرف ته په راسته اوږه بلندي نظر ساتي او چه طرف ته به په چه اوږه بلندي نظر ساتي، دا حكم په هر حالت كي دى حتى كه څوك كمې شريفې ته مخامخ لمونځ كوي، نو هغه ته هم د مذكوره آدابو خيال ساتل پكار دي او د لمناڅه په دوران كي كمې شريفې ته نه كتل پكار دي. (مصلحاوي على مرفعي)

الاصحاح ص ۱۵۱)

توڅى وغيره دفع كول

﴿۲۸۵﴾ وَدَفْعُ الشُّعَالِ مَا اسْتَطَاعَ (۷) او توڅى دفع كول (نيول) تر څو چي يې طاقت وي (حتى لو منع توڅى دفع كول).

لغات: ﴿شُعَالٌ﴾ توڅى (توخ)، سَقَلٌ يَسْقُلُ سُقَالًا سُقْلَةً: توڅېدل، توڅى كېدل. (قاموس)

تشرېح: يو ادب دا دى چي د لمناڅه په دوران كي دي حتى الامكان توڅى او لوږى منع كړل سي.

اړېدمۍ دفع كول

﴿۳۸۲﴾ وَكُفُّمْ فِيمَ عِنْدَ الثَّأْوِبِ (۸) او خپله خوله بندول (پټول) دارېمۍ په وخت كې.

لفات: ﴿كُفُّم﴾ د ضرب د باب مصدر دی: بندول، نیول، ﴿الثَّأْوِب﴾ اړېمۍ. ثَبَّيْتُ يَثْبُتُ ثَبَاتًا: اړېمۍ راتلل.

تشرېح: په لماتځه كې دې پوره كوشش كوي چې دارېمۍ راتللو پر مهال خوله خلاصه نه سي په دې توگه چې لاندي شونډه دې په غاښو سره نيسي، خوبيا هم كه خوله بنده نه سي، نو د ولاړې (ټيلم) په حالت كې دې دراسته لاس شا او په نورو حالتونو كې دې د چپه لاس شا پر خوله اړدې. (شفا، الارواح بحواله حاشيه)

فليد: علامه شامي رَجَّه الله ليكلي دي چې كه دارېمۍ راتللو په وخت كې انسان داسوچ وگړي چې اتياو عليهم السلام ته به اړېمۍ نه راتلله، نو هغه ته به هم اړمۍ نه راځي. (شفا، الارواح)

مقتديان به كله د جماعت لپاره درېږي؟

﴿۳۸۴﴾ وَالْقِيَامُ جِئْنِ قِيلَ: حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ (۹) او ولاړېدل كله چې وويل سي: "حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ" وَشُرُوءُ الْإِمَامِ مُذْ قِيلَ: قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ (۱۰) او دامام (لپاره) شروع كول كله چې وويل سي: "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ". (يعني د "قد قامت الصلاة" ويل كېدو له وخت څخه دامام لپاره لمونځ شروع كول لډب او مستحب دي).

تشرېح: د احنافو فقهائو د دې مسئلې څو صورتونه بيان كړي دي، چې د هغه خلاصه داده: ① كه امام په مسجد كې موجود نه وي او كله چې راځي، نو د شا لخوا څخه مسجد ته راسي، نو په دې صورت كې (ادب داندې) چې هر صف ته رارسېږي، هغه صف والا دي درېږي. (عالمعبري ج ۱ ص ۵۷)

② كه امام دمخ لخوا راسي، نو پر هغه د نظر لگېدلو سره دې سمدستي جماعت درېږي. (پورتني حواله)

③ نو كه امام له مخكې څخه په مسجد او صف كې موجود وي او اقامت شروع سي، نو په دغه صورت كې له اقامت څخه مخكې د چادرېدل مكروه دي، او افضل داده چې كله اقامت كونكۍ "حس من الفلاح" ته ورسېږي، نو دامام سره ټوله جماعت دې ودرېږي او تر "حس من الفلاح" وروسته ناست پاتېدل مكروه دي. (پورتني حواله)

يادونه: په دې مسئله کې د ځينې شاينځو په عبارتونو کې څه تضاد معلومېږي. مثلاً امام طحطاوي رَجَّه الله په "طحطاوي علی مراق الفلاح" کې ليکلي دي چې د اقامت له ابتداء څخه درېدل مکروه دي (طحطاوي ص: ۱۵۱)، حالانکې له يو امام څخه صراحتاً دا خبره منقوله نه ده او بل طرف ته يې په همدې مسئله کې د درمختار په حاشيه کې ليکلي دي چې بنکاره همدا ده چې په دې سره تر "حرز علی الفلاح" وروسته له تاخير کولو څخه احتراز مقصود دی، نه له تقديم څخه (يعني چې تر "حرز علی الفلاح" وروسته دي ناست نه پاتېږي، بلکې سمدستي دي درېږي، او که تر هغه مخکې ودرېږي، نو څه حرج نسته). حتی که د اقامت له شروع څخه ودرېږي، نو هم څه حرج نسته. (طحطاوي علی الدر المختار، ص: ۱۱۵، بحواله احسن الفتاوى ج: ۲، ص: ۲۱۶)

نو کله چې له يو مصنف رَجَّه الله څخه د دې خبرې نقل سوي دي، نو د هرې خبرې جلا جلا محمل کېدل پکار دي چې تعارض پاته نه سي او هغه محمل دادی چې که امام له خپل ځای څخه ولاړ سوی نه وي، يا مسجد ته داخل سوی نه وي، نو د اقامت له شروع څخه درېدل مکروه تنزيهي دي. په داسې صورت کې کښېستل او د امام انتظار کول پکار دي، تر دې چې امام مسجد او مصلی ته راسي، او کله چې امام درېدلی وي يا مصلی ته رسېدلی وي، نو بيا د اقامت له شروع څخه په درېدلو کې څه حرج نسته. (کتب الصائِل ص: ۲۲۴-۲۲۷ بحواله انوار الايضاح)

وشروع الإمام بالخ: يعني د امام لپاره هغه وخت لمونځ شروع کول مستحب دي کله چې اقامت کونکی "قد قامت الصلاة" ووايي، په فتاویٰ رحيميه کې دي: چې که تاخير وکړي يعني د اقامت تر ختمېدلو وروسته لمونځ شروع کړي، نو بيا هم پروا نسته، بلکې تاخير زيات صحيح دی په دې لحاظ سره چې اقامت کونکی هم په تجبير اولی کې د امام سره شرکت وکړی سي. (فتاویٰ رحيميه ج: ۸، ص: ۲۰۹)

فَصْلٌ فِي كَيْفِيَّةِ تَرْكِيبِ الصَّلَاةِ

(۱) فصل د لمانځه د تركيب د طريقې په بيان كې دى

تشرېح: مصنف رَحْمَةُ اللهِ په دې فصل كې د لمانځه پوره كیفیت او طريقه بياتول غواړي كوم چې له سلفو څخه منقوله را روانه ده، د دې لپاره چې پر خپل، خپل ځای د لمانځه د فرائضو، واجباتو، سنتو او مستحباتو د اداء كېدلو طريقه معلومه سي.

د لمانځه طريقه

﴿۳۸۸﴾ إِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ الدُّخُولَ فِي الصَّلَاةِ كُلَّهُ چې سړى لمانځه ته د داخلېدلو (لمونځ شروع كولو) اراده وكړي أَخْرَجَ كَفَّيْهِ مِنْ كُمَيْهِ نو خپل ورغوي (لاسونه) دي له لستونو څخه راوباسي ثُمَّ رَفَعَهُمَا جِذَاءَ أُذُنَيْهِ بيا دې ورغوي (لاسونه) پورته كړي د خپلو غوږو (د نړيو) تر برابرۍ پورې.

تشرېح: كله چې سړى د لمانځه لپاره وديږي، نو تر ټولو مخكې دې خپل لاسونه له ځانډيال له لستونو څخه راوباسي، بيا دې دواړه لاسونه د غوږو تر نړيو پورې پورته كړي په دې توگه چې ورغوي او گوتې مخ پر قبله وي او گوتې بالكل نه سره موبستې وي او نه زباتي خلاصې وي بلكې پر خپل عادي مينځوي حالت وي، بيا چې كوم لمونځ كوي، په زړه كې دې دهغه نيت وكړي، مثلاً دا چې: دسهار فرض د ځداى تعالى لپاره كوم، او كه په ژبه سره هم ووايي، نو ښه ده او بغير له مذهب څخه نې الله اكبر ووايي، دا طريقه يعنې چې اول لاسونه پورته كړي بيا تكبير ووايي، دا اصح ده. (شفاه) (۷۰۲)

﴿۳۸۹﴾ ثُمَّ كَبَّرَ بِلَا مَذْيَ نَاوِيَا بيا دې الله اكبر ووايي بغير له مذهب كولو (كشولو) څخه په داسې حالت كې چې (د لمانځه) نيت كونكى وي.

تشرېح: په لفظ د الله باندې د مذهب كولو يو صورت دا دى چې په شروع كې مذهب وكړي، يعنې كه څوك په ناخبرۍ كې په الله اكبر كې د الله الف كش كړي الله اكبر ووايي، نو لمونځ يې فاسدېږي او كه نصلاً داسې ووايي، نو دهغه د كافر كېدلو خطر ده، همدا حكم د اكبر پر ځاى د اكبر ويل دى

(یعني چي د اکبر همزه کش کړي. ځيني امامان، مؤذنان او اقامت کونکي د دې خیال نه ساتي او خپل ودمقتديتو لمنځونه خرابوي. باید په دې هکله پوره خبر کړل شي). (حلي کبير ص: ۲۶۰)

په "الله اکبر" ویلو سره لمونځ فاسدېږي

مسئله: که څوک د لمناڅه په دوران کي د تکبیر ویلو په وخت کي د الله اکبر پر ځای الله اکبر ووايي، نو د اصح قول مطابق لمونځ فاسدېږي، او همداسي الفاظ که د لمناڅه په شروع کي ووايي، نو لمونځ یې نه شروع کېږي. (حلي کبير ص: ۲۵۹، کتاب المائل ص: ۲۷۸)

له الله اکبر څخه بغیر بل ذکر ویل یا په بله ژبه ویل یا په بله ژبه قرائت کول

﴿۳۹۰﴾ وَيَصْحَحُ الشُّرُوءُ بِكُلِّ ذِكْرٍ خَالِصٍ لِلَّهِ تَعَالَى كَسُبْحَانَ اللَّهِ أَوْ صَحِيحٍ كَبِيرٍ

لمونځ شروع کول په هر داسي ذکر سره کوم چي خالص د الله تعالی لپاره وي لکه "سُبْحَانَ الله" (ویل) وَ بِالْفَازِ سَيِّئَةً إِنَّ عَجَزَ عَنِ الْعَرَبِيَّةِ (او همدارنګه صحیح کبیري...) په فارسي سره که چیري له عربي څخه عاجزه وي وَإِنْ قَدَّرَ او که (پر عربي) قدرت لري لَا يَصْحَحُ شُرُوءُهُ بِالْفَازِ سَيِّئَةً نو بیا په فارسي سره دده (لپاره) لمونځ شروع کول صحیح نه دي.

﴿۳۹۱﴾ وَلَا قَرَأَتَهُ بِهَا فِي الْأَصَحِّ اونه دده قرائت کول په فارسي سره د صحیح ترین قول مطابق.

تشریح: د صحیح قول مطابق خاص د "الله اکبر" په لفظ سره لمونځ شروع کول (تکبیر تحریمه ویل)

واجب دي اوله "الله اکبر" څخه بغیر په یو بل ذکر لکه په "سبحان الله" وغیره سره لمونځ شروع کول که څه هم صحیح دي خو مکروه دي. تر دې وروسته فرمایي چي که څوک بالکل د عربي ژبي پرونا او اداء کولو قادر نه وي. نو مجبوراً د هغه لپاره په فارسي ژبه لمونځ شروع کول او په فارسي ژبه تکبیر (مثلاً نه ایزرګت است) ویل صحیح دي، برابره ده امام وي او که مقتدی یا منفرد وي. فرض لمونځ وي او که نفل وغیره وي او کوم څوک چي پر عربي تلفظ قادري وي. نو د هغه لپاره په فارسي ژبه په لمونځ سره شروع کول صحیح نه دي. له فارسي ژبي څخه بغیر د نورو ژبو هم دغه حکم دی. او صاحب د شفاء الارواح د حاشیې په حواله سره لیکلي دي چي صحیح فاده چي د امام صاحب زبنة الله په نېز لمونځ گزار که پر عربي قدرت لري او که یې نه لري. په هر صورت کي په غیر عربي (فارسي

يا داسي نوروزيو) سره لمونغ شروع كول صحيح دي، خو پر عربي د قدرت لرلو په صورت كي د كراهت تحريري سره صحيح كيږي، او اول قول د صاحبينو رَجْنَهْنا الله دی (چي د قدرت لرلو په صورت كي په غير عربي سره لمونغ شروع كول جائز نه دي)، او له بعضي كتابو څخه معلومېږي چي صاحبينو رَجْنَهْنا الله د امام صاحب رَجْنَهْنا الله و قول ته رجوع كړه. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

ولا قرائته بها إلخ: يعني پر عربي ژبي د قدرت لرلو په صورت كي په فارسي ژبي سره قرائت كول هم صحيح نه دي، خو صاحب د "شفاء الارواح" ليكلي دي چي د قرائت په باره كي هم اختلاف دی چي د صاحبينو رَجْنَهْنا الله په نېز كه لمونغ گزار پر عربي ژبي قدرت نه لري، نو په غير عربي (فارسي او داسي نوروز) سره قرائت كول جائز دي، او كه پر عربي قادر وي، نو بيا په غير عربي سره جائز نه دی. او د امام صاحب رَجْنَهْنا الله په نېز برابر ده پر عربي ژبه قدرت وي او كه نه وي، په هر صورت كي په غير عربي سره قرائت جائز دی، لېكن د قرائت په باره كي بيا امام صاحب رَجْنَهْنا الله د صاحبينو رَجْنَهْنا الله و قول ته رجوع وكړه، او فتوى هم پر همدې قول ده چي له عربي ژبي څخه بغير په بله ژبه قرائت كول صحيح نه دي، هغه كه فارسي وي او كه له فارسي څخه بغير بله ژبه وي. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

﴿۲۹۲﴾ ثُمَّ وَصَّ نَبِيَّهُ عَلَى يَسَارَةٍ تَحْتَ سُرَّتِهِ عَقِبَ الشَّخْرِ يَسَّةً بِلَا مُهْلَةٍ بِيَادِي خَيْلٍ راسه لاس پر چه لاس تر نامه لاندې كېږدي له تحريره (تكبير تحريره) څخه وروسته بېله څنډه (يعني تر تكبير تحريره وروسته دي سمدستي لاسونه تر نامه لاندې كېږدي) مُسْتَفْتِيَحًا په داسي حال كي چي د ثناء (سبحانك اللهم...) ويونكي وي.

﴿۲۹۳﴾ وَهُوَ أَنْ يَقُولَ اُوْهغه (ثناء) داده چي ووايي سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ اَي الله! پاكي ده تا لره (يا پاكي ستا ذات، يازه ستاد پاكي اقرار كوم اې الله!) وَبِحَبْدِكَ لوزه ستا تعريف بياتوم وَ تَبَارَكَ اسْمُكَ اوستانوم برکت والادي وَ تَعَالَى جَدُّكَ اوستا لويي ډېره لوړه ده (د "جد" معنی "لك لوي" ده) وَ لَا إِلَهَ غَيْرُكَ اوستا څخه بغير بل هيڅ معبود (د عبادت لائق) نسته.

فَلَمَّا: (مستفصحا) د وَصَّ له ضمير څخه حال دی، دفتح له بابو د فاعل صيغه ده: پېلول. شروع قول، د شروع دعاء ويل، مراد ځني ثناء يعني "سبحانك اللهم إلخ" ويل دي.

تشریح: مسئله داده چې د تکبیر تحریمه تر وړلو وروسته دي سمدستي بېله څنډه دواړه لاسونه تر نامه لاندې په دې ترکیب سره وتړي چې راسته لاس پر چپه لاس کښېږدي.

وهوأن يقول إلخ: بیا تر لاس تړلو وروسته دي په کراره، کراره ثناء ووايي چې دهغه الفاظ د ترجمې سره په عبارت کې ذکر سوه.

فایده: د تکبیر او قرائت تر مینځ د ذکر (ثناء) ایښوولو حکمت دادی چې له مخکې څخه موجود ټوله مقتدیان د امام سره یوځای لمونځ نه سي شروع کولای. څه خلک د کرار والي په وجه شاته پاتېږي، نو که امام د تکبیر سره سمدستي قرائت شروع کړي، نو څه مقتدیان به له اورېدلو څخه محروم پاته سي، نو ځکه د ثناء دعاء ایښوول سوې ده. (انوار الایضاح)

هر لمونځ گزار به ثناء وایي

﴿ ۳۹۳ ﴾ وَيَسْتَفْتِحُ كُلَّ مُصَلٍّ أَوْ ثَاء (سبحانك اللهم... إلخ) به هر لمونځ کونکی وایي.

تشریح: مصنف رحمه الله فرمایي چې هر لمونځ گزار يعني امام، مقتدی او منفرد ټوله به ثناء "سبحانك اللهم إلخ" وایي، برابره ده فرض لمنځونه وي او که واجبات، نوافل وي او که ستن، او برابره ده لمونځ جهري وي او که سري. لېکن که یو مقتدی د جماعت له درېلو څخه وروسته داسې وخت په لمانځه کې شریک سي کله چې امام قرائت شروع کړی وي، نو هغه مقتدی دي ثناء نه وایي، برابره ده لمونځ جهري وي او که سري وي، بلکې په هغه وخت کې دي چپ درېږي، بیا رکوع ته له تللو څخه مخکې که هغه دومره ژر ثناء وایي چې رکوع نه ځني تېرېږي، نو هغه وخت دي ثناء ووايي او رکوع ته دي ولاړ سي او که د ثناء وړلو هیڅ موقع تر لاسه نه سي، نو هم په لمانځه کې هیڅ خرابي نه راځي. (دیني مسائل اور انکاح حل، طحطاوي علی مرآة الفلاح ص: ۱۵۳)

﴿ ۳۹۵ ﴾ ثُمَّ يَتَعَوَّذُ سِرًّا بِالْقُرْآنِ بِمَا دِي اعوذ بالله... ووايي په کراره د قرائت لپاره فَيَأْتِي بِهِ

الْمَسْبُوقُ لَا الْمُقْتَدِرُ او دا (اعوذ بالله...) به مسبوق وایي، نه مقتدی.

﴿ ۳۹۶ ﴾ وَيُؤْخِرُ عَنْ تَكْبِيرَاتِ الْعِيدَيْنِ او وروسته کوي به یې داختر ونوله تکبیراتو (تکبیرات زوائد) څخه.

تشریح: له ثناء (سبحانك اللهم...) شخه وروسته دي د قرائت لپاره په کراره تعوذ "اعوذ بالله من الشیطن الرجیم" ووايي، لهذا څوک چي قرائت کوي، صرف هغه به تعوذ وايي لکه امام او منفرد. همدارنگه مسبوق چي کله خپل پاته رکعت راځي، نو اول دي ثناء ووايي، بيا دي تعوذ ووايي. وروسته فرمايي چي مقتدی به تعوذ نه وايي؛ ځکه چي هغه قرائت نه کوي.

للمقراءة: په دې قيد سره وې طرف ته اشاره ده چي د تعوذ تعلق د قرائت سره دی، نه د ثناء سره. (مراقی الفلاح ص: ۱۵۳)

وَيُخْرَعُ الْإِمَامُ: مسئله داده چي داخترانو په لمانځه کي دي تعوذ (اعوذ بالله...) په اول رکعت کي له تکبيرات زوايلو شخه وروسته وايي؛ ځکه تعوذ د قرائت لپاره دی او قرائت له تکبيراتو شخه وروسته شروع کول کيږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۵۴)

﴿۳۹۷﴾ ثُمَّ يُسَبِّحُ سِرًّا بِيَا دِي په کراره بسم الله... ووايي.

تشریح: تر تعوذ وروسته دي "بسم الله الرحمن الرحيم" په کراره (په پټ آواز سره) ووايي، برابره ده لمونځ جهري وي او که سري وي او برابره ده امام وي او که منفرد وي.

﴿۳۹۸﴾ وَيُسَبِّحُ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ قَبْلَ الْفَاتِحَةِ فَقَطُّ او په هر رکعت کي دي صرف له سورة الفاتحه شخه مخکي بسم الله... ووايي.

تشریح: او "بسم الله الرحمن الرحيم" دي د هر رکعت په شروع کي له سورة الفاتحه شخه مخکي ويل کيږي، لېکن تر سورة الفاتحه وروسته له سورت شخه مخکي بسم الله ويل سنت نه دي او که څوک بې ووايي، نو مکروه هم نه دي، بلکي له سورت شخه مخکي بسم الله په کراره ويل به دي، خو که د سورت پر ځای آيتونه وايي (يا په بله وينا سورت له شروع شخه نه وايي)، نو دهغه په شروع کي دي بسم الله نه وايي. (شفاء الارواح بحواله حاشيه و معدة الفقه)

﴿۳۹۹﴾ ثُمَّ قَرَأَ الْفَاتِحَةَ بِيَا دِي سورة الفاتحه ووايي.

﴿۴۰۰﴾ وَأَمَّنَ الْإِمَامُ وَالْمَأْمُورُ سِرًّا او امام او مقتدی (دوله) دي په کراره آمين ووايي.

تشریح: تر "بسم الله..." وروسته دي سورة الفاتحه (الحمد شريف) ووايي. کله چي لمونځ گزار امام يا منفرد وي، خو څوک چي په امام پسي لمونځ کوي يعني مقتدی وي، نو هغه به سره الفاتحه نه وايي.

وَأَمِّنَ الْإِمَامُ الْخ: يعني کله چې سورة الفاتحه ختم کړي او "وَلَا الضَّالِّينَ" ووايي، نو په کراره دي آمين ووايي، برابره ده امام يا مفرد وي او که مقتدی وي، ټوله به آمين وایي.

﴿۲۰۱﴾ ثُمَّ قَرَأَ سُورَةً أَوْ ثَلَاثَ آيَاتٍ بِيَادِي يَوْسُوفَ يَادِرِي آيَتُونَهُ وَوَايِي.

تشرېح: تر سورة الفاتحه وروسته دي يوسورت يا کم از کم درې کوچني آيتونه يا يولوی آيت ووايي، چې واجب اداء سي، بلکي دست اندازې قرائت دي وکړي چې د کراهت ترهيه ارتکاب لازم نه سي، او په قرائت کي دي تېزي نه کوي بل په کراره او صحيح دي يې وایي، او څوک چې په امام پسي لمونځ کوي يعني مقتدی وي، نو هغه دي صرف ثناء وایي او چپ دي ودرېږي، تمود. تسميه، فاتحه او سورت به نه وایي. (ثناء الارواح)

د رکوع بيان

﴿۲۰۲﴾ ثُمَّ كَبَّرَ رَأْسَهُ مُطْمَئِنًّا بِيَادِي اللَّهِ اكْبِرْ وَوَايِي په داسي حال کي چې رکوع کونکی (و په رکوع کي) اطمینان کونکی وي (يعني بيا دي په تکبير ويلو سره رکوع ته ولاړ سي او په اطمینان سره دي رکوع وکړي) مُسَوِّيًا رَأْسَهُ بِعَجْرِهِ (و) په داسي حال کي چې برابر ونکی وي دخپل سر دخپلو کوناهو سره اخذًا رُكُوتِيهِ بِيَدَيْهِ مُعَرِّجًا أَصَابِعَهُ (و) نیونکی وي دخپلو زنگنو په خپلو لاسو سره په داسي حال کي چې خلاصونکي وي دخپلو گوتو (يعني گوتي به يې پر زنگنو خلاصي اړتيا نیولي وي) وَ سَبَّحَ فِيهِ ثَلَاثًا او تسبیح دي ووايي په رکوع کي درې ولره وَ ذَلِكَ أَذْنًا لَوْهَا يې کمتره درجه ده (يعني فادرې ولره درکوع د تسبیح کمترین مقلودی).

لفات: ﴿مُسَوِّيًا﴾ د تفعل له بابله اسم فاعل دی: برابر ونکی، سیده کونکی، ﴿عَجْرًا﴾ او عَجْر: دهر شي شاتنی حصه، کوناتي، جمع: أَعْجَارٌ.

تشرېح: د قرائت له ختمېدو څخه وروسته دي سمدستي په الله اکبر ويلو سره رکوع ته ولاړ سي او په رکوع کي دي دومره کور او ټیت سي چې سر او ملايې سره برابر او سیده سي، درکوع په دوران کي دي سر او غاړه په مینځ کي ساتي، يعني نه دي يې دومره پورته کوي چې له ملا څخه لوړ سي لونه دي يې دومره لاندې کوي چې زړه د سينې سره ولگېږي، پښې دي سیده ساتي او برابري دي يې لږ دي چې گوتي يې مخ پر قبله وي او په مینځ کي دي يې کم تر کم څلور گوتي فاصله ساني او د لاس گوتي دي خلاصي (لرني) ساتي او په هغوی سره دي په ښه گوته زنگونان نیسي، درکوع په حالت کي دي څنگلي او بازوگان سیده ساتي او دورانو سره دي يې نه لگوي لونه دي يې دغشي په څېر

کروی. او بنخه دي په رکوع کي صرف دومره کبريږي چي لاسونه يې زنگړو ته ورسېږي او بنخه دي موتي پر زنگړو اږدي او دايښوولو په وخت کي دي گوتي سره يو ځای (جوختي) ساتي. نه خلاصی، دنبخي لپاره په رکوع کي خپل دواړه بجلکي يو ځای کول سنت دي. په رکوع کي دي کم تر کم درې وار تسبیح "سُبْحَانَ رَبِّیَ الْعَظِیْمِ" وایي او دايې کمترین مقدار دی. زیات يې هم ویلای سي. خو که امام وي، نو له دریو وارو څخه دي يې زیات نه وایي چي پر مقتديانو تنگي نه وسي. که چيري څوک بالکل تسبیح نه ووايي، یا يې یو وار ووايي، نو جائز دي. خو مکروه تنزيهي دي او صحیح دا ده چي داسي کول له کراهت تنزيهي څخه زیات او له کراهت تحریمي څخه کم دي او د بعضي اخلافو په نږیو وار تسبیح ویل واجب دي، نو ځکه هغه ضرر ویل پکار دي چي له اختلاف څخه بچ سي او په ښه اطمینان سره دي رکوع کوي. (انوار الايضاح، شفا، الارواح)

تکبیرات څنگه ویل پکار دي؟

مسئله: په لماتڅه کي د تکبیرات انتقالیه وو د ویلو صحیح طریقه داده چي کله له یوه رکن څخه بل رکن ته منتقل کیږي نو له منتقل کېدو سره یو ځای دي تکبیر داسي شروع کړي چي کله بل رکن ته ورسېږي نو آواز يې بند سي (تکبیر ختم سي). (مراقي الفلاح ص: ۱۵۲)

د قومه بیان

﴿۲۰۲﴾ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ بِيَدَيْ خَيْلٍ سِر (له رکوع څخه) راپورته کړي وَاطْمَأَنَّ قَائِلًا سَبِّحَ اللَّهُ لِمَنْ حَيْدَهُ لَوْ مَطْمَنٌ دِي سِي په داسي حال کي چي ویونکی وي د "سَبِّحَ اللَّهُ لِمَنْ حَيْدَهُ" رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ لَوْ إِمَامًا أَوْ مُتَقَرِّدًا (ویونکی وي) د "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" که چيري امام یا منفرد وي (یعني په اطمینان سره دي سمع الله لمن حمده ووايي. لو که امام یا منفرد وي. نور بنالک الحمد دي هم ولایي) اَلْمُقْتَدِرُ يَكْتَفِي بِالسَّحِيحِ لَوْ مَقْتَدِي دِي صرف په "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" باتدي اکتفا کوي.

تشریح: تر رکوع وروسته دي د "سَبِّحَ اللَّهُ لِمَنْ حَيْدَهُ" په ویلو سره پورته سي. لو بالکل سیده دي ودرېږي، بیادي "رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ" ووايي. د قومه په حالت کي به لاسونه نه تړي. په قومه کي به نږی نه کوي بلکي دومره به ضرور درېږي چي ټوله اندامونه يې پر خپل، خپل ځای ساکن سي. ډېر ځله په قومه کي د تلور کولو په وجه لمونځ واجب الاعاده گرځي. (انوار الايضاح)

نکته: تحمید خلور ډوله نقل سوی دی یعنی د تحمید خلور درجې دي: ① اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ دا تر ټولو افضله درجه ده. ② اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، بیا دا افضله درجه ده. ③ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، بیا دا افضله ده. ④ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، او آخري یې همدا درجه ده.

د سجدي بیان

﴿۳۰۴﴾ ثُمَّ كَبَّرَ خَازِنُ السُّجُودِ بیا دی الله اکبر ووايي په داسي حال کي چي سجدې ته لومړنکی (تېښتونکی) وي (یعني بیا دی په تکبیر وپلوسه رکوع ته ولاړ سي) ثُمَّ وَصَّاهُ رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ يَدَيْهِ ثُمَّ وَجْهَهُ بَيْنَ كَفْتَيْهِ بیا دی کبېرې دي خپل زنگتونه، بیا لاسونه، بیا خپل مخ د خپل دواړو ودرغو (لاسو) په مینځ کي وَ سَجَدَ بِأَنْفِهِ وَ جَبْهَتِهِ مُطْبِقًا مُسَبِّحًا ثَلَاثًا او سجدې دي وکړي پر خپله پزه په داسي حال کي چي په اطمینان سره تسبیح وړونکی وي درې واره وَ ذَلِكَ أَذْنَاهُ او دایې کمتره درجه ده (یا په بله وینا دا چي: دا درې واره وبل یې تر ټولو کم مقدار دی) وَ جَاءَ بِظَنْطِهِ عَنْ قَعْدَتَيْهِ او لیري (جلا) دي کړي خپل نس له خپلو ورونو څخه وَ عَضُدَيْهِ عَنْ إِبْطَيْهِ فِي غَيْرِ رَحْبَةٍ او خپل بازوگان (یا په بله وینا: خپلي څنگلي) له خپلو بفلو څخه په غیر د (ش اړخه) کي (یعني کله چي ښه ښه وي، یعني په جماعت کي نه وي) مُوَجَّهًا أَصَابِعَ يَدَيْهِ وَ جُلْبَتَيْهِ نَحْوَ الْقِبْلَةِ په داسي حال کي چي مخامخ کونکی (مخوونکی) وي د خپلو لاسونو او پښو ګوتو د قبلې و طرف ته وَ الْمَرْأَةُ تَخْفِضُ وَ تَلْزِقُ بِطَشَهَا بِقَعْدَتَيْهَا او ښځه دي (په سجدې کي) ټیټیږي او خپل نس دي د خپلو ورونو سره مېلوي (یوځای کوي).

لفظ: ﴿خَازِنُ﴾ د نصر او ضرب له باب د فاعل صیغه ده، خُزُرُ: لاندې لوبل، په سجدې کي لوبل، پر ځمکه لوبل، وبل کيږي: خُزِلُو سَاجِدًا: د الله جلّ و علا لپاره سجدې کونکی (د سجدې کولو لپاره) پر ځمکه ولوبېدی. ﴿جَاءَ﴾ د ضرب د باب ماضي ده، لیري ساتل، جلا ساتل. ﴿عَضُدَيْهِ﴾ تشبیه، ځنډه:

بازو، مُت (یعني له څنګلي څخه تر اوږې پورې د لاس برخه). ﴿إِبْطِیْهِ﴾ تشبیه د اِبْطَ ده: تخرګ، بغل، (تلق) د سماع د باب مضارع ده: مېلېدل، مېلول، لګول.

تشریح: په دې عبارت کې د سجده طریقه او کیفیت بیان سوی دی. فرمایي چې تر قومه وروسته دې "الله اکبر" په ویلو سره سجده ته شوه سې په دې توګه چې سجده ته په رسیدلو سره "الله اکبر" ختم کړي (یعني چې د الله اکبر شروع سجده ته د کړېدلو پر مهال وې او ختمېد یې سجده ته درېدلو پر مهال وې). سجده ته د تللو په وخت کې دې اول پر ځمکه هغه اندامونه کېږدي کوم چې ځمکې ته نژدې دي، نو اول دې دواړه زنګونان کېږدي، بیا دې دواړه لاسونه، بیا پږه، بیا دې تندي کېږدي او په سجده کې دې مخ د دواړو لاسونو تر مینځ داسې کېږدي چې پټې ګوتې د غوږو د زریو په مقابل کې راسي او سجده دې پر پږه او تندي دواړو باندي وکړي او په اطمینان سره دې سجده وکړي او په سجده کې دې درې واړه "سبحان ربی الأعلی" ووايي، دایې کم مقدار دی. دلته هم هغه تفصیل دی کوم چې په رکوع کې بیان سو، او په سجده کې دې نس له ورنو څخه لیري او جلا ساتي او څنګلي دې له بغلونو سره نه لګوي، بلکې هغوی دې هم لیري ساتي کله چې ازدحام او رش یني د جماعت په لمانځه کې نه وي. لېکن د جماعت په لمانځه کې دې څنګلي دومره نه لیري کوي لویو ته کوي چې څنګ والا لمانځه گزار په تکلیف سي، د "فس غیر زحمة" همدا مطلب دی، او په سجده کې دې د لاسو او پښو ګوتې مخ پر قبله ساتي او بنځه دې بالکل ټیټه سجده کوي. نه دې څنګلي پورته کوي او نه دې نس له ورنو څخه جلا کوي او پښې دې هوارې ساتي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

د جلسې بیان

﴿٢٥٥﴾ وَجَلَسَ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ اَوْ بِيَادِي كَبْهَي ددو سجده په مینځ کې وَاضَعَا يَدَيْهِ عَلَ فُخْذَيْهِ په داسې حال کې چې اښونکی وي د خپلو لاسونو پر خپلو ورنو مَظْطَبِنَا (نو) اطمینان کونکی وي (یعني په اطمینان سره دې کېږي).

تشریح: په دې عبارت کې د دواړو سجده تر مینځ د ناستي طریقه او حالت بیان سوی دی. حاصل دایې چې له اولي سجده څخه دې په "الله اکبر" ویلو سره سر راپورته کړي او په اطمینان سره سینه کېږي. دې ته جلسه وایي. په جلسه کې دې په اطمینان سره یعني دیوه وار سبحان الله لویه اندازه آرام وکړي، دا واجب دي، او کوم ذکر یا دعاګانې چې پر دې موقع په حدیث کې راغلي

دي، هغه پر نوافلو محمول دي، لېکن مستحب داده چي د فرضو په جلسه کي هم مسنون د دعاء وايي او هغه داده "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَعَافِنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي" يا صرف "رَبِّ اغْفِرْ لِي" دي وايي، ځکه د امام احمد رحمه الله په نېز د مغفرت دعاء يعني "رَبِّ اغْفِرْ لِي" ويل فرض دي، نو له اختلاف څخه دېچ کېلو لپاره د احنافو په نېز هم د مغفرت دعاء ويل مستحب دي، همدارنگه د دې مستحب په علت سره په جلسه کي د اطمینان کولو واجب هم اداء کيږي، کنې زياتره خلکو د هغه پرېښوونکي لود هغه له ضرورت څخه ناخبره دي. (شفاء الارواح بحواله عمدة الفقه)

﴿۴۰۶﴾ ثُمَّ كَبَّرَ وَ سَجَدَ مُطْمَئِنًّا بِيَا دِي تَكْبِير و وَايِي او په اطمینان سره دې سجده وکړي وَ سَبَّحَ فِيهِ ثَلَاثًا او په سجده کي دې درې واره تسبیح ووايي وَ جَاءَنِي بَطْنُهُ عَنْ فُخْدَيْهِ او خپل نس دي له وروڼو څخه ليري (جلا) وساتي وَ أَبْدَى عَضْدَيْهِ او خپل دواړه بازو ګان دي ښکاره کړي (يعني خپل مټان او څنګلي دي له بغلو څخه پورته او ليري کړي).

لغات: ﴿أَبْدَى﴾ د افعال له بابو د واحد مذکر غائب ماضي صیغه ده، مصدر: ابْدَاء: ښکاره کول، څرګندول.

تشریح: د دواړو سجدو په مینځ (جلسه) کي کم از کم د یوه وار سبحان الله ویلو په اندازه په اطمینان سره تر ناستي کولو وروسته دي په الله اکبر ویلو سره دویمي سجدې ته ولاړ سي او سجدې ته د تللو په وخت کي دي اول دواړه لاسونه پر ځمکه کېښېږدي، بیا دي پزه او تنډی کېښېږدي لود سجدې په طریقه او کیفیت کي هاغه تفصیل دی کوم چي په اوله سجده کي ذکر سو.

له دویمي سجدې څخه د ولاړ بدلو طریقه

﴿۴۰۷﴾ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُكَبِّرًا لِلَّهِ وَضَّ بِيَا دِي پورته کړي خپل سر په طاسي حال کي چي تکبیر ویونکی وي د ولاړ بدلو لپاره بَلَا اِعْتِمَادٍ عَلَى الْأَرْضِ بِيَدَيْهِ بېله تکیه کولو په خپلو لاسو سره پر ځمکه بلندي وَ بَلَا قُضُوْدٍ او بېله کېښتلو.

تشریح: په دې عبارت کي له سجدې څخه د قیام و طرف ته طریقه بیان سوې ده، کله چي دوسې سجده په اطمینان سره اداء کړي، نو بیا دي په تکبیر ویلو سره جسته پورته سي یعنی بغیر له لاس لګولو او تکیه کولو څخه پر ځمکي او بغیر له تلستي څخه، یعنی نه دي بېله غږه کېښي او نه دي د ولاړ بدلو په وخت کي په خپلو لاسو سره پر ځمکه تکیه کوی بلکې به لاسو سره د زنگونو نیولو په

مرسته دي ولاړ سي، او که بېله غږه تر دویمې سجده وروسته کښېني (يعني د استراحت جلسه وکړي) یا دواړه لاسونه پر ځمکه ولگوي او د لاسو په مرسته ودرېږي، نو هيڅ حرج نسته لېکن دا خلاف اولی او مکروه تنزیهي دي، خو که د یو غږ په وجه وي مثلاً د بېوا والي یا د پېر چاغوالي یا د داسې بل غږ په وجه وي چې له دویمې څخه سمدستي او جسته ولاړېدل هغه ته مشکل وي، نو اول دي څه گڼي کښېني بیا دي په کراره ولاړ سي همدا "جلسه استراحت" ده، لېکن روغ سړي ته سمدستي ولاړېدل پکار دي. (شفاء الارواح ص: ۱۷۶، مراقی الفلاح ص: ۱۵۲)

﴿ ۳۰۸ ﴾ وَالرُّكْعَةُ الثَّانِيَةُ كَالأُولَىٰ أَوْ دَوِيمٌ رُكْعَتٌ دَاوِلٌ رُكْعَتٌ په څېر دي إِلَّا أَنَّهُ لَا يُتَيْنِي

وَلَا يَتَعَوَّدُ خَوْفًا چي ثناء دي نه وایي او نه دي اعوذ بالله... وایي (په دویم رکعت کي).

توضیح: فرمایي چي دویم رکعت دي هم بالکل هغسې اداء کړي څرنگه چي یې اول رکعت اداء کړي دي، خو ثناء او اعوذ بالله دي نه وایي، بلکي تر ولاړېدو وروسته دي اول بسم الله وایي. تر دې وروسته دي الحمد شریف او قرائت وکړي، تر دې وروسته دي هغسې رکوع، قومه، سجده، جلسه او دویمه سجده وکړي لکه څرنگه چي یې په اول رکعت کي کړي وه.

در رفع الیدین بیان

﴿ ۳۰۹ ﴾ وَلَا يُسَنُّ رَفْعُ الْيَدَيْنِ إِلَّا عِنْدَ افْتِتَاحِ كُلِّ صَلَاةٍ اوست نه دي د دواړو لاسونو

پورته کول (۱) مگر د هر لماتڅه د شروع کولو په وخت کي وَعِنْدَ تَكْبِيرِ الْقُسُوتِ فِي

النُّتْرِ (۲) او په وتړو کي د قنوت (دعاء قنوت) د تکبیر په وخت کي وَتَكْبِيرَاتِ الزَّوَائِدِ

فِي الْعِيدَيْنِ (۳) او په اخترونو کي د تکبیرات زوائد په وخت کي وَحِينَ يَرَى الْكَفَّةَ

(۴) او څه وخت چي کعبه وويني وَحِينَ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ (۵) او څه وخت چي حجر

لسودسه کوي (پېږي) وَحِينَ يَقُومُ عَلَى الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ (۶) او څه وخت چي پر صفاو مروه

درېږي وَعِنْدَ الْوُقُوفِ بِحَرَفَةٍ وَمُزْدَلِفَةٍ (۷، ۸) او په عرفات او مزدلفه کي د وقوف

کولو (درېدلو) په وخت کي وَبَعْدَ رَمَى الْجَمْرَةِ الْأُولَى وَالْوُسْطَى (۹، ۱۰) او د لول څلي او

دویم څلي (اول لومړم شیطن) تر ویشتلو وروسته وَعِنْدَ التَّسْبِيحِ عَقِبَ الصَّلَاةِ (۱۱) او

تر لمنخونو وروسته د تسبیح په وخت کي (یعني له تسبیح څخه تر فارغېدلو وروسته دعاء لپاره).

تشریح: دلته یوولس (۱۱) ځایونه ذکر سوي دي چي په هغوی کي لاسونه پورته کول سنت دي او له دې (۱۱) څخه بغیر بل ځای لاسونه پورته کول سنت نه دي، خو دامام شافعي رَجَنَةُ الله او داسي نورو په نېز رکوع ته د تللو په وخت کي اول رکوع څخه دسر پورته کولو په وخت کي هم لاسونه پورته کول سنت دي (همدارنگه سجدې ته د تللو په وخت کي او بل رکعت ته دراپورته کیدلو په وخت کي هم رفع الیدین کول سنت دي) او داحنافو په نېز سنت نه دي. په حاشیه کي دامام اوزاعي رَجَنَةُ الله او دامام صاحب رَجَنَةُ الله یو حکایت ذکر سوی دی کوم چي درکوع درفع الیدین دنا ترجیح والي په هکله پوره تفصیل پکښي روایت سوی دی، لهندا دهغه مطالعه کول اړین دي. لنډه دا چي په یوولسو (۱۱) ځایو کي لاسونه پورته کول سنت دي: ① اول دا چي کله دلماتخه تکبیر تحریمه وویل سي. په هغه وخت کي دواړه لاسونه پورته کول سنت دي، برابره ده فرض لمونځ وي او که واجب. سنت وي او که نفل، اداء وي او که قضاء وي. ② دوترو په درېیم رکعت کي له دعاء قنوت څخه مخکي د تکبیر لپاره لاسونه پورته کول سنت دي، ③ داخرونو په للماتخه کي د تکبیرات زوادللو په وخت کي لاسونه پورته کول سنت دي، ④ کله چي مسجد حرام ته داخل سي او پر کعبه شریفه یې نظر پرېوځي، نو په دې وخت کي لاسونه پورته کول سنت دي، لېکن دلته لاسونه پورته کول دعاء لپاره دي، لهندا څرنګه چي په دعاء کي لاسونه پورته کوي، همداسي به یې دلته هم پورته کوي. ⑤ کله چي حجر اسود مچ کړي، نو په دې وخت کي دي دواړه لاسونه داسي پورته کړي چي دورغود په شاسره د حجر اسود استقبال وکړي (او صاحب دانوار الايضاح دې تشریح داسي کړې ده چي مسجد حرام ته د داخلېدنکي اول کار طواف دی او دطواف شروع دي له حجر اسود څخه وکړي، دحجر اسود په مقابل کي دي ودرېږي، سینه او مخ دي د حجر اسود وطرف ته کړي او د تکبیر تحریمه په څېر دي دواړه لاسونه پورته کړي او په تکبیر ویلو سره دي طواف شروع کړي. دانت دي)، ⑥ او له طواف وغیره څخه تر فارغېدلو وروسته چي کله سعی بین الصفا والمروة کوي، نو په الله اکبر ویلو سره دي دواړه لاسونه پورته کړي او سعی دي شروع کړي او په آخر کي دي د قبلې وطرف ته متوجه سي او له الله ﷻ څخه دي په دعاء کي خپل مراونده وغواړي. ⑦ په عرفات کي دوقوف په وخت کي دي مخ پر قبله دواړه لاسونه پورته کړي او الله اکبر دي ووايي. داهم سنت دي. ⑧ همدارنگه په مزدلفه کي په وقوف کي هم داسي کول سنت دي. ⑨ په منی کي دجمرة الاولی له رُمي څخه وروسته دي څه توقف وکړي او دالله تعریف دي بیان کړي او لاسونه دي پورته کړي، الله اکبر دي ووايي. دانت دي. ⑩ همداسي دي دجمرة الوسطی له رُمي څخه وروسته هم وکړي. ⑪ همدارنگه تر لمنخونو وروسته دعاء کولو په وخت

کې دواړه لاسونه پورته کول سنت دي، یعنې تر کومو لمنځونو وروسته چې ستونډه نسته، لکه د سهار او مازیگر لمنځونه، له هغوی څخه وروسته دي او لا تسبحات ووايي، بیا دې لاس پورته کړي او دعاء دي وغواړي او تر کومو لمنځونو وروسته چې ستونډه نسته، په هغوی کې دې دسلام گرځولو سره ملتې مختصر لاس پورته کړي او دعاء دي وکړي، بیا د ستونډه وغیره وکړي. (شفا، ۱۷۱، رواج، انوار الإيضاح)

﴿۲۱۰﴾ وَإِذَا فَرَغَ الرَّجُلُ مِنْ سَجْدَتَيْ الرَّكْعَةِ الشَّانِيَةِ أَوْ كَلَّةٍ فِي فَرَغٍ سِرِّيٍّ دَوْرِمَ رَكَعَتْ لَهُ دَوَارُ وَسَجْدُو څخه اِفْتَرَشَ رِجْلُهُ الْيُسْرَى وَجَلَسَ عَلَيْهَا نُو خِپَل چپه پښه دي هواره کړي (وغوړوي) او پر هغه دي کښيښي وَنَصَبَ يُمْنًا وَوَجَّهَ أَصَابِعَهَا نَحْوَ الْقِبْلَةِ او خپل راسته پښه دي ودروي او د هغه ګوتي دي د قبلې و طرف ته مخامخ کړي (مخ پر قبله دي پې وېچي) وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى قَعْدَتَيْهِ او خپل دواړه لاسونه دي پر دواړو ورنو کښېږدي وَبَسَطَ أَصَابِعَهُ او خپل ګوتي دي وغوړوي (يعني خپل ګوتي دي خلاصي اړتې اوساتي) وَالْمِرْأَةُ تَسَوَّرُكَ او ښځه به توروک کوي (يعني دواړي پښې به راسته طرف ته باسي او پر چپه کونايي به کښيښي).

الفتات: «افتروش» د افتعال له باب ۲ د واحد مذکر غائب ماضي صیغه ده: هوارول، غوړول، «تتوړک» د فاعل له باب ۲ د واحد مؤنث غائب مضارع صیغه ده: پر کونايو کښېښل او پښې يوه طرف ته ایستل. **غوروي:** فرمايي چې کله د دوريم رکعت له دويمې سجده څخه سر راپورته کړي، نو قعدۀ (ناسته) ي وکړي په دې طريقه چې چپه پښه دي هواره کړي او پر هغه دي کښيښي او راسته پښه دي ودروي او ګوتي دي پې د قبلې و طرف ته کړي او دواړه لاسونه دي پر دواړو ورنو کښېږدي او ګوتي دي پې خلاصي و ساتي (يا په بله وينا پر خپل طبعي حالت دي پې پرېږدي چې نه پوره سره مښتي وي نو نه پوره غوړول سيږي) او د لاسو د ګوتو سره دي زنگونو ته نژدې او د قبلې و طرف ته وي او په ګوتو سره دي ننگونو ته نيسي، همدا اصح ده، که څه هم نيول پې جائز دي، خو نه نيول پې افضل دي: ځکه د بولو په وخت کې د ګوتو سره مخ پر قبله نه پاتېږي، بلکې د ځمکې و طرف ته گرځي. او ښځه توروک کوي يعني دواړه پښې به راسته طرف ته باسي او پر چپه طرف به کښيښي.

د تشهد بيان

﴿۲۱۱﴾ وَقَرَأَ تَشْهَدَاتَيْنِ مَسْنُودَيْنِ ^{مُسْنَدَيْنِ} او د ادين مسعود ^{مُسْنَدَيْنِ} والا تشهد دي ووايي وَأَشَارَ بِالسَّبْحَةِ فِي الشَّهَادَةِ او د شهادت په ګوته سره دي (په القحبات کې) اشاره وکړي د کلمه

شهادت (اشهد ان لا اله الا الله) ويلو په وخت کي يَزْعُمُهَا عِنْدَ الثَّغْيِ وَيَضَعُهَا عِنْدَ الْإِسْبَاتِ (په داسي توگه) چي دثغې (لا اله الا الله) ويلو) په وخت کي دي گوته پورته کړي او داثبات (الله ويلو) په وخت کي گوته کښېږدي (کښته کړي).

تشرېح: تشهد په حديثو کي په مختلفو الفاظو سره نقل سوى دى، په هغوى کي درې قسمه تشهد زيات مشهور دى، په راروان عبارت کي چي تشهد ذکر سوى دى، هغه دابن مسعود رضي الله عنه تشهد دى. د احنافو او حنبله وو په نيز همدا تشهد تر ټولو افضل دى، تفصيل به يې څه وروسته ذکر سي.

﴿ ۲۱۲ ﴾ وَلَا يَزِيدُ عَلَى الشَّهْدِ فِي الْقُعُودِ الْأَوَّلِ اَوْ زِيَا تَوْبِ دِي نَه كوي پر تشهد په اوله ناسته کي.

تشرېح: مسئله داده چي په اوله ناسته کي دي له تشهد ويلو څخه وروسته ستمستي ددرېيم رکعت لپاره ولاړېږي، هيڅ تاخير دي نه کوي، او که دفرضي لماتخه په اوله ناسته کي له تشهد څخه وروسته درود شريف ويل شروع کړي، نوراجح قول دادى چي که تر "على محمد" پوري (يعني صرف الله صل على محمد... پوري) ووايي، نو سجده سهو واجبېږي. (شمي ج: ۱، ص: ۶۹۴)

اوله امام صاحب رحمه الله څخه د امام حسن په روايت کي نقل سوي دي چي که يو حرف يې هم زيات کړى، نو سجده سهو باندي لازمه ده او ځيني وايي چي زياتره علماؤ همدغه قول غوره کړى دى.

لېکن صاحب د کبيرې رحمه الله وايي چي زياتره علماء پر اول قول دي او هغه قول اولى او صحيح دى. (فتح المعلي)

د تشهد (التحيات) الفاظ

﴿ ۲۱۳ ﴾ وَهُوَ اَوْ هُوَ (د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه تشهد) دادى الشَّحِيَّاتُ يَنْتَه ټوله قولې عبادتونه (عبادت قوليه) خاص الله جل جلاله دي وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ او ټوله فعلې عبادتونه او ټوله ملي عبادتونه (خمس الله جل جلاله دي) السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ سلام دي وي (له جبه څخه درب تمل) پر تاي نبي صلوات الله عليه او د الله جل جلاله رحمت او د هغه برکتونه السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ سلام دي وي پر مومو او د الله تعالى پر نهکونديو أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

زه گواهي (شاهدي) ورکوم چې له الله ﷻ څخه بغير بل هيڅ معبود (د عبادت لائق) نسته وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ او گواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دی.

تشرېح: فرمايي چې د ابن مسعود رضی الله عنه تشهد دای: «الْتَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ أَسْلَامٌ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَسْلَامٌ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».

د التحیات لغوي څېړنه: التَّحِيَّاتُ جمع د "تَحِيَّة" ده، د "تَحِيَّة" اصل معنی ده: "سترې مسې، هر کس او سلام کول"، څرنګه چې به عربو د خپل ملاقات او سلام کولو په وخت کې د سترې مسې په توګه د دعاء کول "حَيَّاكَ اللَّهُ" (الله ډي ژوندی لره!)، نو ځکه د عربو سلام، ملاقات او سترې مسې په "تَحِيَّة" سره ونومل سوه، لکه څرنګه چې زموږ سلام او ملاقات ته "سترې مه مسې" ویل کیږي، ځکه چې موږ هم د خپل ملاقات پر مهال په همدې الفاظو سره دعاء کوو (لکه سترې مسې! جوړه بخیر)، نو د "تَحِيَّة" اصل معنی ده: "سترې مسې"، څرنګه چې د هر قوم لپاره یوه سترې مسې لود ملاقات پر وخت د دعاء یوه جمله وي، نو د سپېڅلي اسلام "تَحِيَّة" (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ) دی؛ او دلته له "التَّحِيَّاتُ" څخه مراد ټوله ښاغلي او قولې عبادتونه دي لکه لمونځ، اذکار او داسې نور.

الصَّلَوَاتُ جمع د صَلَوة ده، له دې څخه یوازې لمونځ مراد نه دی، بلکې ټوله بدني عبادتونه ځنې مراد دي، لکه روژه، حج، جهاد او داسې نور. **الطَّيِّبَاتُ** جمع د طَيِّبَةٌ ده، پاک او غوره شي ته ویل کیږي، لوله دې څخه ټوله مالي عبادتونه مراد دي، لکه زکاة، سرسایه او داسې نور.

د التحیات اصل او تفصیلي ژباړه: د التحیات اصل دای چې کله رسول الله ﷺ د معراج په شپه لومړی آسمان ته ورسېدی، نو الله ﷻ ته یې د تحیه ورکولو اراده وکړه لکه څرنګه چې باچاهانو ته د ملاقات پر وخته تحیه ورکول کیږي، نو لوی څښتن ﷻ یې کریم ﷺ ته د دې کلمو الهام وکړ چې داسې وایه: «الْتَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ» (ټوله ښاغلي او قولې عبادتونه او ټوله بدني عبادتونه او ټوله مالي عبادتونه الله ﷻ لره دي)، کله چې رسول الله ﷺ د الله ﷻ په حضور کې د تحیه په توګه دادرې کلمې وویلې، نو الله ﷻ یې هم په جواب کې دادرې کلمې وویلې: «أَسْلَامٌ

عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» (ای ازموږ انبي! پر تادي سلام وي دالله تعالى له جانيه او پر تا دي دالله تعالى له جانيه رحمت او برکتونه وي)، يعني "السَّلَامُ عَلَيْكَ" يې د "التَّحِيَّات" په مقابل کي وويي چي دا به د قيامت تر ورځي د اسلام او مسلمانانو تحيه وي. بلکي په جنت کي به هم په دې سره مسلمانانو ته تحيه ورکول کيږي، او "رَحْمَةُ اللَّهِ" د "الصَّلَوَات" مقابل دی کوم چي د "صَلُوة" اصلي معنی ده، او د بدني عباداتو سره دالله ﷻ رحمت لازم دي. او "بَرَكَات" د "الْقَضِيَّات" مقابل دی، کوم چي نما او کثرت ته وايي، او د مال او سرمايي سره مناسب دي.

شرنګه چي نبي کریم ﷺ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ، أَجْوَدُ الْخَلْقِ وَأَكْرَمُهُمْ دى، نو ځکه نبي کریم ﷺ دافيض او دالله ﷻ ستر احسان عام کړى ټولو انبياؤ عَلَيْهِمُ السَّلَام ته، او د ټوله مخلوق صالحانو ته هغه که له ملائکو څخه وي او که له انس او جن څخه وي، نو داسي يې وويل: «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ»، (سلام دي وي پر مؤمنانو او د خدای ﷻ پر هغه بندګانو چي ښکاري وي)، مطلب دا چي اې الله ﷻ! ستا له جانيه سلامتي صرف پر مانه، بلکي ستا پر نورو ښکړو بندګانو دي هم وي.

کله چي نبي کریم ﷺ دغه احسانيه کلمې وويلې، نو فرشتو د جبرئيل ﷺ په وحي سره ياد الله ﷻ په الهام سره داسي وويل: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأُشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ»، (موږ گواهي ورکوو چي الله ﷻ يو دی، او گواهي ورکوو چي محمد ﷺ دالله ﷻ بنده او رسول دی).
عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ: عبد صالح (ښکړ بند) په شريعت کي هر هغه بنده ته وايي چي دالله ﷻ د ټولو حقونو او د هغه د مخلوق د ټولو حقونو پر ځای کونکي وي.

يادونه: کوم التحيات چي پورته ذکر سول، دا د عبدالله ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ التحيات ده او ټولو صحاح سته وورنقل کړې ده او امام ترمذي رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْه يې په آخر کي ويلي دي چي "له نبي ﷺ څخه د التحيات په هکله تر ټولو صحيح قول دابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی"، او پر همدغه دزياتره صحابه وواو تابعينو عمل وو.

﴿ ۲۱۳ ﴾ وَقَرَأَ الْفَاتِحَةَ فِيمَا بَعْدَ الْوَلِيِّينَ او (بيا) دي سورة الفاتحه ووايي له اولو دوو رگمتونو شخه وروسته والا رگمتونو کي.

تشریح: او بيا دي په آخري رگمتونو کي سورة الفاتحه (الحمد شريف) ووايي (او مخکي په ۰۳۳۶-نمبر مسئله کي تېر سوه چي د فرضي لمانځه له اولو دوو رگمتونو شخه په نورو رگمتونو کي سورة الفاتحه ويل ست دي واجب نولازم نه دي).

﴿ ۲۱۵ ﴾ ثُمَّ جَلَسَ وَقَرَأَ الشَّهَادَةَ بيا دي (له آخري رگمت کولو شخه وروسته) کښني او تشهد دي ووايي ثُمَّ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بيا دي په نبي ﷺ باندې درود شريف ووايي ثُمَّ دَعَا بِمَا يَشْهَدُ الْقُرْآنَ وَالسُّنَّةَ بيا دي (تر درود شريف وروسته) دعاء وکړي په داسي الفاظو (کلماتو) سره کوم چي د قرآن او حديثو (د کلماتو) مشابه وي.

تشریح: فرمايي چي دخلورو رگمتو له پوره کولو شخه وروسته دي د قعدة اخيره لپاره کښني او پوره "التحيات" دي ووايي يعني تشهد او تر هغه وروسته درود ابراهيمي او يو ماثوره دعاء دي ووايي.

﴿ ۲۱۶ ﴾ ثُمَّ يُسَلِّمُ يَمِينًا وَيَسَارًا بيا دي سلام وگرځوي راسته طرف ته او (بيا) چپه طرف ته فَيَقُولُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ نو ودي وايي "السلام عليكم ورحمة الله" (سلام دي وي پر تاسو لود الله رحمت) نَاوِيًا مِّنْ مَّعَهُ په داسي حال کي چي نيت کونکی وي دهغه چا کوم چي دده سره دي کَمَا تَقَدَّمَ لکه مخکي چي تېر سوه.

تشریح: دلمونځ پر ختمېدو دي اولاً راسته طرف ته بيا چپه طرف ته مخ وگرځوي "السلام عليكم ورحمة الله" دي ووايي. او د سلام گرځولو په وخت کي دي راسته او چپه طرف ته په لمانځه کي د شريکو خلکو، فرشتو او ښکو جناتو ټولو باندې د سلام کولو نيت وکړي، چي تفصيل يې د "فصل در سننها" په آخر کي تېر سو.

بَابُ الْإِمَامَةِ

(د) فصل د امامت (په بیان کې) دی

تشریح: د "امامت" معنی ده: سردار کېدل. په لمانځه کې یو کس د ټوله جماعت امام یعنې سردار وي او ټوله اقتداء کونکي یعنې مقتدیان د هغه تابعنداري کوي او دمقتدي لمونځ دامام د لمانځه سره متعلق کیږي، اوس مصنف رَجَّه الله په دې باب کې د دغه امامت احکام او تفصیلات بیلتوي.

د امامت مرتبه

﴿ ۲۱۷ ﴾ هِيَ أَفْضَلُ مِنَ الْأَذَانِ امامت له اذان څخه افضل دی.

تشریح: دا حانفو په نيز امامت کول له اذان کولو څخه افضل دي (یعنې ثواب یې زیات دی): ځکه له نبی کریم ﷺ او له خلفاء راشدینو څخه پر امامت همېشې ثابت دی. (شفعة الاوج)

د جماعت حکم او ارزښت

﴿ ۲۱۸ ﴾ وَالصَّلَاةُ بِالْجَمَاعَةِ سُنَّةٌ لِلرَّجَالِ الْأَخْرَارِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَمَنْ عَزَّزَ اللَّهُ شَأْنَهُ فَزَكَّاهُ سَتَ مُؤَكَّدَةً دى د آزاډو خلکو لپاره چې (هنوى لره) هيڅ غلږ نه وي.

لفات: د أخرار جمع دحرر ده: آزاد.

تشریح: اسلام یو اجتماعي مذهب دی. په همدې وجه د اسلام ډېر عبادتونه په اجتماعي توګه لاه کول کیږي. له هنوی څخه یو د جماعت لمونځ دی. کوم چې د لمت پر آزاډو خلکو سنت مؤکده دی چې واجب ته نژدې دی، په حدیثو کې د جماعت د لمانځه ډېر ټینګار او فضیلتونه ولرل سوي دي. نبی کریم ﷺ فرمایي: چې د جماعت لمونځ د یوازي لمونځ کولو په مقبله کې لوړوشت چنده زیات فضیلت لري. (بخاري شریف)

همدارنگه د جماعت په پرېښولو باندي وعید ولرل سوی دی. نبی کریم ﷺ فرمایي: زما زړه غواړي چې یو څو ځوانانو ته ووايم چې یو ټوټي (لرګي) جمع کړي او بیاضه هغه خلکو ته ورسم کوم چې بېله څه غلږه په کورو کې لمنځونه کوي او د هنوی کورو ته لوړ واچوم. (مسلم شریف)

لهذا په هر مسلمان سړي باندي ضروري ده چې په مسجد کې د جماعت د لمانځه لاس ته وکړي او په دې باره کې قطعاً سستی او غفلت پرېږدي.

بلا عذر: يعنى د جماعت د لمانځه تاكيد هغه وخت دى كله چي څه عذر نه وي او كه عذر وي. نو بيا شرعاً د جماعت پرېښوولو گنجائش سته.

د امامت شرطونه

﴿٢١٩﴾ وَشُرُوطُ صِحَّةِ الْإِمَامَةِ لِمَنْ جَالِ الْأَصْحَاءِ سِتَّةٌ أَشْيَاءٌ اود روغو (جوړو) سربو لپاره د امامت صحيح كېدلو شرطونه شپږ شيان دي (يا په بله وينا دا چي دروغو خلكو د امام جوړېدو لپاره شپږ شياو شرط دي اچي په داسي كې به وي) ١) الْإِسْلَامُ وَالْجُلُوعُ وَالْعَقْلُ وَالِدُّ كَوْرَةٌ ① مسلمان والى ② بالغ والى ③ عاقل والى ④ او نارینه والى وَالْقِرَاءَةُ ⑤ او قرائت (يعني پر قرائت به قدرت لري اقراد شريعت به ناستلای سي) وَالسَّلَامَةُ مِنَ الْأَعْدَاءِ ⑥ او له عذرونو څخه خوندي كېدل (چي صحيح سلامت به وي) كَالْعَرَفِ (عذرونه) لكه له پزي څخه ونه جاري كېدل (چي د پزي ونه يې نه بنښيري) وَالْعَاقِلَةُ او فاقاه كېدل (يعني په خبرو كې يې فاه زياته راشي امر، خبره چي كوي نو يول يې فاه له خولې څخه راوځي) وَالشَّمْسِيَّةُ او (بل منډر) تمتعه كېدل (چي په خبرو كې يې تاه لومړم زيات راشي امر وخت يې تم ته ځي) وَالشُّعْرُ او (بل منډر) تر ژبې كېدل (چي ژبه يې له يوه حرف څخه ويل حرف ته لوړي. مثلاً سين په ثاء سره بلوي اولسي نور) وَقَدْ شَرِطَ او (بل منډر د لمانځه له شرطونو څخه) د يوه شرط نيستوالى كَطَهَارَةٍ وَكَسِتَرِ عَوْرَةٍ لكه پاكي او د عورت پټوالى.

نکات: ﴿الأصحاء﴾ جمع د صَحِيح نه لكه څرنگه چي أَجْبَاء جمع د حَيِيْب نه: روغ رمت. ﴿ر ع ا ف﴾ د فتح او نصر له بابه مصدر دى: پزه وني كېدل، له پزي څخه ونه روانېدل. هغه ونه چي له پزي څخه ناروغى په وجه راوځي. داسي كس امامت صحيح نه دى. ﴿العاقلة﴾ د فَعْلَلَةٍ د باب مصدر دى: له خولې څخه "فاه" زياته وتل، چي د يو لفظ او حرف د اداء كولو په وخت كې د مشقت په وجه اول د "ف" غونډلي اولز راوځي بيا اصل لفظ اداء كوي. داسي كس هم امامت صحيح نه دى. ﴿الشَّمْسِيَّةُ﴾ ناهم د فَعْلَلَةٍ د باب مصدر دى: په داسي توگه خبره كول چي په هغه كې "ت" او "ميم" ويل راوځي. يعني په خبرو كې يې د "ت" او "م" دراگر څوولو علت وي. ياله پلاني تالو څخه د

آواز زيات وتل او خبري داسي تيزي كول چي نه فهمول كيږي. ﴿الشَّخْ﴾ دسمع دباب مصدر دی: تری کېدل، تر ژړی کېدل، داسې کېدل چې په صحیح توګه د حروفو پر اداء کولو قدرت نه وي. مثلاً "سین" پر ځای پر ژبه "شاء" جاري کېدل، او د "راء" پر ځای پر ژبه "غین یا لام" جاري کېدل او داسې نور. داسې کس هم امام نه سي جوړېدلای. ﴿فقد شرط﴾ یعنې بل عذر دلوماتخه د شرطونو دیو د شرط نه موجودېدل دي مثلاً طهارت او عورت پټول، یعنې دامامت له (۶) شرائطو څخه چې کوم د شرط دی چې له عذرونو څخه سالم کېدل، نوله هغه عذرونو څخه دا هم عذر دي چې امام پاک نه وي یعنې معذوره یا د ستر په اندازه جابه نه لري، لهذا که له دغه عذرونو څخه یو عذر وي، نو (نامعذوره خلکو ته) د داسې کس امامت (لمونځ ورکول) نه صحیح کیږي.

قشویح: دروغو (نامعذوره) خلکو دامامت (لمونځ ورکولو) لپاره فقهاؤ شپږ شرطونه ذکر کړي دي:

- ① مسلمان کېدل، ② بالغ کېدل، ③ عقل مند کېدل، ④ نر کېدل (سړی کېدل)، ⑤ په قرائت باندې قادر کېدل، ⑥ له عذر څخه سلامتیا، لکه د پزي وینه، شری والی، د بادو تلوی یا د امتیازو خڅېدلو مرض او له داسې نورو اعذارو څخه سالم کېدل. دلته د "بلوغ" په قید سره نابالغ ووتی؛ ځکه د نابالغه کس لمونځ نفل دی او نفل کونکی فرض لمونځ نه سي ورکولای (لهذا د نابالغ شاته دبالغ لمونځ صحیح نه دی، هغه که هر لمونځ وي او که څه هم تراویح او نوافل وي؛ خو د بلغ دائمه وو په نېز د نابالغ شاته تراویح او نور نوافل صحیح دي، لېکلو ښکاره دي وي چې د عمر په اعتبار سره پنځلس کاله د بلوغت عمر دی، لېکن که د علامت په اعتبار سره تر دغه عمر مخکې بالغ سي، نو هم د هغه شاته لمونځ صحیح دی)، او د "عقل" په قید سره غیر عاقل ووتی؛ ځکه د مجنون امامت صحیح نه دی او: "نارینه والي" په قید سره ښځه ووتله (لهذا ښځه د نلر نه وولمعه نه سي جوړېدلای، هغه که هر لمونځ وي، لېکن د ښځو امامه جوړېدلای سي. خو د مکروه تحریمي دي) او د "سلامتیا" په قید سره معذورین ووتل، یعنې امام به په څه عذر مبتلا نه وي مطلب دا چې داسې مرض به ورته لاحق نه وي چې په هغه سره معذوره شمېرل کیږي چې په لغاتو کې د ځينو وضاحت وسو (خو معذوره کس د خپل غوندي معذوره کتلو امت کولای سي)، همدارنگه په کوم امام کې چې دلوماتخه له شرطونو څخه یو شرط موجود نه وي، د هغه شاته د داسې کس لمونځ نه کیږي چې په هغه کې دلوماتخه ټوله شرطونه موجود وي، مثلاً طهارت (لوس او غسل) کونکي لمونځ په غیر ظاهر (یعنې په معذوره) کس پسي یا د جابه اغوستونکي لمونځ په لڅ (برنډ) کس پسي نه صحیح کیږي. (نشا، الارواح، انوار الايضاح)

د اقتداء شرطونه

﴿٢٢٠﴾ وَشُرُوطُ صِحَّةِ الْإِقْتِدَاءِ أَرْبَعَةٌ عَشَرَ شَيْئًا أَوْ دَقْتَاءُ دَصَحِيحٍ كَيْدَلُ شَرْطُونِه

څوارلس شېي دي: نِيَّةُ الْمُتَقِدِّئِ الْمُتَابِعَةِ مَقَارَنَةً لِشَرْعِيَّتِهِمْ (١) د مقلدي نيت كول د

امام د تابعدارۍ (يعني امام د اقتداء نيت کول) په داسي حال کي چي هغه (د متابعت نيت) دده د تکبير تحریمه سره يوځای وي (يعني د اقتداء صحيح کېدلو يو شرط دای چي مقتدي به د خپل تکبير تحریمه په وخت کي د امام د متابعت نيت کړی وي).

تشریح: په امام پسي د اقتداء د صحيح کېدلو لپاره څوارلس (۱۴) شرطونه ضروري دي: ① اول شرط دای چي مقتدی به د امام د متابعت "اقتداء" (يعني په هغه پسي د لمونځ کولو) نيت کوي مثلاً داسي نيت کول چي زه په دغه امام پسي نيت کوم يا د دغه امام په اقتداء کي لمونځ کوم. په دې توگه چي د اقتداء نيت د تکبير تحریمه سره يوځای وي يا تر تکبير تحریمه داسي مخکي وي چي د نيت او تکبير تحریمه په مينځ کي څه نيت ماتونکی فعل نه وي چي د هغه تفصيل د لمايحه په شرطونو کي تېر سو، خو د جمعې او د اخرونو په لمنځو کي د اقتداء نيت ضروري نه دی؛ ځکه دا لمنځونه د جماعت سره مخصوص دي. (شفاء الارواح بحواله عمدة الفقه)

دامامت نيت

﴿ ۲۲۱ ﴾ وَبَيَّةُ الرَّجُلِ الْإِمَامَةَ شَرْطٌ لِصَحَّةِ إِقْتِدَاءِ النِّسَاءِ بِهِ (۲) او د سړي نيت کول (د بنځو) دامامت شرط دي د بنځو د اقتداء صحيح کېدلو لپاره.

تشریح: ② د دويم شرط حاصل دای چي که امام سړی (نارینه) وي او د هغه شاته بنځي هم په لمايحه کي شرکت کوي (يا په بله وينا بنځي هم لمونځ پسي کوي)، نو د امام سړي لپاره ضروري ده چي د بنځو دامامت نيت هم وکړي، که چيري امام د بنځو دامامت نيت نه وي کړی، نو د بنځو اقتداء نه صحيح کېږي، خو د نارينه امام لپاره د سړيانو دامامت نيت کول يا د بنځينه امام لپاره د بنځو دامامت کول شرط نه دي، لېکن څرنگه چي بغير له نيته ثواب نه حاصلېږي، نو ځکه نيت کول افضل دي. (شفاء الارواح)

د اقتداء نور شرطونه

﴿ ۲۲۲ ﴾ وَتَقْدُّمُ الْمَارِ بِعَقْبِهِ عَنِ التَّامُّوْمِ (۳) او د امام په خپل پوندي سره مخکي کېدل (يعني د امام پونده مخکي کېدل) له مقتدي څخه.

لغات: الْعَقْبُ: او الْعَقَبُ: پونده، جمع: أَعْقَابُ.

تشریح: ③ د اقتداء صحيح کېدلو لپاره درېم شرط دای چي د مقتدي قدم به د امام له قدم څخه مخکي نه وي او په دې کي اعتبار پوندي لره دي. يعني د پښو پوندي به يې د امام له پونديو څخه مخکي نه وي. لهذا که د مقتدي پوندي د امام له پونديو څخه مخکي وي، نو د مقتدي اقتداء نه صحيح کېږي، او که د مقتدي پوندي شاته وي، خو د مقتدي تنه (قد) دومره اوږدوي چي په

سجده کي د مقتدي سر دامام له سره څخه مخکي کيږي (يا مثلاً د مقتدي پښې غټي وي او دامام پښې کوچنۍ وي وي او د مقتدي پوندي دامام تر پوندو شاته وي، خو نوره پښه يې دامام له پښې څخه مخکي وي). نو اقتداء يې صحيح کيږي؛ ځکه اعتبار پوندو لره دی او هغه تر امام شاته دي. (مطحاوي علی مراقي الاعلاح شفاء الارواح)

﴿۳۲۳﴾ وَأَنْ لَا يَكُونَ أَذُنٌ حَالًا مِنَ الْمَأْمُورِ (۴) او دا چي نه به وي امام ادنی (کتر) د حالت په اعتبار سره له مقتدي څخه (يا په بله وينا چي دامام حالت به د مقتدي له حالت څخه کمتر نه وي. يعني امام به د مقتدي له لمونځ څخه د کمي درجې لمونځ کونکی نه وي).

تشریح: (۴) څلورم شرط دای چي دامام لمونځ به د مقتدي د لمناځه څخه د کمي درجې نه وي. نو فرض کونکي لمونځ په نفل کونکي پسي نه صحيح کيږي؛ ځکه دامام حالت ادنی دی او د مقتدي حالت اعلى دی.

﴿۳۲۴﴾ وَأَنْ لَا يَكُونَ الْإِمَامُ مُضَلًّا فَرَضًا غَيْرَ فَرْضِهِ (۵) او دا چي نه به وي امام داسي فرض لمونځ کونکی کوم چي د مقتدي له فرضو څخه بغير (بل فرض) وي (يعني د دواړو لمونځ به وي).

لغات: فرضه: د ضمير مرجع المأموم (مقتدی) دی.

تشریح: (۵) پنځم شرط دای چي دامام او مقتدي لمونځ به يو وي، داسي به نه وي چي امام د ماښين لمونځ کوي او مقتدی د مازيگر د لمناځه نيت پسي وکړي او داسي نور.

﴿۳۲۵﴾ وَأَنْ لَا يَكُونَ الْإِمَامُ مُقِيمًا لِمُسَافِرٍ بَعْدَ الْوُقُوتِ فِي رُبَاعِيَّةٍ وَلَا مَسْبُوقًا (۶) او دا چي نه به وي د مسافر امام مقيم له وخت تېرېدلو څخه وروسته په څلور رکعتيز لمناځه کي او نه به (امام) مسبوق وي. (يعني په څلور رکعتيز قضائي لمناځه کي به مقيم کس د مسافر امام نه وي. او نه به مسبوق وي).

لغات: «مسبوق» هغه کس چي اول رکعت ځني تېر سوی وي، هغه ته مسبوق وايي. نور بيا که دوه رکعت ځني تير سوي وي او که درې يا څلور سره.

تشریح: (۶) د اقتداء، د صحيح کېدو شپږم شرط دای چي په څلور رکعتيز لمناځه کي (مثلاً د ماښين، مازيگر او ماخوستن په لمخونو کي) د وخت له وتلو څخه وروسته د مسافر کس امام به مقيم نه وي. يعني د وخت له تېرېدلو څخه وروسته په څلور رکعتيز لمخونو کي د مسافر لپاره په مقيم امام پسي لمونځ کول جائز نه دي، مثلاً له يو مسافر څخه د ماښين لمونځ قضاء سي. نو د هغه اقتداء په

یو داسي امام پسي جائز نه ده کوم چي مقيم وي. خو که دامافر په يو مسافر امام پسي په همدې لمانځه کي اقتداء وکړي، نو جائز ده.

بعد وقت: يعني له وخت تېرېدلو څخه وروسته دامافر اقتداء په مقيم پسي جائز نه ده. خو په وخت کي دننه (يعني دخپل وخت په لمانځه کي) جائز ده چي مسافر په مقيم پسي اقتداء وکړي او په دې صورت کي به مسافر دخپل امام په متابعت کي څلور رکعتونه پوره کوي.

دلته د "رباعية" (څلور رکعتيز) قيد لگول سوی دی. لهذا کوم لمنځونه چي څلور رکعتيز نه وي لکه دسهار او ماينام لمنځونه، نو په هغوی کي دامافر اقتداء په مقيم پسي په هر حالت کي جائز ده، برابره ده په وخت کي دننه وي يا دوخت له وتلو څخه وروسته وي.

ولا مسبقاً: داقتداء د صحيح کېدو لپاره داهم شرط دي چي په کوم چا پسي اقتداء کيږي يعني امام، هغه به مسبوق نه وي، لهذا که يو مسبوق کس خپل پاته لمونځ پوره کوي، نو په هغه پسي د اقتداء نيت کول نه صحيح کيږي (ځکه کله چي هغه خپل لمونځ پوره کوي، نو په دې وخت کي هم هغه يو قسم دخپل امام شاته دی او مقتدي دی، نو ځکه په هغه پسي دبل چا لمونځ صحيح نه دی). (شفا، الارواح، نعمة النجاج)

﴿۳۲۱﴾ وَأَنْ لَا يَفْصَلَ بَيْنَ الْإِمَامِ وَالْمَأْمُورِ صَفًّا مِنَ النِّسَاءِ (۷) او دا چي فاصل (حائل) به نه وي دامام او مقتدي تر مينځ دبنځو صف.

تفسير: (۷) اووم شرط دای چي دامام او نارينه مقتديانو تر مينځ به دبنځو پوره صف حائل نه وي، که د هغه نارينه مقتديانو لمونځ نه صحيح کيږي (له پوره صف څخه مراد تر دريو زياتي بنځي دي، او که صرف درې بنځي وي، نو صرف له هغه دريو خلکو څخه کوم چي بالکل ددې بنځو شاته دي دنورو لمونځ نه ناستيږي، په هر صف کي د هغه دريو خلکو لمونځ ناستيږي کوم چي بالکل دبنځو شاته راځي، همدا حکم ددوو بنځو او يوې بنځي دی). (انوار الايضاح، شفا، الارواح)

﴿۳۲۲﴾ وَأَنْ لَا يَفْصَلَ نَهْرٌ يَمُرُّ فِيهِ الزَّوْرُقُ (۸) او دا چي فاصل به نه وي (دامام او مقتدي تر مينځ) داسي نههر (رياله) چي په هغه کي کوچنی کبتي تېرېدلای سي.

الفاظ: (الزورق) يو قسم کوچنی کبتي ده.

تفسير: (۸) داقتداء د صحيح کېدو اتم شرط دای چي دامام او مقتديانو تر مينځ به داسي نههر (رياله) حائل نه وي چي په هغه کي کوچنی کبتي تېرېدلای سي (يا په بله وينا داسي نههر چي له پل وږيه څخه بغير پر هغه او بشل ممکن نه وي)، لهذا که په مينځ کي داسي نههر حائل وي يعني امام دنهريوې خوا ته وي او مقتدي دنهريوې خوا ته وي، نو اقتداء نه صحيح کيږي.

همدا حکم د مسجد د حوض دی، مثلاً د مسجد په صحن (غولي) کې حوض دی، نو د حوض شاته والا حصه کې اقتداء نه صحیح کیږي، خو که د حوض شاوخوا ته صفونه متصل ولاړ وي، نو د شاتنیو خلکو اقتداء هم صحیح کیږي.

او که نهر دومره کوچنی وي چې په هغه کې کوچنی کښتی هم نه سي تېرېدلای. نو هغه د اقتداء لپاره مانع نه دی (لهذا که دامام او مقتديانو تر مینځ کوچنی لښتی وي، نو اقتداء یې صحیح کیږي). (شفاء الارواح) **یادونه:** مصنف رحمه الله د کوچني نهر او لوی نهر تر مینځ داسې فرق کړی دی چې که نهر داسې وي چې په هغه کې کوچنی کښتی تېرېدلای سي، نو هغه د لوی نهر په درجه کې دی، کښې د کوچني نهر په درجه کې دی او له اقتداء څخه مانع نه دی. (ملحقاوي ص: ۱۵۹)

﴿۳۲۸﴾ وَلَا طَرِيقٌ تَسْرُفُ فِيهِ الْعَجَلَةُ (۹) او نه داسې لاره (به فاصل وي) چې په هغه کې ټانګه تېرېدلای سي.

لغات: ﴿عجلة﴾ د دې لفظ څو معناوي نقل سوي دي چې له هغوی څخه دوې دادي: ① تیر (اربه)، ② ټانګه.

تشریح: ① د اقتداء د صحیح کېدو لپاره نهم شرط دای چې دامام او مقتدي تر مینځ به داسې لاره حائل نه وي چې په هغه کې ټانګه تېرېدلای سي (چې د هغه اندازه د دوو صفونو برابر ده)، لهذا که دومره پراخه (دو صفونو په اندازه) لاره وي، نو اقتداء یې نه صحیح کیږي (خو که په دې خالي ځای کې درې کسان ودرېږي، نو بالاتفاق ټوله صفونه متصل کیږي او د شاتنیو خلکو اقتداء صحیح کیږي، همدا حکم د نورو صفونو دی، لهذا که اول صف دامام شاته متصل ولاړ وي چې په مینځ کې یې لاره نه وي، لېکن د اول او دویم صف په مینځ کې دومره لاره وي چې په هغه کې ټانګه تېرېدلای سي یعنې د دوو صفونو په اندازه لاره، نو د اول صف والا لمونځ څو صحیح کیږي، لېکن د دویم صف والا لمونځ فاسدېږي، او که د دوو صفونو له اندازه څخه کمه لاره وي، نو د اقتداء لپاره مانع نه دي. دلته دا خبره یاد ساتل پکار دي چې عام مسجدونه که ډېر غټ نه وي، نو د مکان واحد حکم لري او په هغوی کې د خالي ځای حائل والي لږه اعتبار نه مته او هغه د اقتداء مانع نه دی، که څه هم د دوو یا زیاتو صفونو په اندازه وي. لهذا که امام په محراب کې وي او یو سړی د مسجد په یو طرف کې اقتداء وکړي او په مینځ کې دوه صفه یالې دې څخه زیاته خالي فاصله وي، نو هم اقتداء جائز ده. خو بېله ضرورت نه داسې کول مکروه دي. او د مسجد دفناء هم دغه حکم دی. نو فناء د مسجد هغه صحن او اطرافو ته وایي کوم چې د مسجد سره متصل وي او په مینځ کې یې لاره نه وي). (انوار الإيضاح، شفاء الارواح)

﴿۳۲۹﴾ وَلَا حَائِظٌ يَشْتَبِهَ مَعَهُ الْعِلْمُ بِانْتِقَالَاتِ الْأَمَارِ (۱۰) او نه داسې دېوال (به فاصل وي) چې مشتبه کیږي د هغه (په وجود) سره علم (خبرېدل) دامام په انتقالاتو (یعنې چې د هغه په وجه دامام نقل و حرکت اشتراک منو مسجدې ته د تللو حالت مشتبه کیږي) فَإِنْ لَمْ يَشْتَبِهَ لِسَمَاعٍ أَوْ رُؤْيَا

(پکن) که نه مشبه کيږي د آواز او رېډلو يا ليدلو په وجه صَحَّ الْاِقْتِدَاءُ فِي الصَّحِيحِ نواقضاء صحيح کيږي د صحيح قول مطابق.

تشرېح: ۱۰) لسم شرط دادی چي دامام او مقتدي تر مينځ به داسي دېوال او پرده حائل نه وي چي د هغه په وجه دامام نقل او حرکت مثلاً رکوع، قومه او سجده ورته مشبه سي او سم نه ورته معلوم سي، لهندا که مقتدي ته دامام دانتقالا تو علم نه وي، برابره ده ديو شي د حائل کېدلو په وجه وي، يا په يوبله وجه وي، نواقضاء نه صحيح کيږي، او که دامام نقل او حرکت، له يوه رکن څخه بل رکن ته تلل مقتدي ته معلوم سي، برابره ده دامام يا د مخامخ نورو مقتديانو په ليدلو سره وي. ياد مکبر د تکبير په اورېدلو سره وي، نواقضاء يې صحيح کيږي، که څه هم دېوال وغيره په مينځ کي حائل وي، خلاصه داده چي د اقتداء د صحيح کېدلو لپاره ضروري ده چي دامام حالت به پر مقتدي نه مشبه کيږي. (شفاء الارواح)

﴿ ۳۲۰ ﴾ وَأَنْ لَا يَكُونَ الْإِمَامُ رَاكِبًا وَالْمُقْتَدِي رَاجِلًا (۱۱) او دا چي نه به وي امام سپور او مقتدي پياده أَوْ رَاكِبًا غَيْرَ دَائِبَةٍ إِمَامِهِ (۱۲) يا (نه به وي) مقتدي سپور د خپل امام له سپارلي څخه بغير په بله سپارلي باندې.

تشرېح: ۱۱) يوولسم شرط دادی چي دامام او مقتدي ځای به حقیقتاً يا حکماً متحد وي. لهندا که امام سپور وي او مقتدي پياده (په پڼو) وي، نواقضاء يې نه صحيح کيږي. ۱۲) دوولسم شرط دادی چي که امام سپوري وي، نو دامام او مقتدي سپارلی به سره جلانه وي، لهندا که امام پر يوه سپارلي سپوري وي او مقتدي پر بله سپارلي سپور وي، نواقضاء يې نه صحيح کيږي، او که پر يوه سپارلي سره سپاره وي، نواقضاء يې صحيح ده.

﴿ ۳۲۱ ﴾ وَأَنْ لَا يَكُونَ فِي سَفِينَةٍ وَالْإِمَامُ فِي أُخْرَى غَيْرِ مُقْتَرِنَةٍ بِهَا (۱۳) او دا چي نه به وي مقتدي په يوه کښتۍ کي او امام په بله کښتۍ کي کوم چي د مقتدي د کښتۍ سره متصله (لېدلې) نه وي.

لفات: (مقترنة) د افعال له بابو د فاعل صيغه ده: متصل، جوخت.

تشرېح: ۱۳) ديارلسم شرط دادی چي که امام په کښتۍ کي وي نو دامام او مقتدي کښتۍ به سره جلانه وي، لهندا که امام يوه په کښتۍ کي وي او مقتدي په بله کښتۍ کي وي، نواقضاء يې نه صحيح کيږي.

غير مقتدره: لهذا که دمقتدي کبتي دامام دکبتي سره متصله يعني ترل سوې وي. نو اقتداء يې صحيح کيږي.

﴿ ۳۲۲ ﴾ وَأَنْ لَا يَعْلَمَ الْمُقْتَدِي مِنْ حَالِ إِمَامِهِ مُفْسِدًا فِي زَعْمِ السَّامِعِ (۱۴) او داچي مقتدي به نه پېژني دامام له حالت څخه يو داسي څه کوم چي دلمانځه فاسدونکي وي دمقتدي په گومان کي (يعني دخپل امام له حال څخه به څه داسي شي ته ور معلوم نه وي کوم چي دمقتدي په خيال کي مفدي) كَخُرُوجِ دَمِرٍ أَوْ قِيءَ لَمْ يُعِدْ بَعْدَ كَ وَضُوءًا لَكَ ورته وتل يا قمي کېدل (تر وهل) چي تر هغه وروسته امام خپل اودس نه وي راگرځولي.

تفسير: ﴿۳۲۲﴾ څوارلسم شرط دادی چي مقتدی به د څه داسي شي په باره کي علم نه لري کوم چي د مقتدي د گومان او مذهب مطابق لمونځ فاسدوي. په لنډه توگه داچي دمقتدي دمسلك مطابق دامام لمونځ صحيح کېدل شرط دي. مثلاً که امام شافعی المذهب وي. نو په هغه پسي د حنفي کس لمونځ صحيح کيږي په دې شرط کله چي مقتدي ته په امام کي داسي شي معلوم نه سي چي په هغه سره د حنفي مذهب مطابق لمونځ فاسديږي. لهذا که دمقتدی د شافعی المذهب امام د بدن له يو حصې څخه ورته راوتونکې وويني او هغه تر دې وروسته له اودس تازه کولو څخه بغير لمونځ شروع کړي. نو اوس د حنفي کس لمونځ په هغه پسي نه صحيح کيږي؛ ځکه مقتدي ته په خپل امام کي داسي شي معلوم سو چي په هغه سره په حنفي مذهب کي اودس ماتيږي او دامام شافعي رَجَعَهُ الله په نېز په هغه سره اودس نه ماتيږي (او داسي نور مثالونه). (شفاء الارواح)

د تيمم اقتداء

﴿ ۳۲۳ ﴾ وَصَحَّ إِقْتِدَاءُ مُتَوَقِّفٍ بِمُتَيَسِّرٍ او صحيح ده داودس کونکي اقتداء په تيمم کونکي پسي.

تفسير: که امام په تيمم سره لمونځ کوي او مقتدي اودس کړی وي او په هغه پسي اقتداء وکړي. نو اقتداء صحيح ده. دا مذهب دامام صاحب او امام ابو يوسف رَجَعَهُ الله دی. دامام محمد رَجَعَهُ الله په نېز اقتداء صحيح نه ده. (مراقی الفلاح ص ۱۶۱)

د مسح کونکي اقتداء

﴿ ۳۲۴ ﴾ وَغَابِلٍ بِتَاسِيجٍ او د (پنبو) پر پولونکي (اقتداء) په مسح کونکي پسي (کوم چي پر موز مسح کړي وي).

تشریح: کوم چا چي پر پنبو مسح کړې وي برابر ده پر موزو او جرمو قینو یې مسح کړې وي. یا یې پر پنبه (جیره) مسح کړې وي. په هغه پسي د پنبو پر پولونکي اقتداء صحیح ده: ځکه مسح کول او پر پول د یوې درجې طهارت دی. لهدا د مسح کونکي طهارت د پر پولونکي په څېر باقی دی.

د ناست کس اقتداء

﴿۳۲۵﴾ وَقَائِمٍ بِقَاعِدٍ وَبِأَحْدَبٍ او دولاړ کس (اقتداء) په ناست کس او بوغي (ملا کړوب) کس پسي.

تشریح: همدارنگه ولاړ کس په ناست کس پسي اقتداء کولای سي. خو دامام محمد رحمه الله په نېز د جائزه نه دي: ځکه په دې صوت کي د مقتدي حالت دامام له حالت څخه قوي دي. لېکن جمهورو علماو دغه قیاس د هغه صریح نص په وجه پرې ایښی دی کوم چي په بخاري او مسلم کي موجود دی چي نبي کریم ﷺ په خپل آخر عمر کي په ناسته لمونځ ورکړی او خلکو په ولاړي اقتداء پسي وکړه.

همدارنگه بوغي کس يعني چي هغه پر ملا دومره بوغ وي چي درکوع کیفیت ته رسېدلی وي: په هغه پسي هم دولاړ کس اقتداء صحیح ده. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۱)

د اشاره کونکي اقتداء

﴿۳۲۶﴾ وَهُوَ بِبَيْتِهِ او د اشاره کونکي (اقتداء) د هغه په څېر (اشاره کونکي) پسي.

تشریح: اشاره کونکی کس په خپل غوندي اشاره کونکي پسي لمونځ کولای سي: ځکه په دې صورت کي د دواړو حالت سره برابر دی او د اقتداء د صحیح کېلو لپاره د حالت برابري هم کافي ده. لېکن کوم شوک چي اشاره نه کوي او بغیر له اشارې پوره رکوع او سجده کوي، د هغه اقتداء په اشاره کونکي پسي صحیح نه ده: ځکه دلته د مقتدي حالت دامام له حالت څخه دلوري درجې دی. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۱)

د جنابت په حالت کي امامت

﴿۳۲۷﴾ وَتُتَّقَلُ بِفُتْرَتِهِ او د نفل کونکي (اقتداء) په فرض کونکي پسي.

تشریح: همدارنگه د نفل کونکي اقتداء په فرض کونکي پسي صحیح ده: ځکه د نفلي لماتڅه په مقابله کي فرضي لمونځ قوي دی او ضعیف د قوي تابع کیږي. نه دا چي قوي د ضعیف تابع کیږي. لهدا نفلي لمونځ به د فرضي لماتڅه په متابعت کي صحیح کیږي. لېکن د دې برعکس نه سي کېدلای. (مراقی الفلاح ص: ۱۶۱)

﴿۴۳۸﴾ وَإِنْ ظَهَرَ بُطْلَانُ صَلَوةِ إِمَامِهِ أَوْ كَهِيرِي بِنِكَارِهِ سَي دَخِيلِ إِمَامٍ دَلَمَاتُخْ

باطلوالی (یعني مقتدي ته معلومه سي چي دامام لمونځ باطل سو) أَعَادَ نورا ودي ګرځوي (خپل لمونځ)

وَيَنْزِعُ الْإِمَامُ إِعْلَامَ الْقَوْمِ بِإِعَادَةِ صَلَواتِهِمْ بِالْقَدَرِ الْمُسْكِنِ فِي الْمَخْتَارِ اولاړم دي پر

امام د خلګو خبرول په راګرځولو د هغوی د خپل لماتڅه، څومره چي ممکنه وي د مختار قول

مطابق (یعني دامام په وس کي چي څومره مقتديانو ته خبر ورکول ممکن وي، هغوی ټولو ته دي اطلاع ورکړي

چي خپل لمنځونه راوګرځوي!).

تشریح: د عبارت حاصل دا دی چي که دامام لمونځ په یو وجه فاسد سي، نو د ټولو مقتديانو لمونځ

فاسد ږي، برابره ده دا فساد په لماتڅه کي دننه معلوم سي، یا د لماتڅه تر ختمېدو وروسته معلوم

سي، او که دامام لمونځ په یو وجه فاسد سي او مقتديانو ته معلوم نه سي، نو پر امام ضروري ده چي

خپلو مقتديانو ته حتی الامکان اطلاع ورکړي، ددې لپاره چي هغوی خپل لمنځونه راوګرځوي،

برابره ده په ذریعۀ د قاصد (استاذي) وي یا په ذریعۀ د خط او پېغام وي کله چي مقتديان تللي وي؛ د

"فی المختار" په قول سره یې غیر مختار قول ایستلی دی او هغه دا دی چي که مقتديان متعین نه وي.

نو پر امام اطلاع ورکول ضروري نه دي. (حاشیۀ)

فصل في مسقطات الجماعة

(۵) فصل (د جماعت ساقطونکو شياتو په بيان کي) دی

د کومو عذرونو په وجه د جماعت پرېښوول جائز دي؟

﴿۳۳۹﴾ يَنْقُطُ حُضُورُ الْجَمَاعَةِ بِوَاحِدٍ مِنْ ثَمَانِيَةِ عَشَرَ شَيْئًا ساقطیږي حاضرېدل

و جماعت ته په یوه شي سره له اتلو (۱۸) شياتو څخه مَطْرُ (۱) باران.

تشرېح: د ټولو امامانو په نېز څه اعذار سته چي د هغوی په وجه جماعت پرېښوول جائز دي. او باران له هغه عذرونو څخه یو عذر دی.

پاته سوه دا چي څومره باران عذر دی؟ دا خبره د مبتلي به کس رايي ته پرېښوول سوې ده: ځکه د خلکو احوال مختلف وي د شپې او ورځې په اعتبار سره، همدارنگه د سړک د پوځ والي او کچه والي او د برق (بجلی) د موجود والي او نشتوالي او د صحت او عمر په اعتبار سره، لهذا که د چا خیال دا وي چي په دې باران کي زما لپاره مسجد ته رسېدل مشکل دي. نو هغه په کور کي لمونځ کولای سي، او که مسجد ته په تگ کي څه خاص مشکل نه وي، نو بیا په جماعت سره لمونځ کول ضروري دي.

﴿۳۴۰﴾ وَهَرُّ؟ (۲) او (سخت) یخ.

تشرېح: که سخت یخ وي او مسجد ته تلل تاوانی وي، نو د جماعت د پرېښوولو گنجایش سته، لکن افضل همدا ده چي په جماعت سره لمونځ اداء کړي.

خو که سخته گرمي وي نو څه به کوي؟ په دې هکله علامه شامي رحمه الله فرمایي چي موږ علمالو دا خبره نه ده ذکر کړې، شاید د دې وجه دا وي چي گرمي عموماً د ماښام په لمانځه کي وي او د ماښام لمونځ د گرمۍ په موسم (دوبې) کي ځنډول سنت دي (چي په هغه وخت کي گرمي څه کمزوري سوې وي).

﴿ ۲۳۱ 》 وَ خَوْفٌ (۳) او بېره.

تشریح: یعني که مسجد ته د تللو په وخت کې د یو دښمن یا د یو ظالم سره د مخامخ کېدلو بېره وي. یا پر خپل مال د غله بېره وي. یا د درنده بېره وي. نو په دې سره هم جماعت ساقطیږي. همدا حکم د قانوني معانت هم دی چې که په یو ښار او یو ځای کې له یو وجهي څخه په دباندي وتلو باندې بندیز لگېدلی وي. نو په داسې صورت کې د خپل ځان حفاظت کول ضروري دي او د جماعت پرېښوولو اجازه شته. (طحاوی علی مراقي الفلاح ص: ۱۶۲)

﴿ ۲۳۲ 》 وَ ظُلْمَةٌ (۴) او تیاره (تاریکه).

تشریح: که سخته تیاره وي چې د مسجد و طرف ته تلونکې لاره نه ښکارېږي. نو جماعت ساقطیږي او هغه ته حاضرېدل ضروري نه دي.

﴿ ۲۳۳ 》 وَ حَبْسٌ (۵) او قیدوالی (بندیتوب).

لغات: ﴿حبس﴾ بندول (قیدول). منع کول. راغړځول.

تشریح: که د حکومت یا د بیل چاله طرفه څوک راغړځول سوی وي، مثلاً د قرض مالک خپل مقروض (پورې) نیولی او راغړځولی وي، نو له هغه مقروض څخه جماعت ساقطیږي، همداسې که مسجد ته د ور تللو په صورت کې د قرض د مالک سره د مخامخ کېدلو او له هغه څخه د تکلیف رسېدلو یا د هغه د نیولو بېره وي په دې شرط چې مقروض پر قرض اداء کولو قادر نه وي. نو جماعت ساقطیږي او که قادر وي او نه یې اداء کوي، نو ظالم گنل کیږي او هغه ته د جماعت پرېښوولو اجازه نسته.

﴿ ۲۳۴ 》 وَ عَمًى (۶) او پوندوالی.

تشریح: کوم څوک چې روند وي او مسجد ته تلل مشکل وي، نو له هغه څخه هم جماعت ساقطیږي او مسجد ته حاضرېدل پر هغه ضروري نه دي، که څه هم داسې څوک وي چې هغه تر لاس نیسي او جماعت ته بیایي. (شفا، الارواح)

﴿ ۲۳۵ 》 وَ قَلَجٌ (۷) او فالج کېدل (ابلیج وهل).

لغات: ﴿البلج﴾ فالج. ابلیج. معلوم مرض کوم چې د بدن په یو حصه او یو طرف کې پیداسي او د هغه طرف حس او حرکت ور ختم کړي.

تشریح: یعني که څوک فالج وهلې وي. له هغه څخه هم جماعت ساقطیږي.

﴿۳۲۶﴾ وَقَطَعُ يَدَ رَجُلٍ (۸) اولاس او پښه پرې کېدل.

تشرېح: که د چایو لاس او یوه پښه پرې سوې وي، نو داهم د جماعت پرېښوولو لپاره عذر دی. خو صرف یو لاس پرې کېدل عذر نه دی، او صرف یوه پښه پرې کېدل هم عذر دی. (شفاء الارواح)

﴿۳۲۷﴾ وَسَقَامٌ (۹) او مریض کېدل (ناروغي).

لغات: ﴿سَقَامٌ﴾ ناروغي، مرض (مریضی)، سَقَمَ يَسْقَمُ سَقَمًا (باب سَمْع): ناروغه کېدل. مریض کېدل.

تشرېح: کوم څوک چې په یو سخت مرض مبتلا وي، نو هغه ته هم د جماعت پرېښوولو گنجایش ته.

﴿۳۲۸﴾ وَإِقْعَادٌ (۱۰) او شوت کېدل (شړتوالی له تگ څخه عاجزه کېدل).

تشرېح: ﴿إِقْعَادٌ﴾ د افعال د باب مصلز دی، د دې باب له معناوو څخه یوه معنی ده: په داسې مرض مبتلا کېدل چې سړی کېښوي یعنې له تگ څخه یې وباسي (پښې یې کلر پرېږدي). په "قعداد" مرض مبتلا کېدل، "قعداد" کېښونکی مرض ته وایي چې سړی له تللو څخه وباسي (یا په بله وینا شوت کېدل). (معجم الوسيط)

تشرېح: مسئله داده چې که څوک په داسې مرض مبتلا وي چې له تگ څخه عاجزه وي (یا په بله وینا پر کونټونانست وي)، مثلاً دیو چادواړي پښې یا یوه پښه یې شله (بې حسه) وي، نو له هغه څخه هم جماعت ساقطیږي.

﴿۳۲۹﴾ وَوَحْلٌ (۱۱) او چوکړ (ختی).

لغات: ﴿الْوَحْلُ﴾ (دواو او حاء په فتحه سره): نړۍ ختی، چوکړ.

تشرېح: یعنې که د مسجد په لاره کې ډیرې ختی او چوکړ وي، نو هم جماعت ساقطیږي، لېکن تر څو چې ممکنه وي، په جماعت کې شاملېدل غوره دي. (عمدة القته)

﴿۳۵۰﴾ وَرَمَانَةٌ (۱۲) او شل کېدل (یا دائمی مرض) وَشَيْخُوخَةٌ (۱۳) او بوختوب (سپین ږیرتوب).

لغات: ﴿رَمَانَةٌ﴾ د دې لفظ دوی معنای نقل سوي دي: ① دائمی مرض (له ډېر وخت څخه موجود مرض لوات). ② پښې یا لاسونه بې حسه کېدل (چې حرکت نه کوي)، وَمِنْ يَزْمَنُ زَمْنًا وَزَمْنَةً وَرَمَانَةٌ: دائمی مریض کېدل، معذور او شل کېدل.

تشرېح: که څوک د زيات وخت مريض کېدلو په وجه شل سوی وي، یا سخت کمزوري سوی وي چي د هغه په وجه بغیر له مشقته څخه نه سي تللای، نو هغه هم د جماعت پرېښوولو لپاره معذور دی او جماعت ځني ساقط دی، همدارنگه که څوک ډېر بوډا وي چي له تللو څخه عاجزه وي او مسجد ته په تللو کي يې مشقت او تکلیف وي، نو له هغه څخه هم جماعت ساقطېږي. (شفاء الارواح)

﴿وَتَكَرَّرُ فَقِيهٌ بِجَمَاعَةٍ تَفُوتُهُ﴾ (۱۴) او د فقهې تکرار د داسي جماعت (وګړو) سره کوم چي له ده څخه فوت کیږي (يعني نابېره وي چي هغوی به يې د لاسه روځي. ولاړ به سي).

لغات: بجاعة: په دې کي "ب" د "م" په معنی سره ده، تفوت: د "فوت" ضمير و جماعه ته راجع دی او د "ه" ضمير و سړي ته راجع دی.

تشرېح: که د فقهې مجلس او د فقهې کتاب تکرار شروع وي او يو څوک هغه ته ناست وي يعني په زده کړه او ښوونه کي مشغول وي او دا اندېښنه يې وي چي که په جماعت کي شریک سي. نو هغه تکرار کونکي ملګري کوم چي دده سره په تکرار کي شریک دي، هغوی به فوت او چيري ولاړ سي. نو په داسي صورت کي که بېله قصده جماعت پاته سي، نو هغه معذوره دی او د جماعت پرېښوولو گنجایش ور لره سته، لېکن د دې عادت جوړول او هر ځل د جماعت په وخت کي په تکرار بوختېدل ممنوع دي. (طحاوي)

يادونه: صاحب د "شفاء الارواح" ليکلي دي: نن سبا چي په مدرسو او جامعو کي کوم تکرار کیږي، هغه د دې مصداق نه سي کېدلای؛ ځکه د ملګرو د فو تېدلو خطر نه سته، ځکه عموماً طالبان چيري نه ځي، دا خو هلته دي کله چي مثلاً د علما يا طالبانو يوه غونډه او قافله راوړسي چي او يو څوک د هغو سره د يو ضروري مسئلې په هکله تحقيق کول غواړي، يا هغوی يو تحقيقي مقاله وړاندي کوي، نو پر داسي موقع د طالب علم لپاره د جماعت پرېښوولو گنجایش سته؛ ځکه که هغه جماعت ته ولاړ سي، نو د علما يا طالبانو قافله به ولاړه سي، بيا نه ده معلومه چي کله به ورته نصیب سي، والله اعلم (شفاء الارواح)، همدارنگه د کتابونو په مطالعه مشغولېدل هم عذر دی کله چي يې دا عادت نه وي (يعني که په ضروري مطالعې د زيات مشغوليت په خاطر کله نا کله بېله قصده جماعت پاته سي، نو د دې گنجایش هم سته). (طحاوي بهوانا شفاء الارواح)

﴿۲۵۴﴾ وَحُضُورُ طَعَامٍ تَشْوِقُهُ نَفْسُهُ (۱۵) او د خوراک (ډوډۍ) حاضرېدل چې هغه ته د نفس شوق (خواهش) کيږي.

لغات: ﴿تَشْوِقُهُ﴾ د نصر له بابه د واحد مؤنث غائب فعل مضارع معروف صيغه ده. تَأَقَّى يَتَأَقَّى تَوْقًاو تَوْقَانًا: شوق لرل (شوق کېدل). خواهش مند کېدل. غوښتنه کول.

تشریح: که داسې صورت پېښ سي چې د عین جماعت په وخت کې ډوډۍ تیاره او حاضره سي یا تیارېدلو ته نژدې وي او سړی زیات وږی وي او نفس د هغه و طرف ته راغې وي. نو په داسې صورت کې هم د جماعت پرېښوولو اجازه شته؛ ځکه که د سختې لورې په حالت کې لمونځ کوي. نو په لماتنه کې به یې توجه د ډوډۍ و طرف ته وي، لهنا دا هم غږ شمېرل سوی دی.

﴿۲۵۵﴾ وَإِذَا ذُقَّ سَفَرٌ (۱۶) او د سفر اراده کول.

تشریح: یعنې که څوک د سفر اراده لري او هغه ته د ابېره وي چې په جماعت سره د لمونځ کولو په صورت کې به ډېر ناوخته سي او قافله به ولاړه سي، یا مثلاً په اوسني وخت کې د رېل گاډۍ (اور گاډۍ) یا د طیارې (جهاز) دروانېدلو وخت نژدې وي، نو په دې صورت کې هم جماعت ساقطیږي.

﴿۲۵۶﴾ وَتَقِيَامُهُ بِمَرِيضٍ (۱۷) او د یو مریض سره دده پاتېدل (چې مریض دخلمت او کار لپاره لاسوه وي).

تشریح: یعنې که یو څوک د مریض دخلمت او کار لپاره متعین وي او هغه ته د ابېره وي چې که له مریض څخه ولاړ سم او په جماعت سره لمونځ وکړم، نو مریض ته به تکلیف یا وحشت پېښ سي. نو له هغه څخه جماعت ساقطیږي.

﴿۲۵۷﴾ وَشِدَّةُ رِيحٍ لَيْلًا لَا تَهَارَا (۱۸) او د باد سختېدل (تېزېدل) د شپې. نه د ورځې.

تشریح: یعنې که په شپه کې ډېر تېز باد چلیږي، نو هم جماعت ساقطیږي. خو د ورځې په وخت کې د تېز باد چلېدل د جماعت پرېښوولو لپاره غږ نه دی. بلکې په جماعت سره لمونځ کول ضروري دي.

٥ د ٤ وَإِذَا انْقَطَعَ عَنِ الْجَمَاعَةِ لِعُذْرٍ مِّنْ أَعْدَائِهَا أَوْ كَلَهُ جُي سَرَى قَطْع سِي لَه

جماعت شخه (پکني شريک نه سي) د جماعت له هغو عذرونو شخه د يو عذر په وجه البَيْسَةِ

لِلشَّخْلِيفِ کوم (عذرونه) چي مباح کونکي (روا کونکي) دي له جماعت شخه پاتېدلو (جماعت

پرېښوولو) لره (يعني چي د هغوی په وجه له جماعت شخه پاتېدلو په جماعت کي شرکت نه کول روا کيږي. نو کي

شرک داسي عذر په وجه پاته سي) يَحْضُلُ لَهُ ثَوَابُهَا نو حاصل کيږي هغه ته د جماعت ثواب.

تشرېح: يعني که يو چاله مخکيني مذکوره عذرونو شخه د يو عذر په وجه په جماعت کي شرکت

نه وکړي سواو د هغه دا قصد او نيت وو چي که عذر نه وای نو خامخا به مي په جماعت سره لمونځ

کړي وای. نو هغه ته د جماعت ثواب حاصل کيږي. لېکن له دې شخه مراد هغه عذرونه دي کوم چي په

جماعت کي د حاضرېدو لپاره بالکل مانع وي، مثلاً فالج، زيات بډوا والی او داسي نور. لهذا کوم

عذرونه چي بالکل مانع نه وي مثلاً باران، يخ او داسي نور، نو په دې صورتونو کي که څه هم د

جماعت پرېښوول جائز دي، خو بيا هم په جماعت سره لمونځ کول غوره دي، لهذا که په جماعت

کي شرکت نه وکړي. نو د جماعت فضيلت نه ورته حاصل کيږي. (عمدة الفقه)

فصل في الاحق بالإمامة وترتيب الصفوف

(دا) فصل د امامت د زيات مستحق كېدلو او د صفونو د ترتيب په بيان كي دي

تشریح: په دې فصل كي دا بيانول كيږي چي دامام جوړېدلو څوك زيات حقدار دی او صفونو ته به ترتيب څنگه وركول كيږي؟.

د امامت زيات حقدار: د امامت زيات حقدار هغه څوك دی چي په لمانځه او د لمانځه سره په اړوند مسؤلو ښه خبر وي او ښه يې زده وي او قرآن كرم صحيح ويلاي سي او د لويو گناهونو (غبارو) څخه پر هيز كوي. (عالمگيري ج: ۱، ص: ۸۳)

د صفونو د ترتيب اهميت: د جماعت په لمانځه كي د صفونو سمول او سيده كول ضروري دي. نبي كرم ﷺ د دې ډېر ټينگار كړی دی او تر هغوی ﷺ وروسته خلفاء راشدينو هم د صفونو د سمون ډېر اهتمام كړی دی. د حضرت عمر ؓ د خلافت په دور كي چي كله په مسجد نبوي كي لمونځ گزاران زيات سول او د صفونو د سمولو كار يوازي دامام په وس كي پاته نه سو. نو حضرت عمر ؓ په مستقله توگه يو څو خلگو ته دا ذمه واري وسپارله، هغو به صفونه سيده كوله. بيا چي كله به هغو د صفونو د سمولو اطلاع وركړه، نو تر دې وروسته به حضرت عمر ؓ له لمونځ شروع كړی. لڼده دا چي صفونه سيده كول ضروري دي او د صفونو د سيده كولو ذمه واري دامام ده، كه دامام له بې توجهۍ څخه په صفونو كي خرابي او نځره پاته سي، نو د قيامت په ورځ به هغه مأخوذه كيږي. (انوار الايضاح)

د صفونو د سيده كولو طريقه: د صفونو د سمولو لوازمانه لاره داده چي په جماعت كي شريك ټوله لمونځ گزاران خپلي پوندي د صف پر څنډه كښېږدي او هر يو خپلي اوږې د بل داوږو سره برابري كړي او د پښو گوتي مخ پر قبله وساتي، نو په دې توگه به د هر يو بهلگي د بل د بهلگو په برابر كي رسي او خود بخوډه به صفونه برابر او سيده روان سي.

ضروري يادونه: نن سبا د صفونو د ترتيب او برابرولو خصوصي بندوبست كېدل پكار دي؛ ځكه لوس هومو د صفونو د ترتيب په باره كي لاپروايي كيږي، سره د دې چي په مسجد كي د هر صف لپاره جلا درې او جلا ځاي متعين سوي وي او په لږ غوندي توجه سره صفونه سيده كېدلاي سي، لېكن بيا هم په دې معمله كي غفلت كيږي او خلگ مخ او شاته بې ترتيبه ولاړ وي چي په دې توگه د صفونو په مينځ كي نځره (خلا) پاته وي او عادت دای چي كه وروسته يو كس راسي او دغه نځره

د کول وغواري، نوراسته او چه طرف ته ولاړ خلگ لږ شکېدلو ته نه تيارېږي. دغه صورت حال د پېغمبر ﷺ د هداياتو بالکل خلاف دی.

د اول صف فضيلت: په صفونو کې اول صف تر ټولو بهتر دی، رسول الله ﷺ د اول صف والا لپاره په خصوصي توگه د بڅېښې دعاء کړې ده او فرمايلي يې دي چې د صف اول پر خلگو د الله تعالی رحمت نازلېږي او فرشتې د هغو لپاره د مغفرت دعاء کوي. (مشکوٰۃ شریف، حديث نمبر: ۱۰۹۵)

نن سبا د اول صف په ترتيب کې هم ډېر غفلت کېږي، د پخ په زمانه کې د خلگو کوشش دا وي چې د مسجد په هغه طرف کې ودرېږي چې لمر وي، حال دا چې د مخ صفونه خالي پاته وي او د گرمۍ په زمانه کې داسې ځای لټول کېږي چې هلته د باد پکې (پنکې) هوا زیاته راځي. قطع نظر له دې څخه چې هغه اول صف وي او که شاتنی صف وي!، دغه طريقه قطعاً نا مناسبه ده. د دې پر ځای زموږ کوشش دا کېدل پکار دي چې د مخ په صفونو کې په لمونځ کولو سره د زيات ثواب مستحقين وگرځو، پرودگار عالم دې موږ ټولو ته د عمل توفیق راکړي (آمين). (کتاب المسائل ص: ۳۹۹-۴۰۲)

دامامت زيات مستحق درجه په درجه

﴿۳۵۸﴾ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ الْحَاضِرِينَ صَاحِبُ مَنَزِلٍ وَلَا وَثِيقَةٌ وَلَا دُو سُلْطَانٍ أَوْ كَلَهُ جِي نَهْ وَيْ پَه حَاضِرِنُو كِي د کور خاوند اونه د وظيفې خاوند (تنخوا والا) اونه د حکومت والا (د وخت بچا لپير) قَالَا عَلَّمَ أَحْسَنَ بِالْإِمَامَةِ نُو (په دوی کې) زيات علم والا دامامت زيات حقدار دی ثُمَّ الْأَقْرَأُ بيا (په دوی کې) زيات قاري ثُمَّ الْأَوْزَعُ بيا زيات پرېزگاره.

لغات: «صاحب منزل» د کور خاوند، د کور مالک، مراد يې عام دی يعني برابره ده خپل کور يې وي او که په کرايه يا عارتايې اخيستی وي، «وظيفه» مراد تنخوا، جمع: وظائف، او د لته تنخوا والا امام مراد دی. «أوزع» د فتح له باب د اسم تفضيل صيفه ده: وَزَعٌ يَزْعُ وَزَعًا وَزَعًا: له مثبه شيانو څخه ځان ساتل. پرېزگاره کېدل.

تشرېح: د عبارت حاصل دا دی چې امام خو به هماغه کس جوړول کېږي چې په هغه کې دامامت تر ټولو زيات اوصاف موجود وي، لېکن که په حاضرینو کې د اسلام بچا هم موجود وي، نو بيا هغه تر ټولو زيات دامامت مستحق دی، لېکن په حاشيه کې د "نهایه" په حواله سره ليکل سوي دي چې دا د هغه زمانې د بچا او حاکم خبره ده چې په هغه کې به حاکم غالباً عالم او ښک وو. او پاته سوزموږ

په زمانه کې زیاتره حاکمان ظالمان. فاسقان او فاجران وي. نو ځکه په اوسنۍ زمانه کې به دا حکم نه وي.

تر دې وروسته به د کور خاوند یاد وظیفې (تنخا) خاوند (یعني محلي والا امام کوم چې په تنخا سره ټاکل سوی وي) پر نورو مخکي کول کیږي. که څه هم په حاضرینو کې له دوی څخه ښه عالم یا ښه فاري یا پرهېز گاره موجود وي، لېکن غوره داده چې د کور خاوند یاد محلي امام له دوی څخه یو مخکي کړي او کله چې له دوی څخه یو موجود نه وي. نو دامامت تر ټولو زیات حقدار هغه کس دی کوم چې أعلم وي. یعني کوم چې دلمانځه د صحت او فساد په مسائلو تر ټولو زیات خبر وي چې په کومو شیانو سره لمونځ فاسدېږي او په کومو شیانو سره صحیح کیږي. او د مسنون قرائت په اندازه د قرآن پر ویلو قادر وي. لهدا کوم کس چې دلمانځه په شرطونو، ارکانو، سننو او د هغه په آدابو واقف وي که څه هم د نورو علومو سره زیات بلد نه وي، یا دا چې نور علوم بالکل نه پېژني او ظاهراً له گناهونو څخه ځان ساتي، نو هغه په دې باب کې أعلم دی. (حاشیه. عمدة الفقه بحواله شفاء الارواح)

ثُمَّ الْأَقْرَأُ: په دې کې دوه احتماله دي: ① یعني که په حاضرینو کې ټوله په علم کې سره برابر وي. نو په هغوی کې چې څوک قرآن شریف د قواعدو مطابق زیات صحیح وایي چې دووقف پر ځای وقف. دوصل پر ځای وصل، د تشدید پر ځای شد، د تخفیف پر تخفیف او د مد پر ځای مذاود ناسي نور کوي، نو هغه دامامت زیات حقدار دی، علامه ابن همام رَجَنَهُ هَمَلًا اول احتمال اخیستی دی. ② او دویم احتمال دا دی چې که ټوله أعلم وي، نو له دوی څخه چې د کوم یوه زیات قرآن یاد وي. هغه زیات حقدار دی.

ثُمَّ الْأَوْفَرُ: یعني که په حاضرینو کې هر یو أعلم او آقرأ وي، نو په هغوی کې چې څوک تر ټولو زیات پرهېز گاره وي، هغه زیات حقدار دی، د پرهېز مطلب دا دی چې په کوم څه کې صرف د حلال او حرام شبهه وي. نو له هغه څخه هم ځان ساتي. په ورع او تقویٰ کې فرق دا دی چې تقویٰ له محرماتو څخه پرهېز کولو ته وایي او ورع له شبهاتو څخه پرهېز کولو ته وایي. (حاشیه بحواله شفاء الارواح)

ثُمَّ الْأَمْسَنُ بیا (په دوی کې) زیات عمر والا (زیات مشر) ثُمَّ الْأَخْسَنُ خَلْقًا بیا زیات ښه اخلاق والا (یعني هغه کس کوم چې د اخلاقو په اعتبار سره په دوی کې زیات ښه وي) ثُمَّ الْأَخْسَنُ وَ هَا بیا زیات ښایسته مخ (صورت) والا ثُمَّ الْأَمْسَرُ فِ نَسَبًا بیا زیات شریفه نسب والا ثُمَّ الْأَخْسَنُ صَوْتًا بیا زیات ښایسته (ښکلي) آواز والا ثُمَّ الْأَنْظَفُ صَوْتًا بیا زیات پاکي جامي والا (یعني په دوی کې) هغه کس چې حله یې زیاته پاکه وي.

لغات: «أَسَنُّ» داسم تفضيل صيغه ده: زيات عمر والا. أَسَنُّ الرَّجُلُ: ډېر عمر والا کېدل. يوه کېدل. «أَشْرَفُ» د کرم له بابو داسم تفضيل صيغه ده. شَرَفٌ يَشْرَفُ شَرَفًا وَشَرَفًا: لوړې مرتبې والا کېدل، د عزت خاوند کېدل.

تفريغ: ثم الأسن: يعنى که په پرهېزگارى کې هم ټوله حاضرین سره برابر وي، نو بيا په دوى چي کوم په عمر کې مشر وي، هغه به امام جوړېږي. علامه طحطاوي رَجَنَهُ فرمايي چي په عمر کې د زياتوالي مطلب دادى چي د چاريزاته زمانه د اسلام په حالت کې تېره سوې وي. هغه به مخکې کيږي، نو ددې قول مطابق هغه ځوان کوم چي له شروع څخه مسلمان وي پر هغه سپين ږيرې مخکې کول کيږي کوم چي څو ورځې مخکې مسلمان سوي وي، او بعضي حضراتو په عمر کې زياتوالي حقيقتاً په عمر کې مشروالي مراد کړى دى، نو ددې قول مطابق په مذکوره حاضرينو کې چي د کوم يوه زيات عمر وي، هغه به مخکې کول کيږي.

ثم الأحسن خلقاً: يعنى که په مذکوره شيانو کې د جماعت خلگ ټوله سره برابر وي، نو بيا چي به دوى کې د کوم يوه ډېر ښه اخلاق وي چي د ښه اخلاقو په وجه خلگ ور سره محبت کوي، نو هغه به مخکې کول کيږي؛ ځکه داسي کس د جماعت د کثرت سبب دى.

ثم الأحسن وجهاً: يعنى که ټوله په اخلاق کې هم سره برابر وي، نو بيا چي کوم يو زيات ښکلى او ښايسته وي، هغه به مخکې کول کيږي، بعضو له دې څخه هغه کس مراد کړى دى کوم چي په کثرت سره تهجد کوي؛ ځکه د نورو خلگو په نسبت د تهجد کونکي پر مخ زيات نور او ښکلا راځي (که څرنگه چي دلوس وخت اسلامي ساينسپوهانو ددې ساينسي وجه هم بيان کړې ده. او په حديث کې هم دې ته اشاره سوې ده چي په شپه کې د کوم چالمنځونه زيات وي، نو د هغه مخ ښکلى کيږي)، او بعضي حضراتو ظاهري ښايست مراد کړى دى؛ ځکه د ښکلي امامت هم د جماعت د کثرت سبب وي. (طحطاوي)

د لغوي اهاصت: لغري زنى (امرد) که ښايسته وي او دا بېره وي چي خلگ به هغه ته د شهوت په نظر سره وگوري. نو د هغه امامت مکروه تنزيهي دى او غوره داده چي يو ږيرې والا کس مستقل امام مقرر کړل سي. (شامي ج ۲: ۲۵۸)

ثم الأشرف نسباً: يعنى که ټوله خلگ په ښکلا کې هم سره برابر وي، نو بيا به هغه يو مخکې کول کيږي کوم چي د خاندان په لحاظ سره زيات شريف وي، مثلاً سيد به پر نورو خلگو مخکې کول کيږي؛ ځکه سيد خاندان ته د نبي کریم ﷺ د نسبت په وجه يو خاص اعزاز او شرافت حاصل دى.

لَا أَحْسَنَ صَوْتًا إِلَّا خ: او که په مذکورہ صفاتو کې هم ټوله سره برابر وي، نو بیا به به آواز والا مخکې کول کېږي.

او بیا به هغه یو مخکې کول کېږي چې د هغه کېږي (جملې) له خیرو څخه زیاتې صفاوي. بعضي حضراتو ددې معنی دا بیان کړې ده چې کوم چا تر ټولو غوره کپړه اغوستې وي، هغه به مخکې کول کېږي. (محطاوي)

﴿۳۶۰﴾ فَإِنْ اسْتَوْا بيا که (په مذکورہ اوصافو) کې ټوله سره برابر سي يُقَرَّرُ نو قرعه (ایکه امکا) به اچول کېږي أَوِ الْخِيَارُ لِلْقَوْمِ يا اختيار قوم لره دی فَإِنْ اخْتَلَفُوا بيا که دوی (دامام په اختیارولو کې) اختلاف وکړي فَالْعَبْرَةُ بِمَا اخْتَارَهُ الْأَكْثَرُ نو اعتبار هغه کس لره دی چې اکثره یې اختیار (خوښ) کړي وَإِنْ قَدَّمُوا غَيْرَ الْأُولَى او که دوی غیر مستحق کس مخ ته کړي فَقَدْ أَسَاءُوا نو دوی بدو کړه.

نکات: ﴿يُقَرَّرُ﴾ د افعال له باب ۱ د واحد غائب مضارع مجهول صیغه ده. مصدر اقْرَأْ: قرعه اندازي کول. قرعه کشي کول (پچه اچونه). د ډېرو خلکو په نومانو کې د یوه نوم را ایستلو لارښوونه. ﴿أَسَاءُوا﴾ د افعال له باب ۱ د جمع مذکر غائب ماضی معروف صیغه ده. مصدر إِسَاءَ: بد کول. لفظي کول.

شرح: فرمایي چې که په مذکورہ ټولو اوصافو کې سره برابر وي، نو قرعه اندازي به کول کېږي، د نورو نوم چې راووشي. هغه به امام جوړول کېږي. یا خلکو ته اختیار دی چې کوم یو یې خوښ کړي. هغه دي امام جوړ کړي. او که پر یوه هم اتفاق رانه سي. نو بیا چې د کوم یوه په باره کې ډاکټرو مقبولان راځي وي چې هغه دي منتخب کړي سي. نو هغه به امام جوړول کېږي.

او که د اختلاف یا غیر اختلاف په صورت کې خلکو یو غیر حقدار کس د امامت لپاره مخکې کړی. نو ډېر بد یې وکړه. خو لمونځ یې کېږي. (انوار الايضاح)

د غلام امامت

﴿۳۶۱﴾ وَ كَرِهَ إِمَامَةَ الْعَبْدِ او مکروه دی امامت د غلام.

شرح: غلامان زیاتره ناخبره (جاهل) او بې تهذيبه وي او همپه د مالک په خدمت کې د مشغولتیا په وجه د څه ویلو لور ډه کولو موقع ورته حاصله نه وي. نو ځکه د دوی امامت مکروه تنزیهي دی:

لېکن که یو غلام د علم او تقویٰ خاوند وي، نو بېله کراهته یې امامت صحیح دی. (مراقی الفلاح مع المطحطاوي ص: ۱۶۲، شاه، الارواح)

د نابینا امامت

﴿ ۳۶۲ 》 وَالْأَعْمَىٰ او (امانت) د نابینا.

تشرېح: کوم نابینا (روند) کس چي احتیاط کونکی وي چي له نجاست څخه د بچ کېدلو پوره اهتمام کوي، نو د هغه امامت بېله کراهته صحیح دی، کڼې مکروه تنزیهي دی.

د صحرايي امامت

﴿ ۳۶۳ 》 وَالْأَعْرَابِي او (امانت) د صحرايي (دیني).

تشرېح: کوچي او د صحراء اوسېدونکی هم د امامت لپاره مخکي کول مکروه دي؛ ځکه په دوی کي هم د جهالت غلبه وي، لېکن که د علم خاوند وي، نو بیا بېله کراهته یې امامت صحیح دی.

د حرامي (ارموني) امامت

﴿ ۳۶۴ 》 وَلَدِ الزَّانَا الْجَاهِلِ او (مکروه دی امانت) د حرامي (کله) چي (نامذکوره هر کس) جاهل وي.

تشرېح: د حرامي کس امامت هم مکروه تنزیهي دی؛ ځکه د هغه پلار نه وي چي هغه ته یې تربیه او تعلیم ورکړی وي، لېکن که هغه د علم خاوند وي، نو بیا هیڅ حرج نسته.

یادونه: دلته د "الجاهل" قید له "العبد" څخه واخله تر "ولد الزنا" پوري د ټولو سره متعلق دی او مطلب یې نادی چي د مذکوره کسانو امامت هغه وخت مکروه دی کله چي دوی جاهله، د علم خاوند نه وي او که وي، نو بیا هیڅ کراهت نسته. (مراقی الفلاح مع المطحطاوي ص: ۱۶۵)

د فاسق امامت

﴿ ۳۶۵ 》 وَالْفَاسِقِ او (مکروه دی امانت) د فاسق.

تشرېح: فاسق کس امام جوړول او په هغه پسي لمونځ کول مکروه تحریمي دي. د هغه په اقتداء کي به لمونځ نه کول کیږي.

بایدونه: فاسق هغه کس ته وایي کوم چي علی الاعلان د گناه کبیره ارتکاب کوي. لکه سود خور، چغل خوره، زناکاره، رباکاره، پډه خرېونکی، یا ډیره کونډۍ کونکی (چي له یوه مړه څخه یې بڼه کونچۍ کوي) او داسي نور. د دغه گناهونو مرتکب امام جوړول او لمونځ پسي کول مکروه دي. که څه هم هغه په علم کي له نورو مقتديانو څخه زیات وي؛ ځکه په امام جوړولو کي د هغه تعظیم یېږي. حالانکي پر مقتديانو د هغه اهانت ضروري دی. (طحطاوي عمدة الفقه بحواله شفاء الارواح)

د بدعتي امامت

۴۲۶ ﴿وَالْمُبْتَدِعِ﴾ او (امامت) د بدعتي.

فات: «مبتدع» د افتعال له باب د فاعل صیغه ده؛ مصدر ابتدأ؛ ایجادول. له خانه جوړول. نوې بڼه پیدا کول.

ترجم: د بدعتي کس امامت هم مکروه تحریمي دی. او له بدعتي څخه مراد هغه کس دی کوم چي دین کي له خپل خانه نوي خبري پیدا کوي، نو په هغه پسي لمونځ کول مکروه تحریمي دي کله چي د هغه بدعت دومره نه وي چي په هغه سره د دین له ضروریاتو څخه د یوه انکار لازمیږي. خو که د بدعت د کفر حد ته رسېدلی وي، نو په دې سره خو هغه کافر کیږي او په هغه پسي ګرد سره لمونځ نه کیږي.

تأمله: دلته دا خبره یاد ساتل پکار دي چي که د یو مسجد امام فاسق یا بدعتي وي، نو که بل ځای د جماعت لمونځ پیدا کیږي، نو په هغه پسي دي اقتداء نه کوي، او که داسي هیڅ صورت نه وي مثلاً مسجد نه وي، یا وي، خو هلته هم امام فاسق یا بدعتي وي لکه په بهرني هیوادونو کي چي زیاتره داصورت پېښیږي، نو په داسي صورت کي په هغو پسي لمونځ کول له یوازي لمونځ کولو نه اولی دي، لهندا غوره همدا ده چي یوازي لمونځ نه وکړي سي. (شفاء الارواح بتصرف)

اوږد لمونځ کول

۴۲۷ ﴿وَتَطْوِيلُ الصَّلَاةِ﴾ او (مکروه دی) لمونځ اوږدول (په جماعت کي).

ترجم: یعني خلکو ته اوږد لمونځ ورکول مکروه دي؛ ځکه په جماعت کي ضعیفه، بولغاښ او دډلته مند ټوله قسم خلک وي، نو د ټولو په رعایت کولو سره لمونځ ورکول پکار دي. او د سنت

قرائت چي کومه اندازه بيان سوې ده (چي د هغه تفصيل په ﴿۳۵۴﴾ نمبر مسئله کي تېر سو). د هغه مقدار مطابق سپک قرائت کول پکار دي. او ددې مطلب دا نه دی چي د ضعيفو خلکو په رعايت کي به له سنت قرات څخه کم قرائت کول کيږي، يا در کوع او سجده سنت طریقه به پرېښوول کيږي، بلکي مطلب يې دا دی چي له سنت مقدار څخه به زياتوب نه کول کيږي. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

د لڅو خلکو او د ښځو د جماعت حکم

﴿۳۶۸﴾ وَ جَمَاعَةُ الْعُرَاةِ وَالنِّسَاءِ او (مکروه دی) جماعت دلڅو کسانو او دښځو فَإِنْ فَعَلْنَ

بيا که ښځي (جماعت) وکړي يَقِفُ الْإِمَامُ وَسَطَهُنَّ كَالْعُرَاةِ نو درېږي به امام دښځو په مينځ کي. دلڅو کسانو (دجماعت) په څېر.

لغات: ﴿العارى﴾ د سمع له بابو اسم فاعل دی: لڅ، برېښ.

تشرېح: فرمايې چي دلڅو خلکو لپاره په جماعت سره لمونځ کول مکروه تحرېمي دي. همدارنگه يوازې دښځو لپاره په جماعت سره لمونځ کول هم مکروه تحرېمي دي. بيا که د کراهت باوجود ښځي جماعت کوي، نو دښځو امام به دښځو په مينځ کي درېږي، دسړيو په څېر به مخ ته نه درېږي. لکه څرنگه چي لڅ کسان که لمونځ کوي، نو د هغو لپاره همدا حکم دی چي امام به ددوی په مينځ کي درېږي، مخ ته به يې نه درېږي.

د يوه مقتدي حکم

﴿۳۶۹﴾ وَ يَقِفُ الْوَاحِدُ عَنِ الْإِمَامِ او درېږي به يو کس (يو مقتدي) دامام راسته طرف ته وَأَلَّا تَكُنْ خَلْفَهُ او (درېږي به. له يوه څخه) زيات دامام شاته.

تشرېح: يعنې که دامام سره صرف يو کس وي، نو هغه به دامام راسته طرف ته درېږي او که دامام سره دوه يا تر دې زيات مقتديان وي، نو هغوی به دامام شا ته درېږي، لهذا که تنها يو کس دامام چپ طرف ته، يا دامام شاته ودرېږي، نو سخت مکروه تنزيهې دي (يعنې له مکروه تحرېمي څخه کم): ځکه په دې کي دست مخالفت دی. (شفاء الارواح)

مسئله: که چیرې تنها یوه ښځه مقتدیه وي، نو هغه به دامام بالکل شاته درېږي، دیوه سړي په څېر به دامام څنګ ته نه درېږي، همدارنګه که ځاوند او ښځه په کور کې په جماعت سره لمونځ کوي، نو ښځه به شاته درېږي، دامام سره به نه درېږي. (درمختار ج: ۲، ص: ۳۰۷)

د صفونو ترتیب

﴿وَيَصِفُّ الرِّجَالُ ثُمَّ الصِّبْيَانُ اَوْ صَفَّ بِهِ جَوْرِي (اول) سِرْمَان بيا كوچنيان ثُمَّ الْخُتَنُ ثُمَّ النِّسَاءُ بيا نرنځيان بيا ښځي﴾

تشرېح: په دې عبارت کې د صفونو ترتیب بیانوي چې دامام شاته به مقتدیان په کوم ترتیب سره درېږي؟، فرمایي چې دامام شاته به تر ټولو مخکې سِرْمَان درېږي، بیا د هغو شاته به کوچنیان او بیا نرنځیان درېږي (له خنځی څخه مرد خنځی مشکل دی یعنې چې په هغه کې د نارینه او ښځه دواړو علامت وي. یا په بله وینا ذکر لو فرج ډوله لري. یا له ډوله و څخه یو علامت پکښې نه وي. لېکن که یو علامت پکښې غالب وي. نو د غالب علامت په اعتبار سره به هغه نارینه یا ښځینه شمېرل کېږي)، او د نرنځیانو شاته به ښځې درېږي. هسې خو جماعت ته د ښځو حاضرېدل مکروه دي، خو بیا هم که هغوی جماعت ته حاضري سي، نو تر ټولو په آخر صف کې به درېږي.

فَصَلِّ وَنِيَامَ يَفْعَلُهُ الْمُقْتَدِي بَعْدَ فَرَاحِ إِمَامِهِ مِنْ وَاجِبٍ وَغَيْرِهِ

(دا) فصل دهغو شيانو په بيان کي دي چي کوي به يې مقتدی د خپل امام له فارغېدلو څخه وروسته او له هغوی څخه بغير نور شيان (چي مقتدی به يې نه کوي)

تشرېح: په مذکوره عنوان کي د "غيره" عطف پر "مايفعله" دی. يعنې هغه کارونه چي مقتدی به يې کوي او هغه چي نه به يې کوي مثلاً که امام مخکي تر دې سر پورته کړي چي تر اوسه مقتدي درې واړه تسبیح نه وي ويلې. نو مقتدبه تسبیح پرېږدي او دامام اتباع به کوي. دهمدې په شان امور په دغه فصل کي بيان سوي دي.

د مقتدي له فارغېدلو څخه مخکي د امام سلام وگرځول

وَلَوْ سَلَّمَ الْإِمَامُ قَبْلَ فَرَاحِ الْمُقْتَدِي مِنَ الشَّهَادَةِ أَوْ كَرَّعِ الْخُي

مقتدي له تشهد څخه تر فارغېدلو مخکي يُسَلِّمُهُ نو مقتدی به تشهد پوره کوي.

تشرېح: يعنې په قعدة اخيره (آخري ناسته) کي که تر اوسه مقتدي تشهد پوره کړې نه وي او تر هغه مخکي امام سلام وگرځوي، نو په داسي صورت کي دي مقتدی دامام متابعت نه کوي بلکي خپل تشهد دي پوره کړي او بيا دي سلام وگرځوي؛ ځکه تشهد واجب دی او پاته سو درود او دعاء ست دي. او که مقتدی خپل تشهد پوره نه کړي، بلکي دامام سره سلام وگرځوي، نو هم جائز دي، لېکن صحيح داده چي دالمونع د کراهت تحریمه سره صحيح کيږي.

او که مقتدی له امام څخه مخکي فارغ سي، نو خاموش دي کېښي او دامام سره دي يوځای سلام وگرځوي. همدا حکم د قعدة اولی دی چي که په هغه کي امام د مقتدي له تشهد پوره کېدلو څخه مخکي درېيم رکعت ته ولاړ سي، نو مقتدی دي خپل تشهد پوره کړي بيا دي ولاړ سي. لېکن که له تشهد پوره کولو څخه بغير ولاړ سي، نو هم جائز دي. (حاشیه. عمدة الفقه. مراقی الفلاح)

د مقتدي له تسبیح پوره کېدلو څخه مخکې د امام سر پورته کول

﴿۳۴۳﴾ وَلَوْ رَفَعَ الْإِمَامُ رَأْسَهُ قَبْلَ تَسْبِيحِ الْقَتْدِيِّ ثَلَاثًا فِي الرُّكُوعِ أَوْ السُّجُودِ أَوْ كَه
پورته کړي امام خپل سر د مقتدي له درې واړه تسبیح ویلو څخه مخکې په رکوع یا سجده کې
يُتَابِعُهُ نو مقتدی به د امام متابعت کوي.

تشریح: مسئله داده چې که مقتدي تر اوسه در رکوع یا سجده تسبیح پوره کړې نه وي چې امام له
رکوع یا سجده څخه سر پورته کړي، نو مقتدی دې د امام متابعت وکړي او تسبیحات دې پرېږدي.
پر همدې قول فتویٰ ده، که څه هم بعضي حضرات فرمایي چې تسبیحات دې پوره کړي. (موافق
الفتح ص: ۱۶۰)

که امام په هېره درې سجده کړي یا په آخره ناسته کې ولاړ سي؟

﴿۳۴۴﴾ وَلَوْ رَأَى الْإِمَامُ سَجْدَةً أَوْ كَه زياته کړي امام یوه سجده أَوْ قَامَ بَعْدَ الْقُعُودِ الْخَيْرِ
سَاهِيًا یا ولاړ سي له آخري ناستي څخه وروسته په هېره لَا يَتَّبِعُهُ النَّاسُ نو اتباع به نه کوي
مقتدی دهغه وَإِنْ قَيَّدَهَا او که امام مقید کړي هغه (زائد) رکعت (په سجده سره. يعني د زائد رکعت
لپاره سجده وکړي) سَلَّمَ وَحْدَهُ نو مقتدی دې یوازې سلام وگرځوي.

تشریح: يعني که امام په یو رکعت کې په هېره دوو سجده پر ځای درې سجده وکړي. یا په قعدۀ
اخیره کې په هېره ولاړ سي. مثلاً په خلور رکعتیز لمانځه کې تر آخري ناستي وروسته د پنځم
رکعت لپاره ولاړ سي. نو په دې دواړو صورتونو کې حکم د دې چې مقتدی دې د امام اتباع نه کوي په
دې اضافي شیانو کې، بلکې انتظار دي وکړي. که امام د زائد پنځم رکعت له سجده څخه مخکې را
وگرځي، نو مقتدی دې هم دهغه سره یو ځای پاته سي تر سلام وگرځولو پورې او دهغه سره دې
سجده سهر هم وکړي. او که امام د زائد پنځم رکعت لپاره سجده وکړي، نو مقتدی دې تنها سلام
وگرځوي.

که امام آخره ناسته پرېږدي؟

﴿۳۴۵﴾ وَإِنْ قَامَ الْإِمَامُ قَبْلَ الْقُعُودِ الْخَيْرِ سَاهِيًا او که امام ولاړ سي له آخري ناستي
څخه مخکې په هېره اِنْشَطَرَ النَّاسُ نو مقتدی دې دهغه انتظار وکړي فَإِنْ سَلَّمَ الْقَتْدِيُّ

قَبْلَ أَنْ يُقَيِّدَ إِمَامَهُ الرَّائِدَ أَقْبَسَجِدَ بيا که مقتدی سلام و گرځوي مخکي تر دې چي امام خپل زائد رکعت په سجده سره مقید کړي فَسَدَ قَرْضُهُ نو د مقتدي فرض فاسديږي.

تشریح: مسئله داده چي که امام آخره ناسته نه و کړي، بلکي په هېره ولاړ سي، نو په دې صورت کي دي هم مقتدی دامام متابعت نه کوي يعنې نه دي ولاړيږي، بلکي په ناسته دي انتظار وکړي. که د پنځم رکعت له سجده څخه مخکي امام راوگرځي، نو مقتدی دي دهغه متابعت وکړي. لېکن که مقتدی دامام د پنځم رکعت له سجده کولو څخه مخکي سلام وگرځوي، نو د مقتدي لمونځ فاسديږي؛ ځکه قعدة اخيره فرض ده، لکه څرنگه چي د پنځم رکعت په سجده کولو سره دامام او مقتدي دواړو لمونځ فاسديږي.

﴿ ۴۴۵ ﴾ وَ كَرِهَ سَلَامُ الْمُقْتَدِي بَعْدَ تَشْهَدِ الْإِمَامِ قَبْلَ سَلَامِهِ او مکروه دي د مقتدي (لپاره) سلام گرځول دامام له تشهد ويلو څخه وروسته مخکي دامام تر سلام گرځولو.

تشریح: مسئله داده چي که امام په آخره ناسته کي تشهد پوره کړي وي (درود او دعاء يې شروع کړې وي) او تراوسه هغه سلام نه وي گرځولی دی چي مقتدی تر هغه مخکي سلام وگرځوي. نو دامکروه تحریمي دي. خو لمونځ يې صحيح کيږي. (مراقي الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۶۹، ۱۷۰)

فصل فی الأذکار الواردۃ بعد الفرض

(۱) فصل په (بیان د) هغه اذکارو کې دې کوم چې تر فرضو

وړوسته وارد سوي دي

﴿۴۷﴾ الْقِيَامُ إِلَى السُّنَّةِ مُتَّصِلًا بِالْفَرْضِ مَسْنُونٌ لَهُ فَرْضٌ (فرضي لماتخه) څخه وروسته

متصله د سنتو لپاره ولاړ بدل سنت دي وَعَنْ شُنَيْسٍ الْأُتَيْتُ الْحُلَوَانِي: لَا بَأْسَ بِقِرَاءَةِ

الزُّوَرَادِ بَيْنَ الْفَرِيضَةِ وَالسُّنَّةِ او له شمس الائمه حلواني رحمه الله څخه نقل سوي دي: چې څه پروانسته د وظيفو (اورادو) په ويلو کې د فرضو او سنتو تر منځ.

لغات: ﴿لا بأس﴾ لا د نفي جنس ده. لا بأس به دغې: په دې کې څه حرج او پروانسته. شیء لا بأس

به: داسې شی چې هیڅ پروا پکې نه وي، ناقابل اعتراض شی.

تشریح: تر فرضي لماتخه وروسته بېله څه خنډه متصله د سنتو لپاره ولاړ بدل سنت دي. یعنې تر

لماتخه وروسته دي په اوږده دعاء او وظائفو کې نه مشغول کېږي، او پاته سوه مختصره دعاء کول د

دې منافي نه دي، لکه "اللهم أنت السلام ومنك السلام تها رکت یا ذا الجلال والإکرام"، "اللهم أعنی

علی ذکرک وشکرک وحسن عبادتک" او "لا إله إلا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو علی کل

شی قدیر" او داسې نور، دغه مختصره دعاګانې د متصله سنت لپاره منافي نه دي. بلکې په اوږدو

دعاګانو مشغولېد چې په هغه سره په سنتو کې تأخیر راسي، له هغه څخه ځان ساتل ضروري دي

کې په زیات تأخیر سره د سنتونو ثواب کمیږي.

او شمس الائمه حلواني رحمه الله فرمایي چې د فرضو او سنتو په منځ کې اوراد او وظائف

کول څه حرج نه لري. لېکن دابنه نه ده بلکې اولی داده چې کوم وظائف له فرض لمنځو څخه

لروسته منقول دي مثلاً درې واړه استغفار، آیت الکرسي، او الباقیات الصالحات ۳۳ واړه سبحان الله.

۳۳ واړه الحمد لله او ۳۴ واړه الله اکبر او یو وار لا إله إلا الله وحده لا شریک له له الملك وله الحمد وهو علی

کل شی قدیر، ددې تر سنتو وروسته وایي.

تر کومو لمنئونو وروسته چي سنت نسته لکه دسهار او مازيگر لمونځ، په هغوی کي دي تر سلام وروسته متصلاً بالقیات الصالحات وایي، بیایي دعاء غواړي. او په دې کي دي اجتماعي هیئت ضروري نه گڼل کیږي، بلکي د چا چي څه ضرورت وي، هغه دي ولاړ سي او د چا چي زړه وغواړي له امام څخه مخکي دي دعاء شروع کړي او پر هغه دي څه نکیر نه کول کیږي. خو په مدرسه کي د طالبانو د تربیت په خاطر هغوی د دې پابند گرځول صحیح دي، چي د دې معمولاً توأه میت د هغو په ذهن کي کښېني... (شفا، الارواح، انوار الإيضاح)

تر فرض لمانځه وروسته نوافل بل ځای کول

وَيَسْتَحِبُّ لِمَا بَعْدَ صَلَاتِهِ أَنْ يَتَحَوَّلَ إِلَى يَسَارٍ وَيَتَطَوَّعَ بَعْدَ الْفَرَضِ او مستحب دي دامام لپاره تر سلام گرځولو وروسته چي واورې خپل چپه طرف ته د نفلو (ستو) لپاره له فرضو څخه وروسته (يعني دامام لپاره مستحب دي چي له سلام گرځولو څخه وروسته دستو او نوافلو داوا، کولو لپاره خپل چپه طرف ته ایست سي).

لغات: ﴿يَتَحَوَّلُ﴾ د تفعل د باب مضارع ده: او بښل، له يوه ځايه بل ځای ته منتقل کېدل. ﴿تَطَوَّعَ﴾ غير واجب عمل، نفلي عبادت، تَطَوَّعَ يَتَطَوَّعُ تَطَوُّعًا: نفل کول يعني غير مفروضه او غير واجب عبادت کول، کوم چي سنتو وغيره ټولو لره شاملېږي.

تشرېح: امام چي په کوم ځای کي فرض لمونځ ورکړی وي، له هغه ځايه ليري کېدل، خپل چپه اړخ ته او بښل او پر بل ځای سنت او نفل اداء کول مستحب او افضل دي، د دې لپاره چي وروسته راتلونکی لمونځ گزار د فرضي لمانځه په ډول سره دامام اقتداء نه وکړي. همدارنگه مقتديانو لره هم مستحب دي چي پر کوم ځای يې فرضي لمونځ اداء کړی وي، له هغه ځايه دي څه ليري سي، بل ځای دي سنت او نفل وکړي، لېکن که چيري شاته يا مخ ته ځای نه وي، يا نور خلک (مبوقين) د خپل پاته لمانځه په راگرځولو مشغول سي، نو د هغو له مخ څخه يا د هغو پر اوږو شاته او بښل صحيح نه دي، يا لکه همرنگه چي نن سبا په مدرسو کي طالبان تر فرضي لمانځه وروسته شاته غځلي او شور جوړوي، نو د انتظام په خاطر دي طالبان پر هغه ځای د سنت اداء کولو پابند وگرځول سي چيري چي يې فرض اداء کړي وي، نو په فاسي صورت کي زما په خيال پر هغه ځای د سنتو او نفلو په اداء کولو کي زيات عافيت دی، وانه سبحانه وتعالى اعلم، واستغفر الله العظيم. (انوار الإيضاح، مؤلف، خپه

تو فرضي لمانځه وروسته مخ را اړول

﴿۳۷۸﴾ وَأَنْ يَسْتَقْبِلَ بَعْدَهُ النَّاسَ (مستحب دي) داچي مخامخ سي امام تر فرض وروسته دخلگو و طرف ته (يعني چي له فرضي لمانځه څخه وروسته دخلگو و طرف ته مخ را و اړوي).

﴿۳۷۹﴾ وَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ او خلگ (مقتديان) دي له الله ﷻ څخه مغفرت وغواړي (استغفار دي

ووايي) وَيَقْرَأُونَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَالْمُعَوِّذَاتِ (سورة الفلق. سورة الناس) او آيت کرسې او معوذات

دي ووايي وَيَسْبِحُونَ اللَّهَ ثَلَاثِينَ او درو دېرش (۳۳) واره دي سبحان الله ووايي وَ

يَعْبُدُونَهُ كَذَلِكَ وَيُكَبِّرُونَهُ كَذَلِكَ او همدومره (۳۳) واره دي الحمد لله ووايي او همدومره دي الله

اکبر ووايي ثُمَّ يَقُولُونَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحُدُودُ هُوَ عَلَى كُلِّ

شَيْءٍ قَدِيرٌ بيا دي ووايي: "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ... إلخ" (چي دهغه ترجمه ده: نسته له الله ﷻ سوا هيڅ

معبود اد جات لاترا. هغه يک تنها دی. هيڅ شریک ور لره نسته. بادشاهي احکوت او تعريفونه هغه لره دي او هغه پر

هر څه قدرت لرونکی دی) ثُمَّ يَدْعُونَ لِأَنْفُسِهِمْ وَلِلْمُسْلِمِينَ رَافِعِي أَيْدِيهِمْ بيا دي دعاء

وکړي دخپلو ځانو او مسلمانانو لپاره په داسي حال کي چي لاسونه يې پورته کړي وي ثُمَّ

يَسْخَرُونَ بِهَا وَأُجُوهَهُمْ فَيُخْرِجُ أَيْدِيَهُمْ تَهْرُكِي (وحرکوي) خپل لاسونه پر خپلو مخانو (د

دعاء) په آخر کي.

تشرېح: يعني تر کومو لمنځونو وروسته چي سنت نسته لکه د سهار او مازيگر لمنځ. نو په هغوی

کي دي امام دخلگو و طرف ته خپل مخ را وگرځوي. يا راسته طرف ته دي وگرځي. او مذکوره

وظائف (کوم چي په را روان عبارت کي ذکر سوي دي) دامام او مقتدي دواړو لپاره ويل مستحب دي. تر

هغه وروسته دي دعاء وغواړي. د دعاء په وخت کي دي دواړه لاسونه تر سينې پوري پورته کړي (په

داسي توگه چي د گو توشه حصه دمخ په برابرې کي راسي. او د دواړو لاسو تر مينځ څلور گو تي فاصل ساتل پکار دي

لودعاء به په توجه سره غوښتل پکار دي (امرافي الافلاج). امام دي دمقتديانو لپاره هم دعاء وغواړي او

مقتديان برابره ده خپله دعاء غواړي يا که دامام دعاء اوري نو آمين دي ووايي اوله دعاء څخه وروسته دي

دواړه لاسونه پر مخ تېر کړي. (شأن الارواح بحواله عمدة الفقه)

د مختلفو ذکرونو بيان

ويستغفرون الله الخ: په دې عبارت کي تر لمانځه وروسته خو ذکرونه نقل سوي دي. دهغوی يادول پکار دي او تر فرضي لمنځونو وروسته دهغوی ويل پکار دي:

اول ذکر: له حضرت ثوبان رضي الله عنه څخه روايت دی چي کله به رسول الله ﷺ له لمانځه څخه فارغ سواو د کور و طرف ته به يې اراده وکړه، نو اول به يې درې واړه "استغفر الله" وويله، بيا به يې "النهم انت السلام" وويله، بيا به ولاړی. (مسلم شريف ج: ۱، ص: ۲۱۸)

دويم ذکر: د نبي کریم ﷺ فرمان دی چي کوم شوک آية الكرسي ووايي، هغه جنت ته له داخلېدلو څخه هيڅ شی نه سي منع کولای ماسواله مرگ څخه. چي مرگ پل دی، پر هغه تېرېدل خو لازمي دي جنت ته د تللو لپاره.

درېيم ذکر: حضرت عقبه رضي الله عنه فرمايي چي ما ته نبي کریم ﷺ وفرمايل: تر هر فرض لمانځه وروسته چي کوم چا ۳۳ وار سبحان الله، ۳۳ وار الحمد لله، ۳۳ وار الله اکبر وويله چي دا ۹۹ سوه او ۱۰۰ د پوره کولو لپاره يې څلورمه کلمه وويله، نو دهغه خطا گاني بخښل کيږي که څه هم د سمندر د څک په څېر زياتي وي.

څرنگه چي تر لمانځه وروسته د دعاء د قبلېدلو موقع ده، نو ځکه د خپل ځان او ټولو مسلمانانو لپاره دي دعاء وکړي، او د لاس پور ته کولو طريقه په مخکني عبارت کي ذکر سوه.

بَابُ مَا يُفْسِدُ الصَّلَاةَ

(۱۰) باب د هغو شيانو (په بيان کي) دى کوم چي لمونځ فاسدوي

تشرېح: په دې باب کي هغه شيان بيانوي چي په هغوی سره لمونځ فاسديږي (ماتېږي) او د لمانځه راکړځول لازميږي. په عباداتو کي د فاسد او باطل د معنی تر مېنځ هېڅ فرق نسته. کومه معنی چي د فاسد ده، هاغه د باطل ده، خو په معاملاتو کي د فاسد او باطل په معنی کي فرق دی چي تفصيل يې پر خپل ځای واضح کړی سوی دی.

وَهُوَ ثَابِتٌ وَسَمْعٌ شَيْئًا أَوْ هُوَ (کوم چي لمونځ فاسدوي) اته شپېته (۶۸) شيان دي.

په لمانځه کي خبري کول

﴿۲۸۰﴾ الْكَلِمَةُ وَلَوْ سَهْوًا أَوْ خَطَاً (۱) خبره کول که څه هم په هېره يا په غلطې سره وي.

تشرېح: که په لمانځه کي دننه يو خارجي کلمه له ژبي څخه ووځي. برابره ده په هېري سره وي او که په غلطۍ سره وي (يعني اراده خوښې د قرائت يا ذکر وي. لېکن په غلطۍ سره بله کلمه ادا کړي مثلاً د اېها اتاس پر ځای بازید ووايي) او برابره ده هغه کلمه معنی لري او که بې معنی (مهمله) کلمه وي. په هر صورت کي لمونځ فاسديږي. په دې شرط چي دا کلام د قعده اخيره له تشهد څخه مخکي تر خوله وتلی وي.

په لمانځه کي په انساني کلام سره دعاء غوښتل

﴿۲۸۱﴾ وَالِدُعَاءُ بِمَا يَشَبِّهُهُ كَلَامًا (۲) او دعاء کول په داسي الفاظو سره کوم چي مشابه

وي زموږ د خبرو سره.

تشرېح: د لمانځه په دوران کي داسي دعاء ويل کوم چي د بندگانو د کلام سره مشابه وي يعني له بندگانو څخه د هغه غوښتل ناممکن نه وي. نو په هغه سره لمونځ فاسديږي. د دې تفصيل فادي چي کومه دعاء چي په قرآن يا حديث کي راغلې وي. د هغه په ويلو سره لمونځ نه فاسديږي. مثلاً "هَيْتَ قُلْنَا أَنْفُسًا لَمْ" او داسي نور، او کومه دعاء چي په قرآن يا حديث کي نه وي راغلې. نو کتل کيږي به چي که هغه داسي دعاء وي چي له بندگانو څخه د هغه غوښتل ناممکن وي. نو په هغه سره هم

لمونخ نه فاسديري. مثلاً مغفرت يا عافيت يا رزق غوبستل يعني داسي ويل "اللهم اغفر لي". "اللهم عافني". "اللهم ارزقني" يا دادعاء دنورو لپاره وکړي. نو بيا هم لمونخ نه فاسديري. مثلاً داسي ووايي "اللهم اغفر لعي". "اللهم اغفر لي" يا "اللهم ارزقني الحج". دغه ټوله داسي شيان دي چي له بندگانو څخه ددوی طلب کول ناممکن دي. خو که درزق سره مال او داسي نور دنيایي شيان هم ذکر کړي. نو لمونخ فاسديري؛ ځکه چي دا درزق اسباب دي چي له بندگانو څخه د هغوی غوبستل نا ممکن نه دي. مثلاً: "اللهم ارزقني مالا" ووايي. او که هغه داسي دعاء وي چي له بندگانو څخه يې غوبستل ناممکن نه وي. نو په هغه سره لمونخ فاسديري. مثلاً داسي ويل: "اللهم أطعني" يا "اللهم اقتض ديني" يا "اللهم رزقني فلانة" او داسي نور. نو لمونخ فاسديري. (عمدة الفقه)

په لمانځه کي سلام اچول

﴿٣٨٣﴾ وَالسَّلَامُ بِنِيَّةِ الشَّحِيَّةِ وَلَوْ سَاهِيًا (٣) او سلام کول په نيت سره د سلام اچولو (چي يو انسان ته سلام ووايي) که څه هم په هېره وي.

اللغات: ﴿التحية﴾ سلام اچول (سلام کول). يو چاته داسي ويل: پر تادي سلامتيا وي.

تشریح: يعني که لمونخ گزار يو چاته د سلام کولو په نيت سره "السلام عليكم" ووايي. نو که څه هم دا په هېره وي. لمونخ يې فاسديري.

يادونه: بنية التحية: دا قيديې ځکه لگولی دی چي که څوک له لمانځه څخه د وتلو په نيت سلام وکړي يعني په دې نيت سره "السلام عليكم" ووايي چي له لمانځه څخه ووځم. نو دا که په آخره ناسته (قعدة اخيره) کي له تشهد څخه وروسته وکړي، نو لمونخ نه فاسديري او که مخکي يې وکړي. نو لمونخ يې فاسديري.

په لمانځه کي د سلام جواب ورکول

﴿٣٨٤﴾ وَرَدُّ السَّلَامِ بِلِسَانِهِ (٤) او د سلام جواب ورکول په ژبي سره.

تشریح: که د لمانځه په دوران کي د يو چاد سلام جواب ورکړي. برابره ده عمداوي او که سهواوي. په دواړو صورتونو کي لمونخ فاسديري.

په لمانځه کې مصافحه کول

﴿۲۸۴﴾ اَوْ بِالْمُصَافَحَةِ (۵) یا (د سلام جواب ورکول) په مصافحه سره.

تشریح: همدارنگه که د سلام د جواب ورکولو په نیت سره مصافحه وکړي، نو هم لمونځ فاسدېږي؛ ځکه چې مصافحه هم د کلام کولو په درجه کې ده.

په لمانځه کې عمل کثیر کول

﴿۲۸۵﴾ وَالْعَمَلُ الْكَثِيرُ (۶) او زیات عمل (زیاته لاسوه).

تشریح: که د لمانځه په دوران کې داسې حرکت وکړي چې لیدونکي دا گومان وکړي چې دا کس د لمانځه په حالت کې نه دی (همدې ته عمل کثیر وايي) مثلاً په لمانځه کې جست وغورځېږي، یا خولی (ټپي) ليري کړي او په دواړو لاسونو سره سر وگروي، نو لمونځ یې فاسدېږي، او که معمولي حرکت وکړي، مثلاً په یوه لاس سره سره وگروي، یا لمن سیده کړي، یا مثلاً په یوه لاس سره مویایل راوکاږي او بټن یې بنده کړي، نو لمونځ یې نه فاسدېږي، خو کله چې یو قلیل عمل په یوه رکن کې درې واړه وکړل سي، نو هغه هم د کثیر په حکم سره گرځي او په هغه سره لمونځ فاسدېږي. لهذا که په یوه رکن کې درې واړه لاس پورته کړي او سر وگروي، نو په دې سره لمونځ فاسدېږي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوی ص: ۱۷۷، حلبی کبیر ص: ۱۴۲، عمدة الفقه)

په لمانځه کې سینه له قبلي څخه اړول

﴿۲۸۶﴾ وَتَحْوِيلُ الصُّدْرِ عَنِ الْقِبْلَةِ (۷) او د سینې اړول له قبلي څخه.

لغات: «صدر» سینه، جمع: صُدُور.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې بېله غلږه خپله سینه په پوره توګه له قبلي څخه واړوي (یعني سینه پوره د شمال طرف ته یا د جنوب طرف ته سي)، نو لمونځ یې فاسدېږي او که په هېره بېله غلږه د لمونځ گزار سینه واړوي، نو په دې کې تفصیل دادی چې که بیرته سمدستي مخ سیده کړي، نو لمونځ یې نه فاسدېږي، او که دیوه رکن یعني درېو تسبیحاتو د ویلو په اندازه یې سینه او بټې وي. نو لمونځ فاسدېږي، لېکن دوه حالتونه له دې څخه مستثنی دي: یو دا چې د لمانځه په دوران کې یې لومړني واقع سي او سړی د طهارت لپاره ولاړ سي، دویم دا چې په صلاة الخوف کې حرکت وکړي. دغه دوه حالتونه د لمانځه فاسدونکي نه دي. (مراقی الفلاح ص: ۱۷۷)

د لمانځه په دوران کي یو شی خوړل

﴿ ۲۸۷ ﴾ وَ أَكَلُ شَيْءٍ مِّنْ خَارِجِ قَبِيهِ (۸) او یو شی خوړل له خپلي خولي څخه دباندې (یعنې چې لمونځ گزار له دباندې څخه یو شی وځوري) وَ لَوْ قَلَّ که څه هم هغه شی لږ وي.

لغات: ﴿قَلَّ﴾ د ضرب له بابو د ماضي صیغه ده، مصدر: قَلَّةٌ: کمېدل، لږېدل (لږ کېدل).

تشریح: د لمانځه په دوران کي که یو شی وځوري، نو لمونځ یې فاسدېږي، برابره ده عمداً وي او که په هېره وي، لږ وي او که ډېر دي، تردې چې که له دباندې څخه یوه کونجته په خوله کي واچوي او هغه تېره کړي، نو هم یې لمونځ فاسدېږي.

په غاښو کي بند شی خوړل

﴿ ۲۸۸ ﴾ وَ أَكَلُ مَا بَيْنَ أَسْنَانَيْهِ وَ هُوَ قَدْرُ الْحِصَّةِ (۹) او هغه شی خوړل کوم چې دده د غاښو په مینځ کي وي او هغه د نخود په اندازه وي.

لغات: ﴿الْحِصَّةُ﴾ او الْحِصَّةُ د "مُشَدِّمِمْ" په فتحه او کسره سره: یو نخود، جمع: الْحِصَصُ.

تشریح: که د غاښو په مینځ کي یو شی بند پاته سوی وي او هغه د نخود په اندازه وي، نو د لمانځه په دوران کي د هغه په تېرولو سره لمونځ فاسدېږي، خو که هغه د نخود له مقدار څخه کم وي نو لمونځ نه فاسدېږي خو مکروه کیږي، او که هغه د نخود له مقدار څخه کم وي خو دومره کلک وي چې په غاښو سره وژول سي او بیا تېر کړی سي، نو لمونځ فاسدېږي، او که یو معمولي شی وي کوم چې د نارو (لارو) سره تېر سي، نو لمونځ نه فاسدېږي. (مراقی الفلاح، شفاء الارواح)

د لمانځه په دوران کي یو شی چینل

﴿ ۲۸۹ ﴾ وَ شُرْبُهُ (۱۰) او د لمونځ گزار چینل (یعنې داوبو وغیره په چینلو سره هم لمونځ فاسدېږي).

تشریح: په لمانځه کي د یو شي چینل هم لمونځ فاسدوي، تردې چې که څوک د لمانځه په دوران کي د آسمان و طرف ته مخ کړي او د باران یو شاڅکی یې خولې ته ولوېږي او نس ته ورسیږي، نو لمونځ فاسدېږي.

بېله غدره ټوخل او غاړه تازه کول

﴿۳۹۰﴾ وَالَّتِي تَحْنُحُ بِلَا عُدْرٍ (۱۱) او بېله غدره غاړه تازه کول (چې له هغه څخه داح یا داسي بل حرف آواز پیداسي).

لغات: ﴿التحنح﴾ د تَفَعُّل د باب مصدر دی: ددې لفظ دوی معنایو نقل سوي دي: ① داح اح ښي د ټوخي غوندي آواز کول (ټوخل اټوخل)، ② غاړه تازه کول. (معجم لغة الفقهاء).
تشریح: که څوک په لمانځه کې بېله غدره وټوخي یا غاړه تازه وکړي او له هغه څخه د یو حرف آواز پیداسي، مثلاً داح او وایي، نو لمونځ یې فاسدېږي، خو که د بلغم او گروېږي دراتللو په وجه قرائت کول مشکل سي او د غاړې د صفا کولو لپاره غاړه تازه کړي، یا د آواز د ښه کولو لپاره غاړه تازه کړي، یا چاته یې اختیاره ټوخي راسي او داسي نور، نو په لمانځه کې هېڅ خرابي نه راځي.

په لمانځه کې اف، ف کول یا ټوکل

﴿۳۹۱﴾ وَالَّتَائِفُ (۱۲) او اف کول.

تشریح: که په لمانځه کې د افسوس وغیره په وجه د اف، یا تفت، یا ټو آواز له خولې څخه ووځي، نو لمونځ یې فاسدېږي.

په لمانځه کې زځېړی کول یا آه وغیره کول

﴿۳۹۲﴾ وَالْأَيْنُ وَالْأَوُ (۱۳) او زځېړی کول (۱۴) او آه، آه (یا اوه، اوه) کول.

لغات: ﴿أَيْنُ﴾ د ضرب د باب مصدر دی، اَنَّ يَئِنُّ اَتَاوْ اَيْنِنَا: زځېړی کول، آه، آه کول. ﴿أَوُ﴾ د تَفَعُّل ماضي ده: اوه، اوه یا آه، آه کول، درد مند کېدل.
تشریح: ، که لمونځ گزار د مصیبت یا درد په وجه آه، آه، یا اوه، اوه، یا اف وکړي، یا د مصیبت او درد په وجه وژاري او له هغه څخه دوه حروف یا تردې زیات حروف پیداسي، نو لمونځ یې فاسدېږي.

په لمانځه کې ژړل

﴿۳۹۳﴾ وَارْتِفَاعُ هَكَائِمٍ مِنْ وَجَعٍ (۱۵) او د لمونځ گزار د ژړا آواز پورته کېدل له درد څخه (د

درد په وجه) اَوْ مُصِيبَةٍ (۱۶) یا (د ژړا آواز پورته کېدل) له مصیبت څخه لَا مِنْ ذِكْرِ جَنَّةٍ اَوْ نَارٍ نه د جنت یا د دوزخ له یادو څخه.

لغات: ﴿وجع﴾ درد، خوږ، رنځ، ناروغي، جمع: أوجاع.

تشریح: په لمانځه کې دڅه تکلیف په وجه یا د غم او مصیبت په وجه قصداً ژړل لمونځ فاسدي. خو که د سخت تکلیف په وجه بهې اختیاره آواز ووځي، یا د جنت او جهنم له یاده څخه وژاري، یا، یا او وکړي، نو لمونځ یې نه فاسدېږي (لدلائها علی الخشوع).

په "یرحمک الله" سره د جواب ورکولو حکم

﴿۳۹۳﴾ وَ تَشْمِيتُ عَاطِيسٍ يَسْرَحُمُكَ اللَّهُ (۱۷) او (مدارنگه لمونځ فاسدي) جواب ورکول (او دعاء کول) نوږي کونکي (نوږونکي) ته په (لفظ د) یرحمک الله سره (چې الله ﷻ دي پر تارحم وکړي).

تشریح: که چا ته نوږی (انتروسی) راسي او لمونځ گزار په لمانځه کې دښه هغه ته "یرحمک الله" ووايي، نو لمونځ یې فاسدېږي، او که لمونځ گزار دا دخپل ځان لپاره ووايي، نو لمونځ یې نه فاسدېږي، مدارنگه که سامع یا نوږی کونکی "الحمد لله" ووايي، نو لمونځ یې نه فاسدېږي. (طحاوی) **یادونه:** دلته په دې عبارت "تشمیت عاتیس" کې د مصدر اضافت دخپل مفعول و طرف ته دی "فی خطاب الصلّ العاطس"، او په تشمیت کې دوه لغات نقل سوي دي: اول په شین سره او دویم په سین سره. خو په شین سره افصح دی. (طحاوی علی مراقي الافلاج)

د پوښتي یا د بد خبر یا تعجب والا خبر په جواب کې د ذکر کلمات ویل

﴿۳۹۵﴾ وَ جَوَابُ مُسْتَفْهِمٍ (۱۸) او جواب ورکول و هغه کس ته کوم چې پوښتنه کونکي وي عَنْ نَبِيٍّ دالله تعالی دشریک په هکله (یعني چې له لمونځ گزار څخه پوښتنه وکړي چې آیا الله لره شریک ستا فلن بندي؟) يَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ په لاإله إلا الله سره (جواب ورکول، یعني چې لمونځ گزار هغه ته په لاإله إلا الله سره جواب ورکړي. نو لمونځ یې فاسدېږي) وَحَسْرَتُهُ بِإِلَاسْتِزْجَامٍ (۱۹) او (جواب ورکول) د بد خبر په انا الله وانا اليه راجعون سره وَسَاءَ بِالْحَسَدِ بَنُو (۲۰) او (جواب ورکول) د ښه خبر په الحمد لله سره وَعَجَبٌ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَوْ سُبْحَانَ اللَّهِ (۲۱) او (جواب ورکول) د تعجب ناکه خبر په لاإله إلا الله یا سبحان الله سره.

لغات: «مستفهم» داستعمال له بابه اسم فاعل دی: (له بل چاخغه) د فهم طلب کونکی (یا په بله وینال بل چاخغه دیو شي پوښتونکی)، «نِدَّ» همسر، نظیر، مثل، جمع، اُنداد، ومنه قوله تعالیٰ «فلا تجعلوا لله اندادا»، «استرجاع» داستعمال د باب مصدر دی: د دې لفظ له معناوو څخه یوه معنی ده: اِنانته رن اِليه راجعون ویل.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې له لمونځ گزار څخه یو چا (مثلاً مشرې) پوښتنه وکړه چې آیا الله تعالیٰ لره شریک سته، نو لمونځ گزار د هغه په جواب کې «لا اله الا الله» وویل. نو لمونځ یې فاسدېږي.

خبر سوېا لاسترجاع: یعنې که لمونځ گزار یو بد خبر واورې مثلاً د یو چا د مرګ خبر واورې او په لمانځه کې نن «إنا لله وإنا اِليه راجعون» ووايي، نو لمونځ یې فاسدېږي.

سِرِّ بالحمد لله: یعنې که لمونځ گزار د خوښۍ خبر واورې مثلاً څوک د ځوی د پیدایښت زېږی وکړي چې ځوی دې پیدا سو او لمونځ گزار په لمانځه کې «الحمد لله» ووايي، نو لمونځ یې فاسدېږي.

عجب الخ: همدارنګه که په لمانځه کې د تعجب خبره واورې او د هغه په جواب کې «لا اله الا الله» وایي، یا «سبحان الله» ووايي، نو هم یې لمونځ فاسدېږي.

د قرآن آیت وغیره د جواب پر ځای استعمالول

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ قُصِدَ بِهِ الْجَوَابُ كَيَّا يُخْبِسُ خُذِ الْكِتَابَ (۲۲)﴾ او هر داسې (وینا) چې په هغه سره د جواب وړ کولو اراده سوې وي، لکه یا یخبس خُذِ الْكِتَابَ (ای یحییٰ! اخله کتاب).

ترجمه: د عبارت حاصل دای چې په لمانځه کې په کوم شي سره هم د جواب وړ کولو قصد وسي، په هغه سره لمونځ فاسدېږي، مثلاً د «یحییٰ» په نامه یو چا له لمونځ گزار څخه د یو کتاب غوښتنه وکړي، نو لمونځ گزار په جواب کې دا آیت ووايي «یا یحییٰ خُذِ الْكِتَابَ» (ای یحییٰ! کتاب واخله)، یا یو چا وغوږي (کسري) ته د راتللو اجازه وغوښته، او لمونځ گزار دا آیت ووايي «ادعهم»

بسلام آمین" او داسې نور، نو دغه که څه هم قرآني آیتونه دي خو د جواب او خبرو پر ځای استعمال سوي دي، نو ځکه په دې سره لمونځ ناسم دی.

تیمم کونکي لمونځ گزار ته اوبه حاصلېدل

﴿ ۳۹۷ ﴾ وَرُؤْيَا مُتَّيِّبٍ مَاءٍ (۲۳) او د تیمم کونکي اوبه لیدل (چې تیمم ومونکي د لمانځه په دوران کې اوبه وويني).

تشرېح: که یو چا د اوبو د نشتوالي په وجه، یا د یو عنبر په وجه، یا په تیمم سره لمونځ شروع کړی وي، که چیرې هغه د لمانځه په دوران کې اوبه وويني او د هغوی په استعمالولو باندي قادر وي، یا هغه عنبر یې ختم سي، نو لمونځ یې فاسدېږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۷۸، ۱۷۹، کتاب المعامل ص: ۳۶۳)

د لمانځه په دوران کې د مسحي موده پوره کېدل یا موزه ختل

﴿ ۳۹۸ ﴾ وَتَمَامُ مُدَّةِ مَاسِحِ الْخُفِّ (۲۴) او موده ختمېدل پر موزو د مسح کونکي کس د نَزْعُهُ (۲۵) او د موزې ختل.

تشرېح: که د لمانځه په دوران کې د موزو او جرمو قینو د مسح موده پوره سي، یا په معمولي حرکت سره یوه موزه وخېږي، نو لمونځ فاسدېږي، په دې شرط چې هلته اوبه تر لاسه کېږي او د تیمم د جواز څه عنبر موجود نه وي. (مراقی الفلاح ص: ۱۷۹، در مختار ج: ۲، ص: ۳۶۱)

امي کس ته د لمانځه په دوران کې یو آیت یادېدل

﴿ ۳۹۹ ﴾ وَتَعْلَمُ الْأُمِّيَّ آيَةً (۲۶) او د امي یو آیت زده کول (چې امي کس د لمانځه په دوران کې یو آیت زده کړي).

تشرېح: امي هغه کس دی چې د قرآن شریف یو آیت یې هم زده او یاد نه وي، د فاسي کس لپاره جائز دي چې تر څو سورتونه یاد نه کړي، نو هسې بغیر له څه ویلوي نیت تری او د لمانځه په تصور سره دي درېږي او د قرائت په اندازه له درېدلو څخه وروسته دي رکوع، سجده وغیره کوي، لېکن پر هغه قرآن زده کول او سورة الفاتحه او نور سورتونه یادول ضروري دي، ځکه د لا پړاوي کولو په صورت کې ګناهګاره کېږي، کله چې یو آیت هم زده کړي، نو هغه دي په لمانځه کې وایي.

مسئله: داده چې کله فاسي کس ته د لمانځه په دوران کې یو آیت زده سي برابره ده له یو چا څخه د اورېدلو په وجه وي، یا هر سوی آیت ورته یاد سي، نو په دې سره د هغه لمونځ فاسدېږي. (البحر الرائق ج: ۱، ص: ۳۰۷، مراقی الفلاح ص: ۱۷۹)

به لڅه لمونځ کونکي ته جامه حاصلېدل

﴿۵۰۰﴾ وَوَجَدَانُ الْعَارِي سَاتِرًا (۲۷) او دلڅ کس عورت پټونکې کپړه پيدا کول (چې لڅ کس د لمانځه په دوران کې داسې شی او کپړه ورنه چې هغه دده عورت پټولای شي).

لفات: ﴿ساتر﴾ د نصر له باب ۱ اسم فاعل دی: پټونکی.

تشرېح: که یو څوک د جامې د نشتوالي په وجه په لڅه لمونځ شروع کړي او بیا د لمانځه په دوران کې هغه ته د عورت پټولو په اندازه کپړه یا داسې بل شی حاصل شي، نو د هغه لمونځ فاسدېږي. اوس به هغه کپړه اغوندي او له سره به لمونځ کوي. (کتاب المعامله ص: ۴۶۲. مراقی الفلاح ص: ۱۷۹)

په رکوع او سجده باندې قادر کېدل

﴿۵۰۱﴾ وَقَدْ رَأَى الْمُؤْمِنُ عَلَى الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ (۲۸) او په اشاره سره د لمونځ کونکي کس په رکوع او سجده باندې قادر کېدل.

لفات: ﴿مؤمى﴾ د افعال له باب ۱ اسم فاعل دی: اشاره کونکی.

تشرېح: که یو څوک د مرض یا کمزورۍ په وجه په اشاره سره رکوع او سجده کوي. بیا هغه د لمانځه په دوران کې په رکوع او سجده کولو باندې قادر شي، نو د هغه لمونځ فاسدېږي، اوس به له نوي سره لمونځ کوي. (محطاوي ص: ۱۷۹)

صاحب الترتیب ته قضاء سوی لمونځ یادېدل

﴿۵۰۲﴾ وَتَذَكُّرُ فَائِتَةٍ لِّذِي تَرْتِيبٍ (۲۹) او صاحب ترتیب کس ته یو فوت سوی (قضایي) لمونځ یادېدل.

لفات: ﴿فائتة﴾ فوت سوی لمونځ، پاته سوی لمونځ (کوم چې په خپل وخت کې نه وي اداء سوی).

جمع: لوات.

تشرېح: که یو څوک صاحب الترتیب وي، یعنې د هغه پر ذمه له مخکې څخه قضایي لمونځ نه وي لرونه، بیا له هغه څخه یو لمونځ قضاء سي خو هغه نه راوگرځوي او په هېره د وختي لمانځه نیت ورنه کوي (یعنې د هغه وخت خپل لمونځ شروع کړي)، بیا د لمانځه په دوران کې ورته یاده سي چې پر ما خود تهر لمانځه قضاء هم سته. نو د هغه لمونځ فاسدېږي، اوس به اول قضایي لمونځ اداء کوي. تر دې لاندست به وختي لمونځ اداء کوي. خو دا فساد موقوف دی، یعنې که چیرې د آئنده پنځو لمنځونو په وخت کې دننه هغه دا قضایي لمونځ نه راوگرځوي (بلکې د پنځو لمنځونو تر وخت تهرېدلو وروسته یې راوگرځوي)، نو په دې منځ کې به د لمنځو نه ټوله صحیح کیږي، او که د پنځو لمنځونو په وخت

کي دننه هغه دامخکینی قضایي لمونځ راوگرځوی، نو دغه سوي لمنځونه نفل گرځي او هغه به بالترتیب ټوله لمنځونه اداء کوي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص: ۱۷۹، کتاب المسائل ص: ۳۶۴، بحواله انوار الإيضاح)

نا اهل کس نائب جوړول

﴿۵۰۲﴾ وَاسْتَخْلَفُ مَنْ لَا يَصْلَحُ إِمَامًا (۳۰) او داسي کس خپل خليفه (نائب) جوړول کوم چي دامام کېدلو صلاحيت نه لري.

لغات: «استخلاف» داستعمال دباب مصدر دی: خپل خليفه (نائب) جوړول، قائم مقام جوړول، نائب ټاکل.

تشریح: اولاً تاسي په دې پوه سئ! چي که دلمانځه په دوران کي دامام اودس مات سي، نو هغه دي شاته ولاړ سي او يوبل کس دي پر خپل ځای ودروي، هغه کس ته خليفه او نائب ويل کيږي.

صورت د مسئلې دادي چي که دلمانځه په دوران کي امام ته بې اودسي لاحق سي او هغه داسي کس خپل نائب جوړ کړي کوم چي دنورو مقتديانو لپاره نا اهل وي، مثلاً بالکل امي کس، يا معنوره، يا نابالغه، نو په دې سره د ټولو خلکو لمونځ فاسديږي اوله نوي سره به لمونځ کول کيږي. (مراقی الفلاح ص: ۸۰، کتاب المسائل ص: ۳۶۵)

د لمانځه په دوران کي وخت وتل

﴿۵۰۳﴾ وَطُلُوْمُ الشَّمْسِ فِي الْفَجْرِ (۳۱) او دسهار په لمانځه کي لمر راختل وَرَوُّ الْهَافِي الْعِيْدَيْنِ (۳۲) او داخترونو په لمانځه کي دلمرزوال کېدل وَدُخُولُ وَقْتِ الْقَصْرِ فِي الْجُمُعَةِ (۳۳) او دجمعې په لمانځه کي دمازبگر وخت داخليدل.

تشریح: که څوک دسهار لمونځ په داسي وخت کي شروع کړي چي لمر راختلو ته لږ وخت پاته وي او دلمانځه په دوران کي لمر راوخپړي، نو د هغه لمونځ فاسديږي.

همدارنگه که داختر لمونځ په داسي وخت کي شروع کړي چي لمر زوال ته نژدې وي او د لمانځه په دوران کي لمر زوال سي، نو لمونځ فاسديږي، ځکه داختر دلمانځه وخت تر زوال پوري دي.

همدارنگه که دجمعې لمونځ په داسي وخت کي شروع کړي چي دلمانځه په دوران کي دمازبگر وخت داخل سي، نو دجمعې لمونځ فاسديږي.

د لمانځه په دوران کې زخم جوړېدل او پټی لوبدل

﴿۵۵﴾ وَ سَقُوطُ الْجَبْرِ عَنْ بُرَّةَ (۳۴) او پټی ایله کېدل (د زخم) له جوړېدو څخه.

نکات: ﴿جبر﴾ پټی، په اصل کې هغه پلستر وغیره ته وایي کوم چې پر مات هډوکي لگول کېږي، جمع: جَبَرَاتٌ (معجم الوسيط، معجم لغة الفقهاء)، ﴿بُرَّةٌ﴾ د سمع او فتح له بابو مصدر دی: روغېدل (جوړېدل)، ښه کېدل، زخم یا مرض ختمېدل.

تشریح: که چا پر زخم پټی تړلې وي چې پر هغه یې مسح کړې وي او د لمانځه په دوران کې هغه زخم جوړ شي چې د هغه په وجه پټی ولوېږي، نو په دې سره لمونځ فاسدېږي، او که پټی ولوېږي خو زخم نه وي جوړ سوی، نو لمونځ نه فاسدېږي.

د معذوره عذر ختمېدل

﴿۵۶﴾ وَ زَوَالَ عَذْرِ الْمُعْذِرِ (۳۵) او د معذوره کس عذر ختمېدل.

تشریح: که یو څوک شرعاً معذوره وي او د لمانځه په دوران کې د هغه عذر ختم سي، نو د داسي کس حکم موقوف پاتېږي، په دې توګه چې که د هغه عذر دراروان لمانځه تر کامل وخته پوري ختم وي، نو د هغه لمونځ فاسدېږي، مثلاً یو کس د سلس بول په عذر مبتلا وي او هغه د ما پښین لمونځ شروع کړي او د لمانځه په دوران کې دا عذر ختم سي یعنې د متیازو څاڅکي راتلل یې بند سي، نو اوس که دا عذر د مازيګر د لمانځه تر وخته پوري یعنې تر لمر لوېدو پوري ختم (بند) وي، نو لمونځ یې فاسدېږي او له نوي سره به د هغه قضاء راوړي او که دراروان لمانځه په وخت کې دننه بیا د هغه عذر راوګرځېږي، نو دې ته د عذر ختمېدل نه وایي او لمونځ یې نه فاسدېږي، بلکې هغه لمونځ یې صحیح کېږي. (طحاوي ۱۸۰، بترمذی)

د لمانځه په دوران کې بې اودسه کېدل

﴿۵۷﴾ وَالْخَدَثُ عَسَدًا (۳۶) او بې اودسه کېدل قصداً (قصداً اودس ماتول).

تشریح: که د لمانځه په دوران کې څوک قصداً اودس مات کړي، یا جنابت ورته پېښ سي، نو لمونځ یې فاسدېږي، لېکن که خود بغیره ناڅاپه یې اودس مات سي، نو تر اودس کولو وروسته پر ځنګني لمانځه بناء کولای سي. (مراقي اللام ص ۱۸۰)

﴿ ۵۰۸ ﴾ اَوْ یُضْرَعْ غَیْرُهٗ (۳۷) یا د بل چا په فعل سره (بې اودنه کېدل).

تشریح: مثلاً یو څوک لمونځ گزار په تېره شي ووهي چي په هغه سره یې وینه ووځي. نو لمونځ یې فاسدېږي اوله نوي سره لمونځ کول ضروري دي، پر مخکني لمانځه د بناء اجازه نسته.

د لمانځه په دوران کي بې هوښه یا مجنون کېدل

﴿ ۵۰۹ ﴾ وَالْغَمَّاءُ وَالْجُنُونُ (۳۸) او بې هوښه کېدل (۳۹) اوله ونی کېدل.

تشریح: که څوک د لمانځه په دوران کي بې هوښه سي، یا یې دماغ کار پرېږدي اوله ونی سي، نو په دې دواړو صورتونو کي هم لمونځ فاسدېږي.

د لمانځه په دوران کي جنابت یا احتلام پېښېدل

﴿ ۵۱۰ ﴾ وَالْجَنَابَةُ یَنْظُرُ اَوْ اِحْتِلَامٌ (۴۰) او جنب کېدل د نظر (کتلو) په وجه (۴۱) یا (جنب کېدل) د احتلام (خوب لیدلو اشیاء غایبه) په وجه.

تشریح: که د لمانځه په دوران کي چاته جنابت پېښ سي مثلاً پر یوه ښکېلې ښځه یې نظر پرېوځي او انزال سي یا هسي بغیر له نظره د یو ښځي په باره کي د فکر کولو په وجه انزال سي، یا په لمانځه کي د خوب جتکه باتدي راسي او خوب داسي ډول وي چي په هغه سره لمونځ نه ماتېږي يعني له مسنونه هیست څخه بدل نه وي بیا په خوب کي احتلام سي، نو په دې صورتونو کي یې هم لمونځ فاسدېږي. (طحاوی ص ۱۸۰)

ښځه د سړي راسته یا چپه طرف ته درېدل

﴿ ۵۱۱ ﴾ وَمَا ذَاكَ اِلَّا لِيَسْتَهِْٔلَ فِیْ صَلَوةٍ مُّطْلَقَةٍ مُّشْتَرِكَةٍ تَحْرِیْمَةٍ (۴۲) او د قابل شهوت ښځي برابري (يعني د نر نه غنډ ته درېدل) په مطلق لمانځه کي (يعني په کامل لغت کي چي رکوع لوجده لري) کوم چي د تحریمه په اعتبار سره مشترک وي (يعني یو لمونځ وي) فِیْ مَكَانٍ مُّتَّحِدٍ بِلَا حَاطِلٍ په داسي ځای کي کوم چي متحد وي بغیر له څه حائل څخه (يعني چي د سړي او ښځي په مینځ کي څه حائل او پرده نه وي) وَتَوَلَّى اِمَامًا مَّتَّحًا او امام د هغه ښځي د امامت نیت (هم) کړی وي.

لغات: ﴿مَا ذَاكَ﴾ د مفاعلي د باب مصدر دی، مقابل کېدل، په برابري (غنډ) کي راټلل، برابرېدل، ﴿الْمُتَّحِدَةُ﴾ د افتعال له باب د واحد مؤنث اسم مفعول صیغه ده، د اشتهاه قابله ښځه چي د سړي اشتهاه ورته کېدلای سي. مرفوعه ښځه، مراد ځني داسي ښځه ده چي د هغې په لیدلو سره د سړي

شہوت پورته کيږي او د جماع شوق يې ورته کيږي، قال صاحب المعجم: الرأفة اللتي اذا رآها الرجل السؤى يشتهي جماعها بقطع النظر عن عمرها، ولا يكون ذلك في أقل من تسع سنين في اعادة. (معجدة الفتاوى)

تشریح: که د لمانځه په دوران کې یو ښځه د سړي (نارینه) راسته یا چپه طرف ته یا د سړي مخ ته برابر ودرېږي او لاندیني شرطونه موجود سي، نو د سړي لمونځ فاسدېږي: ① هغه ښځه مشتہاء (د شہوت قبله) وي چي شہوت ورته کېدلای سي، یا په بله وینا د جماع قابله وي که څه هم نابالغه وي، عمر لره اعتبار نسته بلکي د جسم جوړ لره اعتبار دی، لهذا که له (۹) کالو څخه د کم عمر وي لېکن د جماع قابله وي، نو بیا هم د سړي لمونځ فاسدېږي، او برابره ده هغه ښځه اوس مشتہاء وي یا مخکي مشتہاء یعنی سپین سړۍ ښځه وي، ② د سړي پټلۍ، بجلکي یا د بدن هسي یو اندام د ښځي د یو اندام په برابري کې راځي، ③ دغه اشتراک په مطلق (کامل) لمانځه کې وي یعنې د جنازې د لمانځه دا حکم نه دی، ④ سړي او ښځه دواړه د یوه امام په قتلۍ کې لمونځ کوي، ⑤ د سړي او ښځي د لمانځه ځمکه د سطح په اعتبار سره برابره وي، یعنې که په سطح کې انسان د قد په اندازه فرق وي، نو د محاذات حکم نه سته (یعنې که له دوی څخه یو دومره لوړ وي لکه انسان قد چي محاذات نه راځي، یا مثلاً د مسجد پر چټ ښځي وي او لاندې سړي وي، نو د سړي لمونځ نه فاسدېږي؛ ځکه په دواړو کې اتحاد مکان نسته). ⑥ د دواړو په مینځ کې یو شی حائل نه وي مثلاً ستون (پایه، پیلر) یا داسې بل شی، یا د دواړو په مینځ کې دیو سړي په اندازه فاصله نه وي، ⑦ امام د هغه ښځي د امامت نیت هم کړی وي، ⑧ د سړي او ښځي محاذات کم از کم د یوه رکن (یعنې د دریو تسبیحاتو د ویلو) په اندازه باقي پاته سوی وي، ⑨ سړي هغه ښځي ته دنه درېدلو اشاره نه وي کړې، که چیرې اشاره یې ورته کړې وي چي دلته مه درېږه! بیا هم ښځه دده په برابري کې درېدلې وي، نو په دې صورت کې د سړي لمونځ نه فاسدېږي، بلکي د ښځي لمونځ فاسدېږي. (طحاوي ص ۱۸۰، ۱۸۱، کتاب الصلوات ص ۳۶۶)

په مسجد هرام او مسجد نبوي کې به لمونځ گزار څنگه احتیاط کوي؟

مسئله: په مسجد نبوي (مدینه شریفه) کې خو د خلکو او ښځو د لمانځه ځایونه سره جلا دي، نو ځکه هلته د سړي او ښځي تر مینځ د اختلاط او محاذات مسئله اوس نه پېښېږي، لېکن په مسجد حرام (مکه شریفه) کې که څه هم د ښځو د لمانځه ځای جلا جوړ سوی دی، خو د طواف او حج درش په زمانه کې هلته بعضي وخت ښځي او خلک د لمونځ کولو په دوران کې گډوډه سره درېږي، نو ځکه په دې مسئله کې د احتیاط ضرورت دی، ښځو ته پکار ده چي همېشه دي له خلکو څخه جلا نشکونه کوي، که موقع نه وي، نو جماعت دي پرېږدي او وروسته دي خپل لمونځ جلا کوي او

خلکو ته پکار ده چي (۱) دلمانځه له نيت تړلو څخه مخکي دي راسته طرف. چه طرف او مغت گوري چي کومه ښځه خو به ولاړه نه وي. تر دې وروسته دي نيت تړي. (۲) که دلمانځه په اول کي ښځه نه وي او دلمانځه په دوران کي ښځه د لمونځ گزار په برابري کي راسي. ودرېږي. نو په لمانځه کي دي د ښځي د منع کولو کوشش وکړي. که هغه په اشاره سره منع سي. نو سمه ده او که منع نه سي. نو په اشاره کولو سره دسري ذمه واري پوره سوه. بيا که هغه ښځه په برابري کي ودرېږي لمونځ وکړي. نو دسري لمونځ نه فاسديږي. بلکي خپله د ښځي لمونځ فاسديږي. (کتاب المسائل ص: ۴۶۷. شامي ج: ۱. ص: ۵۲۹)

د عورت ښکاره کېدلو يو صورت

﴿۵۱۲﴾ وَظُهُورُ عَوْرَةٍ مِّنْ سَبَقَهُ الْحَدَثُ (۴۳) او دهغه کس عورت ښکاره کېدل چي هغه ته (په لمانځه کي) بې اودسيا پېښه سوې وي وَلَوْ اضْطُرَّ إِلَيْهِ که څه هم هغه دې (عورت ښکاره کېدلو) ته مجبوره وي كَشَفَ الْمَرْأَةُ ذِرَاعَهَا لِلْوُضُوءِ لکه د ښځي د خپل ليشي ښکاره کول د اودس لپاره (يعني چي ښځه د اودس کولو لپاره خپل ليشي استازېښکاره کړي).

لغات: ﴿عورة﴾ د پټولو قابل اندامونه. ستر. جمع: عَوْرَات، ﴿اضْطُرَّ﴾ دافتعال له بابه دواحد مذکر

غائب ماضي مجهول صيغه ده. مصدر: اضْطَرَّ اَزَا: مجبوره کېدل. محتاجه کېدل.

تشرېح: که په لمانځه کي څوک بې اودسه سي مثلاً باديې پرې سي. نو مسئله داده چي اوداسه ته دي ولاړ سي. اودس دي وکړي او پر هاغه مخکيني لمانځه دي بناء وکړي يعني پر کوم ځای چي يې لمونځ پرې ايښی وو. له هاغه ځايه دي يې شروع او پوره کړي. اوس که دغه کس تر يې اودسيا وروسته اوداسه ته ولاړ سي او په اوداسه کي دهغه عورت ښکاره سي. يا يې هغه خپله ښکاره کړي. نو لمونځ يې فاسديږي او بناء نه جائز کيږي. برابره ده د عورت ښکاره کول ضرورتاً (مجبوراً) وي او که بېله ضرورته وي. مثلاً د ښځي اودس مات سو او هغه اوداسه ته ولاړه او د اوداسه لپاره يې خپل ليشي ښکاره کړي (کوم چي د ښځي په حق کي عورت دي او بنير له ښکاره کولو يې پرېول ممکن نه دي). نو هم د هغې لمونځ فاسديږي. لېکن د بعضو په نېز د مجبوري په حالت کي د عورت په ښکاره کېدو سره لمونځ نه فاسديږي او بناء جائز کيږي او بنير له مجبوري څخه د ښکاره کېدو په صورت کي لمونځ فاسديږي او بناء نه جائز کيږي. همدا زيات صحيح او معتمد قول دی: څوک د ښځي لپاره د بنا د جواز په هکله نص وارد سوی دی. (معدة الله بحواله شفاء الارواح)

توبې اودسیا وروسته د اودس لپاره د تگ او راتگ په وخت کې قرائت کول

﴿۵۱۳﴾ وَقَرَأَتْهُ ذَاهِبًا أَوْ عَائِدًا لِلْمَوْءُوءِ (۴۴) او د ده (یعنې دې اودس کېدونکې لمونځ مېر) قرائت کول په داسې حال کې چې د اوداسه لپاره تلونکې یا واپس راتلونکې وي (له اوداسه څخه).

لفات: ﴿عائد﴾ د نصر له باب فاعل دی: راگر ځېدونکې، واپس راتلونکې.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې د یو چا اودس مات سي، بیا هغه د اوداسه لپاره ولاړ سي. نو که چیرې د تگ او راتگ په وخت کې هغه د قرآن شریف تلاوت وکړي، نو لمونځ یې فاسدېږي. خو که تسبیح وغیره ووايي، نو نه فاسدېږي؛ ځکه د قرآن قرائت د لمانځه یو رکن دی چې هغه دې اودسیا په حالت کې د لمانځه په جریان کې اداء کول منع او مفسد دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي ص ۱۸۰، کتاب المسائل ص: ۳۶۸)

په لمانځه کې له اودس ماتېدو څخه وروسته بېله عذره پر خپل ځای درېدل

﴿۵۱۴﴾ وَ مَكَثُهُ قَدْ رَأَى رُكْنَ بَعْدَ سَبْقِ الْحَدَثِ مُسْتَقِظًا (۴۵) او د ده درېدل (څنډه کول) د یوه رکن اداء کېدو په اندازه له بې اودسیا پېښېدو (بې اودس کېدو) څخه وروسته د وینوالي په حالت کې.

لفات: ﴿مکث﴾ د نصر د باب مصدر دی: درېدل، څنډه کول، وخت تېرول. درنگ کول.

﴿مستيقظ﴾ د استعمال له باب فاعل دی، مصدر: اِسْتَيْقَظَ: وښېدل، بیداره کېدل.

تشریح: که د لمانځه په دوران کې د یو چا اودس مات سي، بیا هغه د یوه رکن یعنې د درې وار مبحان الله ول کېدو په اندازه هلته پاته سي، نو لمونځ یې فاسدېږي. په داسې صورت کې سمدستي لمونځ موقوف کول او د اودس لپاره تلل ضروري دي. خو که یو عذر پېښ سي مثلاً ډېر رش وي او د وتلو موقع نه وي، یا داسې بل ځنډونکې عذروي چې د هغه په وجه د یوه رکن په اندازه څنډه وکړي. نو د څنډه باوجود لمونځ باقي پاتېږي او بیا جائز کېږي. (مراقی الفلاح ص: ۱۸۴، کتاب المسائل ص ۳۶۹)

مستيقظا: په دې قید سره د خوب حالت مستثنی سوی دی. هغه دا چې که د لمانځه په دوران کې بیده سي او په دې دوران کې یې اودس سي او په همدې حالت کې د یوه رکن په اندازه بیده پاته سي او بیا بیداره سي، نو که تر بیدارېدو وروسته سمدستي ولاړ سي اودس او بیا وکړي، نو لمونځ یې صحیح کېږي (که څه هم په لمانځه کې د خوب په حالت کې د یوه رکن په اندازه یې درنگ کړی دی).

د نژدې اوبو پر ځای ليري اوبو ته تلل

﴿۵۱۵﴾ وَ مُجَاوَزَتُهُ مَاءً قَرِيْبًا لِّغَيْرِهِ (۴۶) اودده تېرېدل له نژدې اوبو څخه و نورو اوبو ته.

لغات: ﴿مجاوزه﴾ دمفاعلي د باب مصدر دی: تېرېدل، تجاوز کول.

تشریح: که څوک د لماتڅه په دوران کي بې اودسه سي او هلته نژدې د اوداسه اوبه موجوده وي، خو لمونځ گزار د هغه اوبو پر ځای د ليري اوبو و طرف ته روان سي، نو حکم دادی چي کله له هغه څخه د دوو صفونو په اندازه تېر سي، نو لمونځ يې فاسديږي او بڼه نه جائز کيږي، خو که يو غږ وي مثلاً نا يې هېر وي چي نژدې اوبه سته، يا د ځای د تنگوالي په وجه د اوبو ځای ته رسېدل مشکل وي، نو بيا په تجاوز کولو کي څه حرج نسته. (ملحقاوي علی مراقي الفلاح ص: ۱۸۲، کتاب المسائل ص: ۳۶۹)

د بې اودسيا په گومان سره له مسجد يا صفونو څخه وتل

﴿۵۱۶﴾ وَ خُرُوجُهُ مِنَ الْمَسْجِدِ بِظَنِّ الْحَدِّثِ (۴۷) اودده (لمونځ گزار) وتل له مسجد څخه د بې اودسيا (بې اودسه کېدو) په گومان سره. وَ مُجَاوَزَتُهُ الصُّفُوفَ فَيُغَيِّرُهُ بِظَنِّهِ (۴۸) اودده تېرېدل له صفونو څخه په غير مسجد (بل ځای) کي د بې اودسيا په گومان سره.

لغات: ﴿مجاوزه﴾ مخکي يې وضاحت وسو، غږه: د ضمير مرجع مسجد دی، بظنه: د ضمير مرجع حدث (بې اودسيا) ده.

تشریح: که د لماتڅه په دوران کي د لمونځ گزار دا گومان سي چي غالباً اودس مي مات سو، مثلاً له پزي څخه يې اوبه راسي او لمونځ گزار د ونسي گومان پرې وکړي او په دې گومان له مسجد څخه دباندې ووځي، بيا ورته معلومه سي چي هغه خوا اوبه وې، نو لمونځ يې فاسديږي او له نوي سره به لمونځ کوي او که له مسجد څخه وتلی نه وي، نو بيا يې لمونځ نه فاسديږي، بلکي پر هاغه لماتڅه دي بڼه وکړي.

د مجاوزته الصفوف الخ: يعني که هغه له مسجد څخه بغیر په بل ځای مثلاً په يو خالي ميدان کي لمونځ کوي او د بې اودسيا په گومان مخ وگرځوي او له آخري صف څخه دباندې ووځي، بيا ورته معلومه سي چي زه خوبې اودسه سوی نه یم، نو لمونځ يې فاسديږي او که له آخري صف څخه نه ووځي، نو لمونځ يې نه فاسديږي، بلکي پر هغه مخکيني لماتڅه دي بڼه وکړي، لنډه دا چي که مسجد وي نو له مسجد څخه وتل او که نه وي نو له آخري صف څخه وتل (او که تنهاري نو د لماتڅه له اي څخه وتل) بېله غږه د لماتڅه فاسدنکي دي.

﴿۵۱۷﴾ وَ انْصِرَافُهُ ظَانًّا اَنَّهُ غَيْرُ مُتَوَضِّعٍ (۴۹) او د ده مگر خېدل (ليري کېدل د لمانځه له ځايه) په دې گومان (خيال) سره چي دى بې اودسه دى.

لغات: ﴿انصراف﴾ د انفعال د باب مصدر دى: مگر خېدل، مخ اړول.

تشرېح: که د لمانځه په دوران کي لمونځ گزار ته دا گومان سي چي ما خو بېله اودسه لمونځ شروع کړى دى، بيا هغه داودس کولو لپاره مخ وگرځوي او له خپل ځايه ليري سي او بيا ورته معلومه سي چي ما داودسه په حالت کي لمونځ شروع کړى دى، نو لمونځ يې فاسديږي، که څه هم له مسجد څخه وتلى نه وي (ځکه دلته مخ مگر ځول او د لمانځه څخه وتل د لمانځه د پرېنوولو لپاره سوي دي).

د مسح د مودې ختمېدل يا د نجاست په گومان د لمانځه څخه وتل

﴿۵۱۸﴾ وَأَنْ مَّدَّةَ مَسْحِهِ انْقَضَتْ (۵۰) او (په دې گومان سره مخ مگر ځول) چي دده د مسح موده ختمه سوه أَوْ أَنْ عَلَيْهِ فَائِتَةٌ (۵۱) يا (په دې گومان سره مخ مگر ځول) چي پر ده فوت سوي (قضايي) لمونځ سته أَوْ نَجَاسَةٌ (۵۲) يا (په دې گومان سره... چي پر ده) نجاست دى وَأِنْ لَمْ يَخْرُجْ مِنَ الْمَسْجِدِ که څه هم له مسجد څخه وتلى نه وي.

لغات: ﴿انقضت﴾ د انفعال له باب د واحد مؤنث غائب ماضي صيغه ده: (وخت) تېرېدل، ختمېدل، پوره کېدل.

تشرېح: که د لمانځه په دوران کي لمونځ گزار ته دا گومان سي چي د مسح موده پوره سوه، يا د لمانځه په دوران کي صاحب الترتيب کس ته دا گومان سي چي پر ما قضايي لمونځ سته، مثلاً د ما پېښين په لمانځه کي يې دا گومان سي چي ما د سهار لمونځ نه دى کړي، يا لمونځ گزار پر خپله جلمه يو داغ وورني او هغه نجاست وگڼي، او په دې صورتونو کي مخ وگرځوي يعني د لمانځه څخه لاړ شي او له خپل ځايه ليري سي، نو په دې ټولو صورتونو کي لمونځ فاسديږي او بناء نه صحيح کيږي، که څه هم له مسجد څخه وتلى نه وي، نو ځکه له شروع څخه به لمونځ راگرځوي، (مواضع)

له خپل امام څخه بغیر بل چا ته فتحه ورکول

﴿ ۵۱۹ ﴾ وَ فَتَحَهُ عَلَىٰ غَيْرِ إِمَامِهِ (۵۳) او دده (مقتدي) فتح ورکول له خپل امام څخه بغیر ویل چاته.

لغات: ﴿فَتَحَ﴾ دَمَتَعَ (نتح) دباب ماضي ده، ددې باب ډیري معناوي دي: خلاصول، پرانیستل، شروع کول، کامیابېدل، فاتح کېدل، دلته ځني مراد "فتحه ورکول" دي، یعنې په کوم څه کې چې امام یابل کس غلط سي، دهغه ښوونه کول (یادونه ورکول)، دَفَتَحَ دضمیر مرجع "مُضَرَّ" دی.

تشریح: مسئله داده چې دلمانځه په دوران کې دمقتدي لپاره خپل امام ته فتحه ورکول خو جائز دي، لېکن له خپل امام څخه بغیر ویل چا ته په فتحه ورکولو سره هم دمقتدي لمونځ فاسدېږي او هم دفتح اخیستونکي لمونځ فاسدېږي، برابره ده هغه (نتح اخیستونکی) منفرد وي او که غیر منفرد وي.

له مقتدي څخه بغیر له بل چا څخه فتحه اخیستل

مسئله: که دامام په قرائت کې غلطی راسي او له مقتديانو څخه بغیر بل څوک امام ته فتحه ورکړي او امام دهغه فتحه قبوله کړي، نو دامام او دهغه دمقتديانو لمونځ فاسدېږي. (محطاو ص: ۱۸۳، کتاب المسائل ص: ۳۷)

د نوي لمانځه د شروع کولو په نیت سره تکبیر تحریمه ویل

﴿ ۵۲۰ ﴾ وَ التَّكْبِيرُ رُبَّيَّةٍ الْإِتِّقَالِ لِصَلَاةٍ أُخْرَىٰ غَيْرَ صَلَاتِهِمْ (۵۴) او تکبیر ویل په نیت سره دمنتقل کېدو ویل لمانځه ته ماسوا له خپل لمانځه څخه (یعنې له شروع کړي لمانځه څخه بغیر ویل لمانځه ته دمنتقل کېدو په نیت سره تکبیر ویل).

تشریح: که چا لمونځ شروع کړی وي او په لمونځ کولو لگیا وي، بیا دلمانځه په دوران کې لاره وکړي چې دالمونځ به پرېږدم او بل به شروع کړم او په همدې نیت سره الله اکبر ووايي، نو دالله اکبر ویلو سره مسلمستي دهغه لمونځ فاسدېږي، لېکن که صرف په زړه سره نیت وکړي او په ژبه سره الله اکبر نه ووايي، نو لمونځ یې نه فاسدېږي. (مراۍ الفلاح مع الطحاوي ص: ۱۸۳، کتاب المسائل ص: ۳۷)

﴿۵۴۱﴾ إِذَا حَضَلْتَ هَذِهِ السُّكُورَاتِ قَبْلَ الْجُلُوسِ الْخَيْرِ فَقَدَارَ الشَّهَدِ كُلِّهٖ چي حاصل سي دامذکوره شيان په آخره ناسته کي د تشهد په اندازه کېنستلو څخه مخکي.

تشرېح: يعني مخکي چي د لمانځه فاسدېدلو څومره صورتونه بيان سول، په هغوی سره هماغه وخت لمونځ فاسديږي، کله چي په قعدة اخيره (آخره ناسته) کي د تشهد په اندازه کېنستلی نه وي بلکي تر هغه مخکي دا صورتونه پېښ سوي وي، لهندا که په قعدة اخيره کي د تشهد په اندازه کېنستلو څخه وروسته له مفسدات الصلاة څخه يو مفسد پېښ سي، نو د هغه لمونځ نه فاسديږي (دا صاحبو زینتخانه ملک دی؛ ځکه ددوی په نېز له قعدة اخيره څخه وروسته ددې عوارضو پېښېدل داسي دي لکه تر سلام گرځولو وروسته پېښېدل، او دامام صاحب زینتخانه په نېز له قعدة اخيره څخه وروسته ددې عوارضو پېښېدل داسي دي لکه د لمانځه په منځ کي پېښېدل، او څرنگه چي د لمانځه په منځ کي د هغوی په واقع کېدو سره لمونځ فاسديږي، نو همداسي که تر قعدة اخيره وروسته دا عوارض پېښ سي، نو هم لمونځ فاسديږي (انوار الإيضاح ۱)

﴿۵۴۲﴾ وَيُفْسِدُهَا أَيضًا مَذُّ الْهَمْزَةِ فِي الشَّكَايَةِ (۵۵) او په تکبیر (الله اکبر) کي د همزي څښول هم لمونځ فاسدوي.

تشرېح: يعني که په لمانځه کي دننه په تکبيرات انتقاليه وو کي د الله اکبر ويلو پر مهال دا دغه لفظ همزه کڅ کړي او مډ وکړي، نو لمونځ يې فاسديږي، په دې هکله نور تفصيل په ﴿۳۸۹﴾ نمبر مسئله کي تېر سو.

په لمانځه کي له قرآن شريف څخه قرائت کول

﴿۵۴۳﴾ وَإِسْرَاعُهُ مَا لَا يَحْفَظُهُ مِنْ مُصْحَفٍ (۵۶) او لوستل د هغه حصې کوم چي ده ته ياد نه وي له قرآن شريف څخه (داهم لمونځ فاسدوي).

تشرېح: که يو څوک د لمانځه په دوران کي قرآن شريف ته گوري او له هغه څخه قرائت کوي، نو لمونځ يې فاسديږي. په دې شرط چي هغه آيتونه يې ياد نه وي (ځکه چي دا عمل کثير دی لوبل دا چي به دې کي په لمانځه کي دننه د تلقی لو تعلم از د قرآني اصورت پېښېږي کوم چي منع دی)، او که هغه آيتونه (کومو نه چي گوري) وړته ياد وي او قرآن شريف يې په لاس کي نه وي را اخيستی بلکي مخه يې پر تېږل يا داسي بل شي اېښی وي، نو لمونځ يې نه فاسديږي. (انوار الإيضاح شفا، ۱۳۰۳)

د عورت د لڅوالي او د نجاست د موجود والي په حالت کي لمونځ کول

﴿ ۵۲۲ ﴾ وَأَدَاءُ رُكْنٍ أَوْ امْكَاثَهُ مَعَ كَشْفِ الْعَوْرَةِ أَوْ مَعَ نَجَاسَةٍ مَانِعَةٍ (۵۷) او یو رکن

اداء کول (۵۸) یا دیوه رکن اداء ممکن کېدل (یعنې دیوه رکن اداء کېدو په اندازه وخت تېرېدل) د عورت د لڅوالي یا د مانع نجاست سره.

تشریح: که د لمونځ گزار عورت د اندام د خلورمي حصې په اندازه ښکاره سي (مثلاً د ښځي د غوړي خلورمه حصه ښکاره سي یا داسي نور چي مخکي یې تفصیل تېر سو) او په همدې حالت کي یو رکن اداء کړي یا په همدې حالت کي دیوه رکن په اندازه وخت تېر سي یعنې دومره وخت چي په هغه کي درې واړه سبحان الله وبلای سي، نو لمونځ یې فاسدېږي.

همدارنگه که پر لمونځ گزار داسي نجاست (مرداري) وي چي د هغه سره لمونځ نه صحیح کیږي برابره ده هغه نجاست غلیظه وي او که خفیفه وي او په همدې حالت کي یو رکن اداء کړي یا دیوه رکن په اندازه د هغه نجاست سره وخت تېر کړي، نو لمونځ یې فاسدېږي. او که پر بدن د نجاست لوېدو سره لمونځ گزار سمدستي هغه لیري کړي، یا سمدستي عورت پټ کړي، نو بیا یې لمونځ نه فاسدېږي.

﴿ ۵۲۵ ﴾ وَمَسَابَقَةُ الْمُقْتَدِي بِرُكْنٍ لَمْ يُشَارِكْهُ فِيهِ إِمَامُهُ (۵۹) او (ممدارنگه لمونځ

نندوي) د مقتدي وړاندیتوب کول (چې مقتدی مخکي والي وکړي) په یوه رکن کي چي په هغه کي دده امام ورسره شریک نه سي (مثلاً مقتدی تر امام مخکي رکوع ته ولاړ سي او بیا د امام له رکوع کولو څخه مخکي سر راپورته کړی. او بیا دغه رکن (رکوع) د امام سره یا تر امام وروسته دوباره اداء نه کړي تر دې چي امام سلام وگرځوي. نو د مقتدي لمونځ فاسدېږي. او که مقتدی په دې توگه مخکي رکوع وکړي چي دده رکوع په وخت کي امام هم رکوع ته ورسېږي، نو دغسې مسابقت خومکروه دی. لیکن لمونځ یې نه فاسدېږي وعلی هذا ففسح حال السجود).

لغات: ﴿مسابقة﴾ دفاعلي د باب مصدر دی: دیو شي و طرف ته وړاندیتوب کول. مخکي والي

کول. ﴿لم یشارك﴾ دفاعلي له باب د جحد صیغه ده، مصدر: مشارکه: په یو شي کي دیو چا سره شریک کېدل، حصه داره کېدل.

تشریح: د عبارت وضاحت د ژباړي په ضمن کم و س.

د مسبوق لپاره په سجده سهو کي دامام پېروي کول

﴿۵۲۱﴾ وَمَتَابَعَةُ الْإِمَامِ فِي سُجُودِ السَّهْوِ لِلْمُسْبُوقِ (۶۰) او (مندانگه لمونځ فاسدي) دامام تابعداري کول په سجده سهو کي د مسبوق مقتدي لپاره.

لفات: «مُسْبُوق» مخکي يې وضاحت وسو چي له کوم مقتدي څخه اول رکعت تېر سوي وي هغه ته مسبوق وايي، نور بيا که دوه رکعت ځني تېر سوي وي او که درې يا څلور سره ځني تېر سوي وي (يعني صرف په قعدة اخيره کي يې امام نيولی وي).

تفريغ: د عبارات حاصل دادي چي که مسبوق مقتدي په سجده سهو کي دخپل امام متابعت په ناسي حال کي وکړي کله چي هغه له امام څخه جلا سوي وي، نو د هغه لمونځ فاسديږي. مثلاً امام سلام وگرځوي او سجده سهو يې هېره وي او مسبوق دخپل پاته لمونځ د پوره کولو لپاره ولاړ سي او يو رکعت وکړي او د هغه سجده هم وکړي، په دې دوران کي امام ته سجده سهو په ياد سي چي ماڅو هغه پرېښووله، نو امام سجده سهو وکړي او مسبوق هم دامام سره سجده سهو وکړي. نو په دې صورت کي د مسبوق لمونځ فاسديږي. او که چيري مسبوق تر اوسه درکعت سجده نه وي کړي او امام سجده سهو وکړي، نو پر هغه دخپل امام متابعت کول (يعني دامام سره يو ځای سجده سهو کول) ضروري دي، لېکن په دې صورت کي به مسبوق دامام سره سلام نه گرځوي. لېکن که متابعت نه وکړي او په آخر کي سجده سهو وکړي، نو هم جائز دي او لمونځ يې نه فاسديږي. (عمدة الفقه بحواله شفاء الراي)

قعدة اخيره نه راگرځول

﴿۵۲۲﴾ وَعَدَمُ إِعَادَةِ الْجُلُوسِ الرَّابِعِينَ بَعْدَ آدَاءِ سُجْدَةٍ ضَلِّيَةٍ تَدَّ كَرَّهَا بَعْدَ الْجُلُوسِ (۶۱) او آخره ناست نه راگرځول اصلي سجدې له اداء کولو څخه وروسته چي هغه (سجده) ده ته تر (آخري) ناستي وروسته په ياد وړغلي وي (يعني په آخره ناست کي د تشهد په اندازه جلوس څخه وروسته ده ته په ياد لاسي چي زما څخه د يو رکعت يوه سجده پاته سوې ده. نو هغه سجده يې راوگرځوله خو آخره ناست يې بيرته نه راوگرځوله او له سجدې څخه وروسته يې سمدستي سلام وگرځوي. نو هم لمونځ فاسديږي).

لفات: «ضَلِّيَّة» اصلي سجده، د لمانځه خپله سجده (يا په بله رڼا: درکعت خپله سجده)، «ضَلْب» ته نسب دی. «ضَلْب» ملا ته ويل کيږي کوم چي دانسان مينځ دی او د لمانځه خپله سجده هم د لمانځه په مينځ کي واقع کيږي. او بل سجده سهو ده کوم چي د لمانځه په آخر کي کيږي.

تفريغ: د عبارات حاصل دادي چي که لمونځ گزار قعدة اخيره (آخره ناست) وکړه. تر دې وروسته ده نه ياد سوه چي زما څخه خو د لمانځه يوه سجده پاته ده. نو هغه سجده يې راوگرځوله او بيا يې ناست

نه وکړي يعنې آخره ناسته يې نه راوگرځوله، بلکې سمدستي يې سلام وگرځوي. نو د هغه لمونځ فاسديږي.

يو رکن د خوب په حالت کي اداء کول

﴿٥٢٨﴾ وَعَدِمُ إِعَادَةَ رُكْنٍ أَذَاهُ نَائِلًا (٦٢) او هغه رکن نه راوگرځول کوم چي يې د خوب په حالت کي اداء کړی وي.

تشرېح: که لمونځ گزاريو رکن د خوب په حالت کي اداء کړي او تر بيدارېدو وروسته يې نه راوگرځوي (يا په بله وينا د وينوالي په حالت کي يې دوباره اداء نه کړي)، نو لمونځ يې فاسديږي. مثلاً دويمې سجده ته د تللو په وخت کي خوب غلبه باندې وکړي او پيښه سي او ټوله سجده دبیده والي په حالت کي اداء کړي او له سجده څخه دراپورته کېدو په وخت کي بيداره (وين) سي. نو هغه يې دا دويمه سجده دوباره اداء کړي. لېذا که دوباره يې اداء نه کړي، نو لمونځ يې فاسديږي. او که رکن ته په وينه داخل سي بيا په هغه کي پيښه سي، نو هغه رکن شمېرل کيږي او نه به راوگرځول کيږي. (عمدة الفقه بحواله شفاء الارواح)

له قعدة اخيره څخه وروسته د امام عمداً اودس ماتول

﴿٥٢٩﴾ وَتَهَقُّهُ إِمامُ السُّبُوقِ وَحَدَّثَهُ الْعَمَدُ بَعْدَ الْجُلُوسِ الْخَيْرِ (٦٣) او د مېوق د امام په زوره خنډل (٦٤) او (يا) د هغه قصداً اودس ماتول تر آخري ناستي وروسته.

تشرېح: که په قعدة اخيره (آخره ناسته) کي د تشهد په اندازه کېنستلو څخه وروسته امام په زوره وځاندي يا امام قصداً ځان يې اودسه کړي، نو د هغه لمونځ خو کيږي. لېکن د مېوق مقتدي لمونځ فاسديږي، خو پر امام واجب دي چي تر اودس کولو وروسته د واجب (سلام) د پرېښوولو په وجه دوباره په السلام عليه کم سره لمونځ ختم کړي، چي د ترک الواجب له گناه څخه بچ سي. (ابواب الإيضاح)

په څلور رکعتيز يا درې رکعتيز لمانځه کي پر دويم رکعت سلام گرځول

﴿٥٣٠﴾ وَالسَّلَامُ عَلَى رَأْسِ رُكْعَتَيْنِ فِي غَيْرِ الشَّائِئَةِ ظَانًّا أَنَّهُ مُسَافِرٌ (٦٥) او سلام

گرځول د دوو رکعتو پر سر له دوه رکعتيز لمانځه څخه بغير (بل لمانځه) کي په دې گومان سره چي هغه مسافر دی (يعني چي په درې رکعتيز يا څلور رکعتيز لمانځه کي لمونځ گزار په دې گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي چي زه مسافر یم) أَوْ أَنَّهَا الْجُمُعَةُ (٦٦) يا (په دې گومان سره پر دويم رکعت سلام وگرځوي) چي دا د جمعې لمونځ دی أَوْ أَنَّهَا الشَّرَاوِئِمُ وَهِيَ الْعِشَاءُ (٦٧) يا چي دا تراويح دي حال دا چي هغه

دماخوستن لمونځ وي او كَانَ قَرِيبَ عَهْدٍ بِالْإِسْلَامِ (۶۸) يا لمونځ گزار نژدې زمانې والاوي په اسلام راوړلو كي (يعني د اسلام راوړلو يې لږ زمانه كيږي) فَقَطَّنَ الْفَرَضَ رَكْعَتَيْنِ نو ده گومان كړې وي چي (ټوله) فرض دوه ركعتي دي.

لغات: (ثانية) دوو ركعتيز لمونځ. هر هغه شى كوم چي له دوو څخه مركب وي.

تفسير: پر دويم ركعت دسلام گرځولو دوه صورتونه دي: ① يو صورت دادى چي لمونځ گزار په څلور ركعتيز يا درې ركعتيز لمانځه كي په دې گومان سره پر دويم ركعت سلام وگرځوي چي همدا قضا اخيره (آخړه ناسته) ده يعني ركعتونه پوره سوي دي او بيا ورته يادسي چي نه دي پوره سوي. نو لمونځ يې نه فاسديږي بلكي لمونځ دي جاري وساتي او په آخر كي دي سجده سهو وكړي.

② دويم صورت كوم چي په عبارت كي بيان سوي دى دادى چي كه لمونځ گزار په دې گومان سره دڅلور ركعتيز يا درې ركعتيز لمانځه پر دويم ركعت سلام وگرځوي چي پر ماصرف همدا دوه ركعت لازم دي. حال دا چي په حقيقت كي پر هغه څلور ركعتي وي، مثلاً يو مقيم كس د ماخوستن لمونځ شروع كړي او له دوو ركعتو څخه وروسته پر ځان دمسافر كېدو په گومان سره پر دويم ركعت سلام وگرځوي، يا لمونځ گزار دماپنځين په لمانځه كي له دوو ركعتو څخه وروسته د جمعې په گومان سره پر دويم ركعت سلام وگرځوي، يا دماخوستن په لمانځه كي له دوو ركعتو څخه وروسته د تراويحو په گومان سره پر دويم ركعت سلام وگرځوي، يا يو څوك نوي مسلمان سى وي او تر اوسه داسلام په احكامو واقف نه وي چي په دې وجه هغه صرف پر دوو ركعتو د فرضو لمانځه كوي (چي فرض همدا دوه ركعتي دي) او په دې گومان سره پر دويم ركعت سلام وگرځوي. نو په دې ټولو صورتونو كي دسلام گرځولو په وجه لمونځ فاسديږي. (مرآة الفلاح مع الطحاوي ص: ۱۸۶)

د لمانځه په دوران كي د بچي شيدې رول

مسئله (۱): كه ښځه لمونځ كوي او په دې دوران كي كوچنى بچى د هغې ته وځبې + ښې او له هغه څخه شيلې راووي. نو دښځي لمونځ فاسديږي. (درمختار مع الشامى ج ۲، ص: ۲۹۰)

د لمانځه په دوران كي مرگ راتلل

مسئله (۲): كه د لمانځه په دوران كي لمونځ گزار ته مرگ راسي. نو هغه لمونځ بالكل خنې ناستيږي او كه امام د لمانځه په دوران كي مړ سي. نو د ټولو مقتديانو لمونځ فاسديږي او هغوى به له دوسره لمونځ كوي. لهذا دمر كېدونكي كس د دې لمانځه فديزه لازمه نه ده، ځكه چي له هغه څخه لمونځ ساقط سو. (كتاب المسائل ص: ۳۷۴)

بَابُ زَلَّةِ الْقَارِي

(با) باب د قرائت کونکي د تېرو تلو (په بیان کي) دی

تشریح: د قرائت د غلطیو او تېروتنو په هکله د نور الايضاح مصنف رحمه الله خو دلته بحث نه دی کړی. مگر د نور الايضاح په حاشیه کي پر دې موقع یو جامع او مفید بحث لیکل سوی دی. حضرت علامه الحافظ مولانا محمد اعجاز علي رَجَه الله د دې ډېر ضرورت محسوس کړی. نو ځکه یې دا بحث د نور الايضاح په حاشیه کي داخل کړی، څرنگه چي د دې کتاب "فتح الايضاح" ترتیب موږ د "انوار الايضاح" مطابق وضع کړی دی او په هغه کي یې دا باب نه دی، بیان کړی، که څه هم نور و شروحو مختصر بیان کړی دی، نو ځکه موږ هم نه دی بیان کړی. خو که په وخت کي گنجایش وو. او ستاسي له طرفه غوښتنه وسوه. نو ان شاء الله په آینده چاپ کي به یې په پوره وضاحت سره بیان کړو. د غوښتنې لپاره دي خپروونکي ادارې "صداقت کتب خانې" ته اطلاع ورکول سي.

فَصْلٌ مَّا لَا يُفْسِدُ الصَّلَاةَ

(با) فصل د هغه شیانو (په بیان کي) دی کوم چي لمونځ نه فاسدوي

تشریح: په دې فصل کي مصنف رَجَه الله هغه شیان بیانوي چي په هغوی سره لمونځ نه فاسدېږي.

په کومو شیانو سره لمونځ نه فاسدېږي؟

﴿٥١٣﴾ لَوْ نَظَرَ الْمُصَلِّي إِلَى مَكْتُوبٍ وَلَمْ يَهْتِمْ بِهِ وَكَانَ دُونَ الْحِجْمَةِ بِلَا عَمَلٍ كَثِيرٍ يَأْخُذُ بِهِ

خوږي ته او په هغه پوه سي او اَكَل مَاهَيْنِ اَسْتَانِمَ وَكَانَ دُونَ الْحِجْمَةِ بِلَا عَمَلٍ كَثِيرٍ يَأْخُذُ بِهِ
خوږي هغه څه کوم چي یې د غاښو په مینځ کي وي او هغه د نخود (له مقدار) څخه کم وي بغیر له
عمل کثیر څخه او مَرَّ مَرَّ لَيْسَ مُؤَضِّعٍ سَجُودٍ یا تېر سي یو تېر بلونکی کس د سجده کولو په

خای کي لَا تَقْسُدْ نولمونځ نه فاسديږي وَإِنَّ أَسْمَ الْمَاءِ که څه هم تېرېدونکي گنهگارۍ کيږي.

لغات: ﴿مکتوب﴾ د نصر له بابۍ اسم مفعول دی: لیکل سوي څه، خط، ﴿الحمصة﴾ مخکي ددې وضاحت وسو، ﴿أَيْضاً﴾ د سماع د باب ماضي ده، مصدر: پټنا: گناهکاره کېدل، ﴿مَازَ﴾ د نصر د باب فاعل دی: تېرېدونکي.

تشرېح: که لمونځ گزار په لمانځه کي یو لیکل سوي شي ته وگوري او په زړه کي په هغه پوه سي او په ژبه سره یې نه ووايي، نو لمونځ یې نه فاسديږي، برابره ده هغه لیکل سوی شی (مکتوب) قرآن وي او که غیر قرآن وي، مثلاً پر محراب د قرآن آیت یا نور څه لیکل سوي وي او لمونځ گزار هغه ته وگوري او وېم فهموي، نو په دې سره دده لمونځ نه فاسديږي او نه مکروه دي په دې شرط چي هغه قصداً نه وي ورته کتلي، او که قصداً یې ورته کتلي او فهمولی یې وي، نو په دې صورت کي لمونځ خونه فاسديږي، لیکن مکروه (تزهې) کيږي. (محطاوي)

او اکل مابین إلخ: که د لمونځ گزار په غابښو کي څه خوراک بند پاته وي او هغه د لمانځه په حالت کي تېر کړي، نو لمونځ یې نه فاسديږي په دې شرط چي خوراک د نخود له مقدار څخه کم وي او بغیر له عمل کثیر څخه یې تېر کړی وي، که چیري هغه خوراک د نخود په اندازه وي، یا تر هغه زیات وي، یا خو د نخود له مقدار څخه کم وي لېکن په عمل کثیر سره یې تېر کړی وي مثلاً درې واړه یا تر دې زیات یې ژولی وي، نو اوس برابره ده تېر کړی وي که نه، د عمل کثیر په وجه دهغه لمونځ فاسديږي.

او مزماء إلخ: که یو انسان د لمونځ گزار مخ ته دهغه د سجده پر خای تېر سي، نو دهغه لمونځ نه فاسديږي، برابره ده تېرېدونکي انسان سړی وي او که ښځه وي، یا تېرېدونکي یو حیوان مثلاً خریا سې وغیره وي، لېکن تېرېدونکي انسان گنهگارۍ کيږي.

د لمونځ گزار مخ ته پر څومره فاصله تېرېدل جائز دي؟

مسئله: په لوی مسجد یا میدانه کي که یو څوک بغیر له ستره څخه لمونځ کوي او دهغه مخ ته تېرېدلو ته ضرورت پېښ سي، نو پر څومره فاصله دهغه مخ ته تېرېدل جائز دي او گناه نه لري. په دې باره کي د مشایخو مختلف اقوال دي: ① قاضي خان، علامه حاکم شهید، صاحب هدایه، صاحب محیط او علامه زلمي رحمته الله فرمایي چي ددې لمونځ گزار د سجده له خای څخه مخ ته تېرېدل جائز دي، ② د فخر الاسلام بزدوي، شمس الاثمه سرخسي او علامه ابو جعفر، علامه

تمر تاشي، علامه کاساني. صاحب نهایه او محقق ابن الهمام زینة الله رایه داده چي دلمونځ گزار نظر چي تر کومه ځایه پوري ځي کله چي هغه په خشوع و خضوع سره لمونځ کوي (یعني چي دسجدې ځای ته گوري او نظريې تیت ساتلی وي نو په دې حالت کي چي دهغه نظر تر کومه ځایه ځي)، له هغه ځای څخه مخ ته تېرېدل جائز دي. (۷) بعضو ددې حد دوه، یا درې صفونه مقرر کړي دي. (۴) بعضو درې یا پنځه لاسه (یا په بله وینا درې یا پنځه شرعي موزه) ددې اندازه ټاکلې ده. (۵) بعضو ددې حد څلوېښت (۴۰) لاسه (یا په بله وینا ۴۰ شرعي موزه) مقرر کړي دي. (۱) بعضو ویلي دي چي پنځوس (۵۰) لاسه مخ ته تېرېدل جائز دي.

صاحب دعتایه زینة الله په (۱) او (۲) قول کي داسي تطبیق ورکړی دی چي په (۱) قول کي دسجدې له ځای څخه دسجدې مخصوص ځای مراد نه دی بلکي دهغه دشاوخوا ځای هم دغه حکم دی او همدا معنی د نتیجه په اعتبار سره د (۲) قول راوځي (عتایه ج ۱ ص ۲۰۶). علامه شامي زینة الله هم په ټینګار سره دصاحب العتایه تأیید کړی دی او دهغه خلکو تردید یې کړی دی کوم چي دغه دواړه قولونه جلا جلا ګڼي. (شامي ج ۱ ص ۵۹۲). او صاحب البحر علامه ابن نجیم زینة الله ډېر ټینګار پر دې کړی دی چي همدا اول (۱) قول اصح دی. (البحر الرائق ج ۲ ص ۱۶)

خلاصه دا چي په دغه مسئله کي آخري څلور اقوال بالکل متروک دي او په (۱) او (۲) قول کي صرف لفظي فرق سته. معنأ دواړه سره یو دي. لهندا داکثره مشایخو درايې د موافق کېدلو پر بناء به هغه لره ترجیح وي. (انوار الايضاح)

د بنځي پر شرمگاه د نظر لوېدلو حکم

﴿ ۵۳۳ ﴾ وَلَا تَقْسُدُ بِنَظَرٍ إِلَىٰ قُرْبِ الْمَطْلَقَةِ بِشَهْوَةٍ فِي الْمُخْتَارِ او لمونځ نه فاسديږي د لمونځ گزار په کتلو سره د طلاق سوي بنځي و فرج ته په شهوت سره. د مختار قول مطابق و إِنْ شَبَّتَ بِهِ الرَّجْعَةُ که څه هم په دې سره رجعت (رجوع) ثابتيږي.

تشرېح: دلمانځه په حالت کي که داجنبه (پرې) بنځي پر دننه حصه (فرج) باتدي نظر ولوېږدي، نو لمونځ یې نه فاسديږي؛ ځکه دا عمل قلیل دی، خو که دا بنځه دلمونځ گزار منکوحه وي او مطلقه وي یعني طلاق رجعي یې ورکړی وي، نو لمونځ خویې نه فاسديږي، لېکن په دې سره رجعت ثابتيږي. او مچه اخیستل، مه کول دا ټوله د جماع په حکم دي او عمل کثیر شمېر سوي دي. لهندا دوی په وجه لمونځ فاسديږي.

فایده: په عبارت کي د "ال مختار" په قید سره دهغه خلکو له قول څخه احتراز سوی دی کوم چي وایي چي محض شرمگاه ته په کتلو سره لمونځ فاسديږي.

فصل في المَكْرُوهَات

(دا) فصل په (بيان د لمانځه د) مکروهاتو کې دې

تشریح: مخکې د لمانځه د مفصلو بيان وو، اوس په دې فصل کې د لمانځه مکروهات بيانوي.

د کراهت قسمونه: په بنيادي توګه کراهت پر دوه قسمه دی: ① کراهت تحريمي ② کراهت

تزيهيه. په دې دواړو کې فرق او توپير د کراهت د دليل په اعتبار سره وي. که چيرې د يو فعل د

معانت دليل ظنی الثبوت يا ظنی الدلالة وي. يا هغه فعل تر ټولو واجب لره شامل وي (چې که هغه وسي

نو واجب کار به پاته سي)، نو پر هغه د مکروه تحريمي اطلاق کيږي. او که د معانت دليل په خلاف

اولی يا تر ټولو الاستحباب بالندي مېني وي، نو هغه فعل ته مکروه تزيهيه ويل کيږي (په بله وينا دا چې

تحريمي د واجب په مقابل کې دی. لهذا د واجب پرېښوولو ته به مکروه تحريمي ويل کيږي او دا حرام ته نژدې دی. او

تزيهيه د سنت او د اولی او مستحب په مقابل کې دی. لهذا د سنت پرېښوولو ته به مکروه تزيهيه او خلاف ولی وي.

کيږي او دا مباح ته نژدې دي). بيا په مکروه تحريمي او مکروه تزيهيه کې هم د شدت او ضعف په اعتبار

سره جلا، جلا مراتب دي کوم چې صاحب النظر عالم د دليل په رڼا کې خپله متعين کولای

سي. (مثلا که يو سنت عمل داسې وي چې د هغه ډېر تاکيد او ټينګار سوی دی. نو د هغه پرېښوول شديد مکروه

تزيهيه دي او تحريمي ته نژدې دي).

په لمانځه کې د مکروه اثر: کوم لمونځ چې د کراهت تحريمي سره اداء کړل سي (يا په بله وينا په

کوم لمانځه کې چې مکروه تحريمي واقع سي)، د هغه اعاده (راگرځول) واجبېږي. مثلاً په داسې جامه کې

لمونځ کول چې په هغه کې تصويران نقش سوي وي، نو د هغه لمانځه راگرځول ضروري دي. ژر تر

ژده دي هغه راوگرځول سي. برابره ده په وخت کې دننه وي يا تر وخت وروسته وي. او که په لمانځه

کې د کراهت تزيهيه ارتکاب وسي، نو د لمانځه اعاده واجب نه ده، خو مستحب ده. او په کوم مکروه

تحريمي سره چې لمونځ واجب الاعاده ګرځي، هغه داسې مکروه تحريمي دی چې د هغه تعلق

لمانځه د عين افعالو سره وي مثلاً تعديل الارکان پرېښوول، يا په تصوير والا جامه کې لمونځ کول.

لېکن داسې مکروه فعل چې د هغه تعلق د لمانځه د عين ارکانو سره نه وي، بلکې په هغه کې کړن

په يو بله وجهه راغلي وي مثلاً سورتونه سره چپه ويل، يا دامام فاسق کېدل. نو داسې کراهت

لمونځ واجب الاعاده نه ګرځي، ځکه د قرآن کریم په آيتونو او سورتونو کې د ترتيب لحاظ

اصل کې د لمانځه له واجباتو څخه نه دي، بلکې د قرائت له واجباتو څخه دي. همدارنګه

څخه ځان ساتل پر هر مسلمان مستقلاً واجب دي او هغه اصلاً د لمانځه له واجباتو څخه نه دي. بلکې د جماعت له واجباتو څخه دي (د مکروه تحریمي په بحث کې دا پورتنۍ وضاحت په یاد لږل ضروري دي) په عامه توګه فقهاؤ د لمانځه د مکروهاتو په باب کې د مکروه تحریمي او مکروه تنزیهي لپاره صرف د مکروه لفظ استعمال کړی وي او دلته مصنف رحمه الله هم داسې کړي دي، خو موږ کوښښ کوو چې دواړه ډوله افعال سره جلا کړو (فلله الحمد).

د لمانځه مکروهات

﴿۵۳۳﴾ يَكْرَهُ لِّلْمُصَلِّ سَبْعَةٌ وَسَبْعُونَ شَيْئًا دَلْمُونُخْ غَزَار لپاره اووه اويا (۷۷) شيان مکروه دي تَرَكْ وَاجِبٌ اَوْ سُوءٌ عَمْدًا پرېښوول د (۱) يو واجب (۲) يا سنت قصداً (يعني په لمانځه کې واجب يا سنت شی پرېښوول مکروه دي).

تشرېح: مصنف رحمه الله د لمانځه اووه اويا (۷۷) مکروهات بيان کړي دي. دا شمېر د حصر لپاره نه دی چې صرف همدا (۷۷) مکروهات دي، بلکې په دې سره د ښوول مقصود دي چې تقريباً (۷۷) دي. له دې څخه زيات هم کېدلای سي.

خير! مصنف رحمه الله فرمایي چې قصداً يو واجب پرېښوول مکروه دي مثلاً تعديل الارکان (يعني د لمانځه ارکان په اطمینان سره اداء کول) واجب دي. لهندا تعديل الارکان د پرېښوونکي کس لمونځ په کراهت تحریمي سره صحيح کيږي، خو دا (تعديل الارکان) يو داسې واجب دی چې په سجده سهو سره د هغه تلافی نه سي کېدلای، لهندا په وخت کې دننه د داسې لمانځه اعاده واجب ده لوله وخت څخه وروسته مستحب ده. همدارنگه يو سنت پرېښوول مکروه تنزیهي دي، مثلاً د لمانځه په شروع کې د سري لپاره د الله اکبر ويلو په وخت کې دواړه لاسونه د غوږو تر نړيو پورې پوټه کول سنت دي. اوس که لمونځ غزاريې له هغه څخه لاندې کړي، نو مکروه تنزیهي دي. (براهه الافلاح مع الطحاوي ص ۱۸۹)

د لمانځه په دوران کې په جامه يا بدن لاس وهل

﴿۵۳۴﴾ كَتَمَهُمْ بِشُرُوبِهِمْ وَبَدَنِهِمْ (۳) لکه لويې کول په خپلو جامو (۴) او بدن سره.

لغات: ﴿عَبَثَ﴾ د سمع د باب مصدر دی عَبَثٌ يَفْتَثُ عَبَثًا: لويې او يازۍ کول. په لويو لگېا کېدل. نو او بې فايدي کار کول.

تشرېح: دلمانځه په حالت کي د جامې يا بدن په يو حصه لويي کول يعني هسي په جامه يا بدن اخته کېدل او لاس په وهل مکروه تحریمي دي. مثلاً د بعضي خلکو دا عادت وي چي په لمانځه کي يې زيات پام او توجه په خپله جامه کي وي او له رکوع او سجده څخه دراپورته کېدلو او کېنستلو په وخت کي هر وخت د لمن او لستوني يا د څاندر هيئت سموي. همدارنگه دلمانځه په دوران کي د بدن يو حصه مېرل مثلاً د بربري ورېستان په لاس کي راخيستل، يا له نوکانو څخه خيره ايستل، يا پزه مېرل دا ټوله په عبث فعل کي داخل دي او مکروه تحریمي دي.

د لمانځه په دوران کي د سجده ځای بار، بار صفا کول

﴿۵۴﴾ وَقَلْبُ الْحَصَى إِلَّا لِسُجُودٍ مَرَّةٍ (۵) او شگي اړول (ليري کول) مگر د سجده لپاره يو وار.

لغات: ﴿الْحَصَى﴾ دالفظ دحاء په "فتح" سره دی: شگي. واحد: حَصَاً.

تشرېح: که د سجده پر ځای شگي او ډبري وي چي د هغوی په وجه کول مشکل وي، نو د يو وار ليري کولو او صفا کولو اجازه يې سته لېکن که بار، بار يې هسي صفا کوي، نو دا فعل مکروه تحریمي دي، صاحب د درمختار رحمه الله ليکلي دي چي اوبلی او فضل همدا ده چي بالکل صفانه کړل سي. (درمختار مع الشامي ج: ۱، ص: ۶۰۰)

په گوتو ټکان کول (له گوتو څخه ټکان ايستل)

﴿۵۶﴾ وَفَرَقَةَ الْأَصَابِعِ (۶) او په گوتو ټکان کول.

لغات: ﴿فَرَقَةً﴾ د فَعَّلَ د باب مصدر دی: په گوتو ټکان کول، له گوتو څخه ټکان ايستل.

تشرېح: دلمانځه په دوران کي (د گوتي کښلو يا کېنېدلو په نړيه) په گوتو ټکان کول مکروه تحریمي دي، همدارنگه څوک چي دلمانځه په انتظار کي ناست وي، يا و مسجد ته روان وي، د هغه لپاره داسې کول مکروه دي، او د بعضو په نېز له لمانځه څخه د باندې مکروه تنزيهي دي، لېکن که د دې په وجه وي مثلاً بندونو ته آرام ورکول مقصود وي، نو مکروه نه دي. (انوار الإيضاح، عمدة الفقه)

گوتي په گوتو کي اچول

﴿۵۷﴾ وَتَشْبِيكُهَا (۷) او گوتي يو په بل کي اچول (د يوه لاس گوتي د بل لاس په گوتي کول).

لغات: ﴿تَشْبِيكُهَا﴾ د تَفْعِيل د باب مصدر دی: د يوه لاس گوتي د بل لاس په گوتو دننه کول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې د یوه لاس گوتې د بل لاس په گوتو کې اچول هم مکروه تحریمي دي.

او د لمانځه د انتظار په حالت کې، یا مسجد ته درواښتیا په حالت کې هم د منع دي، ځکه په دې سره سټي پیدا کېږي او لمونځ گزار او منتظر ته داسې کیفیت نه اختیارول پکار دي کوم چې سټي پیدا کوي.

یادونه: د لمانځه او د هغه له متعلقه اعمالو څخه بغیر بل ځای په صحیح مقصد سره گوتې په گوتو کې اچول یا په گوتو ټکان منع نه دي. (شامي ج: ۲، ص: ۲۵۲)

د لمانځه په دوران کې پر تشي لاس ایښوول

۵۳۸ هـ وَالشَّخْصُ (۸) او پر تش (ډډه) لاس ایښوول.

لغات: (الشخص) د تغفل د باب مصدر دی: پر تش (ډډه) لاس ایښوول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې پر خپل تشي لاس ایښوول مکروه تحریمي دي. د لمانځه څخه بغیر په بل حالت کې پر تشي لاس ایښوول مکروه تنزیهي دي. (شامي ج: ۲، ص: ۲۵۲)

(ځکه دا د شیطان او دود خیانو اتماز دی، یعنې کله چې دوی د معشر په ورځ له ډېرو درېدو څخه ستړي سي، نو د ځان هوسایي لپاره به داسې درېږي). (انوار الايضاح)

به لمانځه کې شاوخوا مخ اړول

۵۳۹ هـ وَالْإِلْتِفَاتُ بِمُخْتَمِ (۹) او خپله غاړه اړول (د غاړې او مخ په اړولو سره کتل).

لغات: (الالتفات) د افتعال د باب مصدر دی: توجه کول (پاملرنه کول)، دیوشي و طرف ته مخ اړول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې مخ پر قبله ساتل ضروري دي، او مخ راسته یا چپه طرف ته داسې اړول (غځول) چې ټوله مخ له قبلې څخه وگرځي، نو د مکروه تحریمي دي او بغیر له مخ اړولو څخه صرف د سترگو له کونجانو څخه کتل بېله ضرورت نه خو مکروه تنزیهي دي او که د ضرورت په وجه وي، نو مباح دي. (معدة الفقه بحواله شفاء الارواح)

به لمانځه کې پر کوناتو کښېنستل او اقعاء کول

۵۴۰ هـ وَالْإِقْعَاءُ (۱۰) او د سپي په څېر کښېنستل.

لغات: (الاقعاء) د افتعال د باب مصدر دی، پر مقعده (کوناتو) کښېنستل او پښې درول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې دیوه لاس گوتي د بل لاس په گوتو کې اچول هم مکروه تحریمي دي.

او د لمانځه د انتظار په حالت کې، یا مسجد ته دروانتیا په حالت کې هم دامنغ دي: ځکه په دې سره ستي پیدا کېږي او لومونځ گزار او منتظر ته داسې کیفیت نه اختیارول پکار دي کوم چې ستي پیدا کوي.

یادونه: د لمانځه او د هغه له متعلقه اعمالو څخه بغیر بل ځای په صحیح مقصد سره گوتي په گوتو کې اچول یا په گوتو ټکان منع نه دي. (شامي ج: ۲، ص: ۳۵۲)

د لمانځه په دوران کې پر تشي لاس ایښوول

۵۳۸ هـ وَالشَّخْصُ (۸) او پر تش (دوه) لاس ایښوول.

لغات: ﴿الشَّخْصُ﴾ د تفعل د باب مصدر دی: پر تش (دوه) لاس ایښوول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې پر خپل تشي لاس ایښوول مکروه تحریمي دي. د لمانځه څخه بغیر په بل حالت کې پر تشي لاس ایښوول مکروه تنزیهي دي. (شامي ج: ۲، ص: ۳۵۱)

(ځکه دا د شیطان او د ورځیانو انداز دی، یعنې کله چې دوی د محشر په ورځ له ډېرو درېدو څخه ستړي سي، نو د ځان هوسایۍ لپاره به داسې درېږي). (انوار الإيضاح)

په لمانځه کې شاوخوا مخ اړول

۵۳۹ هـ وَالْإِلْتِفَاتُ بِعُنُقِهِ (۹) او خپله غاړه اړول (د غاړې او مخ په اړولو سره کتل).

لغات: ﴿الْإِلْتِفَاتُ﴾ د افتعال د باب مصدر دی: توجه کول (پاملرنه کول)، دیوشي و طرف ته مخ اړول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې مخ پر قبله ساتل ضروري دي، او مخ راسته یا چپه طرف ته داسې اړول (کړخول) چې ټوله مخ له قبلې څخه وگرځي، نو دا مکروه تحریمي دي او بغیر له مخ اړولو څخه صرف د سترگو له کونجانو څخه کتل بېله ضرورت نه خو مکروه تنزیهي دي او که د ضرورت په وجه وي، نو مباح دي. (معدة الفقه بحواله شفاء الأرواح)

په لمانځه کې پر کوناټو کښېستل او اقعاء کول

۵۴۰ هـ وَالْإِقْعَاءُ (۱۰) او د سږي په څېر کښېستل.

لغات: ﴿الْإِقْعَاءُ﴾ د افعال د باب مصدر دی، پر مقعده (کوناټو) کښېستل او پټول، درول.

تشریح: په لمانځه کې په التحیات کې او د دواړو سجد په مینځ کې د سپي په څېر کېښتل مکروه تحریمي دي. د اقماء مطلب دادی چې مقعده (یا په بله وینا: دواړه کوناتي) پر ځمکه کېښېږدي او دواړه پټې او ورنونه (یا په بله وینا: دواړه زنگونان) ودروي او د خپلې سینې سره یې جوخت کړي او لاسونه پر ځمکه کېښېږدي. داسې کېښتل د ټولو امامانو په نېز مکروه تحریمي دي. (در مختار مع الثانی ج: ۲، ص: ۲۱۰)

لیځي پر ځمکه غوړول

۵۲۱ هـ وَافْتِرَاشُ ذِرَاعَيْهِ (۱۱) او خپل دواړي لیځي (پر ځمکه) هوارول (غوړول).

لفات: «افتراش» د افتعال د باب مصدر دی: غوړول، هوارول. «ذراعیه» تشبیه د ذراعده چې هغه یو معنی ده: لیځه. له څنګلي څخه د ګوتو تر سره پورې د لاس حصه.

تشریح: د سجدې په حالت کې د سړي لپاره خپل لیځي او څنګلي پر ځمکه لګول او هوارول مکروه تحریمي دي. خو که څوک اوږده سجده کوي او هغه پر سنت طریقه د سجدې کولو په وجه سترې سي، نو د هغه لپاره دا جائز دي چې څنګلي پر خپلو زنگنو ولګوي. خو د لیځو د هوارولو اجازه ورته نسته. بلکې داسې کول مکروه تحریمي دي: ځکه په دې کې د سپي دانستي (إقماء الکلب) سره مشابهت راځي. (تحفة الاعمی ج: ۲، ص: ۷۹)

د لمانځه په دوران کې لستوني پورته ساتل

۵۲۲ هـ وَتَسْمِيرُ كُمَيْهِ عَنهُمَا (۱۲) او خپل دواړه لستوني رانغښتل له خپلو دواړو لیځو څخه.

لفات: «تسمیر» د تفعیل د باب مصدر دی: کپړه لوړه راپورته کول. لستوني رانغښتل. «کُمَیْهِ» تشبیه د کُمده: لستوني. د عنهما ضمیر ذراعیه ته راجع دی.

تشریح: په داسې حالت کې لمونځ کول چې لستوني پورته (رانغښتل سوي) وي مکروه تحریمي دي. برابره ده تر څنګلو پورې وي او که نه وي د ظاهر قول مطابق. (طحطاوي)

او که د لمانځه څخه مخکې یې دا ورس کولو لپاره لستوني پورته کړي وي او په همدې حالت کې لمونځ شروع کړي. نو په دې کې اختلاف دی. د بعضو په نېز مکروه تحریمي دي او د بعضو په نېز نه دي. او که در کعت تېرېدو له بیړي څخه لستوني کېښته نه کړي او په جماعت کې شامل سي. نو همدغه اختلاف دی او د هغه لپاره افضل داده چې په معمولي عمل (عمل قلیل) سره په لمانځه کې لستوني کېښته کړي. (شامي. عمدة الفقه)

یوازي په پرتوگ کي لمونځ کول

﴿۵۳﴾ وَصَلُّوْهُ فِي السَّرَاوِيلِ مَعَ قَدَرَتِهِمْ عَلَى لُبْسِ الْقَبِيصِ (۱۳) اوده لمونځ کول (یوازي) په پرتوگ کي، سره د قدرت لرلو د کمیس پر اغوستلو.

لغات: ﴿السَّرَاوِيلُ﴾ پرتوگ، جمع: سَرَاوِيْلَاتُ.

تشریح: یعني که د لمونځ گزار سره کمیس او جامه موجوده وي، خوبیا هم په لمانځه کي یې فقط پرتوگ اغوستی وي، نو دا مکروه تحریمي دي. (طحطاوي، حلي)

په اشاره سره د سلام جواب ور کول

﴿۵۴﴾ وَرَدُّ السَّلَامِ بِالْإِشَارَةِ (۱۴) او د سلام جواب ور کول په اشاره سره.

تشریح: د لمانځه په دوران کي د لاس یا سر په اشاره سره (د ژبي له نیورلو څخه بغیر) د سلام جواب ور کول مکروه تنزیهي دي، او که په ژبه سره جواب ور کړي، نو لمونځ فاسد یږي. (در مختار)

بېله عذره چارزانو کښېستل

﴿۵۵﴾ وَالشَّرِيْعُ بِلَا عَذْرٍ (۱۵) او بېله عذره چارزانو کښېستل.

لغات: ﴿الشَّرِيْعُ﴾ د تفعل د باب مصدر دی؛ إدخال الساقین تحت الفخذین (دواړه پښې تر دواړو وړنو لاندې کول) یعني چارزانو (چار دانو) کښېستل.

تشریح: مسئله داده چي د لمانځه په ناسته کي له څه عذر څخه بغیر چارزانو کښېستل مکروه تنزیهي دي، او له لمانځه څخه بهر مکروه نه دي؛ ځکه له نبي کریم ﷺ او له حضرت عمر رضی الله عنه څخه همداسې ناسته ثابته ده.

د سر وړېستان سره ټولول او تړل

﴿۵۶﴾ وَاعْقُصْ شَعْرَةَ (۱۶) او خپل وړېستان (د چوتي په څېر) تړل (یعني پر سر یا پر څټه سر، جمع کول او تړل).

لغات: ﴿الْعَقْصُ﴾ د ضرب د باب اسم مصدر دی، له وړېستانو څخه چوتي جوړول، یا وړېستان وودل.

تشریح: "عقص" مکروه دی یعني وړېستان پر سر یا پر څټه سره جمع کول او په یو شي سره تړل. د حدیثو په موجب سره دا مکروه تحریمي کېدل پکار دي، لېکن اجماع پر دې ده چي دا فعل مکروه تنزیهي دي (عمدة الفقه)، لاندیني ټوله صورتونه په "عقص" کي راځي؛

① یو دا چي لمونځ گزار د سر ټوله وړبښتان پر ککړۍ سره راټول کړي او په کنډوروپي وښلوي، ② یا دواړه پکي یا ځيني د گلابتون یا بل شي په ذریعہ پر سر وپېچي، چي ځيني وختونه ښځي هم دغسي کوي، ③ یا دا چي ټوله وړبښتان د چوتپي په څیر شاته و تړي د دې لپاره چي د سجدې په وخت کي پر ځمکه نه ولگيږي، دا ټوله مکروه دي، نو که څوک له دې څخه یو صورت اختیار کړي، او په هغه حالت کي لمونځ وکړي، نو لمونځ یې مکروه دی. (فتح المصلي)

د سر مينځ لڅ پرېښوول

﴿۵۴۷﴾ وَالْإِعْتِجَارُ وَهُوَ شِدُّ الرَّأْسِ بِالْمِئْدِيلِ وَتَرَكُّ سَطْحِهَا مَكْشُوفًا (۱۷) او اعتجار کول او اعتجار د سر تړل دي په دسمال سره او د سر مينځ لڅ پرېښوول دي (يعني دسمال اړومال یا عامه ناسي سر سر تړل چي له مينځ څخه سر ښکاره وي، نامکروه دي).

لغات: ﴿الْإِعْتِجَارُ﴾ دافتعال دباب مصدر دی: ① لنگوته پېچل، ② "معجر" (يعني سر پېچک) پر سر تړل، له "معجر" (سر پېچک) څخه هغه د دسمال په څېر کوچنۍ ټوکر مراد دی چي په ځينو سيمو کي یې ښځي د سر پراخولو پېچي چي د سر مينځ یې خالي پاته وي. ﴿الْمِئْدِيلُ﴾ دسمال، رومال، جمع: مَتَائِدِيل. **تشریح:** د لمونځ گزار لپاره دا هم مکروه دي چي دسمال وغیرہ په سر باندې ناسي وپېچي چي د سر ککړۍ (پورتنۍ حصه) ښکاره پرېږدي، نو په دې هیئت سره لمونځ کول مکروه تحریمي دي. (شامي)

جامه راټولول

﴿۵۴۸﴾ وَكَفُّ ثَوْبِهِ (۱۸) او خپله جامه راټولول.

لغات: ﴿كَفُّ﴾ د نصر دباب مصدر دی، كَفَّ يَكْفُ كَفًّا: د دې باب ډیري معنوي دي چي د صلب په بدلون سره یې معنی هم بدلیږي کله چي د دې په صله کي "ثَوْب" راسي نو معنی یې ده: کپړه سره راټولول، کپړه له خاورې وغیرہ څخه را اړخول. **تشریح:** فرمایي چي له رکوع او سجدې څخه د راپورته کېدلو او کېښتولو په وخت کي لمن او جامه راټولول چي ککړه نه سي دا هم مکروه تحریمي دي، یا مثلاً لکه ځيني خلک چي کله سجدې نه شي، نو خپل دمخ یا شا کپړه را پورته کړي، برابره د عادت په توگه وي یا له خاورو څخه د کپړې د ساتلو لپاره وي، په هر صورت کي دا مکروه تحریمي دي. (شامي، شفا، ۱۷۰، ج ۱)

په سر یا اوږو باندې کپړه څرېدونکي پرېښوول

﴿۵۴۹﴾ وَسَدْلُهُ (۱۹) او جامه څرېدلې پرېښوول.

لغات: ﴿سَدَل﴾ دنصر او ضرب دباب مصدر دی: کپړه وغیره خړول.

تشریح: دلمانځه په حالت کې خادر (پتو) یا داسې بل شی پر ځان له پېچلو څخه بغیر پر سر یا

پر اوږو داسې اچول چې دواړه طرفونه ایله څرېرې مکروه تحریمي دي. دې ته سدل وایي. همدا حکم په هغه صورت کې هم دی کله چې چپنه یا کوټ وغیره صرف پر اوږو واچوي او په لستونو یې لاس دننه نه کړي (او دلمانځه څخه بهر داکفیت مکروه تنزیهي دی). (در مختار مع الشامی)

په خادروغیره کې ځان په پوره توګه پېچل

۵۵۵۰ هـ وَ الْإِنْدَرَجُ فِيهِ بِحَيْثُ لَا يُخْرِجُ يَدَيْهِ (۲۰) او په جامه کې داسې ځان پېچل (ځان پکښې نغبتل) چې خپل لاسونه ته سي را ایستلای.

لغات: ﴿اندر ارج﴾ دافعال دباب مصدر دی. ددې باب په صله کې چې في راسي لکه دلته ښه، نو معنی یې ده: پکښې داخلېدل. (ځان) پکښې پېچل، پکښې نغبتل.

تشریح: چادر یا داسې بله کپړه پر ځان داسې پېچل چې دلاسونو درایستلو ځای پکښې پاته نه سي (چې له هغه څخه لاسونه راوستل سي)، نو په داسې حالت کې لمونځ کول مکروه تحریمي دي. (شامی)

اوږه ښکاره ساتل

۵۵۵۱ هـ وَ جَعَلَ الثَّوْبَ تَحْتَ إِبْطَيْهِ الْأَيْمَنِ (۲۱) او کپړه تر خپل راسته بغل لاندې راوستل
طَرَفُ جَانِبَيْهِ عَلَى عَاتِقِهِ الْأَيْسَرِ او دهنې دواړه طرفونه پر چپه اوږه اچول.

لغات: ﴿إِبْط﴾ بغل، تخرګ، جمع: آباط، ﴿عَاتِق﴾ ددې لفظ څو معناوي دي چې له هغوی څخه یو نه دی ده: اوږه (وږه)، په اصل کې د اوږې هغه حصې ته ویل کیږي چې پر هغه خادر وغیره اچول

کیږي یعنې د اوږې منځ (مَاهِنُ الثَّكْبِ والعنق، موضع الزدء من الثکب)، (معجم الوسيط، معجم لغة الفقهاء)
تشریح: کپړه په داسې توګه اغوستل چې له راسته بغل څخه لاندې راوستل سي او د کپړې دواړه طرفونه پر چپه اوږه واچول سي (دې ته اضطباع وایي کوم چې د احرام په حالت کې د عمرې او حج د طواف لپاره کیږي).
په لمانځه کې داسې کول یا دواړه اوږې ښکاره کول مکروه تنزیهي دي. (انوار الإيضاح، شفا، الارواح)

له ولاړې څخه بغیر په بل حالت کې قرائت کول

۵۵۵۲ هـ وَ الْقِرَاءَةُ فِي غَيْرِ حَالَةِ الْقِيَامِ (۲۲) او قرائت کول د ولاړې له حالت څخه بغیر بل حالت کې.

تشرېح: له قيام (ولاري) څخه بغير په بل حالت کي قرآن شريف لوستل مثلاً په رکوع يا سجده او قعد کي قرائت کول مکروه تحریمي دي، او دا خبره د تلاوت له واجباتو څخه ده. د لمانځه له واجباتو څخه نه ده، لهندا د داسي کس لمونځ خو صحيح کيږي او سجده سهو هم نه واجبيږي، خو تصداسي کول مکروه تحریمي دي. (حلي ص: ۳۵۷)

يادونه: په رکوع کي د قرآن لوستلو دوه صورتونه دي: ① يو دا چي د قيام په حالت کي قرائت وکړل سي او د قرائت له ختمېدو څخه مخکي رکوع ته ولاړ سي او په همدې حالت کي قرائت پوره کړي، نو دا مکروه تنزيهي دي (عمدة الفقه)، ② او بل دا چي صرف په رکوع کي قرائت وکړي، دا مکروه تحریمي دي (پورتني حواله)، خو په دواړو صورتونو کي لمونځ نه فاسديږي او همدا حکم په سجده او قعد کي د قرائت کولو دی. (تحفة الالمی ج: ۲، ص: ۵۸۰، ۵۹۰)

په نوافلو کي اول رکعت اوږدول

﴿ ۵۵۳ ﴾ وَإِطَالَةُ الرُّكْعَةِ الْأُولَى فِي السَّطُوعِ (۲۳) او په نفلو کي اول رکعت اوږدول.

تشرېح: د ستو او نفلو په رکعتونو کي برابر تلاوت کول پکار دي، لهندا که په مقدار کي يې زيات فرق راسي چي په اول رکعت کي د دويم رکعت په نسبت زيات قرائت وکړي، نو دا عمل مکروه تنزيهي دی.

دويم رکعت اوږدول

﴿ ۵۵۴ ﴾ وَتَطْوِيلُ الشَّانِيَةِ عَلَى الْأُولَى فِي جَمِيعِ الصَّلَوَاتِ (۲۴) او دويم رکعت پر اول رکعت اوږدول په ټولو لمنځونو کي.

تشرېح: د هر لمانځه هغه که نفل وي او که فرض دويم رکعت له اول رکعت څخه د دريو آيتونو يا تر دې زيات اوږدول مکروه تنزيهي دي او که تر دې کم وي، نو مکروه نه دي. (طحاوي)

د سورت تکرار

﴿ ۵۵۵ ﴾ وَتَكَرُّارُ السُّورَةِ فِي رُكْعَةٍ وَاحِدَةٍ مِنَ الْفَرْضِ (۲۵) او يو سورت مکرر (بار، بار) وکړل د فرض په يوه رکعت کي.

لغات: «تکرار» د نصر د باب اسم مصدر دی: کَرَّ يَكْرُ كَرًا وَكَرَّارًا: يو عمل څو ځله کول (مکرر کول)، بيا، بيا کول (بار، بار کول يا وکړل)، واکړ ځلېد.

تشرېح: صرف يو سورت په يوه رکعت کي بار، بار وکړل په فرض کي مکروه دي. په نفلو کي څه پروانسته، هلته مصنف رحمه الله د «ل رکعة واحدة» قيد لگولی دی: ځکه يو سورت په اول رکعت کي

او بيا په دويم ركعت كي ويل څه پروانه لري، خو د كوم چا چي نور سورتونه يادوي، د هغه لپاره داسي كول به نه دي او مكروه تنزيهي دي، خو كه څوك په هېره داسي وكړي نو څه پروا نسته. (مخطاوي)

د ترتيب خلاف قرأت كول

﴿ ۵۵۶ ﴾ وَ قِرَاءَةُ سُورَةِ فُوقِ الْتِي قَرَأَهَا (۲۶) او داسي سورت ويل كوم چي لوړ (مخكي) وي له هغه سورت څخه كوم چي لمونځ گزار ويلى وي (مثلا په اول ركعت كي قُلْ هُوَ اللهُ وَايِي او په دويم ركعت كي تَبَّتْ يَدَا وَايِي. داهم مكروه دي).

تشرېح: په لمانځه كي قرآن مجيد چپه ويل يعني په يوه ركعت كي يو سورت ويل او په دويم ركعت كي تر هغه مخكي سورت ويل مثلاً په اول ركعت كي سورة الاخلاص او په دويم كي سورة الملهم "تبت يدا" يا سورة النصر يا سورة الكوثر وغيره ويل، د مكروه دي، په لمانځه كي سورتونه په ترتيب سره ويل د تلاوت له واجباتو څخه دي، لهنا كوم څوك چي يې خلاف ترتيب وايي لكه پورتنى مثال. نو د هغه لمونځ خو صحيح كيږي او سجده سهو هم نه واجبيږي، خو قصدا داسي كول مكروه تحرسي دي، لېكن كه په هېره داسي وسي، نو مكروه نه دي. بلكي په هېره كه مخكيني سورت شروع كړي، نو بيا يې پرېښوول مكروه دي. (تحفة الاممي، عمدة الفقه)

سوال: كه څوك د لمانځه په اول ركعت كي په هېره آخري سورت "قُلْ اعِزُّوْا النَّاسَ" ووايي، نو اوس په دويم، درېيم او څلورم ركعت كي به كوم سورت وايي؟

جواب: همدا سورة الناس دي په هر ركعت كي ووايي او لمونځ دي پوره كړي. (فتاوى محموديه، مراتع الافلاح)

د دوو سورتونو په مينځ كي فصل كول

﴿ ۵۵۷ ﴾ وَ فَضْلُهُ بِسُورَةٍ بَيْنَ سُوْرَتَيْنِ قَرَأَهُمَا فِي رُكْعَتَيْنِ (۲۷) او په يو (كوچني) سورت سره فصل كول د هغه دوو سورتونو په مينځ كي كوم چي يې په دوو ركعتونو كي ويلى وي (مثلا په اول ركعت كي قُلْ يَا أَيُّهَا الْمَسْلُوْمُوْنَ ووايي او په دويم كي تَبَّتْ يَدَا ووايي نو په مينځ كي سورة النصر پرېږدي. داهم مكروه دي).

تشرېح: د عبارت حاصل دادي چي كه په دوو ركعتونو كي دوه داسي سورتونه ووايي چي د هغه دواړو سورتونو په مينځ كي د يوه سورت فصل راځي (يا په بله رينا چي تر يوه سورت وروسته راروان

سورت پرېږدي او تر هغه وروسته والا سورت ووايي). نو دامکروه دي که چیرې هغه د مینځ پرېښوول سوی سورت کوچنی وي. مثلاً په اول رکعت کې سورة الکافرون ووايي او په دویم رکعت کې تبت بدا ووايي او په مینځ کې سورة النصر پرېږدي، نو دامکروه دي، او که هغه پرېښوول سوی سورت غټ سورت وي یعنې له شپږو آیتو څخه زیات وي. یا د دوو کوچني سورتونو فاصله وي (یعنې په مینځ کې یو کوچنی سورتونه پرېښوول سي)، نو مکروه نه دي، مثلاً له والشون څخه وروسته اِنْ اَنْزَلْنَاهُ وَاِی (او په مینځ کې سورة العلق اِقرأ باسم ربک الذی پرېږدي). یا مثلاً له اَلْیَلِیْلُ قُرْش څخه وروسته اِنْ اَعْطِیْنَتْ وَاِی. یا له قُلْ یا اَیُّهَا الْکَافِرُونَ څخه وروسته قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدٌ ووايي. نو مکروه نه دي. (عدة الله بعدا شعا. ۱۷۱۰). او د مفتي سعید پالنپوري مد ظله تحقیق دادي چي مطلقاً دیوه سورت فصل مکروه دی برباره ده هغه کوچنی سورت وي او که لوی سورت وي. (حاشیه اعداد الفتاوی)

په لمانځه کې قصداً خوشبويي بویبول

﴿۵۵۸﴾ وَ شَمُّ طِیْبٍ (۲۸) او خوشبويي بویبول.

لغات: ﴿شَمُّ﴾ د نصر د باب مصدر دی: بویبول (بوی کول).

تشریح: د لمانځه په دوران کې قصداً خوشبويي بویبول (مثلاً په عطر وخیسته پمبه په پزه کې اېښوول) مکروه تنزیهي دي، لېکن که څوک داسې ځای لمونځ کوي چي هلته د عطر بوی او خوشبويي وي (مثلاً په مسجد کې گرتی لکول سوې وي یا یو چا تېز عطر یا سېنت لگولي وي) او هغه خوشبويي لمونځ گزار ته په لمانځه کې محسوسېږي، نو په دې کې کراهت نسته. (مرافی العلاج مع الطحطاوي)

په لمانځه کې باد پکه (پیک) وهل

﴿۵۵۹﴾ وَ تَرْوِیْحُهُ بِهَوَیْمٍ (۲۹) او هوا (باد) کول په خپله کپړه سره أَوْ مِرْوَحَةً (۳۰) یا (باد)

کول) په پیک سره مِرْوَةً أَوْ مَرَّتَیْنِ یو وار یا دوه واره.

لغات: ﴿تَرْوِیْح﴾ د دې لفظ معناوي دي چي له هغوی څخه یوه معنی ده: باد کول. باد پکه وغیره بشودل چي هوا وکړي. پیک وهل. ﴿مِرْوَحَةً﴾ د میم په کسره سره: باد پکه. پیک. جمع: مِرْوَحَات. مِرْوَاو. او د میم په فتحه سره یعنې د مِرْوَحَةً معنی ده: د بڼت. بیابان. جمع: مِرَاوِیْم.

تشرېح: د لمانځه په دوران کې د لمونځ گزار لپاره په خپله لمن يا په پيک وغيره سره هوا کول يو يا دوه واړه مکروه تحریمي دي؛ ځکه دومره مقدار عمل کثیر نه دی او که درې واړه يا تر دې زيات داسې وکړي. نو د عمل کثیر کېدو په وجه لمونځ فاسدېږي. (عالمعيري)

لېکن په طحطاوي کې دې چې معتد قول دادی چې د پيک او باد پکې په وهلو سره مطلقاً لمونځ فاسدېږي، که څه هم يو وار وي، ځکه که يو څوک د ليري څخه دا کس وويني نو پر هغه يې د لمونځ کونکي گومان نه راځي (نو د عمل کثیر په تعريف کې داخل سو چې په هغه سره لمونځ فاسدېږي). په خلاف د لمن يا لستوني په ذريعه د هوا کولو چې په هغه سره لمونځ نه فاسدېږي، بلکې مکروه کيږي کله چې له دريو واړو څخه کم وي.

په سجده کې د پښو د گوتو حکم

﴿ ۵۶۰ ﴾ وَتَحْوِيلُ أَصَابِعِ يَدَيْهِ أَوْ رِجْلَيْهِ عَنِ الْقِبْلَةِ فِي السُّجُودِ وَغَيْرِهِ (۳۱) او اړول د خپلو لاسو گوتي (۳۲) يا د خپلو پښو گوتي له قبلي څخه په سجده او نورو (ارکانو) کې.

تشرېح: بعضي خلک په سجده کې که څه هم دواړه پښې اړدي، خو گوتي يې له قبلي څخه اوبښي وي يعنې د قبلي و طرف ته نه وي، محض پر ځمکه لگېدلي وي، دا مکروه تنزيهي دي چې د سنت خلاف دی. سنت طريقه داده چې په ټوله سجده کې دواړه پښې داسې ټينگې ولگوي چې گوتي وپېچل سي يعنې د قبلي و طرف ته واړول سي، لهذا که يو څوک په سجده کې گوتي له قبلي څخه واړوي يا په يوبل رکن کې. نو داسې کول مکروه تنزيهي دي. (مراقی الافلاح مع الطحطاوي)

﴿ ۵۶۱ ﴾ وَتَرْكُ وَضْعِ الْيَدَيْنِ عَلَى الرُّكْبَتَيْنِ فِي الرُّكُوعِ (۳۳) او پر ښوول د لاسونو ايښوول پر دواړو زنگونو په رکوع کې (يعنې په رکوع کې چې چيري لاس ايښوول ست دي ايښي پر دواړو زنگونو نه ايښوول مکروه دي).

تشرېح: په رکوع کې دواړه لاسونه پر زنگونو ايښوول او په هغوی سره زنگونان نيول ست دي. لهذا که يو څوک داسې پرېږدي، نو مکروه تنزيهي دي. همدارنگه د دواړو سجدو په مينځ کې د ناستي يا د التحيات په حالت کې دواړه لاسونه پر وړنو نه ايښوول، يا د قيام (ولاري) په حالت کې له تکبير تحریمه څخه وروسته چپه لاس په راسته لاس باندې ايښوول، دا ټوله په مکروه تنزيهي کې داخل دي. (مراقی الافلاح)

په لمانځه كې ارږمۍ كښل

﴿۵۲۲﴾ وَالشَّائِبُ (۳۲) او ارږمۍ كول (ارږمۍ كښل).

لغات: «الشَّائِبُ» ارږمۍ. په جسم كې د سُسْتيا او خوب راتللو په وجه خوله خلاصېدل.
تشرېح: په لمانځه كې قصداً ارږمۍ كښل مكروه تحرېمي دي، او كه خود بخوده ارږمۍ راسي، نو پروانه لري، خو تر څو چي ممكن وي، د هغه بندول مستحب دي. لهندا كه هغه بنده نه كړي، نو مكروه تنزيهي دي. په لمانځه كې دارږمۍ بندولو طريقه داده چي خپل شونډان په غاښو سره نيولي وساتي بيا هم كه هغه نه ودرېږي، نو پر خوله دي لاس كښېږدي. خو ښكاره دي وي چي تر څو دخولې په نيولو سره ارږمۍ درېدلای سي، پر خوله لاس ايښوول مكروه دي.

فايده: ارږمۍ د معدې له ډكوالي او د بدن له ثقل څخه پيدا كيږي او په حديث كې دې ته د شيطان له طرفه ويل سوي دي، علماؤ دارږمۍ بندولو مجزبه طريقه دا پكې ده چي دارږمۍ راتللو په وخت كې دي په زړه كې دا تصور وكړي چي انبياؤ ته هيڅكله ارږمۍ نه ده راغلې او هغوی له دې څخه محفوظ وه، نو سمدستي به ارږمۍ ودرېږي، په شامي (۵: عثمانیه ج: ۱، ص: ۲۴۶) كې د مذكوره طريقې عبارت داسي نقل سوي دی: "الطريق إلى دفع الشَّائِبِ أَنْ يَخْطُرَ بِإِلَالِهِ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مَا تَشَاءُوا قَطًّا، قَالَ الْقُدُورِيُّ: جَزَيْنَاهُ مَرَارًا فَوَجَدْنَا كَذَلِكَ آهًا، قُلْتُ وَقَدْ جَزَيْتَهُ أَيْضًا فَوَجَدْتَهُ كَذَلِكَ".

په لمانځه كې سترگي پټول

﴿۵۲۳﴾ وَتَغْيِضُ عَيْنَيْهِ (۳۵) او خپلي سترگي پټول (بندول).

لغات: «تَغْيِضُ» د تغْيِيل د باب مصدر دی: پټول، بندول.
تشرېح: د لمانځه په دوران كې بېله عذره سترگي پټول مكروه تنزيهي دي. لېكن كه د توجه سهېلو لپاره سترگي پټي كړي او د سترگو په خلاصولو سره د هغه په توجه او خشوع كې فرق راځي او د سترگو په پټولو سره دا ورته حاصلېږي او ښه يې زړه لگيږي، نو په داسي صورت كې د سترگو په پټولو كې هيڅ كراهت نسته بلكي ښه دي. خو بيا هم ټوله لمونځ دي په پټو سترگو نه كوي، بلكي د ضرورت په وخت كې دي يې پټوي. (معدة الفقه، طحطاوي)

په لمانځه كې سترگي پورته كول

﴿۵۲۳﴾ وَرَفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ (۳۶) او سترگي آسمان ته پورته كول (آسمان ته كتل).

تشرېح: د لمانځه په دوران كې د آسمان و طرف ته سترگي پورته كول مكروه تحرېمي دي. (طحاوي)

په لمانځه كې سره غځېدل (خان كشول)

﴿۵۲۵﴾ وَالتَّبَطُّي (۳۷) او سره غځېدل (لاسونه كشول او سينه مخ ته را ايستل).

لغات: ﴿التَّبَطُّي﴾ د تفعل د باب مصدر دی، د دې باب شو معنوي دي چي له هغوی څخه يوه معنی ده: سره غځېدل يعني خپل لاسونه كشول او سينه را ايستل.

تشرېح: په لمانځه كې خپل لاسونه كشول او سينه مخ ته را ايستل، يا په بله وينا خان كشول (د بدن ستر يا ايستل) مكروه تنزيهي دي؛ ځكه داهم د ستيا علامت دی، حال دا چي د لمانځه كې په حالت كې د انتهايي عاجزۍ او د خشوع او خضوع اظهار كول پكار دي، لهذا كه څوك داسي كوي، نو دا سخته بې ادبي او د كراهت خبره ده. (مراقى الفلاح مع الطحاوي)

د عمل قليل حكم

﴿۵۲۶﴾ وَالْعَمَلُ الْقَلِيلُ (۳۸) او لږ عمل (لږ لاسونه) كول.

تشرېح: د لمانځه په دوران كې بېله ضرورته عمل قليل هم مكروه تنزيهي دی، مثلاً په يوه لاس خپل سر گړول، يا لمن سيده كول او داسي نور.

د عمل قليل په تعريف كې اختلاف دی، آسانه تعريف يې دادی چي ليدونكى كس پر داسي لمونځ گزار د نا لمونځ گزار گومان نه و كړي (بلكي دې عمل په ليدلو سره يې بيا هم گومان داوي چي هغه په لمانځه كې دی). (ايضاح الاصباح)

په لمانځه كې بېله ضرورته سپړه وغيره وژل

﴿۵۲۷﴾ وَأَخَذَ قَتْلَةً وَقَتْلَهَا (۳۹) او سپړه نيول (۴۰) او هغه وژل.

لغات: ﴿قَتْلَةً﴾ سپړه، شپړه، هغه حشره كوم چي د وړېنتو يا جامو له خيرو څخه پيدا كيږي.

تشریح: د لمانځه په دوران کې که سپړه یا غوماشه لمونځ گزار ته تکلیف نه ورسوي، خو بیا هم هغه یې ووژني، نو دا مکروه تنزیهي دي. او د تکلیف رسولو په وخت کې ددوی په وژلو کې هیڅ کراهت نسته، په دې شرط چې ددوی په وژلو کې عمل کثیر ته ضرورت نه پرېږځي. (عدة الفقه)

په لمانځه کې پزه یا خوله پټول

﴿ ۵۶۸ ﴾ وَ لَغَطِيَّةُ أَنْفِهِمْ وَ فِيهِ (۴۱، ۴۲) او خپله پزه او خوله پټول.

تشریح: د لمانځه په دوران کې پزه او خوله پټول مکروه تنزیهي دي، او که لمونځ گزار په خادر (پټو) وغیره سره خپل سر او بدن اکثره حصه پټه کړي لکه نن سبا چې دینځ په موسم کې خلکو خادر وغیره پر ځانو پسچلی وي او په همدې حالت کې لمونځ کوي، نو په دې سره په لمانځه کې څه نقصان نه راځي، صرف خوله او پزه پټول مکروه تنزیهي دي. (مراقی الفلاح)

په خوله کې داسې شی ایښوول کوم چې قرائت لره مانع وي

﴿ ۵۶۹ ﴾ وَ وَضَعَ شَيْءٌ فِي فَمِهِ يَمْنَعُ الْقِرَاءَةَ الْمَسْنُونَةَ (۴۳) او په خپله خوله کې داسې شی ایښوول کوم چې سنت قرائت منع کوي (دست قرائت ویلو لپاره خنډ جوړېږي).

تشریح: صورت د مسئلې دادی چې که لمونځ گزار داسې شی په خوله کې کېږدي (مثلاً اتهاسی وغیره) چې د هغه په وجه په قرائت مسنونه کې خلل راځي، نو دا مکروه تنزیهي دي، او که په قرائت واجبه کې خلل راځي، نو دا مکروه تحریمي دي. او که څه داسې شی په خوله کې کېږدي چې د هغه په وجه گردسره قرائت نه سي کولای او آواز نه راوځي، یا حروف داسې بدل سي چې بالکل معنی یې بېله سي، نو په دې صورت کې لمونځ فاسدېږي. (طحاوی)

د لنگوتې پر ول یا پر تصویر سجده کول

﴿ ۵۷۰ ﴾ وَالسُّجُودُ عَلَى كَوْنٍ عِمَامَتِهِمْ وَعَلَى صُورَةٍ (۴۴) او سجده کول پر ول (پېچ) د خپلې لنگوتې (۴۵) او پر تصویر.

لغات: ﴿تَوَرَّ﴾ د لنگوتې پېچ وټاوه، ول، جمع، اَلْأَوَار، ﴿صُورَةٍ﴾ تصویر.

تشریح: د لنگوتې پر ول یعنې پر هغه پېچ کوم چې پر تندي واقع وي بېله عنر سجده کول مکروه تنزیهي دي، او که څه عنر وي مثلاً ځمکه ډبره ګرمه یا یخه وي، نو مکروه نه دي.

اصل سورة: هملارنگه که د سجدې پر ځای دیو ساکین تصویر وي، نو پر هغه سجده کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه په دې کې د تصویر د عبادت سره مشابهت راځي، (د تصویر په مکله نور بحث لو تفصیل به څه وروسته راسی). (طحاوی علی مراقی الفلاح ص ۱۹۵)

بوازي پر تندي سجده كول

﴿٥٤١﴾ وَالْاِقْتِصَارُ عَلَى الْجَبْهَةِ بِلاَ عَذْرِ بِاَلْأَنْفِ (٤٦) او اکتفا كول (صرف) پر تندي بغیر له شخه عنر لرلو شخه په پزه کي (يعني بېله عنره پزه نه لگول او صرف پر تندي سجده كول هم مکروه دي).

لغات: ﴿اقتصار﴾ دافتعال دباب مصلر دی: اکتفا كول.

تشریح: صرف پر تندي سجده كول او پزه نه لگول بېله عنره مکروه تحریمي دي، که عنروي. نو بیا مکروه نه دي.

په لاره کي لمونځ كول

﴿٥٤٢﴾ وَالصَّلَاةُ فِي الطَّرِيقِ (٤٧) او لمونځ كول په لاره کي.

تشریح: په لاره کي (فنه) لمونځ كول مکروه تحریمي دي؛ ځکه هلته په لماتځه کي توجه او اطمینان نه نصیب کیږي او د تېرېدونکو و طرف ته توجه اوږي او په لماتځه کي خلل راځي، لهنداد لاري شخه دي څه گوښه لمونځ كول کیږي.

په حمام کي لمونځ كول

﴿٥٤٣﴾ وَالْحَتَّامِ (٤٨) او (لمونځ كول) په حمام کي.

لغات: ﴿حمام﴾ حمام، د لمېدلو ځای (عمومي حمام)، پخوا به د بازار حمام داسي وو چي په مينځ کي به يي حوض جوړ وو، او خلگ به په لنگ يا پر توگ کي پکښي لمېدل او حمام والا به خپله مزدوي له هغوی شخه اخيستل.

تشریح: په حمام کي لمونځ كول مکروه تحریمي دي؛ ځکه هلته هم په توجه او اطمینان سره لمونځ نه سي کېدلای سي او هلته د موجوده کسانو د عورت ښکاره کېدو خطر هم سته او که ډېر خلگ لمېدلو ته راسي، نورش او گنه گونه هم کېدلای سي او دغه شيان د زړه په حضور او توجه کي خلل اچوي. (تحفة الالهي ج ٢، ص ١٧٢)

په بیت الخلا کي لمونځ كول

﴿٥٤٤﴾ وَفِي الْمَسْحَرِ (٤٩) او (لمونځ كول) په بیت الخلا کي.

لغات: ﴿المسحرج﴾ ځای د وتلو. مراد ځني داوس ماتولو ځای دی يعني: بیت الخلا.

تشریح: په بیت الخلاء کې لمونځ کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه هلته نجاست او گندګې نژدې وي. نو لمونځ گزار که څه هم خاوره وغیره هوار کړي، خو د نجاست د قُرب په وجه د مکروه دي. (ثامي ج: ۱، ص: ۶۱۲)

په هدیره کې لمونځ کول

﴿۵۵۵﴾ وَفِي الْمَقْبَرَةِ (۵۰) او (لمونځ کول) په هدیره کې.

تشریح: په هدیره کې هم لمونځ کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه هلته لمونځ گزار د قبرونو سره مخامخ کیږي او د قبر مخ ته لمونځ کول منع دي. خو که داسې ځای لمونځ وکړي چې هلته قبرونه مخ ته نه وي، نو گنجایش یې سته. (تخة الامعي ج: ۲، ص: ۱۷۱، طحطاوي علی مراقی الفلاح)

د بل چا په ځمکه کې لمونځ کول

﴿۵۵۶﴾ وَأَرْضِ الْغَيْرِ بِلَا رِضَا (۵۱) او (لمونځ کول) د بل چا په ځمکه کې دهغه له رضا (خوبی) څخه بغیر.

تشریح: د بل چا په ځمکه کې دهغه له صراحتاً یا د لالتاً رضا او اجازې څخه بغیر لمونځ کول مکروه ترمیمي دي (د رضا او اجازې علم د عرف عام سره تعلق لري). (مراقی الفلاح، شفا، الارواح)

نجاست ته نژدې لمونځ کول

﴿۵۵۷﴾ وَكَرِيبًا مِّنْ نَّجَاسَةٍ (۵۲) او (لمونځ کول) نجاست ته نژدې.

تشریح: داسې ځای لمونځ کول چې هلته مخ ته غائط وغیره وي مکروه دي، همدارنګه د نجاست او گندګیو په ځای کې لمونځ کول هم مکروه دي، مثلاً ① د خوشایو اچولو ځای، ② د څارو د ذبح کولو ځای، ③ د اوبساتو د درېدلو ځای؛ ځکه هلته بلبوسی وي او ځمکه نا هواره وي. همدارنګه له اوبې څخه د حملې خطر، هم سته او د خطر د لمونځ گزار په توجه او سکون کې خلل اچوي. (طحطاوي)

د متيازو يا غائطو د تقاضا په وخت کې لمونځ کول

﴿۵۵۸﴾ وَمُدَافِعًا لِّحَدِّ الْاُخْبَشَيْنِ (۵۳، ۵۴) او (لمونځ کول) په داسې حال کې چې د غټو

يا کوچنیو بولو څخه د یوه دفع کونکي وي (یعنې متيازو يا غائطو ډېر په تکلیف کړی وي) أَوْ الرِّيحِ (۵۵) یا (دفع کونکي وي) د باد (بده ډېر په تکلیف کړی وي) وَصَمَّ نَجَاسَةٍ غَيْرِ مَانِعَةٍ (۵۶) او د یو

داسي نجاست سره (لمونځ کول) کوم چي مانع نه وي إِلَّا إِذَا خَافَ فُتُكَ الْوَقْتِ أَوْ الْجَمَاعَةِ مگر دا چي کله بهره وي دوخت يا د جماعت د فوټېدلو (تېرېدلو) وَالْإِنْ دَبَّ قَطْعُهُمَا کني مستحب دي ددې دواړو ختمول (له متيازو او داسي نورو څخه ځان خلاصول).

لغات: ﴿مُدَامَعًا﴾ د مفاعلي له بابه د فاعل صيغه ده، ددې باب څو معناوي دي: ليري کول، دفع کول، مقابله او مزاحمت کول، ټال متالول (معجم اوسط)، ﴿أَخْبِشِينَ﴾ تشبیه د اخبث ده، مراد ځني متيازي او غاښ دي.

تشرېح: د متيازو يا غاښو د دباؤ په وخت کي يا درېغ د غلبې په وخت کي لمونځ کول مکروه تحرېمي دي.

همدارنگه داسي نجاست کوم چي پر بدن يا جامه لگېدلی وي او لماتځه لره مانع نه وي. لکه نجاست غليظه (مثلاً رڼه) له يوه درهم څخه کمه وي، نو د هغه سره لمونځ کول مکروه تنزيهي دي او که لماتځه لره مانع وي، مثلاً نجاست غليظه يو درهم يا تر دې زيات وي، نو د هغه سره لمونځ کول مکروه تحرېمي دي. او که پر بدن يا جامه نجاست خفيفه لگېدلی وي لکه د حلالو څارويو متيازي او داسي نور او د هغه سره لمونځ وکړي، نو حکم داسي چي دا نجاست خفيفه که د بدن يا جامي له څلورمي حصې څخه کم وي، نو لمونځ يې صحيح کيږي.

إِلَّا إِذَا خَافَ فُتُكَ الْوَقْتِ: يعني که وخت تنگ وي يا د جماعت د تېرېدلو بهره وي، نو د متيازو او داسي نورو د غلبې په وخت کي دي هم لمونځ وکړي، او که دوخت يا جماعت د تېرېدلو بهره نه وي، نو اول دي له متيازو، غاښو څخه ځان فارغ کړي، دا مستحب دي.

په "احسن الفتاوى" کي ليکل سوي دي چي که وخت دومره تنگ وي چي د لماتځه د قضاء کېدو خطر وي، نو لمونځ دي وکړي، او که د لماتځه د قضاء کېدو خطر نه وي، صرف د جماعت د تېرېدو خطر وي، نو له متيازو، غاښو وغيره څخه دي ځان فارغ کړي او بيادي لمونځ کړي، په داسي وخت کي لمونځ کول مکروه تحرېمي دي او واجب الاهداء دي (يعني په احسن الفتاوى کي صرف د وخت استثناء سوې ده، نه د جماعت، يعني صرف دوخت د تېرېدو په صورت کي د سختي تقاضا په وخت کي هم لمونځ کولای سي. اولته په نور الايضاح کي دوخت او جماعت دواړو استثناء سوې ده)، او که د لماتځه په مينځ کي سخت تقاضا پېښه سي، نو هم لمونځ کول مکروه تحرېمي دي او په دې حالت کي لمونځ قطع

کول واجب دي. (احسن الفتاوى ج ۳، ص ۲۴۱)

د کار په خیر نو جامو کې لمونځ کول

﴿۵۷﴾ وَالصَّلَاةُ فِي ثِيَابِ الْبِدَالَةِ (۵۷) او لمونځ کول د کار په جامه کې (په معمولي نامناسب جامه کې).

لغات: ﴿ثِيَاب﴾ جمع د ثَوْب ده: کپړه، جامه، ﴿الْبِدَالَةِ﴾ (د بآ په کسره او د نال په سکون سره) هغه جامه چې د کار او کسب لپاره اغوستل کیږي او حفاظت یې نه کول کیږي، هغه معمولي او نامناسبه جامه چې بازار او د غټو خلکو منځ ته انسان نه پکښې ځي.

تشریح: د لمانځه په وخت کې پاکي صفا جامې اغوستل پکار دي. او د کار او خدمت جامه له صفا او زینت والا جامو څخه نه شمېرل کیږي. لهندا که په معمولي نامناسبه جامه کې لمونځ وکړي، نو لمونځ خپوښې کیږي په دې شرط چې جامه پاکه وي. لېکن دامکروه تنزیهي دي. (د مختار ج ۲ ص ۲۰۷)

په لڅ سر لمونځ کول

﴿۵۸﴾ وَمَكْشُوفُ الرَّأْسِ (۵۸) او (لمونځ کول) په لڅ سر لَا لِتَشْدُلَ وَالتَّضَرُّعُ نه د خاکساري او عاجزي لپاره (یعني که د خاکساري او عاجزي په غرض سر پټ نه کړي. نو دې گنجاشتر ته. کټ په عامو حالاتو کې په لڅ سر لمونځ مکروه دي).

لغات: ﴿التَّضَرُّعُ﴾ د تفعل د باب مصدر دی: خاکساري کول، ځان کم گڼل. ﴿التَّضَرُّعُ﴾ د اهم د تفعل د باب مصدر دی: باطني عاجزي ته تضرع وایي، غاړه ایښوونه او ځان ټیټونه.

تشریح: په لڅ سر لمونځ کول که محض د سستی په وجه وي، نو مکروه تنزیهي دي او که د تکبر په وجه وي (لکه نن سبا چې بعضي خلکو په لڅ سر لمونځ کول خپل فېشن بلکي شعار جوړ کړی دی) نو دا عمل مکروه تعريمي دي؛ ځکه نبي کریم ﷺ همېشه په عامو حالاتو کې په پټ سر لمونځ اداء کړی دی. (کتاب الصالحات ص ۳۵۲)

او که (د الله تعالیٰ په حضور کې) د عاجزي او خشوع ښکاره کولو لپاره په لڅ سر لمونځ وکړي نو مکروه نه دي، لېکن بیا هم اولیٰ داده چې په پټ سر لمونځ وکړي. (عمدة الفقه)

د ډوډۍ حاضرېدو په وخت کې لمونځ کول

﴿۵۹﴾ وَبِخَضْرَاءٍ طَعَامٍ يَبِيلُ إِلَيْهِ (۵۹) او (لمونځ کول) د خوراک په موجودوالي کې چې د هغه ته یې میلان (خواهش) کیږي.

تشریح: د عبارت مطلب دادی چي که لمونځ گزار دېر وږی وي او ډوډۍ حاضره وي. نو اول دي هغه وخوري. بيا دي لمونځ وکړي، په داسي حالت کي بغير له ډوډۍ خوړلو څخه لمونځ کول مکروه، تنزيهي دي، او که لوږه دومره سخته نه وي چي هغه به اطمینانه کوي، نو لمونځ کول مکروه نه دي.

د بي اطمینانۍ په ځای کي لمونځ کول

﴿۵۸۲﴾ وَمَا يُغْنِلُ الْإِنْبَالَ وَيُخْلِلُ بِالْخُشُوعِ (۶۰) او هغه څه کوم چي زړه مشغوله کوي او

په خشوع کي خلل اچوي.

لغات: ﴿الإنبال﴾ زړه، خیال، حال، شان، مثلاً په عربي کي ویل کیږي: ما خطر ببال: فلانې خبره

زما په زړه (یا زما په خیال) کي نه راغله، ﴿يُخْلِلُ﴾ دافعال دباب مضارع ده: خلل اچول.

تشریح: هر داسي شی چي د لمونځ گزار زړه مشغولوي او په خشوع او توجه کي خلل اچوي، د هغه سره لمونځ کول مکروه دي، مثلاً که یو کس لمونځ گزار ته مخامخ ناست وي چي و قبلې ته یې شايي. نو خاص وهغه ته مخامخ لمونځ کول مکروه تحریمي دي: ځکه په دې کي په خشوع او توجه کي د خلل لوړېدلو قوي خطره سته. (در مختار مع الشامی ج ۱، ص: ۶۰۲)

همدارنگه داسي ځای لمونځ کول هم مکروه دي چي هلته لویي او بازی کیږي، ګڼه ګڼه

وي: ځکه زړه وهغه طرف ته مائل کیږي. (مرآة الفلاح)

تسبیحات په ګوتو سره شمېرل

﴿۵۸۳﴾ وَعَدُ الْآلِ وَالْتَّسْبِيحِ بِأَلْيَدٍ (۶۱) او شمېرل دآیتونو (۶۲) او (شمېرل) دتسبیح

په لاس سره.

لغات: ﴿عَدُ﴾ دنصر دباب مصدر دی: شمېرل، شمېر کول، ﴿الآی﴾ جمع د آیه ده، د قرآن آیت.

تشریح: په لماتځه کي آیتونه یا تسبیحات مثلاً سبحان الله وغیره په لاس يعني په ګوتو سره شمېرل مکروه تنزيهي دي. برابره دد فرض لمونځ وي او که نفل، او که په لماتځه کي شمېر ته ضرورت وي مثلاً په صلاة التسبیح کي، نو په خپل زړه کي دي شمېر کوي یا صرف د ګوتو سرونه دي پر خپل ځای کېنکاري. نو په دې توګه به مقصد هم حاصل سي او هیچ کراهت به هم پاته نه سي. (در مختار

امام په محراب کې دننه درېدل

﴿۵۸۳﴾ وَ قِيَامُ الْإِمَامِ فِي الْمِحْرَابِ (۶۳) او درېدل دامام په محراب کې.

لغات: «محراب» د دې لفظ څو معنای دي چې له هغوی څخه یوه معنی ده: د مسجد د قبلې په دېوال کې د امام لپاره جوړه سوې خالي گاه چې په هغه کې امام د لمونځ وړ کولو لپاره درېږي. په اصل کې د محراب معنی ده: ډېر جنگ کونکی، باتوره کس، نو د محراب وجه تسمیه داده چې په محراب کې درېدونکی امام ځواکي د نفس او شیطان سره جنگ کوي. (مجمع لغة الفقهاء، ص: ۲۱۰، مرقا الفلاح، ص: ۱۹۸)

تشرېح: که امام په محراب کې داسې ودرېږي چې دواړه قلمونه یې په محراب کې دننه وي، نو دا مکروه تنزیهې دي، خو که قلمونه یې له محراب څخه دباندې وي، نو دا مکروه نه دي. همدارنګه که د لمونځ کونکو درس او زیاتوالي په سبب امام مجبوراً دننه په محراب کې ودرېږي، نو مکروه نه دي. (مرقا الفلاح)

امام پر لوړ ځای درېدل

﴿۵۸۵﴾ أَوْ عَلَى مَكَانٍ أَوْ الْأَرْضِ وَحْدَةً (۶۴) یا (درېدل دامام) پر لوړ ځای (۶۵) یا پر ځمکه تنها.

تشرېح: د جماعت په لمانځه کې که امام له مقتدیانو څخه جلا تنها پر لوړ ځای ولاړ وي کوم چې یو لاس (یو شرعي گز) لوړ وي، نو مکروه تحریمي دي. بعضو دې ته مکروه تنزیهې ويلي دي او که هلته امام تنها (یوازي) نه وي، بلکې دامام سره یو، دوه مقتدیان هم ولاړ وي، نو مکروه نه دي، او که لوړوالی له یوه لاس څخه کم وي، نو مکروه تنزیهې دي.

أو الأرض: یعنې که امام تنها پر ځمکه (لاندې) ولاړ وي او ټوله مقتدیان لوړ ولاړ وي، نو مکروه تنزیهې دي، او که دامام سره یو، دوه مقتدیان هم پر ځمکه ولاړ وي، نو بیا کراهت نسته. (شفاء الارواح) یادونه: په عبارت کې چې کوم د "وحدَةً" لفظ دی، د دې تعلق د دواړو مسئلو سره دی.

د داسې صف شاته درېدل چې په هغه کې خالي ځای پاته وي

﴿۵۸۶﴾ وَ الْقِيَامُ خَلْفَ صَفٍّ فِيهِ فُرْجَةٌ (۶۶) او درېدل داسې صف شاته چې په هغه

کې پراخوالی (خالي ځای) وي.

لغات: «فرجة» د دوو شیانو تر مینځ خالي ځای، د دوو شیانو په مینځ کې پراخوالی.

تشرېح: که جماعت ولاړ وي او دمخ په صف کې خالي ځای وي، بیا هم یو مقتدی د شا په صف کې تنزیهې نه دي، نو دا عمل مکروه تحریمي دی. (در مختار مع الشامی ج: ۲، ص: ۲۱۶)

يادونه: په حديث كې دې چې كوم چا د صف خالي ځاى ډك كړي، نو د هغه لپاره لس نيكۍ ليكل كېږي، لس گناهونه يې بڅېل كېږي او لس درجې يې لوړېږي. (مراقى الفلاح)

كه له نيت تر لږ څخه وروسته وويني چې د مخ په صف كې ځاى خالي دى

مسئله (۱): كه يو سړى د شا په صف كې نيت وټري او لمونځ شرع كړي، تر دې وروسته وويني چې د مخ په صف كې ځاى خالي دى، نو هغه ته پكار دې چې په همدې دلمانځه په حالت كې مخته ولاړ سي او د مخ په صف كې ودرېږي، په دې سره لمونځ نه فاسدېږي. (شامي ج: ۲، ص: ۲۱۲)

د شا په نوي صف كې تنها درېدل

مسئله (۲): كه څوك مسجد ته په داسې حال كې ورسېږي چې د مخ صفونه ټوله ډك سوي وي، نو هغه ته پكار دې چې څه گړى انتظار وكړي، كله چې يو بل مقتدى راسي، نو هغه دې د ځان سره يوځاى كړي او په صف كې دې ودرېږي، او كه دركوع كېدلو تر وخته پورې هم يو بل مقتدى رانه سي، نو غوره داده چې د مخ له صف څخه داسې كس كوم چې په دې مسئله خبر وي شاته راولي او د ځان سره دې يې په صف كې ودروي، لېكن كه داسې څوك نه وي (لكه نن سبا چې همدا حالت دى چې په دې سره لمونځ فاسد گڼي)، نو بيا دې تنها په صف كې ودرېږي. (مراقى الفلاح مع الطحاوي، كتاب المسائل)

په تصوير داره كې جامه كې لمونځ كول

﴿۵۸۷﴾ وَلَبِئْسَ ثَوْبٌ فِيْهِ تَصَاوِيْرُ (۶۷) او داسې جامه اغوستل (لمونځ پكښې كول) چې په هغه كې تصويران وي.

تشرېح: په داسې جامه كې لمونځ كول مكروه تحرېمي دې چې په هغه كې د يو ساكنې تصويرونه وي. كه د ناساكښ (غير ذى روح) تصويران پكښې وي (لكه درخته، گلان، يا مختلفه نقوش او داسې نور)، نو بيا څه حرج نسته.

د تصوير په ځاى كې لمونځ كول

﴿۵۸۸﴾ وَ اَنْ يَكُوْنَ فَوْقَ رَاسِهِ (۶۸) او (مندانگه مكروه دي) دا چې وي د لمونځ گزار د سر د پلټه أَوْ خَلْفَهُ (۶۹) يا (وي) د هغه شاته أَوْ بَيْنَ يَدَيْهِ (۷۰) يا (وي) د هغه مخ ته (لمونځ گزار ته مخامخ) أَوْ بَحْذَانِهِ (۷۱) يا (وي) د هغه په برابري (څنگ) كې (راسته يا چېرې طرف ته) صُوْرَةً يو تصوير إِلَّا اَنْ تَكُوْنَ صَحِيْرَةً أَوْ مَقْطُوْعَةً الرَّأْسِ مگر دا چې وي هغه تصوير كوچنۍ يا سر پرېكړى سوي

أَوْ لَغَيْرِ ذِي رُؤُوحٍ يَا (وي هغه تصویر) د ناسا کښه (بې ساه) شي (مثلاً د درختي یا دیو عملت تصویر وي).

تشریح: په داسې ځای کې لمونځ کول چې هلته د لمونځ گزار پر سر د پاسه یا مخ ته یا شا ته یا د لمونځ گزار راسته یا چپه طرف ته د ساکنې تصویر وي مکروه تحریمي دي. برابره ده تصویر راځي بدلې وي یا لاندې وي یا پر دېوال یا په پرده وغیره کې نقش سوی وي. او په دوی کې له ټولو څخه زیات کراهت په هغه وخت کې دی کله چې تصویر د لمونځ گزار مخ ته وي او بیا دا چې د لمونځ گزار د سر پر طرف وي. بیا راسته طرف ته، بیا چپه طرف ته، بیا د لمونځ گزار شا ته. (حاشیه)

إِلَّا أَنْ تَكُونَ الْخَبَاءَ: یعني که تصویر ډېر کوچنی وي (دومره کوچنی وي چې که هغه پر ځمکه کېښودل سي نو ولاړ کس هغه ته ښه په خیر وگوري. نو د هغه اعضاء سم نه ورته ښکاري. یا په بله وینا اندامونه یې نه پرېږدي. داسې تصویر کوچنی دی، نو په دې کې هېڅ کراهت نسته. همدارنګه که د تصویر سر بالکل ختم نږی سوی وي، برابره ده په خط او لیکلو سره وي، یا گرو ل سوی وي، یا څه رنگ باندې اچول سوی وي، نو د ناسي تصویر سره لمونځ نه مکروه کیږي (په عبارت کې د رأس قید لکول سوی دی؛ ځکه د نورو ولسونو ختمېدلو لږه اعتبار نسته مثلاً که د تصویر سترگې ختم کړل سوي وي یا داسې نور. نو بیا هم کراهت باقي پاتېږي: لِأَنَّ الْإِنْسَانَ قَدْ تَقَطَّعَ أَطْرَافَهُ وَهِيَ حَيٌّ).

د اور مخ ته لمونځ کول

﴿٥٨٩﴾ وَأَنْ يَكُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ تَسْوَرٌ (٧٢) او دا چې وي دده مخ ته تنور اَوْ كَأَنَّهُ فِيهِ جَنُورٌ (٧٣) یا داسې نږی چې په هغه کې سګروټي وي اَوْ قَوْمٌ نِيَالٌ (٧٤) یا (وي دده مخ ته) بیده خلګ.

لفات: ﴿تنور﴾ تنور، تندور، د ډوډۍ پنځولو ځای، "قال صاحب المصباح: التَّنُورُ: الَّذِي يُخْبَزُ فِيهِ، وَافْتَقَتْ فِيهِ لَفْظَةُ الْعَرَبِ لَفْظَةُ الْعَجَمِ، وَقَالَ أَبُو حَاتِمٍ: لَمْ يَسْ بَعَرِي صَجْنَجٍ، وَالْجَنَجُ الشَّائِبُ" (صباح العنبر)، ﴿كأأن﴾ د دې لفظ څو معنایي وي چې له هغوی څخه یوه معنی ده: د اور بلولو ځای، نږی.

تشریح: په دې عبارت کې دوی مسئلې بیان سوي دي: ① که د لمونځ گزار مخ ته بل سوی اور وي یا سګروټي وي. نو لمونځ کول مکروه دي؛ ځکه په دې کې د مجوسانو سره مشابهت راځي. په همدې وجه بعضي حضراتو د شمع یا څراغ و طرف ته هم لمونځ مکروه ګڼلې دی. لېکن صحیح قول د علم کراهت دی. ② داسې ځای لمونځ کول چې هلته څو خلګ بیده وي مکروه تنزیهي دی، ځکه

ځيني وخت له بيده كس څخه داسي شى صادر سي چي په هغه سره لمونځ گزار ته خنډا ورځي ياد هغه توجه او خشوع له منځه ځي، نو ځكه له دې څخه بچ كېدل غوره دي، لېكن كه دا خطر نه وي، نو بيا څه حرج نسته. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

تندی صفا كول

﴿ ۵۹۰ 》 وَ مَسَّحُ الْجَبْهَةِ مِنْ تَرَابٍ لَا يَصْرُفُ فَنِي خِلَالِ الصَّلَاةِ (۷۵) او تندی مه كول (صفا كول) له داسي خاوري څخه كوم چي ده ته ضرر نه كوي دلمانځه په دوران كي.

لغات: ﴿جبهة﴾ تندی، جمع: جباه و جبهات، ﴿خلال﴾ مينځ، جريان، دوران.

تشرېح: دلمانځه په دوران كي له تندي څخه خاوره وغيره ليري كول حال دا چي په نه ليري كولو يې هيڅ تكليف نه وي مكروه نترهي دي. ها! كه څه حرج او تكليف وي او دهغه په وجه په لمانځه كي خلل راځي يا د لمونځ گزار توجه خرابوي، نو په معمولي حركت سره دهغه په ليري كولو كي څه پروا نسته.

يو خاص سورت متعینول

﴿ ۵۹۱ 》 وَ تَعْيِينَ سُورَةٍ لَا يَفْرَأُ غَيْرَهَا (۷۶) او (مكروه دي) د يو سورت داسي

متعینول (ټاكل) چي له هغه څخه بغير بل سورت نه وايي إِلَّا يُسْرِعَ عَلَيْهِ مَكْر (مكروه نه دي) پر خپل ځان د آسانی لپاره أَوْ تَبْرُكٌ بِقِرَاءَةِ النَّبِيِّ ﷺ يا د نبي كرم ﷺ په قرائت سره د بركت حاصلولو لپاره.

تشرېح: كه يو څوك په لمانځه كي تر سورة الفاتحه وروسته يو سورت داسي متعین او ضروري وگني چي له هغه څخه بغير بل سورت ناجائز يا مكروه گني، نو دا مكروه تحریمي دي، لېكن كه د آسانی لپاره يو سورت متعین كړي او دا عقیده يې نه وي چي له هغه څخه بغير لمونځ نه صحيح كيږي، يا كوم سورت چي له نبي كرم ﷺ څخه ثابت وي، هغه تبركا وايي، مثلاً د جمعې په ورځ د سهار د لمانځه په اول ركعت كي سورة المسجده او په دويم ركعت كي سورة الدهر وايي، نو په دې كي څه كراهت نسته، لېكن په دې كي هم دا شرط دي چي كله ناكله دي له دې سورت څخه بغير بل سورت هم وايي. د دې لپاره چي ناخبره كس دا گومان ونه كړي چي له دې څخه بغير بل سورت ويل ثابت نه دي، حال دا چي له نبي كرم ﷺ څخه هم دې سورتونو هميشه ويل ثابت نه دي. (عمدة القضا)

او لمونځ گزار ته هم د دې خبرې خاص خیال ساتل پکار دي چې داسې ځای به نه درېږي چې هلته د یو چاد تېرېدلو خطر وي، او نه به په مسجد کې داسې ځای درېږي چې هلته د خلکو لاره نیول کیږي، کنې وبال پر لمونځ گزار دی، که یو شوک په خلاص ځای کې ودرېږي، نو مستحب نا ده چې خپل مخ ته ستره ودروي، تفصیل به وروسته په عبارت کې راسي.

د لمونځ گزار مخ ته دومره اندازه لیرې تېرېدل جائز دي؟ مخکې هم د دې بیان وسواو په دې باره کې څو اقوال ذکر سوه چې د بعضي فقهاؤ قول دادی چې د سترې او حائل د نشتوالي په وخت کې د لمونځ گزار د سجده په ځای کې تېرېدل ناجائز دي؛ ځکه د لمونځ گزار د لماتځه ځای د هغه له پښو څخه بیا د سجده لگولو تر ځایه پورې دی او بعضي فقهاؤ ویلي چې د درېو شرعي گزو (درو لاسو) په اندازه د لمونځ گزار مخ ته تېرېدل ناجائز دي او تردې هاخوا ته تېرېدل جائز دي او بعضي علماؤ یې پنځه گزه اندازه بیان کړې ده، او ځینو یې شلوېشت او ځینو یې دوه یا درې صغه اندازه بیان کړې ده، خو صحیح او غوره قول دادی چې دومره اندازه لیرې د لمونځ گزار مخ ته تېرېدل جائز دي چې که لمونځ گزار خپل د سجده ځای ته گوري او سترگې یې بالکل لاندې وي، نو تېرېدونکی په نظر نه ورځي، او که تېرېدونکی په نظر ورځي، نو بیا تېرېدل جائز نه دي.

د سترې حکم

﴿۵۹۳﴾ إِذَا ظَنَّ مُرُورًا كَلَهُ فِي لِمَونَخٍ كَزَارَ تَهْ گومان وي د یو چاد تېرېدلو (چې دلته به زما مخ ته یو شوک تېر شي) يَسْتَحِبُّ لَهُ أَنْ يَغْضِرَ سِتْرَهُ نو مستحب دي لمونځ گزار لږه چې ودروي داسې ستره (لږم یا داسې بل شی) تَكُونُ طُولُ ذِرَاعٍ فَصَاعِدًا إِنْ غَلِظَ الْأَصْبَحُ کوم چې وي په اوږدول سره یو (شرعي) گز یا تر دې زیات (او) په پښوالي کې د گوتي په اندازه (یعني چې اوږد یې د یوه لاس په اندازه وي او پښول یې د گوتي په اندازه وي).

لغات: ﴿یغضِر﴾ د ضرب له بابه د واحد مذکر غائب مضارع صیغه ده غرّأ: په ځمکه کې یو شی درول، جگول، ﴿طول﴾ اوږدوالی، اوږدول، ﴿ذراع﴾ شرعي گز، یو لاس، یعني له ځنګلي څخه د مینځو، گوتي تر سره پورې، جمع، اذراع، ﴿غلظ﴾ مراد، پښوالی.

تشریح: صورت د مسئلې دادی چې که لمونځ گزار په یو خالي میدان یا داسې ځای کې لمونځ کوي چې هلته د خلکو د تېرېدلو گومان وي، نو مستحب داده چې خپل مخ ته ستره ودروي. په ځمکه کې یې دننه ایستل ضروري نه دي، برابره ده لږم وي، یا یو بل شی وي، په هر شرط چې هغه یو لاس

يعني دوي لورېشتي اوږد وي او لږ تر لږه يوه گوته پنډوي، نو داسي سترې شاته تېرېدل مكروه نه دي.

د سترې درولو سنت طريقه

﴿٥٩٣﴾ وَالسُّتَةُ أَنْ يَقْرُبَ مِنْهَا أَوْ سَتَ مَادِي چي لمونځ گزار ستره ته نژدې سي وَ يَجْعَلَهَا عَلَى أَحَدِ حَاجِبَيْهِ اوستره دي ودروي پر برابري دخپلي يوې وروځي لَا يَصُدُّ إِلَيْهَا صَدًّا (په داسي حال كي چي) قصد دي نه كوي (يعني مخامخ بالكل سیده دي نه درېږي) و سترې ته.

لغات: ﴿حاجب﴾ دسترگو وروځه (ورځه)، ﴿لا يصد﴾ دنصر له بابه د نفسي صيغه ده.

مصدر: صَدًّا: د دې باب څو معنوي دي، كله چي يې په صله كي "إلى" راسي لكه دلت، ليه نو معنا يې ده: قصد كول، اراده كول، په حاشيه كي يې معنى داسي نقل سوې ده: لا يصد: اى لا يقابل مصدر مستقبلاً بل كان يحيل عنه (يعني سترې ته دي مخامخ بالكل سیده نه درېږي چي د دواړو سترگو په مينځ كي يې راسي. بلكي له هغې څخه دي يوه طرف ته څه ميلان كوي).

تشریح: په دې عبارت كي دسترې درولو سنت طريقه بيان سوې ده چي لمونځ گزار به ستره خپل ځان ته نژدې دخپل راسته وروځي يا چپه وروځي په برابري كي دروي. يعني د دواړو سترگو په مينځ كي به يې نه دروي. د دې لپاره چي داوهم او شبهه پيدانه سي چي لمونځ گزار همدې شي ته سجده كوي او افضل داده چي ستره دراسته وروځي (راست سترغي) ومخ ته ودرول سي.

﴿٥٩٥﴾ وَإِنْ لَمْ يَجِدْ مَا يَنْصِبُهُ أَوْ كَهَ پيدانه كړي داسي شى كوم چي (ومخ ته) ودروي فَلْيَخُطْ خَطًّا طَوَّلًا نو بيا دي يوه ليكه (كړنه) كش كړي په اوږدول سره وَقَالُوا: بِالنَّصْرِ مِثْلَ الْهَلَالِ او (بمضرو) علماؤ ويلي دي: چي (ليكه دي كش كړي) په بره (پنډوي) سره د مياشتي په څېر.

لغات: ﴿ينصبه﴾ دنصر د باب مضارع ده، مصدر: نَصَبًا: درول، جگول. ﴿يخط﴾ د احم دنصر د باب مضارع ده، مصدر: خَطًّا: ليكه كشول، كړنه كېدل.

تشرېح: فرمايي که څه داسې شی نه وي کوم چي د سترې لپاره ودرول سي يا کنېکېنول سي. نو بيا دي لمونځ گزار يوه ليکه کش کړي (دا د امام شافعي رحمه الله او د بعضي متاخرينو شايعو زجه نه قول دی). او د ليکي په کيفيت کي اختلاف دی، بعضو ويلي دي چي طولاً (په اوږدول) دي ليکه کش کړي او بعضو ويلي دي چي عرضاً (په بره) دي د سپوږمۍ يا الېنده په شکل ليکه کش کړي، خو تر څو چي د يوشي درول يا ايښوول ممکن وي، تر هغه وخته پوري ليکي کشولو لږه اعتبار نه ست. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د تېرېدونکي کس د منع کولو طريقه

﴿۵۹۶﴾ وَالْمُسْتَحَبُّ تَرْكُ دَفْعِ الْمَارِّ او مستحب دي پرېښوول د تېرېدونکي منع کول (يعني تېرېدونکي نه منع کول نه راغړغول مستحب دي) وَ رُخْصَ دَفْعُهُ بِالْإِشَارَةِ أَوْ بِالتَّسْبِيحِ او رخصت (اجازت) ور کول سوی دی د هغه د منع کولو په اشاره سره يا په تسبیح سره وَ كُرَّةُ الْجَمْعِ بَيْنَهُمَا او مکروه دي دواړه سره جمع کول (يعني اشاره هم کول او تسبیح هم ويل) وَ يَدْفَعُهُ بِرَفْعِ الصَّوْتِ بِالْقِرَاءَةِ او سړی (نارنه) دفع کولای سي هغه (تېرېدونکي) د قرائت د آواز په لوړولو سره.

لغات: ﴿دَفْع﴾ د فتح د باب مصدر دی: دفع کول، ليري کول (ايسته کول)، منع کول. ﴿رُخْص﴾ د تفهیل له باب ماضي مجهول ده: رخصت ور کول، اجازه ور کول.

تشرېح: د عبارت حاصل دا دی چي که د لمونځ گزار مخ ته ستره نه وي او د هغه مخ ته يو څوک تېرېږي، يا ستره وي، خو يو څوک د سترې او لمونځ گزار تر مينځ تېرېدل غواړي، نو مستحب دا ده چي په عملي توگه يې نه را وگرځوي او دا حکم عزيمت دی، او که لمونځ گزار د هغه منع کول غواړي، نو د لاس يا د سر يا د سترگو په اشاره سره دي يې منع کړي، يا تسبیح يعني سبحان الله دي په زوره ووايي چي هغه ته تنبيه سي او منع سي، دا حکم رخصت دی، عزيمت نه دی.

و کړه الجمع: تسبیح او اشاره دواړه سره جمع کول مکروه دي؛ ځکه له دوی څخه يو هم کافي دی.

و يدفعه إلخ: همدارنگه لمونځ گزار ته اجازه ده چي د قرائت د آواز په لوړولو سره تېرېدونکي کس منع کړي کله چي لمونځ گزار په قيام کي وي او قرائت کوي.

که لمونځ جهري وي، نو په څومره جهر سره چي هغه قرائت کوي، تر هغه په زيات جهر قرائت سره دي هغه اگاه کړي، او که لمونځ سري وي، نو ديوې، دوو کلمو په جهر او بلو سره دي هغه اگاه کړي، نو په دې سره هيڅ کراهت نه راځي او مقصود به هم حاصل سي. (عمدة الفتحة)

د منع کولو دا پورتنۍ طريقه دسړيولپاره ده.

﴿٥٩٤﴾ وَتَذْفَعُهُ بِالْإِشَارَةِ أَوْ بِنَحْوَ بَدَنِهِ كَوَيْ هَفْ (تېرېدونکي کس) په اشاره سره أَوْ التَّصْفِيقِ بِظَهْرِ أَصَابِعِ اليُسْنَى عَلَى صَفْحَةٍ كَيْفَ اليُسْرَى يا په (چکچکه) وهلو سره د راسته لاس د گوتو په شا سره د چپه ورغوي (دشا) پر طرف وَلَا تَرْفَعُ صَوْتَهَا او بڼه به خپل آواز نه پورته کوي لِأَنَّهُ فِتْنَةٌ ځکه د بڼي آواز فتنه ده.

لغات: ﴿تصفیق﴾ د تمغیل د باب مصدر دی: (یوشی پر بل شي) داسي وهل چي ږغ يې واوږېدل سي، یو لاس پر بل لاس داسي وهل چي آواز وکړي، چکچکه وهل، ﴿صفحة﴾ د یوشي مخ، دیو شي طرف (جانب)، صفحه کل شی: وجهه و جانبه.

تشریح: فرمایي چي بڼه صرف په دوو طریقو سره تېرېدونکي کس منع کولای سي: ① په اشاره کولو سره، ② یا په تصفیق سره، او د تصفیق طريقه مصنف رحمه الله دا ليکلې ده چي دراسته لاس د گوتو شا د چپه لاس پر مخ یا پر يو طرف ووهي، خو غوره طريقه دا ده چي دراسته لاس د گوتو دننه حصه (يعني د گوتو مخ) دي د چپه لاس پر شا ووهي؛ ځکه په دې کي عمل قليل دی (عمدة الفتحة)، يعني راسته لاس دي پر خپل ځای پرېږدي او د هغه گوتي دي پر چپه لاس ووهي چي له هغه څخه د چکچکي ږغ پيدا سي او تېرېدونکي کس اگاه سي چي هغه لمونځ کوي (او په يوه اعتبار سره د مصنف رحمه الله عبارت هم دافه مطلب کېدلای سي چي دراسته لاس د گوتو مخ دي د چپه لاس پر شا ووهي)، او د بڼي لپاره دا اجازه نسته چي د قرائت د آواز په لوړولو سره تېرېدونکي کس منع کړي؛ ځکه د بڼي د آواز په لوړولو کي د فتنې بېرته.

يادونه: دلته (د تصفیق په طريقه کي) عبارت چپه سوی دی، اصل عبارت داسي دی "أو التصفيق بلمعة أصابع اليُسْنَى على ظهر كف اليُسْرَى" يعني تصفیق دا دی چي دراسته لاس د گوتو مخ د چپه لاس ورغوي پر شا ووهي (نو د طحطاوي د وضاحت مطابق د نور الإيضاح اصل عبارت مغلطې دی کوم ته چي عمدة الفتحة وغيره کي غوره طريقه ويل سوي دي). (محطوي على العراقي ص ۲۰۲)

د تېرېدونکي کس سره د جنگ نه کولو حکم

﴿۵۹۸﴾ وَلَا يَقَاتِلُ الْمُؤَاذِمَ او جنگ به نه کوي د تېرېدونکي کس سره وَمَا وَرَدَ بِهِ او هغه حکم کوم

چې وارد سوی دی په دې باره کې (چې د هغه سره دې جنگ وسي) مُؤَاذِمٌ يَأْتُهُ كَانَ وَالْعَمَلُ مُبَاهٍ د هغه تاویل کړی سوی دی په دې سره چې هغه حکم په داسې حال (زمانه) کې وو چې (په لمانځه کې) عمل روا وو وَقَدْ نُسِمَ او (اوس) هغه منسوخ سوی دی.

لغات: ﴿ورده﴾ د ضرب د باب ماضي ده، مصدر: رَزَزَا: وار دېدل، راتلل، ﴿مؤول﴾ د تفعیل د باب مفعول دی:

تاویل کړی سوی، مراد او مطلب بیان کړی سوی، مصدر: تاویل: د کلام مراد او تفسیر بیانول. یو لفظ له خپل ظاهري معنی څخه وبلي احتمالي معنی ته اړول دیو دلیل پر بناء (ضرب اللفظ عن معناه الظاهر إلى معناه الخفیه لدلیل) (معجم لغة الفقهاء)، ﴿نسخ﴾ د فتح له باب ماضي مجهوله ده، مصدر: نسخا: منسوخول، ختمول.

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چې که د لمونځ گزار مخ ته تېرېدونکی کس په اشاره یا په جهري تسبیح یا قرائت سره هم منع نه سي، نو لمونځ گزار ته پکار دي چې هغه پرېږدي، د هغه سره دې جنگ او زور نه کوي. دا جائز نه دي، او د جواز په هکله چې کوم دا حدیث وارد سوی دی "إذا کان أحدکم یصلی فلیدع أحدًا لیزین یدیه ولیدرأ ما استطاع، فإن أبى فلیقاتله إن شأه شیطان" (یعنې کله چې ستاسو څخه یو لمونځ کوي، نو خپل مخ ته تېرېدونکی کس دي نه پرېږدي او خپل تر وږه دي هغه منع کړي، که هغه انکار وکړي، نو د هغه سره دې جنگ وکړي: ځکه هغه شیطان دی)، له دې څخه معلومېږي چې جنگ جائز دی لکه څرنگه چې بعضي فقهاؤ د دې حدیث په ظاهر باندې په دلیل نیولو سره جنگ او حمله جائز ګرځولي دي، لېکن مصنف رَجَّه الله فرمایي چې د دې حدیث دا تاویل کړی سوی دی چې داسې کول د اسلام په ابتداء کې جائز وه، لېکن وروسته منسوخ سوه، یعنې دا حکم د اسلام په شروع کې وو، کله چې په لمانځه کې عمل کثیر، همدارنگه خبره کول، سلام کول او د سلام جواب ورکول منع نه وه، وروسته بیا منسوخ سوه. (مرآة الفلاح، البحر الرائق)

حضرت مفتي محمد تقی عثمانی دامت برکاتهم فرمایي چې د حدیث کوم ظاهري مفهوم چې په فهم کې راشي، هغه مراد نه دی، بلکې دا داسې ده لکه په حدیث کې چې راغلي دي چې که یو سړی دېل چاکور ته ګوري، نو د هغه سترګه وباسی!، د دې مطلب دا نه دی چې خنجر او چاره را واخلي! او په سترګه یې د چڼ کړی! بلکې د دې عمل د شاعت او بلدی و طرف ته اشاره ده چې دا عمل د دې لائق دی چې که د هغه کس سره داسې وسي، نو نا انصافي به نه وي، همداسې دلته هم دغه معنی ده چې د لمونځ گزار مخ ته تېرېدل داسې به عمل دی چې که د تېرېدونکي سره جنگ او قتال وکړل سي، نو نا انصافي نه ده، او دا معنی یې نه ده چې یو پر بل دي سره راوغورځیږي. (انوار الهمی ج ۲، ص ۲۵۸، بقیه)

فَصْلٌ فِيمَا لَا يَكْرَهُ لِلْمُصَلِّي

(با) فصل په (بیان د) هغه شیانو کې دی چې د لمونځ گزار لپاره مکروه نه دي

د لمونځ گزار لپاره د ملا تر لویا پر خان دیو شي خرولو حکم

﴿۵۹۹﴾ وَلَا يَكْرَهُ لَهُ شَدُّ الْوَسْطِ او مکروه نه دي د لمونځ گزار لپاره د ملا تر لویا وَلَا تَقْدُّ بِسَيْفٍ و وَنَحْوِهِ اونه (مکروه دي) توره یا داسې بل شی په غاړه کول (په ځان څمول) إِذَا لَمْ يَشْتَغِلْ بِخَرَكْتِهِ (په دې شرط) کله چې نه مشغوله کیږي (د لمونځ گزار توجه) د هغه (توري وغیره) په حرکت سره.

لغات: ﴿شَدُّ﴾ د نصر د باب مصدر دی: ترل، ﴿وَسْطٌ﴾ دیو شي د مینځ (مینځوی) حصه. دلته ځنی مراد ملا (شا) ده، جمع: أَوْسَاطٌ، ﴿تَقْدُّ﴾ د تفعل د باب مصدر دی: کله چې د دې باب په صله کې "سيف" راسي، نو معنی یې ده: په غاړه کې د توري تسمه اچول، توره په غاړه کول، ﴿يَشْتَغِلْ﴾ د افتعال د باب مضارع ده، مصدر: اشْتَغَلَ: مشغولېدل، توجه ليري کېدل.

تشریح: که لمونځ گزار خپله ملا په یو شي سره ترلې وي (مثلاً کمربند وغیره)، نو دا مکروه نه دي، مملارنگه که لمونځ گزار توره یا داسې بل شی (لکه لیند یا لکه په اوس وخت کې توپک وغیره) خپل غاړې ته داسې اچولی وي چې د هغه په ښورېدلو سره د لمونځ گزار توجه نه خرابیږي یا په بله وینا زړه یې په هغه سره نه مشغولېږي، نو دا هم مکروه نه دي، خو که د هغه په ښورېدلو سره په لمانځه کې خلل راځي او د لمونځ گزار توجه خرابوي نو بیا مکروه دي.

﴿۶۰۰﴾ وَلَا عَدَمُ إِذْ خَالَ يَدَيْهِ فَنِي قُرْبِهِمْ وَشَقِّمَ عَلَى الْمُخْتَارِ اونه (مکروه دي) خپل لاسونه نه داخلول په خپل فرجي چپنه او د هغه په چاک کې د مختار قول مطابق (او که د "شقه" ضمیر و لمونځ گزار ته راجع سي. نه "فرجي" ته نو معنی یې ده: او نه مکروه دي خپل لاسونه نه داخلول په خپل فرجي چپنه او په خپل خلاصه جمله کې اڅکه د شق معنی یو ډول خلاص جمله هم ده کوم چې د سړی په څېر مخ ته خلاص دي...).

لغات: ﴿فرجتي﴾ د مصنف رَجَتْهُ الله د صراحت مطابق د لفظ "فرجي" دى. خو په معجم الوسيط كې "فرجة" نقل سوي دى: د اوږدو لستونو والا چينه كوم چي يې علماء دين اغوندي، ﴿شقه﴾ په دې لفظ كې اختلاف دى. ① كه د لفظ په كسره د شين سره سي يعني "شَقَّ" نود "شَقَّ" شو معنى دى دې چي له هغوى څخه ځيني د دى: حصه (جزء)، نيمه حصه، طرف، كناره (غاره)، ② او كه په فتحه د شين سره يعني "شَقَّ" نود هغه هم له شو معنى څخه ځيني د دى: چاك، خيري والى. خيري ځاى، د هر شي نيمه حصه، ③ او كه د لفظ "شَقَّة" سي يعني د شين په ضمه سره چي په آخر كې يې "ة" وي، نود هغه هم شو معنى دى چي له هغوى څخه يوه صاحب د شفاء الارواح دارا نقل كړې ده چي دا يو ډول جامه ده كوم چي دمخ لخوا خلاصه وي، لكه سدرى چي يوداسي جمله ده كوم چي دمخ لخوا خلاصه ده، كوت او داسي نور، ④ او كه د لفظ "شَقَّة" سي په كسره د شين سره چي په آخر كې يې "ة" وي، نو معنى يې ده: د كپرې وغيره نيمه پر پكرل سوې حصه، خيبرل سوې توبه، د كپرې اوږده توبه يعنې كوم چي په اوږدول پر پكرل سوې وي (معجم الوسيط، مصباح اللغات)، (آخري دوي معنى دلته نه ورسره لگيږي كله چي په "شقه" كې "ة" ضمير و "فرجي" ته راجع وي. او كه د "ة" ضمير و لمونځ گزار ته راجع سي، نو درېيمه معنى ورسره لگيږي يعنې دمخ لخوا خلاصه جمله).

شويح: كه لمونځ گزار چينه يا د چيني په څېر بله خلاصه جامه اغوستې وي او لاسونه يې په لستونو كې نه وي اچولي، نو مختار قول دا دى چي د مكروه نه دي، لېكن په عمدة الفقه كې دې چي صحيح داده چي د مكروه دي؛ ځكه په دې صورت كې "سدل" راځي.

او په "ايضاح الاصباح" كې د دې تشرېح داسي سوې ده چي "فرجي" د چيني په څېر يو ډول جامه ده چي په هغه كې لستونې نه وي بلكې د هغه جوړ طرفونه يا په بله وينا (د لستونو پر ځاى) جوړ چاكونه پر اوږو اچول كيږي او پر ملا په پټۍ وغيره سره تړل كيږي، د فرجي كپرې جوړ چاكونه خلاص وي چي په هغه كې لاسونه هم اچول كېداى سي، يعنې فرجي په دوه شكله اغوستل كيږي يوا چي په لستونو كې يې لاسونه هم داخلول كيږي او بل دا چي هسي پر اوږو هم اچول كيږي، دلته همدا دويم شكل مراد دى چي هغه ته جائز ويل سوي دي، كه څه هم په دې دويم شكل كې د سدل صورت پيدا كيږي، خو څرنگه چي د دغه چيني دواړه صورتونه رائج دي او خلاف حالت نه گڼل كيږي، نو ځكه مكروه نه دي، اوله "شَقَّ" څخه مراد په ظاهره د دې چيني هغه خلاص حصه يا په بله وينا خلاص جوړ چاكونه دي چي په هغه كې لاسونه دننه كول كيږي، (شفاء الارواح، بصرى پير).

قرآن یا توري وغيره نه مخامخ لمونځ کول

﴿۶۰۱﴾ وَالْأَشْرُوحُ لِمُصْحَفٍ أَوْ سِنْفٍ مُعَلَّقٍ او نه (مکروه دي) مخامخ کېدل و قرآن شریف یا خبرېدلې توري ته أَوْ ظَهَرَ قَاعِدٌ يَتَحَدَّثُ یا (مخامخ کېدل) د ناست کس و شاته کوم چي خبرې کوي أَوْ شَمِيمٍ أَوْ سِرَاجٍ یا (مخامخ کېدل) و شمعي یا خراغ ته عَلَى الصَّحِيحِ د صحیح قول مطابق.

لغات: ﴿التوجه﴾ د تفعل د باب مصدر دی: (د یو شي و طرف ته) مخ کول. مخامخ کېدل. ﴿المُصْحَفُ﴾ او مُصْحَف: قرآن کریم. جمع: مَصَاحِف. ﴿مُعَلَّقٌ﴾ د تفعیل له باب ۱ د مفعول صیغه ده:

راخړول سوي، ﴿شَمِيمٌ﴾ شمعه، جمع: شَمُومٌ، ﴿سِرَاجٌ﴾ خراغ، جمع: سُرُجٌ.

تشریح: که د لمونځ گزار مخ ته قرآن پاک موجود وي، یا د هغه مخ ته توره څرېدلې وي، نو په دې کي څه کراهت نسته، همدارنگه که د لمونځ گزار مخ ته یو څوک نلست وي، خبرې کوي، نو د هغه د شاو طرف ته لمونځ کول مکروه نه دي، همدارنگه شمعي یا خراغ ته مخامخ کېدل مکروه نه دي.

﴿۶۰۲﴾ وَالسُّجُودُ عَلَى بَسَاطٍ فِيهِ تَصَاوِيرٌ لَمْ يَسْجُدْ عَلَيْهَا او (مکروه نه دي) سجده کول پر داسي فرش (هوارېدونکي شي) چي په هغه کي تصویران وي چي پر هغوی سجده نه کوي (یعني چي د لمونځ گزار سجده پر تصویرانو نه راځي).

لغات: ﴿بَسَاطٌ﴾ هر هغه څه چي پر ځمکه هوارول کيږي، بستره، فرش، تاپ و غیره، جمع: بُسُط. ﴿تصاویر﴾ جمع د تَصَوِيرُ ده: تصویر هغه دی کوم چي د مخلوق مشابه جوړ سوی وي برابر هغه دی روح وي او که غیر ذی روح وي، خو دلته د ذی روح تصویر مراد دی؛ ځکه د غیر ذی روح په تصویر کي څه کراهت نسته.

تشریح: مسئله داده چي په کوم فرش کي تصویران نقش وي، پر هغه په لمونځ کولو کي څه حرج نسته یعني بلا کراهت جائز دی، په دې شرط چي سجده یې پر تصویر نه واقع کيږي؛ ځکه دا د تصویر د عبادت مشابه دي، نو د تعظیم شبهه پیل کولای سي، نو ځکه دا شرط یې لگولی دی.

د لمونځ په دوران کي مار او لرم وژل

﴿۶۰۳﴾ وَكَتْلُ حَيَّةٍ وَخَرْقٌ خَافٍ أَوْ أَهْمًا او (مکروه نه دي) د داسي مار او لرم وژل چي د هغوی له ضرر هغه بهر یږي (یعني چي لمونځ گزار ته د بهر وړي چي که دا له وژل سي نو ماب وچي + چي، نو د دوی

وژل مکروه نه دي) وَلَوْ بَضَرَ بَابٌ وَانْحَرَأَبَ عَنِ الْقِبْلَةِ که شه هم په شو واره و هلو اوله قبلې
 خخه په اوښتلو سره وي (يعني که شه هم ددوی په وژلو کي شو واره و هلو اوله قبلې خخه مخ اړولو ته
 ضرورت پرېوځي. بيا هم مکروه نه دي) فِي الْأَظْهَرِ په ظاهر روايت کي.

لغات: ﴿انحرأب﴾ د انفعال د باب مصدر دی؛ له اصل خخه اوښتل، کېږدل.

تشرېح: د لمانځه په دوران کي مار اولرم وژل بغير له کراهته جائز دي او په دې سره لمونځ نه مکروه
 کيږي، برابره ده په يوه ضرب سره مړه سي او که په ډيرو ضربونو سره، او برابره ده د هغه لپاره له قبلې
 خخه واورې او که نه، او د مار اولرم وژل په لمانځه کي هغه وخت مباح دي کله چي د لمونځ گزار مخ
 ته راسي اوله هغه خخه د ضرر بېره وي، او که د ضرر بېره نه وي، نو مکروه دي. لېکن صحيح مسلک
 دادي چي که د داسي ساکنې په وژلو کي عمل کثير وسي، نو لمونځ يې فاسديږي او دلته د نه مکروه
 کېلو معنی داده چي د لمانځه ماتولو گناه هغه ته نه رسېږي. (غذاء الارواح، ايضاح الاحباب)

د لمانځه په دوران کي له بدن خخه جامه ليري کول

﴿٦٠٢﴾ وَلَا يَأْتِي بِنَقِصٍ شَوْبِهِ او شه پروانسته دخپلي جامې په څښلو (خوځولو) کي گيلا
يَلْتَصِقَ بِجَدِّ فِي الرُّكُوعِ ددې لپاره چي نه ومبلي دده له بدن سره په رکوع کي.

لغات: ﴿نقص﴾ د نصر له باب مصدر دی؛ څښل، ښوورول، ﴿يلتصق﴾ د افتعال د باب مضارع ده؛
 مېنېدل، متصل کېدل.

تشرېح: که لمونځ گزار د لمانځه په دوران کي خپله جامه له ځان خخه کش او ليري کړي په دې
 خيال سره چي له رکوع يا سجده خخه دراپورته کېدلو په وخت کي د بدن سره نه ومبلي، نو دا
 مکروه نه دي؛ ځکه ځيني وخت جامه د بدن سره داسي ومبلي چي د اندامونو وضع ښکاره سي او نا
 مناسب ښکاري، نو ځکه له هغه خخه دېچ کېدو لپاره د کپړې په څښلو او ليري کولو کي څه کراهت
 نه.

﴿٦٠٥﴾ وَلَا يَسْتَحِبُّ جَنَاحَهُ مِنَ الشَّرَابِ أَوْ الْحَشِيشِ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الصَّلَاةِ او نه (پرواسته) د
 خپل تندي په صفا کولو کي له څلوري ياله وچو وښو (خشو) خخه وروسته تر فارغېدلو د لمانځه

خُخه وَلَا قَبْلَ الْفَرَاغِ إِذَا ضَرَّهٗ أَوْ شَغَلَهُ عَنِ الصَّلَاةِ اَوْ نَه دلماتڅه خُخه تر فارغېدلو مخکې (د لمانځه په دوران کي) کله چي دا (خاوري يا خاشې) هغه ته ضرر رسوي يا دئ له لمانځه خُخه مشغوله کوي (توجه يې خرابوي).

لغات: ﴿حَشِيشٌ﴾ وچ واڼه، مایس من الکلا، جمع: حَشَائِش، ﴿ضَرَّ﴾ دنصر دباب ماضي ده ضَرَّ: ضرر رسول، نقصان رسول، ﴿شَغَلَ﴾ دضرب دباب ماضي ده: مشغولول او کله چي يې په صله کي غڼ راسي لکه دلته، نو د غافله کولو، توجه ليري کولو معنی ورکوي.

تشریح: د لمانځه خُخه تر فارغېدلو وروسته له تندي خُخه خاوري يا خاشې ليري کول مکروه نه دي، همدارنگه په لمانځه کي هم د دې شيانو په ليري کولو کي څه کراهت نسته، کله چي د اشیان د لمونځ گزار توجه خرابوي او په لمانځه کي يې خلل لوېږي.

﴿٦٠٢﴾ وَلَا بِالنَّظَرِ بِسُوقِ عَيْتَيْهِ مِنْ غَيْرِ تَحْوِيلٍ الْوَجْهِ اَوْ نه (پرواست) په کتلو کي د سترگو له کونجانو خُخه بغير له مخ اړولو خُخه.

لغات: ﴿مَوْقٍ﴾ دسترگي کونج، دسترگي بېخ، جمع: أَمْوَاق، ﴿تَحْوِيلٍ﴾ دتفعل دباب مصلر دی: اړول، بدلول.

تشریح: محض دسترگو له کونجانو خُخه بېله مخ اړولو شاوخوا کتل که بلا ضرورت نه وي، نو مکروه تنزيهي دي او که د ضرورت په وجه وي، نوروا دي (دمصنف زبانه عبارت د ضرورت پر وخت محمول دی).

﴿٦٠٤﴾ وَلَا يَأْتِي بِالصَّلَاةِ عَلَى الْقُرْشِ وَالْهُسُطِ وَاللُّهُودِ اَوْ څه باک نه ست په لمونځ کولو کي پر فروشنو، بسترو او کراستو باندې وَالْأَفْصَلُ الصَّلَاةُ عَلَى الْأَرْضِ أَوْ عَلَى مَا تُشْبِهُهُ او افضل دي لمونځ کول پر ځمکه يا پر هغه څه کوم چي يې ځمکه راشنه کوي (لکه مرغه، واڼه لولکه ولوغو لوغشو خُخه جوړه چتايي لوپوزي).

لغات: ﴿الْفُرْش﴾ جمع دفرش ده: بستر (بستره)، دبدېدو ځای، ﴿البُسْط﴾ جمع د بَسْط ده: هر

هغه څه چې پر ځمکه هوارېږي، فرش، قات، چټايي وغيره، جمع: بُسْط، ﴿الْبُنْدُ﴾ جمع د البُنْد او البُنْدَة ده: کراسته، نیمڅی، لمڅه، هغه فرش یا ټوکر چې د وړيو تر ښه ټکولو، تخته کولو او خيشتولو وروسته له وړيو څخه جوړ کړل سي. همدارنگه نمله، وړين ټينگ او پنډ ټوکر.

تشرېح: مسئله داده چې پر غالی، فرش، بستره، کراسته او داسي نورو باندې لمونځ کول مکروه نه دي. په دې شرط چې هغوی پاک وي او ډېر پښه نه وي (بلکې داسي وي چې په سجده کولو کې د ځمکې کلکوالی او حجم پکښې معلومېږي).

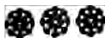
خو بغیر د یو شي له هوارولو څخه پر لڅه ځمکه یا پر داسي چټايي او کراسته لمونځ کول غوره او افضل دي کوم چې له خاشو او بوټو څخه جوړه وي. لکه د لوڅو او خاشو چټايي، یا له مزرو څخه جوړه چټايي او پوزی: ځکه پر دې شيانو لمونځ کول د تواضع او عاجزۍ نښه ده. او بل په دې کې له اختلاف څخه لمونځ گزار ساتل کیږي، ځکه دامام مالک په نېز پر وړینو او پمبیزو شيانو لمونځ کول مکروه دي. (مواقی الافلاح ص: ۲۰۴، فتح المعلي ص: ۵۹۶)

﴿٦٠٨﴾ وَلَا يَأْسُ بِتَكْرِارِ السُّورَةِ فِي الرُّكُوعَيْنِ مِنَ السُّجْدِ او څه بای نسته دیوه

سورت په بار، بار وړلو کې د نفلو په دواړو رکعتو کې.

لغات: ﴿تکرار﴾ د نصر د باب اسم مصلو دی: یو عمل څو ځله کول (مکرر کول، مکرر وړل)، بیا بیا کول، راځر محبل.

تشرېح: مسئله داده چې که یو څوک په نفلي لمانځه کې یو سورت بار، بار وایي، نو څه حرج نسته، خو په فرضي لمانځه کې دا عمل مکروه تزیهې دی (نور تفصیل په ﴿۵۵۵﴾ نمبر مسئله کې وڅوړئ!).

فَصْلٌ فِي مَا يُوجِبُ قَطْعَ الصَّلَاةِ وَمَا يَجْزِلُهُ وَغَيْرِ ذَلِكَ

(دا) فصل په (بیان د) هغو شیانو کې دی کوم چې د لمانځه ماتول واجبوي او کوم چې دا (د لمانځه ماتول) جائز کوي او له دې څخه بغیر نور (شیان یعنې) لمونځ ځنډول او هغه پرېښودل.

په کومو صورتونو کې لمونځ ماتول واجب دي؟

﴿٦٥٩﴾ يَجِبُ قَطْعُ الصَّلَاةِ بِاسْتِغَاثَةِ مَلْهُوفٍ بِالنُّصَلِيِّ واجب دي د لمانځه ماتول د مظلوم د فریاد کولو (مدد غوښتلو) په سبب له لمونځ گزار څخه (چې یو مظلوم کس پر لمونځ گزار ږغ وکړي او له هغه څخه مرستې وغواړي) لَا يَنْدَاءُ أَحَدٌ أَبَوَيْهِ نه د مور وپلار څخه دیوه د آواز کولو (راپللو) په سبب (چې مور یا پلار پر هغه ږغ وکړي).

لفات: ﴿استغاثه﴾ د استعمال د باب مصدر دی: فریاد کول، د مدد طلب کول (مرستې

غوښتل)، ﴿ملهُوف﴾ د سمع له باب اسم مفعول دی: مظلوم، كَهْفٌ يَلْتَهُفُ كَهْفًا: مظلوم کېدل.

تشریح: فرمایي چې کله یو مظلوم او مصیبت زده کس فریاد وکړي، برابره ده یو لمونځ گزار ته یې وکړي یا مطلق فریاد وکړي یو څوک متعین نه کړي، مثلاً یو څوک په شاه کې ولوېږي، یا پر یو چا یو ظالم کس یا درنده حمله وکړي، یا یو څوک په اور کې د سوځل کېدو یا په اوبو کې د هوښلولو بېرې وخت کې له یو لمونځ گزار څخه د مدد غوښتنه وکړي یا بغیر له تعین څخه د مدد لپاره آواز وکړي. نو لمونځ ماتول واجب او ضروري دي. برابره ده فرضي لمونځ وي او که نفلي لمونځ وي، که په دې صورتونو کې لمونځ مات نه کړي او هغه کس په لوېلولو یا سوځلولو یا هوښلولو سره مرستې یا هغه ته څه نقصان ورسېږي، نو گناه پر همدې لمونځ گزار ده. (معدة الله)

لا ینداعلیم: یعنې که لمونځ ته گزار خپل پلار یا مور یا نیکه یا انا آواز وکړي او لمونځ گزار فرضي لمونځ کوي، نو دوی لپاره لمونځ ماتول جائز نه دي. په دې شرط چې دوی بغیر له فریاد څخه هسي آواز وکړي. خو که د فریاد او مدد غوښتلو لپاره آواز ورته وکړي، مثلاً بوبا پلار غوڅارېږي یا غوڅار سې لول لمونځ کونکي ځوی ته آواز وکړ، نه سالمت ته ماتل له دغه مدد ته ځان رسول واجب دی.

او که فرضي لمونځ نه وي، بلکي سنت يا نفل کوي او له دې کسانو څخه يو آواز ورته وکړي او دوى ته نامعلومه نه وي چي هغه په لمانځه کي دى، نو په داسي وخت کي هم لمونځ ماتول او ددوى دخبري جواب ورکول واجب دي، برابره د فریاد او مدد لپاره يې آواز ورته کړی وي، يا هسي بېله ضرورت يې آواز ورته کړی وي، که لمونځ مات نه کړي او جواب نه ورکړي، نو گنهگار نه کیږي، او که دوى ته معلومه وي چي هغه لمونځ کوي خوبيا يې هم راوبلي، نو نفل او سنت لمونځ به هم نه ماتوي، خو که ديو ضرورت لپاري يې راوبلي او دوى ته د تکليف رسېدلو بېره وي، نو بيا لمونځ ماتول واجب دي. (عمدة الفقه)

په کومو صورتونو کي لمونځ ماتول جائز دي؟

﴿٦١٠﴾ وَيَجُوزُ قَطْعُهَا بِسَرَقَةٍ مَا يُسَاوِي دِرْهَمًا او جائز دي د لمانځه ماتول (سلام مخړول) د

داسي شي د غلا کېدلو په سبب کوم چي د يوه درهم برابر وي وَلَوْ لَغَيْرِهِ که څه هم شى د بل چا وي.

تفصیل: مسئله داده که د مال د ضایع کېدلو بېره وي مثلاً يو څوک د لمونځ گزار بوټونه يا خپلکي غلا کول غواړي، نو د هغه لپاره لمونځ ماتول جائز دي، په دې شرط چي د هغه قيمت لږ تر لږه يو درهم وي (يعني ۳۴ گرمه او ۶۶۲ ملي گرمه سپينو زرو په اندازه وي) يا تر دې زيات وي، بيا فرمايي چي که څه هم د لمونځ گزار سره دومره قيمت سامان د بل چاوي او يو څوک هغه غلا کوي، نو هم لمونځ ماتول جائز دي، (مراقى الفلاح ص ۲۰۴)

﴿٦١١﴾ وَخَوْفٌ ذُنْبٍ عَلَى عَنَتِهِ او (جائز دي د لمانځه ماتول) د لېوۀ دبيري په سبب پر خپلو

پسونو أَوْ خَوْفٍ تَرَدَّى أَعْلَى فَنِي بِشَرِّ وَتَخَوُّوا يا په شاه کي درانده کس يا داسي بل څه د لوبېدلو په سبب.

لغات: ﴿ذنب﴾ لږه، جمع، ذناب، ﴿العنة﴾ دا اسم جنس دى، مذکر او مؤنث دواړو لږه شامل دى، همدارنگه پسونه او وزې ټوله په دې لفظ کي داخل دي لکه رمه (موږ) داسى لپاره دې ترجمه په پسونو سره کوو) او دې ته د "عنة" ويلو وجه داده چي پسونه او وزې نه د جهاد اکم

دي او نه د دفاع آلې دي، بلکې د هر چا لپاره غښت دي، ﴿كَرْهِي﴾ د تقفل د باب مصدر دی، کله چې د دې باب په صله کې "ق" راسي لکه دلته، نو معنی یې ده: لاندې لوېدل، ﴿أَعْي﴾ نابینا، پوند، جمع: عُيٌّ وَعُيَّانٌ، عَيْ يَعْى عَيْ (سمع): رنډېدل (د دواړو سترگو د بد بالکل خښېدل)، نایبنا کېدل.

تشریح: دا عبارت پر مخکنې عبارت عطف دی، اصل عبارت داسې دی "ويجوز قطعها الخوف..."، حاصل د عبارت دادی چې که یو چا مثلاً شپاته ته د ابېره وي چې لېو به زما پسې وخوري، نو د هغه لپاره هم لمونځ ماتول جائز دي.

أو خوف تردّي إلخ: همدانګه که د یو چا د مرګ خطر وي مثلاً یو پوند کس روان وي او مخ ته ځي وي، یا مثلاً مخ ته مو تر وغیره راروان وي چې که هغه نه ونیول سي، نو د هلاکېدلو یې غالب گومان وي، نو په دې صورت کې لمونځ ماتول واجب دي او که د هلاکېدلو یې غالب گومان نه وي، نو لمونځ ماتول جائز دي. (مراقی الفلاح ص: ۲۴۰)

﴿٢١٣﴾ وَإِذَا خَافَتْ الْقَابِلَةُ مَوْتَ الْوَلَدِ أَوْ كَلَهُ جِئِي دَبْجِي پَر مَرګ وِیْبِرِي (نوم لمونځ

ماتول واجب دي یعنې که دایې په لمونځه کې وي) وَإِلَّا فَلَا بَأْسَ بِتَأْخِيرِهَا الصَّلَاةَ وَتَقْبِيلُ عَلَى الْوَلَدِ کنې (یعنې که د بېجې د مرګ بهر نه وي) نو پړوانسته د لمونځه په ځنډولو کې (یعنې لمونځ دي وځنډوي) او بېجې ته دي متوجه سي.

لفظان: دایسي، دایبه (هغه بنسټه کوم چې د ولادت او لنگوالي په وخت کې د لکې بنسټې ملد کوي)،

جمع: قَوَائِل، ﴿تَقْبِيلُ﴾ د افعال د باب مضارع ده، مصدر: اقْبَلًا، کله چې د دې باب په صله کې "ع" راسي نو معنی یې ده: په یو کار شروع کول او لازم نیول، متوجه کېدل.

تشریح: که دایې (دایه) په لمونځه کې وي او هغې ته د پیدنا کېدونکې بېجې د مرګ غالب گومان وي یا د بېجې د یو اندام ضایع کېدو یا د بېجې د مړه د مرګ غالب گومان وي، نو لمونځ ماتول واجب دي، او که دایې په لمونځه کې نه وي، نو لمونځ له هغه وخت څخه ځنډول واجب دي.

وَالْإِخْلَافُ يَعْنِي كَهَ دَائِي تَه دَبْجِي وَغِيرَه دمرگ غالب گومان نه وي، نو كه دايي په لمانځه نه كي وي. نو لمونځ ځنډول جائز دي، او كه په لمانځه كي وي، نو ماتول يې جائز دي. (عمدة الفقه، طحطاوي)

﴿٦١٣﴾ وَكَذَٰلِكَ الْمُسَافِرُ إِذَا خَافَ مِنَ اللَّصُوصِ أَوْ قُطَاعِ الطَّرِيقِ أَوْ هَمَلَارَنگَه مَسَافِرْ چي كله وبيربري له غلوي لاره وهونكو (هاكه مارانو) څخه جَازَ لَهُ تَأْخِيرُ الْوَقْتِیَّةِ نو جائز دي د هغه لپاره د وقتي لمانځه ځنډول.

لغات: ﴿اللصص﴾ جمع د لُصَّ ده: په پټه دبل چامال وړونکی، غل، ﴿قُطَاعِ الطَّرِيقِ﴾ جمع د قاطع

الطريق ده: لاره شكونکی، په ډاگه لوټونکی، ډاكه مار (ډاكو)، صاحب د "جوهرة النيرة" فرمايي چي ډاكه ماري په داسي ځای كي په ډاگه مال اخيستلو ته وايي چي هلته د مال د خاوند فریاد چاته نه سي رسېدلای او هيڅ كومكي هغه ته نه سي رسېدلای.

تشریح: كله چي مسافر ته دابره وي چي كه په لمانځه لگياسم، نو غله يا ډاكوگان به حمله را باندي وكړي، نو د هغه لپاره هم لمونځ له خپل وخت څخه ځنډول او بيا وروسته اداء كول جائز دي، ښكاره ده چي په عبارت كي د "مسافر" قيد اتفاقي دي، د مقيم هم دغه حكم دی كوم چي په عبارت كي ذكر سوی دی، او د مسافر قيد يې ځكه لگولی دی چي داسي خطرات عموماً په سفر كي پېښېږي. (مراقی الافلاح ص: ۲۰۴)

د قارک الصلاة سزا

﴿٦١٤﴾ وَتَارِكُ الصَّلَاةِ عَمْدًا كَسَلًا يُضْرَبُ فَزَرْبًا شَدِيدًا حَتَّى يَسْتَلِمَ مِنْهُ الدَّمَ أَوْ قَصْدًا سَتِي (كهلى) په وجه د لمونځ پرېښوونكى به سخت وهل كيږي تر دې چي له هغه څخه رڼه وبهيري وَيُخَسُّ حَتَّى يَصْلِيَهَا او بيا به هغه بندي كول كيږي تر دې چي لمونځ وكړي (بني ترمه وخت هډي چي لښرنه شروع كړي) وَكَذَٰلِكَ تَارِكُ صَوْمِ رَمَضَانَ او همدارنگه درمضان دروژي پرېښوونكى وَلَا يَقْتُلُ إِلَّا إِذَا جَعَدَ أَوْ اسْتَعْلَفَ بِأَحَدِهِمَا او قتلول كيږي به نه مگر كله چي

انکار وکړي (دلمانځه يا روژې د فرضيت) يا سپکاوی وکړي د يوه له دې دواړو څخه (يعنې دلمانځه يا روژې توحيث وکړي. يا بله وينا هغه حقير او معمولي وگني او د دين له ضرورياتو څخه يې نه وگني. مثلاً په رمضان کې په ځای استغفانو خوراک يا چنباک وکړي. يا د روژې په باره که سپکه او غلطه وينا وکړي او روژه وخوري).

لغات: ﴿کسلاً﴾ د سمع د باب مصدر دی، سستي کول (سُتيا). په فاسي کار کې سستي کول چې په هغه کې سستي کول صحيح نه وي. او د کسلاً په قيد سره هغه صورت خارج سو چې په هېره يا د يو غلږ په وجه لمنوخ پرېږدي، ﴿جهد﴾ د فتح له باب ماضي معلومه ده، مصدر: جَهِدًا: قصداً انکار کول. درواغ گڼل، ﴿استغفل﴾ د استعمال د باب ماضي ده، مصدر: استغفاناً: سپکاوی کول. سپک او حقير گڼل.

تشرېح: لمنوخ پر هر مسلمان نروا بنځي لازم او فرض دی او دلمانځه پرېښوول حرام او انتهائي سخته کبیره گناه ده، لهندا که يو څوک محض د سستی په وجه قصداً لمنوخ پرېږدي، نو هغه به داسې سخت وهل کيږي چې له بدن څخه يې وينه وبهيري او تر هغه وخته به قيد او بنديختاې ته اچول کيږي چې توبه وکړي او لمنځونه شروع کړي، همدارنگه د سستی په وجه قصداً روژه پرېښوونکی به هم داسې وهل کيږي او قيدول کيږي تر دې چې روژه نيول شروع کړي.

او دامام صاحب رَحْمَةُ اللهِ په نېز حکم دادی چې تارک الصلاة به نه قتلول کيږي، لېکن دامام شافعي، امام احمد بن حنبل او امام مالک رَحْمَتُهُمُ اللهُ په نېز مسلمان باچاه (امير المؤمنين) لره د هغه د قتلولو حکم دی، ها! که څوک د روژې او لمانځه د فرضيت انکار وکړي يا له دوی څخه د يوه سپکاوی وکړي او د دين له ضرورياتو څخه يې نه وگني، مثلاً د روژې په ورځ استغفانو په ځای خوراک، چنباک وکړي، يا د روژې په حق کې غلط الفاظ استعمال کړي مثلاً داسې ووايي چې روژې خودي هغه خلک نيسي چې په کور کې يې خوراک نه وي (نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ ذَلِكَ) يا داسې نور، نو داسې کس به قتلول کيږي: ځکه کافر سو چې د شريعت اهانت کفر دی، خو اولاً به هغه قيدول کيږي او شېبه به يې ليري کول کيږي، خوبيا هم که منع نه سي، نو د قتل سزا به ورکول کيږي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

بَابُ الْوُتْرِ

(دا) باب د وترو (په بیان کې) دی

تشریح: کله چې مصنف رَحْمَةُ اللهِ د فرض علمي (فرض عتقادي چې د هغه منکر کافر دی) له بیان څخه فارغ سو، نو اوس فرض عملي (چې د هغه اداء کول عملاً فرض دي. اعتقاداً واجب دي) په بیان شروع کوي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي)

د وترو لغوي او اصطلاحي معنی: وتر دواو په کسره او فتحه دواو سره وبل کېدلای سي. خود کسري لغت یې زیات مشهور دی. وتر په لغت کې طاق شمېر ته وایي کوم چې د جفت (جوت) ضد دی.

او د شریعت په اصطلاح کې هغه خاص لمناځه ته وایي چې په هغه کې درې رکعت کول کیږي او د هغه وخت د ماخوستن له لمناځه څخه وروسته دی. (عمدة الفقه. مراقی الفلاح)

د وترو حکم

﴿ ٦١٥ ﴾ **الْوُتْرُ وَاجِبٌ** وتر واجب دي.

تشریح: د وترو لمونځ په هر عاقل، بالغ مسلمان باندې ضروري دی یعنې د هغه اداء کول عملاً فرض دي. اعتقاداً واجب دي. او که هغه له یو چا څخه پاته سي، نو قضاء یې لازمه ده. تر دې وروسته په دې پوهېدل پکار دي چې د احنافو په نیز وتر واجب دي او دنورو امامانو په نیز سنت دي. لېکن فاسي سنت دی چې د هغه پرې بنېول ددوی په نیز هم جائز نه دي، لکه څرنګه چې د اختر وټو لمونځ د ائمه ثلاثه وو په نیز سنت دی. خو د هغه پرې بنېول جائز نه دي او د احنافو په نیز د اختر وټو لمونځ واجب دی. او په واجب او فرض کې د عمل په اعتبار سره هېڅ فرق نسته. پر دواو عمل ضروري دی، خود عقیدې په اعتبار سره فرق پکې نسته. د فرض منکر کافر دی او د واجب منکر کافر یا گمراه نه دی. **فایده:** ټوله امامان په دې باندې متفق دي چې که د وترو لمونځ پاته سي، نو د هغه قضاء ته (لو کله چې د وترو قضاء ته. نو ثابت سوه چې وتر واجب دي). او په دې خبره کې اختلاف دی چې قضاء تر کومه وخته پوري لازم ده؟ د احنافو په نیز ابتداً قضاء واجب ده؛ ځکه کله چې وتر واجب دي. نو بیا ټوله ژوند د هغه اداء کول ضروري دي. او د ائمه ثلاثه وو په نیز دسهار د فرض تر اداء کولو پوري یې

قضاء سته، يعنې کله چي د سهار فرض وکړي، نو د قضاء وخت تېر سو، بيا يې قضاء نه سي را-
ړولای او گناه لازمه سوه. (تحفة الامم ج: ۲، ص: ۲۲۲، البحر الرائق ج: ۲، ص: ۴۱)

د وترو د لمانځه طريقه

﴿ ۶۱۶ ﴾ وَهُوَ ثَلَاثُ رَكَعَاتٍ بِتَسْلِيمَيْنِ او وتر درې رکعته دي په يوه سلام سره وَيَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ مِنْهُ الْقَافِحَةَ وَ سُورَةَ او وايي دي د وترو په هر رکعت کي سورة الفاتحه او يو سورت وَيَجْلِسُ عَلَى رَأْسِ الْأُذُنَيْنِ مِنْهُ او کښني دي د وترو د اولو دوو رکعتونو پر سر (يعني ناست به پر اولو دوو رکعتونو کوي) وَيَقْتَصِرُ عَلَى الشَّهِيدِ او اکتفا دي کوي (به يې يوه ناسته کي) پر تشهد وَ لَا يَسْتَفْتِحُ عِنْدَ قِيَامِهِ لِلثَّلَاثَةِ او ثناء (سبحانك الله) دي نه وايي درېيم رکعت ته د ولاړېدلو په وخت کي وَإِذَا قَرَأَ مِنْ قِرَاءَةِ السُّورَةِ فِيهَا او کله چي فارغ سي د سورت له ويلو څخه په درېيم رکعت کي رَفَعَ يَدَيْهِ جَذَاءً أَذُنَيْهِ نو پورته دي کړي خپل دواړه لاسونه د غوږو تر برابرۍ پوري ثُمَّ كَبَّرَ وَ قَمَتَ قَائِمًا قَبْلَ الرُّكُوعِ بيا دي الله اکبر ووايي او قنوت دي ووايي د ولاړي په حالت کي له رکوع څخه مخکي فَمِنْ جَنِينٍ السَّنَةِ په ټوله کال کي (يعني ټوله کال دي له رکوع څخه مخکي د ولاړي په حالت کي دعاء قنوت وايي).

لغات: ﴿يقتصر﴾ دافتعال دباب مضارع معلومه ده، مصدر: اقتصر: پريوشي انحصار کول. اکتفاء کول.

تشرېح: د وترو د لمانځه طريقه داده چي په يوه سلام سره دي درې رکعت وکړل سي. په هر رکعت کي دي د سورة الفاتحه سره سورت يو ځای کړي سي، پر درېيم رکعت دي دنورو لمنځونو په څېر قعله (ناسته) وکړل سي او په درېيم رکعت کي له سورت ويلو څخه وروسته دي په رفع اليدين سره تکبير ورکړل سي. بيا دي لاسونه خپل ځای ته يووړل سي اوله دعاء قنوت ويلو څخه وروسته دي رکوع ته ولاړ سي، او دعاء قنوت به هېڅه له رکوع څخه مخکي وايي، نه په رکوع کي لکه د شوافعو په نېز، او هغوی د مصرف درمضان المبارک په نصف اخير کي وايي، همدارنگه د شوافعو په نېز د وترو طريقه داده چي دوه رکعت به په جلا سلام سره کيږي او آخري يو رکعت په جلا سلام سره

کیري، نو مصنف رَجْنَةُ اللَّهِ د "ثلاث رکعات بتسلیة" او د "قبل الركوم" از "جمعة السنة" په قیودوسره دهغو له مذهب څخه احتراز وکړي.

د "دعاء قنوت" مهل

﴿٦١٤﴾ وَلَا يَقْنُتُ فِي غَيْرِ الْوُتْرِ او قنوت دي نه وایي له وترو څخه بغیر (بل لماتڅه) کي.

تشریح: د احافو په نېزله وترو څخه بغیر بل په هیڅ لماتڅه کي قنوت نسته، لېکن دامام شافعي او امام مالک رَجْنَةُ اللَّهِ په نېز د سهار په لماتڅه کي قنوت ویل سنت دي. خو زموږ په نېز فقط هغه وخت د سهار په لماتڅه کي قنوت نازل ویل کېدلای سي کله چي پر مسلمانانویوه لویه سخت ستونزه راسي، یا یوه لویه فتنه او مصیبت پېښ سي.

﴿٦١٨﴾ وَالْقُنُوتُ مَعْنَاهُ الدُّعَاءُ او د قنوت معنی 'دعاء' ده وَهُوَ أَنْ يَقُولَ او قنوت دادی چي

وایي اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ اې الله تعالی زموږ ستا څخه د مدد غوښتنه کوو (ستاد عبادت لپاره) وَ

نَسْتَهْدِيكَ او موږ ستا څخه د هدایت (لارښوونې) غوښتنه کوو (د هغه څه لپاره په کوم څه کي چي

ستارضا ده) وَ نَسْتَغْفِرُكَ او ستا څخه د مغفرت (بخښنې) غوښتنه کوو (د خپلو ګناهونو) وَ نَسْتُوبُ

إِلَيْكَ او موږ تاته رجوع کوو (له ګناهونو څخه توبه او په آینه نه کي د نه کولو پخه اراده کوو) وَ نُؤْمِنُ

بِكَ او پر تايमान راوړو (ستاديو والي عقیده لرلو او په ژبه سره يې اقرار کوو) وَ نَسْأَلُكَ عَلَيْكَ او صرف

پر تاتوکل (باور) کوو (توله امور تاته سپارو) وَ نُشْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ او موږ پر هر خیر

ستا ثناء (تمریف) بیاوو نُشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ موږ ستا شکر اداء کوو او ستا ناشکري نه کوو (یا

په بله وینا ستاد احساناتو انکار نه کوو) وَ نَخْلَعُ وَتَشْرِكُ مَنْ يَقْفُرُكَ موږ جلا کیږو او پرېږدو هر

هغه کس کوم چي ستا نافرمانی کوي اللَّهُمَّ إِنَّاكَ نَعْبُدُكَ اې الله! موږ خاص ستا عبادت کوو

وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ او صرف تالره لمونځ کوو او سجدې کوو وَإِلَيْكَ نَسْأَلُكَ او

صرف ستا و طرف ته منډه وهوو تهېزي کوو (ستا و طاعت ته. یا په بله وینا، په عمل کي سی او کوشش

کوو د هغه شیعو د حاصلولو لپاره کوم چي موږ تاته نژدې کوي) وَ نَرْجُو رَحْمَتَكَ او ستا درحمت

اميد لرو وَ تَخْشَى عَذَابَكَ اوستا له عذاب شخه بهر پروا اِنْ عَذَابَكَ الْجِدَّ بِالْكَفَارِ مُلْحِقٌ
 بيشكه ستا عذاب کوم چي حقيقي دي کافرانو ته لاحقيدونکي (رسيدونکي) دى وَ صَلَّى اللهُ عَلَى
 النَّبِيِّ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ او درود (رحمت) دي نازل کړي الله تعالى پر نبي ﷺ او د هغه پر آل و اولاد او
 سلامتيا دي نازل کړي (يعني له دعاء قنوت شخه وروسته دي بيا د درود شريف ووايي).

لغات: ﴿قنوت﴾ د نصر د باب مصدر دى: طاعت کول، دعاء، دلته له قنوت شخه مراد "دعاء" ده.
 ﴿نستعين﴾ داستعمال له بابو د جمع متکلم مضارع معلومي صيغه ده، مصدر: استعانة: دمد طلب
 کول، مدد غوښتل، ﴿نستهدي﴾ مخکنى صيغه ده، مصدر: استهداء: د هدايت يا لاروښوونې طلب
 کول، ﴿نستغفر﴾ مخکنى صيغه ده، مصدر: استغفار: له الله ﷻ شخه دخپلو گناهونو دبخښنې
 طلب کول، معافي غوښتل، ﴿نرتوب﴾ د نصر له بابو مخکنى صيغه ده، مصدر: تَوَكَّلَ: که ددې باب
 په صله کي "عَلَى" راسي، نو معنى يې ده: اعتماد او پروسه کول، توکّل على الله: پر خدای تعالى اعتماد
 کول، خپل ځان الله تعالى ته حواله کول، داهل باطن په اصطلاح کي: توکّل په هر شي کي پر الله
 تعالى اعتماد کول او کوم شخه چي د بندگانو سره دي، له هغه شخه ناميده کېدل او يقين نه باندي کول.
 ﴿نستقي﴾ د افعال له بابو مخکنى صيغه ده يعني جمع متکلم مضارع معلومه ده: تعريف کول.
 ﴿خير﴾ اسم تفضيل دى (خلاف القياس: څکه قياساً د هغه وزن أَفْضَلُ دى)، معنى يې ده: زيات ښه.
 زيات غوره، "خير" هر هغه شخه ته وايي کوم چي حسن لپاته وي وي يعني د هغه په ذات کي ښه والى
 او ښېگڼه وي او په هغه کي ذاتي لذت، ذاتي نفع او ذاتي خوشبختي وي، جمع: خَيْرًا وَ أَخْيَارًا وَ خَيْرُونَ.
 الْغَيْرَ لَمْ يَنْصُوبْ دى د مصدر کېدلو پر بناء اى ثناء الغير يا د مفعول کېدلو پر بناء چي د نَشْنِىْ
 مفعول دى، يا منصوب بنزع الخافض دى اى بالغير ﴿لشكر﴾ د نصر له بابو د جمع متکلم مضارع
 صيغه ده، شكر كښل، شكر په اداء کول، ديو چا په احسان يا انعام باندي د هغه تعريف کول.
 ﴿نغلم﴾ د فتح له بابو مخکنى صيغه ده، ايستل، كښل، بهراره کېدل، وَ نَخْلَعُ مِنْ يَفْجَرَتْ اى نَتَبَرَأُ
 مِنْهُ (د تخلص منه)، ﴿يهمجر﴾ د نصر له بابو د واحد مذکر غائب مضارع صيغه ده، مصدر: فُجِّرَ: بد
 کړه کېدل، په لا پروايۍ سره په گناهونو مبتلا کېدل، گناه کول، ﴿لستقى﴾ د فتح له بابو د جمع متکلم

صیغه ده. سَغِيًّا: په یو کار کې کونښ کول، خواري کښل، دیو شي طرف ته اراده او تګ کول. خُفِضْتُ، ﴿نَحْفِدُ﴾ د ضرب له باب څخه صیغه ده، مَصْلَر: خَفَذْنَا: په یو کار کې تېزي کول، اَي: نُسْرَعُ إِلَى اتِّقَاعِهِ. ﴿مُلْحِقُ﴾ د افعال له باب څخه اسم فاعل دی: لاحق کېدونکی (متصل کېدونکی). رسېدونکی.

تشریح: فرمایي د قنوت معنی د دعاء ده، لهذا که یو څوک مختصره دعاء ووايي، نو هم دا واجب اداء کېږي. لېکن مذکور د دعاء وېل سنت دي او له دعاء قنوت څخه وروسته درود شریف نه وېل زموږ مشايخو اختیار کړي دي، لېکن په درمختار او فتاویٰ رشیدیېه وغیره کې درود شریف وېل غوره او مستحب شمېرل سوي دي، همدا مصنف رَجَّه اَنَّهُ اخْتِيَارُ کړي دي. (شاه، ۱۷۱، راجع بحواله عمدة القضاة)

يادونه: دعاء قنوت په حديثو کې په بېلابېلو الفاظو سره نقل سوې ده. او تر ټولو غوره دا ده: **«اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ وَنُشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ، اللَّهُمَّ إِنَّاكَ تَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْتَعِيذُ وَنَخْشَى وَنَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشَى عَذَابَكَ إِنْ عَذَابَكَ بِالْكَفَّارِ مُلْحِقٌ»**.

او غوره دا ده چې هغه دعاء هم تر قنوت وروسته وویل سي کوم چې رسول الله ﷺ حضرت حسن ؑ ته ښوولې وه چې په راوان عبارت کې به هم ذکر سي:

«اللَّهُمَّ اهْدِنَا (بِقُدْرَتِكَ) فِيمَنْ هَدَيْتَ وَاعْفِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنَا شَرَّ مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلَا يَجُوزُ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ». (په اصل کې دا دعاء د واحد متکلم په صیغه سره منقوله ده یعنې «اللَّهُمَّ اهْدِنَا... إلخ») او که خوښه یې وي، درود دي هم په آخر کې ورسره زیات کړي «وَصَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَى كَبِيرِهِمْ وَأَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ».

له دعاء قنوت څخه وروسته بله دعاء

﴿٦١٩﴾ وَالْمُؤْمِنُ يَقْرَأُ الْقُنُوتَ كَالْإِمَامِ او مقتدی به د امام په شهر قنوت (دعاء قنوت) وایي.

تشریح: قنوت وېل واجب دي د امام او مقتدی ټولو لپاره، صرف د امام قنوت وېل د مقتدیانو له طرفه نه کافي کېږي.

﴿ ۴۲۰ ﴾ وَإِذَا شَرَعْتَ الْإِمَامُ فِي الدُّعَاءِ بَعْدَ مَا تَقَدَّمَ او کله چې امام په دعاء (ننډه مدنه بنفسه) شروع وکړي وروسته له هغه (توت) څخه کوم چې څنګې ذکر سو (يعني کله چې امام له دعاء توت څخه وروسته دا بله دعاء شروع کړي کوم چې له دعاء توت څخه وروسته ويل کيږي چې هغه عموماً دا دعاء وي "اللهم اهدنا" چې په راروان عبارت کې به ذکر سي) قَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: يُتَابِعُونَهُ وَيَقْرَأُونَهُ مَعَهُ نو امام ابو يوسف رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي: چې مقتديان دي دامام تابعنداري کوي (يعني) د امام سره دي دا دعاء وايي وَقَالَ مُحَمَّدٌ: لَا يُتَابِعُونَهُ او امام محمد رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي: چې مقتديان دي دامام تابعنداري نه کوي وَلَكِنْ يُؤْمِنُونَ بِهِ لکن آمين دي وايي.

لغات: «يتابعون» د مقاعلي له باب جمع مذكر غائب مضارع معلومه ده، مصدر: مُتَبِعَةٌ: ددې باب څو معنوي دي چې له هغوی څخه يوه معنی ده: په چاپسي تلل، تابعنداري کول.

تشرېح: اوس دلته د ابیاتو چې که امام له دعاء توت څخه وروسته دا دعاء "اللهم اهدنا... إلخ" شروع کړي، نو مقتديان به څه کوي؟، نو په دې باره کې دامام ابو يوسف رَحِمَهُ اللَّهُ ملوک دای چې په دې دعاء کې به هم مقتديان دامام متابعت کوي (يعني لکه څرنګه چې دعاء توت وايي، دا به هم وايي)، لکن امام محمد رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي چې دامام متابعت به نه کوي، بلکې دامام شاته به صرف آمين، آمين وايي.

﴿ ۴۲۱ ﴾ وَالدُّعَاءُ هُوَ هَذَا او دعاء هغه داده اللَّهُمَّ اهْدِنَا بِفَضْلِكَ فِيمَنْ هَدَيْتَ اې الله! په خپل فضل سره موږ ته هدايت وکړه (شامل مو کړه!) په هغه ښکونکو بندگانو کې چې هغو ته تاهدايت کړی دی وَعَافِنَا فِيمَنْ عَافَيْتَ او موږ ته عافيت (له مصيبتونو څخه سلامتيا) راکړه (شامل مو کړه) په هغه بندگانو کې چې تاعافيت ورکړی دی وَتَوَلَّنَا فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ او زموږ ولي (نعمانو کارساز) سه! (شامل مو کړه) په هغه بندگانو کې چې ته د هغو ولي يې وَهَارِكْ لَنَا فِيمَا أَعْطَيْتَ او موږ ته برکت راکړه (برکت واچوه!) په هغه شيانو کې کوم چې دي موږ ته راکړي دي (صحت، مال لوسرمایه، ښځې او پېچيان) وَوَلَّنَا شَرَّ مَا لَقِيتَ او موږ وساته! د هغه شيانو له شر څخه د کومو چې تافيصله کړې ده (پا په بله رينا، د هغه فيصلو له بدو اثراتو څخه کومې فيصلې چې تا کړي دي) إِنَّكَ

تَقْنِيْنَ وَلَا يَقْنِيْ عَلَيْنِكَ بېشکه صرف هم ته فيصله کوي او ستا په خلاف هيڅ فيصله نه سي کېدلای (يعني اې رب تعالیٰ ستا فيصله ضرور پوره کېدونکې ده. زه د هغه د بېلېلو غوښتنه نه کوم بلکې د هغه له شر او بد اثر څخه پناه غواړم) إِنَّهُ لَا يَزِيْذُ مَنْ وَالَيْتَ بېشکه نه ذليله (اور سو) کيږي هغه کس کوم چي ته خپل دوست جوړ کړې وَلَا يَعْزُبُ عَنْ عَادِيَّتٍ او نه عزت من کيږي هغه کس څوک چي ته خپل دښمن وگرځوي تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ ته د برکت خاوند يې! اې زموږ ربه! او ته بالا و برتر يې (ستا شان دېر لوري) وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ او درود دي نازل کړي الله تعالیٰ زموږ پر سردار محمد ﷺ او د هغه پر اولاد (کورنۍ) او پر صحابه وو او سلامتيا يې نازله کړي.

لغات: ﴿عَادِيٌّ﴾ د ضرب له بابيه د واحد مذکر امر حاضر صيغه ده، مصدر: هَذَى وَهَذَانَا: لار ښوول، څرگندول، طلب د لار ښوونې کول، پر صحيح لاره کېدل، ﴿عَاقِبًا﴾ د مفاعلي له بابيه د واحد متکلم امر حاضر صيغه ده او په آخر کي يې "نا" ضمير د جمع متکلم دی، معالفاة وعالاية: له مرض او آفت څخه محفوظ ساتل، صحت او عافيت ورکول، ﴿تَوَلَّيْتُ﴾ د تفعل له بابيه د واحد مخاطب ماضي معلوم صيغه ده، تَوَلَّيْتُ: دمه واري اخيستل (يو کار په غاړه اخيستل)، مدد کول (مبجم الوسيط)، ﴿وَقَاتًا﴾ "ي" د ضرب له بابيه د واحد مذکر امر حاضر صيغه ده، وقاية: ساتل، بچ کول، ﴿لَا يَزَالُ﴾ د ضرب له بابيه د نفي معلوم صيغه ده، دَلَا وَذُلَّةٌ: ذليل کېدل، بې وقته کېدل، ﴿وَالَيْتَ﴾ د مفاعلي له بابيه د واحد مخاطب ماضي معلوم صيغه ده، مُوَالَاةٌ: د يو چا سره محبت کول، دوستۍ او مدد تړون ورسره کول، ﴿لَا يَعْزُبُ﴾ د ضرب له بابيه د نفي معلوم صيغه ده، عَزَاوَعَزَاوَةً: عزت ډاره کېدل، د عزت خاوند کېدل، ﴿عَادِيَّتٍ﴾ د مفاعلي له بابيه د واحد مخاطب ماضي معلوم صيغه ده، مُعَادَاةٌ: دښمني کول، يو څوک خپل دښمن گرځول.

تشرېح: همدا هغه دعاء ده کوم چي له دعاء قنوت څخه وروسته ويل غوره او افضل دي او همدا دعاء شوافعو د قنوت لپاره اختيار کړې ده او احنافو دا په قنوت نازل سره نومولې ده. کله چي يو ځای مسلمانان د دښمنانو له طرفه په سخت فتنه او مصيبت مبتلا سي، نو حکم دا دی چي امام دي د سهار په لماتځه کي له رکوع څخه په وروسته قومه کي قنوت نازل وایي چي په هغه کي به د مسلمانانو

لپاره له فتنې څخه حفاظت او د اهداء الاسلام د تېلې او د هغوی له شر څخه د بېج کېدو دعاګانې کېږي، مقتديان حضرات به سرًا (په پټه) آمین وايي.

سوال: په "اللهم اهدنا" کې داسوال واردېدلی سي چي مسلمان خو له مخکې څخه پر هدايت دی. په همدې وجه خو اوس پر لمانځه ولاړ دی، نو په "اللهم اهدنا" کې د هدايت دعاء کول تحصيل حاصل دی؟

جواب: د هدايت معنی "كَبِّشْتَنَا عَلَى الْهُدَى" ده، يعنې موږ پر هدايت ثابت قدم وساته!؛ د "اهدنا الصراط المستقيم" هم دغه معنی ده.

که د جادعاء قنوت زده نه وي، نو څه حکم دی؟

﴿۶۲۲﴾ وَمَنْ لَمْ يُحْسِنِ الْقُنُوتَ اَوْ حُكِيَ چي قنوت (دعاء قنوت) ښه نه سي ويلای يَقُولُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ثَلَاثَ مَرَّاتٍ هغه دي وايي: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي" (ای الله ماته بخښه وکړې!) درې واره أَوْ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ يا (دي وايي) "رَبَّنَا آتِنَا الْخ" (چي د هغه ترجمه ده، اې زموږ د پټه په دنيا کې هم ښکې او ښېګڼه راکړه او په آخرت کې هم، او موږ د دوزخ له عذاب څخه وساته!) أَوْ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ يا (دي وايي) "يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ" (درې واره وايي. لېکن د دعاء قنوت د ژور يادولو کوشش دي جاري وساتي. دې لپاره چي دست فضيلت ور حاصل سي).

تشرېح: چاته چي دعاء قنوت ياده نه وي، نو د هغه د يادولو کوشش کول پکار دي او تر څو پوري چي ور ته ياده نه سي، تر هغه وخته پوري دي له مذکوره دريو دعاګانو څخه يوه دعاء وايي: ① رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، ② که مخکينۍ دعاء نه سي ويلای. نو کم از کم درې واره دي د دعاء وايي: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي"، ③ يا دي درې واره "يَا رَبِّ" وايي.

او "رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا... الْخ" يوه جامع دعاء ده کوم چي دنيا او آخرت هري ښېګڼې لره شامله ده. دنيا په ښېګڼو کې صحت، عافيت، د ضرورت په اندازه رزق، علم، نبوي، ښه عبادت، ښه ښځه، فرمانبرداره اولاد او په هره معامله کې توفيق ما ټوله پکښې داخل دي. او د آخرت په ښېګڼو

کي دمحرر دورخي له بيرى څخه نجات، د گناهونو بڅښنه او د جنت داخلېدلو نعمتونه شامل دي (لهنا دا دعاء خپل معمول جوړول پکار دي).

د حنفي کس لپاره په شافعي امام پسي د سهار لمونځ کول

﴿۲۲۲﴾ وَإِذَا اقْتَدَىٰ بِسَنِّ يَقْنُتُ فِي الْفَجْرِ او کله چي اقتداء وکړي په هغه کس (امام) پسي کوم چي د سهار په لمناڅه کي قنوت وايي قَامَ مَعَهُ فَنُ قُنُوتِهِم سَاكِتًا نو دي دربري دهغه (امام) سره دهغه په قنوت کي خاموشه (چپ) فِي الظَّهْرِ دظاهر روايت مطابق وَ يُرْسِلُ يَدَيْهِ فَنِي جُنُبَيْهِ او ايله دي کړي خپل دواړه لاسونه خپل دواړو بغلو ته (يعني دواړه لاسونه دي غرېبلي پرېږدي).

لغات: ﴿سَاكِتًا﴾ دنصر له بابۀ اسم فاعل دی، مصدر: سکوتا: چپ کېدل، خاموش کېدل، ﴿يُرْسِلُ﴾ دافعال له بابۀ مضارع معلومه ده، إرسالا: ايله کول، پرېښوول، ﴿جُنُبَيْ﴾ اړخ، بغل، جمع: جُنُوب.

تفريخ: د عبارت حاصل دادی چي که حنفي کس د سهار په لمناڅه کي په شافعي امام پسي لمونځ وکړي، چي دهغو په نېز د سهار په لمناڅه کي قنوت ويل ست دي، نو کله چي هغه قنوت ووايي، نو حنفي المذهب دي قنوت نه وايي، بلکي لاسونه دي څوړند پرېږدي (لکه څرنگه چي په قومه کي يې څروي) او هغومره وخت دي خاموش ودرېږي، همدا ظاهر مذهب دی.

په شافعي امام پسي وتر اداء کول

مسئله: دا حنفانو په نېز د وتر درې رکعت په يوه سلام سره اداء کول کيږي، حال دا چي دنورو لمعاتو په نېز وتر په دوو سلامونو سره اداء کول کيږي، اوس که يو حنفي کس داسي ځای لمونځ کوي چي هلته شافعي يا حنبلي امام په دوو سلامونو سره وتر اداء کوي، مثلاً په مکه شريفه او مدينه شريفه کي امام په دوو سلامونو سره د وتر لمونځ ورکوي، نو دا حنفي کس به په وتر وکړي دهغو اقتدا کوي. که نه؟ په دې باره کي دا حنفانو دوي نظرسي دي ① څرنگه چي د زياتره فقهال په نېز د حمايت په لمانځه کي د مقتدي عقيدې او رايې لږه اعتبار دی، او په دوو سلامونو سره وتر اداء کول د حنفي الملعبه په نېز صحيح نه دي، لهنا دغه حنفي کس لپاره په دوو سلامونو سره د وتر اداء کولکي امام پسي لمونځ کول نه صحيح کيږي، ② دومه نظريه د علامه ابو بکر جصاص رازي او

علامه هندواني رحمه الله ده چي په داسي صورت کي دمقتدي رايي لره اعتبار نسته. بلکي دامام رايي لره اعتبار دی. نو څرنگه چي دلته په دوو سلامونو والا وترو کي دامام رايه صحيح ده. لهذا کوم مقتدي چي په هغه پسي لمونځ کوي. دهغه وتر هم صحيح کيږي. نن سبا ماشاء الله دروژې پر موقع په مکه او مدينه شريفه کي داحنافو ډېره غټه مجمع وي. دهغو لپاره په دې کي حرج او ستونزه وي چي د وترو جماعت پرېږدي او جلايې اداء کړي. نو ځکه مناسب داده چي په دې اجتهادي مسئله کي دابوبکر جصاص رازي رحمه الله په رايه په عمل کولو سره احنافو ته دحرم او مدينې دامام په اقتداء کي د وترو اداء کولو حکم ورکول سي. علامه ابن وهبان رحمه الله همدې ته ترجيح ورکړې ده. همداسي دشيخ الهند رحمه الله موقف نقل سوی دی. (کتاب العاتل ص: ۴۱۰. انوار رحمت ص: ۶۹. البحر الرائق ص: ۲۲)

که مقتدي دعاء قنوت هېره کړي او رکوع نه ولاړ سي

﴿۶۲۳﴾ وَإِذَا نَسِيَ الْقُنُوتَ فِي الْوُتْرِ أَوْ كَلَهُ جِي په وترو کي قنوت هېر کړي (يعني دعاء قنوت ځني هېر سي) وَتَذَكَّرَهُ فِي الرُّكُوعِ أَوْ الرَّفْعِ مِنْهُ او په رکوع کي ورته يادسي يا له رکوع څخه د پورته کېدلو په وخت کي (يعني په قومه کي) لَا يَقْنُتْ نُو قنوت دي نه وايي وَلَوْ قَنَتَ بَعْدَ رَفْعِ رَأْسِهِ مِنَ الرُّكُوعِ او که له رکوع څخه تر را پورته کېدو وروسته (په قومه کي) قنوت ووايي لَا يَعْبُدُ الرُّكُوعَ نورکوع دي نه راغږځوي وَيَسْجُدُ لِلَّهِ او سجده سهو دي وکړي لِرِوَالِ الْقُنُوتِ عَنْ مَحَلِّهِ الْأَصْلِيِّ له خپل اصل ځای څخه د قنوت ليري کېدلو په وجه.

لغات: ﴿كِي﴾ د سمع له باب ه ماضي معلومه ده. نَسِيَ وَنَسِيَانًا: هېرول. له ذهن او حافظې څخه وتل.

﴿تذکر﴾ د تفعل د باب ماضي ده: يادېدل. په ياد راتلل. ﴿محل﴾ مقام، ځای، جمع: محال. **تشرېح:** که يو څوک په هېره قنوت پرېږدي او رکوع ته ولاړ سي. بيا ورته ياده سي چي قنوت خو مي نه دی وړلی. يا کله چي له رکوع څخه سر را پورته کړي. نو بيا ورته ياده سي چي قنوت مي نه دی وړلی. نو حکم دادی چي اوس دي نه په رکوع کي قنوت وايي او نه دي له رکوع څخه تر را پورته کېدو وروسته قنوت وايي. بلکي سجده سهو دي وکړي او که له رکوع څخه تر را پورته کېدو دلته په قومه کي قنوت ووايي. نو بيا دي بله رکوع نه کوي او په دې وخت کي هم پر هغه سجده سهو واجب ده. ځکه قنوت له خپل محل څخه وځنډول سو.

﴿ ۲۳۵ ﴾ وَلَوْ رَكَعَهُ الْإِمَامُ قَبْلَ فَرَاعِ الْمُقْتَدِي مِنْ فَرَاعِ الْعَلَمِ

ركوع وكري مخکې تر فارغېدلو د مقتدي د قنوت له ويلو څخه أَوْ قَبْلَ شُرُوعِهِ لَيْبِهِ يا مخکې د مقتدي د قنوت له شروع کولو څخه وَحَالَ قَبْلَ الرُّكُوعِ او مقتدي د رکوع پر فوتېدلو (تېرېدلو) وپېرېږي تَابِعَ إِمَامَهُ نو هغه دي دخپل امام اتباع وکړي (يعني د هغه سره دي رکوع وکړي).

لغات: شروع: د ضمير مرجع مقتدي دی، فيه: د ضمير مرجع قنوت دی.

تشرېح: په دې عبارت کې دوي مسئلې بيان سوي دي: ① مقتدي که تر اوسه دعاء قنوت پوره کړې نه وي چي امام رکوع ته ولاړ سي، نو مقتدي ته پکار دي چي خپله دعاء پرېږدي او دامام سره رکوع ته ولاړ سي. (دو مختار ج ۲، ص ۴۲۲)

② مقتدي تر اوسه دعاء قنوت شروع کړې هم نه وي چي امام د رکوع تکبير ووايي، نو که مقتدي ته دا اميد وي چي زه دمختصري دعاء تر ويلو وروسته اوس هم رکوع نيولای سم، نو مقتدي دي هغه دعاء ووايي او په رکوع کې دي شامل سي او که دامام سره د رکوع دنه نيولو پېره وي، نو دعاء قنوت دي پرېږدي. (دو مختار ج ۲، ص ۴۲۲، کتاب المسائل ص ۴۱۱، ص ۴۱۲)

که امام دعاء قنوت هېره کړي او رکوع ته ولاړ سي؟

﴿ ۲۳۶ ﴾ وَلَوْ تَرَكَ الْإِمَامُ الْقُنُوتَ أَوْ كَامَرَ قُنُوتَ پَرېږدي يَأْتِي بِهِ السُّؤْتُمْ نو مقتدي دي

هغه ووايي إِنْ أَكُنْتُ مُشَارَكَةً الْإِمَامِ فِي الرُّكُوعِ که چيري دده لپاره ممکنه وي دامام سره په رکوع کې شریک کېدل وَالْإِتَابَعَهُ کنې دامام اتباع به کوي.

لغات: (مشاركة) دفاعلي دباب مصدر دی: ديو چا سره شریک کېدل، شرکت کول.

تشرېح: که امام په هېره دعاء قنوت پرېږدي او رکوع ته ولاړ سي، نو په دې صورت کې هم هغه حکم دی چي که مقتدي ته دا پېره وي چي رکوع به دامام سره نه ونیسم، نو دامام سره دي په رکوع کې شامل سي او که دا پېره نه وي، نو قنوت دي ووايي او په رکوع کې دي شامل سي، او پر داسي موقع دي يو مختصره دعاء درې واړه ووايي لکه "اللهم اغفر لي" او داسي نور.

مسبق به د امام سره دعاء قنوت وايي

﴿ ۲۱۸ ﴾ وَلَوْ أَدْرَكَ الْإِمَامُ فِي رُكْعَتِهِ الثَّانِيَةِ مِنَ الْوُتْرِ أَوْ كَ شُوكَ إِمَامٌ دَوْتَرُو د
درېیم رکعت په رکوع کې ونیسي كَانَ مُدْرِكَاً لِلْقُنُوتِ نو هغه د قنوت نیونکی
سو (یعني ځواکي هغه دعاء قنوت وويله) فَلَا يَأْتِي بِهِ فِيمَا سَبَقَ بِهِ نو قنوت دي نه وايي په هغه
رکعتو کې کوم چې مخکې ځني تېر سوي دي.

لغات: ﴿أدرك﴾ د افعال د باب ماضي ده. مصدر: إدراك: موندل، نیول. ﴿سبق﴾ د فتح له باب ماضي
مجهول ده: مخکې کېدل، مخکې تېرېدل.

تشریح: که څوک د امام سره د ووترو په درېیم رکعت کې شامل سي او له هغه څخه دعاء قنوت تېره
سوي وي، نو کله چې هغه خپل باقي مانده رکعتونه راځرځوي، په هغه کې به قنوت نه وايي؛ ځکه
څرنگه چې هغه درېیم رکعت ونیوی، همداسې يې قنوت هم ونیوی (يا بله وينا دا چې کله هغه درېیم
رکعت ونیوی، نو ځواکي دعاء قنوت يې هم وويله)، نو ځکه اوس په پاته دوو رکعتونو کې د هغه ويلو ته
ضرورت نسته.

په رمضان کې وتر په جماعت سره کول سنت دي

﴿ ۲۱۸ ﴾ وَيُوتِرُ بِجَمَاعَةٍ فِي رَمَضَانَ فَقَطُّ أَوْ تَرْتِبه په جماعت سره صرف په رمضان کې
کوي وَصَلَاتُهُ مَعَ الْجَمَاعَةِ فِي رَمَضَانَ أَفْضَلُ مِنْ أَدَائِهِ مُنْفَرِّداً آخِرَ اللَّيْلِ أَوْ تَرْتِبه
جماعت سره کول په روژه کې افضل دي د هغه له تنها اداء کولو څخه د شپې په آخر کې فِي
اِخْتِيَارِ قَاضِي خَانَ د قاضي خان رحمه الله د اختيار (اختيار سوي قول) مطابق قَالَ: هُوَ
الْقَاضِي قَاضِي خَانَ ويلي دي: همدا صحيح ده وَصَحَّاحٌ غَيْرُهُ خِلَافُهُ أَوْ له قاضي خان
څخه بغیر نورو د دې خلاف (مخالف قول) صحيح گرځولی دی (یعني چې د شپې په آخر کې تنها وتر
لما کول افضل دي).

تشریح: صورت د مسئلې دا دی چې فقط دروژې په میاشته کې به وتر په جماعت سره کول
کیږي، له روژې څخه بغیر په نورو میاشتو کې به په جماعت سره نه کول کیږي، لېکن په رمضان
کې سنت څه دي؟ وتر په جماعت سره کول او که یوازي کول؟

تراويحو څخه وروسته وتر په جماعت سره کول سنت دي، فتویٰ پر همدې قول ده. بعضي حضرات فرمايي چي د وتر لمونځ دي دروژې په مياشته کي تنها په خپل کور کي کول کيږي، همدارنگه بعضي فرمايي چي دروژې په مياشته کي وتر دښې په آخر کي تنها اداء کول افضل دي اوله قاضي خان څخه بغیر نورو حضراتو همدې ته صحيح ويلي دي (چي دښې په آخر کي تنها اداء کول افضل دي). (شامي ج: ۱، ص: ۶۶۵، قاضيخان علي الهندی ج ۱، ص: ۲۴۴، شفا، الاوامر ص: ۲۳۹)

مسئله: در وژې په میاشته که له یو چا څخه د ماخوستن جماعت تېر سي او هغه په داسې وخت کې مسجد ته ورسیږي کله چې تراویح په جماعت سره کیږي، نو هغه دي اولاً د ماخوستن فرض وکړي. تر دې وروسته دي په تراویحو کې شریک سي او وتر دي په جماعت سره وکړي او د تراویحو چې شور کته ځني تېر سوي وي، هغوی دي له وتر و څخه وروسته اداء کړي. (صنیري ص: ۲۱۰، امداد الاحکام ج: ۲، ص: ۲۱۵ - ۲۱۷)

فصل في التوافل

(دا) فصل په (بيان د احكامو د) نفلو كي دي

تشرېح: نوافل جمع د نفل ده، نفل په لغت كي "زياتوب" (زياده) ته وايي او په اصطلاح كي هر هغه عبادت ته وايي چي نه فرض وي او نه واجب، يعني هغه عبادت چي تر لازمي عبادت زائد (اضافي) وي، يا په بله وينا چي له فرضو او واجبو څخه بغير چي څومره هم لمنځونه دي، ټولو ته تطوع يعني نفل ويل كيږي، لهذا دا لفظ سنت مؤكده، غير مؤكده او مستحباتو ټولو لره شامل كيږي، سنت مؤكده بېله عذره پرېښوول گناه ده او سنت غير مؤكده بېله عذره پرېښوول خلاف اولي دي يعني ښه نه دي او مستحبات (مندوبات) اداء كول د ثواب موجب دي او په پرېښوولو كي يې هيڅ حرج او كراهت نسته.

د نوافلو ضرورت: د فرائضو او واجباتو سره د نوافلو يعني دستواو نفلو خيال ساتل هم ضروري دي؛ ځكه ډېر ځله له انسان څخه د فرائضو په اداينه كي څه كمې راسي، نو په آخرت كي به ددې كمې تلافي په سنتو او نفلو سره كول كيږي، په حديثو كي ددې صراحت سته (متخب احاديث م ۱۲۲۳)، نو ځكه هر مسلمان دي محض په فرائضو اكتفاء نه كوي، بلكي په خپل عملنامه كي دي د نوافلو ذخيره له زياتو څخه زياته جمع ساتي، ددې لپاره چي په آخرت كي د قرب الهي او د درجاتو د لوړوالي په نعمتونو سره سر لوړي سي. (انوار الايضاح)

﴿ ۴۲۹ ﴾ سُنُّ سُنَّةٍ مُّوَكَّدَةٍ رَّكَعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ سُنَّةٌ مُّوَكَّدَةٌ (مړخول سوي) دي دوه ركعت د سهار تر لمانځه (فرضو) مخكي وَ رَّكَعَتَانِ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ بَعْدَ الْعِشَاءِ او دوه ركعت د ماښام او ماښام او ماڅوستن تر لمانځه وروسته وَأَرْبَعٌ قَبْلَ الظُّهْرِ قَبْلَ الْجُمُعَةِ وَ بَعْدَهَا بِتَسْلِيْمَةٍ او څلور ركعت د ماښام او جمعي تر لمانځه مخكي او د جمعي تر لمانځه وروسته په يوه سلام سره.

تشرېح: په دې عبارت كي څو مسئلو ذكر سوي دي: ① د سهار تر لمانځه مخكي دوه ركعت كول سنت مؤكده دي، نبي كرم ﷺ به په دې دوو ركعتو باندې ډېر تينگار او پابندي كول. ② د ماښام تر لمانځه وروسته دوه ركعت كول سنت مؤكده دي، ③ د ماښام تر لمانځه وروسته هم دوه ركعت سنت مؤكده دي ④ همدارنگه د ماڅوستن تر لمانځه وروسته هم دوه ركعت سنت مؤكده دي.

④ دامپنين تر لمانځه مخکي څلور رکته په يوه سلام سره کول سنت دي. ⑤ همدارنگه د جمعې تر لمانځه مخکي څلور رکته سنت مؤکده دي. همداسې د جمعې تر لمانځه وروسته.

ښکاره دي وي چي په کومو لمنځونو کي څلور رکته سنت مؤکده دي. په هغوی کي سنت هغه وخت اداء کيږي کله چي څلور سره رکته په يوه سلام سره وکړي. که بېله عذر هره دوه رکته جلا، جلا وکړي، نو سنت نه اداء کيږي. (شامی ج ۱، ص ۶۳۰)

فایده: د سنت مؤکده وودااء کولو په هکله په حدیثو کي ډېر فضیلتونه وارد سوي دي. په يوه حدیث کي دي چي کوم څوک په ورځ او شپه کي له فرائضو څخه بغیر ۱۲ رکته سنت کوي. د هغه لپاره به په جنت کي محل تعمیر کړل سي. (رواه مسلم. مراقی الفلاح ص ۲۱۴)

د سنتو نیت

مسئله: په سنتو او نفلو کي مطلق نیت کافي دی، یعني که محض دانیت وکړي چي زه دومره رکته لمونځ کوم. نو هم دامذکوره سنت اداء کيږي. په جلا توگه "سنت" ویل یا وخت ذکر کول او داسي نور څه ضروري نه دي. او که څوک دا تفصیلات په نیت کي ذکر کړي، نو هم څه حرج نسته. په بعضي خلکو کي دا خبره مشهوره ده چي فرض لمنځونه د الله لپاره کول کيږي. دا خبره محض پر جهالت مبني ده. لمنځونه خو ټوله صرف د الله لپاره کول کيږي، برابره ده فرائض وي او که سنن او نوافل وي، او سنت لمنځونو ته فقط په دې وجه سنت ویل کيږي چي دهغوی د کولو ثبوت او حکم د نبی کریم ﷺ له طرفه سوی دی. (فتاوی دار العلوم ج ۴، ص ۲۰۴)

د سنن غیر مؤکده بیان

﴿ ۲۳۰ ﴾ وَتَذَبُّ أَرْبَعًا قَبْلَ الْعَصْرِ وَالْعِشَاءِ وَتَعْدَا او مستحب دي څلور رکته دمازیغر او

ماخوستن تر لمانځه مخکي وَ سِتُّ بَعْدَ الْبُحْرِ او شپږ دماښام تر لمانځه وروسته.

تشریح: ① دمازیغر تر لمانځه مخکي څلور (۴) رکته سنت غیر مؤکده دي، که د څلورو رکعتو موقع نه وي. نو لږ تر لږه دوه رکته وکړي، ② دماخوستن تر لمانځه مخکي څلور (۴) رکته سنت غیر مؤکده دي. ③ همدارنگه دماخوستن تر لمانځه وروسته څلور (۴) رکته سنت غیر مؤکده دي. خو په دې کي اختلاف دی چي په دغه څلورو کي دماخوستن دوه رکته سنت مؤکده هم داخل دي او که هغه جلا دي؟ د بعضي حضراتو رایه داده چي په دغه څلورو رکعتو کي دوه رکته مؤکده هم شامل دي. او بعضو هغوی جلا کړي دي او د شپږو رکعتو قائل دي. دوه رکته مؤکده او څلور رکته غیر مؤکده (حلی کبی: ۲۷۸). ④ د نبی کریم ﷺ فرمان دی چي کوم څوک دماښام تر

لمانځه وروسته شپږ رکعت (داوایی لمونځ) وکړي او د هغوی په مینځ کې څه غلطه خبره ترخوله نه وباسي. نو دا شپږ رکعت په ثواب کې دهغه لپاره د دولسو کالو عبادت برابر ګرځول کېږي. (ترمذی شریف ج ۱، ص ۹۸)

ناید: د ماښام تر لمانځه وروسته دغه شپږ رکعت نفلو ته "صلوة الأوابین" وایي (یعني الله ته درجوع کونکو خلکو لمونځ) او په استغفار کونکو لمونځ (۱). دغه لمونځ ټوله په یوه سلام یا په دوو سلامو سره کول هم جائز دي. لېکن په دریو سلامو سره یعني پر هرو دوو رکعتو سلام ګرځول افضل دي. د دې په فضیلت کې ذکر سوه چي د شپږو رکعتو ثواب د دولسو کالو عبادت برابر دي.

او د علماؤ په ښه صحیح او متحقق داده چي دغه شپږ رکعت له دوه رکعت سنت مؤکده وو څخه بغیر دي. نو ځکه دوه رکعت سنت مؤکده دي په جلا سلام سره وکړي. لېکن د حدیثو په الفاظو کې د دې هم گنجایش سته چي دوه رکعت سنت مؤکده هم په دې لمانځه کې شامل کېږي او دغه سره شپږ رکعت وشمېرل سي. (شاف، الارواح بحواله عمدة الفقه ودرس ترمذی)

د سنن مؤکده په اوله ناسته (فعدة اولی) کې به درود شریف نه وایي

﴿ ۴۳۱ ﴾ وَيَقْتَصِرُ فِي الْجُلُوسِ الْأَوَّلِ مِنَ الرُّبَاعِيَّةِ الْمُؤَكَّدَةِ عَلَى الشَّهَادِ اَوْ اِكْتِفَاءً بِدَعَاءِ الْاِسْتِفْتَا حِ اَوْ په درېیم رکعت کې دي د ثناء دعاء (سَدَدَتْ نَفْسُهُ) نه وایي بِخِلَافِ

السُّنْدُ وَبِهِ په خلاف (د څلور رکعتي) مستحب لمانځه.

تشریح: د څلور رکعتي سنت مؤکده لمونځ (لکه د ماښامین د لمانځه څخه مخکي څلور رکعت او د جمعې د لمانځه څخه مخکي او وروسته څلور رکعت) په اوله ناسته کې به فقط تشهد وایي یعني تر تشهد وروسته به درود شریف او دعاء نه وایي، همدلحا حکم په درې رکعتي لمونځونو کې داوایی ناستي دي. همدارنگه د درېیم رکعت په شروع کې به ثناء نه وایي. په خلاف د نفلو چي د نوافلو او سنن غیره مؤکده وو په هر ناسته کې تشهد، درود او دعاء ټوله وبل کیږي. همدارنگه په درېیم رکعت کې ثناء، تمویذ او تسمیه هم وبل کیږي؛ ځکه نوافل او سنن شفعه دي. یعني د دوی هر دوه رکعت یو لمونځ (جلا لمونځ) دی، خو که صرف تشهد ووايي (لکه په فرضي لمانځه کې). نو هم صحیح دي، خو زیاتر خلک په دې مسئله خبره نه دي، هغوی د هر لمانځه په اوله ناسته کې صرف تشهد وایي او درود شریف او دعاء نه وایي حتی که په هره څه ووايي. نو سجده سهو کوي. دا غلط فهمي

یادونه: د مذکور ه مسئلې خاص خیال ساتل پکار دي. و التاس عنها غافلون.

د قعده اولی د پاته کېدلو حکم

﴿وَإِذَا صَلَّى نَافِلَةً أَكْثَرِمِنْ رَكَعَتَيْنِ وَلَمْ يَجْلِسْ إِلَّا فِي آخِرِهَا أَوْ كَلَهُ فِي نَفْلِي لِمَوْنُخْ لَه دُوو رَكَعَتُو شَخْه زِيَات و كړي (مثلا څلور رَكَعَتَه و كړي) او نه كېښي مگر د هغه په آخر كې صَحَّ اسْتِحْسَانًا نو صحيح كيږي داستحسان پر بناء لِأَنَّهَا صَارَتْ صَلَوةً وَاحِدَةً ځكه چي دا (څلور رَكَعَتَه نفل) يو لومونځ وگرځېدى وَفِيهَا الْقَرُصُ الْجُلُوسُ آخِرَهَا او په دې (څلور رَكَعَتَه ناسته) كي فرض (صرف) د هغه په آخر كي كېښستل دي (يعني په دې كي فرض صرف آخره ناسته ده).

تشرېح: كه يو څوك څلور رَكَعَتَه نفل لومونځ شروع كړي او پر دويم رَكَعَتَه نه كېښي، بلكي په آخر كي پر څلورم رَكَعَتَه ناسته و كړي، نو د قياس تقاضا دا ده چي د هغه لومونځ فاسديږي، او همدا امام زفر زجه الله قول دى: د قياس دليل دا دى چي د نفلي لمانځه هر دوه رَكَعَتَه جلا لومونځ دي (يا په بله وينا هره شمع يې مستقل لومونځ دى. همدا وجه ده كه په درېيم يا څلورم رَكَعَتَه كي څه دند خبره راسي، نو صرف دا آخري دوه رَكَعَتَه فاسديږي چي هغه به راگرځول كيږي، اول دوه رَكَعَتَه صحيح پاتېږي، انو كله چي هر دوه رَكَعَتَه يې مستقل لومونځ دى او د لمانځه آخره ناسته فرض ده)، لهذا د څلور رَكَعَتَه نفل لمانځه هره ناسته فرض سوه، او هغه دلته پرېښوول سوې ده، نو اول دوه رَكَعَتَه فاسد سوه، كله چي اول دوه رَكَعَتَه فاسد سوه، نو د آخري دوو رَكَعَتَه شروع هم صحيح نه سوه، نو ځكه ټوله لومونځ فاسد سو، خو فتوى پر قياس نه ده، بلكي فتوى پر استحسان ده، او استحسان تقاضا دا ده چي د هغه لومونځ نه فاسديږي؛ داستحسان دليل دا دى چي كله ده اوله ناسته پرېښووله او د درېيم رَكَعَتَه لپاره ولاړ سو، نو ده خپل ټوله لومونځ صلاه واحده (يو لومونځ) وگرځوي، لهذا اوس هغه لومونځ د فرضي لمانځه مشابه سو او د هغه د مينځ ناسته (ټوله ناسته) واجب وگرځېده او د آخري دوو رَكَعَتَه ناسته قعده اخيره وگرځېده او فرض سوه، لهذا اوس د سجده سهوي په كولو سره د هغه لومونځ بېله كراهته صحيح كيږي (ځكه په سجده سهوي سره د پرېښوول سوي واجب "اولي ناستي" تلاني سوه)، او كه سجده سهو نه و كړي، نو د كراهت تحرېمه سره اداء كيږي، لېكن د هغه راگرځول به واجب وي (د قياس او استحسان پوره بحث به د اصولو په كتابونو كي راسي)، (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

خومره رکعتہ نقل په یوه سلام سره کول افضل دي

﴿ ۶۳۳ ﴾ وَ كُرَّةِ الزِّيَادَةِ عَلَى أَرْبَعٍ بِتَسْلِيمَةٍ فِي الشَّهَارِ او مکروه دي زیاتوب کول پر
 څلور ورکعتو په یوه سلام سره په ورځ کې وَعَلَى شَتَائِنٍ لَيْلًا او (زیاتوب کول) پر اته رکعتو د
 شپې وَالْأَفْضَلُ فِيهِمَا رُبَاعٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ او افضل په ورځ او شپه دواړو کې څلور.
 څلور رکعت (په یوه سلام سره کول) دي دامام صاحب رَحْمَةُ اللهِ په نېز وَعِنْدَهُمَا الْأَفْضَلُ فِي اللَّيْلِ
 مَثْنِي مَثْنِي او د صاحبینو رَحْمَةُ اللهِ په نېز افضل په شپه کې دوه دوه رکعت دي وَبِهِ يُغْتَسَى
 او پر همدې فتویٰ ورکول کيږي.

لغات: ﴿رُبَاعٌ﴾ غیر منصرف دی دو صفت او عدل په وجه. داله "أَرْبَعٌ أَرْبَعٌ" څخه معدول دی چې
 هغه معنی ده: څلور، څلور، لکه جَاءَ الْقَوْمُ رُبَاعًا خلک راغله څلور، څلور، ﴿مَثْنِي﴾ دوه، دوه، داهه
 غیر منصرف دی او د مذکر او مؤنث دواړو لپاره استعمالیږي.
تشریح: دورځي په نقلو کې په یوه سلام سره څلور رکعت کولای سي او له دې څخه زیات کول
 مکروه دي، همدارنګه د شپې په نقلو کې تر اتور رکعتو پورې په یوه سلام سره کولای سي، له دې
 څخه زیات په یوه سلام سره کول مکروه دي.

وَالْأَفْضَلُ الْخَمْسُ: خو دامام صاحب رَحْمَةُ اللهِ په نېز افضل دده چې که ورځ وي او که شپه، څلور رکعت
 دي په یو سلام سره کوي؛ ځکه په دې کې (د دوو رکعتو په نسبت) تحریمه تر ډیر وخته پورې پاتیسېږي.
 نو په دې کې به مشقت زیات وي، لهذا فضیلت به یې هم زیات وي، او د صاحبینو رَحْمَةُ اللهِ په نېز
 افضل دده چې دورځي پر مهال دي څلور رکعت په یو سلام سره کوي او د شپې پر مهال دي دوه
 رکعت په یوه سلام سره کوي او فتویٰ د صاحبینو رَحْمَةُ اللهِ پر قول ده. (شفاء الارواح)

د شپې نقل دورځي له نقلو څخه افضل دي

﴿ ۶۳۴ ﴾ وَ صَلَاةُ اللَّيْلِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الشَّهَارِ او د شپې لمونځ دورځي له لماتځه څخه
 افضل دی.

تشریح: یعنې د شپې نوافل دورځي له نوافلو څخه افضل او غوره دي. خصوصاً د شپې په آخره
 حصه کې؛ ځکه د دې ډېر فضیلت وارد سوی دی او بل ځکه چې شپه د تنهایی وخت دی. انسان له

ټولو شيانو څخه فارغه وي، د هغه ذهن او توجه برابر وي، همدارنگه هلته بل څوک هم نه وي چي د رب په پيدا کېدلو خطر وي، په خلاف دورځي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

په لمانځه کي زياته ولاړه (درېدل) له زياتو سجودو څخه افضل دي

﴿ ٣٥ ﴾ وَ طُولُ الْقِيَامِ أَحَبُّ مِنْ كَثْرَةِ السُّجُودِ او ولاړه اوږدول د سجود له ډېروالي څخه

خوښ (افضل) دي (يعني په رکعت کي قرائت اوږدول او ډېر وخت درېدل له زياتو رکعتو کولو څخه افضل دي).

لغات: ﴿أَحَبُّ﴾ د نصر له باب په اسم تفضيل دی: زيات محبوب، خوښ.

تشرېح: د "طول القيام" مطلب دی "قرائت اوږدول" او د "كثرة السجود" مطلب دی "زيات رکعتونه کول" (يعني مختصره قرائت کول او رکعتونه ډېر کول).

مسئله داده چي طول القيام له کثرة السجود والزکوع څخه افضل دی؛ ځکه د طول القيام په صورت کي به د قرآن قرائت زيات وي او د کثرة السجود په صورت کي به تبيحات زيات وي، او ښکاره خبره ده چي د قرآن قرائت له تبيحاتو څخه ډېر افضل دی، چي د قرآن فضائل د تبيحاتو په مقابله کي زيات دي، نو ځکه ولاړه اوږدول او کم رکعتونه کول افضل دي له دې څخه چي ولاړه کمه کړل سي او درکعتونو شمېر زيات کړل سي (مثلاً په دوو رکعتو کي زيات قرائت، اوږده ولاړه کول او دومره وخت پکښي صرفول افضل دي چي په هغومره وخت کي څلور رکعت کېدلای سي). (شفا، الارواح، نور افشاخ، تعميل الايضاح)

او صاحب د "انوار الايضاح" صورت د مسئلې داسي بيان کړی دی چي د شپې په نفلو کي طول القيام افضل دی او دورځو په نفلو کي کثرة السجود؛ ځکه له نبي ﷺ څخه دورځي پر مهال اوږده نفلونه کول مقول نه دي، حال دا چي په شپه کي به نبي ﷺ اوږده نفلونه کوله، همدا زمونږ د اکابرو معمول دی، او د دې وجه داده چي دورځي په مزاج کي انقباض دی، که بنده اوږد قرائت کوي، نو طبيعت ملگري نه ورسره کوي او د شپې په مزاج کي انبساط دی (همدا وجه ده چي تفريحي مجلسونه لکه مشاعر او داسي نور د شپې کول کيږي)، نو ځکه د شپې په نفلو کي طول قيام افضل دی، خو د يو عارض په وجه د دې برعکس هم کېدلای سي، مثلاً دروژې په مياشته کي يو حافظ يابل څوک د ورځي په نفلو کي ياده سوې سپاره وايي، نو په طول قيام کي هيڅ حرج نسته، مطلب دا چي د عوارضو خبره جلاده، په عامو حالاتو کي دورځي پر مهال د کثرة السجود په روايت باندې او د شپې پر مهال د طول القيام په روايت باندې عمل کول پکار دي؛ ځکه په رواياتو کي د دواړو فضيلت راغلی دی. (انوار الايضاح)

فصل فی تحية المسجد وصلاة الصلوة وإحياء الليالي

(دا) فصل د تحية المسجد، د خاښت د لمانځه او د شپورونولو (ورښدلو اشب بیداری) په بیان کې دی

د تحية المسجد بیان

﴿ ۲۳۶ ﴾ سُنَّ تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ بِرَكَعَتَيْنِ قَبْلَ الْجُلُوسِ سُنَّتٌ دِي (سنت کړی سوي دي) د مسجد تحية اداء کول په دوه رکعتو سره مخکې تر کښېستلو.

لغات: ﴿تحية﴾ سلام کول، ﴿تحية المسجد﴾ مسجد ته داول داخلېدلو پر مهال په مسجد کې دوه رکعتو لمونځ کول، دې ته تحية المسجد وايي.

تشرېح: مسجد ته د داخلېدلو سره سم مستي دوه رکعت تحية المسجد کول سنت دي (په دې شرط چې هغه مکروه وخت نه وي)، نبي کریم ﷺ د تحية المسجد اداء کولو حکم کړی دی. مسجد ته له داخلېدلو څخه وروسته که یو مانع نه وي، نو تر کښېستلو مخکې تحية المسجد اداء کول پکار دي، دا د بنده له طرفه و رب المسجد ﷻ ته د سلام کولو طريقه ده، یا په بله وینا دا چې تحية المسجد اداء کول د مسجد د تعظیم لپاره دي او د مسجد له تعظیم کولو څخه مراد د رب المسجد تعظیم دی. او کوم کس چې مسجد ته ورسېږي او کښېني، بیا پورته سي او د تحية المسجد دوه رکعتو وکړي، نو دا هم تحية المسجد دی، د کښېستلو په وجه تحية المسجد نه فوتیږي، خو که ډېر کړی کښېني، نو په دې سره د تحية المسجد وخت دلاسه وځي، او دلېر او اوزبات وخت تعیین د مبتلى به رايي ته پرېښوول سوي دي. (مراقى الفلاح مع الطحاوي)

د تحية المسجد قائم مقام لمنعونه

﴿ ۲۳۷ ﴾ وَ أَدَاءُ الْفَرَضِ يَنْتَوِي عَنْهَا أَوْ فَرَضَ لِمَنْعَةٍ أَوْ قَائِمٍ مَقَامِ كِبَرِي (پر ځای درېږي) د

تحية المسجد وَ كُلُّ صَلَاةٍ أَدَاءًا عِنْدَ الدُّخُولِ بِلَا نِيَّةِ التَّحِيَّةِ او هر هغه لمنع (د تحية المسجد قائم مقام کيږي) کوم چې يې اداء کړي (مسجد ته) د داخلېدلو په وخت کې بېله د تحية المسجد له نيت څخه.

لغات: ﴿ينوب﴾ دنصر له بابه مضارع معلومه ده. ددې باب په صله کي چي عَنْ راسي. نو معنی یې ده: نائب کېدل. قائم مقام کېدل (پرځای درېدل). ﴿التحیة﴾ سلامي، جمع: تحیات، عنها: دضمیر مرجع تحية المسجد دی، أذاها: دضمیر مرجع صلوة دی.

تشریح: د عبارت حاصل دادي چي که مسجد ته داخلېدلو سره سم دسټي یو لمونځ یعني فرض یا سنت یا نفل وکړي، نو هغه د تحية المسجد هم قائم مقام کیږي (یعني د هغه لمانځه څخه بغير د تحية المسجد ثواب هم ورته حاصلیږي)، که څه هم په هغه کي یې د تحية المسجد نیت نه وي کړی، خو غوره داده چي په زړه کي د تحية المسجد نیت هم وکړي. (شامي ج: ۲، ص: ۲۵۹)

هسته: له صبح صادق څخه تر لمر راخوټ پوري تحية المسجد او تحية الوضوء یا یو بل نفلي لمونځ کول جائز نه دي، په دې وخت کي دسهار له دوه رکعتو ست مؤکده څخه بغير بل نفلي لمونځ کول مکروه دي، همدارنگه دماز بکر تر لمانځه وروسته تر لمر لوېدو پوري به هم یو نفل نه کول کیږي. همدارنگه دا خبره هم یاد ساتل پکار دي چي کوم څوک بار، بار مسجد ته ځي، نو صرف دوه رکعت د تحية المسجد په نیت سره د ټولي ورځي لپاره کافي دي. (مراقی الفلاح مع الطحطاوي)

د تحية الوضوء بیان

﴿۳۸﴾ وَذُبْ رَكَعَتَانِ بَعْدَ الْوُضُوءِ قَبْلَ جَفَافٍ او مستحب دي دوه رکعت له اوداسه څخه وروسته مخکي تر وچېدلو داوداسه (داوبو).

لغات: ﴿جفاف﴾ دضرب دباب مصدر دی: وچېدل.

تشریح: تر اودس کولو وروسته داندامونو تر وچېدلو مخکي دوه رکعت تحية الوضوء (یعني داوداس شکرانه) اداء کول مستحب دي، که چیري تر اوداسه وروسته یو فرض یا سنت یا نفلي لمونځ وکړي، نو د تحية الوضوء قائم مقام کیږي او د هغه ثواب ورته حاصلیږي.

د تحية الوضوء فضیلت

په حدیث شریف کي تر اودس کولو وروسته د تحية الوضوء کولو ډېر فضیلت راغلی دی، په یوه حدیث شریف کي د نبی ﷺ فرمان دی چي کوم کس هم په بڼه توگه اودس وکړي او بیا په پوره خشوع و خضوع سره دوه رکعت تحية الوضوء وکړي، نو الله تبارک و تعالی د هغه لپاره جنت واجب گرځوي. (مسلم شریف ج: ۱، ص: ۱۲۲، کتاب المسائل ص: ۲۶۰)

د خاښت د لمانځه بيان

﴿۲۳۹﴾ وَأُزْبِغُ قَصَاعِدًا فِي الصُّحَىٰ او (مستحب دي) خلور رکعت يا تر دې زيات د خاښت په وخت کي.

لغات: ﴿قَصَاعِدًا﴾ يا تر دې زيات، زائد، ﴿الصُّحَىٰ﴾ د خاښت وخت (يعني کله چي لمربنه روښانه سي او ورځ وغوړېږي)، صاحب دمعجم يې داسي تعريف کړی دی: الضحی: انبساط الشمس وامتداد النهار. اول وقت الضحی من ارتفاع الشمس مقدار رمح إلى أن يبقى لاستوائها في كبد السماء مقدار رمح ويقدر ذلك بنحو عشرين دقيقة. والضحوة الكبرى: منتصف النهار الشرعي من الفجر إلى الغروب. (معجم لغة العلماء).
تشریح: د خاښت لمونځ له دوو رکعتو څخه تر دوولسو رکعتو پوري ثابت دی، که څوک په دوو رکعتو باندي اکتفاء وکړي، نو هم هغه ته د خاښت د لمانځه ثواب حاصلېږي او افضل داده چي خلور رکعت يا اته رکعت وکړل سي. (در مختار ج: ۲، ص: ۲۶۵)

د خاښت د لمانځه وخت

مسئله (۱): کله چي لمربنه روښانه سي، بيا تر زوال پوري د خاښت وخت دی. په دې وخت کي دي د خاښت لمونځ اداء کول کېږي (پورتنۍ حواله)، که څه هم د دې اول وخت هلته شروع کېږي کله چي لمريو نهزه را پورته سي (تقريباً تر لمر راختلو شل ۲۰ دقیقې وروسته)، لېکن غوره وخت يې د ورځې دويمه ربع ده کوم چي غالباً د لسو، يوولسو بج + و له دوران څخه شروع کېږي (مثلاً که ورځ دوولس ساعته (ميټې) وي، مثلاً د سهار لمر په شپږ بجې راڅيږي او ماښام په شپږ بجې لوېږي، نو دا وخت د لسو بجو څخه شروع کېږي). (شفاء الارواح)

د خاښت د لمانځه فضيلت

له حضرت انس بن مالک څخه روايت دی چي نبي کریم ﷺ وفرمايل: کوم څوک چي د خاښت دوولس (۱۲) رکعت لمونځ کوي، نو الله تعالیٰ د هغه لپاره په جنت کي يو د سرو زرو محل تياروي. (ترمذی شریف ج: ۱، ص: ۱۰۸)

د خاښت په لمانځه کي کوم سورتونه ويل مستحب دي؟

مسئله (۲): کوم چا ته چي سورة الشمس او سورة الضحی يادوي، نو د خاښت په لمانځه کي دا دوه سورتونه ويل غوره دي، کنې ورته اختيار دی، کوم سورت چي هم ورته يادوي، هغه دي وايي، ان شاء الله په ثواب کي يې هيڅ کمي نه راځي. (شمې ج: ۲، ص: ۲۶۵)

د اشراق او د ثحابت وضاحت

مسئله (۲): اشراق او ثحابت دوه جلا لمنځونه دي که یو لمنونځ دی؟ د فقهاؤ او محدثونو په نېز دواړه یو لمنونځ دی که د لمر راختلو څخه وروسته نفل وکړي، نو دا اشراق دی او که څه ناوخته یې وکړي (مثلاً د نهو، یا لسو، یوولسو بجو پر مهال یې وکړي) نو ثحابت دی، او صوفیاء کرام وایي چې دا دواړه جلا لمنځونه دي، د اشراق د لمانځه کم عدد دوه رکعت دی او زیات یې څلور رکعت دی، او د ثحابت د لمانځه کم عدد اته رکعت دی او زیات یې دوولس رکعت دی، په دې سلسله کې د فقهاؤ او محدثینو رایه صحیح ده. (تحفۃ اللمی ج ۲، ص ۳۲۹، بحواله انوار الايضاح)

د تهجدو بیان

﴿ ۶۳۰ ﴾ وَتَذَبُّ صَلَوةُ اللَّيْلِ اَوْ مُسْتَحَبَّ دِي د شپې لمنونځ (تهجد).

تشریح: د صلاة اللیل یو قسم عام دی یعنې "د شپې نفلي لمنونځ" چې که د ماخوستن تر لمانځه وروسته کوم نفلي لمنونځ هم وکړل سي، هغه صلاة اللیل دی او د صلاة اللیل دویم قسم خاص دی او هغه د تهجدو لمنونځ دی، د تهجدو لمنونځ دا دی چې د ماخوستن تر لمانځه وروسته بیده سي او له نیمې شپې څخه وروسته را پورته سي او نفل وکړي، د تهجدو وخت د ماخوستن له لمانځه څخه وروسته تر صبح صادق پوري دی (خو افضل وخت یې له نیمې شپې څخه وروسته او آخر د شپې دی). لهذا کوم څوک چې له بیدېدلو څخه وروسته په راوښېدلو عادت نه وي، هغه دي له بیدېدلو څخه مخکې څه نفل د تهجدو په نیت سره وکړي، نو هغه ته د تهجدو ثواب حاصلیږي، که څه هم داسې ثواب به نه وي لکه څرنګه له خوب څخه تر وښېدلو وروسته وي (د هغه ثواب ډېر زیات دی). د تهجد معنی همدا "ترك النوم" ده یعنې خوب پرېښوول، او د تهجدو د لمانځه کم شمېر دوه رکعت دی او زیات یې اته رکعت دی او د لسو او دوولسو رکعتو ثبوت هم تر لاسه کیږي، لېکن د نبی کریم ﷺ اکثره عادت به اته رکعت وو، او د موقع مطابق به یې کله کم یا زیات کوله.

د تهجدو فضائل ېې شمېره دي، دا لمنونځ له صحابه وو څخه واخله تر نن سبا پوري د ټولو نېکاتو معمول دی او صوفیاء کرام فرمایي، چې له تهجدو څخه بغیر څوک د ولایت درجې ته نه سي رسېدای. (فتا، الارواح)

د صلاة الاستغاره بیان

﴿ ۶۳۱ ﴾ وَصَلَاةُ الْإِسْتِغَارَةِ اَوْ (مستحب دي) د استغاري لمنونځ.

لغات: ﴿الاستغارة﴾ د استعمال د باب مصلو دی، طلب د خیر کول (خیر غوښتل)، اصطلاحی معنی یې ده: تر مخصوص لمانځه وروسته دا دعاء کول چې په فلانګې معامله کې، چه به کم څه کم، زما

تشریح: داسترخاري لمونځ يعني د خير د طلب کولو لمونځ هغه وخت کول مستحب دي کله چي يو چاته کوم جائز مهم کار پېښ سي، مثلاً يوځای د کوزدې کولو يا سفر کولو اراده لري او د هغه په کولو يا نه کولو کي شکمن وي يا په دې باره کي شکمن او متردد وي چي دا کار بايد څه وخت وکړم (نو په دې وخت کي داسترخاري لمونځ سنت دی)، ها! د عبادت او د نېک کار مثلاً د حج، جهاد، همدارنگه د فرض، واجب، سنت او مستحب کار د کولو او د حرام او مکروه کار د پرېښوولو لپاره استخاره نه کيږي؛ ځکه د دې کارو لپاره خو هغه ته حکم سوی دی (د روایت له مخې حاجت استخاره نېست). خو د وخت د تعین يا د مخصوص حالت لپاره په دوی کي هم استخاره کولای سي. مثلاً په دې باره کي شکمن وي چي حج ته په جهاز (طیاره) کي سفر وکړم او که د سمندر دلاري په بهرۍ (کېنۍ) کي سفر وکړم، يا مثلاً د کمپنۍ دلاري حج ته ولاړ سم او که د حکومت (سرکار) دلاري. يا مثلاً نن سفر وکړم او که سبا، يا مثلاً (په جهاد يا حج يا داسي نورو کي) فلانکی کس د سفر ملگری جوړ کړم او که نه کړم او داسي نور، نبي کریم ﷺ به په دومره اهتمام سره داسترخاري د لمانځه تعليم ورکوی لکه د قرآن مجيد تعليم (خو افسوس زموړ پر حال! چي نن موږ دغه اهم سنت پرې ايښی دی او ځان ته مو گران کړی دی، حال دا چي د دې طريقه آسانه ده او بيده بدل يا خوب ليدل او داسي نور پکښي شرط نه دي. بلکي محض تر پوره استخاره کولو وروسته چی د زړه د میلان مطابق کوم کار وکړی. نو ان شاء الله پېښماته به نه سي).

داستخاري د لمانځه طريقه داده چي تر اودس كولو وروسته دوه ركعت لمونځ داستخاري په نيت سره وكړي، بڼه داده چي په اول ركعت كي سورة الكافرون او په دويم ركعت كي سورة الاخلاص ووايي (او له بعضي سلفو څخه منقول دي چي په اول ركعت كي دي د ايتونه ووايي: ﴿وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ﴾ بڼه داده چي د ايتونه ووايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمَوْلَانِ وَلَا لِمَوْلَايَ اِذَا قُضِيَ إِلَيْهِمْ أَهْلُهُمْ اَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْجَزَاءُ﴾ له سلام څرځولو څخه وروسته دي داستخاري دعاء ووايي او ددې دعاء په اول او آخر كي حمد او درود شريف ورسل مستحب دي. داستخاري دعاء داده:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَعِينُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَعِيزُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ
 تَقْدِيرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ غَيْرُ بَشَرِي

فَمِنْ وَبْنِي وَمَعَايِشٍ وَعَاقِبَةِ أُمُرِي (وَ عَاجِلِهِ وَ آجِلِهِ) فَاقْدِرْ لِي دَيْسِرَ لَيْسَ ثُمَّ بَارِئَ لِي فِيهِ وَ إِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فَمِنْ دَيْبِي وَمَعَايِشٍ وَعَاقِبَةِ أُمُرِي (وَ عَاجِلِهِ وَ آجِلِهِ) فَأَصْرِفْهُ عَنِّي وَ أَصْرِفْ عَنِّي وَ أَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِيتُ بِهِ".

دولره خايه د "هَذَا الْأَمْرَ" دولوپه وخت کي دي خپل کار په زړه کي ياد کړي. يا په ژبه سره دي خپل مقصد ذکر کړي، مثلاً د سفر لپاره دي "هَذَا السَّفَرُ" ووايي، په يو ځای کي د پاتېدلو لپاره دي "هَذَا الْإِقَامَةُ" ووايي، د کوزې او نکاح لپاره دي "هَذَا النِّكَاحُ" ووايي او د يوشې درانيولو يا خرڅولو لپاره دي "هَذَا الْبَيْعُ" ووايي علیٰ هَذَا الْقِيَّاسَ، او غوره داده چي تر اوو ورځو پوري استخاره وکړي، او که تر اوو ورځو وروسته هم يو طرف ته د زړه ميلان نه وي، نو مسلسل دي استخاره کوي (تر دې چي يو طرف ته يې د زړه ميلان برابر سي)، صاحب د شفاء الارواح (حفظه الله) تر اوو ورځو پوري د استخاره کولو په هکله دا حديث نقل کړی دی چي نبي کریم ﷺ و حضرت انس رَضِيَ تَعَالَى عَنْهُ و فرمايل "يا اَنَسُ اِذَا هَمَمْتَ بِأَمْرٍ فَاسْتَخِرْ بِهِكَ فِيهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ انْظُرْ إِلَى الَّذِي سَبَقَ قَبْلَكَ؛ فَإِنَّ الْخَيْرَ فِيهِ" (اې انس! کله چي ته يو کار قصد وکړي، نوله رب تعالیٰ څخه د هغه په باره کي اووه واره استخاره وکړه! يا هغه څه ته وگوره! اعلمي يې کړه! اد کوم څه و طرف ته چي ستاز وړاندې توب کوي ايا په بله وړنا کوم څه چي ستا په زړه کي لقاء سي اچي په هماغه کي ستا لپاره خیر او ښه گڼه ده) (شفاء الارواح. انوار الايضاح)

او که څوک دا عربي دعاء نه سي يادولای، نو په پښتوي يا په خپله مورنۍ ژبه دي د همدغه مفهوم دهاء خوراي. (شامي ج: ۲، ص: ۲۷۰)

که د لمونځ کولو موقع نه وي، نو استخاره به څنگه کوي؟

که د لمونځ کولو موقع نه وي، مثلاً د وخت د کمالي او تلوار په وجه، يا بله وجه وي مثلاً ښځه د حيض او نفاس په وجه د استخارې لمونځ نه سي کولای، نو صرف د دعاء په ذريعه هم استخاره کېدلای سي. يعنې په پوره توجه سره دي د استخارې دعاء ووايي (شامي. شفاء الارواح).

په يوه روايت کي دا مختصره استخاره منقوله ده چي که تلوار يې وي او ډېر وخت انتظار نه سي کولای، نو دا دهاء دي مسله ووايي "اللَّهُمَّ عِزِّ لِي وَ اُخْشِرْ لِي وَ لَا تُكِلْنِي إِلَى الْاُخْتِيَارِ" (ان شاء الله خير به وړلو متعين سي). (شفاء الارواح بمقالة عمدة الفقه)

له استخاري څخه وروسته اصل د زړه ميلان اورجنان دی

اصل مدار د زړه ميلان دی. تر استخاري وروسته دې انسان خپل د زړه ميلان ته گوري چې کوم ته طرف ته يې زړه مائل سي. ان شاء الله په هغه کي به يې خیر وي.

بعضي مشايخو ليکلي دي چې تر استخاره کولو وروسته دې مخ پر قبله په اوداسه بیده سي. که په خوب کي سپینوالی یا زرغونوالی (یا په بله ویناسپین شی یا زرغون شی مثلاً روڼي اوبه یا شنبه درختي) وروڼی، نو پوه دي سي چې په دې کار کي زما خیر دی، او که تور یا سور شی وروڼی، نو پوه دي سي چې دا کار ښه نه دی او له دې څخه بچ کېدل پکار دي. خو دا صرف یو اټکلي (تخميني) شی دی، اصل مدار د زړه پر ميلان دی. نه پر خوبونو، بلکي خوب د زړه د ميلان لپاره معاون ثابتېږي. (کتاب المعائل ص: ۲۷۵، شامي ج: ۲، ص: ۴۷۱)

آیا تر استخاري وروسته یوه طرف ته عمل ضروري دی؟

له استخاره کولو څخه وروسته چې کوم طرف ته د زړه ميلان (تلي رجحان) وي. پر هغه عمل کول غوره دي، لېکن که یو څوک په یوه وجه دهغه په خلاف عمل وکړي، نو شرعاً هيڅ گناه نسته؛ ځکه چې د زړه ميلان یو شرعي دليل نه دی، خو په هر صورت کي له الله تعالی څخه دخیر طالب کېدل پکار دي. (امداد الفتاوى ج: ۱، ص: ۵۹۹)

د استخاري حکمت

د استخاري غټه فايده داده چې انسان فرشته صفته جوړېږي، چې استخاره کونکي له خپل ذاتي رايي څخه وځي او خپله خوښه درب تعالی دخوښي تابع کوي او په پوره توگه درب تعالی طرف ته خپل سر کېږوي (او مخکي موږ وویل چې استخاره ډېره آسانه ده، خو موږ ځان ته گرانه کړې ده او د ځان لپاره مو خاص دښې کول یا په اوداسه بېدېدل او خوب لېدل او داسي نور زائد شيان شرط گرځولي دي. حال دا چې په حديثو کي دا منقول نه دي صرف بعضي مشايخو غوره گڼلي دي. لهذا که چاته داسي کول مشکل وي. نو دهغه په وجه دي دا اهم سنت نه پرېږدي. بلکي په خپل هر خصوصي کار کي دي استخاره او دخیر دعاء کوي. ان شاء الله په هغه کار کي به يې خیر او ښکته په نصیب سي او خدای تعالی به يې له شر څخه ساتي).

د صلاة الحاجة بيان

﴿ ۶۳۲ ﴾ وَصَلَاةُ الْحَاجَّةِ او (مستحب دي) د حاجت لمونځ.

تشریح: کله چې یو حاجت او ضرورت پېښ سي، برابره ده دهغه تعلق د الله تعالی سره بلا واسطه وي یا بالواسطه وي يعني د یو بنده سره دهغه پوره کېدل متعلق وي مثلاً دیو سرکاري او حکومتی کس په واسطه یو کار کول مطلوب وي (چې هغه زما لپاره دا کار وکړي) یا دیو چارهر نکاح کول غواړي یا له یو جا څخه د خداوند نه دهغه لپاره مستحب ده، چه به هغه توگه اودر وکړي او دوه کتبه

نفل وکړي او له سلام گرځولو څخه وروسته دي حمد او ثناء او درود شریف ووايي. بیا دي دا دعاء ووايي (کوم چي په حاشیه کي هم مذکوره ده):

"لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَلِيظُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَكَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْغَسَدُ لِمَا رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ مُجِبَاتِ رَشِيدِكَ وَعَزَائِمَ مَقْلَبِكَ وَالْفَيْسَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَاسْلَامَةٍ مِنْ كُلِّ لَئِيمٍ لَا تَدْرِي لِمَا أَفْعَزْتَهُ وَلَا هَذَا إِلَّا قَرْجَتُهُ وَلَا حَاجَةٌ مِنْ لَكَ رِضًا إِلَّا قَبِيضَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ"، تردې وروسته چي کوم څه حاجت ورته پېښ وي، له الله تعالی څخه دي د هغه سوال او خواست وکړي، ان شاء الله تعالی حاجت به يې پوره سي. (شفاء الراضح)

د صلاة الاستخاره او صلاة الحاجة تر مېنځ فرق دا دی چي داستخاري لمونځ دآينده حاجت لپاره دی او د حاجت لمونځ د موجوده حاجت لپاره دی. (مدة الله)

فليده: علامه شامي رحمه الله د "تجنيس" په حواله سره ذکر کړي دي چي د حاجت لمونځ د ماخوستن تر لمونځه وروسته څلور رکعت دی چي د هغه تر تريب له يوه مرفوع حديث څخه دا معلومېږي چي په اول رکعت کي دي تر سورة الفاتحه وروسته درې واره آيت الكرسي وويل سي او په پاته دريو رکعتونو کي دي تر سورة الفاتحه وروسته سورة الاخلاص او معوذتين يو، يو وار وويل سي. (بعضي) مشايخ فرمايي چي موږ دا لمونځ وکړي، نو زموږ ضرورتونه پوره سول. (شامي ج ۱: ص ۲۷۳ طبع زکريا)

د صلاة الحاجة حکمت

کله چي يو بنده له بل بنده څخه د يو حاجت طلب کوي، نو په هغه کي دا احتمال راځي چي (ګواکي) هغه له غير الله څخه استعانت (مدد غوښتل) په يو درجه کي جائز ګڼي. نو دا د حاجت طلب کول د هغه د توحيد او استعانت په عقیده کي خلل اچوي، نو ځکه شريعت دا لمونځ مقرر کړی دی او تر هغه وروسته يې دا دعاء بڼولې ده چي په عقیده کي فساد رانه سي؛ ځکه کله چي حاجت مند تر لمونځ کولو وروسته الله پاک ته دعاء کوي چي زما دا حاجت د فلانکي په ذریعه پوره کړه. نو د هغه دا عقیده او يقين پوخ او مستحکم سي چي کونکی ذات صرف الله تعالی دی. هم هاغه کار ساز دی، بنده محض واسطه ده بلکي د کار يو آګاه ده. د هغه په اختيار کي هېڅ نسته، ټوله څه د الله جلّ و علا په لاس کي دي. (تحفة الالهي ج ۲: ص ۳۳۵)

د روزي د مياشي د آخري لسو ورځو فضيلت

﴿ ۶۳۳ ﴾ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِ الْغَلِيظِ مِنَ الْغَيْبِ مَنْ رَمَسَانَ او مستحب دي د رمضان آخري لس شپې روڼول (په وېنه تېرول په مېاشت سره).

لغات: ﴿احياء﴾ د افعال د باب مصدر دی، ژوندي کول، مراد ځني شپې روڼول (په وېنه تېرول)، يعني د خوب او بيدېدو پر ځای عبادت کول.

تشرېح: د رمضان المبارک اوله شپره يعني اولي لس ورځي د رحمت نازلېدلو ورځي دي، دويمه شپره يعني دويمې لس ورځي د مغفرت حاصلېدلو ورځي دي او دريمه شپره به له دوو څخه د

خلاصون او نجات ورځي دي (مشكاة شريف ج ۱، ص ۱۷)، يعنې كه د يو چا نوم په دوږځيانو كې درج وي، نو دا څرې لسو ورځو دا خلاص په عبادت سره يې (ان شاء الله) له دوږځيانو څخه نوم ايرې كول كيږي، نو معلومه سوه دا څرې لسو ورځو فضيلت بېخي زيات دى، او شې قدر چي په هغه كې د عبادت كولو دومره اندازه ثواب دى چي په نورو ورځو كې د زرو مياشتو په عبادت كولو سره هم دومره ثواب نه حاصل كيږي، دا مباركه شپه مشايخ فرمايي چي په همدې شپو كې ده، نو ځكه د هغه په اميد سره په همدې شپو كې وربښ پاتېدل او عبادت كول پكار دي او كه ټوله شپه روڼول چاته حاصل نه سي، نو څومره چي يې وس او طاقت وي، هغومره دي وربښ پاته سي، چي د "ما لا يدرك كله لا يترك" كه په مصداق سره څومره اندازه فضيلت حاصلولای سي، حاصل يې كړي.

د اختر د شپې فضيلت

﴿ ٦٢٢ ﴾ وَإِحْيَاءُ لَيْلَتِي الْعِيدَيْنِ او (متحب دي) روڼول د دواړو اخترونو شپې.

تشرېح: د کوچني اختر او لوی اختر شپه ډېر زيات فضيلت لري. په يوه روايت كې د نبې ﷺ فرمان چي كوم څوك په اخلاص او احتساب سره دا اختر شپه په عبادت تېره كړي، دده زړه به په هغه ورځ ژوندى پاته وي په كومه ورځ چي د ټولو خلگو زړونه مړه وي (ابن ماجه، حديث رقم: ۸۲۱۷)، يعنې په دې شپه كې عبادت كونكي حضرات به د محشر په سخته ورځ مطمئن او بې خوفه وي، او په بعضي رواياتو كې دي چي دا اختر شپه په آسمانو كې په "ليلة الجائزة" يعنې دانعام په شپه سره پېژندل كيږي، نو ځكه په دې شپه كې د فضول او عبث شيانو، بې ځايه گرځېدلو او تفريحاتو پر ځاى عبادت كول پكار دي او له دې خیر څخه نه محرومېدل پكار دي.

د ذی الحجې د اولو لسو شپو فضيلت

﴿ ٦٢٥ ﴾ وَلَيَالِي عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ او (متحب دي روڼول) د ذی الحجې د (اولو) لسو شپو.

لغات:

تشرېح: په حديث كې دي چي د الله تعالى د عبادت لپاره د ذی الحجې د لسو شپو څخه غوره زمانه نسته، په هغوی كې د يوې ورځې روزه نيول د يوه كال دروژو سره برابر دي او د يوې شپې عبادت كول يې د شې قدر د عبادت سره برابر دي (ترمذی - ابن ماجه بحواله مراقي الفلاح ص: ۲۱۰)، په قرآن كرم كې په سورة الفجر كې الله تعالى په لسو شپو قسم كړى دى، هغه لس شپې د جمهورو په نېز همدا د ذی الحجې لس شپې دي، لهندا دا شپې روڼول او په عبادت مشغولېدل ډېر زيات فضيلت او ذريات ثواب موجب دى.

د برات د شپې فضيلت

﴿ ۲۳۶ ﴾ وَلَيْلَةُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ (مستحب دي روڼول) د شعبان د پنځلسم د شپې.

تشرېح: همدارنگه د شعبان د پنځلسم په شپه کې عبادت کول مستحب دي، په دې شپه کې له ضعیفو روایاتو څخه درې خبرې ثابتې دي: ① اول دي په دغه شپه کې د ځان لپاره او د مړو لپاره د مغفرت او بخښني دعاء وکړل سي، هديرې ته تلل ضروري نه دي، ② دویم د شعبان په پنځلسمه روژه نیول، او دا صرف مستحب دي، ③ درېیم په دې شپه په انفرادي توګه د خپل وس مطابق یو نیک کار کول، د شمېر له تعین څخه بغیر نفلو نه کول او داسې نور. (فتاویٰ الرواح، انوار الايضاح)

﴿ ۲۳۷ ﴾ وَيَكْرَهُ الْاجْتِمَاعُ عَلَىٰ اخْيَاءَ لَيْلَةٍ مِنْ هَذِهِ اللَّيَالِي فِي السَّاجِدِ او مکروه دي جمع کېدل په روڼولو باندې د یوې شپې له دغو شپو څخه په مچدونو کې.

تشرېح: په مذکوره پورتنیو شپو کې محض وېش پاتېدل د ثواب کار نه دی، بلکې ثواب همغه وخت حاصلیږي، کله چې په یو عبادت مشغول سي، او د عبادت هم څه تخصیص نسته. بلکې په کوم عبادت کې چې یې زړه او خشوع او خضوع پاتېږي، هغه اختیارول کېدلای سي، او په دې شپو کې په ماحلو کې جمع کېدل، ټولې جوړول او هسې بې ځایه خبرې کول او فضول وخت تېرول، په عبثو کارو اخته کېدل او مېله جوړول محض د خپل وخت ضیاع ده، چې له هغه څخه بچ کېدل ضروري دي. (امداد العتیین ص: ۲۱۰، فتاویٰ محمودیه ج: ۱۲، ص: ۴۰۵)

یادونه: بعضي خلګ دا عذر پېښوي چې که موږ په تنهایی کې عبادت کوو، نو خوب راځي، په مسجد کې شیننه او رڼا وي او د خلګو ټولې جوړه وي چې د هغه په وجه خوب قابو کېدلای سي. اې پر دې خبره یقین وکړه! چې که ته څه ګری یو ځای په تنهایی کې د الله ﷻ مخ ته ژړا او زاری وکړې او په عبادت مشغول سي، نو دا څه ګری له هغه ټولي شپې څخه ډېر غوره دی کوم چې یې ته په مېله کې تېر کړې، ځکه په مېله کې چې کوم وخت تېر سو، هغه خلاف سنت تېر سو، او په تنهایی کې چې کوم وخت تېر سو، هغه د سنت مطابق تېر سو او په اخلاص سره بېله رباء تېر سو. (اصلاحی خطبات بشپړ ج: ۴۱)

فَصْلٌ فِي صَلَاةِ النَّفْلِ جَالِسًا وَ الصَّلَاةِ عَلَى الدَّائِبَةِ

(دا) فصل دی په ناسته د نفل کولو او پر سپارلي د لمونځ کولو په بیان کی

نفلي لمونځ په ناسته کول

﴿ ۶۳۸ ﴾ يَجُوزُ النَّفْلُ قَاعِدًا مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْقِيَامِ جَائِزٌ دې نفل کول په ناستي د قدرت

لرلو سره پر ولاړي لکن لَهُ نَصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ إِلَّا مِنْ عُدْرٍ لېکن د هغه لپاره د ولاړ نس (په ولاړه لمونځ کونکي) نیم ثواب دی مگر د عذر په وجه (يعني که يو عذروي. نو د هغه ثواب نه کميږي).

تشرېح: د سهار له ستو څخه بغير نور ستونه (که څه هم تراويح وي) بېله عذره په ناستي کول جائز دي، لېکن د سلفو د عمل خلاف دي، او بېله عذره په ناسته کونکي ته د ولاړ (د بېونکي) کس نیم ثواب حاصلېږي، خو د که د يو عذر په وجه په ناسته لمونځ وکړي. نو په ثواب کي يې کمی نه راځي. بلکي د ولاړ کس په اندازه ثواب ورته حاصلېږي. (شفا، ۷۱۰، ارواح)

نفلي لمونځ کونکي به څه ډول کښېني؟

﴿ ۶۳۹ ﴾ وَيَقْعُدُ كَالْمُتَشَهِّدِ او کښېني به د تشهد وېونکي په څېر فِي الْمُخْتَارِ د مختار (اختيار سوي) قول مطابق.

تشرېح: علماؤ د نفلو د ناستي په کيفيت کي اختلاف کړی دی: يو قول دادي چي څه ډول د نفل کونکي خوښه وي، هغسي دي کښېني، دويم قول د چارزانو کښېستلو دی. لېکن غوره مذهب همدا دی چي د تشهد پر کيفيت به کښېني. (شفا، ۱۱۰، ارواح)

نفلي لمونځ څه به ولاړه او څه به ناسته کول

﴿ ۶۴۰ ﴾ وَ جَازٍ إِشْمَامُهُ قَاعِدًا أَبْعَدَ اِفْتِتَاحِهِ قَائِمًا بِلَا كَرَاهَةٍ او جائز دي هغه (نفل) په

ناستي پوره کول وروسته د هغه له شروع کولو څخه په ولاړي بېله کراهت (يعني په ولاړي سره د نفلو له شروع کولو څخه وروسته بيا په ناستي نفل پوره کول بېله کراهت جائز دي) عَلَى الْأَصَحِّحِ د صحيح ترين قول مطابق.

بلکي لاندي شو کيدل او پر ځمکه اداء کول ضروري دي؛ ځکه دسهار دستود پر تاکيد راغلی دی. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

د نفل کولو په دوران کي پر يو شي تکیه کول

﴿ ٦٥٨ ﴾ وَ جَازَ لِمَنْ تَطَوَّرَ الْإِتِّكَاءُ عَلَى شَيْءٍ إِنْ تَعَبَ بِلَا كَرَاهَةٍ أَوْ جَازَ دِي دَنْفَلِ كُونَكِي لپاره پر يو شي تکیه کول که چيري سترى سي بېله کراهته وَإِنْ كَانَ بِغَيْرِ عُدْرٍ او که بغير له عنده وي (يعني مېخ عنده نه وي) كُرَّةً فَيُؤْتِيهِ نَوْمُكَرُوه دي په ظاهر روايت كي لِإِسَاءَةِ الْأَذْبِ دې ادبي له وجهي څخه.

لغات: ﴿الاتكاء﴾ دافتعال دباب مصدر دی: تکیه کول (تکیه لکول)، ﴿تعبد﴾ دسمع دباب ماضي ده: سترى کيدل، په تکليف کيدل.

تشریح: که څوک نفلي لمونځ په ولاړه شروع کړي، بيا سترى سي او پر دېوال يا لکړه وغيره باندي تکیه وکړي، نو بلا کراهته جائز دي، او بغير له سترې کيدو داسي کول مکروه تنزيهي دي؛ ځکه چي د ادب خلاف دي.

پر سپارلي د نجاست سره لمونځ کول

﴿ ٦٥٩ ﴾ وَلَا يَنْتَمُ صِحَّةُ الصَّلَاةِ عَلَى الدَّائِبَةِ نَجَاسَةٍ عَلَيْهَا اَوْ نه منع کوي د لمانځه صحيح والی پر سپارلي د نجاست موجود کيدل وَلَوْ كَانَتْ فِي السَّرِيحِ وَ الرِّكَابَيْنِ که څه هم نجاست په زين (خين) او رکابو کي وي عَلَى الْأَصَحِّ د صحيح ترين قول مطابق.

لغات: ﴿السَّرِيح﴾ زين (خين)، دلرگي او څرمني څخه جوړه سوې هغه آله چي دانسان د سپر بدلو لپاره د آس په ملا باندي ايښوول کيږي، ﴿الرِّكَابَيْنِ﴾ تشبيه درکاب ده؛ هغه د لوسپني يا بيل څه حلقه (کړۍ) ته وايي کوم چي د آس د زين دواړو خواوو ته راڅرگيږي چي په هغه کي پښي ايښوول کيږي.

تشریح: يعني که د سپارلی پر څاروي نجاست لگېدلی وي برابره ده په زين باندي وي يا د پښو ايښوولو په ځاي (رکب) باندي وي، نو هم دهغه لمونځ صحيح کيږي. او د دې نجاست او مرطاري په

وجه دهنه په لمانځه باندې څه اثر نه پرېوځي، بس! د لمونځ گزار بدن او جامه پاکېدل پکار دي. (شعا).

(الارواح، مراقى الفلاح)

د تگ په حالت کې لمونځ کول

﴿ ۶۵۲ ﴾ وَلَا تَصَلُّواْ الْمَائِيْ بِاِلْجَمَاعِ او نه صحيح کيږي د پياده تگ کونکي لمونځ په اجماع سره (بالاتفاق).

تشرېح: يعنې د پياده تللو (تگ کولو) په وخت کې لمونځ کول که څه هم ثقلي لمونځ وي بالاجماع صحيح نه دی؛ ځکه په لمانځه کې په عمل کثيرونه لمونځ فاسديږي، او تگ کول هم يو عمل دی، لهذا په لمانځه کې په زيات تگ کولو سره لمونځ فاسديږي، برابره فرض وي او که نفل، د دواړو حکم يو دی، او په لمانځه کې د عمل قليل گنجائش ته، لهذا که لږ ولاړ سي، نو لمونځ نه فاسديږي، فقهاؤ داسې بيان کړې ده چې که لمونځ گزار پرله پسې درې قدمه يا تر درې زيات ولاړ سي، نو لمونځ يې فاسديږي او که تر دريو قدمو کم ولاړ سي، يا خللور، پنځه قدمه ولاړ سي خو په وقفه، وقفه سره ولاړ سي، نو لمونځ يې نه فاسديږي، د فرض او نفلو دواړو همدغه حکم دی، خو فرض د الله جل و علا په دربار کې خاص حاضري ده، نو ځکه لږ غوندي هم تلل پکار نه دي او ثقلي لمونځ خصوصي معامله ده، نو ځکه دلږ تللو گنجائش ته. (شعا، الارواح، انوار الايضاح بحواله حلي کبير و شامي)

فَصْلٌ فِي صَلَاةِ الْفَرَضِ وَالْوَجِبِ عَلَى الدَّابَّةِ

(دا) فصل پر سپارلي د فرضي لمانځه او واجب لمانځه د اداء

کولو په بيان کې دی

﴿ ۶۵۴ ﴾ لَا يَصِحُّ عَلَى الدَّابَّةِ صَلَاةُ الْفَرَايِضِ نه صحيح کيږي پر سپارلي فرض لمنځونه
وَالْوَجِبَاتِ كَالْوُسْوَ وَالْمُنْدُورِ واجب لمنځونه لکه و تر او نذر کړی سوی لمنځ.

﴿ ۶۵۸ ﴾ وَمَا شَرَعَ فِيهِ نَفْلًا فَأَقْسَدَهُ او هغه لمنځ کوم چي يې د نفلو په توگه شروع کړي
بيا هغه فاسد کړي (يعني هغه نفلي لمنځ چي تر شروع کولو وروسته يې بيرته مات کړي).

لغات: ﴿المندور﴾ نذر کړی سوی لمنځ، مثلاً يو سړي داسي ويلي وي چي د الله تعالیٰ لپاره پر ما
خلور رکعت نذر دي چي سبا به يې کوم، نو پر هغه دا خلور رکعت واجب دي.

تشریح: بېله عنره فرضي لمنځ د سپر تيا په حالت کي کول جائز نه دي، بلکي راشوه کېدل او
لاندي اداء کول ضروري دي، همدارنگه واجب لمنځ مثلاً و تر او نذر کړی سوی لمنځ پر سپارلي
کول جائز نه دي؛ ځکه په دې کي قیام، رکوع، سجود او استقبال القبلة (منځ پر قبله کېدل) شرط دي.
همدارنگه هغه سنت يا نفلي لمنځ چي له شروع کولو څخه وروسته مات کړل سی، نو څرنگه چي د
هغه قضاء هم واجب گرځي، نو ځکه هغه هم د سپر تيا په حالت کي اداء کول جائز نه دي (چي په را
روان هېرت کي به هم دې تذکره وسي). (شاه الارواح، انوار الايضاح)

د فاسد کړل سوي نفلي لمانځه حکم

وَمَا شَرَعَ فِيهِ: سنت او نفلي لمنځونه په شروع کولو سره واجبيږي، لهندا که څوک په هغه شروع
وکړي او بيا په يو وجه هغه مات وکړي، نو وروسته د هغه قضاء واجبيږي. او د واجب لمنځونو حکم
پورته ذکر سو چي بېله عنره پر سپارلي اداء کول جائز نه دي. (مراقی الفلاح)

د جنازي د لمانځه صحيح كېدلو شرط

﴿ ٦٥٩ ﴾ وَلَا صَلَوةَ الْجَنَازَةِ اَوْ نَه (صحيح كپړي پر سپارلي) د جنازي لمونځ.

تشرېح: د جنازي د لمانځه د صحيح كېدلو خو شرطونه دي، له هغوی څخه يو شرط دادي چي مړی او جنازه به پر ځمكه وي، لهندا كه بېله هذره مړی څلگو پورته كړی وي، يا مړی پر سپارلي وي، نو لمونځ نه صحيح كپړي. (درمختار الشامی ج ۲، ص ۱۰۳، ۱۰۴)

پر سپارلي سجده تلاوت كول

﴿ ٦٦٠ ﴾ وَ سَجَدَتْ ثَلَاثًا آيَتُهَا عَلَى الْأَرْضِ اَوْ هغه سجده تلاوت چي د هغې آيت پر ځمكه تلاوت كړی سوی وي.

لغات: ﴿ثَلَاثًا﴾ دنصر له بابه ماضي مجهوله ده: لوستل (قرآن ويل). تلاوت كول.

تشرېح: مسئله داده چي كه څوك د سجدې آيت پر ځمكه ووايي او تر دې وروسته سپور سي، نو دا سجده تلاوت پر سپارلي نه سي اداء كولاى، خو كه د سپر تيا په حالت كي پر سپارلي د سجدې آيت ووايي، نو دا سجده تلاوت پر سپارلي اداء كول صحيح دي. (محطاوي على مرقى الفلاح)

د عذر په وجه فرض او واجب لمونځ پر سپارلي كول

﴿ ٦٦١ ﴾ إِلَّا لِيَضْرُوكَ مَكْرَ دِيَوْ ضَرُورَت (عذر) په وجه (پر سپارلي فرض او واجب كولاى سي) كَخَوْفٍ

لِيَضْ عَلَى نَفْسِهِ اَوْ دَايَتِهِ اَوْ يَبَاهُ لَوْ نَزَلَ لكه د غله بېره (له خه څخه بېرېدل) پر خپل ځان يا پر

خپل سپارلي يا پر خپلو جامو كه چيري هغه راشوه سي وَ خَوْفٍ سَمْعِهِ او (لكه) د درنده بېره وَ

طِينِ الْمَكَانِ او د ځاى خټي (بني چي ځاى ټوله خټي وي) وَ جُمُوعِ الدَّاهِيَةِ او د سپارلي

سر كېني (تر هېدل) وَ عَذَرٍ وَ جَدَانِ مَنْ يُرْكَبُهُ لِيُعْجِزَ او داسي كس نه موجودېدل كوم چي دئ

سپور كړي دده د عاجز والي په وجه.

لغات: ﴿سَمْعٍ﴾ درنده، څيرونكى حيوان لكه زمړى، پرانگ، لېوه، جمع: سَمَاعٌ وَ سَمْعٌ. ﴿جُمُوعٍ﴾

فتح د باب مصدر دى، سر كېنه كېدل، تر هېدل چي د سپور كس له قابو څخه ووځي، ﴿عَجْزٍ﴾ د ضرب د باب مصدر دى، عاجزه كېدل، له يوشي څخه بې وسه كېدل.

تشرېح: د عبارت حاصل فادى چي كه يو عذروي، نوبيا فرائض او واجبات وغيره د سپر تيا په حالت كي پر سپارلي اداء كول صحيح دي، او معقول عذرونه دادي: ① كه دابيره او خطره وي چي كه له سپارلي څخه شوه سم، نو غل به مي ووژني، يا زما مال او سامان به يووسي، يا سپارلي به بوځي. ② يا دابيره وي چي يو درنده به پر ما يا زما پر سپارلي حمله وكړي، ③ يا ټوله ځاى او ځمكه لنډه خيسته خټه وي (په دې توگه چي كه سجده پرې وكړل سي. نو سر په ننوځي او جامه په خټو ككړېږي)، او وچ ځاى د لمانځه لپاره نه پيدا كيږي، ④ يا سپارلي (چارپاي) داسي سر كېنه وي چي كه له هغه څخه شوه سي، نوبيا هغه ته نه سي ختلاى او هلته هيڅ كومكي موجود نه وي.

نو ددې عذرونو په وجه فرض او واجب لمنځونه پر سپارلي كولاى سي او وروسته يې اعاده هم نسته، لېكن حتى الامكان دمخ پر قبله كېدلو خيال ساتل ضروري دي. (انوار الايضاح. شفاء الارواح)

﴿ ۲۱۳ ﴾ وَالصَّلَاةُ فِي الْمَحْمِلِ عَلَى الدَّابَّةِ كَالصَّلَاةِ عَلَيْهَا او لمونځ كول په هغه كجاوه كي كوم چي پر سپارلي (پرته) وي داسي دى لكه پر (خودي) سپارلي لمونځ كول سَوَاءٌ كَانَتْ سَائِرَةً أَوْ أَقْفَةً بَرَابَرَهُ سپارلي تلونكې (روانه) وي او كه ولاړه وي.

لغات: ﴿المحمل﴾ كجاوه (مودج)، دلېتواو لرگيو څخه جوړ سوي هغه ځاى كوم چي به پر اوښ د سپرېدلو او كېنېستلو لپاره ايښوول كېدى (چي هغه به د كوچنۍ خونې په ډول وو چي سر به يې د گومبتي په شېر وو. او غالباً په هغه كي به ښځي ازني اسپړول كېدې)، جمع: محامل، ﴿سائرة﴾ د ضرب له بابه د واحد مؤنث فاعل صيغه ده، مصدر: سَيَّرًا، تلل، روانېدل.

تشرېح: مسئله داده چي كجاوه كوم چي پر سپارلي ايښوول كيږي، په هغه كي لمونځ كول داسي دي لكه پر سپارلي لمونځ كول، يعني په دواړو كي هيڅ فرق نسته. (انوار الايضاح)

﴿ ۲۱۴ ﴾ وَلَوْ جَعَلَ تَحْتَ الْمَحْمِلِ خَشَبَةً حَتَّى يَقْسِ قَرَارُهُ إِلَى الْأَرْضِ او كه له كجاوې څخه لاندي يو لرگى ودروي تردې چي د كجاوې قرار پر ځمكه پاته سي (يعني پر ځمكه قرار ونيسي) كَانَتْ بِمَنْزِلَةِ الْأَرْضِ نوبيا هغه د ځمكه په درجه كي ده قَتَصَهُ الْقَرِيبَةُ فِيهِ قَائِمًا نو په هغه كي فرضي لمونځ په ولاړه كول صحيح كيږي.

لغات: ﴿خشبة﴾ لرگى (د لرگي تنغه يا لوبه ټوټه)، ﴿بقى﴾ د سمع د باب ماضي ده: پاتېدل (باقى پاتېدل).

تشرېح: مسئله داده چې کجاوه کوم چې پر سپارلي پرته وي که تر هغه لاندي لرغی داسي ودرول سي او پر خمکه تکیه کړل سي چې کجاوه حرکت نه کوي او پر خمکه قرار ونيسي. نو داسي کجاوه د خمکي او د تخت او کت په حکم کي ده چې څرنګه پر خمکه او پر تخت وغيره فرضي لمونځ په ولاړي کول صحيح دي، همداسي په دغه کجاوه کي هم فرضي لمونځ په ولاړي کول صحيح دي. او په دې کي هم بېله عذرې فرضي لمونځ په ناستي کول صحيح نه دي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

فصل في الصلاة في السفينة

(دا) فصل دی په کتبی کي د لمونځ کولو په بیان کي

په کتبی کي د لمونځ کولو بیان

﴿ ۲۱۳ ﴾ صَلَاةُ الْفَرَسِ فِيهَا وَهِيَ جَارِيَةٌ قَاعِدًا بِإِلَّا عُدْرٍ صَحِيحَةٌ په کتبی کي فرض

لمونځ کول په داسي حال کي چې هغه روانه وي بېله عذرې (هم) صحيح دی عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ د

امام صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ په نِزَالِ الْكُفْرِ وَالسُّجُودِ په رکوع او سجده سره وَقَالَا: لَا تَصِحُّ إِلَّا

مِنْ عُدْرٍ او صاحبين (ياران) رَحْمَتُهُمَا اللَّهُ فرمايي: چې نه صحيح کيږي مګر د عذرې په وجه وَهُوَ

الْظُّهْرُ او همدا اظهر قول دی.

لغات: ﴿جارية﴾ د ضرب له بابې د واحد مؤنث فاعل صيغه ده، مصدر: جَرَيْتُ: روانېدل، تلل.

تشرېح: که کتبی روانه وي، نو د امام صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ په نيز بېله عذرې هم په ناستي فرض او

واجب لمونځ کول صحيح دي، خو په دې صورت کي د ضروري ده چې په رکوع او سجده سره به

لمونځ اداء کوي، يعني رکوع او سجده په اشاره سره نه صحيح کيږي، او صاحبين رَحْمَتُهُمَا اللَّهُ فرمايي

چې بېله عذرې په ناستي لمونځ پکښي کول جائز نه دي او همدا ظاهر مذهب دی. ها! که يو عذر وي.

نو په داسي صورت کي بالاتفاق په ناستي لمونځ کول صحيح دي (عذرونه په راوړون عبارت کي بيان سي).

﴿ ۲۶۵ ﴾ وَالْقُدْرُ كَدُورَانِ الرَّأْسِ او هنر لکه سر گر خېدل (د سر چکر کول) وَعَدَمِ الْقُدْرَةِ
عَلَى الْخُرُوجِ او (لکه) قدرت نه لرل (له کښتۍ غځه) پر وتلو.

لغات: ﴿دوران﴾ د نصر د باب مصدر دی: سر گر خېدل (چکر باندې راتلل).

تشریح: او هغه هنر چې د هغه په وجه په کښتۍ کې په ناستي لمونځ کول جائز دي مثلاً په ولاړه د
لمونځ کولو په صورت کې د لمونځ گزار سر گرځي، یا د لمونځ گزار پښې پر یوه ځای قرار نه نیسي،
او له کښتۍ غځه بهر نه سي وتلای.

﴿ ۲۲۲ ﴾ وَلَا تَجُوزُ فِيهَا بِإِلْسَاءٍ اِتِّفَاقًا او جائز نه دي په کښتۍ کې په اشاره سره لمونځ
کول (د ټولو) په اتفاق.

تشریح: یعنې که لمونځ گزار په رکوع او سجده کولو باندې قادر وي، نو د هغه لپاره په کښتۍ کې
په اشاره سره لمونځ کول جائز نه دي (لکه منځي چې مود ذکر کړه)، دا حکم بالاتفاق دی.

﴿ ۲۶۴ ﴾ وَالْمَرْبُوطَةُ فَمِنْ لُجَّةِ الْبَحْرِ وَتَحْرِكُهَا الرِّيحُ شَدِيدًا كَالسَّائِرَةِ او هغه کښتۍ کوم
چې ترل سوې وي د سمندر (دریاب) په مینځ کې او باد هغې ته سخت حرکت ورکوي (نو) هغه د
رواني کښتۍ په څېر ده وَالْأَفْكَالُ وَاقِفَةٌ کنې (یعنې که هغې ته بد حرکت نه ورکوي) نو د ولاړې (درېدلې)
کښتۍ په څېر ده عَلَى الْأَصَحِّ د صحیح ترین قول مطابق.

لغات: ﴿المربوضة﴾ د نصر له باب د واحد مؤنث مفعول صیغه ده؛ ترل سوې، مصدر: رَهْبًا؛
ترل (غوته کول)، ﴿لجة البحر﴾ د سمندر (دریاب) هغه حصه چې هلته اوبه زیاتې وي، ﴿تَحْرِكُ﴾ د
تغییل له باب د واحد مؤنث غائب مضارع صیغه ده؛ حرکت ورکول، بنورول.
تشریح: صورت د مثلي فادی چې هغه کښتۍ کوم چې د سمندر په مینځ کې درول سوې او ترل
سوې وي، خو د باد (مرا) د سمندري څپو په وجه هغه حرکت کوي، نو د هغې حکم د رواني کښتۍ
په څېر دی چې په هغه کې د امام صاحب رَجَاءُ الله په نېز بېله هلره هم په ناستي لمونځ کول صحیح
دي او د صاحبینو رَجَاءُ الله په نېز صحیح نه دی، او که باد هغې ته حرکت نه ورکوي، بلکې هغه پر
خپل ځای ثابت ولاړ وي، نویباد هغې حکم د ولاړې او ترل سوې کښتۍ په څېر دی چې د هغه
حکم به په راروان عبارت کې ذکر سي.

۱۰۰۰ و زان یکتا سر زلفه با طبع و ک کشتی تر سوی وی دستبرد گزنی عیبی است
که یجوز قصه قیام با آنجا و چون زن وی به سر کمر به تنی خویش کوبد به حجاب است

نکات: (۱) دستبرد برداشتن عیب کوبدن است جمع شفو و شفا

تشریح: صورت دستبرد دزدی چری که کشتی دستبرد دزدی است سر برداشتن سوی دزدی و دزدی
خویش گزارد قیام خفا و جزا می باشد به دزدی کشتی کی فوری و حد خویش به تنی کوب
جائز نیست و تن به تنی کوبن صحیح است خوشب که زن حد حجابی

۱۰۰۱ و قَدْ صُرِفَتْ وَ كُنْتُ مِمَّنْ سَقِطَةُ عَرْقٍ زَنَاجِرٍ بِه كَ مَوْخٍ بِرَدَائِي
و کپی و د کشتی شد حصه پر قرار دخیلی وی بر سر حد حجاب شد کسر است
صَحَّتْ مَوْخٌ مَوْخٍ مَحِجٍ کِی زان قَدْ لَاحَظَ عَرْقٍ لَحْتَ کَ مَوْخٍ مَحِجٍ
کپی دستبرد حجابی قول مطلق اَلْاَدَةُ لَا یُجْزِئُ لَهَا مَوْخٌ مَحِجٍ کَ مَوْخٍ مَحِجٍ
شعاع است ممکن است

تشریح: دخیلی معنی سر برداشتن کشتی که دستبرد دزدی است سر برداشتن سوی دزدی حد حجابی
خویش پکشی کوبن صحیح است کپی به دزدی به مَوْخٍ مَحِجٍ کَ مَوْخٍ مَحِجٍ چری به دزدی به مَوْخٍ مَحِجٍ
پکشی کوبن حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دخیلی سر برداشتن سوی دزدی
به دزدی کوبن حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دخیلی سر برداشتن سوی دزدی
به دزدی د کشتی شد قرار به دزدی کوبن قول مطلق به دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی
حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن
حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن

حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن
حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن
حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن
حد و حد صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن

۱۰۰۲ و مَوْخٌ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ مَحِجٍ
کوبن صحیح کپی که چری د کشتی شد حصه دزدی کوبن سوی دزدی به دزدی کوبن

تشرېح: يعنې کله چې په کښتۍ کې لمونځ شروع کړي، نو د لمونځ گزار مخ پر قبله کېدل ضروري دي، برابر ه ده فرض لمونځ وي او که نفل وي (څکه په هغه کې عموماً مخ گرځول ممکن دي. په خلاف د چارې لویو په خلاف د موټر وغيره چې په هغه کې په نفلو کې حکم جلا دی کوم چې په ﴿۴۵۱﴾ نمبر مسئله کې تېر سو چې «إلى أي جهة توجهت أئمتنا»، د تفصيل لپاره د هغه عبارت تشرېح وگورئ!، او که د لماتځه په دوران کې کښتۍ وگرځي او د لمونځ گزار مخ له قبلې څخه واوړي، نو هغه دي بېرته خپل مخ د قبلې طرف ته وگرځوي (عمداً حکم په طیاره او رېل گاډۍ کې د لمونځ کولو دی... کله چې مخ گرځول ممکن وي).

﴿٦٤﴾ وَكَلَّمَا اسْتَدَارَتْ عَنْهَا أَوْ هَرَّ كَلَهُ جِي هَم كَبْتَى لَه قَبْلَى شَخَه وَگَرځي (له قبلې څخه يې مخ وهرې) اَيَتَوَجَّهَ إِلَيْهَا فَيُحَالِلُ الصَّلَاةَ نو لمونځ گزار دي هم د قبلې و طرف ته مخ کوي د لماتځه په مينځ (دورن) کې حَقَّقَ يَتَمَتَّعُهَا مُسْتَقْبِلًا تردې چې لمونځ په داسې حال کې پوره کړي چې هغه مخ پر قبله وي.

لغات: «استدارت» د استعمال له بابيه د واحد مؤنث غائب ماضي معلومي صيغه ه، مصدر: «استداراً»: گرځېدل، «خلال» د دوو شیانو تر مينځ خالي ځای، مينځ، لکه په دې آيت کې چې د ﴿جَاءُوا خِلَالَ الْبَيْتِ﴾ (هغوی د کورونو په مينځ کې وگرځېدل راوگرځېدل، «فی خلال الصلاة» (په مينځ د لماتځه کې يعنې د لماتځه په دوران (جریان) کې).

تشرېح: يعنې که د لماتځه په دوران کې کښتۍ له قبلې څخه واوړي (او لمونځ گزار ته علم وي)، نو لمونځ گزار دي په لماتځه کې دننه د قبلې و طرف ته گرځي، تردې چې لمونځ د قبلې و طرف ته پوره کړي، يعنې کله چې هغه لمونځ پوره کوي، په هغه وخت کې دده مخ پر قبله کېدل ضروري دي، او دا دمخ گرځول لمونځ نه باطلوي، او که بل وجود د علم او قدرت د قبلې و طرف ته مخ نه وگرځوي، نو لمونځ يې نه صحيح کېږي، (عمداً حکم د طیارې او رېل گاډۍ دی چې که د لماتځه په دوران کې د طیارې يا رېل گاډۍ وغيره مخ له قبلې څخه واوړي او لمونځ گزار په پوره سې او پر مخ لږولو قادر هم وي، نو هغه دي هم وگرځي او خپل مخ دي د قبلې و طرف ته کړي، خو که د گرځېدلو علم ورته نه وي، نو همدا سې لمونځ صحيح کېږي). (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

يادونه: دا پورتنی حکم (چې په کښتۍ وغيره کې به مخ پر قبله گرځي) په هغه صورت کې دی کله چې د قبلې و طرف ته پر مخ گرځولو قادر وي يا په بله وينا قبلې ته مخامخ کېدل ممکن وي (سمارکرا)، او که هغه پر دې قدرت نه لري او وخت هم ډېر پاته نه وي، نو څرنگه چې ممکنه وي، لمونځ دي اداء کړي (څکه له کښتۍ رېل گاډۍ او طیارې څخه شوه، کېدل ممکن نه دي چې فرض لاندې اداء کړي)، که وخت ډېر پاته وي، نو انتظار دي وکړي، څرنگه چې قادر سي، نو مخ پر قبله دي لمونځ اداء کړي. (مؤمن الفتاح)

فصل في التراويح

(دا) فصل په (بيان د) تراويحو کي دی

تشرېح: جمع د ترويحه ده. د ترويحه معنی ده: إيصال الراحة آرام رسول (موسا کول). او په اصطلاح کي

ترويحه هرو شلورو رکعتو ته وایي؛ څرنګه چي لمونځ گزار په تراويحو کي تر هر شلورو رکعتو

وروسته د ځان هوسايني او استراحت لپاره کښني، نو ځکه هرو شلورو رکعتو ته ترويحه ويل کيږي.

او ټولو شلور رکعتو ته تراويح ويل کيږي. (عتابه ج: ۱، ص: ۲۸۲)

تراويح د صحيح روايت مطابق سنت مؤکده دی. ځکه خلفاء راشدينو (حضرت ابوبکر.

عمر، عثمان او علي رضي الله عنهم) پر تراويحو همستوب کړي دي. او نبي ﷺ فرمايلي دي:

«عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الْمَهْدِيِّينَ الرَّاشِدِينَ» [ابوداؤد شريف، باب في لزوم السنة، حديث

شعبره: ۱۲۶۰۹]، (پر تاسو لازم دي! زما او د خلفاء راشدينو طريقه)، يعني زما او د خلفاء راشدينو پر لاره

به ځي! او زموږ پر طريقه به عمل کوي! او خلفاء راشدينو پر تراويحو همستوب کړي دي. نو ځکه

سنت مؤکده به وي.

او تراويح زموږ په نېز شل رکعت دي، دليل د سائب بن يزيد رحمه الله دا رايه ده: «كَانُوا

يَقْرَأُونَ عَلَى عَهْدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ عِشْرِينَ رَكْعَةً وَعَلَى عَهْدِ عُثْمَانَ وَعَلَى مِثْلِهِ وَكَانُوا

يَتَوَكَّلُونَ عَلَى عَصِيَّتِهِمْ فِي عَهْدِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنْ شِدَّةِ الْقِيَامِ» [اسنن، يمتعي، باب ما جاء في عدد ركعات

القيام، حديث شعبره: ۱۲۸۰۱]، (يعني خلګو به د حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت علي رضي الله

عنه په زمانه کي شل رکعت تراويح کولې، او د عثمان رحمه الله په زمانه کي به يې د ولاړي (دربلو) د

سختۍ په وجه پر لکړو تکيه کوله، ايعني کله چي به په تراويحو کي ولاړه پر خلګو دونه سوه، نو بيا به يې پر

لکړو تکيه کوله. او مخکي ذکر سوه چي په طلوع لمغه کي پريوشي تکيه کول جائز دي (۱)، له دې روايت څخه

معلومه سوه چي تراويح شل رکعت دي.

د تراويحو شرعي حيثيت

﴿٦٤٢﴾ الشَّرَاوِيحُ سُنَّةٌ لِلرَّجَالِ وَالنِّسَاءِ تَرَاوِجُ سُنَّتِ دِي دسريو او بنځو لپاره.

لغات: «تراويح» مخکي يې وضاحت وسو چي تراويح جمع د تَرَوِيحَةٍ ده، اصل معنی يې د استراحت ده کوم چي له راحت څخه مأخوذ دی، له شلورو رکعتو څخه وروسته چي کوم دلږ وخت لپاره ناسته کول کيږي، هغه ناستي ته ترويح وايي، څرنگه چي په شلور رکعتو کي پنځه ترويحې دي، نو ځکه دغه لمناځه ته تراويح وايي.

تشرېح: په رمضان المبارک کي شل (٢٠) رکعت تراويح کول دسريو او بنځو په حق کي بالاجماع سنت مؤکده علی العین دي؛ ځکه مخکي ذکر سوه چي خلفاء راشدينو او عامو صحابه وو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ پر تراويحو همېشېتوب کړی دی، تراويح (په اصل کي) د نبي کریم ﷺ سنت دي او بعضي حضراتو هغه ته د حضرت عمر رضی الله عنه سنت ويلي دي، لېکن اول قول اصح دی، کوم څوک چي هم تراويح پرېږدي، هغه د سنت پرېښوولو گناهکاره کيږي او دمکروه مرتکب کيږي. د تراويحو له سنت کېدو څخه د اسلام هيڅ فرقه منکر نه ده، ماسواله روافضو څخه. (شفا الارواح بحواله عمدة الفقه)

د تراويحو د جماعت حکم

﴿٦٤٣﴾ وَصَلَوْتُهَا بِالْجَمَاعَةِ سُنَّةٌ كِفَايَةٌ او د تراويحو لمونځ په جماعت سره اداء کول سنت کفايي دی.

تشرېح: په جماعت سره د تراويحو اداء کول هم سنت مؤکده دي بناء پر کفايت، يا په بله وينا کفايي سنت مؤکده دي، حتی که د محلي يو څو خلک په کور کي تراويح وکړي او نور يې په مسجد کي په جماعت سره وکړي، نو د کور والا وو څاره خلاصیږي، او سنت يې اداء کيږي، خود د جماعت له فضيلت څخه يې برخي کيږي، او که د کلي ټوله خلک يې په کورونو کي وکړي او جماعت يې پرېږدي، نو ټوله کلي والا يې د جماعت پرېښوولو په وجه گناهکاره کيږي.

په نارينه امام پسي د بنځو تراويح کول

مسئله (١): که سړی د تراويحو امامت کوي او شاته يې خلک وي او تر هغو شاته په پرده کي بنځي وي او دا امام د بنځو نيت هم وکړي، نو دا لمونځ شرعاً صحيح دی، په دې کي څه قباحت نه، او که امام يوازې وي او نور ټوله بنځي وي، نو د امامت دنيت کولو سره دا هم ضروري ده چي په

دې اقتداء کونکو بشخو کي به د امام يوه محرمه قريه بشخه يا خپله بشخه (زوجه) هم شامله وي. کښې
تنها صرف د اجنبيا توامات کول مکروه دي. (شامي ج ۲، ص: ۳۰۷، کتاب المسائل ص: ۲۸۵)

په يوه مسجد کي د تراويحو دوه جماعتونه

مسئله (۲): په يوه مسجد کي په يوه وخت کي دوه ځايه جلا د تراويحو جماعت کول (مثلا يو
جماعت لاندې او بل په لوړ منزل کي کول، همدارنگه پرلپسې يعني د جماعت له ختمېدو څخه وروسته بل د تراويحو
جماعت کول) مکروه دي. (فتاوى خانیه ج ۱، ص: ۲۳۴، کتاب العمال ص: ۲۸۵)

د تراويحو وخت

﴿ ٦٤٣ ﴾ وَوَقْتُهَا بَعْدَ صَلَوةِ الْعِشَاءِ او د تراويحو وخت د ماخوستن تر لمانځه وروسته دی،
وَيَصِحُّ تَقْدِيمُ التَّرَاوِيحِ عَلَى الْغَيْرِ أَغْنَاهَا او صحيح دي د وترو مخکي کول پر
تراويحو او د وترو وروسته کول له تراويحو څخه.

تفويض: د تراويحو وخت د ماخوستن تر لمانځه وروسته تر صبح صادق (سپېد، چاود) پوري دی.
او په وترو کي افضل داده چي له تراويحو څخه وروسته اداء کړل سي. لېکن که وتر له تراويحو څخه
مخکي اداء کړل سي او بيا تراويح، نو هم شرعاً صحيح دي. (البحر الرائق ج ۲، ص: ۷۳)
فایده: د تراويحو د وخت په سلسله کي درې قوله دي: ① ټوله شپه د تراويحو وخت دی. د
ماخوستن تر لمانځه مخکي او وروسته، له وترو څخه مخکي او وروسته (په دې وروخت کي تراويح اداء
کولای سي)، ② د ماخوستن د لمانځه او د وترو په مینځ کي د تراويحو وخت دی، ③ د تراويحو
وخت د ماخوستن تر لمانځه وروسته تر صبح صادق پوري دی. همدا قول صاحب د کتاب زینه الله
غوره کړی دی، وسمخته فی الهدایة والخانیة وال محیط. (البحر الرائق ج ۲، ص: ۷۳)

د تراويحو مستحب وخت

﴿ ٦٤٥ ﴾ وَيَسْتَحَبُّ تَأْخِيرُ التَّرَاوِيحِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِهِ او مستحب دي د تراويحو
ځنډول تر درېيمې حصې د شپې يا نيمې شپې پوري وَلَا يَكْرَهُ تَأْخِيرُهَا إِلَى مَا بَعْدَهُ او
مکروه نه دي د تراويحو ځنډول له دې (نيمې شپې) څخه تر وروسته پوري (هم) عَلَى الصَّحِيح د
صحيح قول مطابق.

تفويض: يعني تراويح دومره ځنډول چي د شپې درېيمه حصه يا نيمه شپه راسي د مستحب دي او
تر نيمې شپې وروسته په اداء کولو کي يې اختلاف دی. بعضو دې ته مکروه ويلي دي. لېکن صحيح

داده چي تر نيمي شپې وروسته هم تراويح کول مکروه نه وي، بلکي د بعضو په نيز مستحب او افضل دي؛ ځکه چي د قيام الليل دي، لېکن کوم چاته چي د تراويحو په ځنډولو سره د تراويحو د فوت کېدلو بېرته وي، نو د هغه لپاره غوره داده چي تراويح نه وځنډوي. (شفاء الارواح بحواله عمدة الفقه)

د تراويحو رکعات

﴿ ٦٤٦ ﴾ وَهِيَ عِشْرُونَ رُكْعَةً بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِيهَا ثَلَاثِينَ رُكْعَةً او تراويح شل رکعت دي په لسو سلامونو سره.

تشرېح: فرمايي چي د تراويحو شل رکعت دي په لسو سلامونو سره، نه تردې کم او نه تردې زيات، يعني پر هرو دوو رکعتو به سلام گرځول کيږي، لاندې يو څو مسئلې ملاحظه کړئ!:

مسئله (۱): که څوک درې رکعت وکړي، خو پر دويم رکعت کښېني، نو د شروع دوه رکعت صحيح کيږي او آخري رکعت باطليږي، په آخري رکعت کي لوستل سوی قرآن (په راروان رکعت کي) راگرځول لازم دي، او که پر دويم رکعت يې قعده (ناست) نه وي کړې، نو درې سره رکعت باطليږي، په هغوی کي لوستل سوی قرآن به راگرځول کيږي. (ايضاح المسائل ص: ۱۲۹، امداد الفتاوى ج: ۱، ص: ۲۹۸)

مسئله (۲): که په يوه سلام سره څلور رکعت وکړي او پر دويم رکعت قعده وکړي، نو څلور سره رکعت صحيح کيږي او سجده سهو نه لازميږي. (حاشيه امداد الفتاوى ج: ۱، ص: ۲۹۸)

مسئله (۳): که په يوه سلام سره څلور رکعت وکړي او پر دويم رکعت نه کښېني (يا په بله وينا قعده لولي نه وکړي)، نو صرف آخري دوه رکعت معتبر دي او د شروع دوه رکعتونه باطليږي، لهذا په اولو دوو رکعتونو کي لوستل سوی قرآن به راگرځول کيږي، کښې قرآن کریم به مکمل نه سي؛ ځکه داده رکعت په تراويحو کي شمار نه دي. (امداد الفتاوى، مطبوعه ديوبند ج: ۱، ص: ۲۹۷، کفايت المفتي ج: ۲، ص: ۳۴۹)

تر هر څلورو رکعتو وروسته کښېنستل

﴿ ٦٤٧ ﴾ وَيَسْتَحِبُّ الْجُلُوسُ بَعْدَ كُلِّ أَرْبَعٍ بِقَدْرِهَا او مستحب دي کښېنستل تر هرو څلورو رکعتو وروسته د هغوی (څلورو رکعتو) په اندازه وَكَذَلِكَ هَيِّنَ الشَّرِيْعَةُ الْخَامِسَةَ وَالْاَوْتَرَ (او همدارنگه (مستحب دي کښېنستل) د پنځمي ترويحي او ترو په مينځ کي).

تشرېح: فرمايي له هرو څلورو رکعتو څخه وروسته دومره وخت کښېنستل مستحب دي په دومره وخت کي چي څلور رکعت سوي دي، که په دومره وخت کښېنستلو کي خلکو ته تکليف

وي او د جماعت د كېدلو بېره وي، نو تر هغه دي كم كېښي، او د پنځمي ترويحې او وترو په مينځ كې هم دومره اندازه كېښتل مستحب دي، لېكن كه داهم پر خلكو درنه وي، نو نه دي كېښي. او دانستي په دوران كې خلكو ته اختيار دى، برباره ده تسبيح وايي، يا قرآن كړم وايي، يا يو بل ورد وايي، بعضي فقهاؤ ليكلي دي چي درې واړه دي دا تسبيح وايي:

"سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ سُبْحَانَ ذِي الْعِزَّةِ وَالْقُدْرَةِ وَالْكَرَمِ وَالْجَبَرُوتِ سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَلَا يَمُوتُ قُدُّوسٌ وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ نَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَنَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ". (شفاء الارواح بحوالة عمدة الله)

د قرآن ختمولو حكم

﴿٦٤٨﴾ وَ سُنَّ خَتَمَ الْقُرْآنِ فِيهَا مَرَّةً فِي الشَّهْرِ او سنت دي د قرآن ختمول په تراويحو كې

يو وار په مياشته كې عَلَى الصَّحِيح د صحيح قول مطابق.

تشرېح: په تراويحو كې قرآن كړم په ټوله مياشته كې يو وار په ترتيب سره ختمول سنت مؤكده دي. او د خلكو د غفلت او ستی په وجه يو وار ختم نه سي پرېښوول كېدلای او نه د خلكو رعايت په دې كې لازم دی، كه په ټوله رمضان المبارک كې يو ختم كوي، نو د اوور شتم په شپه ختم كړم مستحب او افضل دي. دلته دا خبره هم ياد لرئ! چي په رمضان المبارک كې تراويح مستقل سنت او په تراويحو كې لږ تر لږه يو وار قرآن ختمول جلا سنت دی، لهندا "الم تركيف" په تراويحو سره خو پر يوه سنت عمل كيږي، لېكن د دويم سنت ترك لازميږي.

﴿٦٤٩﴾ وَإِنْ مَلَ بِهِ الْقَوْمُ او كه په تكليف كېدل (تجبد) په دې (يوه ور قرآن رڼو) سره خلك قسراً

بِقَدَرٍ مَا لَا يُوَدُّ إِلَى تَغْيِيرِهِمْ نو دومره اندازه دي وايي كوم چي د هغو مستنقر كولو لږه رسول نه كوي (يعني چي د هغو د نفرت او زړه تنگی سبب نه څرخي) فِي الْمُخْتَارِ د مختار (خوښځوړي سړي) قول مطابق.

لغات: ﴿مَلَّ﴾ د سمع له بابه ماضي معلومه ده، مصدر، مَلَّوْا مَلَّالَةً، له يوشې څخه ستري كېدل، په تكليف كېدل، تنجبد (زړه تورېدل)، ﴿تَغْيِيرِهِمْ﴾ د تغْيِيل د باب مصدر دی، نفرت پيدا كول، مستنقر كول.

تشریح: صورت د مشلې ډاډې چې که خلگ دومره اندازۀ سټ وي چې ډاېره وي چې که په تراويحو کې ټوله قرآن مجيد ويل کيږي او قرائت اوږدول کيږي، نو خلگ به متنفر سي او تراويح به پرېږدي او جماعت به مات سي، نو بيا غوره ډاډه چې ثومره اندازۀ قرائت پر خلگو نه بوج کيږي، غومره دي ويل کيږي او د قرآن ختمولو سنت دي پرېږدي، يا دي په "آلم ترکيف" سره تراويح ورکول کيږي.

صاحب د "انوار الايضاح" (لغ الله) وايي چې نن سبا چې په تراويحو کې پاؤ بالا يوه سپاره يا يوه نيمه سپاره ويل کيږي، زما په خيال د خلگو زړونه په دومره قرائت سره نه متنفر کيږي: ځکه د ټولو په ذهن کې دا خبره ده چې په (۲۷) درمضان قرآن شريف ختميږي، او که په دومره قرائت سره هم خلگ ستري کيږي، نو بيا دي قرآن ختمولو سنت پرېږدي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

سنت اوراد پرېښوول

﴿ ۶۸۰ ﴾ وَلَا يَشْرُكُ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ لِيَكُلَّ تَشْهَدٍ مِنْهَا اَوْ نَه دې پرېږدي پر نبی کریم ﷺ درود د تراويحو په هر تشهد (التحيات) کې وَلَوْ مَلَّ الْقَوْمُ که څه هم خلگ په تکليف کيږي عَلَى الْمُخْتَارِ د مختار قول مطابق وَلَا يَشْرُكُ الشَّاءَ وَتَسْبِيحَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ اونه دي پرېږدي ثناء (سبحانك اللهم وبحمدك) او د رکوع او سجده تسبیح وَلَا يَأْتِي بِالدُّعَاءِ إِنْ مَلَّ الْقَوْمُ او (تر درود شريف وروست) دعاء دي نه وايي که خلگ په تکليف کېدل.

تشریح: له تکبير تحریمه څخه وروسته ثناء (يعني سبحانك اللهم وبحمدك...) ويل سنت دي او له ثناء څخه وروسته او تر سورة الفاتحه مخکې "اعوذ بالله..." او "بسم الله..." ويل هم سنت دي. په رکوع کې لږ تر لږه درې واړه "سبحان ربّ العظیم" ويل سنت دي او په سجده کې لږ تر لږه درې واړه "سبحان ربّي الاعلی" ويل سنت دي او په آخره ناسته کې له التحیات (تشهد) څخه وروسته درود شريف ويل سنت دي، همدارنگه له درود شريف څخه وروسته او تر سلام مخکې ماثوره دعاګانې ويل سنت دي.

مشله ډاډه چې دغه سنتونه به په هيڅ حال کې هم نه پرېښوول کيږي يعني د خلگو د ستري کېدو له بهري څخه به امام دغه شيان نه پرېږدي، ها! دا خبره ياد ساتل پکار دي چې که خلگ

ستري كيږي. نو له درود شريف څخه وروسته دي اوږده دعاء نه ويل كيږي. بلكي يو مختصره دعاء (لكه "رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً") دي ويل كيږي. يادي دعاء پرېښوول كيږي (د دې غنجاش ته). (انوار الايضاح، شفاء الارواح)

د تراويحو قضاء نسته

﴿ ٦٨١ ﴾ وَلَا تُقْضَى التَّرَاوِيحُ بِقَوَاتِهَا او قضاء به نه راوړل كيږي د تراويحو د هغوی په قوت پیلو (تېرېدلو) سره (يعني که له يو چا څخه تراويح پاته او تېري سي. نو نه به راگرځول كيږي) مُنْقِطَةً وَلَا بِجَمَاعَةٍ نه يوازي (انفرادي) او نه په جماعت سره.

تشرېح: که له يو چا څخه د تراويحو پوره لمونځ پاته سي او وخت يې ووځي، نو اوس د هغه قضاء نسته. نه په جماعت سره او نه بغير له جماعته، که يې قضاء راگرځوي، نو هغه محض نفل گرځي. نه سنت تراويح.

د تراويحو بعضي رکعتونه تېرېدل

که له يو چا څخه د تراويحو بعضي رکعتونه تېر سي، نو هغه دي د ترويح په وفتو کي رکعتونه پوره کړي، که بيا هم پاته سي او امام تر آخري ترويحې وروسته د وترو لپاره ولاړ سي، نو د امام سره دي اولاً و تر اداء کړي، تر هغه وروسته دي خپل پاته رکعتونه راوگرځوي. (درمختار ج: ۱، ص: ۲۳۶)

بېلابېلي مسئلې

مسئله (۱): په تراويحو کي د نابالغه کس امامت د مفتي به قول مطابق جائز نه دی. (حلي کبير ص: ۲۰۸)

مسئله (۲): کوم چا چي د ماخوستن لمونځ تنها کړی وي، نو هغه د تراويحو او وترو په جماعت کي شريک کېدلای سي. په دې کي څه شرعي ممانعت نسته. (درمختار ج: ۲، ص: ۲۳۶ ط: بيروت)

مسئله (۳): په کوم مسجد کي چي د ماخوستن لمونځ په جماعت سره نه وي سوی. بلكي ټولو تنها، تنها لمونځ کړی وي، نو اوس که هغوی (فقط) تراويح په جماعت سره کوي، دا د هغو لپاره ښه نه دي. (پورتني حواله)

مسئله (۴): کوم چا چي يو وار تراويح کړي وي، يا يې د تراويحو امامت کړی وي، نو بل ځای که بيا د نفلو په نيت سره د تراويحو په جماعت کي شامل سي، نو په دې کي څه شرعي حرج نسته. (حلي، ک: ۱، ص: ۲۰۸)

مسئله (۵): په ټوله تراويحو کې فقط يو وار بسم الله جهراً (په لوړ آواز سره) ويل لازم دي، کنه قرآن به ناقص پاته سي، خو د هر سورت په شروع کې بسم الله جهراً ويل له نبي کریم ﷺ اوله خلفاء راشدينو څخه ثابت نه دی، نو ځکه دامام صاحب رَجَنُ الله په نېز په هر سورت کې بسم الله جهراً ويل سنت نه دي. (انوار الايضاح)

په تراويحو کې د قرآن پر ختم پيښې اخيستل

مسئله (۶): د قرآن کریم تلاوت او د هغه ختم مستقل عبادت دی، د هغه په ذریعه دنيا حاصلول يا په معروفه (مروجه) طريقه باندې د قرآن پر ختم اجرت اخيستل جائز نه دي، صاحب دانوار الايضاح (عز الله له) په دې هکله تفصيلي بحث کړی دی (او کومو حضراتو چې د تراويحو د اجرت جواز د امامت او تعليم پر اجرت قياس کړی دی، هغه يې په دليل سره قياس مع الفارق گرځولی دی) او ويلي يې دي: په اوسني دور کې مشرانو مفتيانو دفتویٰ جاري کړې ده چې په تراويحو کې د قرآن کریم پر ختم په ټاکلې توگه يا په نا ټاکلې توگه اجرت اخيستل جائز نه دي، په ټوله معتبرو فتاویٰ وړ کې دې صراحت موجود دی (اوعمرو: ۱۱ فتاویٰ رشديه ص ۳۹۲، فتاویٰ مظاهر علوم ج ۱۱، ص ۴۸۱، امداد الفتاویٰ ج ۱۱، ص ۴۸۱، کفايت المفتي ج ۳، ص ۲۶۵، فتاویٰ دار العلوم ج ۴۱، ص ۲۲۶، جواهر الفقه ج ۱۱، ص ۳۸۲، فتاویٰ محموديه ج ۷، ص ۱۷۱، احسن الفتاویٰ ج ۳، ص ۵۱۴، فتاویٰ رحيميه ج ۱۱، ص ۳۴۹) په مذکوره فتاویٰ وړ کې بعضي پښتو ته هم ترجمه سوي دي. (۱)

مسئله (۷): که يو حافظ صاحب ته د يوه وخت يا يوې مياشتې د مسجد امامت وسپارل سي، نو هغه د تراويحو پر ختم اجرت اخيستلای سي، که نه؟ د دې جواب حضرت تهاوتي رَجَنُ الله داسې ليکلی دی چې دلته مقصود په تراويحو کې قرآن ويل دي، امامت مقصود نه دی، نو ځکه دا هم جائز نه دي. (امداد الفتاویٰ ج ۱۱، ص ۳۲۲، ايضاح المسائل ص ۲۸۱)

مسئله (۸): حافظ صاحب ته د تگ راتگ کرايه ورکول او د حافظ صاحب مېلمتيا کول شرعاً په اجرت کې داخل نه دي، نو ځکه دا جائز دي. (فتاویٰ دار العلوم ج ۴۱، ص ۲۹۴، ايضاح المسائل ص ۲۸۱)

بَابُ الصَّلَاةِ فِي الْكَعْبَةِ

(دا) باب دی (په بیان کي) د لمونځ کولو په کعبه شریفه کي

تشریح: یو لفظ کعبه ده او بل لفظ قبله ده، کعبه د هغه خاص ځای نوم دی کوم چي دمکې په بناړ په مسجد حرام کي واقع دی (او چا پوره دېوال پرې را څرځېدلی دی، کوم چي عموماً په تور مبارک پوښ سره پوښل سوی وي)، او قبله الصلاة د احنافو په نېز په حقیقت کي هغه فضا ده کوم چي دخلورو طرفونو په اعتبار سره د دې کعبې په حد کي محدوده ده او د لاندي او لوړ په اعتبار سره له تحت الشری څخه تر آسمانه پوري ده. (لهذا که دا د کعبې کوټه او دېوالونه پاته نه سي. بیا هم قبله باقي پاتېږي). (در مختار ۱۱۳ ص ۴۰۱، ۴۰۲)

په کعبه کي دننه یا پر کعبې د پاسه لمونځ کول

﴿ ٦٨٢ ﴾ صَلِّ قَرْنَصًا وَتَقِفْ فِيهَا صحیح دي فرض او نفل په کعبه شریفه کي وَكَذَلِكَ

او همداسي د کعبې شریفې د پاسه (هم صحیح دي) وَإِنْ لَمْ يَتَّخِذْ سُتْرَةً که څه هم ستره یې نه وي درولې لَكِنَّهُ مَكْرُوءٌ لېکن د مکروه دي لِلْإِسَاءَةِ الْأَذْبِ بِاسْتِعْلَائِهِمْ عَلَيْهَا دې ادبې له وجهي پر کعبې شریفې د پاسه ختلو په سبب.

لغات: ﴿لم يتخذ﴾ د افتعال له بابو د واحد مذکر غائب نفي جحد بلم صیغه ده، د دې باب څو معناوي دي چي د صلی په بدلون سره یې معنی هم بدلېږي: دلته په معنی د درولو (قاتولو) سره دي، ﴿استعلاء﴾ پورته کېدل، ختل.

تشریح: په کعبه شریفه کي دننه فرض او نفل هر قسم لمونځ کول بلا کراهت صحیح دي. برابره ده تنها لمونځ کوي یا په جماعت سره، که څه هم خپل مخ ته یې یو ستره نه وي درولې، همدارنگه د کعبې شریفې پر بلم (چت) هم لمونځ کول جائز دي، خو په کراهت تنزیهي سره او بعضو وړلي دي چي په کراهت تحریمي سره. یعني پر کعبې شریفې د پاسه لمونځ کول مکروه تحریمي دي؛ ځکه دا د کعبې د تعظیم خلاف دي. ښکاره دي وي چي په کعبه شریفه کي دننه یا پر هغې د پاسه تنها لمونځ کونکي هر طرف ته مخ کولای سي. هلته هر طرف د هغه لپاره قبله ده. (فتا، ۱۷۱ رواج، انوار الايضاح)

په کعبه کې په جماعت سره د لمونځ کولو یو صورت

﴿ ۲۸۳ ﴾ وَمَنْ جَعَلَ ظَهْرَهُ إِلَى غَيْرِ وَجْهِ إِمَامِهِ فِيهَا أَوْ قَوَّضَهَا أَوْ شَوَّكَ فِيهَا وَغَرَّخُوهُ خَيْلَهُ شَادَّ خَيْلَ إِمَامٍ لَهُ مَخْشَعَةً بَغِيرَ وَجْهِ طَرَفٍ تَهْ بِهْ كَعْبَةٍ كِي دَنَنَهْ يَا پَر كَعْبِي د پاسه صَحَّ (نو(ده، لمونځ) صحيح کيږي وَإِنْ جَعَلَ ظَهْرَهُ إِلَى وَجْهِ إِمَامِهِ أَوْ كَهْ وَغَرَّخُوهُ خَيْلَهُ شَادَّ خَيْلَ إِمَامٍ د مَخْ وَطَرَفٍ تَهْ لَا يَصِحُّ نُونه صحيح کيږي.

تشرېح: د عبارت حاصل دادي چې که په کعبه کې دننه يا پر کعبې د پاسه په جماعت سره لمونځ داء کول کيږي او خلک په امام پسي داسي ودرېږي چې د کعبې و طرف ته په مخ کولو کې د ټولو مقتديانو مخونه جلا، جلا طرف ته وي، نو په دې صورت کې چې د کوم مقتدي شاد امام د مخ و طرف ته وي، د هغه لمونځ نه صحيح کيږي، له دې څخه بغير نور چې څومره صورتونه جوړېږي. مثلاً د مقتدي شاد امام راسته يا چه طرف ته وي، يا د مقتدي مخ د امام راسته يا طرف ته وي، يا د مقتدي مخ د امام د شا و طرف ته وي او داسي نور، په دې ټولو صورتونو کې بلا کراهت لمونځ جائز صحيح کيږي، صرف په يوه صورت کې کراهت سته او هغه دادي چې د مقتدي مخ د امام د مخ و طرف ته وي. (شفاء الارواح بحوائج عمدة الفقه)

﴿ ۲۸۴ ﴾ وَصَحَّ الْأَقْتِدَاءُ خَارِجَهَا بِإِمَامٍ فِيهَا وَالْبَابُ مَفْتُوحٌ أَوْ صَحَّحَ دِي اِقْتِدَاءَ كُولَ له كَعْبِي څخه دباندې په هغه امام پسي کوم چې په کعبه کې دننه وي، په داسي حال کې چې (د کعبې شريفي) دروازه خلاصه وي.

تشرېح: اولاً په دې خبره پوهېدل پکار دي چې په يو امام پسي داقتداء د صحيح کېدو لپاره ډېر شرطونه دي چې له هغوی څخه يو شرط دادي چې مقتدی به دخپل امام په نقل او حرکت خبرېږي چې اوس هغه ولاړ دی يا رکوع يا سجده ته ولاړی...

صورت د مسئلې دادي چې که امام په کعبه کې دننه وي او دروازه خلاصه وي، نو کوم مقتديان چې له کعبې څخه دباندې په امام پسي ولاړ وي، د هغو لمونځ صحيح کيږي. همدارنگه که دروازه بنده وي، خو مقتديان د امام په نقل او حرکت خبرېږي، نو په دې صورت کې هم اقتداء صحيح کيږي. معلومه سوه چې د "الباب مفتوح" قيد اتفاقي دی. (مراقی الافلاج)

په مسجد حرام کې مقتدی له امام څخه مخکې کېدل

﴿ ۲۸۵ ﴾ وَإِنْ تَخَلَّقُوا حَوْلَهَا وَالْإِمَامُ خَارِجَهَا أَوْ كَهْ حَلَقَهْ جَوْرَهْ کَرِي (راوهرځی) مقتديان

پر کمې شاوخوا او امام (مه له کمې څخه) دباندې وي. **ص**اخر نو (اقتدا، يې) صحيح کيږي. **اَلَا يَسْنُ**
كَانَ اَقْرَبَ اِلَيْهَا فَسِنْ جِهَةً اِمَامِهِ مگر دهغه کس (اقتدا، نه صحيح کيږي) کوم چي (نه خپل ماته څخه)
 کمې ته زيات نژدې وي دخپل امام په طرف کي.

لغات: ﴿تحلقوا﴾ د تفعل له باب په جمع مذکر غائب ماضي معلومي صيغه ده: حلقه جوړول (حک د حقې
 په توه شاوخوا چاپېره اکېنېستل يادېدل)، ﴿حول﴾ د دې لفظ له معنواو څخه يوه معنی ده: شا
 وخوا (چاپېره)، چار طرفه.

تشرېح: که امام له کمې څخه دباندې ولاړ وي، او مقتديان چار طرفه (شاوخوا) پر کمې راگرځېدني
 وي، نو د ټولو لمونځ صحيح کيږي، ماسوا دهغه مقتدي کوم چي امام په طرف کي دامام په نسبت
 کمې ته زيات نژدې وي: ځکه داسي کس تر امام مخکي شمېرل کيږي. خو کوم مقتدي چي دامام په
 طرف څخه بغير په بل طرف کي دامام په نسبت کمې ته زيات نژدې وي، نو دهغه لمونځ صحيح
 کيږي؛ ځکه هغه حکماً دامام شاته دی: ځکه چي له امام څخه مخکي کېدل هغه وخت راځي که
 چي د دواړو جهت يو وي او دلته جهت مختلف دی.

بَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ

(دا) باب د مسافر د لمانځه (د احکامو په بیان) کې دی

تشریح په دې باب کې مصنف زبته الله د مسافر د لمانځه احکام او مسائل بیانوي.

د سفر لغوي او اصطلاحي معنی: د سفر لغوي معنی ده: مسافه او فاصله پرېکول. د سفر اصطلاحي معنی ده: دومره تگ کول چې په هغه سره احکام بدل سي. د مثال په توګه په لمانځه کې د قصر حکم، په روژه کې د روژې ماتولو حکم، د جمعې لمونځ او د اختر لمونځ ساقطېدل، د مسح موده تر درېو ورځو او درېو شپو پورې رسېدل، اوس شرعي سفر چې په هغه سره احکام بدلیږي او سړی د شریعت په نظر کې مسافر ګرځي، هغه به په عبارت کې بیان سي.

د سفر آداب: صاحب د "انوار الايضاح" دلته د "کتاب المسائل" په حواله سره د سفر شو آداب لیکلي دي چې هغه په لاندې ډول دي:

① سهار وختي سفر کول مبارک دي، ② د پنجشنبې (جمرات) په ورځ د سفر شروع کول بڼه دي، ③ کله چې په سفر کې شو ملګري وي، نو بڼه داده چې په هغوی کې یو مناسب کس د سفر امیر جوړ کړي سي، ④ د سفر لپاره له کور څخه تر وتلو مخکې دوه رکعتي نفل کول سنت دي، ⑤ که څه ستونزه او هلر نه وي، نو په سفر کې خپله ښځه د ځان سره بېول سنت دي، ⑥ کله چې کار پوره سي، نو ژر تر ژره له سفر څخه واپس کېدل پکار دي، ⑦ له سفر څخه د واپس کېدلو پر موقع د خپلې ګودنۍ لپاره څه تحفه وړل سنت دي، ⑧ له سفر څخه د واپس کېدلو او رسېدلو په وخت کې معافه سنت ده، ⑨ د واپس کېدلو پر مهال اولاً مسجد ته تلل یا په خپل کور کې دوه رکعتي لمونځ کول سنت دي، ⑩ د سفر په حالت کې په اذکارو، تلاوت او په دیني مشغله کې وخت تېرول پکار دي، تلک مشر لاکاملة، (کتاب المعامل ص ۵۱۰)

د شوهي سفر اندازه

﴿ ٢٦٢ ﴾ **أَكْلُ سَفَرٍ** تر ټولو کم سفر (یعنې د سفر کمه اندازه) **تَشْفِيرُهُ بِالْأَحْكَامِ** چې په هغه

سره احکام بدلیږي **مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ أَقْصَى أَيَّامِ السَّنَةِ** هغه مسافه (فاصله) د درېو ورځو د کال له ټولو څخه د ګوچنیو ورځو پېښې وسمپت مآل الاستیراحات په مینځوي

مزل (تگ) سره داستراحتونو سره وَالْوَسْطُ او مينځوي (ميته) مزل سَيْرُ الْإِبِلِ وَمَشَى الْقَدَامِ
فِي الْبَرِّ داوښانو مزل دی او پياده (په پښو) مزل دی په وچه کي وَلَيْسَ الْجَبَلُ بِمَائِيْنًا سُهُ
 او په غرونو کي په هغه مزل سره کوم چي ورسره مناسب وي (د غرنۍ علاقه سره) وَلَيْسَ أَنْهْخِرِ
إِحْتِدَالُ الرِّيحِ او په درباب (سندر) کي دهوا په معتدل کېدو سره (چي هوا معتدله وي).

لغات: تتفعل د تفعل له باب څخه دواحد مؤنث غائب مضارع معلومي صيغه ده: بدلېدل، متغير کېدل.
مصدر د ضرب له باب څخه مصدر ميمي دی، تگ، تلل، مراد مسافه ده. مشي د ضرب د باب
 مصدر دی، مزل (تگ)، رفتار، أقصر د نصر له باب څخه اسم تفضيل دی، تر ټولو لنډی (کوچنی).
استراحات جمع داستراحه ده کوم چي داستعمال له باب څخه مصدر دی، آرام کول، ځان هوساينه او
 بېدېدنه، مشي د ضرب د باب مصدر دی، مشی اقدام، په پښو (پياده) تگ کول.
تشرېح: اصورت د مسئلې دا دی چي په کوم سفر سره احکام بدلېږي او په لمانځه کي قصر په
 ثابتېږي، له هغه څخه مراد مطلق سفر نه دی، بلکي هغه سفر مراد دی چي انسان درې ورځي د تگ
 اراده وکړي (يا په بله رڼا، چي له خپل کوره څخه د دومره ليري تلو په اراده ورځي چي هلته انسان په درېو ورځو
 کي رسېدلای سي). هغه که داوښ په مزل (رفتار) سره وي، يا د پياده تلونکو په مزل سره وي، او په کال
 کي له ټولو څخه کوچنی ورځ معتبره ده (لکه زموږ په هیواد کي چي په سخت ژمي کي تر ټولو کوچنی ورځ
 راځي)، همدارنگه شپه او ورځ (۲۴ ساعته) مزل کول مراد نه دي. بلکي له سهار څخه تر زواله پوري
 تلل مراد دي، هغه هم په دې توگه چي په مینځ کي داستراحاتو (يعني د خوراک، چنباک وغيره) لپاره
 دومره انداز ودرېږي غومره چي حادثات درېږي، ځکه چي ۲۴ ساعته مسلسل مزل نه د انسان په وس
 کي دی او نه د يو سپارلی په طاقت کي دی، او له مزل (تگ) څخه مراد مينځوي مزل دی او هغه په
 وچه کي داوښانو او د پياده تلونکو مزل دی.

لنډه دا چي هره روح له سهار څخه تر زواله پوري چي په درېو کوچنيو ورځو کي کومه
 مسافه پرېکړل سي، هغه د سفر مسافه ده. د هغواو د آساني لپاره د سفر مسافه د ميل په اعتبار سره اته
 غلوبښت (۲۸) شرعي ميله ټاکل سوې ده چي د فرسخ په اعتبار سره شپاړس (۱۶) فرسخه کېږي. او د
 انگرېزي ميل په اعتبار سره غلور پنځوس (۵۲) ميله کېږي، ځکه انگرېزي ميل تر شرعي ميل کوچنی دی.
 په يوه ورځ کي په مينځوي مزل سره عموماً شپاړس شرعي ميله مسافه قطع کېږي، نو په درېو ورځو کي اته
 غلوبښت ميله مسافه سوه. لهذا که يو څوک اته غلوبښت ميله سفر وکړي، نو د سفر احکام به جاري
 کېږي. (شفا، ۱۷۰ راج، ص ۲۵۵، العارفينه ج ۲، ص ۲۱۵)

دلى الجبل: او په غرنۍ لاره كې د سفر كولو په صورت كې دهغه غرنۍ لارې د دريو ورځو تگ او مسافې لره اعتبار دي؛ ځكه په غرنۍ لاره كې پورته او كښته ځايونه راځي، يعنې د غره په لاره كې بعضې ځايونه داسې وي چې هلته سړى پورته ځي او په تگ كې زيات وخت لگيږي او بعضې ځايونه داسې وي چې هلته انسان لاندې طرف ته شوه كېدونكى ځي او تېز سې چې مسافه ژر پرېكيږي. لهذا په داسې لاره كې هغه تگ لره اعتبار دي كوم چې ورسره مناسب وي يعنې چې هلته په مناسب تگ سره په دريو ورځو كې كومه مسافه پرېكېل سي، هغه د سفر مسافه ده او د سفر حكم په ثابتيږي، كه څه هم په هواره ځمكه كې هغه مسافه تر دريو ورځو په كم وخت كې پرېكول كيږي.

دلى البحر: كه په سمندر كې د كښتۍ (بهرۍ) د لارې سفر كوي، نو درې ورځې د كښتۍ په تگ (رفتار) سره معتبره دي. كله چې هوا معتدله وي يعنې نه ډېره تېزه وي او نه درېدلې وي په داسې صورت كې چې په دريو ورځو كې كښتۍ خومره مسافه پرېكېي، هغه د سمندري لارې د سفر مسافه ده.

خلاصه دا چې په هر ځاى كې هغه تگ لره اعتبار دي كوم چې دهغه ځاى د حالت لائق وي. لهذا په سمندري سفر او غرنۍ سفر كې د وچې هوارې ځمكې مزل لره اعتبار نسته، مثلاً يو ښار ته د رسېدلو لپاره دوې لارې دي: يوه د سمندر (اوبو) لاره ده او بله د وچې لاره ده. د وچې د لارې څخه سړى هغه ځاى ته په دريو ورځو كې رسيږي او د سمندر د لارې څخه په دوو ورځو كې رسيږي، نو په داسې صورت كې كه د وچې لاره اختيار كړي، نو هغه مسافر گرځي او كه د سمندري لارې څخه ولاړ سي، نو مسافر نه گرځي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

د شرعي ميل، انگرېزي ميل، ميټر او كيلو ميټر اندازه د لاس او گز په اعتبار سره

څه شي؟	خومره؟ كيږي
يو شرعي ميل	خلور زره (۴۰۰۰) لاسه كيږي
يو شرعي ميل	دوه زره (۲۰۰۰) گزه كيږي
يو شرعي ميل	تقريباً (څه د پامه) اتلس سوه اته ويشت (۱۸۲۸، ۷۹۸) ميټره كيږي
يو شرعي ميل	تقريباً (څه د پامه) يو كيلو ميټر كيږي
۴۸ شرعي ميله	تقريباً اووه اتيا (۷۸۲، ۸۷) كيلو ميټره كيږي
يو كيلو ميټر	زر (۱۰۰۰) ميټره كيږي
يو ميټر	له يوه گز څخه لږ زياتيږي
يو انگرېزي ميل	درې زره پنځه سوه شل (۳۵۲۰) لاسه كيږي

یوانگریزي ميل	اولس سوه شپيته (۱۷۶۰) گزه کيږي
۴۸ شرعي ميله	تقريباً څلور پنځوس (۵۴) انگریزي ميله کيږي

د قصر حکم

﴿ ۶۸۷ ﴾ قَيِّضُ الْفَرَسِ الرُّبَاعِيِّ مَنْ نَوَى السَّفَرَ نَوَاقِصَ كَوِي په څلور رکتیز فرضي لماتځه کي هغه کس کوم چي د سفر نیت کړی وي

﴿ ۶۸۸ ﴾ وَلَوْ كَانَ عَاصِيًا بِسَفَرٍ ۖ که څه هم هغه په خپل سفر کي گناهکاره وي (يعني د جرم لپاره سفر کونکی وي).

لغات: ﴿يقصر﴾ د نصر له بابو د واحد مذکر غائب مضارع معلومي صيغه ده، مصدر: قَصَرَ: قصر کول، د شرعي رخصت پر بناء څلور رکتیز لمونځ دوه رکتونه کول. (انوار الايضاح)

تشریح: يعني کله چي انسان د سفر په نيت سره ووځي، نو د هغه لپاره په څلور رکتیز فرضو (يعني د ماښام پورې، مازيگر او ماخوستن په لمنځونو) کي قصر کول يعني دوه رکتونه کول واجب دي، که پوره يې وکړي، نو گناهکاره کيږي او له څلور رکتیز لمنځونو څخه بغير په نورو کي (يعني د سهار او ماښام په لمنځونو) کي قصر نسته، همدارنگه په سنتو کي هم قصر نسته، بعضي فقهانو د مسافر لپاره مؤکده سنتونه پرېنيول جائز ليکلي دي، لېکن مختار قول دا دی چي که د تلوار يا د بهري حالت وي، نو سنت دي نه کوي او که دامن او قيام حالت وي، مثلاً پر يو منزل او پر وياړتلي درېدلی وي، نو هغه دي کوي، لېکن د سهار د سنتو دي خاص خيال ساتي دي او هغه دي نه پرېږدي. (شفا، الارواح بحواله عمدة الفقه)

د گناه په اراده سره سفر کونکي لږه هم د قصر حکم دی

﴿ ۶۸۹ ﴾ وَلَوْ كَانَ عَاصِيًا بِسَفَرٍ ۖ يعني د سفر په وجه چي کوم د قصر کولو حکم دی، دا حکم د هر مسافر لپاره دی، برابره ده د هغه سفر د طاعت لپاره وي يعني د يو مشروع کار لپاره څي لکه حج او عمره يا تجارت وغيره، يا د معصيت يعني د غير مشروع کار لپاره څي لکه ډاکه ماري، سپنا يا ساقی خاتې ته څي، نو د مسافر احکام د هغه لپاره هم ثابتيږي. (شفا، الارواح)

د سفر د مسافري اعتبار له کومه ځايه کيږي

﴿ ۶۸۹ ﴾ إِذَا جَاوَزَ بُيُوتَ مَقَامِهِ وَجَاوَزَ أَيْضًا مَا اتَّصَلَ بِهِ مِنْ فِئَاتِهِ كَله چي تېر سي د خپل ځای (سروشنې) له کورونو څخه او همدارنگه تېر سي له هغه (ځايونو) څخه کوم چي دده د

خای سره متصل دی یعنی دهغه فناء (اطراف) وَأِنْ انْقَضَ الْفَنَاءُ بِمَزْرَعَةٍ أَوْ قَدَرٍ عَلَاقَةٍ او که جلا (لیري) وي فناء دیوه کښت (کښی) یا دیوه غلوي په انداز (تقریباً د خلور سوه شرعي کوزو په اندازه) لَا يُسْتَرْطُ مُحَاجَرَتُهُ نو (د قصر کولو لپاره) له هغه څخه تېرېدل شرط نه دي (بنکي صرف د خپل خای او علاقې له کورونو او وانیو څخه تر تېرېدلو وروسته قصر کولای سي، ځکه اوس فناء د دې خای او علاقې سره متصل پاته نه سوه).

لغات: «جواز» د مفاعلي د باب ماضي معروفه ده؛ تېرېدل، (پورې وتل، اوښتل، عبور کول). «اتصل» د افتعال له باب ماضي معلومه ده؛ متصل کېدل، جوختېدل. «فناء» د یو خای اطراف، په را روان عبارت کې به دې تفصیلي معنی ذکر سي. «مزرعة» کښت، کښی، کرل کېدونکې ځمکه، جمع: مَزَارِعٌ، «عَلَاقَةٌ» له ۳۰۰ لاسو څخه تر ۴۰۰ لاسو پورې فاصله (یا له ۳۰۰ څخه تر ۴۰۰ ساسو پورې فاصله)، یعنې آخر حد یې خلور سوه (۴۰۰) لاسه یعنې خلور سوه شرعي کوزه کیږي، کوم چي داوسني کوزه په اعتبار سره دوه سوه کوزه کیږي، جمع: وَلَاةٌ وَلَهَاتٌ.

تشریح: یعنې کله چي مسافر د سفر په نیت د خپل استوګنځي له آبادۍ او دهغه له ملحقاتو څخه تېر سي، نو پر هغه د قصر حکم شروع کیږي، محض له کور څخه په وتلو هغه مسافر نه شمېرل کیږي، لهندا تر څو چي د خپل خای په آبادۍ کې دننه روان وي، نو قصر به نه کوي.

وجاز أیضاً: یعنې که دا استوګنځي فناء (یعنې په اطرافو کې چي کوم ځایونه د دې علاقې د کارو لپاره جوړ سوي وي مثلاً کارخانه، د لویو او بلڼو میدان، هدیره او داسې نور) متصله وي، نو د قصر کولو لپاره له هغه څخه هم بهر وتل ضروري دي.

وان الفصل الثانی: یعنې که دده د علاقې او فناء تر مینځ یو کښت وي، یا دوی په مینځ کې (داوسني کوز په اعتبار سره) دوه سوه کوزه یا تر دې زیات خالي خای وي، نو اوس له فناء څخه بهر کېدل ضروري نه دي، او که له دې څخه کمه فاصله وي، نو هغه فناء د علاقې سره د متصل په حکم کې ده او له هغه څخه بهر کېدل شرط دي. (فهاء: الارواح، الوار: الاطاح)

د لویو ښارونو حکم

له لوی ښار څخه چي شوک سفر شروع کړي (یعنې داسي ښار چي د هغه آبادي تر څو میلو پورې پرته وي، لکه نن سبا چي زیاتره ښارونه همدې حد ته رسېدلي دي)، نو هغه وخت مسافر شمېرل کیږي کله چي د دې ښار له حُرْفې او حکومتې حدودو څخه ووځي (یعنې په حُرْف کې یا د حکومت له طرفه چي د دې ښار کوم حدود ټاکل سوي وي لکه نن سبا چي د ښار شروع کېدلو پر خای پوره یا داسي بل شی درول سوي وي چي

پر هغه نوشته سوې وي، نو هغه مسافر شمېرل كيږي، كه څه هم د ښار آبادي لا ختمه سوې نه وي. مثلاً له يو ولسوالۍ څخه چي انسان و بلي داسي نژدې علاقې ته د سفر په اراده ووځي چي هغه علاقه دده له كور څخه د سفر پر مسافه (يعني ۲۸ ميله ليري) واقع وي. نو هغه مسافر شمېرل كيږي كه څه هم د ولسوالۍ آبادي هغه علاقې ته رسېدلې وي. (انوار الايضاح بتغيير بحواله فتاوى رجبیه ص ۳۶۳ - حسن الفتاوى ج ۲، ص ۷۳).

او دا خبره هم ياد ساتئ! چي د ښار سره ملحق هوايي ډگر، يا اډه يا استېشن او داسي نور ټوله د ښار په حكم كي دي، لهذا له ښار څخه سفر كونكي يا ښار ته واپس راتلونكي په هغه اډه وغيره كي قصر نه سي كولاى، لېكن كه دا ځايونه له ښار او آبادۍ څخه ليري وي، لكه نن سبا چي په بعضي ښارو كي هوايي ډگر له ښار څخه ډېر ليري وي، نو بيا انسان د ښار له حدودو څخه په وتلو مسافر گرځي او هوايي ډگر وغيره كي به قصر كوي. (انوار الايضاح شرح اردو نور الايضاح)

د ښار د فناء تعريف

﴿ ٦٩٥ ﴾ وَالْفِئَاءُ الْمَكَانُ الْمُعَدُّ لِصَالِحِ الْبَيْدِ او فناء هغه ځاى دى كوم چي تيار سوى وي د ښار د مصلحتونو (او ضرورتونو) لپاره كړ كُضِ الدَّوَابِّ وَ ذُلْنِ الْبُيُوتِ مثلاً د څارويو (آسونو) د ځغلولو او د مېرو (مردگانو) د ښخولو لپاره.

لغات: ﴿الفناء﴾ د دې لفظ څو معنوي نقل سوي دي: ① د يو ځاى اطراف. مثلاً "فناء الدار" د كور څنګ والا اطرافو څمكي ته وايي، ② د يو ځاى د مينځ خالي ساحه. مثلاً "فناء الدار" د كور د مينځ خالي ميدان (غولي) ته هم وايي، ③ د يو ځاى مخ ته خالي ساحه، مثلاً د "فناء المسجد" معنى ده: د

مسجد مخ ته خالي ميدان، جمع: أَلْبَيْتَةُ (معجم لغة الفقهاء)، او دلته مراد معنى به په تشرېح كي ذكر سي.

تشرېح: د ښار د فناء اطلاق د ښار د اطرافو پر هغه ځايو كيږي چي د هغه سره د ښار ضروريات متعلق وي مثلاً صنعتي كارخانه، متصل هوايي ډگر، د آس ځغلولو يا د لوري او بازي ميدان، هديره او داسي نور، او د ښار د فناء ساحه د ښار د لوى والي او كوچني والي په اعتبار سره مختلفه كېدلای سي. (خاصي ج ۱، ص ۲۶۹، طبع، مصري، كتاب المسائل ص ۴۴۲)

د سفر د نيت شرائط

﴿ ٦٩٦ ﴾ وَيُسْتَرْطُ لِصَلَاةٍ بِثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ او شرط دي د سفر د نيت د صحيح والي لپاره درې شيان إِلَّا سَيَحْتَطُلُ بِالْعُكُمِ په حكم كي مستقل كېدل وَالْبُتُونُغُ او بالغ كېدل وَعَدَمُ

نَقْصَانِ مُدَّةِ السَّفَرِ عَنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ او د سفر موده له دریو ورځو څخه نه کمېدل.

لغات: ﴿الاستقلال﴾ د استقلال د باب مصدر دی: مستقل کېدل، خود مختاره کېدل، خود مختاري.

تشریح: د سفر نیت او ارادې د صحیح کېدو لپاره درې شیان شرط دي، که هغه موجود سي، نود سفر نیت معتبر او صحیح دی، کنې اعتبار ور لره نسته: ① یو دا چي سفر کونکي به په خپله اراده کي مستقل او خود مختاره وي يعني د چا تابع نه وي، نو که څوک د یو چا تابع وي، د هغه نیت لره اعتبار نسته، ② سفر کونکي به بالغ وي، نو د نا بالغه هلک نیت لره اعتبار نسته، ③ د سفر کونکي اراده به لږ تر لږه د دریو ورځو د سفر کولو وي، لهنا که له دریو ورځو څخه د کم سفر کولو په نیت له کور څخه ووځي، نو مسافر نه ورته ویل کیږي.

﴿ ۶۹۲ ﴾ **فَلَا يَقْصُرُ مَنْ لَمْ يَجَاوِزْ عِمْرَانَ مَقَامِهِ** نو قصر به نه کوي هغه کس کوم چي تېر سوی نه وي د خپل ځای له آبادۍ څخه.

تشریح: مخکي د شرعا مسافر کېدو لپاره څلور شرائط ذکر سول: درې شرطونه په تېر عبارت کي ذکر سول او یو شرط مخکي په "إِذَا جَاوَزَ بَيوتَ مَقَامِهِ إلخ" سره ذکر سو. اوس له دې ځایو د هغه شرائطو تفرعات بیانوي، مذکوره مسئله پر اول شرط "إِذَا جَاوَزَ بَيوتَ مَقَامِهِ إلخ" باندې تفرع ده، نو تر څو چي انسان د خپل استوګنځي له آبادیو (کورونو) او د هغه له محلاتو څخه تېر نه سي. تر هغه وخته پوري نه مسافر کیږي او د هغه لپاره د قصر حکم نه ثابتیږي.

﴿ ۶۹۳ ﴾ **أَوْ جَاوَزَ وَكَانَ صَحِيحًا** یا تېر سوی وي (د خپل ځای له آبادۍ څخه) او هغه بچي وي.

تشریح: دا عبارت پر درېیم شرط "البلوغ" باندې متفرع دی، يعني که یو څوک د خپل استوګنځي له آبادیو او ملحقاتو څخه تېر خو سي، لېکن هغه بچي او نا بالغه هلک وي، نو هغه نه مسافر کیږي او که دا نا بالغه هلک د سفر په دوران کي بالغ سي، نو په کوم ځای کي چي بالغ سوی وي، له هغه ځایه به د سفر د ځای مسافه ته کتل کیږي، که هغه مسافه د سفر په اندازه وي، نو دا هلک شرعا مسافر کیږي، کنې نه کیږي، (غایة علی الهندية ج ۱، ص ۱۶۸، حلبی کبیر ص ۵۲۲).

﴿ ۶۹۴ ﴾ **أَوْ تَابَعًا لَمْ يَتَوَّجَّهْ السَّفَرُ** یا (تېر سوی وي خو) تابع وي چي نیت نه وي کړی د متبوع د سفر (يعني د چا چي من تبع وي، هغه د سفر نیت نه وي کړی) **كَأَنَّهُ لَا مَرَّةَ رَوْجَهَا** لکه ښځه د

خپل خاوند سره وَ الْعَبْدِ مَعَ مَوْلَاةٍ او غلام دخپل مالک سره وَ الْجُنْدِي مَعَ أَمِيرِهِ او پوځي دخپل امير (مشر) سره.

تشرېح: دا عبارت پر دويم شرط "الاستقلال بالحكم" باندې متفرع دی. يعنې هغه کس هم مسافر نه شمېرل کيږي کوم چي په خپله اراده کي مستقل او خود مختار نه وي. بلکي هغه په حکم کي ديو چا تابع وي مثلاً ښځه دخپل خاوند سره، يا غلام دخپل مالک سره او پوليس يا نوکر دخپل مشر سره سفر وکړي. نو دا خلک په خپل نيت سره نه مسافر کيږي، ترڅو چي ددوی متبوع (يعني خاوند، مالک او مشر) د سفر نيت نه وکړي.

﴿ ٢٩٥ ﴾ اَوْ تَاوِيَا دُونَ الثَّلَاثَةِ يَالَهُ دَرِيو وړځو څخه د کم نيت کونکی وي.

تشرېح: ددې عبارت تعلق دڅلورم شرط سره دی، يعنې چي د سفر موده به له دريو وړځو څخه کمه نه وي، لهذا که د سفر موده له دريو وړځو څخه کمه وي، نو هغه مسافر نه شمېرل کيږي.

﴿ ٢٩٦ ﴾ وَ تُعْتَبَرُ نِيَّةُ الْإِقَامَةِ وَالسَّفَرِ مِنَ الْأَصْلِ دُونَ الشَّبَعِ او معتبر دی د اقامت او سفر کولو نيت له اصل (متبوع) څخه، نه له تابع څخه (يعني اعتبار د متبوع نيت لره دی. نه د تابع نيت لره) اِنْ عَلِمَ نِيَّةَ الْمَسْبُوعِ که چيري د متبوع نيت (تابع ته) معلوم سي فِي الْأَصْلِ د صحيح ترين قول مطابق.

تشرېح: يعنې کوم کس چي ديو چا تابع وي او د هغه تابعداري او پېروي پر ده لازمه وي، نو دې د هغه د سفر په نيت سره مسافر کيږي او د هغه د اقامت په نيت سره مقيم کيږي؛ ځکه نيت د اصل يعنې د متبوع معتبر دی، د تابع نيت معتبر نه دی.

اِنْ عَلِمَ الْخ: اوس ذکر سوه چي د تابع مسافر کېدل يا مقيم کېدل د متبوع پر نيت موقوف دي. لهذا کله چي تابع ته د متبوع د سفر نيت يا د اقامت نيت معلوم سي، نو د متبوع سره دا تابع هم مسافر يا مقيم کيږي، لېکن که د اصل (متبوع) نيت تابع ته معلوم نه وي، مثلاً اصل د اقامت نيت کړی وي او تابع ته ددې علم نه وي، نو تابع به قصر کوي، خو پر تابع واجب دي چي د اصل د نيت معلومولو کوښښ به کوي، لېکن ددې باوجود که تابع د هغه نيت معلوم نه کړی سي او بيا د اصل دارادې په خلاف تابع خپل قصر کوي. نو دده لمونځ صحيح دی.

قصر عزيمت دی که رخصت

﴿ ٢٩٧ ﴾ وَ الْقَصْرُ عَزِيمَةٌ عِدَّةً او قصر زموږ په نېز عزيمت (اصل حکم اصل شرعاً) دی (يعنې په

سفر کي د شريعت اصل حکم قصر کول دي. لکه څرنګه چې په غير سفر کي د شريعت حکم پوره لمونځ کول دي).

لغات: ﴿عزيمة﴾ د ضرب د باب مصدر دی. درخصة ضد دی. دعزيمة لغوي معنی ده: پخه اراده (ټينګه اراده). اصطلاحي معنی يې ده: اصل مشروع، صاحب د تعريفات يې اصطلاحی معنی داسي ذکر کړې ده: "وفي الشريعة اسم لما هو أصل المشروعات غير متعلق بالعوارض".

تشریح: قصر عزيمت يعني اصل مشروع او اصلي فريضه ده. يا په بله وينا د سفر د لمانځه لپاره مشروع همدا دوه رکعته دي يعني په شريعت کي همدا دوه رکعت د سفر د لمانځه لپاره ټاکل سوي دي. داسي نه ده چې اول څلور رکعتونه مشروع وه، بيا وروسته تخفيف پکښي وسو او دوه رکعتونه کم کړل سو. بلکي په سفر کي د څلورو پر ځای صرف دوه رکعته فرض دي. لېکن څرنګه چې دا په ظاهره تخفيف دی، نو ځکه مجازاً رخصت ورته ويل کيږي (تفصيل به په نور الانوار کي راسي).

که مسافر څلور رکعته وکړي، نو څه حکم دی؟

﴿٦٩٨﴾ فَإِذَا أَتَمَّ الرَّائِعِيَّةَ وَقَعَدَ الْقُعُودَ الْأَوَّلَ بيا کله چې (مسافر) پوره کړي څلور رکعتيز لمونځ او کښېني په اوله ناسته کي صَحَّتْ صَلَاتُهُ مَعَ الْكَرَاهَةِ نو صحيح کيږي ده. لمونځ د کرامت سره وَالْأَقْلَا تَصِحُّ کښې (بني ګڼه کښېني نو) نه صحيح کيږي إِلَّا إِذَا نَوَى الْإِقَامَةَ لِمَا قَامَ لِلشَّائِئَةِ مګر دا چې کله نيت وکړي د اقامت کله چې د درېيم رکعت لپاره ولاړ سي.

تشریح: يعني که مسافر په څلور رکعتيز لمانځه کي قصر نه وکړي، بلکي پوره څلور رکعت وکړي، نو که په دويم رکعت کي يې د تشهد په اندازه ناسته کړې وي، نو د هغه لمونځ صحيح کيږي او په دې صورت کي اول دوه رکعته فرض او آخري دوه رکعته نفل شمېرل کيږي، لېکن قصداً داسي کول مکروه تحریمي دي، او که په دويم رکعت کي د تشهد په اندازه ناسته نه وکړي، نو د هغه دا لمونځ نه صحيح کيږي او باطليږي. لېکن که درېيم رکعت ته د ولاړېدلو په وخت کي د اقامت (مقيمه والي) نيت وکړي، نو لمونځ يې صحيح کيږي او دا څلور رکعتونه اوس د فرضوله طرفه اداء کيږي. (شافع الارواح)

د قصر حکم تر کومه وخته باثبتي؟

﴿٦٩٩﴾ وَلَا يَزَالُ يَقْصُرُ حَتَّى يَدْخُلَ مِصْرَةً او مسلسل به قصر کوي (قصر به نه پرېږدي) تر

دې چي و خپل ښار ته داخل سي (يعني تر هغه وخته به قصر کوي ترڅو چي خپل ښار ته داخل سي) أَوْ يَسِيرَ
إِلَّا مَتَهُ نِصْفَ شَهْرٍ بِهَلْدٍ أَوْ قَرِيْبَةٍ يا (ترڅو چي) نيت وکړي د نيمې مياشتې (پنځلس ورځو) د
 پاتېدلو په يو ښار يا په يو کلي کي وَقَصَرَ إِنْ تَوَيَّ أَقْلٌ مِنْهُ او قصر به کوي که له دې څخه (د)
 کم وخت) نيت وکړي أَوْ لَمْ يَتَوَيَّ وَ بَقِيَ سِتْرِيْن يا (مرد سره) نيت نه وکړي او څو کاله (مېنلسي)
 پاته سي (يعني د نيت کولو په صورت کي که څه هم څو کاله يو ځای پاته سي، نو هم به قصر کوي).

لغات: (الْقَرِيْبَةُ) قصبه، لوی کلی او علاقه کوم چي د ښار په اطرافو (صحراء) کي وي، چي هغه ته
 زموږ په اصطلاح کي د صحرا کلی او علاقه وايي.

تفصيل: صورت د مسئلې فادي چي کله سړی د سفر په نيت سره له خپل ښار يا له خپلې آبادۍ
 څخه ورځي، نو اوس به هغه قصر لمونځ شروع کوي او ترڅو چي په سفر کي وي، قصر به مسلسل
 کوي، لېکن کله چي خپل ښار او علاقه ته واپس راسي، نو ترڅو چي آبادۍ ته دننه داخل نه سي، تر
 هغه وخته پوري مسافر پاتېږي او قصر به کوي او کله چي هغه آبادۍ ته داخل سي له کومي آبادۍ
 څخه پر وتلو چي يې قصر شروع کړی وي (يعني دخپل ښار او علاقه آبادۍ ته)، نو هلته مقيم کيږي او
 پر هغه پوره لمونځ کول لازميږي.

اوښوی الـخ: يعني تر هغه وخته پوري به قصر لمونځ کوي، ترڅو چي په يو ښار يا په يو کلي او
 علاقه کي د پنځلسو ورځو يا تر دې دريات پاتېدلو (اوسېلو) نيت نه وکړي، لهندا کله چي د پنځلسو
 ورځو پاتېدلو نيت وکړي، نو د سفر حکم ختمیږي او هغه مقيم گرځي، اوس پر هغه پوره لمونځ
 کول لازميږي.

وقصر الـخ: او که تر پنځلسو ورځو د کم پاتېدلو نيت وکړي، يا هيڅ نيت هم نه وکړي بلکي يو ښار
 ته په دې اراده سره داخل سي چي که په څلور، پنځه ورځو کي زما کار وسي، نو بيرته ځم، لېکن کار
 پوره نه سي، بيا يې همدا خيال وي چي څلور، پنځه ورځي يا مثلاً لس ورځي به نورې واخلي، خو
 بيا هم کار پوره نه سي او په دې ډول پنځلس ورځي يا تر دې زيات وخت تېر سي بلکي که کال يا څو
 کاله تېر سي هم، نو هم به هغه په قصر سره لمونځ کوي.

﴿ ٤٠٠ ﴾ وَلَا تَصِيحُّ دِيَّةُ الْإِمَامَةِ بِهَلْدٍ تَتَوَيَّ لَمْ يُعَيِّنِ الْمَبِيتَ بِأَحَدٍ هَذَا أَوْ نَصِيحٌ كَيْفِي د
 اقلست (پاتېدلو) داسي نيت په دوو ښارونو کي چي متعين کړی يې نه وي شپه تېرول په يوه ښار کي
 د دې دواړو ښارونو (يعني که په دوو ښارونو کي د پاتېدلو په وخت کي يې په يوه کي شپه تېرول متعين کړي نه

وي اچي شپه به په دې ښار کي کوم، تر هغه وخت پوره ده د اقامت نيت صحيح نه دی).

لغات: ﴿بَدَلَتَيْنِ﴾ تشبیه د بَدَلْتَدَّه: دوه ښارونه (ښارگوټي)، له دې څخه مراد دوي داسي علاقې او آبادۍ دي کوم چي يوه له بلې څخه جلا شمېرل کيږي، خو که يوه علاقه او آبادي د بلې علاقې حصه شمېرل کيږي، نو هلته دامسئله نه جاري کيږي.

تشرېح: مسئله داده چي که يو سړی په دوو جلا، جلا نژدې ښارونو او علاقو کي د پنځلسو ورځو د پاتېدلو نيت داسي وکړي چي دورځي به په دې ښار کي يم او شپې به په دې بل ښار کي تېروم. نو دا ډول خود اقامت نيت صحيح دی، چي په کوم ښار کي يې د شپې تېرولو اراده ده، د هغه په حساب د پنځلسو ورځو په نيت سره مقيم گرځي او دواړه ځايونه به پوره لمونځ کوي، لېکن که په دوو جلا، جلا ښارونو کي د پنځلسو ورځو د پاتېدلو نيت داسي وکړي چي مستقل په يوه ښار کي هم پنځلس شپې نه پاتېږي، بلکي دواړه ځايونه به شپې تېروي، مثلاً يو ځای لس شپې او بل ځای پنځه شپې، نو په دې صورت کي هغه نه مقيم کيږي بلکي مسافر پاتېږي او قصر به کوي.

د شپې قيام لره اعتبار دی

مسئله: که يو څوک د نيت وکړي چي زه به پنځلس شپې دلته تېروم او د هغه اراده دا وي چي د ورځي به شاوخوا علاقو ته هم ځم، نو داسي کس شرعاً مقيم شمېرل کيږي: ځکه چي د اقامت په نيت کي د شپې قيام لره اعتبار دی. (عالمگیری ج ۱، ص: ۱۴۰، کتاب المسائل ص: ۵۲۲)

په دښت کي د اقامت نيت کول (او د کوچيانو حکم)

﴿٤٠﴾ وَلَا فِی مَفَازَةٍ لِغَیْرِ أَهْلِ الْأَخْبِیَةِ اَوْنَه (صحيح کيږي د اقامت نيت) په دښت کي له خېمو والا (کېرديو والا اکرچيرا) څخه بغير د بل چالپاره.

لغات: ﴿مَفَازَةٍ﴾ دښت، بيابان، ﴿أَخْبِیَةِ﴾ جمع د خېټا؟ ده، له وريو يا وژغنو او داسي نورو څخه جوړه سوې خېمه، اهل أخبیه خېمو (کېرديو) والا کوچيان.

تشرېح: اول په دې پوهېدل پکار دي چي په کوم ځای کي د اقامت او پاتېدلو نيت کول کيږي، هلته به د قيام او اوسېدلو صلاحيت وي (لکه ښار، کلی او علاقه)، لهذا په دښت او بيابان کي د اقامت نيت کول صحيح او معتبر نه دي، لېکن خېمو او کېرديو والا يعني کوچيان کوم چي له آبلای څخه دباندې په دښت او صحرا کي خېمي دروي او پکښي اووسي، نو دا خلک چي په کوم ځای کي هم اوسيږي، هلته مقيم شمېرل کيږي، ها! که دوی د خپل اوسېدلو له ځای څخه داسي ځای ته د تللو

نیت وکړي کوم چي له هغه ځايه د سفر پر مسافه وي، نو مسافر گرځي، بيا که په هغه ځای کي هم پنځلس ورځي يا زيات وخت د اقامت نیت وکړي، نو مقيم گرځي، او که هغه د سفر له مسافې څخه پر کمه فاصله وي، نو مقيم پاتېږي.

به دار الحرب کي د اقامت نیت کول

﴿٤٠٢﴾ وَلَا لِعُسْكَرٍ بَادِرِ الْحَرْبِ اونه (صحيح کيږي د اقامت نیت) زمور د لښکر (جبهدينو) لپاره په دار الحرب کي.

لغات: ﴿عسکر﴾ لښکر، پوځ.

تشرېح: يعنې که اسلامي لښکر دار الحرب ته داخل سي او هلته د پنځلسو ورځو د قيام او پاتېدلو نیت وکړي، نو د هغو نیت هم معتبر نه دی، ځکه د اقامت نیت په هغه ځای کي معتبر دی چيري چي د اقامت (پاتېدلو) صلاحيت او قدرت وي، څرنگه چي د دښمن په ځمکه کي د اقامت او اوسېدلو صلاحيت نسته، چي ممکنه ده همدان به د دښمن غالب سي او اسلامي لښکر به شاته سي يا فتح به حاصله کړي او مخ ته به ولاړ سي، نو ځکه د پنځلسو ورځو د اقامت د نیت کولو باوجود هم حکم دا دی چي اسلامي لښکر به قصر کوي. (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۱۲۴)

﴿٤٠٣﴾ وَلَا بَادِرًا نَافِي مَحَاصِرَ أَهْلِ الْبَغْيِ اونه (صحيح کيږي د اقامت نیت) زمور په دار (د اسلام) کي په (وخت کي د) محاصره کولو د باغيانو.

لغات: ﴿محاصرة﴾ د مفاعلي د باب مصدر دی: محاصره کول، له څلورو سره طرفونو څخه نيول.

چاپېره پرې راگرځېدل، ﴿اهل البغي﴾ باغيان، د امام او اسلامي حکومت له اطاعت کولو څخه وتونکي او مخالفت کونکي.

تشرېح: که اسلامي لښکر په دار الاسلام کي له ښار څخه د باندې باغيان محاصره کړي او هلته پنځلس ورځي د پاتېدلو نیت وکړي، نو د هغو د نیت هم معتبر نه دی، لشر د کاذب نافي السئلة السابقة، نو ځکه دلته به هم اسلامي لښکر قصر کوي.

د مقيم کس د اقتداء حکم

﴿٤٠٤﴾ وَإِنْ اقْتَدَى مُسَافِرٌ بِمَقِيمٍ لِمَا لَوْثَتْ اوه که اقتداء وکړي مسافر په مقيم پسي په وخت کي دننه صائم نو صحيح کيږي وَأَتَتْهَا أَزْهَبًا اوه پوره کوي به مسافر دا لمونځ څلور

رکته وَهَذَا لَا يَصِحُّ او تر وخت وروسته (په اقتداء) نه صحيح کيږي وَبِعَكْسِهِمْ صَحُّ فِيهِمَا او ددې په برعکس صورت کي په دواړو (يعني په وخت کي دننه او تر وخت وروسته) دواړو وختونو کي صحيح کيږي.

تشرېح: که يو مسافر په مقيم امام پسي اقتداء وکړي په وخت کي دننه (مثلاً د ماښام پښين په وخت کي امام د ماښام پښين لمونځ ورکوي او مسافر د ماښام پښين په لمانځه کي اقتداء پسي وکړي). نو هغه به د امام په اقتداء کي پوره لمونځ اداء کوي. قصر به نه کوي. او که مقيم کس په مسافر امام پسي اقتداء وکړي. نو پر دويم رکعت د امام له سلام څرغولو څخه وروسته به مقيم خپل دوه رکعت جلا کوي او لمونځ به پوره کوي.

وبعد الايضاح: او که د لمانځه وخت وتلی وي يعني امام او مقتديان د لمانځه قضاء راڅرخوي (قضائي لمونځ اداء کوي). نو په داسي صورت کي په مقيم امام پسي د مسافر اقتداء صحيح نه ده (د ماښام پښين. مارنېځ او ماخوستن په لمونځونو کي. او د سهار او ماښام په لمانځه کي اقتداء پسي کولای سي).

وبعكس الخ: يعني که امام مسافر وي او اقتداء کونکی مقيم وي. نو برابره ده وخت پاته وي او که وتلی وي. په دواړو صورتونو کي اقتداء صحيح ده (يعني په اداء او قضاء دواړو کي د مقيم اقتداء په مسافر امام پسي صحيح کيږي).

هسته: که مسافر امام په هره څلور رکعت لمونځ وکړي. نو د مقتديانو لمونځ باطليږي. او مسافر امام که قعدة اولی (اوله ناسته) کړې وي او په آخر کي سجده سهو هم وکړي. نو خپله د هغه فرض اداء کيږي. او که قعدة اولی يې پرې ايښې وي. نو د امام فرض هم نه اداء کيږي. (شامي ج ۲: ص ۶۱۲)

مسافر امام ته هدايت

﴿٥٥﴾ وَتَذَبُّ لِلْمَسَافِرِ أَنْ يَقُولَ او مستحب دي د امام لپاره چي (تر سلام وروسته) ووايي اَتِمُّوا صَلَاتَكُمْ فَإِنِّي مُسَافِرٌ چي تاسي خپل لمونځ پوره کړئ! زه مسافر یم وَيَسْمَعِي أَنْ يَقُولَ ذَلِكَ قَبْلَ شُرُوعِهِ فِي الصَّلَاةِ او پکار ده چي ووايي دا (چي زه مسافر یم) مخکي تر شروع کولو په لمانځه.

تشرېح: که امام مسافر وي. نو د هغه لپاره مستحب دي چي دواړو طرفونو ته له سلام څرغولو څخه وروسته سمدست خپلو مقتديانو ته ووايه. ح. "تاسو حضرات خپل لمانځه ته واده کړئ: ص ۱۶۰: ۱۶۱"

یم، او زیاته غوره داده چي دلمانځه له شروع کولو څخه مخکي ناوایي، او که په شروع کي یې وړلي وي، نو بیا هم تر لمانځه وروسته ویل غوره دي، ددې لپاره چي کوم خلک په هغه وخت کي موجود نه وي، هغو ته هم معلومه سي.

په مسافر امام پسي لمونځ کونکی مقيم به په خپل پاته لمانځه کي قرائت نه کوي

﴿٤٠٦﴾ وَلَا يَقْرَأُ الْقِيَمُ فِيمَا يُتْبَعُهُ بَعْدَ فَرَاحِ إِمَامِهِ الْمُسَافِرِ او قرائت به نه کوي مقيم

په هغو رکعتونو کي کوم چي دخپل مسافر امام تر فارغېدلو وروسته پوره کوي فِي الْأَصْحَد صحيح ترين قول مطابق.

فتويح: کله چي مسافر امام سلام وگرځوي او مقيم کس دخپل پاته دوو رکعتو لپاره ولاړ سي، نو

په هغوی کي به قرائت نه کوي، نه به سورة الفاتحه "الحمد لله..." وايي او نه يو سورت، بلکي په دواړو رکعتونو کي به سورة الفاتحه ويلو په اندازه چپ درېږي، پر همدې قول فتوی ده. (فتايت المعني

ج: ۳، ص: ۲۳۲). وقال بعض الشاخص: يقرأ أكالسبوق. (مطحاوي على مراقي الفلاح ص: ۲۳۲)

﴿٤٠٧﴾ وَقَائِمَةُ السَّفَرِ وَالْحَضَرُ تَقْضِي رَكَعَتَيْنِ وَأَرْبَعًا او دسفر او غير سفر دفوت

سوی (قضائي) لمانځه قضاء به راوړل کيږي دوه رکعت او څلور رکعت وَالْمُعْتَبَرُ فِيهِ آخِرُ

الْوَقْتِ او معتبر په دې کي آخري وخت دی (يعني دلمانځه د وخت په آخر کي چي پر انسان څومره رکعت لمونځ لازم سوی وي، هغه لږه اعتبار دی، که څلور لازم سوي وي، نو وروسته به هم څلور رکعت راگرځول کيږي، او که دوه لازم سوي وي، نو وروسته هم دوه لازمېږي).

فتويح: په دې عبار کي لفظ و نشر مرتب دی، حاصل د عبارت دادی چي که دسفر په حالت کي رباعي (څلور رکعتيز) لمونځ قضاء سي (مثلا دماپنين يا مزيرگر لمونځ قضاء سي)، او په حضر کي دهغه قضاء راوړي، نو دوه رکعت به اداء کوي، او که دحضر په زمانه کي يورباعي لمانځ قضاء سي او بيا د سفر په حالت کي دهغه قضاء راوړي، نو څلور رکعت به اداء کوي.

والمعتبر إلخ: يعني د قضائي لمانځه د څلورو رکعتو يا دوو رکعتو په واجبېدلو کي آخري دخت لږه اعتبار دی، مطلب دا چي که له يو چا څخه لمونځ قضاء سي، نو اوس ددې لمانځه د وخت په آخر کي که هغه مسافر وو، نو دوه رکعت به قضاء راوړي او که مقيم وو، نو څلور رکعت به قضاء راوړي، مثلاً د ماپنين په اول کي مقيم وو، بيا يې سفر شروع کړی او د وخت په آخر کي له بنار او آبادۍ څخه

ووتی، نو پر هغه ددوړ رکعتو قضاء واجب ده چي دما پښين لمونځ به دوه رکعته راگرځوي؛ ځکه په آخرې وخت کي مسافر سو. (شفا، ۱۶، واج)

وطن اصلي کله ختمیږي؟

﴿۷۸﴾ وَيَمْطُلُ الْوَطْنَ الْأَصْلِي بِسَبِيلِهِ فَقَطُّ او باطلیږي وطن اصلي فقط په خپل مثل (وطن اصلي) سره.

تشریح: که یو څوک له خپل ښار څخه کوچ او کله وکړي او هلته د مستقل اوسېدلو اراده ختمه کړي او یو بل ځای خپل کور او وطن وگرځوي او دخپلي ښځي او پچیانو سره هلته استوگنه اختیار کړي او خپل ښار او ځای بالکل پرېږدي، نو اوس دابل ښار دده وطن اصلي سو، او اول وطن اصلي یې باطل سویږي اوس هغه دده لپاره پردی وطن سو، لهدا اوس که هغه په سفر خپل دغه اول وطن ته داخل سي، نو مقيم نه پاتیږي، بلکي قصر به کوي، مثلاً دیو سړي وطن اصلي کندهار دی، بیا هغه کندهار پرېښوی، هلمند ته ولاړی او هغه یې خپل وطن جوړ کړی، بیا هغه له هلمند څخه وکندهار ته سفر وکړي، نو اوس به قصر کوي؛ ځکه گندهار اوس دده وپاته نه سو.

او که له وطن اصلي څخه دخپل اهل و عیال او دخپل کډي او سامان سره بل ښار ته ولاړ سي او هغه خپل وطن وگرځوي، لېکن په وطن اصلي (اول ښار) کي دده کور او جائیداد پاته وي، نو بعضو ویلي چي بیا هم هغه وطن اصلي نه پاتیږي؛ ځکه چي اعتبار اهل لره دی، نه کور لره، او بعضو ویلي دي چي هغه دده وطن باقي پاتیږي او هغه به په دې دواړو ښارونو کي پوره لمونځ کوي. خو محض په سفر کولو یا په بل ځای کي په مقيم کېدلو سره وطن اصلي نه باطلیږي. (شفا، الارواح، انوار الايضاح)

یادونه: د وطن اصلي، وطن اقامت او وطن سکنی تعریفونه به څه وروسته خپله په عبارت کي رښسي.

وطن اقامت کله باطلیږي؟

﴿۷۹﴾ وَيَمْطُلُ وَطْنَ الْإِقَامَةِ بِسَبِيلِهِ وَبِالْأَصْلِي او باطلیږي وطن اقامت په خپل مثل (وطن اقامت) سره او په سفر سره او په وطن اصلي سره.

تشریح: وطن اقامت په سفر کولو سره، یا بل وطن ته په تللو او اقامت کولو سره، یا وطن اصلي ته په واپس تللو سره باطلیږي؛ ځکه په یوه وخت کي دوه وطنه وطن اقامت نه سي کېدای.

له وطن اقامت څخه د نژدې علاقې وطرف ته سفر کول

مسئله: که یو څوک یو ځای خپل وطن اقامت جوړ کړي، بیا هغه یو نژدې علاقې ته ولاړ سي یعني داسي علاقه او آبادي کوم چي د سفر له مسافې څخه پر کمه مسافه واقع وي او اراده یې د واپس

کېدلو او وطن اقامت ته دراتللو وي، نو په دې نژدې سفر سره د هغه وطن اقامت نه باطلېږي او هغه به دواړه ځایونه پوره لمونځ کوي. (شامي ج: ۲، ص: ۶۱۵، کتاب المسائل ص: ۵۲۲)

د وطن اصلي تعريف

﴿١٠﴾ وَالْوَطَنُ الْأَصْلِيُّ هُوَ الَّذِي وُلِدَ فِيهِ أَوْ وَطَنٌ أَصْلِي هُوَ وَطَنُ دِي چي انسان په هغه کي پيدا سوي وي أَوْ تَزَوَّجَ يا (هغه وطن) چي واده يې (پکښي) کړي وي أَوْ لَهُ يَتَزَوَّجُ وَ قَصْدَ التَّعْيِشِ لَا الْإِرْتِحَالَ عَنْهُ يا يې واده نه وي (پکښي) کړي (لېکن هلته يې) د ژوند تېرلو اراده کړې وي. نه له هغه ځای شخړه د کوچ کولو (کډه کولو)

لغات: ﴿التعيش﴾ د تفعل د باب مصدر دی: ژوند تېرول، د ژوندي پاتېدلو کوښښ کول.

﴿الارتحال﴾ د افتعال د باب مصدر دی: کوچېدل (کوچ کول، کډه کول)، روانېدل.

تشریح: عامو مشائخو د وطن اصلي درې قسمونه بيان کړي دي: ① وطن اصلي، ② وطن اقامت.

③ وطن سکني.

وطن اصلي هغه وطن ته وايي چيري چي انسان پيدا سوي وي، همدارنگه هغه وطن هم وطن اصلي دی چيري چي انسان واده وکړي، که څه هم هغه خپل وطن نه وگرځوي. يا هلته د پنځلسو ورځو يا د زيات وخت اقامت نيت نه وکړي، همدا اوجه قول دی (عمدة الفقه بحواله شافعي، الارواح)، همدارنگه هغه وطن هم وطن اصلي دی چي هلته د ژوند تېرلو قصد وکړي چي اوس به نه دې ځايه نه منتقل کېږم.

مسئله: که خاوند تر واده کولو وروسته ښځه په خپل کور کي مستقل پرېږدي او هلته ورځي راځي، نو د دې خاوند لپاره د ښځي وطن د وطن اصلي په درجه کي دی (چي راسي وطن ته وطن تافل هم وايي)، لهذا هلته که هر وخت ولاړ سي، نو پوره لمونځ به کوي او تر څو چي يې د ښځي پرېښوولو اراده وي، هغه وطن باقي پاتېږي.

همدارنگه کله چي ښځه د خاوند او خسرگني کور ته راسي او هلته استوگنه اختيار کړي، نو د پلار کور د هغې وطن اصلي نه پاتېږي، بلکي د خسرگني کور د هغې وطن اصلي ګرځي، د دې په خلاف هغه ښځه کوم چي د خپل پلار په کور کي اوسيږي او د خاوند (خسرگني) په کور کي يې

مستقل اقامت اختيار کړی نه وي، که هغه دڅه وخت لپاره دځواند کور ته ولاړه سي، نو تر څو چي هلته د پنځلس ورځو د پاتېدلو نيت نه وکړي، قصر به کوي؛ ځکه د پلار په کور کي د مستقل قيام په وجه دځواند کور د هغې لپاره د وطن اصلي په درجه نه دی گرځېدلی. (کتاب المسائل ص: ۵۱۷، الفتاوى التاتارخانيه ج: ۲، ص: ۵۱۰، مسئله: ۲۱۴۵، ط: مکتبه زکريا)

د وطن اقامت تعريف

﴿وَدَوْلُنْ اِلْقَامَةِ مَوْضِعٌ سَوَى اِلْقَامَةِ فِيهِ نِصْفَ شَهْرٍ فَنَافِقُهُ اَوْ وَطَنٍ اَقَامَتْ هُغَ حَاي دى چي په هغه کي يې نيت د اقامت (پاتېدلو) کړی وي نيمه مياشته يا تر دې د پاسه (زيت وخت).

تشریح: وطن اقامت هغه ځای او وطن ته وايي چي په هغه کي مسافر د پنځلسو ورځو يا تر دې د زيت وخت پاتېدلو نيت کړی وي، په دې شرط چي هغه ځای دده لپاره د وطن اصلي په حکم کي نه وي.

که څوک په يو ځای کي د پنځلسو ورځو د پاتېدلو نيت وکړي او پوره لمونځ شروع کړي، لېکن بيا د هغه اراده بدله سي او تر پنځلسو ورځو مخکي د سفر کولو نيت وکړي، نو تر څو چي هغه سفر شروع کړی نه وي، تر هغه وخته پوري مقيم پاتېږي او پوره لمونځ به کوي.

د نوکړۍ او دندې د ځای حکم

مسئله: داوسني وخت د بعضي محققينو علماؤ او مفتيانو په نېز په موجوده دور کي چي کوم حضرات مستقل په يو اداره کي نوکري کوي، يا په يونېسار کي د تجارت او دندې په غرض سره مقيم وي او د هغو قصد نا وي چي له دې ځايه به له يو خاص سبب څخه بغير بل ځای ته نه منتقل کيږي، نو دا ځای هم د هغو لپاره د وطن اصلي په درجه کي دی او دلته د پوره لمونځ کولو (اتمام) حکم جاري کيږي (البحر الرائق ج: ۲، ص: ۱۳۹، ط: زکريا)، اصلاً په دې مسئله کي د علماؤ اختلاف دی، په ځيني کتابو کي د نوکړۍ او دندې ځای د وطن اقامت په درجه کي شمېرل سوی دی، لېکن په دلائل فقهيه ووسره د دې خبري تائيد کيږي چي د نوکړۍ ځای او دندې او معاش ځای د وطن اصلي په حکم کي دی، او احتياط هم په همدې قول کي دی. د تفصيل لپاره دي دا کتابونه وکتل سي: (امداد الاحکام، احسن الفتاوى، احکام السفر، کتاب المسائل)

وطن سکني

﴿ ۷۱۲ ﴾ وَلَمْ يَعتَبِرِ الْمُحَقِّقُونَ وَطَنَ السُّكْنَىٰ او اعتبار نه دی کړی محققینو علماؤ د وطن سکني وَهُوَ مَا يَسُوَّى الْإِقَامَةَ فِيهِ دُونَ نَصْفِ شَهْرٍ او وطن سکني هغه وطن دی چي په هغه کي نيت د اقامت (پاتېدلو) وکړي له نيمې مياشتې څخه کم وخت.

لغات: ﴿لم يعتبر﴾ دافتعال له بابې د نفې جحد صيغه ده. مصدر: اعتبارًا: اعتبار کول. يوشي ته اهميت او حيثيت ورکول.

تشریح: وطن سکني هغه ځای او وطن ته وايي چي هلته انسان له پنځلسو ورځو څخه د کم وخت پاتېدلو نيت کړی وي (په دې شرط چي هغه دده د وطن اصلي په حکم کي نه وي). محققینو د وطن سکني اعتبار نه دی کړی، يعني د هغه په وجه نه مسافر مقيم کيږي او نه مقيم مسافر کيږي، بلکي محققینو وطن صرف پر دوو تقسيم کړی دی (يعني وطن اصلي او وطن اقامت): ځکه په وطن سکني کي اقامت نه ثابتيږي. (شفاء الارواح. انوار الايضاح)

بَابُ صَلَاةِ الْمَرِيضِ

(دا) باب د ناروغه کس د لمانځه (په بيان کي) دی

تشرېح: د مسافر او مريض لپاره په ډېرو احکامو کي تخفيف هم سته او اسقاط هم سته. نو ځکه

له "باب صلاة السافر" څخه وروسته يې د مريض د لمانځه احکام بيان کړي دي.

کوم مريض په ناسته لمونځ کولای سي؟

﴿۱۳﴾ إِذَا تَعَذَّرَ عَلَى الْمَرِيضِ كُلُّ الْقِيَامِ كله چي ناممکنه سي پر مريض پوره ولاړه (درېدل) أَوْ تَعَسَّرَ بِوُجُودِ أَلِيمٍ شَدِيدٍ يا مشكله سي (ولاړه) دستخت تكليف موجودېدلو په وجه أَوْ خَافَ زِيَادَةَ الْمَرَضِ أَوْ إِبْطَاءَهُ په يا مريض وېرېږي د مرض پر زياتېدلو يا د مرض پر ځنډېدلو د ولاړي په سبب (چي د درېدلو په وجه به يې مرض زيات سي. يا د مرض روغتيا به ډېره وځنډېږي) صَلَّى قَاعِدًا بِرُكُوعٍ وَسُجُودٍ نو هغه دي په ناسته لمونځ وکړي په رڪوع او سجده کولو سره.

لغات: «مريض» ناروغ، ناجور، «تعذر» د تفعل د باب ماضي ده، د دې باب دوي معنوي نقل سوي دي: ① مشکل کېدل، ② ناممکن کېدل، دلته همدا دويمه معنی مراد ده، «تعسر» داهم د تفعل د باب ماضي ده: سختېدل، مشکل کېدل، «ألم» درد، تكليف (جسماني يا روحياتي). جمع: آلام «إبطاء» د افعال د باب مصدر دی: ځنډېدل، ځنډول، (معجم الوسيط)

تشرېح: ① که انسان داسي مريض وي چي د هغه لپاره له ځمکي درېدل هم مشکل وي، ② يا د سخت درد او تكليف په وجه د انسان لپاره درېدل مشکل وي، ③ يا اوس څو درېدلای سي. لېکن له هغه څخه د مرض زياتېدلو غالب گومان وي، ④ يا مريض ته باېره وي چي که په ولاړي لمونځ کوم، نو صحت او روغتيا به وځنډېږي (ډېر وخت به په کېښوځي).

نو په دې څلورو سره صورتونو کي هغه ته پکار دي چي قيام (ولاړه) پرېږدي او په ناسته په رڪوع او سجده سره لمونځ اداء کړي. نه په اشاره سره.

﴿٤١٣﴾ وَيَقْعُدُ كَيْفَ شَاءَ فِى الْأَصَحِّ او كُنبني دي څرنگه چې دده خوبه وي. دصحيح ترين قول مطابق (يعني اصح قول ددى چې څه ډول دده خوبه وي. هغسي دي كُنبني).

تشرېح: داصح قول مطابق داناستي په كيفيت كې پر مريض وغيره هيڅ پابندي نسته. څرنگه چې يې خوبه وي. هغسي دي په لمانځه كې كُنبني. برابره ده دالتحيات پر هيئت كُنبني او كه چار زانو كُنبني. خواولى داده چې كه زيات تكليف نه وي. نو دالتحيات پر هيئت دي كُنبني. (در مختار مع الشامى ج: ۲، ص: ۲۹۵)

كه څوك لږ وخت پر درېدلو قدرت لري، نو څه حكم دى؟

﴿٤١٤﴾ وَإِلَّا قَامَ بِقَدَرِ مَا يُمَكِّنُهُ كُنْپ (كه پوره ولاړه مشكله وي. نو) ودي درېږي څومره چې ده لږه ممكنه وي (يعني څومره وخت چې ده په قدرت كې وي).

تشرېح: كه يو څوك په قيام باندي قادر خو وي. لېكن زيات گړى نه سي درېدلای. نو پر هغه لازم دي چې څومره گړى قدرت لري. هغومره دي په ولاړه لمونځ وكړي. بيا دي په ناسته لمونځ پوره كړي. حتى كه صرف دالله اكبر ويلو په اندازه دولاړي قدرت لري. نو تكبير دي په ولاړه ووايي. همدارنگه كه څوك پر يو شي باندي په تكيه كولو سره پر ولاړي قدرت لري مثلاً پر دېوال. لكړه ياد يو خادم په مرسته او تكيه سره په ولاړي لمونځ كولاى سي. نو داسي كس لپاره په ولاړه لمونځ كول لازم دي. په ناسته دهغه لمونځ نه اداء كيږي. (انوار الايضاح بحواله در مختار مع الشامى ج: ۲، ص: ۲۹۵؛ بيروت)

﴿٤١٥﴾ وَإِنْ تَعَذَّرَ الرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ او كه ناممكنه سي ركوع او سجده كول صَلَّى قَاعِدًا

بإلتياء نو هغه دي په ناسته په اشاره كولو سره لمونځ وكړي.

﴿٤١٦﴾ وَجَعَلَ إِيَّاهُ لِلْسُّجُودِ أَخْفَضَ مِنْ إِيَّائِهِ لِلرُّكُوعِ او ودي وگرځوي خپل اشاره د

سجده لپاره زياته ټيټه (مېته) له خپل اشارې څخه دركوع لپاره (يعني دسجده لپاره دي دركوع د

اشارې په نسبت ټيټه اشاره كوي) فَإِنْ لَمْ يَخْفُضْهُ عَنْهُ او كه ټيټه (مېته) نه كړي دسجده اشاره د

ركوع له اشارې څخه لَا يَصِحُّ نو (لمونځ) نه صحيح كيږي.

لغات: ﴿إِيَّاهُ﴾ دافعال دباب مصدر دى اشاره كول. ﴿أَخْفَضَ﴾ دضرب له باب اسم تفصيل دى؛ زيات ټيټه، مېته.

تشریح: کوم څوک چې په قیام باندې خو قادر وي، لېکن له رکوع او سجده کولو څخه عاجزه وي، یا په قیام، رکوع او سجود یوه باندې هم قدرت نه لري، لېکن پر ناستي قدرت لري، نو هغه دې په ناسته په اشاره سره لمونځ وکړي او داشارې حقیقت سر کېږول دي.

په اشاره سره لمونځ کونکي به رکوع او سجده څنگه کوي؟

وجعل ایاتهُ للسجود إلخ: فرمایي چې د سجدې اشاره دې له رکوع څخه زمانه کښته (ټیټه) کوي، یعنې درکوع لپاره دې لږ کېږي او په سجده کې دې تر هغه زمانه کېږي چې سجده له رکوع څخه بېله سي، لهذا که درکوع او سجدې دواړو لپاره برابره اشاره کوي، نو لمونځ یې نه صحیح کیږي. (فتاویٰ الارواح)

مسئله: کوم څوک چې په رکوع او سجده باندې قادر نه وي، نو د هغه لپاره په ناستي پر بالنت، مېز وغیره باندې د سجده کولو ضرورت نسته (صرف اشاره دې کوي)، بیا هم که پر دې شيانو باندې سجده وکړي نو پهاصل کې په سر کېږلو سره سجده اداء کیږي (یعنې ګواکي هغه په اشاره سره سجده اداء کړه)، (طیبي کیر ص: ۲۶۲ بحواله کتاب المسائل)

مخ نه یو شی را پورته کول او سجده باندې ګڼل

﴿١٨﴾ وَلَا يَرْفَعُ لِسُوْجُهُمْ شَيْءٌ يَّسْجُدُ عَلَيْهِ اَوْ نَهْ دې پورته کوي دخپل مخ و طرف ته یو شی چې پر هغه سجده وکړي فَإِنْ قَعَلَ وَ خَفَضَ رَأْسَهُ نو که داسې وکړي او خپل سر (د سجدې لپاره) ټیټ کړي صَحَّ نو صحیح کیږي وَالْأَلَا کُنْ نه (صحیح کیږي).

تشریح: د عبارت حاصل دای چې د سجدې لپاره بالنت، یا خښته یا تخته یا داسې بل شی را پورته کول او د تندي سره لګول صحیح نه دي، لهذا که یو مریض بالنت را پورته کړي او د تندي سره یې ولګوي، نو له دوو حالو څخه به خالي نه وي: یا خو هغه به درکوع او سجدې لپاره خپل سر هم ګوډ کړي وي یا به نه وي، که سر یې هم ګوډ کړی وي، نو لمونځ یې صحیح کیږي او هغه په اشاره سره سجده اداء کونکی شمېرل کیږي. لېکن دا بد فعل دی، او که بالنت را پورته کړي او پر تندي یې ولګوي او سر بالکل ټیټ نه سي، نو په دې سره سجده او رکوع نه اداء کیږي، لهذا د هغه لمونځ نه صحیح کیږي. (فتاویٰ الارواح)

له ناستي څخه عاجز کس به څنگه لمونځ کوي؟

﴿٤١٩﴾ وَإِنْ تَعَسَّرَ الْقُعُودُ أَوْ كَهِ مَشْكَلُهُ سَيَنَاسِي (يعني په ناستي هم لمونځ نه سي کولای)
 أَوْ مَا مُسْتَلْقِيًا أَوْ عَلَى جَنْبِهِ نواشده دي کوي په پروتي سره ستوني ستځ يا پر خپل بغل و
 الْأَوَّلُ أَوَّلِي او اول (ستوني ستځ پرته) غوره ده وَيَجْعَلُ تَحْتَ رَأْسِهِ سَادَةً او اړدي به تر خپل
 سر لاندي بالبت لِيَصِيرَ وَجْهُهُ إِلَى الْقِبْلَةِ لَا السَّمَاءِ ددې لپاره چي وگرځي دده مخ د قبلې
 و طرف ته، نه د آسمان و طرف ته وَيَتَبَغَّى نَصْبُ رُكْبَتَيْهِ إِنْ قَدَّرَ او مناسب دي دخپلو
 زنگونو درول که يې قدرت (طاقت) وي حَتَّى لَا يَمُدُّهُمَا إِلَى الْقِبْلَةِ ددې لپاره چي نه وغځوي
 زنگونان (پنې) د قبلې و طرف ته.

لغات: ﴿مُسْتَلْقِيًا﴾ داستعمال له بابو اسم فاعل دی، مصدر: اِسْتَلَقَاء: ستوني ستځ پرېوتل.
 ﴿جَنْبٍ﴾ اړخ، څنګ، بغل، ﴿وَسَادَةً﴾ بالبت، ياد بالبت په توګه تر سر لاندي کونکی بل شی.
 جمع: وِسَادَات، ﴿نَصْبٍ﴾ د ضرب د باب مصدر دی: درول، جګول، ﴿رُكْبَتَيْهِ﴾ تشبيهه د رُكْبَةٍ ده:
 زنگون (څنګون)، ﴿يَمُدُّ﴾ دنصر له بابو مضارع ده: غوړول (غځول).

تشرېح: د عبارت حاصل دادي چي که مريض يا معنوره کس پر ناستي هم قدرت نه لري. نو په
 پروته يا پر بغل دي په اشاره لمونځ وکړي، په پورته د لمونځ کولو صورت دادي چي ستوني ستځ
 پرېوځي او خپل دواړي پښي د قبلې و طرف ته کړي، زموږ په هيواد (افغانستان) کي قبله دمغرب
 و طرف ته ده نو ددې مريض سر به دمشرق و طرف ته وي او پښې به يې دمغرب و طرف ته وي. او پر
 بغل د پرېوتلو صورت دادي چي دشمال و طرف ته سر کړي په راسته اړخ باندي پرېوځي. ياد
 جنوب و طرف ته سر کړي په چپه اړخ باندي پرېوځي. لېکن ستوني ستځ پرېوتل اولی او افضل
 دي، او دهغه تر سر لاندي دي يو بالبت کښېږدي، ددې لپاره چي مخ يې د قبلې و طرف ته سي. نه د
 آسمان و طرف ته او ددې لپاره چي درکوع او سجده لپاره اشاره کول هم ممکن سي؛ ځکه بغير له
 بالبت څخه روغ سړی هم اشاره نه سي کولای مريض خو پرېږده!!!، او که څه قدرت لري، نو دواړه
 زنگونان دي هم ودروي، ددې لپاره چي پښې يې د قبلې و طرف ته رانه سي؛ ځکه دافعل بېله
 ضرورت مکروه تنزيهي دی او که قدرت يې نه وي، نو پښې دي وغوړوي. (شفا، الارواح)

﴿۲۰﴾ وَإِنْ تَعَدَّزَ الْإِسْمَاءُ أَوْ كَه ناممکنه سي (يا مشکله سي) اشاره کول (يعني په اشاره هم لمونځ - سي کولای) أَخْرَجَتْ عَنْهُ مَا دَامَ يَفْقَهُمُ الْخِطَابَ نو له ده څخه به لمونځ مؤخر کيږي (يعني نه ده خډه - لغته فرضيت ساتيږي) تردې چي هغه په خبره (الهي خطاب) پوه سي قَالَ فِي الْهَدَايَةِ: هُوَ الصَّحِيحُ په هدايه کي يې ويلي دي: همدا صحيح ده وَجَزَمَ صَاحِبُ الْهَدَايَةِ فِي التَّجْنِيسِ وَالْمَزِيدِ "بَسْقُوطِ الْقَضَاءِ إِذَا دَامَ عَجْرُهُ عَنِ الْإِسْمَاءِ أَكْثَرَمِنْ خُسُوسِ صَلَوَاتٍ او قطعي فيصله يې کړې ده (نيکه رښايې کړې ده) صاحب د هدايې (په خپل کتاب) "التجنيس والمزيد" کي د قضاء د ساقطېدلو (لږښت ساتېدلو) کله چي باقي پاته سي دانسان عاجزه کېدل له اشاره کولو څخه تر پنځو لمونځونو زيات وَإِنْ كَانَ يَفْقَهُمُ الْخِطَابَ که څه هم هغه په خبره پوهيږي وَصَحَّحَهُ قَاضِيُخَانَ او قاضي خان همدا صحيح بللي دي وَمِثْلُهُ فِي الْحَيْطِ او همداسي په محيط کي (ذکر سوي) دي وَاخْتَارَ شَيْخُ الْإِسْلَامِ وَفَخْرُ الْإِسْلَامِ او شيخ الاسلام او فخر الاسلام همدا اختيار کړي (خوښ کړي) دي وَقَالَ فِي الظَّهْيَرِيَّةِ: هُوَ ظَاهِرُ الرِّوَايَةِ وَعَلَيْهِ الْفَتْوَى او په ظهيريه کي يې ويلي دي: همدا ظاهر روايت دی او پر همدې فتوى ده وَفِي الْخُلَاصَةِ: هُوَ الْمُخْتَرُ او په خلاصه کي (ذکر سوي) دي: همدا مختار قول دی وَصَحَّحَهُ فِي الْيَسَابِيغِ وَالْبَدَائِعِ او په ينابيع او بدائع کي يې همدا صحيح بللي دي وَجَزَمَ بِهِ الْوَلَوُ الْجِسُّ او پر همدې قطعي فيصله کړې ده ولوالجي رَجَحَهُمُ اللهُ اللهُ تعالى دي پر دوی (ټولو) رحم وکړي.

لغات: ﴿ما دام﴾ له افعال ناقصه وو څخه دی، د خپل ما بعد والا فعل يا حکم تر بقاء پوري د ما قبل فعل پر نفې يا اثبات باندي دلالت کوي، لکه: لَا أُخْلِسُ مَا مَسْتُ قَائِلًا، زه نه کېښم تر څو چي ته ولاړ يې. ﴿الخطاب﴾ خبري، ﴿جزم﴾ د ضرب د باب ماضي ده، قطعي گرځول، قطعي فيصله کول. **تقريب:** د هجرت حاصل مادي چي د يو چار مرض که دومره زيات سي چي په سر باندي د اشاره کولو قدرت يې هم نه وي، خو عقل او پوه يې پر ځای وي چي په خبره پوهيږي، نو په هغه وخت کي له ده څخه د لغاتخه فرضيت ساتيږي او قضاء يې لازميږي، يعني په هغه وخت کي پر ده لمونځ

فرض نه پاتيري او دسترگويا وروغويا زړه په اشاره سره دلمونځ کولو ضرورت نسته؛ ځکه ددې شيانو اشارې لره اعتبار نه دی ورکول سوی او وروسته پر هغه قضاء لازم ده. برابره ده مریض له پنځو لمنځونو څخه زیات وخت پاته سوی وي او که کم وخت پاته سوی وي (په هر صورت کي پر دې مریض د هغه لمنځونو قضاء لازم ده).

و جزم إلخ: یعنی صاحب هدایې رحمه الله په خپل کتاب "التجنيس واليزيد" کي ليکلي دي چي که مریض دومره زیات سي چي په سر د اشاره کولو قدرت هم پاته نه سي، نو برابره ده عقل پر ځای پاته وي، که نه، که چيري د مریض له پنځو لمنځونو څخه زیات وخت پاته وي، نو پر دې مریض د هغه لمنځونو قضاء لازم نه ده، او که مریض يې له دې څخه کم پاته سوی وي، نو قضاء لازم ده. څرنگه چي "التجنيس واليزيد" صاحب هدایې رحمه الله له هدایې څخه وروسته ليکلی دی. نو ځکه علامه طحطاوي رحمه الله فرمايي چي کوم قول په "التجنيس واليزيد" کي دی، هغه لره به اعتبار وي. (فتا، ۷/۱۰۷)

﴿۴۲۱﴾ وَلَمْ يُؤْمَرْ بِعَيْنِهِمْ وَقُلُوبِهِمْ وَحَاجِبِهِمْ او اشاره دي نه کوي په خپل سترگه او زړه او وروځي سره.

لغات: ﴿لم يؤمر﴾ د افعال له بابه د جحد نفی بلم صیغه ده، مصدر: إيماء: اشاره کول، ﴿حاجب﴾ د سترگو وروځه، دسترگو د پاسه وړبښتان.

تشریح: که یو څوک په سر هم اشاره نه سي کولای، نو هغه ته به دسترگو یا د زړه یا د وروځو په اشاره سره دلمونځ کولو حکم نه ورکول کيږي؛ ځکه ددې شيانو اشارې لره اعتبار نسته (لکه په تېر عبارت کي چي هم ذکر سو)، لهذا دسترگو یا زړه یا وروځو په اشاره سره اداء سوی لمونځ غیر معتبر دی.

که یو درېدلو قادر وي خو رکوع او سجده نه سي کولای، نو څه حکم دی؟

﴿۴۲۲﴾ وَإِنْ قَدَرَ عَلَى الْقِيَامِ وَعَجَزَ عَنِ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ او که قادر وي (قدرت لري) په ولاړه باندي او عاجزه وي له رکوع او سجده څخه صَلَّى قَائِدًا بِأَلْيَسَاءَ نو لمونځ دي په ناسته په اشاره سره وکړي.

تشریح: د عبارت حاصل دای چي که یو څوک داسي مریض وي چي په قیام (ولاړه) باندي قادر وي لېکن په رکوع او سجده کولو باندي قادر نه وي، یا صرف په سجده باندي قادر نه وي، نو د هغه لپاره په ولاړه لمونځ کول لازم نه دي، بلکي هغه دي په ناسته په اشاره سره لمونځ وکړي. همدا افضل

دي او که په ولاړه په اشاره سره لمونځ وکړي، نو بيا هم جائز دي (داسي کس پر کرسی اچوکی ابادي په ناستي سره هم په اشاره لمونځ کولای سي). (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

که روغ کس د لمانځه په دوران کي مريض سي؟

﴿٤٢٣﴾ وَإِنْ عَرَضَ لَهُ مَرَضٌ أَوْ كَـهُ يَبْسُ سَيُفْعِلُ كَزَارَتِهِ (په لمانځه کي) يو مريض يُتِمُّهَا بِمَا قَدَرَ نو پوره دي کړي لمونځ په داسي توگه چي د هغه قدرت لري (يعني په هر ډول چي د لمونځ په پوره کولو باندې قدرت لري. هغسي دي يې پوره کړي) وَلَوْ بِالْإِيمَاءِ که څه هم په اشاره سره وي فَيُكَمِّلُ الشَّهْرَ د مشهوره قول مطابق.

لغات: ﴿عرض﴾ د ضرب د باب ماضي ده: پېښېدل، مثلاً: عَرَضَ لِلْفُلَانِ أَمْرٌ وَعَرَضَ لَهُ عَارِضٌ: فلانکي ته يو خبره يا يو ضرورت پېښ سو.

تشرېح: يعني که جوړ او روغ کس د لمانځه څه حصه په ولاړه اداء کړي، بيا د لمانځه په دوران کي داسي مريض او غړو ته پېښ سي چي د قيام (درېدلو) قدرت يې ختم سي او نور لمونځ په ولاړه نه سي کولای، مثلاً يو رگ يې بې ځايه سي، نو اوس پاته لمونځ چي څرنگه ممکنه وي. هغسي دي يې پوره کړي، که په رکوع او سجده کولو باندې قدرت لري، نو پاته لمونځ دي په ناستي په رکوع او سجده سره پوره کړي، او که په رکوع او سجده باندې يې هم قدرت نه وي، نو په ناستي دي په اشاره سره لمونځ پوره کړي او که پر ناستي هم قدرت نه لري، نو ستوني ستخ دي په اشاره سره لمونځ پوره کړي. (شفاء الارواح)

که په ناسته لمونځ کونکی د لمانځه په دوران کي روغ سي؟

﴿٤٢٤﴾ وَلَوْ صَلَّى قَاعِدًا يَزْكُمُ وَيَسْجُدُ أَوْ كَـهُ يَبْسُ سَيُفْعِلُ كَزَارَتِهِ (او) رکوع او سجده کوي (يعني که يو چاد غږ په وجه په ناستي په رکوع او سجده سره لمونځ شروع کړی وي) فَصَحَّ بَيَا (د لمانځه په دوران کي) روغ (جور) سي بَسْ نو بڼه دي وکړي (يعني هغه لمونځ دي له سره نه شروع کوي. بلکي د هغه لمانځه پاته حصه دي په ولاړه پوره کړي).

تشرېح: که څوک د غږ په وجه په ناستي په رکوع او په سجده سره لمونځ کوي، بيا د لمانځه په دوران کي روغ سي او په قيام باندې قادر سي، نو داسي کس دي پاته لمونځ پر هغه مخکيني لمانځه بڼه کړي يعني پوره ته دي سي او پاته لمونځ دي په ولاړه پوره کړي. (شفاء الارواح)

که به اشاره سره لمونځ کونکی روغ سي؟

﴿۴۵﴾ وَلَوْ كَانَ مُوْمِنًا او که اشاره کونکی وي (يعني په اشاره سره يې لمونځ شروع کړی وي. بيا په لمونځه کې

روغ سي) لَا نُونَه (سي کولای بناء، بلکې له نوي سره به لمونځ کوي).

تشریح: که څوک د عذر په وجه رکوع او سجده په اشاره سره کوي، بيا د لماتځه په دوران کې روغ سي او په رکوع او سجده کولو باندې قادر سي، نو په دې صورت کې به بناء نه کوي، بلکې له نوي سره به لمونځ کوي. (شفاء الارواح)

د لېوني او بېهونه کس د لمنځونو حکم

﴿۴۶﴾ وَمَنْ جُنَّ أَوْ أُغْصِيَ عَلَيْهِ خُمْسَ صَلَوَاتٍ او څوک چې لېونی يا بې هونه سي تر

پنځو لمنځو پورې قَضَى نو (دمنو) قضاء به راوړي وَلَوْ أَكْثَرَ او که زيات سي (يعني که لېونتوب

او بې هونې يې د پنځو لمنځونو له وخت څخه وراوړي) لَا نُونَه (به يې راوړي قضاء).

لغات: ﴿جُنَّ﴾ د ضرب د باب ماضي مجهوله ده: عقل زائلېدل (عقل کله پرېښوول)، لېونی کېدل، ﴿أُغْصِيَ﴾ د افعال د باب ماضي مجهوله ده: بې هونه کېدل (بېهوني)، چې په هغه کې دانسان ټواوي کمزوري کېږي او عقل مغلوبېږي.

تشریح: که د يو چا عقل زائل سي، لېونی سي، يا بېهونه سي او دا د لېونتوب يا بېهونې حالت پنځه لمنځونه (يعني څلور رشت ساعته) يا تر هغه کم وخت پاته سي او بيرته جوړ سي، نو پر هغه دې لمنځونو قضاء لازم ده، او که له پنځو لمنځونو (څلور رشت ساعته) څخه زيات وخت پاته سي، نو پر هغه دې لمنځونو قضاء نسته؛ ځکه د حرج په سبب له هغه څخه ساقط سول.

که مريض د لماتځه رکعتونه او سجده ياد نه سي ساتلای؟

مسئله: که د يو چا حافظه دومره کمزورې سي او دې حالت ته ورسېږي چې هغه ته درکعتونو او سجدو شمېر ياد نه وي او دبېهونې غوندې کيفيت باندې طاري وي، نو پر هغه د لماتځه اداء کول لازم نه دي. خو بيا هم که په لمونځ کولو کې يو څوک د هغه سره مرسته وکړي، نو اميدسته چې د هغه لمونځ به صحيح سي. (کتاب المسائل ص ۵۲۶، در مختار مع الشامی ج ۲، ص ۲۹۸)

فَصْلٌ فِي إِسْقَاطِ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ

(دا) فصل دی په (بیان د) ساقطېدلو (معاف کېدلو) کې د
لمانځه او روژې

تشریح: په دې فصل کې مصنف رَجَبُ الله هغه مثلي بیانول غواړي چې په هغوی کې له مکلف
څخه لمونځ او روژه ساقطېږي.

﴿٤٢٤﴾ إِذَا مَاتَ الْمَرِيضُ كَلَهُ فِي مَرَضٍ مَرِيضٍ وَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى الصَّلَاةِ بِالإِيصَاءِ حَالٍ
دا چې هغه قادر نه وي په اشاره سره پر لمونځ کولو (یعنې په اشاره سره هم لمونځ نه سي کولای) لَا يَلْزَمُهُ
الإِيصَاءُ بِهَا نَوْلَازِمٌ نَدِي پَر هغه وصیت کولو دې (قضائي) لَمَنْخُونُو وَإِنْ قَلْتُ كَه څه هم
هغوی لږ وي وَكَذَا الصَّوْمُ إِنْ أَقْطَرَ فِيهِ السَّافِرُ وَالْمَرِيضُ اوهمدارنگه روژه ده چې که
یې نه ونیسي په رمضان کې مسافر او مریض وَمَاتَا قَبْلَ الْإِقَامَةِ وَالصَّحَّةِ اویا (بیا) دوی مړه سي
له مقیم کېدو او روغېدو (روغتیا) څخه مخکې.

تشریح: که یو څوک دومره مریض سي چې دسره په اشاره سره هم په لمونځ کولو قدرت نه لري او په
همدې مرض کې مړ سي، یا دومره مریض وي چې دروژې نیولو قدرت نه لري او په همدې حالت کې
مړ سي، یا یو څوک دومره سفر په اراده سره ووځي چې په شریعت کې دهغه لپاره دروژې نه نیولو
اجازه دوی او بیا له مقیم کېدو څخه مخکې مړ سي، نو اوس پر دې ټولو کسانو دلمانځه او روژو
قضاء نه لازمیږي؛ ځکه پر دوی قضاء هغه وخت واجبیږي کله چې دمرض او سفر له ختمېدو څخه
ودوسته دومره وخت وموندې چې په هغه کې قضائي لمنځونه او روژې اداء کولای سي. خو دلته
حالت دادی چې دوی ته د قضاء وخت بالکل نه دی ترلاسه سوی، نو ځکه پر دوی نه قضاء سته او نه
وصیت کول باندي لازم دي. ها! که مریض روغ سي، یا مسافر مقیم سي، بیا مړه سي، نو بیا پر دوی
قضاء لازمیږي، مثلاً که له روغېدو یا له مقیم کېدو څخه وروسته دومره ورځې ژوندی پاته سي، د
خومره ورځو لمنځونه او روژې چې ځنې قضاء سوي وي، نو د ټولو قضائي لمنځونو او روژو قضاء
راوړل باندي لازمیږي، او که یو څو ورځې ژوندی پاته سي، نو د هغه ورځو یعنی دروغتیا او اقامت د
ورځو په اندازه د لمنځونو او روژو قضاء راوړل باندي لازمیږي. (انوار الايضاح)

﴿٤٢٨﴾ وَعَلَيْهِ الْوَصِيَّةُ بِمَا قَدَّرَ عَلَيْهِ وَبَقِيَ بِذِمَّتِهِ او پرده لازم دي وصيت كول دهنه مقدار پر کوم چي دئ قادر وي او دده پر ذمه باقي پاته سوي فَيُخْرِجُ عَنْهُ وَلِيُّهُ مِنْ ثُلُثِ مَا تَرَكَ نوباسي به دده ولي (سرپرست) دده له طرفه دهنه مال (بيرت) له درېيمې حصې څخه کوم چي ده پرې ايښى وي لِصَوْمِ كُلِّ يَوْمٍ وَلِصَلَاةٍ كُلِّ وَقْتٍ حَتَّى الْوُشْرِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بَرٍّ أَوْ قِيَمَتَهُ دهرې ورځې او دهرې يوه وخت دلمانځه په بدله کي تر دې چي د وترو په بدله کي (هم) نيم صاع دغنم يا دهنه قيمت.

لغات ﴿وصية﴾ لغوي معنى يې ده: نصيحت، او په اصطلاح کي هغه کار ته ويل کيږي چي انسان يې پر خپل مرگ معلق کوي چي مثلاً زما تر مرگ وروسته داسي وکړئ! (انوار الايضاح). ﴿ولي﴾ سرپرست، مشر ميراث خور، ﴿صاع﴾ داوسني وخت په اعتبار د پاکستاني کيلو په حساب سره يو صاع درې کيلو او ۱۴۹ گرامه او ۲۸۰ ملي گرامه کيږي، يا په بله وينا دا چي څه د پاسه درې کيلو (او ځيني علماؤ داسې لپاره درې کيلو ليکلي دي)، نو نيم صاع يو نيم کيلو او ۷۴ گرامه او ۱۴۰ ملي گرامه کيږي يعنې څه د پاسه يو نيم کيلو، خو په فديه کي دي احتياطاً پاڼو کم يو کيلو يا دوه کيلو غنم ورکوي (څکه غنم دخرما، کششونو دلسي نورو په نسبت ډېر ارزانه پرې بوغي، نو په غنم سره د فديه ورکولو په وخت کي دي احتياطاً څه زياتوب کوي).

تفسير : عبارت حاصل دادی چي که يو څوک د غنم په وجه روژې نه ونيسي مثلاً مريض يا مسافر کس روژې نه ونيسي او بيا دامريض روغ سي، يا مسافر مقيم سي او دوی دومره زمانه وموندي چي په هغه کي دې روژو قضاء راوړلای سي، لېکن بيا يې هم قضاء نه راوړي، نو اوس پر دوی واجب دي چي دروژو د فديې وصيت وکړي، او همدا حکم دهنه کس لپاره هم دی کوم چا چي بغير له څه هغه محض دسستی په وجه روژې نه وي نيولي، اميد سته - پي رب تعالیٰ په خپل فضل سره دهنه فليه قبوله کړي (ايضاح الايضاح)، او فديه به دهنه ولي او وارث (بيرت خور) دهنه د ميراث له ثلث (درېيمې حصې) څخه اداء کړي او دهرې روژې په عوض کي دي نيم صاع غنم يا دهنه بازاري قيمت ورکړي. همدارنگه دهر قضايي لمانځه مع الوتر په عوض کي دي نيم صاع غنم يا دهنه بازاري قيمت ورکړي. (نيم صاع د پاکستاني کيلو په حساب سره څه د پاسه يو نيم کيلو کيږي احتياطاً پاڼو کم دوه کيلو، يا احتياطاً دي دوه کيلو ورکړي چي سړک د روژې په ميلشت کي دوه کيلو قيمت ۱۲۰ کللاري کيږي، نو دهرې روژې په عوض کي دي ۱۲۰ کللاري فديه ورکړي. او صدقه نظر لريداؤ فقر هم نصف صاع کيږي چي دهنه حساب لوس بيان سو).

احقر حبيب الرحمن هدي

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۳/ رمضان / ۱۴۴۲ هـ

﴿ ۴۹ ﴾ وَإِنْ لَمْ يُؤْمَرْ او که ده وصیت نه وي کړې وَتَبَرَّأَ عَنْهُ وَلِيُّهُ او د احسان په توګه (له خټه) یې اداء کړي دده له طرفه دده ولي جَازَ نَوْ جَائِزَ دِي.

لغات: ﴿تَبَرَّأَ﴾ د تفعل د باب مصدر دی، غیر واجب شی اداء کول، غیر لازم کار کول، د احسان په توګه یو شی اداء کول، بلاعوضه یو شی ورکول.
تشریح: یعنې که مې کېدونکې کس وصیت نه وي کړې، خو وارثان (میراث خوره) له خپل طرفه د احسان په توګه د هغه د قضایي روژو او لمنځونو فدیۀ اداء کړې، نو جائز دي، او امید سته چي رب تعالیٰ په خپل فضل سره د دوی دافدیۀ قبوله کړي.

﴿ ۵۰ ﴾ وَلَا يَصِحُّ أَنْ يَصُومَ وَلَا أَنْ يُصَلِّيَ عَنْهُ او صحیح نه ده چي روژه ونیسي او نه (دا صحیح دي) چي لمنوع وکړي د مړي له طرفه.

تشریح: یعنې د ولي لپاره دا صحیح نه دي چي دخپل مړي له طرفه لمنځونه یا روژې وکړي؛ ځکه لمنوع او روژه خالص بدني عبادتونه دي چي په هغوی کي نیابت (نائب والی) جائز نه دی (یعنې په هغوی کي یو څوک د بل چاله طرفه نه سي نائب کېدلی). لهندا دمیت له طرفه د لمانځه او روژې په اداء کولو سره د میت له غاړې څخه هغه فرض نه ساقطیږي. (شفاء الارواح)

﴿ ۵۱ ﴾ وَإِنْ لَمْ يَفِ مَا أُؤْتِيَ بِهِ عَمَّا عَلَيْهِ او که چیري پوره نه سي (کافي نه سي) هغه مال د کوم چي مړي وصیت کړی دی د هغو فدیو له طرفه (کافي نه سي) کوم چي پر مړي واجب دي يَدْفَعُ ذَلِكَ الْبَقْدَارَ لِلْفَقِيرِ نو (حیلۀ داده چي) ولي دي هغه مقدار (کوم چي دده سره موجود دی) فقیر ته ورکړي فَيَسْقُطُ عَنِ النَّبْتِ بِقَدَرٍ نو ساقطیږي له مړي څخه د هغه په اندازه فدیۀ ثُمَّ يَهْبُهُ الْفَقِيرُ لِلْوَلِيِّ بیا دي فقیر هبه کړي هغه مال وولي ته وَيَقْبِضُهُ ثُمَّ يَدْفَعُهُ الْوَلِيُّ لِلْفَقِيرِ او قبضه دي کړي (واډي ځلي) ولي هغه مال بیا دي یې فقیر ته ورکړي وَهَكَذَا حَتَّى يَسْقُطَ مَا كَانَ عَلَى النَّبْتِ مِنْ صَلَوةٍ وَصِيَامٍ او همداسي دي کوي تر دې چي ساقط سي هغه لمنځونه او روژې کوم چي پر مړي واجب وه.

لغات: ﴿لم يلد﴾ د ضرب له باب څخه صيغه ده، مصدر: ولاء: پوره کول، پوه کېدل، کافي کېدل. ﴿أولئ﴾ د افعال د باب ماضي ده: وصيت کول، يو شوک خپل وصي او ځای ناستی جوړول. ﴿يَهَبُ﴾ د فتح د باب مضارع ده: هېه کول، بېله عوضه (مفت) ورکول. ﴿يَهَبُ لَنْ يَشَاءَ إِنَّا لَهُ نَهَبُ لَنْ يَشَاءَ الذُّكُورَ﴾ (نورې ۱۲). ﴿هَكَذَا﴾ له هاء "ه" او "كَذَا" څخه مرتب دی، په "كَذَا" کې کاف د تشبیه دی او "ذَا" اسم اشاره ده په معنی سره (د "مثل"، "همداسي"). او کله بیا پر دې هاء د تشبیه هم داخلېږي معنی "هكذا" لکه دلته په عبارت کې.

تشرېح: د عبارت حاصل فادې چې که دمړي میراث دومره نه وي چې د هغه ټوله فدیة په اداء کړل سي، نو څومره مال چې د ولي سره وي، هغه دي فقیر ته ورکړي، مثلاً دومره وي چې صرف د څلورو لمنځونو فدیة په اداء کېدلای سي، نو دامال چې کله ته فقیر ته ورکول سي، نو دمړي له طرفه د څلورو لمنځونو فدیة اداء سوه، بیا دي فقیر له خپل طرفه هغه مال ولي ته هېه کړي او ولي دي پر هغه قبضه وکړي او دویم وار دي یې فقیر ته ورکړي، نو دمړي له طرفه بیا د نورو څلورو لمنځونو فدیة اداء سوه، لنډه دا چې فقیر او ولي دي یو بل ته داسي ورکړه راکړه جاري وساتي تر دې چې (په همدې توگه) ټوله کفاره پوره سي. (شفاء الارواح)

﴿٤٣٢﴾ وَيَجُوزُ إِعْطَاءُ فِدْيَةِ صَلَوَاتِ لَوَاحِدٍ جُمْلَةً أَوْ جَائِزٍ دِي دڅو لمنځونو فدیة ورکول یوه

کس ته پر یوه ځای بِخِلَافِ كَفَّارَةِ الْيَمِينِ په خلاف د قسم د کفارې وَانَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى

أَعْلَمُ او الله تعالی پاک دی، لوړ شان والا دی او ډېر ښه علم والا (خبردار) دی.

لغات: ﴿إعطاء﴾ د افعال د باب مصدر دی: ورکول، ﴿جملة﴾ د دې لفظ څو معنایي نقل سوي دي:

ټوله، پر یوه ځای (مجتبعا)، یقولون: اشتراک جملة. أى مجتمعا. غیر مفترق. (معجم لغة الفقهاء)

تشرېح: معنی د ټولو لمنځونو او روژو فدیة یوازې یوه فقیر ته پر یوه ځای ورکول جائز دي (او که ټوله فدیة د نصب له مقدار څخه زیاته وي، نو فدیة خوا اداء کېږي، لېکن داسي کول مکروه تحریمي دي)، او د قسم (يمين) د کفارې د روژو په فدیة کې یوه فقیر ته له یوې فدیې (نصف صاع) څخه زیات نه سي ورکولای؛ ځکه د قسم په کفاره کې الله تعالی د عدد صراحت کړی دی: ﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ...﴾، او همدا حکم د کفاره ظاهر دی چې په قرآن کې د عدد صراحت پکښې سوي

دی: ﴿فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَمَاطْعَامُهُ يَتَيْنِ مَسْكِينًا﴾. (شفاء الارواح، انوار الإيضاح)

بَابُ قَضَاءِ الْفَوَائِتِ

(دا) باب د پاته سوو لمنځونو د قضاء (په بیان کي) دی
(یا په بله وینا "د باب د قضائي لمنځونو د راځړولو په بیان کي) دی

تشریح: صاحب د کتاب زجه الله د "قضاء المتروکات" پر ځای "قضاء الفوائت" وویل: ځکه چي د مؤمن له شان څخه دا خبره ليري ده چي هغه قصداً لمنځ پرېږدي، کله نا کله د خوب، هېري وغيره په وجه له هغه څخه لمنځ فوت سي.

د "قضاء" تعريف: کوم شی چي اولاً واجب سوی وي، هغه له خپل ټاکلي وخت څخه وروسته خپل مستحق ته سپارل، دې ته قضاء وايي. (انوار الايضاح)

﴿ ۵۳ ﴾ اَلتَّرْتِيبُ بَيْنَ الْفَائِتَةِ وَالْوَقْتِيَّةِ وَبَيْنَ الْفَوَائِتِ مُسْتَحَقٌّ تَرْتِيبُ يَهْ مِنْهُ كِي د فوت سوي (قضائي) لمانځه او وختي لمانځه او (په مينځ کي) د فوت سوو (قضائي) لمنځونو لازم دی.

لغات: (ترتيب) د تفصيل د باب مصلو دی چي د هغه معنی ده: ثابتول، هر شی د خپلي مرتبې په لحاظ سره (پر ځای) ايښوول، همدا مفهوم دلته دی چي لمنځونه د هغوی د وختونو د ترتيب په لحاظ سره اداء کول. (فائتة) د نصر له بابو د مؤنث اسم مفعول صيغه ده: فوت سوی لمنځ (کوم چي په خپل وخت کي نه وي اداء سوی)، یا په بله وینا: قضاء سوی لمنځ (قضائي لمنځ)، جمع: فَوَائِتُ، (مستحق) د استعمال له بابو مفعول دی: مستحق سوی، واجب او لازم.

تشریح: د عبارت تر حل مخکي اولاً "صاحب ترتيب" تعريف وپېژنئ!، صاحب ترتيب هغه کس دی چي پر هغه هيڅ قضائي لمنځ پاته نه وي، یا صرف پنځه یا تر دې کم لمنځونه د هغه پر زمه پاته وي، برابره ده هغه لمنځونه نوي (قضاء سوي) وي یا پخواني وي یا دواړه ډوله وي. لهذا که د يو کس پر زمه شپې یا تر دې زيات قضائي لمنځونه وي، نو هغه کس صاحب ترتيب نه پاتېږي.

د عبارت حاصل دادی چي د صاحب ترتيب کس لپاره د قضائي لمنځونو په اداء کولو کي د ترتيب خيال ساتل ضروري دي، يعنې کوم لمنځ چي اول ځني قضاء سوی وي، هغه به اول راځړوي او بيا به تر هغه وروسته والا لمنځ راځړوي، همدارنگه د صاحب ترتيب لپاره دا هم ضروري ده چي اول قضائي لمنځونه اداء کړي، بيا وختي، کنې وختي لمنځ يې نه صحيح کيږي، دويم وار به يې کوي. په متن کي له "فوائت" څخه مراد تر شپېو کم لمنځونه دي. لو کوم څوک چي

صاحب ترتيب نه وي (يعني شپږيا تر دې زيات لمنخونه ځني قضاء سوي وي)، د هغه لپاره په ترتيب سره قضاء راوړل واجب نه دي، بلکې هغه ته اختيار دی چي هر لمنوخ و غواړي، هغه دي اول راوگرځوي.

ترتيب په کومو شيانو سره ساقطېږي؟

﴿۱۳۳﴾ وَيَسْقُطُ بِأَحَدٍ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ او ساقطېږي ترتيب په يوه د دريو شيانو سره ضيق الوقت المستحب في الأصح (۱) د (لمانځه) مستحب وخت تنگېدل، د صحيح ترين قول مطابق.

لغات: «ضيق» د ضرب د باب مصدر دی: تنگېدل (تنگ کېدل).

تشرېح: په تېره مسئله کي ذکر سوه چي د قضائي او وختي لمانځه په مينځ کي ترتيب واجب دی، اوس دلته هغه شيان بيانوي چي د هغوی په وجه ترتيب ساقطېږي، يعني که له دغه لاندني دريو شيانو څخه يوشمې موجود سي، نو ترتيب واجب نه پاتېږي، بلکې په داسي صورت کي به اول وختي لمنوخ کوي، بيا به تر هغه وروسته قضائي لمنوخ کوي.

①... د وخت د تنگۍ په وجه د قضائي او وختي لمانځه په مينځ کي ترتيب ساقطېږي، لهذا که وخت تنگ سي او د دې خبري بهر وي چي که د قضائي لمانځه په راگرځولو مشغوله سم، نو وخت به ووځي، نو په داسي صورت کي دي اول وختي لمنوخ وکړي او تر هغه وروسته دي قضائي لمنوخ وکړي.

هسي خود اصل وخت تنگوالي لره اعتبار دی، نه د مستحب وخت، لېکن د مازېگر په وخت کي د شيخينو (امام ابو حنيفه او امام ابو يوسف) رجعتنا الله په نېز اصل وخت لره اعتبار دی، او د امام محمد رجعتنا الله په نېز مستحب وخت لره اعتبار دی او مصنف رجعتنا الله د امام محمد رجعتنا الله قول ته اصح ويلي دي، د دغه اختلاف شمره په هغه صورت کي ښکاره کېږي کله چي له يو چا څخه د مابنيس لمنوخ قضاء سي او د مازېگر په وخت کي په يادورسي او وخت صرف دومره پاته وي چي که هغه اول د مابنيس قضائي لمنوخ راگرځوي او بيا د مازېگر لمنوخ اداء کوي، نو د مازېگر لمنوخ ياد هغه څه حصه به په مکروه وخت يعني د لمر د تغير (سړ کېدل) په وخت کي واقع سي، نو د شيخينو رجعتنا الله په نېز پر هغه ترتيب لازم دی چي اول دي د مابنيس لمنوخ راوگرځوي بيا دي د مازېگر لمنوخ اداء کړي، خو د امام محمد رجعتنا الله په نېز ترتيب ساقطېږي (ځکه د مازېگر لمنوخ له خپل مستحب وخت څخه لږ شمېر په مکروه وخت کي اداء کېږي)، نو ځکه اول دي د مازېگر لمنوخ وکړي او بيا دي د مابنيس لمنوخ راوگرځوي، دا اختلاف د يوه روايت پر بناء دی او په بل روايت کي خود شيخينو او د امام

محمد رَحْمَهُهُ اللهُ ټولو په نهز اصل وخت لره اعتبار دی او اکثر و همدې ته صحيح ويلي دي. (شفا، ۱۷۰ و اوج بعد له عمدة الفقه)

﴿٤٣٥﴾ وَالنَّسِيَّانُ (۲) او هېره (چې قضائي لمونځ ځني هېر سي).

تشرېح: ①... د هيري په وجه هم ترتيب ساقطېږي چې د قضائي لمونځ ځني هېر وي، مثلاً د ما پښين د لمونځ کولو په وخت کې دا ځني هېره وي چې زما څخه د سهار له وخت قضا سوی دی او د ما پښين لمونځ وکړي، نو دا وختي د ما پښين لمونځ صحيح کيږي، لېکن که د وختي لمانځه تر سلام گرځولو مخکې قضائي لمونځ ورته ياد سي او په وخت کې گنجائش وي، نو پر هغه ترتيب لازميږي او وختي لمونځ فاسديږي، نو اول به قضائي لمونځ راگرځوي، بيا به وختي لمونځ کوي.

﴿٤٣٦﴾ وَإِذَا صَارَتِ الْفَوَاقِثُ سَيِّئًا غَيْرَ الْوُثْرِ (۳) او کله چې وگرځي فوت سوي (قضائي)

لمنځونه شپږ بغير له و ترو څخه (يعني په دې صورت کې هم ترتيب ساقطېږي کله چې له و ترو څخه بغير نور افرسي قضاء سوي لمنځونه شپږ ته ورسيږي) فَإِنَّهُ لَا يُعَدُّ مُسْقَطًا ځکه و تر (د ترتيب) ساقطونکي نه شمېرل کيږي وَإِنْ لَزِمَ تَرْتِيبُهُ که څه هم د و ترو خپل ترتيب لازم دی (چې د مانځون تر لمانځه وروسته کول لازم دي، مخکې کول يې جائز نه دي).

تشرېح: ②... که قضاء سوي (فوت سوي) لمنځونه شپږ ته ورسيږي، نو هم ترتيب ساقطېږي، لهذا تر دې وروسته د قضائي لمنځونو او وختي لمانځه په مينځ کې ترتيب واجب نه پاتېږي، مثلاً له يو چا څخه د يوې ورځې او شپې لمنځونه قضاء سي او په دابله ورځ هم د سهار لمونځ ځني قضاء سي، نو اوس هغه صاحب ترتيب پاته نه سو، لهذا اوس د دې بلي ورځې د ما پښين وختي لمونځ مخکې اداء کولای سي، لېکن د و ترو لمونځ به په دې شپږو لمنځونو کې نه شمېرل کيږي، که څه هم د و ترو او د مانځون تر لمانځه په مينځ کې خپل ترتيب لازم دی او نه ساقطېږي چې د مانځون تر لمانځه وروسته او د سهار تر لمانځه مخکې به و تر اداء کول کيږي، لهذا که و تر ځني پاته سي، نو د سهار تر فرضو مخکې د هغوی اداء کول ضروري دي، که د ياد والي او د وخت د گنجائش باوجود يې اداء نه کړي او د سهار لمونځ وکړي، نو نه صحيح کيږي. (شفا، ۱۷۰ و اوج، انوار الإيضاح)

ساقط سوی ترتیب کله راگرځي؟

﴿٤٣٧﴾ وَلَمْ يُعَدَّ التَّرْتِيبُ بِعَدْوِهَا إِلَى الْقِلَّةِ او ترتيب نه راگرځي په راگرځېدلو سره د قضائي لمنځونو د لې والي و طرف ته (يعني د قضائي لمنځونو په لې دلو سره ساقط سوی ترتيب بېرته نه لازميږي).

لغات: ﴿لم يعد﴾ د نصر له بابۀ دنفي صيغه ده، مصدر: عَوَّذاً، راگرځېدل، واپس کېدل، بحاله کېدل، ﴿القلة﴾ د ضرب له بابۀ اسم مصدر دی: لږوالی، لږ کېدل.

تشرېح: د عبارت حاصل دادی چي کله د شپږو یا د زیاتو لمنځونو په وجه ترتیب ساقط سي، نو اوس په هغوی کي د بعضي لمنځونو په راگرځولو سره ترتیب بیرته نه راگرځي، لهذا اوس چي کوم لږ لمنځونه پاته دي، د هغوی د یادوالي باوجود وختي لمونځ کول جائز دي، مثلاً له یو چاڅخه پنځلس لمنځونه قضاء سوي وي او بیا د هغوی قضاء راوړل شروع کړي، تر دې چي له پنځو څخه کم لمنځونه پاته سي، نو په دې سره هغه بیرته صاحب ترتیب نه گرځي، بلکي اوس هم د دې پاته لږ لمنځونو له قضاء راوړلو څخه بغیر وختي لمونځ کول صحیح دي، همدا اصح قول دی.

او د بعضي حضراتو په نیز ترتیب راگرځي، نو د هغو په نیز په پورتنی صورت کي وختي لمونځ پر پاته قضائي لمنځونو مخکي کول صحیح نه دي او صاحب د هدايي رحمه الله همدې قول ته اظهار ويلي دي، او احتیاط په همدې کي دی چي (بیرته) ترتیب ثابت ومنل سي. (شاه الارواح، ایضاح الاماح)

﴿٤٣٨﴾ وَلَا يَفُوتُ حَدِيثُهَا بَعْدَ سِتِّ قَدِيمَةٍ اَوْ نَه (ترتیب راگرځي) د نوي لماتڅه په فوت کېدو (قضا کېدو) سره تر شپږو پخوانیو قضائي لمنځونو وروسته (یعني چي تر پخواني شپږو قضائي لمنځونو څخه موده وروسته یو بل نوی لمونځ قضاء سي، نو په هغه نوي قضائي لماتڅه کي ترتیب بیرته نه راگرځي) عَلَى الْأَصَحِّ لِيُتِمَّ د صحيح ترين قول مطابق په دواړو مسئلو کي.

لغات: ﴿حديثاً﴾ مؤنث د حديث ده، نوی، جمع: حَدَثَاتٌ، ﴿قديمه﴾ مؤنث د قديمه ده، مخکينۍ، پخوانۍ، ليهيا، په دې کي د تشبیه ضمير مرجع دغه مذکورۀ مسئله او مخکينۍ مسئله ده.

تشرېح: د عبارت حاصل دادی چي که له یو چاڅخه پنخوا شپږ لمنځونه قضاء سوي وي او هغه يې تر اوسه راگرځولي نه وي او بیا څه موده وروسته یو بل لمونځ ځني قضاء سي، نو په دې صورت کي هم ترتیب نه راگرځي، مثلاً له یو کس څخه یو کال مخکي شپږ لمنځونه قضاء سوي وه کوم چي يې تر اوسه اداء کړي نه وه، اوس یو کال وروسته یو بل لمونځ مثلاً د سهار لمونځ ځني قضاء سو، نو څرنگه چي دغه کس له مخکي څخه صاحب ترتیب نه وو (ترتیب ځني ساقط وو)، نو ځکه په نوي قضاء سوي لماتڅه کي هم ترتیب نه لازميږي چي فاد سهار لمونځ به د ما پښين تر لماتڅه مخکي راگرځوي، بلکي که د سهار د لماتڅه له راگرځولو څخه بغیر د ما پښين لمونځ اداء کړي، نو صحیح کېږي. (شاه الارواح)

که صاحب ترتیب نه قضائي (لوت سوی) لمونځ په یاد وي، نو څه حکم دی؟

﴿۲۹﴾ فَلَوْ صَلَّى فَرَضًا ذَا كِرٍّ أَقَاتَةً وَلَوْ تَرَا نو که اداء کړي یو فرضي لمونځ په داسي حال کي چي ورته یاد وي قضائي لمونځ که څه هم هغه (قضائي لمونځ) وتری فَسَدَ قَرُصُهُ فَسَادًا مَوْقُوفًا نو فاسدېږي دده فرضي لمونځ په موقوف فساد سره (په موقوفه توگه فاسدېږي) فَإِنْ خَرَجَ وَتَتِ الْخَامِسَةَ مِمَّا صَلَّاهُ بَعْدَ الْمَشْرُوكَةِ ذَا كِرٍّ لَهَا بیا که وروځي د پنځم لماتځه وخت له هغه لمنځونو څخه (یعني د هغه لمنځونو د پنځم لماتځه وخت وځي) کوم چي ده اداء کړي وي له پرېښوول سوي (قضائي) لماتځه څخه وروسته په داسي حال کي چي هغه (پرېښوول سوي لمنځ) ورته یاد وي (په لنډه وينا چي که دغه کس د متروکه قضائي لماتځه دیدوالي په حالت کي د پنځو وختو لمنځونه اداء کړي) صَحَّتْ جَمِيعُهَا نو ټوله لمنځونه یې صحیح کېږي فَلَا تَبْطُلُ بِقَضَاءِ الْمَشْرُوكَةِ بَعْدَهَا نو نه باطلېږي (دا الله کرل سوي لمنځونه) د متروکه لماتځه په قضاء او پرلوسره تر دې وروسته (یعني د پنځه لماتځه دوخت تر وروسته د متروکه قضائي لمونځ په قضاء او پرلوسره بیا هغوی نه باطلېږي) وَإِنْ قَضَى الْمَشْرُوكَةَ قَبْلَ خُرُوجِ وَقْتِ الْخَامِسَةِ او که قضاء راوړي د متروکه لماتځه مخکي تر وتلو د پنځم لماتځه دوخت (یعني که د پنځم لماتځه دوخت تر وتلو مخکي هغه قضائي لمونځ راوړوځوي) بَطُلَ وَصْفُ مَا صَلَّاهُ مُتَذَكِّرًا قَلْبَهَا نو باطلېږي د هغه لمنځونو وصف (فرضیت) کوم چي یې اداء کړي وي تر متروکه (قضائي) لماتځه مخکي د متروکه لمونځ دیادوالي په حالت کي (یعني فرض نه پاتېږي) وَصَارَ كَقُلَا او هغوی (فرضي لمنځونه) نفل گرځي.

لغات: ﴿ذَا كِرٍّ﴾ د نصر د باب فاعل دی، یادونکی (یادلوونکی)، مصدر: ﴿كُرِّرَ﴾ ذُكِّرَ، یادول، په ذهن کي راوستل، ﴿الْمَشْرُوكَةُ﴾ د نصر له باب ه مفعول دی، پرېښوول سوي لمونځ.

تشریح: دا د ترتیب په واجب کېدلو باندې تفریع ده، حاصل یې دای چي که له یو صاحب ترتیب کس څخه یو لمونځ قضاء (لوت) سي که څه هم د وترو لمونځ وي، لوبیا د هغه دیادوالي باوجود وختي لمونځ وکړي، نو هغه وختي لمونځ د فساد موقوف په توگه فاسدېږي، مثلاً یو صاحب ترتیب

کس دامازيگر لمونځ وکړي حال دا چې هغه ته ياد وي چې زما څخه د ماښين لمونځ قضاء سوی دی او هغه مي تر اوسه نه دی کړی، نو د هغه دا دامازيگر لمونځ موقوفاً فاسد يږي.

فان خرج إلخ: له دې ځايه د فساد موقوف (موقوفاً فاسدېدل) مطلب بنيسي چې د هغه حاصل دای چې داسي لمانځه ته به په قطعي توگه فاسد نه ويل کيږي، بلکي د يوه شکل په پيدا کېدو باندې د هغه د فساد او صحت حکم موقوف کيږي، تفصيل يې دای چې دغه کس کوم چې صاحب ترتيب دی او له ده څخه يو لمونځ قضاء سو، بيا ده د هغه قضائي لمانځه د يادوالي باوجود وختي لمنځونه جاري وساتله تر دې چې پنځه لمنځونه يې وکړه، نو څرنگه چې هغه صاحب ترتيب وو او د قضائي لمونځ له راگرځولو څخه بغير يې وختي لمنځونه وکړه، نو ځکه دا وختي لمنځونه ټوله فاسد سو، اوس گواکي ټوله شپږ لمنځونه له ده څخه قضاء سو، او کله چې قضائي لمنځونه شپږ سو، نو په دې وجه ترتيب هم ساقط سو، او د دغه وختي پنځو لمنځونو فساد (فاسدېدل) خو د ترتيب په وجه وو (چې ترتيب پکښي واجب وو)، حال دا چې اوس ترتيب ساقط سو، نو هغه فساد د ترتيب په ساقطېدلو سره ختم سو، نو ځکه اوس هغه پنځه وختي لمنځونه صحيح سو، اوس پر ده صرف يو لمونځ کوم چې حقيقتاً قضاء سوی وو پاته سو.

او که دغه صاحب ترتيب کس د پنځو وختي لمنځونو د وخت له پوره کېدلو څخه مخکي هغه يو قضاء سوی لمونځ راوگرځوي، نو اوس هغه اداء کړل سوي وختي لمنځونه فرض نه پاتېږي. بلکي نفل گرځي او هغوی ټوله به راگرځول کيږي (قضاء به يې راوړل کيږي)، مثلاً زید صاحب ترتيب دی او د سهار لمونځ ځني قضاء سو او زید د هغه له راگرځولو څخه بغير وختي لمنځونه کوله، تر دې چې دويمې ورځې لمر راوختلی او زید هغه قضائي (د سهار) لمونځ د يادوالي باوجود په دې موده کې نه راوگرځوي، نو هغه ټوله وختي لمنځونه صحيح کيږي او که دويمې ورځې د لمر راختلو څخه مخکي زید په يو وخت کې مثلاً د ماخوستن يا مابنام په وخت کې هغه قضائي لمونځ راوگرځوي، نو اوس تر دې مخکي چې شومره وختي لمنځونه يې کړي دي، هغه ټوله نفل گرځي، نو هغوی به هم بيرته راگرځول کيږي.

د قضائي لمنځونو نيت

﴿ ۴۰ ﴾ وَإِذَا كُثِرَتِ الْقَوَائِثُ او کله چې زيات سي فوات سي (قضائي) لمنځونه پېښېږي

لَيْتَقِيْنِ كَلَّ صَلَاةً نو محتاج دی د هر لمانځه و متعينولو ته (يعني په دې صورت کې د هر لمانځه و معلومولو ته احتياج دی).

﴿ ۴۱ ﴾ لَئِنْ أَرَادَ تَسْمِيْلَ الْأَمْرِ عَلَيْهِ بيا که چيري و غواړي د دې کار آسانه کېدل پر خپل

حان (چې دا د هر لماتخه متعينولو کار ورته آسانه سي) نَوِيْ اَوَّلَ ظَهْرِ عَلَيْهِ اَوْ اٰخِرَهُ نو نيت دي وکړي د اول هغه ما پښين د لماتخه کوم چې پر ده (واجب) دی يا تر ټولو آخري د ما پښين د لماتخه.

لغات: «تسهيل» د تفهیل د باب مصدر دی: کار آسانه کول.

تشریح: که قضاء سوي لمنخونه ډېر سي، نو د هغوی د قضاء راوړلو په وخت کي د وخت او ورځي تعين ضروري دی چې د فلانکي ورځي فلانکي لمنوخ راگرځوم، صرف دانيت کول چې دسهار يا د ما پښين د لماتخه قضاء راوړم کافي نه دي، په داسي نيت کولو کي اشتباه ده، نو ځکه په راروان عبارت کي د دې لپاره يو آسانه طريقه بيانوي.

فان اراد تسهيل الخ: يعني که پر يو چا د ډېر وخت لمنخونه پاته وي، نو د هغوی د نيت آسانه طريقه داده چې مثلاً داسي نيت وکړي چې پر ما څومره د ما پښين لمنخونه دي (يا زما څخه چې څومره د ما پښين لمنخونه قضاء سوي دي) له هغوی څخه د اول يا د آخري ما پښين قضاء راوړم، په هر قضائي لماتخه کي دي همداسي نيت کوي، نو په همدې نيت سره به د هغه لمنخونه (په ترتيب سره) اداء کيږي. (انوار الإيضاح، شفاء الارواح)

﴿٤٢٢﴾ وَكَذَٰلِكَ الْقِسْمُ مِنْ رَمَضَانَ اَيْنِ اَوْ هِمْلَاسِي ددو رمضانو روژې (متعينولو ته احتياج دی)

عَلَىٰ أَحَدٍ تَصَحُّحُ حَرْفَيْنِ مُخْتَلِفَيْنِ د يوې تصحيح مطابق له دوو مختلفو (بېلابېلو) تصحيح گانو څخه (يعني له دوو مختلفو صحيح قولونو څخه د يوې صحيح قول مطابق د دوو رمضانو دروژو متينول هم ضروري دي).

تشریح: يعني که له يو چا څخه د دوو رمضانو څخه روژې قضاء سوي وي (لکه حائضه ښځه چې صوما پر هغې د څو کلونو روژې پاته وي)، نو د هغوی د قضاء راوړلو په وخت کي هم تعين ضروري دی چې د فلاني رمضان دروژو قضاء راوړم، دې قول ته (چې تعين ضروري دی) علامه زلمي رحمه الله صحيح ويلي دي نو د بعضو په لېز تعين ته ضرورت نسته او دې قول ته په خلاصه کي صحيح ويل سوي دي، نو په دې توگه تصحيح مختلفه سوي ده. (ظلاء الارواح، حاشيه)

﴿٤٢٣﴾ وَيُضَعِّدُ مَنْ أَسْلَمَ بِدَارِ الْحَرْبِ او معلومه به گنل کيږي هغه کس کوم چې اسلام

راوړی وي په دار الحرب کي يې کفر اسلام (مدقه ستره، مدقه بېله) و خپل ناخبري په وجه سره په شرعي احکامو (يعني له شرعي مسائلو څخه) ناخبري په وجه به هغه معلومه شمېرل کيږي.

لغات: «جهل» د سمع د باب مصدر دی، ناخبره کېدل، ناواقف کېدل، «هر ابع» جمع د شرايفه ده: د الهي احکامو مجموعه، اسلامي قانون.

تشرېح: يعنې که يو کس د کافرانو په ملک کې مسلمان شي او هلته د اوسېدلو په وجه هغه ته د شرعي احکامو مثلاً د لمانځه، روژې، زکاة او داسې نورو علم او خبر نه وي، نو په دې وجه يې شرعي احکام اداء کړي نه وي، نو هغه معذوره شمېرل کېږي، ترڅو چي دا کس هلته د کافرانو په ملک کې وي، د هغه ورځو د لمنځونو او روژو قضاء نه باندي لازميږي، او که هغه په همدې حالت کې مړ شي، نو سبا د قيامت په ورځ به ان شاء الله نه مأخوذ کېږي، او دار الاسلام ته له راتگ څخه وروسته چي کوم لمنځونه او روژې ځنې فوت سي، د هغوی قضاء باندي فرض ده. همدا حکم د هغه کس دی چي په داسي قبائلي او غرنۍ علاقه کې استوگن وي چي هلته د شرعي احکامو هيڅ ښوونکی او دزدۀ کړې هيڅ لاره نه وي. (انوار الايضاح، شفاء الارواح بتخير)

بَابُ إِدْرَاكِ الْفَرِيضَةِ

(دا) باب د فرضي لمانځه د نيولو (په بيان کې) دی

که د يوازي لمونځ کولو به وخت کې جماعت ودرېږي؟

﴿۴۴﴾ ذَا شَرَعَ لِي فَرَضٌ مُتَّفَعًا کله چي شروع وکړي په يو فرضي لمانځه باندي يوازي فَأَيَّسَتِ الْجَمَاعَةُ بيا (په دې دوران کې) جماعت ودرول سي قَطَعًا نو (فرض) دي مات کړي (يعنې هغه شروع کړی فرضي لمونځ دي پرېږدي) وَأَقْتَدَىٰ او اقتداء دي وکړي (په امام پسې) إِنْ نُهُ يَسْجُدُ لِمَا شَرَعَ فِيهِ (په دې شرط) که چيري يې سجده نه وي کړې د هغه لمانځه لپاره چي شروع يې په کړې ده أَوْ سَجَدَ لِمَنْ غَيْرِ رُبَاعِيَّةٍ يا يې سجده کړې وي په غير څلورو رکعتيز لمانځه کې (يعنې سجده خويې کړې وي. لېکن هغه څلور رکعتيز لمونځ نه وي).

تشرېح: که يو چا يوازي (تنها) بفير له جماعت څخه فرضي لمونځ شروع کړی وي او په همدې وخت کې هلته د همدې فرضو جماعت ودرېږي، نو اوس دا يوازي لمونځ کونکی (منفرد) به څه کوي؟ په دې باره کې فقهاو څو صورتونه بيان کړي دي او په دغه عبارت کې صرف دوه صورتونه بيان سوي دي، نور صورتونه به په راوړانو عبارتونو کې ذکر سي.

①... که يوازي لمونځ کونکي (منفرد) د فرضو په اول رکعت کي وي او تر اوسه يې د هغه سجده نه وي کړې چي په همدې ځای کي د همدې فرضو جماعت ودرېږي يعني امام تکبير تحریمه ووايي. نو هغه دي خپل لمونځ مات کړي (پرېږدي) او په جماعت کي دي شریک سي، برابره ده هر فرضي لمونځ وي يعني برابره ده خلور رکعتيز وي لکه د ماپښين، مازيگر او ماخوستن لمونځ، يادې رکعتيز يا دوه رکعتيز وي لکه د ماښام او سهار لمونځ، د ټولو همدغه حکم دی.

②... او سجده ل غېر ربايعه: يعني دا پورتنی حکم په هغه صورت کي هم دی کله چي هغه (منفرد) د اول رکعت سجده کړې وي مثلاً په دويم رکعت کي وي او هغه خلور رکعتيز لمونځ نه وي، يعني د سهار يا ماښام لمونځ وي، نو هم دي هغه مات کړي (پرېږدي) او په جماعت کي دي شرکت وکړي. (ت. ا. رواج)

﴿٥٥﴾ وَإِنْ سَجَدَ فِي رُبَاعِيَّةٍ أَوْ كَسَجَدَ يَمْ كَرِي وَيْ په خلور رکعتيز لماتځه کي ضَمَّ رُكْعَةً ثَانِيَةً نو ورسره يو ځای دي کړي دويم رکعت وَ سَلَّمَ او سلام دي وگرځوي (پرېږي دويم رکعت) لَتَصِيْرَ الرُّكْعَتَانِ لَهُ ثَانِلَةً ددې لپاره چي وگرځي دوه رکعت دده لپاره نقل ثُمَّ اقْتَدَى مُقْتَرِضًا بِيَايِ اقْتِدَاءِ وکړي (په امام سي) د فرضو د اداء کولو لپاره.

تشرېح: ②... په دې عبارت کي د درېيم صورت بيان دی، درېيم صورت دا دی چي که خلور رکعتيز لمونځ وي (لکه د ماپښين، مازيگر او ماخوستن لمونځ)، او يوازي لمونځ کونکي (منفرد) د اول رکعت سجده کړې وي، نو فوراً دي لمونځ نه ماتوي بلکي دوه رکعت دي پوره کړي بيا دي سلام وگرځوي او په جماعت کي دي شریک سي، ددې لپاره چي دا دوه رکعت نقل سي او فرض په جماعت سره اداء سي، او که تر اوسه يې د اول رکعت سجده نه وي کړې، نو فوراً دي په ولاړه سلام وگرځوي (يا په بله رڼا په ولاړه دي په سلام سره لمونځ مات کړي) او په جماعت کي دي شریک سي.

﴿٥٦﴾ وَإِنْ صَلَّى ثَلَاثًا أَوْ كَسَلَّمَ كَرِي يَمْ وَيْ ددې رکعت (په خلور رکعتيز فرضي لماتځه کي) اَتَمَّهَا نو هغه (خلور رکعت) دي پوره کړي ثُمَّ اقْتَدَى مُتَّبِعًا لِأَلْفِ الْقَصْرِ بِيَايِ اقْتِدَاءِ وکړي (په امام سي) د نقلو په نيت سره مگر (نه) د مازيگر په لماتځه کي.

تشرېح: ③... په دې عبارت کي د څلورم صورت بيان دی او هغه دا چي که په خلور رکعتيز لماتځه کي يې ددې رکعت پوره کړي وي چي په همدې دوران کي جماعت ودرېږي، نو اوس دي خپل لمونځ نه ماتوي، بلکي هغه دي پوره کړي او وروسته دي د نقلو په نيت د امام سره شریک سي.

خو دا صورت دماز بکر په لمانځه کې نه سي کېدلای؛ ځکه دماز بکر تر لمانځه وروسته نفل کول منع دي.

﴿۴۷﴾ وَإِنْ قَامَ لِثَلَاثَةٍ فَأَقْبَسَتْ قَبْلَ سَجُودٍ ۖ أَوْ كَهْ وَلَا رُيَ سِي دَر بِسَمِ رَكَعَتِ لِبَارِهِ بِيَا

جماعت ودرول سي دده تر سجده کولو مخکې قَطَعَ قَائِمًا بِتَسْلِيْمَةٍ فَيُفِي الْأَصْحَ نُولْمُونِخ دي مات کړي (پرېږدي) په ولاړي په يوه سلام سره، داصح قول مطابق (يعني په ولاړه دي په سلام غږخولو سره لمونځ ختم کړي).

تشرېح: ⑤ ... پنځم صورت دادي چي که منفرد په څلورو رکعتيز لمانځه کې دوه رکعت په پوره کړي وي او ددرېيم رکعت لپاره ولاړ سوی وي او تراوسه يې ددرېيم رکعت سجده نه وي کړې چي په همدې دوران کې جماعت ودرېږي، نو حکم دادي چي په ولاړي سلام وگرځوي (يعني په ولاړه دي په سلام سره لمونځ مات کړي) او په جماعت کې دي شریک سي.

يادونه: په مذکوره صورت کې دويم قول دادي چي په ولاړه دي سلام نه غږځوي، بلکې هغه دي کښني او په قعده (ناسته) کې دي سلام وگرځوي (يعني په ناسته دي په سلام سره لمونځ مات کړي) او په جماعت کې دي شریک سي، دا قول دشمس الائمه سرڅښي رَجَته الله دی، او علامه فخر الاسلام رَجَته الله فرمايي چي په ولاړه دي په تکبير ويلو سره په جماعت کې شریک سي، خواصح او مفتی به قول هغه دی کوم چي په تشرېح کې ذکر سو چي هغه ته مصنف رَجَته الله اصح ويلي دي. (مواقف الافلاح ص ۲۲۲۵)

که د نفلو يا سنت په دوران کې جماعت ودرېږي، نو څه حکم دی؟

مسئله: که يو چا نفلي لمونځ يا سنت شروع کړي وي چي په همدې دوران کې لمونځ ودرېږي، نو د دې درې صورتونه دي: ① که چيري هغه تراوسه دوه رکعت نه وي پوره کړي، نو فوراً دي لمونځ نه ماتوي بلکې دوه رکعت دي پوره کړي، بيا دي سلام وگرځوي او په لمانځه کې دي شریک سي. ② او که د نفلو يا سنت ددرېيم رکعت لپاره ولاړ سوی وي او تراوسه يې ددغه سجده نه وي کړې، نو بېرته دي ناستي ته راوگرځي، سلام دي وگرځوي او په جماعت کې دي شریک سي. ③ او که د درېيم رکعت سجده يې هم کړې وي، نو بيا دي څلور سره رکعت پوره کړي او په جماعت کې دي شریک سي.

(کتاب المسائل ص ۴۸۹، در مختار مع شامی ج ۲، ص ۵۰۷)

که د مابینین د سنتو په دوران کې د مابینین لمونځ یا د جمعي خطبه شروع سي؟

﴿۴۸﴾ وَإِنْ كَانَ فِي سُنَّةِ الْجُمُعَةِ فَخَرَجَ الْخَطِيبُ او که د جمعي په سنتو کې وي او (په دې دوران کې) خطيب راووشي (راسي) أَوْ فِي سُنَّةِ الظُّهْرِ فَأُقِيمَتِ یاد مابینین په سنتو کې وي او جماعت ودرول سي سَلَّمَ عَلَى رَأْسِ رُكْعَتَيْنِ نو سلام دي وگرځوي پر سر د دوو رکعتونو (یعني دوه رکعت دي پوره کړي او سلام دي وگرځوي) وَهُوَ الْأَوْجَهُ او همدارنات مدلل دي (مدعا مستند خبره ده) ثُمَّ قَضَى السُّنَّةَ بَعْدَ الْفَرَضِ بیا دي له فرضو څخه وروسته د سنتو قضاء راوړي.

تشریح: که د جمعي تر لمانځه مخکې سړی په څلورو رکعتو سنتو کې وي او په دې دوران کې خطيب راووشي يعنې خطبه شروع سي، یاد مابینین تر لمانځه مخکې په څلورو رکعتو سنتو کې وي او په دې دوران کې د مابینین جماعت ودرېږي، نو د مصنف رحمه الله په نېز راجع داده چې که سنت کونکی په اولو دوو رکعتو کې وي، نو دوه رکعت دي پوره کړي او سلام دي وگرځوي او بیا دي له فرضو څخه وروسته سنت را وگرځوي (خو که په آخري دوو رکعتو کې وي نو که د درېیم رکعت سجده یې کړې وي نو څلور سره رکعت دي پوره کړي، او که د درېیم رکعت سجده یې نه وي کړې نو د بعضي مشايخو رایه داده چې دناسي و طرف ته دي را وگرځي او پر دویم رکعت دي سلام وگرځوي او په آخر کې دي سجده سهو هم وکړي)، خو د بعضو په نېز صحیح داده چې مطلقاً دي خپل څلور رکعت سنت په مختصره قرائت سره پوره کړي، برابره ده د جماعت درېدلو په وخت کې سنت کونکی په اولو دوو رکعتو کې وي او که په آخري دوو رکعتو کې وي، د دواړو صورتونو گنجایش سته، د موقع مطابق چې کوم صورت مناسب وگڼي. پر هغه دي عمل وکړي. (شفاء الارواح بحواله عمدة الفقه، انوار الايضاح)

د سهار د سنتو مسئله

﴿۴۹﴾ وَمَنْ حَضَرَ وَالْإِمَامَ فِي صَلَوةِ الْفَرَضِ او څوک چې حاضر سي په داسې حال کې چې امام په فرضي لمانځه کې وي اِقْتَدَى بِهِ نو په هغه پسي دي اقتداء وکړي وَلَا يَسْتَغْفِرُ عَنْهُ بِالسُّنَّةِ إِلَّا فِي الْقَجْرِ او نه دي مشغولېږي له دې (فرضي لمانځه) څخه په سنتو مگر په (سنتود) سهار کې إِنْ أَمِنَ قَوْتَهُ (په دې شرط) که چیرې دهغه (سهار د لمانځه) له فوتېدلو څخه په امن وي (یعني

د جماعت نو تېدلو اترېدلو بېرته نه وي) وَإِنْ لَمْ يَأْمَنْ او که په امن نه وي (يعني د جماعت نو تېدلو بېرته وي) تَرَكَهَا نو ست دي پرېږدي.

لفات: ﴿حضر﴾ د نصر د باب ماضي ده: حاضرېدل، راتلل، ﴿يشتغل﴾ مشغولېدل، توجه ليري کېدل، ﴿أمن﴾ د سمع د باب ماضي ده، أمناً: مطمئن کېدل، بې خوفه کېدل.

توضيح: که يو کس داسې وخت مسجد ته ورسيږي چي جماعت ولاړ وي او تر اوسه هغه کس ست مؤکده نه وي کړي لکه د ما پښين او جمعې په لماتڅه کي، نو په عبارت کي خو مطلق حکم سوی دی چي هغه دي په ستونو مشغوله کيږي بلکي په امام پسي دي قضاء وکړي، لېکن په دې کي څه تفصيل دی لکه په حاشيه کي چي هم ذکر دي چي که د دې کس غالب گومان دا وي چي رکوع ته د امام له تللو څخه مخکي زه ست پوره کولای سم او د جماعت يو رکعت به هم راڅخه تېر نه سي، نو له مسجد څخه دباندې په جلاځای کي دي هغه وکړي، بيا دي قضاء وکړي، او که د رکعت تېرېدلو بېرته وي، نو ست دي نه کوي بلکي په جماعت کي دي شريک سي.

آلال الفجر إلى: خو که د سهار په لماتڅه کي داسې وخت مسجد ته ورسيږي چي جماعت ولاړ وي، نو څرنگه چي د سهار ست زيات مؤکد دي چي په ټوله سنن مؤکده وو کي په اوله درجه سره مؤکد دي، نو ځکه د سهار په ستونو کي حکم دا دی چي که دا څيري ناستي دنيولو اميد وي چي امام به په آخره ناسته کي ونيسم، نو مخکي دي ست له مسجد څخه بهر په يو ځای کي وکړي او که ځای نه وي، نو په مسجد کي دننه په يو کونج او گوښه کي دي پي وکړي (ياد کو مو مسجدونو په مينځ کي چي پايې (ستني) يعني پيلران جوړ سوي وي، هغه ته دي ودرسي او ست دي پوره کړي)، او که دا څيري ناستي (تشهد) دنيولو اميد نه وي، نو ست دي پرېږدي او په جماعت کي دي شريک سي. (شفه الارواح)

د سهار د سنتو قضاء

﴿٥٠﴾ وَلَمْ تُقَضَّ سُنَّةُ الْفَجْرِ إِلَّا بِقَوَّتِهَا مَعَ الْفَرَضِ او قضاء به نه راوړل کيږي د سهار د سنتو مگر د فرضو سره دهنوی د فو تېدلو په صورت کي (يعني کله چي فرض او سنت دواړه فوت افتضاء سي. نو بيا د سنتو قضاء راوړل کېدلای سي).

لفات: ﴿لم تقض﴾ د ضرب له بابيه د جحد صيغه ده، مصدر: قضاء: اداء کول، د لماتڅه قضاء راوړل (له وخت تېرېدلو څخه وروست وراړخول).

تشرېح: د سهار سنت که د فرضو سره قضاء سي، نو تر زوال مخکې د فرضو سره يوځای د سنتو راگرځول هم پکار دي او که تر زوال وروسته يې راگرځوي، نو صرف فرض دي وکړي، او که صرف سنت پاته سوي وي، نو د سنتو قضاء نسته، خو په همدې ورځ داشراق له وخت څخه بيا د زوال تر وخته پورې د هغه سنتو اداء کول نه دي. (در مختار مع الشامی ج: ۱، ص: ۶۷۲)

د ماپښين د سنتو قضاء

﴿اِنَّهُ وَ قَطَعَ السُّنَّةَ الَّتِي قَبْلَ الظُّهْرِ فَيُؤْتِيَهَا قَبْلَ شُعْبِهِ او قضاء دي راوړي د هغه سنتو کوم چي د ماپښين تر لمانځه مخکې دي د ماپښين په وخت کي د ماپښين تر دوه رکعتو سنتو مخکې.

لغات: ﴿شفع﴾ جوړه، دوه، هغه شمېر کوم چي پر دوو برابر تقسيم سي، دلته ځني مراد د ماپښين تر فرضو وروسته دوه رکعت سنت دي.

تشرېح: که د ماپښين تر لمانځه مخکې خلور رکعت سنت نه وکړل سي، نو د ماپښين تر لمانځه وروسته دي هغه راوگرځوي، اوس به هغه د ماپښين تر دوه رکعتو سنتو مخکې راوگرځوي او که وروسته، نو د امام ابو يوسف رحمه الله مسلك دای چي اول دي دوه رکعت سنت وکړي، بيا دي هغه خلور رکعت سنت راوگرځوي، او امام محمد رحمه الله فرمايي چي اول دي خلور رکعت سنت راوگرځوي بيا دي دوه رکعت سنت اداء کړي، مصنف رحمه الله د امام محمد رحمه الله قول اختيار کړی دی. لېکن دواړه قولونه مفتی به دي، خو د امام ابو يوسف رحمه الله پر قول عمل زیات دی. (شفاء الارواح بحواله عمدة الفقه)

لمونځ گزار کله د جماعت نیونکی یا د جماعت د فضیلت حاصلونکی شمېرل کېږي؟

﴿اِنَّهُ وَلَمْ يُصَلِّ الظُّهْرَ جَمَاعَةً بِإِذْرَاكَ رُكْعَةٍ او لمونځ يې نه دی کړی د ماپښين په جماعت سره د یوه رکعت په نیولو سره (يعني د یوه رکعت په نیولو سره لمونځ گزار د جماعت نیونکی نه شمېرل کېږي) پېل اَذْرَاكَ فَضْلَهَا بلکي هغه د جماعت فضیلت ونیوی (وموندی).

تشرېح: د عبارت حاصل دای چي کوم څوک د امام سره د فرضي لمانځه یو رکعت ونیسي، نو دابه وړل کېږي چي هغه جماعت نه دی نیولی (یا په بله وينا په جماعت سره يې لمونځ نه دی کړی)، خو هغه ته د جماعت فضیلت حاصلېږي. (شفاء الارواح)

يادونه: د دې مسئلې تعلق په حقیقت کي د قسم سره دی، نو که یو څوک قسم واخلي چي (معاذ الله!) نن به د ماپښين لمونځ په جماعت سره نه کوم، نو داسي څوک که صرف یو رکعت د امام سره

ونيسي (يوړ كمت په جماعت سره وكړي)، نو هغه نه حاث كېږي (يعني قسم يې نه ماتيږي). ځكه د يوه ركعت نيولو ته عرفاً په جماعت سره اداء كول نه وايي او د قسم دار و مدار پر عرف و عادت دی.

او د جماعت د فضيلت حاصلېدلو په هكله په عبارت كې ذكر كړه حكم دامام محمد رحمه الله په نېز دی يعني چي تر څو دامام سره لږ تر لږه په يوه ركعت كې شريك نه سي. د جماعت فضيلت نه حاصلېږي، لېكن د جمهورو احافو موقف دی دادی چي كه دلمانځه په هسې يوه جزء كې دامام سره شريك سي، حتی چي په آخره ناسته كې هم. نو په جماعت سره د لمونځ كولو فضيلت ورته حاصلېږي. (كبير ص: ۵۱۰، شامي ج: ۲، ص: ۵۱۰. كتاب العائل ص: ۳۸۸)

﴿۵۲﴾ وَ اخْتَلَفَ فِي مُدْرِكِ السَّلَاةِ او اختلاف سوی دی د دريوركعتو د نيونكي په باره كې.

لغات: ﴿مدرک﴾ د افعال له بابۀ فاعل دی: نيونکی، مونلونکی.

تشریح: كه څوك په څلور ركعتيز لمانځه كې درې ركعتۀ دامام سره ونيسي او يوړ ركعت ځني تېر سوی وي، نو په دې كې اختلاف دی: يو قول دادی چي داسي كس ته هم د جماعت نيونکی (په جماعت سره لمونځ كونکی) نه وړل كېږي، همدا اظهار قول دی او پر همدې فتویٰ ده او د بعضو په نېز داسي كس ته د جماعت نيونکی (مونلونکی) وړل كېږي. (لهنا كه څوك قسم واخلي چي په جماعت سره به لمونځ نه كوم او هغه درې ركعتۀ دامام سره وكړي، نو هغه نه حاث كېږي (قسم يې نه ماتيږي): ځكه د اظهار او مفتی به قول مطابق دريوركعتو په نيولو سره هم د جماعت نيونکی نه ورته وړل كېږي اثناء الاوجاء، خو څرنگه چي د دې مسئلې مدار پر عرف دی، نو ځكه د حاث كېدلو او نه حاث كېدلو په هكله به عرف ته كتل كېږي چي په عرف كې د شومره ركعتو نيونکی د پوره جماعت نيونکی شمېرل كېږي امدني).

د سنتو او نفلو اهميت

﴿۵۳﴾ وَيَتَطَوَّعُ قَبْلَ الْفَرَضِ اِنْ اَمِنَ قُوَّةَ الْوَقْتِ او نفل به تر فرضو مخكې كوي كه چيري په امن وي له وخت فو تهېدلو څخه (يعني دوخت تېرېدلو بېرۀ نه وي) وَإِلَّا فَلَا كُنْه نو نه (دي يې كوي).

تشریح: دا عبارت مجمل دی، تفصيل يې دادی چي نفل پر دوه قسمه دي: (۱) سنت مؤكده، (۲) سنت غير مؤكده، او لمونځ گزار له دوو حالو څخه خالي نه دی، يا هغه به فرضي لمونځ په جماعت سره اداء كوي يا منفرداً (يوازي) به يې اداء كوي، كه هغه په جماعت سره اداء كونکی وي، نو د هغه لپاره لازم دي چي سنت مؤكده وكړي او كه منفرد وي، نو د يوه روايت مطابق پر هغه هم لازم دي او بعضو ويلي دي چي هغه ته اختيار دی يعني كوي يې او كه يې نه كوي (حاشيۀ بعواله شاء الاوجاء)، (خو په اكثره عباراتو كې د منفرد او غير منفرد تر مينځ هيڅ فرق نسته. بلكي دوخت د گنجائش په

وخت کي د هر يوه لپاره د ستو خيال ساتل ضروري دي، او ست هم درجه په درجه دي، تر ټولو اعلى مقام د سهار د ستو دی. بيا له ماښين څخه مخکي د څلورو رکعتو ستو دی...، او پاته سو ستو غير مؤکده، نو په هغه کي مطلق اختيار دی چي کوي يې او که يې نه کوي (حاشيه)، لېکن تر فرضو مخکي ست او نفل به هغه وخت کوي کله چي په وخت کي گنجائش وي او که وخت تنگ وي، نو اول به فرضي لمونځ کوي چي هسي نه فرض له خپل وخت څخه واورې. (شفاء الارواح)

يادونه: علامه طحطاوي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْه لیکلي دي چي که مصنف رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ "فوت الوقت" پر ځای "فوت الجماعة" ولي وای، نو ښه به وای؛ ځکه کله چي دا معلومه سي چي د جماعت فوتېدلو دبيري په وخت کي نفل او ست پرېښولای سي، نو د وخت فوتېدلو دبيري په وخت کي به په درجه اولی د هغوی پرېښوول معلوم سي. (انوار الايضاح بحواله طحطاوي علی مراقی الفلاح)

د رکوع نيونکی حکم

﴿مَنْ أَدْرَكَ إِمَامَهُ رَاكِعًا أَوْ خُوكَ چي ونيسي (وموندي) خپل امام په رکوع کي فَكَبَّرَ وَقَفَّ حَتَّى رَفَعَ الْإِمَامُ رَأْسَهُ نَدَى تَكْبِيرَ وَابِي أَوْ وَدْرِي تر دې چي امام (له رکوع څخه) خپل سر راپورته کړي لَمْ يَذْرِكِ الرَّكْعَةَ نو هغه دغه رکعت نه نیوی.

تشریح: صورت د مسئلې دای چي که يو څوک مسجد ته په داسي وخت کي ورسي چي امام په رکوع کي وي، او هغه د ولاړي په حالت کي تکبير ووايي او رکوع ته ولاړ نه سي بلکي همداسي ودرېي يا لږ غوندي کوږ سي او امام د هغه له رکوع څخه مخکي سر راپورته کړي، نو په دې دواړو صورتونو کي هغه د رکعت نيونکی نه شمېرل کېږي.

که مقتدی له امام څخه مخکي رکوع ته ولاړ سي، نو څه حکم دی؟

﴿وَأِنْ رَكَعَ قَبْلَ إِمَامِهِ بَعْدَ قِرَاءَةِ الْإِمَامِ مَا تَجَوَّزُ بِهِ الصَّلَاةُ او که چيري مقتدی تر خپل امام مخکي رکوع وکړي، دامام له دومره قرائت څخه وروسته چي په هغه سره لمونځ جائز کېږي فَأَذْرَكَهُ إِمَامَهُ فِيهِ بيا امام هغه په رکوع کي ونيسي (يعني هغه دامام د رکوع کولو تر وخته پوري په رکوع کي پاتې سي) صَحَّ نو (د مقتدي رکوع) صحيح ده وَإِلَّا لَا كُنِيَ (صحيح) نه ده.

تشریح: مسئله داده چي که مقتدی له امام څخه مخکي رکوع ته ولاړ سي، نو په دې صورت کي د مقتدي رکوع په دوو شرطونو سره صحيح کېږي: ۱. یو دا چي مقتدی دامام د رکوع کولو تر وخته په

ركوع كې پاته سي تر دې چې هغه دامام سره په ركوع كې شريك سي (كه څه هم داسې كول مكروه: تحريمي دي. خو ركوع يې صحيح كيږي). دويم شرط دادي چې مقتدي به دامام له دومره قرائت كولو څخه وروسته ركوع كړې وي چې په هغومره قرائت سره لمونځ جائز كيږي. لهذا كه مقتدي دامام له "اتجاوز به الصلاة قرائت" څخه مخكې ركوع كړې وي. نو بيا كه څه هم دامام هغه په ركوع كې نيولى وي، نو هم د هغه ركوع نه صحيح كيږي. همدارنگه كه مقتدي له "اتجاوز به الصلاة قرائت" څخه وروسته ركوع كړې وي، خو دامام له ركوع كولو څخه مخكې يې سر پورته كړې وي. نو بيا هم د هغه ركوع نه صحيح كيږي، لهذا داسې مقتدي لپاره ضروري ده چې دوباره دامام سره ركوع وكړي، كه يې نه وكړي، نو لمونځ يې نه كيږي. (شفاء الارواح، حاشيه)

تر اذان وروسته له مسجد څخه د وتلو حكم

﴿٥٦﴾ وَكَرِهًا خُرُوجُهُ مِنْ مَسْجِدٍ اُذُنَ فِيْهِ او مكروه دي دسړي وتل له داسې مسجد څخه چې په هغه كې اذان سوى وي حَتَّى يُصَلِّيَ تر دې چې لمونځ وكړي إِلَّا اِذَا كَانَ مُقِيمًا جَمَاعَةً اُخْرَى مگر دا چې كله هغه وي درونكې (لمونځ وركونكې) دبل جماعت (يعني بل ځاى امام وي).

لفات: ﴿كِرِه﴾ دسمع له باب ماضي مجهول ده: مكروه كېدل، دلته مراد ځنې مكروه تحريمي دي.

توضيح: صورت د مسئلې دادي چې كه يو څوك مسجد ته په داسې وخت كې داخل سي چې اذان سوى وي، يا د هغه تر داخلېدلو وروسته اذان وسي، نو په داسې صورت كې كه هغه د لمونځ كولو څخه بغير له مسجد څخه ووځي، نو ليدونكې كسان به پر هغه دابډ گومانې وكړي چې دا كس گرده لمونځ نه كوي، نو په دې جه له مسجد څخه وتل مكروه تحريمي دي (او له اذان څخه په ظاهره دا مراد دي چې صرف د لمانځه وخت شروع سوى وي او سړى په مسجد كې وي. برابره ده اذان په هغه مسجد كې سوى وي او كه په يوبل مسجد كې. يا هيڅ ځاى هم سوى نه وي احاشيه ۱). دابډ ماجه وغيره په يوه روايت كې له مسجد څخه وتونكې ته منافق ويل سوي دي، خو هلته ددې خبرې صراحت هم ست چې هغه بلا ضرورت و وځي او دواپس راتللو اراده يې هم نه وي، همدارنگه فقهاؤ نور څه هم مستثنى كړي دي. مثلاً هغه كس په بل مسجد كې دامامت يا د اذان يا د جماعت دانتظام ذمه وار وي، نو د هغه لپاره وتل جائز دي. (شامي ج ۱، ص ۶۸۸)

﴿٥٧﴾ وَإِنْ خَرَجَ تَحْتَ صَلَاتِهِ مُتَغَيِّرًا او كه ووځي وروسته له خپل تنه لمونځ كولو څخه (يعني ځان ته يوازې لمونځ وكړي لوبيا له مسجد څخه ووځي) لَا يَكْرَهُ اِلَّا اِذَا اُقِيمَتِ الْجَمَاعَةُ

قَبْلَ خُرُوجِهِ فِي الظُّهْرِ وَالْعِشَاءِ نو مکروه نه دي، مګر دا چي کله ودرېږي جماعت دهغه له وتلو څخه مخکي په ماښام او مازيګر کي فَيُقْتَدِرُ فِيْهَا مُتَنَفِّلاً نواقتداء دي وکړي په دې دواړو کي دنفلو په نيت سره.

تشرېح: صورت د مسئلې دا دی چي که يو څوک تر اذان وروسته په مسجد کي تنها (يوآزي) لمونځ وکړي، نو بيا له جماعت درېدلو څخه مخکي بېله کراهت وتلای سي، لېکن که هغه په مسجد کي وي او په همدې دوران کي جماعت ودرېږي، نو اوس به څه کوي؟، نو فرمايي چي که د ماښام يا د ماخوستن د لمانځه جماعت وي، نو هغه دي دنفلو په نيت سره په امام پسي اقتداء وکړي او که د مازيګر يا سهار لمونځ وي، نو دنفلو په نيت سره دي نه ورسره شریک کيږي؛ ځکه د مازيګر او سهار تر لمانځه وروسته نفل ممنوع دي، همدارنګه د ماښام په لمانځه کي دي هم نه ورسره شریک کيږي؛ ځکه نفل درې رکعت نه کيږي. (انوار الايضاح بحواله مراقی الفلاح)

تر لمونځ کولو وروسته د هغسي لمونځ کولو حکم

﴿٥٨﴾ وَلَا يُصَلِّي بَعْدَ صَلَاةٍ مُّثْلَهَا او نه به اداء کول کيږي تر يوه لمانځه وروسته دهغه په څېر (بل) لمونځ.

تشرېح: ددې عبارت څو مطلبونه بيان سوي دي: ① يو مطلب يې دا دی چي د اجر او ثواب په شوق کي دي يو فرض لمونځ بل وار نه کول کيږي، ② بل مطلب يې دا دی چي بلا وجه محض د فاسدېدلو په وسوسه او وهم سره دي هغه لمونځ بيا نه راګرځول کيږي، ③ درېيم دا چي تر جماعت کولو وروسته دي بل جماعت په هغه مسجد کي پر هغه ځای نه کول کيږي (يعني تکرار الجماعة دي پر مخکيني مېنډ په مسجد کي نشته نه کول کيږي)، ④ بل دا چي دوه رکعت په قرائت سره او دوه رکعت بلا قرائت داسي دي نه کول کيږي. (شفاء الارواح، انوار الايضاح)

قد تم الجزء الأول من "فتح الإيضاح لشرح نور الإيمان" ويليه الجزء الثاني، أوله باب سجود السهو

اللهم اغفر لشارحهم ولوالديهم ولأساتذتهم ولمن قام بالأسانيد عليه

ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم وتب علينا إنك أنت الشواب الرحيم

وصلّى الله تعالى على خير خلقهم محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

فهرس

- ۱..... د پېل خبري
- ۳..... د فتح الايضاح خصوصيات
- ۴..... مباديات (بنیادي خبري)
- ۴..... د فقهې لغوي تعريف
- ۵..... د فقهې اصطلاحي تعريف
- ۵..... د فقهې موضوع
- ۵..... د فقهې غرض او هدف
- ۶..... د فقهې حکم
- ۶..... د "نور الايضاح" د مصنف لندړوند ليک
- ۷..... مصنف رَجَاءُ الله د سترو علماؤ په نظر کي
- ۷..... تصنيفات و تالیفات
- ۸..... د علم الفقه فضيلت
- ۹..... د علم فقه تدین (او د علم فقه ملون او باتي)
- ۱۱..... حُسيني ضروري اصطلاحات
- ۱۲..... بېلابېلي فايدي
- ۱۳..... علامات افتاء
- ۱۳..... وجوه ترجیح
- ۱۴..... د فقهې اصطلاحات (د شرعي احکمو تمونه)
- ۱۸..... د "الله" او "إله" په مینځ کي فرق
- ۱۹..... د "رَحْمَن" او "رَحِيم" په مینځ کي فرق
- ۱۹..... د "حمد" تعريف
- ۱۹..... د "الحمد" الف لام
- ۲۰..... د "مدح" او د "شکر" تعريف
- ۲۲..... د "صلاة" تعريف

۲۸	کتاب الطهارة.....
۲۹	د کتاب لغوي او اصطلاحي معنی.....
۲۹	د طهارت لغوي او اصطلاحي معنی.....
۳۰	په کومو اوبو سره طهارت (پاکي) حاصلول جائز دي؟.....
۳۱	داوبو قسمونه.....
۳۲	ماء متعمل.....
۳۲	داودس د پاسه بل اودس کول.....
۳۳	اوبه کله مستعملي مگرخي؟.....
۳۳	داستعمال سوو اوبو حکم.....
۳۳	په کومو اوبو سره پاکي حاصلول جائز نه دي؟.....
۳۸	د "ماء نجس" (مردارو لوبو) بیان.....
۳۹	د ماء کثیر تعریف.....
۳۹	د ماء قليل تعریف.....
۳۹	د ماء جاري تعریف.....
۳۹	داوسنۍ زمانې په حساب سره د ماء کثیر اندازه.....
۴۰	د "ماء مشکوک" بیان.....
۴۲	د پسخوردې بیان.....
۴۲	خلور قسمه پسخورده په یوه جدول کي.....
۴۲	فَضْلٌ (فِي بَيَانِ أَحْكَامِ السُّورِ).....
۴۲	د انسان د پسخوردې حکم.....
۴۳	د مري او بیده کس د نارو (لارو) حکم.....
۴۳	د سپي وغیره د پسخوردې حکم.....
۴۵	(۱) د کورنۍ پیشي د پسخوردې حکم.....
۴۵	(۲) د آزادي چرگي حکم.....
۴۵	(۳) د بنکاري مرغانو حکم.....
۴۶	د وحشي او ځنگلي پیشي حکم.....
۴۶	د پیشي د پسخورده خوراک حکم.....

۴۷	فَضْلٌ (فِي التَّحْرِيزِ).....
۴۷	د تحريز بيان.....
۴۹	که څه به بهيدونکی نجاست (باریکه مرداري) ولوپېري.....
۴۹	فَضْلٌ فِي مَسَائِلِ الْاَبَارِ.....
۵۰	څه به دخنزير دلو بدللو حکم.....
۵۰	څه به دانسان، يا د پسه او سپي دلو بدللو حکم.....
۵۱	د جاري څه حکم او تفصيل.....
۵۲	څه به د چرگي يا پيشي دلو بدللو حکم.....
۵۲	د مورک او مرغی حکم.....
۵۳	که ور لوبدلی نجس شی له څه څخه را کښل ناممکن وي، نو څه حکم دی؟.....
۵۳	داوبو په ماشين سره څه يا تالاب خالي کول.....
۵۴	څه به د پچو او خوشايو وغيره دلو بدللو حکم.....
۵۵	د مرغيو د گندگۍ (فضلي) حکم.....
۵۵	د ماهي او داوبو د حيوان حکم.....
۵۶	که انسان يا څاروی څه به ولوپېري او ژوندي راووځي، نو څه حکم دی؟.....
۵۷	که غاټره، خر او داسي نور څه به ولوپېري او ژوندي راووځي، نو څه حکم دی؟.....
۵۷	که مردار سوی حیوان په اوبو کې وپرسيرې نو څه حکم دی؟.....
۵۸	که د شيانو له پرېوللو څخه وروسته معلومه سي چي تالاب مردار دی؟.....
۵۹	فَضْلٌ فِي الْاِسْتِنْجَاءِ.....
۵۹	استبراء ضروري ده.....
۶۰	دوسوې مريض به څه کوي؟.....
۶۱	د استنجاء حکم.....
۶۱	داوسني او پنخواني حساب مطابق د درهم اندازه.....
۶۲	د جنابت د فصل حکم.....
۶۲	د استنجاء اقسام.....
۶۳	د تشاب کاغذ حکم.....
۶۳	په استنجاء کې معين عدد.....
۶۴	د استنجاء طريقه.....

- داستنجاء په وخت کي پرده ضروري ده ۶۸
- خومره نجاست معاف دی؟ ۶۸
- قَضَلْ (فِيَسَا) يَجُوزُ بِهِ الْإِسْتِنْجَاءُ وَمَا يُكْرِهُ فِعْلُهُ ۶۸
- په کوم صورت کي بغیر له استنجاء څخه لمونځ صحيح کيږي؟ ۶۹
- داستنجاء په وخت کي دعورت پتولويوه حيله ۶۹
- په هلوکو او داسي نورو سره داستنجاء کولو حکم ۷۰
- دقضاء حاجت او بيت الخلاء آداب ۷۱
- دقضاء حاجت مکروهات ۷۲
- قَضَلْ فِي الْوُضُوءِ ۷۵
- داودس فرضونه ۷۵
- خومره اوبه بهول (بيول) فرض دي؟ ۷۷
- دگنووړو څو حکم ۷۷
- داودس د فرضيت سبب ۷۷
- داودس شرائط ۷۸
- داودس صحيح کېدلو شرائط ۷۹
- قَضَلْ (فِي تَسَامٍ أَحْكَامِ الْوُضُوءِ) ۸۰
- دگنې پيري او ناگنې (رنګري) پيري د پرېولو حکم ۸۰
- دبنو نهانو ښکاره حصه پرېول ۸۱
- که گوتې سره لگېدلي وي يا نو کان اوږده وي؟ ۸۲
- دخيرو حکم ۸۲
- تنګه گوتې وغيره ښورول ۸۳
- ددرمل له پاسه داوبو تېرولو حکم ۸۳
- تر څرېلو وروسته به مسح او پرېول نه راڅرخول کيږي ۸۳
- قَضَلْ فِي سُنَنِ الْوُضُوءِ ۸۴
- داوداسه ستونه ۸۴
- بسم الله ويل ۸۴
- که په شروع کي دبسم الله ويل هر سي؟ ۸۵
- که داوداسه ځای په بيت الخلاء کي وي، نو دبسم الله ويلو حکم ۸۵

- ٨٥..... مسواک وهل
- ٨٦..... د مسواک وهلو طريقه
- ٨٧..... خوله او پزه پرېولل
- ٨٨..... د ږيري خلالول
- ٨٨..... د گوتو خلالول
- ٨٨..... درې واړه اندامونه پرېولل
- ٨٩..... د وسوسې مريض به په شک عمل نه کوي
- ٨٩..... د ټوله سرمسح کول
- ٨٩..... د مسح طريقه
- ٩٠..... د غوړونو مسح کول
- ٩١..... نيت کول
- ٩١..... په اندامونو کې د ترتيب خيال ساتل
- ٩١..... له راسته طرف څخه شروع کول
- ٩٢..... تر اوډاسه وروسته په پر توگ باندې اوبه پاشل
- ٩٣..... فصل في آداب الوضوء
- ٩٣..... داوداسه ادبونه
- ٩٣..... مخ پر قبله کېنېتل
- ٩٤..... له بل چا څخه مدد نه اخيستل
- ٩٤..... دنياوي خبرې نه کول
- ٩٤..... داوداسه په دوران کې دعاگانې ويل
- ٩٥..... د هر اندام د پرېوللو په وخت کې بسم الله ويل
- ٩٦..... خچې گوته د غوړو په سورېدنه کول
- ٩٦..... پراخه گوتې ښوړول
- ٩٦..... مضغسه او استنشق په راسته لاس کول او په چپه لاس پزه سوئل
- ٩٦..... له وخت داخليدلو څخه مخکې اوس کول
- ٩٧..... تر اوډاسه وروسته دعاء کول
- ٩٧..... تر اوډاسه وروسته اوبه چيښل

- ۹۹..... سَ فِي الْمَكْرُ وَهَاتِ
- ۹۹..... داوداسه دمکرو هاتو بيان
- ۱۰۰..... لوبه په زوره پر مخ وهل
- ۱۰۰..... دناوي خبري کول
- ۱۰۱..... له بل چا څخه مدد غوښتل
- ۱۰۱..... درې واړه مسح کول
- ۱۰۲..... فَصْلٌ فِي اَوْصَافِ الْوُضُوءِ
- ۱۰۲..... داودس قسمونه، فرض اودس
- ۱۰۲..... واجب اودس
- ۱۰۳..... د مستحب اودس مواقع
- ۱۰۶..... فَصْلٌ (فِي نَوَاقِضِ الْوُضُوءِ)
- ۱۰۶..... په کومو شيانو سره اودس ماتېږي؟
- ۱۰۷..... به ډکه خوله قی وهل
- ۱۰۸..... په ناوړه (لاړو) کي د وښي اثر راتلل
- ۱۰۹..... په کوم خوب سره اودس ماتېږي؟
- ۱۰۹..... د بې هوښۍ، له وتوب او نشې حکم
- ۱۱۰..... د خندا حکم
- ۱۱۱..... د مباشرت فاحشه حکم
- ۱۱۲..... فَصْلٌ (فِي سَبَابِ الْوُضُوءِ)
- ۱۱۲..... په کومو شيانو سره اودس نه ماتېږي؟
- ۱۱۲..... د غوښي پر پکېدلو حکم
- ۱۱۳..... له زخم يا پزي او غوږ څخه د چينجي راوتلو حکم
- ۱۱۳..... له پزي يا سترگي څخه راوتونکي اوبه
- ۱۱۳..... له غوږ څخه را بهيلونکي مواد، وښه يا اوبه
- ۱۱۳..... خپله شرمگاه يا بنځه مه کول
- ۱۱۴..... له ډکي خولې څخه کم قی وهل
- ۱۱۴..... د بلغمو قی وهل
- ۱۱۴..... د ناستي په حالت کي بيدې بدل

۱۱۵.....	د خوب په حالت کې بیدېدل
۱۱۶.....	ښځه د سجدې په حالت کې بیدېدل
۱۱۶.....	که مریض کس د ناستې په لمانځه کې بیده سي؟
۱۱۷.....	فَضْلٌ (فَيْسَمَا يُوجِبُ الْإِغْتِسَالَ)
۱۱۷.....	مني په شهوت سره وتل
۱۱۸.....	حشفه پټېدل
۱۱۸.....	دمره یا چارپای سره وطي کول
۱۱۹.....	تر خوب وروسته داوبو لیدل
۱۱۹.....	د حیض او نفاس پر ختمېدلو غسل واجبېدل
۱۲۰.....	مړي ته د غسل وړ کولو حکم
۱۲۱.....	فَضْلٌ (فَيْسَمَا لَا يَجِبُ الْإِغْتِسَالُ مِنْهُ)
۱۲۱.....	د مذي او ودي حکم او تعریف
۱۲۱.....	یوه مسئله او د هغې شپږ صورتونه
۱۲۲.....	له ولادت څخه وروسته ورته نه لیدل
۱۲۲.....	د مانع لذت شي حکم
۱۲۳.....	د حقنه حکم
۱۲۳.....	په سبیلین کې گوته وغیره داخلول
۱۲۳.....	د چارپای یا دمړې ښځې سره وطي کول
۱۲۳.....	د باکره ښځې سره د کور والي حکم
۱۲۴.....	فَضْلٌ (فِي بَيَانِ الْفُسْخِ)
۱۲۴.....	د غسل فرائض
۱۲۴.....	د ناسته کس حکم
۱۲۵.....	د نوسوړی پرېولل
۱۲۵.....	په غسل کې د نر او ښځې د کوشیو حکم
۱۲۶.....	د پوښي، پرېتو وغیره څرمن ته اوبه رسول

- ۱۲۷..... فَضْلٌ فِي سُنَنِ الْفُسْطَلِ
- ۱۲۷..... د غل سنت طريقه
- ۱۲۹..... فَضْلٌ (فِي آدَابِ الْإِغْتِسَالِ وَمَكْرُؤِ هَاتِهِ)
- ۱۲۹..... د غل اخښونه او مکروهات
- ۱۳۱..... فَضْلٌ
- ۱۳۱..... مستحب غلونه
- ۱۳۱..... سنت غلونه
- ۱۳۳..... بَابُ التَّيْمَمِ
- ۱۳۴..... د تيمم لغوي او اصطلاحي معنی
- ۱۳۴..... تيمم دامت محمدیه خصوصیت دی
- ۱۳۴..... د تيمم صحيح کېدلو شرطونه
- ۱۳۵..... د نيت صحيح کېدلو شرطونه
- ۱۳۵..... د تيمم د نيت نور وضاحت
- ۱۳۷..... تيمم کله جائز دی؟
- ۱۳۹..... د قبلي (بندي) لپاره د تيمم حکم
- ۱۳۹..... په رېل گاڼۍ (لور گاڼۍ) کي د تيمم حکم
- ۱۳۹..... د غل تيمم داووس لپاره کافي دی
- ۱۳۹..... د کومو لمنځونو لپاره د تيمم خصوصي اجازه سته
- ۱۴۰..... د وقت د تنگۍ په وجه د تيمم حکم
- ۱۴۰..... پر کومو شيانو تيمم جائز دی؟
- ۱۴۱..... پر گرز (گړد) د تيمم حکم
- ۱۴۱..... پر سمېټي دېوال او فاسي بل شي بلندي د تيمم حکم
- ۱۴۱..... د تيمم طريقه
- ۱۴۲..... په ټوله يا اکثره لاس سره مسح کول، نه په دوو ګوتو سره او د سره مسح او د تيمم د مسح تر مينځ فرق
- ۱۴۳..... د تيمم د نورو شرطونو بيان
- ۱۴۴..... د تيمم سنتونه
- ۱۴۵..... که داوبو تر لاسه کېدلو کېدوي، نو څه حکم دی؟
- ۱۴۶..... که څوک داوبو ولولو وچله ورسره وکړي، نو څه حکم دی؟

- په پورتنۍ صورت کې د کپړې حکم ۱۴۶
 تر څومره ځایه پورې داوبو تلاش واجب دی؟ ۱۴۷
 له ملګري څخه داوبو طلب کول ۱۴۷
 په یوه تیمم سره هر څو لمنځونه کېدلای سي؟ ۱۴۸
 د اکثره اندامونو د زخمي کېدو په صورت کې د تیمم حکم ۱۴۸
 تیمم په کومو شیانو سره ماتېږي؟ ۱۴۹
 که د یو چا دواړه لاسونه پرې وي او مخ یې هم زخمي وي ۱۵۰
 په بل چا تیمم کول ۱۵۰

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ

- دمسح لغوي او اصطلاحی معنی ۱۵۱
 دمسح علی الخفین ثبوت ۱۵۱
 دموزو دمسح بیان ۱۵۲
 دڅو جړپو حکم ۱۵۳
 پر موزو دمسح صحیح کېدلو شرطونه ۱۵۳
 دمسح موده ۱۵۷
 دمسح د مذکورې مودې ابتداء له کومه وخته کیږي؟ ۱۵۷
 مسح کونکی مقیم که مسافر سي؟ ۱۵۷
 مسح کونکی مسافر که مقیم سي؟ ۱۵۸
 دمسح فرض مقدار ۱۵۸
 دمسح سنت طریقه ۱۵۸
 صرف په یوه ګوته سره مسح کول ۱۵۹
 دمسح پر ځای په لنډو واښو باندې تلل ۱۵۹
 په بل چا مسح کول ۱۵۹
 په کومو شیانو سره مسح ماتېږي؟ ۱۵۹
 پر لنگوټه وغیره باندې دمسح حکم ۱۶۱
فَضْلٌ (فِي الْجَبِيدِ لَا تَخْرُهَا) ۱۶۲
 پر زخم دمسح کولو مشلې ۱۶۲
 تر پټۍ لاندې داضافې حصې حکم ۱۶۳

- ۱۶۳..... د مسح على الجبيرة او مسح على الخفين تر مينځ فرق
- ۱۶۴..... که د زخم والا لپاره اوبه تاواني وي نو څه به کوي؟
- ۱۶۶..... بَابُ الْخَيْضِ وَالنِّفَاسِ وَالْإِسْتِحَاظَةِ
- ۱۶۶..... حیض په لغت او اصطلاح کي
- ۱۶۶..... نفاس په لغت او اصطلاح کي
- ۱۶۶..... داستحاضه تعريف
- ۱۶۷..... د حیض اقل او اکثر وخت
- ۱۶۸..... د حمل تر اسقاط (نخسان) وروسته دراتلونکي وړني حکم
- ۱۶۸..... د آپريشن په ذريعه د بچي پيدا کېدلو په صورت کي د نفاس حکم
- ۱۶۹..... له نهو کالو څخه په کم عمر کي دراتلونکي وړني حکم
- ۱۶۹..... د پاکۍ (طهر) موده
- ۱۷۰..... د حیض په حالت کي يو مستحب عمل
- ۱۷۰..... د لمانځه په دوران کي حیض راتلل
- ۱۷۰..... د قرآن استاذه بنځه (معلمه) به د حیض په حالت کي څنگه سبق ورته وايي؟
- ۱۷۰..... د حیض په حالت کي د حديثو او د فقهې تدریس
- ۱۷۰..... د تلاوت له نيت څخه بغير قرآني آيتونه ويل
- ۱۷۱..... د حیض په حالت کي قرآني او نبوي دعاګاني ويل
- ۱۷۱..... د حیض او نفاس په حالت کي قرآن کريم ته لاس وروړل
- ۱۷۱..... د حیض په حالت کي مسجد ته تلل
- ۱۷۲..... د حیض او نفاس په حالت کي د طواف حکم
- ۱۷۲..... د حیض او نفاس په حالت کي د جماع حکم
- ۱۷۲..... د حیض او نفاس په حالت کي له بنځي څخه لذت حاصلول
- ۱۷۳..... د حیض په حالت کي له بنځي څخه ځای او بستره جلا کول
- ۱۷۳..... د وړني تر انقطاع وروسته د جماع حکم
- ۱۷۳..... د دوا په ذريعه حیض بندول
- ۱۷۳..... تر لسو ورځو مخکي د حیض تر انقطاع وروسته د جماع حکم
- ۱۷۵..... د حیض او نفاس په حالت کي د لمانځه او روژې حکم
- ۱۷۶..... د جنابت په حالت کي کوم شيان حرام دي؟
- ۱۷۶..... داستحاضه د وړني حکم

- ۱۷۷..... دمعدوره کس حکم.....
- ۱۷۸..... دمعدورینو اودس کله باطلیرې؟.....
- ۱۷۸..... معذور شرعی شوک دی؟.....
- ۱۷۹..... داشراق یا خانبخت په اوداسه سره د ما پنبین لمونځ کول.....
- ۱۷۹..... دلما نځه له وخت داخلېدلو څخه وروسته غدر پېښېدل.....
- ۱۸۰..... د باد وتلو (خروج رباح) والا مریض اودس په خوب سره نه ماتیرې.....
- ۱۸۰..... د شاخکو د مریض لپاره د طهارت آسانه طریقه.....
- ۱۸۱..... بَابُ الْأَنْجَاسِ وَالطَّهَارَةِ مِنْهَا.....
- ۱۸۱..... د نجاست (مرداری) قسمونه.....
- ۱۸۴..... د نجاست غلیظه خومره مقدار معاف دی؟.....
- ۱۸۴..... د نجاست خفیفه خومره مقدار معاف دی؟.....
- ۱۸۵..... د متیاوزو شاخکي (قطرې).....
- ۱۸۵..... د پر پولل کېدونکي مرداري جامې د شاخکو حکم.....
- ۱۸۵..... پر مراره لنده بستره یا ځمکه باندي بدن یا پښه لگېدل.....
- ۱۸۷..... لنده جامه پر مراره ځمکه هوارول.....
- ۱۸۷..... د نجاست مرثیه بیان.....
- ۱۸۸..... د نجاست غیر مرثیه بیان.....
- ۱۸۹..... دلوی فرش، غالی او کارپیت د پاکولو طریقه.....
- ۱۸۹..... په کومو شيانو سره نجاست حقیقي لیري کول جائز دي؟.....
- ۱۸۹..... د چمرې موزې او څپلې د پاکولو طریقه.....
- ۱۹۰..... د توري او هینداري وغیره د پاکولو طریقه.....
- ۱۹۰..... د ناپاکه ځمکي د پاکېدلو طریقه.....
- ۱۹۱..... پر ناپاکه وچه ځمکه تیمم صحیح نه دی.....
- ۱۹۱..... د سمېتي یا وېرني ځمکي د پاکولو طریقه.....
- ۱۹۱..... د درختي او وښو حکم.....
- ۱۹۲..... د فات په بدلېدلو سره د پاکۍ حکم.....

۱۹۳.....	فَضْلٌ فِي الدِّبَاغَةِ
۱۹۳.....	په دباغت سره دڅرمني پاکولو بیان.
۱۹۵.....	د مردار څاروي د هلوکو، ورېښتو او داسي نورو حکم.
۱۹۵.....	د پلو حکم.
۱۹۶.....	د مشک حکم.

کِتَابُ الصَّلَاةِ

۱۹۷.....	د صلاة لغوي معنی
۱۹۷.....	د صلاة اصطلاحی معنی
۱۹۷.....	د لماتڅه فرضیت
۱۹۸.....	د فرضیت شرائط
۱۹۹.....	د لماتڅه د وجوب اسباب
۱۹۹.....	د سهار د لماتڅه وخت
۲۰۰.....	د ماپښین د لماتڅه وخت
۲۰۱.....	د اصلي سایې (ظل الاستواء) د پیژندګلوی طریقه
۲۰۱.....	په عربستان کې د مازیګر لمونځ له دوچلنې (مثلینو) څخه مخکې کول.
۲۰۲.....	د مازیګر د لماتڅه وخت
۲۰۲.....	د ماښام د لماتڅه وخت
۲۰۳.....	د ماخوستن د لماتڅه وخت
۲۰۴.....	د وترو د لماتڅه وخت
۲۰۵.....	چیرې چې شپږ میاشتي ورځ او شپږ میاشتي شپه وي، هلته څه حکم دی؟
۲۰۵.....	د دوو فرضونو د جمع کولو حکم
۲۰۷.....	د سهار د لماتڅه مستحب وخت
۲۰۷.....	د روژې په میاشت (رمضان) کې د سهار لمونځ وختي کول.
۲۰۷.....	د ماپښین مستحب وخت
۲۰۸.....	د مازیګر مستحب وخت
۲۰۹.....	د ماښام د لماتڅه مستحب وخت
۲۰۹.....	د روژې په میاشت کې د ماښام لمونځ څه ځنډول

- د ماخوستن د لمانځه مستحب وخت ۲۰۹
- يادونه ۲۱۰
- د و ترو مستحب وخت ۲۱۰
- فَضْلٌ (فِي الْأَوْقَاتِ الْمَكْرُوهَةِ) ۲۱۱
- په مکروه وختونو کې د نفلي لمانځه حکم ۲۱۳
- تر صبح صادق وروسته د نوافلو معامعت ۲۱۳
- د خطبې په وخت کې د لمانځه حکم ۲۱۴
- د سهار د ستو مسئله ۲۱۴
- داختر تر لمانځه مخکې نفل کول ۲۱۵
- په عرفات او مزدلفه کې د جمع بين الصلاتين په مينځ کې نفل کول ۲۱۵
- د وقت د تنگوالي په حالت کې نوافل کول ۲۱۵
- د قضاء حاجت په وخت کې د لمانځه معامعت ۲۱۶
- د لوبړي په وخت کې د لمانځه معامعت ۲۱۶
- بَابُ الْأَذَانِ ۲۱۸
- د اذان اصطلاحې او لغوي معنی ۲۱۸
- اذان کله شروع سو؟ ۲۱۸
- د اذان د مشروعيت واقع ۲۱۸
- د اذان اجر او ثواب ۲۱۹
- اذان د شيطان لپاره عذاب ۲۱۹
- څوک به مؤذن جوړول کيږي؟ ۲۲۰
- د اذان حکم ۲۲۰
- په کور کې د جماعت کولو پر مهال د اذان او اقامت حکم ۲۲۱
- په مسجد کې د منفرد د اذان حکم ۲۲۱
- د اذان د کلماتو تفصيل ۲۲۲
- د ترجيع حکم ۲۲۲
- د اقامت کلمات ۲۲۲
- د "الْأَذَانُ غَيْرُ مِّنَ النُّومِ" بيان او ثبوت ۲۲۳

- ۲۲۳..... که "الصلاة خير من النوم" پاته سى نو شه حکم دى؟
- ۲۲۴..... داذان او اقامت سنت طريقه
- ۲۲۴..... داقامت سنت طريقه
- ۲۲۴..... داذان يا اقامت يوه کلمه پاتېدل
- ۲۲۵..... له عربي شخه بغير په بله ژبه اذان او تکبير ويل
- ۲۲۵..... داذان مستحبات
- ۲۲۶..... په غوړيو کي د گوتو نيولو حکم
- ۲۲۸..... داذان او اقامت تر مينځ د فصل کولو بيان
- ۲۲۹..... د تشوېب تعريف او حکم
- ۲۳۰..... په اذان کي دلحن بيان
- ۲۳۱..... دې اودسه کس داذان او اقامت حکم
- ۲۳۱..... دجنب داذان حکم
- ۲۳۱..... دنا پوهه کوچني داذان حکم
- ۲۳۱..... دلپوني او نشه کس داذان حکم
- ۲۳۲..... دبنځي داذان حکم
- ۲۳۲..... دفاسق داذان حکم
- ۲۳۲..... په ناستي داذان کولو حکم
- ۲۳۲..... داذان او اقامت په مينځ کي خبري کول
- ۲۳۲..... دجمعې په ورځ دما پښين دلماتڅه لپاره اذان او اقامت کول
- ۲۳۳..... دقضائي لمتڅه او اذان لپاره داذان او اقامت کولو حکم
- ۲۳۳..... داذان د جواب حکم او تفصيل
- ۲۳۵..... د "الصلاة خير من النوم" جواب
- ۲۳۵..... داذان دعاء
- ۲۳۷..... بَابُ شُرُوطِ الصَّلَاةِ وَأَرْكَانِهَا
- ۲۳۷..... د "شرط" لغوي او اصطلاحي معنى
- ۲۳۷..... د "رکن" لغوي او اصطلاحي معنى
- ۲۳۸..... دلماتڅه دصحت شرطونه په يوه جدول کي (دمصنف د ترتيب مطابق)
- ۲۳۹..... دلماتڅه دصحت شرطونه، طهارت

- ۲۴۰..... پر خوشايو تپل سوې ځمکه دلمونځ کولو حکم
- ۲۴۰..... د عورت پټول
- ۲۴۱..... مخ پر قبله کېدل
- ۲۴۲..... له قبلې څخه معمولي انحراف تاواني نه دی
- ۲۴۲..... لمونځ په خپل وخت کې اداء کول
- ۲۴۲..... دوخت داخلېدو يقين کېدل
- ۲۴۳..... دنيت حقيقت
- ۲۴۳..... تکبير تحریمه ويل
- ۲۴۴..... دنيت وخت
- ۲۴۴..... آیا په ټوله لمانځه کې دنيت استحضار ضروري دی؟
- ۲۴۵..... دمقتدي نيت او د فرض او واجبو د تعيين نيت
- ۲۴۶..... قيام (په ولاړه لمونځ کول)
- ۲۴۶..... قرائت (په لمانځه کې قرآن شريف لوستل)
- ۲۴۷..... رکوع کول او د فرض رکوع حد
- ۲۴۸..... سجده کول
- ۲۴۸..... د غلې پر گونۍ سجده کول
- ۲۴۹..... په سجده کې د تندي او پزي داينبولو حکم
- ۲۴۹..... صرف پر تندي سجده کول
- ۲۵۰..... صرف پر زنه يا باړه خوگانو سجده کول
- ۲۵۱..... د جلسې بيان
- ۲۵۲..... د وينوالي په حالت کې د لمانځه ارکان اداء کول
- ۲۵۵..... فَصْلٌ (فِي لَوَاحِقِهَا)
- ۲۵۵..... پر فاسي کراسته، فرش يا پر فاسي بل پنډشي لمونځ کول چې يو مخ يې مړدار وي؟
- ۲۵۶..... پر فاسي استرداره (دوه غبرگې) کېړه لمونځ کول چې استريې مړدار وي؟
- ۲۵۶..... پر فاسي کېړه، فرش وغيره لمونځ کول چې يو سريې مړدار وي؟
- ۲۵۷..... د فاسي لنگوټې او څادر حکم چې يو سريې مړدار وي
- ۲۵۹..... که د بعضي عورت د پټولو لپاره يوشو پيلاسي، نو څه حکم دی؟
- ۲۶۰..... لڅ کس به څنگه لمونځ کوي؟
- ۲۶۰..... د سړي د عورت انتظاره

- د مينځني د عورت اندازه..... ٢٦١
- د آزادي بنځني د عورت اندازه..... ٢٦١
- څومره عورت ښكاره كېدل مانع د لمانځه دي..... ٢٦١
- بېلابېل ځايونه ښكاره كېدل (لڅېدل)..... ٢٦٢
- په لمانځه كې قصداً عورت ښكاره كول..... ٢٦٣
- په تنگه جامه كې لمونځ كول..... ٢٦٣
- په نرۍ (باريکه) جامه او پورني كې لمونځ كول..... ٢٦٣
- كه څوك له استقبال القبلة څخه عاجزه وي، نو څه حكم دی؟..... ٢٦٣
- كه چا ته د قبلې طرف معلوم نه وي، نو څه حكم دی؟..... ٢٦٤
- كه د لمانځه په دوران كې معلومه سي چي قبله بل طرف ته ده؟..... ٢٦٥
- بغير له تحرې څخه لمونځ كول..... ٢٦٥
- كه مقتديانو ته د امام طرف نه معلومېږي، نو څه حكم دی؟..... ٢٦٦
- آيا د قبلې په تعيين كې د كافر قول هم معتبر دی؟..... ٢٦٧
- د قبلې د طرف معلومولو ذرائع..... ٢٦٧
- په افغانستان او پاكستان كې د قبلې د صحيح طرف معلومولو آسانه طريقه..... ٢٦٧
- فَضْلٌ (فِي وَاَجِبِ الصَّلَاةِ)..... ٢٦٨
- سورة الفاتحه ويل..... ٢٦٨
- د سورة الفاتحه سره بل سورت يوځای كول..... ٢٦٩
- د فرضو په اولو دوو ركعتونو كې د قرائت تعيين..... ٢٦٩
- سورة الفاتحه له قرائت څخه مخكې ويل..... ٢٦٩
- په هر ركعت كې دوي سجدې پرله پسې كول..... ٢٧٠
- د تعديل اركان بيان..... ٢٧٠
- قعدة اولې (اوله ناسته)..... ٢٧١
- په اوله ناسته كې تشهد ويل..... ٢٧١
- په آخره ناسته كې تشهد ويل..... ٢٧١
- تر قعدة اولې وروسته بېله څنډه درېيم ركعت ته ولاړېدل..... ٢٧١
- د "سلام" په لفظ سره لمونځ ختمول..... ٢٧٢
- د وترو په لمانځه كې قنوت ويل..... ٢٧٣

- ۲۷۳..... په اخرونو کي تکبيرات زوائد ويل
- ۲۷۳..... په تحریمه کي تکبير (الله اکبر) ويل
- ۲۷۴..... په جهري لمنځونو کي په لوړ آواز سره قرائت کول
- ۲۷۵..... په سري لمنځو کي په کراره قرائت کول
- ۲۷۵..... د فرض په اولو دوو رکعتو کي سورت پرېښوول
- ۲۷۶..... فاتحه پرېښوول
- ۲۷۶..... سورة الفاتحه مکرره ويل
- ۲۷۶..... د لمانځه په اعمالو کي پېله فصله ترتيب باقي ساتل
- ۲۷۷..... فَضْلٌ فِى سُنَنِهَا
- ۲۷۷..... د سنت لغوي او اصطلاحى معنى
- ۲۷۷..... په لمانځه کي څو سنتونه دي؟
- ۲۷۸..... د تکبير تحریمه په وخت کي دواړه لاسونه پورته کول
- ۲۷۸..... د لاسونو د پورته کولو په وخت کي گوټي خلاصې ساتل
- ۲۷۹..... راسته لاس په چپه لاس باندې اېښوول او د نيولو طريقه
- ۲۷۹..... د ښځي د لاس اېښوولو ځاى او طريقه
- ۲۸۰..... څو نور سنتونه
- ۲۸۱..... د تکبير تحریمه په وخت کي به څنگه درېږي؟
- ۲۸۱..... تکبيرات انتقالیه په لوړ آواز سره ويل
- ۲۸۱..... په لمانځه کي د قرائت سنت مقدار
- ۲۸۳..... د سهار په لمانځه کي اول رکعت اوږدول
- ۲۸۶..... د ښځي د سجدهې طريقه
- ۲۸۸..... درود شريف او دعاء ويل
- ۲۸۸..... تر درود وروسته قرآني دعاگانې
- ۲۸۹..... تر درود وروسته نبوي دعاگانې
- ۲۸۹..... د دعاء د قبوليت په هکله د ځينو علماؤ قول
- ۲۹۰..... راسته او چپه طرف ته مخ گرځول
- ۲۹۰..... د سلام گرځولو په وخت کي به امام څه نيت کوي؟
- ۲۹۱..... مقتلى به څه نيت کوي؟
- ۲۹۲..... منفرد به څه نيت کوي؟

- د مسلمان سره د فرشتو شمېر ۲۹۲
- مسبق به د خپل پاته لمانځه د پوره کولو لپاره کله ولاړېږي؟ ۲۹۳
- تر سلام مخکې د پاته لمانځه د پوره کولو لپاره ولاړېدل ۲۹۴
- فَضْلٌ فِى آدَابِهَا ۲۹۵
- د ادب لغوي او اصطلاحى معنى ۲۹۵
- په ولاړه، رکوع، سجده او سلام ګرځولو کې به لمونځ گزار کوم ځاى ته ګوري؟ ۲۹۶
- توخى وغيره دفع کول ۲۹۶
- ارېدمى دفع کول ۲۹۷
- مقتديان به کله د جماعت لپاره درېږي؟ ۲۹۷
- فَضْلٌ فِى كَيْفِيَّةِ تَرْكِيْبِ الصَّلَاةِ ۲۹۹
- د لمانځه طريقه ۲۹۹
- په "الله اکبر" ويلو سره لمونځ فاسديږي ۳۰۰
- له "الله اکبر" څخه بغير بل ذکر ويل يا په بله ژبه ويل يا په بله ژبه قرائت کول ۳۰۰
- هر لمونځ گزار به ثناء وايي ۳۰۲
- درکوع بيان ۳۰۴
- تکبيرات څنگه ويل پکار دي؟ ۳۰۵
- د قومه بيان ۳۰۵
- د سجده بيان ۳۰۶
- د جلسې بيان ۳۰۷
- له دويمې سجده څخه د ولاړېدلو طريقه ۳۰۸
- د رفع اليدين بيان ۳۰۹
- د تشهد بيان ۳۱۱
- د تشهد (التحيات) الفاظ ۳۱۲
- د التحيات لغوي څېړنه ۳۱۳
- د التحيات اصل او تفصيلي ژباړه ۳۱۳

۳۱۶.....	بَابُ الْإِمَامَةِ.....
۳۱۶.....	دامامت مرتبه.....
۳۱۶.....	دجماعت حکم او ارزښت.....
۳۱۷.....	دامامت شرطونه.....
۳۱۸.....	داقتداء شرطونه.....
۳۱۹.....	دامامت نیت.....
۳۱۹.....	داقتداء نور شرطونه.....
۳۲۴.....	دمتیّم اقتداء.....
۳۲۴.....	دمسح کونکي اقتداء.....
۳۲۵.....	دناست کس اقتداء.....
۳۲۵.....	داشاره کونکي اقتداء.....
۳۲۵.....	دجناب په حالت کي امامت.....
۳۲۷.....	فَضْلٌ فِي مُسَقَّطَاتِ الْجَمَاعَةِ.....
۳۲۷.....	دکومو عزرونو په وجه دجماعت پرېښوول جائز دي؟.....
۳۳۳.....	فَضْلٌ فِي الْأَحْسَنِ بِالْإِمَامَةِ وَتَرْتِيبِ الصُّفُوفِ.....
۳۳۳.....	دامامت زيات حققدار.....
۳۳۳.....	دصفونو دترتيب اهميت.....
۳۳۳.....	دصفونو دسیده کولو طريقه.....
۳۳۴.....	داول صف فضيلت.....
۳۳۴.....	دامامت زيات مستحق درجه په درجه.....
۳۳۶.....	دلغرضي امامت.....
۳۳۷.....	دغلام امامت.....
۳۳۸.....	دنایینا امامت.....
۳۳۸.....	دصحرايي امامت.....
۳۳۸.....	دحرامي (ارموني) امامت.....
۳۳۸.....	دفاسق امامت.....
۳۳۹.....	دبلهتي امامت.....
۳۳۹.....	لوېدلمونځ کول.....

- د لخوا خلکو او د بنحو د جماعت حکم ۳۴۰
- دیوه مقتدی حکم ۳۴۰
- د صفونو ترتیب ۳۴۱
- قَضَلْ فِيمَا يَفْعَلُهُ الْمُقْتَدِي بَعْدَ فَرَاحِ إِمَامِهِ مِنْ وَاجِبٍ وَغَيْرِهِ ۳۴۲
- د مقتدی له فارغېدلو څخه مخکې دامام سلام گرځول ۳۴۲
- د مقتدی له تسبیح پوره کېدلو څخه مخکې دامام سر پورته کول ۳۴۳
- که امام په هېره درې سجده کړي یا په آخره ناسته کي ولاړ سي؟ ۳۴۳
- که امام آخره ناسته پرېږدي؟ ۳۴۳
- قَضَلْ فِي الذِّكَارِ الْوَارِدَةِ بَعْدَ الْقَرَضِ ۳۴۵
- تر فرض لماتڅه وروسته نوافل بل ځای کول ۳۴۶
- تر فرضي لماتڅه وروسته مخ را اړول ۳۴۷
- د مختلفو ذکر وړنو بیان ۳۴۸
- بَابُ مَا يُفْسِدُ الصَّلَاةَ ۳۴۹
- په لماتڅه کي خبري کول ۳۴۹
- په لماتڅه کي په انساني کلام سره دعاء غوښتل ۳۴۹
- په لماتڅه کي سلام اچول ۳۵۰
- په لماتڅه کي د سلام جواب ورکول ۳۵۰
- په لماتڅه کي مصافحه کول ۳۵۱
- په لماتڅه کي عمل کثیر کول ۳۵۱
- په لماتڅه کي سینه له قبلې څخه اړول ۳۵۱
- د لماتڅه په دوران کي یو شی خوړل ۳۵۲
- په غلبنو کي بند شی خوړل ۳۵۲
- د لماتڅه په دوران کي یو شی چټل ۳۵۲
- بېله عذره ټوخل او غاړه تازه کول ۳۵۳
- په لماتڅه کي أف، أف کول یا پوکل ۳۵۳
- په لماتڅه کي زځپړی کول یا آه وغیره کول ۳۵۳
- په لماتڅه کي ژړل ۳۵۳
- په "یرحک الله" سره د جواب ورکولو حکم ۳۵۴

- د پوښتنې يا دېد خبر يا تعجب والا خبر په جواب کي د ذکر کلمات ويل ۳۵۴
- د قرآن آيت وغيره د جواب پر ځای استعمالول ۳۵۵
- تيمم کونکي لمونځ گزار ته اوبه حاصلېدل ۳۵۶
- دلمانځه په دوران کي د مسحي موده پوره کېدل يا موزه ختل ۳۵۶
- امي کس ته دلمانځه په دوران کي يو آيت يادېدل ۳۵۶
- په لڅه لمونځ کونکي ته جامه حاصلېدل ۳۵۷
- په رکوع او سجده باندي قادر کېدل ۳۵۷
- صاحب الترتيب ته قضاء سوی لمونځ يادېدل ۳۵۷
- نااهل کس نائب جوړول ۳۵۸
- دلمانځه په دوران کي وخت وتل ۳۵۸
- دلمانځه په دوران کي زخم جوړېدل او پټی لوبدل ۳۵۹
- د معذوره عذر ختمېدل ۳۵۹
- دلمانځه په دوران کي بې اودسه کېدل ۳۵۹
- دلمانځه په دوران کي بې هونه يا مجنون کېدل ۳۶۰
- دلمانځه په دوران کي جنابت يا احتلام پېښېدل ۳۶۰
- بنځه د سري راسته يا چپه طرف ته درېدل ۳۶۰
- په مسجد حرام او مسجد نبوي کي به لمونځ گزار څنگه احتياط کوي؟ ۳۶۱
- د هورت ښکاره کېدلو يو صورت ۳۶۲
- ترېې اودميا وروسته داودس لپاره د تگ اوراتگ په وخت کي قرائت کول ۳۶۳
- په لمانځه کي له اودس ماتېدو څخه وروسته بېله عنزه پر خپل ځای درېدل ۳۶۳
- د نژدې اوبو پر ځای ليري اوبو ته تلل ۳۶۴
- د بې اودسيا په گومان سره له مسجد يا صفونو څخه وتل ۳۶۴
- د مسح د مودې ختمېدل يا د نجاست په گومان دلمانځه څخه وتل ۳۶۵
- له خپل امام څخه بغير بل چا ته فتحه ورکول ۳۶۶
- له مقتدي څخه بغير له بل چا څخه فتحه اخيستل ۳۶۶
- د نوي لمانځه د شروع کولو په نيت سره تکبير تعريمه ويل ۳۶۶
- په لمانځه کي له قرآن شريف څخه قرائت کول ۳۶۷
- د هورت دلخوايي او د نجاست د موجودوالي په حالت کي لمونځ کول ۳۶۸
- د مسبق لپاره په سجده سهو کي د امام پېروي کول ۳۶۹

- ٣٦٩..... قعدة اخيره نه راگر حوول
- ٣٧٠..... يو ركن دخوب په حالت كي اداء كول
- ٣٧٠..... له قعدة اخيره خخه وروسته دامام عمداً اودس ماتول
- ٣٧٠..... په شلور ركعتيز يا درې ركعتيز لمانځه كي پر دويم ركعت سلام گر حوول
- ٣٧١..... دلمانځه په دوران كي د بچي شينې روجل
- ٣٧١..... دلمانځه په دوران كي مرگ راتلل
- ٣٧٢..... بَابُ زَلَّةِ الْقَارِي
- ٣٧٢..... فَقْضُ مَا لَا يُفْسِدُ الصَّلَاةَ
- ٣٧٣..... دلمونځ گزار مخ ته پر خومره فاصله تېرېدل جائز دي؟
- ٣٧٤..... د بځي پر شرمگاه د نظر لوېدلو حكم
- ٣٧٥..... فَقْضُ فِي الْمَكْرُوهَاتِ
- ٣٧٥..... د كراهت قسمونه
- ٣٧٥..... په لمانځه كي دمكروه اثر
- ٣٧٦..... دلمانځه په دوران كي په جامه يا بدن لاس وهل
- ٣٧٧..... دلمانځه په دوران كي د سجدې ځاى بار، بار صفا كول
- ٣٧٧..... په گوتو ټكان كول (له گوتو خخه ټكان ايسل)
- ٣٧٧..... گوتي په گوتو كي اچول
- ٣٧٨..... دلمانځه په دوران كي پر تشي لاس ايښوول
- ٣٧٨..... په لمانځه كي شاوخوا مخ اړول
- ٣٧٨..... په لمانځه كي پر كوناټو كښېنل او اقامه كول
- ٣٧٩..... ليشي پر ځمكه غوړول
- ٣٧٩..... دلمانځه په دوران كي لستوني پورته ساتل
- ٣٨٠..... يوازي په پرتوگ كي لمونځ كول
- ٣٨٠..... په اشاره سره د سلام جواب ور كول
- ٣٨٠..... بېله حذره چارزانو كښېنل
- ٣٨٠..... د سرورېښتان سره ټولول او تړل
- ..... د سر مينځ لڅ پرېښوول
- ٣٨١..... جمله را ټولول

- ٣٨١..... په سر يا اوږو باندې کپړه څرېدونکې پرېښوول
- ٣٨٢..... په څانډو وغيره کې ځان په پوره توگه پېچل
- ٣٨٢..... اوږه ښکاره ساتل
- ٣٨٢..... له ولاړي څخه بغير په بل حالت کې قرائت کول
- ٣٨٣..... په نوافلو کې اول رکعت اوږدول
- ٣٨٣..... دويم رکعت اوږدول
- ٣٨٣..... د سورت تکرار
- ٣٨٤..... د ترتيب خلاف قرائت کول
- ٣٨٤..... د دوو سورتونو په مينځ کې فصل کول
- ٣٨٥..... په لمانځه کې قصداً خوشبوري بويېول
- ٣٨٥..... په لمانځه کې باد پکه (پيک) وهل
- ٣٨٦..... په سجده کې د پښو د گوټو حکم
- ٣٨٧..... په لمانځه کې اړيمی کښل
- ٣٨٧..... په لمانځه کې سترگې پټول
- ٣٨٨..... په لمانځه کې سترگې پورته کول
- ٣٨٨..... په لمانځه کې سره غځېدل (ځان کښول)
- ٣٨٨..... د عمل قليل حکم
- ٣٨٨..... په لمانځه کې بېله ضرورته سپړه وغيره وژل
- ٣٨٩..... په لمانځه کې پزه يا خوله پټول
- ٣٨٩..... په خوله کې داسې شې اېښوول کوم چې قرائت لره مانع وي
- ٣٨٩..... د لنگوټې پر واک يا پر تصوير سجده کول
- ٣٩٠..... يوازې پر تندي سجده کول
- ٣٩٠..... په لاره کې لمونځ کول
- ٣٩٠..... په حمام کې لمونځ کول
- ٣٩٠..... په بيت الخلا کې لمونځ کول
- ٣٩١..... په هديره کې لمونځ کول
- ٣٩١..... د بل چا په ځمکه کې لمونځ کول
- ٣٩١..... نجاست ته نژدې لمونځ کول
- ٣٩١..... د متيازو يا غاښو د تقاضا په وخت کې لمونځ کول

- د کار په خير نو جامو کي لمونځ کول..... ۳۹۳
- په لڅ سر لمونځ کول..... ۳۹۳
- د هوډۍ حاضرېدو په وخت کي لمونځ کول..... ۳۹۳
- د بې اطمینانۍ په ځای کي لمونځ کول..... ۳۹۴
- تسبیحات په گوټو سره شمېرل..... ۳۹۴
- امام په محراب کي دننه درېدل..... ۳۹۵
- امام پر لور ځای درېدل..... ۳۹۵
- د داسي صف شا ته درېدل چي په هغه کي خالي ځای پاته وي..... ۳۹۵
- که له نیت تر لږو څخه وروسته وروښي چي د مخ په صف کي ځای خالي دی..... ۳۹۶
- د شا په نوي صف کي تنها درېدل..... ۳۹۶
- په تصویر داره کي جامه کي لمونځ کول..... ۳۹۶
- د تصویر په ځای کي لمونځ کول..... ۳۹۶
- دلور مخ ته لمونځ کول..... ۳۹۷
- تسبی صفا کول..... ۳۹۸
- یو خاص سورت متعینول..... ۳۹۸
- په داسي ځای کي ستره نه درول چي هلته د یو چاد تېرېدلو گومان وي..... ۳۹۹
- فَضْلٌ فِي اتِّخَاذِ السُّتْرَةِ وَدَفْعِ الْبَازِ بِمِثْلِ يَدَيِ الْمُصَلِّي..... ۳۹۹
- د لمونځ گزار مخ ته څومره اندازه ليري تېرېدل جائز دي دي؟..... ۴۰۰
- د سترې حکم..... ۴۰۰
- د سترې درولو سنت طریقه..... ۴۰۱
- د تېرېدونکي کس د مخ کولو طریقه..... ۴۰۲
- د تېرېدونکي کس سره د جنگ نه کولو حکم..... ۴۰۴
- فَضْلٌ لِيَمَّا لَا يَكُونُ لِلْمُصَلِّي..... ۴۰۵
- د لمونځ گزار لپاره د ملا تر لویا پر ځان دیو شي څرولو حکم..... ۴۰۵
- قرآن یا توري وغیره ته مخامخ لمونځ کول..... ۴۰۷
- د لماتڅه په دوران کي مار او لرم وژل..... ۴۰۷
- د لماتڅه په دوران کي له بدن څخه جلمه ليري کول..... ۴۰۸

- فَصْلٌ فِيْمَا يُوجِبُ قَطْعَ الصَّلَاةِ وَمَا يُجْزِيهِ وَغَيْرَ ذَلِكَ ٤١١
- په کومو صورتونو کې لمونځ ماتول واجب دي؟ ٤١١
- د تارک الصلاة سزا ٤١٤

- بَابُ الْوُثْرِ ٤١٦
- د وترو لغوي او اصطلاحي معنی ٤١٦
- د وترو حکم ٢١١
- د وترو د لمانځه طريقه ٤١٧
- د "دعاء قنوت" محل ٤١٨
- له دعاء قنوت شپږ وروسته بله دعاء ٤٢٠
- که د چا دعاء قنوت زده نه وي، نوڅه حکم دی؟ ٤٢٣
- د حنفي کس لپاره په شافعي امام پسي دسهار لمونځ کول ٤٢٤
- په شافعي امام پسي و تر اداء کول ٤٢٤
- که مقتدی دعاء قنوت هېره کړي او رکوع ته ولاړ سي ٤٢٥
- که امام دعاء قنوت هېره کړي او رکوع ته ولاړ سي؟ ٤٢٦
- مسبوق به د امام سره دعاء قنوت وايي ٤٢٧
- په رمضان کې و تر په جماعت سره کول سنت دي ٤٢٧
- د روژې په مياشته کې د ماخوستن لمونځ تېرېدل ٤٢٨
- فَصْلٌ فِي النَّوَافِلِ ٤٢٩

- د نوافلو ضرورت ٤٢٩
- د سنتونيت ٤٣٠
- د سنن غیر مؤکده بيان ٤٣٠
- د سنن مؤکده په اوله ناسته (قعدة اولی) کې به درود شريف نه وايي ٤٣١
- د قعدة اولی د پاته کېدلو حکم ٤٣٢
- خومره رکعت نفل په يوه سلام سره کول افضل دي ٤٣٣
- د شپې نفل د ورځې له نفلو څخه افضل دي ٤٣٣
- په لمانځه کې زیاته ولاړه (درېدل) له زیاتو سجودو څخه افضل دي ٤٣٤

- فَصَلِّ فِي تَحِيَّةِ الْمَسْجِدِ وَصَلَاةِ الضُّحَى وَإِحْيَاءِ اللَّيَالِي ۴۳۵
- د تحية المسجد بيان ۴۳۵
- د تحية المسجد قائم مقام لمنحونه ۴۳۵
- د تحية الوضوء بيان ۴۳۶
- د تحية الوضوء فضيلت ۴۳۶
- د خابنت د لمانحه بيان ۴۳۷
- د خابنت د لمانحه وخت ۴۳۷
- د خابنت د لمانحه فضيلت ۴۳۷
- د خابنت په لمانحه كي كوم سورتونه ويل مستحب دي؟ ۴۳۷
- د اشراق او د خابنت وضاحت ۴۳۸
- د تهجدو بيان ۴۳۸
- د "صلاة الاستخاره" بيان ۴۳۸
- كه د لمنوخ كولو موقع نه وي، نو استخاره به څنگه كوي؟ ۴۴۰
- له استخاري څخه وروسته اصل د زړه ميلان او رجحان دى ۴۴۱
- آيا تر استخاري وروسته يوه طرف ته عمل ضروري دى؟ ۴۴۱
- د استخاري حكمت ۴۴۱
- د "صلاة الحاجة" بيان ۴۴۱
- د صلاة الحاجة حكمت ۴۴۲
- د روژې د مياشي داخري لور وړخو فضيلت ۴۴۲
- داختر د شپې فضيلت ۴۴۳
- د ندى الحجې د اولو لوشو فضيلت ۴۴۳
- د برات د شپې فضيلت ۴۴۴
- فَصَلِّ فِي صَلَاةِ النَّفْلِ جَالِسًا وَالصَّلَاةَ عَلَى الدَّائِمَةِ ۴۴۵
- نفلي لمنوخ په ناسته كول ۴۴۵
- نفلي لمنوخ كونكي به څه ډول كېنېي؟ ۴۴۵
- نفلي لمنوخ څه په ولاړه او څه په ناسته كول ۴۴۵
- د سپر تيا په حالت كي نفلي لمنوخ كول ۴۴۶
- نفل كونكي به بناء څنگه كوي؟ ۴۴۷

- د سهار سنت پر سپارلي کول ۴۴۷
- د نفل کولو په دوران کي پر يوشي تکیه کول ۴۴۸
- پر سپارلي د نجاست سره لمونځ کول ۴۴۸
- د تګ په حالت کي لمونځ کول ۴۴۹
- فَضْلٌ فِي صَلَاةِ الْفَرَضِ وَالْوَجِبِ عَلَى الدَّابَّةِ ۴۵۰
- د فاسد کړل سوي نفلي لماتځه حکم ۴۵۰
- د جنازې د لماتځه صحيح کېدلو شرط ۴۵۱
- پر سپارلي سجده تلاوت کول ۴۵۱
- د غږ په وجه فرض او واجب لمونځ پر سپارلي کول ۴۵۱
- فَضْلٌ فِي الصَّلَاةِ فِي السَّفِينَةِ ۴۵۲
- په کښتۍ کي د لمونځ کولو بيان ۴۵۲
- فَضْلٌ فِي التَّرَافُوحِ ۴۵۷
- د تراروځو شرعي حيثيت ۴۵۸
- د تراروځو د جماعت حکم ۴۵۸
- په نارینه امام پسي د بنځو تراروځ کول ۴۵۸
- په يوه مسجد کي د تراروځو دوه جماعتونه ۴۵۹
- د تراروځو وخت ۴۵۹
- د تراروځو مستحب وخت ۴۵۹
- د تراروځو رکعات ۴۶۰
- تر هر څلورو رکعتو وروسته کښېستل ۴۶۰
- د قرآن ختمولو حکم ۴۶۱
- سنت اوراد پرېښوول ۴۶۲
- د تراروځو قضاء نته ۴۶۳
- د تراروځو بعضي رکعتونه تېرېدل ۴۶۳
- بېلابېلي مسئلې ۴۶۳
- په تراروځو کي د قرآن پر ختم پسي اخيستل ۴۶۴
- په کعبه کي دننه يا پر کعبې د پسه لمونځ کول ۴۶۵

- ۴۶۵..... بَابُ الصَّلَاةِ فِي الْغَيْبَةِ
- ۴۶۶..... په کعبه کې په جماعت سره د لمونځ کولو یو صورت
- ۴۶۶..... په مسجد حرام کې مقتدی له امام څخه مخکې کېدل
- ۴۶۸..... بَابُ صَلَاةِ الْمُسَافِرِ
- ۴۶۸..... د سفر لقوي او اصطلاحی معنی
- ۴۶۸..... د سفر آداب
- ۴۶۸..... د شرعي سفر اندازه
- ۴۷۰..... د شرعي میل، انگریزي میل، میتر او کیلو میتر اندازه د لاس او گز په اعتبار سره
- ۴۷۱..... د قصر حکم
- ۴۷۱..... د گناه په اراده سره سفر کونکي لږه هم د قصر حکم دی
- ۴۷۱..... د سفر د مسافې اعتبار له کومه ځایه کیږي
- ۴۷۲..... د لویو ښارونو حکم
- ۴۷۳..... د ښار دفناء تعریف
- ۴۷۳..... د سفر د نیت شرائط
- ۴۷۵..... قصر عزیمت دی که رخصت
- ۴۷۶..... که مسافر څلور رکعت وکړي، نو څه حکم دی؟
- ۴۷۶..... د قصر حکم تر کومه وخته پاتیږي؟
- ۴۷۸..... د شپې قیام لږه اعتبار دی
- ۴۷۸..... په دښت کې د اقامت نیت کول (او د کوچیانو حکم)
- ۴۷۹..... په فار الحرب کې د اقامت نیت کول
- ۴۷۹..... د مقیم کس د اقتداء حکم
- ۴۸۰..... مسافر امام ته هدایت
- ۴۸۱..... په مسافر امام پسي لمونځ کونکی مقیم به په خپل پاته لمانځه کې قرائت نه کوي
- ۴۸۲..... وطن اصلي کله ختمیږي؟
- ۴۸۲..... وطن اقامت کله ختمیږي؟
- ۴۸۲..... له وطن اقامت څخه د نژدې علاقې و طرف ته سفر کول
- ۴۸۳..... د وطن اصلي تعریف
- ۴۸۴..... د وطن اقامت تعریف

د نو کړۍ او دندې د خای حکم ۴۸۴

وطن سکني ۴۸۵

بَابُ صَلَاةِ الْمَرِيضِ ۴۸۶

کوم مريض په ناسته لمونځ کولای سي؟ ۴۸۶

که شوک لږ وخت پر درېدلو قدرت لري، نو څه حکم دی؟ ۴۸۷

په اشاره سره لمونځ کونکي به رکوع او سجده څنگه کوي؟ ۴۸۸

مخ ته يوشی را پورته کول او سجده باندې کول ۴۸۸

له ناستي څخه عاجز کس به څنگه لمونځ کوي؟ ۴۸۹

که پر درېدلو قادر وي خو رکوع او سجده نه سي کولای، نو څه حکم دی؟ ۴۹۱

که روغ کس د لمانځه په دوران کي مريض سي؟ ۴۹۲

که په ناسته لمونځ کونکي د لمانځه په دوران کي روغ سي؟ ۴۹۲

که په اشاره سره لمونځ کونکي روغ سي؟ ۴۹۳

دلپوني او بېهوښه کس د لمونځونو حکم ۴۹۳

که مريض د لمانځه رکعتونه او سجده ياد نه سي ساتلای؟ ۴۹۳

فَضْلُ فِي إِسْقَاطِ الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ ۴۹۴

بَابُ قَضَاءِ الْفَوَائِتِ ۴۹۸

ترتيب په کومو شيانو سره ساقطېږي؟ ۴۹۹

ساقط سوی ترتيب کله راگرځي؟ ۵۰۰

که صاحب ترتيب ته قضائي (فوت سوی) لمونځ په ياد وي، نو څه حکم دی؟ ۵۰۲

د قضائي لمونځونو نيت ۵۰۳

بَابُ إِذْرَائِ الْمَرِيضَةِ ۵۰۵

که ديوازي لمونځ کولو په وخت کي جماعت ودرېږي؟ ۵۰۵

که دغفلو يا ستړو په دوران کي جماعت ودرېږي، نو څه حکم دی؟ ۵۰۷

..... ۵۰۸

- ۵۰۸..... دسهاردستو مسئله
- ۵۰۹..... دسهاردستو قضاء
- ۵۱۰..... دماپنين دستو قضاء
- ۵۱۰..... لمونځ گزار کله دجماعت نيونکي يا دجماعت دفضيلت حاصلونکي شمېرل کيږي؟
- ۵۱۱..... دستولو نفلو اهميت
- ۵۱۲..... درکوع نيونکي حکم
- ۵۱۲..... که مقتلي له امام څخه مخکي رکوع ته ولاړ سي، نوڅه حکم دی؟
- ۵۱۳..... تر افغان وروسته له مسجد څخه دوتلو حکم
- ۵۱۴..... تر لمونځ کولو وروسته دهغسي لمونځ کولو حکم

﴿فتح الايضاح خصوصيات﴾

(۱)...د عربي عبارت د هري جملې تر څنگ آسانه ژباړه او په کوم ځای کې چې جمله او عبارت مشکل وي، په قوسينو کې په آسانه الفاظو سره د هغه وضاحت.

(۲)...د هري مسئلې ته نمبر (رقم) ورکړل سوی دی او په دې توگه له کتاب الطهارة څخه تر کتاب الحج پورې په ټوله کتاب کې (۱۴۸۲) لرقام په وجود کې راغلې دي. په نور الايضاح کې (۱۴۸۲) مسائل دي. خو ځينو اوږدو مسئلو يا څو نورو ضمني مسائلو نه هم جلا نمبر ورکړل سوی دی.

(۳)...د عربي عبارت بشپړ د هر حرف اعراب، په پوره تحقيق او تدقيق سره.

(۴)...د لغاتو پوره، کافي حل او د هغوی صرفي تحقيق.

(۵)...د هري مسئلې تشریح او بشپړ وضاحت.

(۶)...د عنواناتو اضافه.

(۷)...د ضروري مسئلو اضافه، په بعضي عبارتو کې د مسئلې تر تشریح وروسته د هغه

عبارت سره مناسبې مسئلې هم اضافه سوي دي، د دې لپاره چې د عبارت د مسئلې تر څنگ په نورو مسئلو باندې هم علم راسي.